

K 125958
3

შემაჯობებელი

6

ახორი წურობი სუაროგელოს ჭესახე

წ ი გ ნ ი XVIII

გეორგიკა. ტ. VI

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедения

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ VI

Греческие тексты с грузинским переводом издад и приложением сьабда.
С. Г. Каухчишвили

GEORGICA SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VI

Textum graecum cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

ИЗДАТЕЛЬСТВО „МЕЦНИЕРЕБА“
ТБИЛИСИ — 1966

SUMPTIBUS „MECNIEREBA“
TBILISIS, MCMCLXV

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული
ეცნობრივი წყაროების კომისია

ალმოსაფლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

გეორგიკა

ბიზანგიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეექვსე

ტექსტები ქართული თარგმანით გამოსცა და განმარტებები დაურთო
ნიმონე შაუხჩიშვილმა

ბამონცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი—1966

მთავარი რედაქცია: ი. აბულაძე, ვლ. ფუთუჩიძე, ხ. შაუხრიანი,
ბ. ჯიბუაძე (მთ. რედაქტორი), ხ. ჯიბუაძე

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
დ. ი. შ. ყაუხჩიშვილი

შინაარსი

VI ტომისა

წინასიტყვაობა V

მიქელ სსელოსი I

ცხოვრება და მოღვაწეობა 1. შესავალი 9. იბერთა ჯარი 10. — იბერიელთა საგანძურების დაცალიერება 13. — იბერიის თემი 13. — მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე 16. — მიხეილ VII დეკა პარაპი-
ჩაის მეთლღე 16. — მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 17.

მიხეილ ატალიატე 20

იბერიელთა წარმოშობა 21. — იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის
ჯარში, ლიპარიტ ორბელიანი 23. — იბერიის სოფლები 26. — აბაზ-
გების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ 27. — იბერია, ხალდია, ანისი 31.

ანნა კომნენე 32

ცხოვრება და მოღვაწეობა 33. მარიამი შვირთო ნიკიფორე ბო-
ტანიატემ 37. — მიხეილ დეკა და მისი შვილი კონსტანტინე 38.
მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაგვისარია 43.
დედოფალი მარიამი და ბოტანიატე 46. — დედოფალი მარიამი და
ალექსი კომნენოსი 47. — ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება და დე-
დოფალი მარიამი 61. მარიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 70. —
მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და ანნა კომნენე 72. — იბერიელთა
წარმოშობის სიაოში 73. — გრიგოლ ბაკურიანი, მისი ურთიერთო-
ბა ალექსი კომნენოსთან 79. — გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სევი-
თების წინააღმდეგ საბერძნულად 85. — ალექსი კომნენოსი და
მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 88. — დედოფალ მარიამის მოხაწილეო-
ბა ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულებაში 92. — იოანე იტალიოსი
93. — პეტრიწონი 106. — ხალიბები 108. — იბერიელი მოღონებები
110. — ხალდიის თემი, ტრაპეზუნტი 110. — ქალაქი ბაიბურთი
111. — შენიშვნები: ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის
შესახებ 112. — ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალიოსის შესახებ
119.

ნიკეტა ბონიატე 117

ბიზანტიელი წარჩიებულის ჩაცმულობა 123. — მუსამედს დაპურო-
ბილი აქვს იბერია 126. — იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი
II კომნენოსის დროს 127. — იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ისააკ
კომნენოსის დროს 128. — ფაზისის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიე-
ლები 130. — ფოთი სავაქრო ქალაქია 132. — ბიზანტიის კუისრის
ტიტული 133. — იბერია ყვაროსანთა ომების დროს 137.

იოანე კინამოსი	110
ცხოვრება და მოღვაწეობა 140. — შესავალიდან 142. — იბერიელები ბიზანტიის ქარში 143. — იბერიელთა და აზნაურთა ელჩება 144. — რიზე 145. — მიხეილ გაბრა 146.	
გიორგი კოლინე	154
მარიამ დედოფალი 155. — ანთროპოლოგია 156.	
იოველის ქრონოგრაფია	159
მიხეილ VII დეკა. მისი შეფუძნა: მარიამი და მათი კაცი კონსტანტინე 159.	
იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი	161
იბერია — მდიდარი ქვეყანა 162. — მწველუბლობა იბერიაში 162. — მარიამ მართალმოყვანილი 163. — მარიამის ეკუთვნის კონსტანტინე 165 მიხეილ VII, მარიამი და კონსტანტინე 165. — ფარგამანე იბერი 116.	
კონსტანტინე მანასე	169
ბარდას აგაბეება და იბერიები 171. — მიხეილ VII მარიამისე და მისი შეფუძნა: მარიამი 172.	
დამატებები	175
დამატება პირველი იოანე ზონარა (175—240). დამატება მეორე — მიხეილ სველოსის ორი ტრაქტატი (241—263).	
საკუთარ სახელთა საძიებელი	261
Addenda et corrigenda	304
ილუსტრაციები	305

წინასიტყვაობა

წინამდებარე VI ტომში „გეორგიკისა“ შევიდა, ისევე როგორც V, ტომში, XI—XII საუკუნეთა მასალა, სახელდობრ, მიქელ პსელოსის, მიხეილ ატალიატეს, ანნა კომნენეს, ნიკეტა ხონიატეს, იოანე კინამოსის, გიორგი კოდინეს და სხვათა ცნობები საქართველოს შესახებ. ამ მწერალთა შორის თავისი ცნობების სიუხვით გამოირჩევა ანნა კომნენე, რომლის „ალექსიადა“ XI—XII საუკუნეთა ბიზანტიის პოლიტიკური, საერთაშორისო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ამსახველ ლარესად მნიშვნელოვან მატრიანეს წარმოადგენს.

ანნა კომნენე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მარიამ დედოფლის როლს ბიზანტიის სამეფო კარზე. საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული მართა, ბიზანტიაში გათხოვების შემდეგ „მარიამად“ წოდებული (ქართული წყაროების მიხედვით „მართა-ყოფილი“), XI საუკუნის სამოცდაათიანსა და ოთხმოციან წლებში ბიზანტიის სამეფო კარზე კარდინალურ სახელმწიფო საკითხებს წყვეტდა: მან სამეფო ტახტზე გამოიკვალა ორი ქმარი (მიხეილ VII დუკა, ნიკიფორე III ბოტანიატე), რომლებიც რიგობით ბერებად აღკვეცა, ხოლო მესამე ქმრად გათვალისწინებული ალექსი I კომნენოსი მხოლოდ მისი, მარიამის, წყალობით ავიდა სამეფო ტახტზე: თვითონ მარიამი კი იმის ცდაში იყო, რომ სამეფო ტახტი შეენარჩუნებინა თავისი ვაჟისათვის, კონსტანტინესაჲის, რომელიც ალექსის თანაჲეისრად დასვა.

მარიამ დედოფლის როლს სახელმწიფო ცხოვრებაში ის ფაქტიც აღასტურებს, რომ ანნა კომნენეს გარდა იმდროინდელი და შემდეგდროინდელი სხვა ბევრი მწერალიც ეხება მარიამს (მიქელ პსელოსი, გიორგი კოდინე, იოველი, სკილიცეს გამგრძელებელი, კონსტანტინე ძანასე).

მკითხველს ყურადღებას მივაქცევთ აგრეთვე მიქელ პსელოსზე, რომლის მოღვაწეობა დაკავშირებულია ბიზანტიის რენესანსულ მოძრაობასთან და, მაშასადამე, ქართულ რენესანსთანაც. მიქელ პსელოსის შესწავლასთან დაკავშირებით შევეხეთ პსელოსის კვალს ძველქართულ მწერლობაში და, რადგან ძველქართულ ტექსტებს

შორის აღმოჩნდა ორი ტრაქტატი, რომელთაც ქართული ხელნაწერები მიქელ ასელოსს მიაკუთვნებენ, ხოლო თვით ბიზანტიურ მწერლობაში ისინი ცნობილი არ არიან, ამიტომ დამატების სახით ეს ორივე ტრაქტატი დავებუდეთ (იხ. გვ. 241- 263).

დამატების სახით დავებუდეთ აგრეთვე განსვენებულ მ. კახაძის შრომა „იოანე ზონარა“. რის შესახებაც ეწერათ 176 გვერდზე.

ს. ყაუხჩიშვილი

თბილისი

1966 წლის 10 დეკემბერი

მიქელ პსელოსი

მიქელ პსელოსი (1018—1077), ერისკაცობაში კონსტანტინე, XI საუკუნის გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალია. მისი ბიოგრაფია შეგვაძლავს აღვადგინოთ მისი თხზულებების მიხედვით და ავრთვეთ იმ ცნობების მიხედვით, რომლებიც მოიპოვება XI საუკუნის მწერალთა (მაგ., ანნა კომნენეს) ნაწერებში.

1018 წელს ერთი ღარიბი კაცის ოჯახში, კონსტანტინეპოლში, დაიბადა ვაჟი კონსტანტინე. ხუთი წლისა იყო, რომ წერაკითხვის შესწავლას შეუდგა. ნათესავები მოითხოვდნენ და შამაცეთანხმებოდა მათ, რომ პატარა კონსტანტინეს ესწავლა რამე ხელობა და მალე შესდგომოდა ფულის შოვნას, ხოლო დედის, თეოდოტას, დაფინებით და ენერჯიით პსელოსმა მიიღო კარგი განათლება: შეისწავლა რიტორიკა, ფილოსოფია, სამართლის მეცნიერება; გაიწვრთნა ავრთვეთ ფილოლოგიაში, ლოგიკაში, მათემატიკასა და ასტრონომიაში. თავისი მეცნიერებით პსელოსმა იმას მიაღწია, რომ გახდა უნივერსიტეტის პროფესორი და მიიღო წოდება *μαθητῶν τῶν φιλοσοφῶν* („ფილოსოფოსთ-უხუცესისა“).

მეცნიერული კარიერის პარალელურად პსელოსი წარმატებით მიიწვედა წინ სახელმწიფო სამსახურშიც. ჯერ კიდევ 19 წლის იყო, რომ მდივნის (ასეკრატის) თანამდებობა მიიღო. მალე დაინიშნა მოსამართლედ მესოპოტამიის პროვინციაში. ოთხი წლის შემდეგ კონსტანტინეპოლში გადავიდა, და მსახურობდა კეისრის კანცელარიაში.

პსელოსმა მიიქცია კეისრის (კონსტანტინე მონომახოსის) ყურადღება. 25 წლის კაბუჯი იყო, რომ პსელოსმა თავისი სიტყვებით მოხიბლა წარჩინებული მოქალაქეები, რომლებმაც შერე უქეს იგი კეისარს და წარუდგინეს მას. კონსტანტინე მონომახოსს ძალიან მოეწონა მკვერპეტყველი პსელოსი.

მალე პსელოსი დაინიშნა კეისრის კანცელარიის უფროსად — *καρτατοαρχηγῆς*. როგორც ამ თანამდებობის პირი, იგი ხშირად

ხვდებოდა კეისარს: მისი სახელით უგზავნიდა წერილებს უცხოელ მეფეებს, ადგენდა სხვადასხვა დოკუმენტებს, რომლებსაც შემდეგ კეისარი აწერდა ხელს. ისედაც, პსელოსი ძალიან დაუახლოვდა მონომახოსს, რომელიც მას შინაურულად ექცეოდა, ოჯახში ჰყავდა როგორც „საკუთარი“. პსელოსიც არ იშურებდა სახოტბო სიტყვებს, მისთვის, მისი ცოლისთვის (ზოია) და მისი საყვარლისათვის (სკლირენა). გულში პსელოსს სძულდა კეისარი მისი უკუჯობისათვის, მისი გარყვნილობისა და მფლანგველობისათვის.

კეისრის წყალობით პსელოსმა დიდძალი ქონება შეიძინა. ჯამაგირით ის, რასაკვირველია, ვერ გამდიდრდებოდა, მაგრამ დიდ თანამდებობას თან სდევდა კეისრის წყალობა, რომ აღარაფერი ვთქვათ შესაძლებელ ქრთამებზე.

მომდევნო კეისრების დროსაც მიქელ პსელოსი ახერხებდა თავისთვის სასარგებლო მდგომარეობის შექმნას: თეოდორა (1054—1056), მცხეილ VI (1056—1057), ესააკ I კომნენოსი (1057—1059), კონსტანტინე X დუკა (1059—1067), რომანოზ IV დიოგენე (1067—1071), მიხეილ VII დუკა (1071—1078)—ყველანი სწყალობდნენ მიქელ პსელოსს.

მიქელ პსელოსის მოღვაწეობიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი საუნივერსიტეტო მუშაობა ფილოსოფიის დარგში. მისი მუშაობა ამ დარგში საფუძველი შეიქმნა იმ დიდი მოძრაობისა, რომელსაც „ფილოსოფიური რენესანსი“ ეწოდება. ბიზანტიაში გამეფებული სქოლასტიკა საშუალებას არ იძლეოდა ადამიანს გაეზალა თავისუფალი მსჯელობა იმ საკითხებზე, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების იმ ეტაპზე აწუხებდნენ ფილოსოფიურად განწყობილ წრეებს. და, აი, ჩნდება მიმდინარეობა, რომელიც ეძებს გზებს გამოიყვანოს აზრი სქოლასტიკური გონება-დახშულობისაგან. მიქელ პსელოსი და მთელი მისი სკოლა ამ გზას პოულობს, ანტიკური სამყაროდან იქ არსებული აზრის თავისუფლების მეთოდის მოწვევლიებაში. თავის ლექციებზე მიქელ პსელოსი ქრისტიანული ფილოსოფიის საკითხებს უდგება არა დოგმატიკების რწმენის პოზიციებიდან, არამედ ამ დოგმატიკური დებულებების საბუთიანობის თვალსაზრისით. პსელოსის შეხედულებით „არსებობს ორი სახე ფილოსოფიისა, ერთის საგანია მიღმა სამყარო, რომელიც შესაძლებელი ცდების საზღვრების გადაღმაა; მის წყაროს წარმოადგენს მისტიკა და ინტუიცია. ეს ფილოსოფია თავის დებულებებს კი არ ამტკიცებს, არამედ მოითხოვს, რომ იგი ირწმუნოს კაცმა. მეორე სახე ფილოსოფიისა მიზნად ისახავს

გამოიკლიოს ყველა არსის ბუნება და ცდილობს ყველა თავისი დებულება დაამტკიცოს, ე. ი. იქცევა ისე, როგორც მათემატიკა. პსელოსი სცნობს ფილოსოფიის მხოლოდ ამ მეორე სახეობას და უარყოფს ყოველგვარ ინტუიციასა და ნისტიკას, როგორც ფილოსოფიურ მეთოდს: ინტუიციასა და ნისტიკას ის უთმობს ადგილს მხოლოდ ღვთისმეტყველებაში, რელიგიური აზროვნების დარგში ამ თვალსაზრისს პსელოსი ერთგულად იცავს საკუთარ ფილოსოფიურ ნაწერებში: მათში არ არის არაერთარი ინტუიცია, ის ცდილობს თავისი მკითხველი დაარწმუნოს დამტკიცებათა შესწევობით და ძალიან ხშირად მიმართავს სილოგიზმს¹.

ამგვარად, პსელოსი იმ აზრისაა, რომ ფილოსოფია, როგორც ყოველი სხვა მეცნიერება თავის მიზნად ნივთთა და საგანთა ბუნების გამოკვლევას უნდა ისახავდეს. ამიტომ ნისთიციაც ისევე სავალდებულოა ზუსტი დამტკიცებები, როგორც მათემატიკისათვის, კერძოდ ყველაზე მაღლა აყენებს ის გეომეტრიულ მეთოდს. სილოგიზმსაც პსელოსი სავალდებულოდ თვლიდა ფილოსოფიისათვის. იმავე თვალსაზრისით უდგება პსელოსი ღვთისმეტყველებასაც, ხოლო აღნიშნავს მის ორმაგ ხასიათს: ღვთისმეტყველება ერთი მხრივ დამტკიცებებს ენუარება, მეორე მხრივ — ზეშთავონებას. რამდენადაც იგი ცდილობს თავისი მოძღვრება დაამტკიცოს, ამდენად ის გვერდს ვერ აუხევებს სილოგიზმსაც. „მე — ამბობს პსელოსი — არ უვულებელვყოფდი სილოგიზმს, რადგან მინდოდა აშკარად ნეხილა უფალი და არა საიდუმლო გამონათქვამების საშუალებით. სილოგიზმების შესწევობით დისკვენების გაცემა არ ეწინააღმდეგება ეკლესიის მოძღვრებას, სილოგიზმები წარმოადგენენ ჭეშმარიტების იარაღს, საძიებელი საგნის მოპოების საშუალებას“¹.

ფილოსოფიური მსჯელობის ასეთ გზას წინააღმდეგობას უწივენ კონსტრუქტიულად განწყობილი წრეები: უმაღლესი სამღვდელთა და კეისრის კარზე მოკალათებული რეაქციონერები.

მიქელ პსელოსი აიძულეს უკან დაეხია: მან აღიარა თავისი „შეცდომები“ და გადადგა (შემდეგ მის საქმეს განაგრძობს, როგორც ცნობილია, იოანე იტალოსი).

დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომი *Χρονικήταια*, რომელიც შეიცავს 976 — 1077 წლებ-

¹ В. Вальденберг. Философские взгляды Михаила Псела: Византийский сборник, М.-Л. 1945, стр. 252—253; Мдр. П. Белобратова, Византийский писатель и государственный деятель М. Пселл. М. 1890, стр. 156.

ბის ისტორიას. პსელოსი იწყებს თავის ისტორიას იმით, რითაც ლეონ დიაკონი ათავებს, ესე იგი იოანე ჩიმისხის გარდაცვალებით (976 წ.). „ქრონოგრაფიის“ შესავალში სწერია:

ქრონოგრაფია, შედგენილი უალრესად ბრძენი (παισιότατος) მონაზონის ზემთა-პატივოსანი (ἐπισημοτάτος) მიქელის მიერ: [ეს ქრონოგრაფია] მოკვეთხრობს მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი და კონსტანტინე ბორფიროგენეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ არგიროპოლისას, ამის შემდეგ მიხეილ პატლაგონელისას, მის შემდეგ მისი ძმისწულის მიხეილისას. რომელსაც კესაროსის პატივი ქქონდა (ἀπὸ καίσαρος ἀπαύχου): ამათ მოსდევდნენ ორნი დანი ბორფიროგენეტნი, დედოფალი ზოე და დედოფალი თეოდორა, და მათთან ერთად კონსტანტინე მონომახოსი, შემდეგ იმ ორ დათავან ერთმართველი დედოფალი თეოდორა, [ხოლო ამის შემდეგ მიხეილ მოხუცი], ამის შემდეგ კი ისააკ კომნენოსი და [თხოობა მოტანილია] ვიდრე კონსტანტინე დუკას გამეფებამდე. ამ შესავალს მოსდევს საკუთრივ „ისტორია“.

მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“, რომლის ნეორე ნაწილი დაწერილია მიდგომით და არა პირუთენელად, მაინც მნიშვნელოვანი საისტორიო წყაროა. მისი ცნობებით უხვად სარგებლობენ ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანნა კომნენე, იოანე ზონარა და სხვები.

„ქრონოგრაფიის“ გამოცემანი, პირველი გამოცემა გუთონსკ სათას (1874). ეს გამოცემა განმეორებულია 1899 წელს: The history of Psellus. Edited... by Constantine Sathas. London 1899. დაწერილებითი რეცენზია ამ გამოცემაზე დაბეჭდა Ed. Kurtz-მა (BZ IX [1900], 492—515) რეცენზენტი უარყოფითად აფასებს კ. სათას გამოცემას (das klägliche Machwerk von Sathas).

1926—1928 წლებში „ქრონოგრაფია“ გამოიცა ფრანგულ სერიაში Collection byzantine, ბერძნული ტექსტი ფრანგული თარგმანით და გამოკლევეთ: Michel Psellos, Chronographie ou Histoire d' un siècle de Byzance. Texte établi et traduit par Emile Renauld. Paris. „Les belles lettres“, Tome I—1926; Tome II—1928. თემცა ებილ რენომ თავისი ორი მონოგრაფიით (Étude sur la langue et le style de Michel Psellos და Lexique choisi de Michel Psellos), რომლებიც 1920 წელს გამოაქვეყნდა, ისევე როგორც 1905 წელს გამოაქვეყნებული შრომით Notes et observations critiques sur la Chronographie de Psellos (Revue des études grecques 18, 221—252) და სხვა შრომებით საბელი გაითქვა როგორც პსელოსის მკვლევ, მაგრამ „ქრონოგრაფიის“ გამოცემას სამეცნიერო პრესა უარყოფითად შეხვდა. ბერძენმა ფილოლოგმა იოანე სიკუთრისმა გამოაქვეყნა კრიტიკული რეცენზია (BZ 27 [1927], 99—105), რომელიც აქვე დაამთავრა; „ტექსტის გამოცემა სუსტია, თარგმანი არ არის სანდო. პსელოსს ბიზანტიელისათვის იშვიათი ბედნიერება ხვდა—50 წლის მანძილზე სანი გამოცემა; მით უმეტეს სამწუხაროა, რომ არც ერთი ამ გამოცემათაგანი მეცნიერულ მათ-

ლონებს არ შეეფერება. დიდიკანტს შედარების ატლენტს კ. სთას ჩვენ ამახადვილად ვაპატიებთ: რეწოსაგან კი ჩვენ სულ სხანარ გამოცემას მოველოდითო*.

ამ ბოლო ხანებში გამოქვეყნდა „ქრონოგრაფიის“ ინგლისური თარგმანი: *The Chronographia of Michael Psellus. Translated from the greek by E.R. A. Sewter with an Introduction by J. N. Hussey, Leiden 1962*

მიქელ პსელოსი ქართულ მწერლობაში. მიქელ პსელოსის სახელით ძველ ქართულ ხელნაწერებში დაცულია ორი ძეგლი.

1. ერთი ნათვანი არის ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ: ძველ პანუპერტიმოსისა შინაზონისა ქსელოსისა თქუჟული განმარტებაჲ საჯგუშლოსა საუფლოსა წმიდათა დღესასწაულიანთა (ხელნ. A-67, გვ. 19a). ეს ტრაქტატი მოიპოვება ხელნაწერში A-67, გვ. გვ. 19a-29ს; ხელნაწერი XV საუკუნისად ითვლება. სიტყვა „ქსელოსისა“, ცხადია, პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღმოცენებული მცდარი დაწერილობაა სიტყვისა „ფსელოსისა“ (Φ → Ψ) და, მაშასადამე, ტრაქტატი მიეწერება მიქელ პსელოსს, რომელიც ატარებდა საპატიო სახელწოდებას *παπαρξαυσιος*¹.

ეს ნაშრომი („დღესასწაულთა განმარტება“) მიქელ პსელოსის სახელით ცნობილ ნაშრომთა შორის არსად არ იხსენიება. მაგრამ რომ ის ბერძნულიდან ნათარგმნი ძეგლია და რომ ბერძნულშიც მას მიქელ პსელოსს წიაკუთენებდნენ, ჩანს შემდეგიდან: ათონის ერთი ბერძნული ხელნაწერი (სპ. ლამბროსის კატალოგიით № 3599), შეიცავს პირველ ნაწილში „დავითს“, რომელსაც წინ უძღვის უსათაურო (*ἀνεπίγραφον*) თხზულება. კატალოგში მოყვანილია ამ ტრაქტატის დასაწყისი, რომელიც შალიანად ემოხვევა ქართული ხელნაწერის პსელოსის „განმარტების“ დასაწყისს:

Σύμμετον μοι εἶπτε ἀπὸ τῶν κα-   შებათი არს ბოროტთაგან ექნება
κῶν ἀρχαῖα καὶ ἀποχῆ. [Ν]εομυρία δὲ   და განუწყება, ხოლო ახალთაზე გან-
τὸν ἀπὸ τῶν ἁγίων τοῖς ἀγαθοῖς ἐργαῖς.   ლება კეთილთა საქმეთა შინა.

სპ. ლამბროსის Catalogue ში სხვა არაფერია მოყვანილი ამ ძეგლიდან; არც ის ჩანს, თუ რა მოცულობისაა ეს ძეგლი. მაგრამ დასაწყისის ნიხედვით ამ ორ ძეგლს შორის, ბერძნულსა და ქართულს შორის, არავითარი განსხვავება არ არის. სათაური, რომელიც ქართულ თარგმანს მოეპოვება, არ შეიძლება მთარგმნელის ან გადამწერის მიერ იყოს მოგონილი: გამოთქმა „პანუპერტიმოსისა“

* ზღო. მისი ერთ-ერთი შრომის ხელაწერილი: *Μιχαὴλ παρ.περιήμον μονα-*
χοῦ τοῦ Φελλῶν. სპ. ლამბროსის Catalogue... № 3816, გვ. 401, 48 (ფ. 110a).

არც ისე ხშირად იხმარებოდა ბერძნულში, რომ ქართველს მივაწეროთ იმის ხმარება საკუთარი დასკვნის მიხედვით; ჩანს ასეთი სათაური ჰქონდა თვით ბერძნულ ტექსტს.

ამგვარად, ქართული ტექსტი ტრაქტატისა „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც A—67 ხელნაწერშია დაცული, მიქელ პსელოსის ნაშრომად იყო ცნობილი და მისი ბერძნული დედანი მოცემული უნდა იყოს ათონის ბერძნულ ხელნაწერში № 3599.

2. მიქელ პსელოსის მეორე შრომის ქართულთა თარგმანი შემონახული უნდა იყოს გელათის ხელნაწერში (№ 23)¹ და თბილისის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექციისაში (S—1463)². ამ ძეგლს სათაურად უწერია:

„დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისაჲ მოწაფეთა თჳსთა მიმართ თარგმანებაჲ სიყუჯასა მას ღმრთი სმეტევშლისასა მეტეკეშლისა: „უკითრცა იქმნა ჰ. რმხო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირმხო მკუდართაგან“ ღირს იჩინა, კოფაჲ“.

ძეგლი ასე იწყება: „თქვენ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშოებაჲ, თუ რასა ცხად ჰყოფს სახელი ესე. გამომწულიველთა იკითხეთ...“³.

როგორც გელათის № 23 ხელნაწერი ისე S—1463, ხელნაწერთა აღწერლების მიერ დათარიღებულია XII—XIII საუკუნით, ხოლო მთელი ხელნაწერი S—1463 აღწერილობაში დასათაურებულია: „არსენ ვაჩეს ძე. დოღმატიკონი. XII—XIII“⁴. ასევე გელათის № 23-ს სათაურად უბის „დოღმატიკონი [XIII]“. ამგვარად, ორსავე ნუსხაში (გელათის № 23 და S—1463) ეს ძეგლი შეტანილია არსენი იყალთოელის „დოღმატიკონში“. აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ „ეს ტრაქტატი შემდეგ შეუტანია ვილაცას არსენ იყალთოელის „დოღმატიკონის“ ერთ ერთ ნუსხაში, რომელიც გადაწერილია გელათის მონასტერში (№ 23, ფ. 361—364)“⁵. კ. კეკელიძეს არა

¹ ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმისა). ტომი I, შედგენილი ვ. ნიკოლაძის მიერ. თბ. 1953, გვ. 163 (ხელნ. № 23, გვ. გვ. 361 v — 364 r).

² ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების S-კოლექციისა). ტომი II, თბ. 1961, გვ. 219, 38 (ხელნ. № 1463, გვ. 267 v — 288 r).

³ გელათის № 23: მკუდართაგან.

⁴ იხ. კ. კეკელიძე. უძველესი ავტორები ძველ ქართულ წყაროებში: ვტირუდები V (1957), გვ. 101.

⁵ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I (1960), გვ. 292.

აქვს გათვალისწინებული, რომ იგივე ტრაქტატი მოიპოვება სხვა ნუსხაშიც (S—1463)¹. მართალია, არსაიდან ჩანს, რომ ეს ორი ნუსხა (XII—XIII საუკუნისა) ერთიმეორისაგან მომდინარეობდეს, მაგრამ შესაძლებელია ეს ორივე ნუსხა საერთო წყაროდან მომდინარეობდეს და რომ იმ წყაროში შემთხვევით მიაწერა კრებულის შემდგენელმა თუ ხელნაწერის გადამწერმა არსენ იყართოელს.

ამჟამად ჩვენთვის შემდეგი საკითხია გადასაწყვეტი: მართალია თუ არა, რომ ეს წრომა მიქელ პსელოსის ნაწარმოებს წარმოადგენს და რომ ის არსენი იყართოელის მიერ არის გადმოთარგმნილი? ამ საკითხის გარშემო შემდეგი მოსაზრებებია წამოყენებული:

ა) აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი, რომელსაც სიმოკლისათვის შეიძლება ეუწოდოთ „პირმოქსათჳს“, შემთხვევით არის მიჩნეული მიქელ პსელოსის ნაწარმოებად და რომ „ასელოსის წრომათა შორის, რომელნიც ანგანად ცნობილია, ვერ ვპოულობთ“. ამავე დროს კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი „იოანე პეტრიწის ორიგინალური ნაწარმი უნდა იყოს; ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ იმაში განმეორებულია მრავალი ისეთივე აზრი და დებულება, რომელიც მოცემულია იოანე პეტრიწის საკუთარ კომენტარებში და ნემესიუს ემესელის [წრომის «ბუნებისათჳს კაცისა»] თარგმანში“².

ბ) აკად. შ. ნუცუბიძის აზრით ტრაქტატი „პირმოქსათჳს“, პირიქით, მიმართულია იოანე პეტრიწის წინააღმდეგ და „თავისი შინაარსით და საპოლემიკო მიზანდასახულობით არსენი იყართოელის დაწერილი უნდა იყოს“³. „ხედწერის მიხედვით — ამბობს შ. ნუცუბიძე, ეს ტრაქტატი ვითომც მიქელ პსელოსს ეკუთვნოდა. საფიქრებელი იყო, რომ არსენ იყართოელმა ეს ტრაქტატი გადმოთარგმნა პსელოსის ნაწერებიდან და თავის «დოქმატიკონსა». ასეთივე ნათარგმნი ნაწარმოების კრებულს, დაუმატა. მაგრამ მალე გამოიარკვა, რომ ასეთი ნაწარმი მიქელ პსელოსის ნაწერთა ნუსხაშიაც კი არ აღმოჩნდა. ამან საბუთი მოგვცა გვეფიქრა, რომ აღნიშნული ნაწარმი ორიგინალურია და, ბუნებრივია, რამდენადაც

¹ თუმცა სხვა ადგილას (კ. ლიტ. ისტ. I, 1960, გვ. 465) კ. კეკელიძე ამ ნუსხასაც (S—1463) ასახელებს.

² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I (1940) გვ. 292. მაგრამ აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ სხვა ადგილას (გვ. 464—465) კ. კეკელიძე მიქელ პსელოსს თვლის ავტორად და იოანე პეტრიწს თარგმნელად.

³ შ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია II (.958), გვ. 225.

იგი არსენის «დოღმატიკონის» შემადგენლობაში აღმოჩნდა. მას ეკუთვნოდა¹.

ამგვარად, კ. კეკელიძეც და შ. ნუცუბიძეც ფიქრობენ, რომ ტრაქტატი „პირწმომასათს“ ორიგინალური ნაწარმოებია და არა ნათარგმნი, ხოლო კ. კეკელიძის აზრით ის იოანე პეტრიწის ნაწარმოებია. შ. ნუცუბიძის აზრით კი — არსენი იყალთოელისა. მათ, ორივეს, გამორიცხულად მიაჩნიათ, რომ ეს ტრაქტატი მიქელ პსელოსისა იყოს ქართულად გადმოთარგმნილი, ვთქვათ, არსენი იყალთოელის მიერ. იმის საბუთად, რომ ის მიქელ პსელოსს არ შეიძლება ეკუთვნოდეს, იმ გარემოებას მიიჩნევენ, რომ მიქელ პსელოსის ნაწერთა ნუსხაში ის არსად არ მოიხსენიება.

ნემოთ ჩვენ გვეონდა შემოსევა დაგვეჩხა, რომ ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც ქართულ ხელნაწერში მიქელ პსელოსს მიეწერება, აგრეთვე არ მოიხსენიება პსელოსის ნაწარმოებთა ნუსხაში მაგრამ ექვნიუტანლად მტკიცდება ამ ტრაქტატის დასაწყისი თავის მიხედვით (არაჲ შაბათი და რაჲ ახალთთუფა), რომ ამ ბერძნულიდან არის ნათარგმნი, იმ ბერძნული ძეგლიდან, რომელიც ბერძნულ ხელნაწერში უავტოროდ (ἀναρχαφου) არის მოყვანილი. თუ ეს გამოირკვა, რომ ქართველ მწიგნობარს უსაბუთოდ არ მიეკუთვნებია ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ მიქელ პსელოსს, აათვის, რა საბუთით არის ყალბად გამოსაცხადებელი ქართული ძეგლის მოწმობა, რომ „პირწმომასათს“ არის ნაწარმოები „დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისა“. რამდენადაც ეს ასეა და რამდენადაც ჯერჯერობით არც ერთი ამ თეგლთაგანი გამოცემული არ არის, ხოლო ერთი ნათგანის („დღესასწაულთა“ შესახებ) ბერძნული ტექსტის მხოლოდ დასაწყისია ცნობილი და არა ნთელი ტექსტი. რომლის შედარება ძველქართულ თარგმანთან სანათლეს შეიტანდა საქმის ვითარებაში, ამდენად, ვფიქრობთ, არ არის ჯერჯერობით ექვის ქვეშ დასაყენებელი ძველქართული ხელნაწერების მოწმობა. რომ ეს ორივე ტრაქტატი მიქელ პსელოსს ეკუთვნის.

¹ შ. ნუცუბიძე. იქვე, გვ. 154.

² მიქელ პსელოსის ეს ორივე ტრაქტატი («დღესასწაულთა განმარტება» და «პირწმომასათს») დავამხადეთ გამოსაცემად და ამ წიგნის ბოლოში ვერთავთ „დამატების“ სახით.

შეხვალი

Χρονογραφία ποιηθείσα τῷ πανσόφῳ μοναχῷ Μιχαήλ τῷ ὑπερίμῳ, ἱστοροῦσα τὰς πράξεις τῶν βασιλέων, τὸν τε Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου τῶν Πορφυρογεννητῶν, τὸν τε μετ' αὐτοὺς Ῥωμανὸν τὸν Ἀργυροπῶλον, τὸν μετ' ἑκαίην Μιχαήλ τὸν Παφλαγονόου, τὸν ἀπὸ καισάριον ἀρξάντος μετ' αὐτὸν ἀναψῶν τούτου Μιχαήλ, τῶν ἐξῆς ὄνο ἀντιθέλων καὶ πορφυρογεννητῶν τῆς τε κυρῆς Ζωῆς καὶ τῆς κυρῆς Θεοδώρας, τὸν σὺν αὐταῖς Κωνσταντίνου τὸν Μονιμάχου, τῆς μονοκρατορίσσης Φατέρης τῶν ὄνο ἀντιθέλων κυρῆς Θεοδώρας, [τὸν μετ' ἑκαίην Μιχαήλ τὸν Ἰέροντος,] τὸν μετ' ἑκαίην Ἰσακίου τὸν Κορυνησὸν, καὶ ἕως τῆς ἀναρρήσεως Κωνσταντίνου τὸν Δούκα (ed. Renauld I, 1).

ქრონოგრაფია, შედგენილი უილრესად ბრძენი მონაზონის ზემთა-პატივოსანი მიქელის მიერ; ეს ქრონოგრაფია მოგვეთხრობს მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგენეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ არჯიროპოლისისას, ამის შემდეგ მიხეილ პაფლაგონელისას, მის შემდეგ მისი ძმისწულის მიხეილისას, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა. ანათ მოსდევდნენ ორნი დანი პორფიროგენეტნი, დედოფალი ზოე და დედოფალი თეოდორა, და ნათთან ერთად კონსტანტინე მონომახოსი. შემდეგ იმ ორ დათავან ერთმართველი დედოფალი თეოდორა, [ხოლო ამის შემდეგ მიხეილ ნიზუცი,] ამის შემდეგ კი ისააკ კომნენოსი და თეროზა მოკანილია ვიღრე კონსტანტინე ღუკის გამეფებამდე¹.

¹ აქ ჩამოთვლილი კვისებები და დედოფლები არიან:

- ბასილი II (976—1025)
- კონსტანტინე VIII (1025—1028)
- რომანოზ III არჯიროსი (1028—1034)
- მიხეილ IV პაფლაგონელი (1034—1041)
- მიხეილ V (1041—1042)
- ზოე და თეოდორა (1042)
- კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042—1055)
- თეოდორა (მარტო) (1055—1056)
- მიხეილ VI [ატრატიოტიკი] (1056—1057)
- ისააკ I კომნენოსი (1057—1059)
- კონსტანტინე X ღუკა (1059—1067).

იბერთა ჯარი

I, 10. Ὁ δὲ γε Φωκᾶς Βάρδας τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἐπαναξέυγυυσι, καὶ τῆς τε τροπαιοφόρου ἐτεταρχᾷ: κομπῆς, τοῖς τε περὶ τὸν βασιλέα συναρίθμους ἐτύγγαυεν ὦν. Οὕτω μὲν οὖν ἡ πρώτη τυραννὶς καταλέλυται, καὶ ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ἀπηλλάχθη: πραγμάτων ἔδοξε· ἡ δὲ δόξα αὐτῆ καταάλυσις ἀρχῆ πολλῶν ὀδύνων οὖσα ἐτύγγαυεν. Ὁ γάρ τοι Φωκᾶς πρῶτα μὲν μαζόνων ἀξιωματεῖς, ἔπειτα ἐλατίνων, καὶ ἀνθὶς ὑπορρεούσας αὐτῷ τὰς ἐλπίδας ὄρων, ἄμα δὲ καὶ μὴ προδεδωκέναι: τὴν πίστιν εἰσμένος, ἐπὶ βῆτοῖς προσβᾶσαν καὶ φυλαχθεῖσαν, σὺν τῷ κρατίστῳ μέρει τοῦ στρατοπέδου βραχυτέραν τε καὶ χαλεπωτέραν κατὰ τοῦ Βασιλείου τυραννίδα ἀνίστησι· καὶ τὰ πρῶτα γένη τῶν τότε θυναμένων ἀναρτητάμενος, καὶ εἰς ἀντίπαλον μείραν ἀποκριθεῖς στρατεύμα τε Ἰβηρικὸν ἀπολεξάμενος ἐξυτῷ (ἄνδρες δὲ εὐτοὶ τό τε μέγεθος εἰς δέκατον πόδα ἀναστηκότες καὶ τὴν ὄφρῖν σφραγῶν ἔλασσοντες), οὐκ ἔτι ἐν ὑπονοίαις, ἀλλὰ μετὰ τῆς βασιλικῆς τιμᾶς καὶ τοῦ ἐπιστήμου χρώματος τὴν τυραννικὴν στολὴν ἀμφιέννυται.

I, 15. Αἱ μὲν οὖν τάξεις εἰστήκασαν ἑκατέρωθεν, ἀπὸ μὲν τῶν

რაც შეეხება ბარდა ფოკას, ის კვლავ რომაელთა მეფეს დაუბრუნდა, მოიპოვა ჩინებული და საზეიმო მიღება და მეფის მახლობელთა რიცხვში ჩაითვალა. ამგვარმდ, პირველი აჯანყება ჩაიშალა და მეფე ბასილიმ გადაწყვიტა გასცლოდა საქმეებს; ხოლო ეს მოჩვენებითი ჩაშლა შეიქმნა მრავალი ტანჯვის დასაბამი. მართლაც, ფოკა ჯერ უაღრესად აღზევებული, შემდეგ კი დამცირებული, ხედავს, რომ მისი იმედები კვლავ იმსხვრევა, ამავ დროს ფიქრობს, რომ არ უღალატა რწმენამ, რომელიც გარკვეულ პირობებში მიღწეულია და დაცული, — ამიტომ ის თავისი ჯარის უძლიერესი ნაწილით აწყობს ბასილის წინააღმდეგ უფრო მწვავე და უფრო მძიმე აჯანყებას. მის შემდეგ რაც ჯერ დაიკავშირა მაშინდელ დიდებულთა გვარები, ნან მტრული გეზი აიღო და თავისთვის შეკრიბა იბერიელთა ჯარი (ეს ხალხი სიმაღლით მეთვე ფუტს აღწევს და წარბებიც კედმაღალურად აქვთ შეჭმუხნილი); ეს აჯანყება საეკვბიოდ სავარაუდებელი კი არ იყო, არამედ ჰგულისხმობდა სამეფო გვირგვინს და ნიშნული ფერის ტანსაცმელს ტირანისას.

ამგვარად, ორივე მხრივ დადგნენ ჯარები: სანაპირო მხა-

παραλίων μερῶν ἢ βασιλικῆ, ἀπὸ
δὲ τῶν ὑψηλοτέρων ἢ τυραινικῆ,
καὶ πολὺν μεταξὺ τὸ μεταίχμιον.

Ὁ τοῖνον Φωκᾶς, ὡς καὶ
τοὺς βασιλεῖς διατεταγμένους ἐμε-
μαθίηται εἰς τὴν παράταξιν, οὐκ
ἔτι [ἐν] ἀναβολαῖς τοῦ μάχεσθαι
ἦν, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην
κρίσιν τοῦ πολέμου θερμοτελῆ
ἔθετο, καὶ τῷ τῆς τύχης ἑαυτὸν
ἐπέτρεψε πνεύματι· οὐ μὴν κατὰ
σκοπὸν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐποιεῖτο
μάντιον· οἱ μὲν γὰρ ἀπειργον
τοῦ μάχεσθαι, τῶν μυμάτων
αὐτοῖς τοῦτο διασφαιρόντων, ὃ δὲ
ἀντεπεχειρεῖ· ὄλην ἄριαις τὴν
ἡμίαν τῷ ἱππῳ.

Λέγεται μὲντοι καὶ σημεῖα
φανῆναι οἱ ἀπαίσιαι· ὡς γὰρ
ἱππᾶσαστο, εὐθύς αὐτῷ διαλίσθη-
κει· ὃ ἱππος, καὶ ἐπει μετέβη εἰς
ἕτερον, καὶ οὗτος βραχὺ τ· προ-
εληλυθὸς ταῦτ' ἐπεπόνθη· ὃ τε
χρῶς αὐτῷ ἐτίτραπτο, καὶ ἀχλὺς
μὲν τὴν γνώμην, δῖνα· δὲ τὴν
κεφαλὴν διατάραξαν.

Ὅς δὲ πρὸς οὐδὲν ἐνδύσιμος
ἦν, ἀπαξ ἑαυτὸν καταστήσας εἰς
τὸν ἀγῶνα, ἀπειθῆ ἐνεβείηται τῷ
μετώπῳ τῆς φάλαγγος, καὶ ἦδη
που πλησίον τῆς βασιλείου ἐγε-
γόναι· θυνάμωας, πεζὴν τινα
περὶ αὐτὸν συλλεξάμενος θύναμιν,
*1 βήρων τοὺς μαχίματάτους

რეზე—სამეფო ჯარი, ხოლო მალ-
ლოცებზე იდგა აჯანყებულთა ჯა-
რი; ორივეს შუა დიდი მანძილი
იყო.

როდესაც ფოკამ შეიტყო,
მეფის რაზმები უკვე განლაგებუ-
ლი არიანო, აღარ ჩასთვალა შე-
საძლებლად გადაედო ბრძოლის
დაწყება, და გადაწყვიტა რომ
ის დღე ომის დასაწყებად ხელ-
საყრელი იყო, და თავისი თავი
მიხედო ბედის სუბტქვას. რასა-
კვირეულია, მიზნისდა მიხედვით,
ის მის გარშემო მყოფ მისნებს
არ მიძყებოდა: ისინი მას აკა-
ვებდნენ ბრძოლისაგან, რადგან
ამას მსხვერპლშეწირვები უჩვე-
ნიდნენ მათ, ხოლო მან, პირიქით,
მთლად მიუწევა ალვირი ცქენს.

ამბობენ, რომ მას მაინც სა-
ბედისწერო სამისნო ნიშნები მო-
ეულანა: რამეთუ როგორც კი
ცხენზე შეჯდა, მაშინვე ცხენი
მას ქვეშ გაიშხლართა, და რო-
დესაც ის მეორე ცხენს შეაჯდა,
მასაც, რამდენიმე ნაბიჯის შემ-
დეგ, იგივე ბედი ეწია: თვითო-
ნაც ფერი ეცვალა, გონებას ბინ-
დი გადაეფარა. ხოლო თავს ბრუ
დაესხა.

ის ისეთი კაცი იყო, რომ
არაფრის წინაშე არ შედრკენოდა
ხოლომე, რაკი ერთხელვე ბრძო-
ლაში ჩაებმებოდა, როდესაც ის
თავის ფლანგს წინ მიუძლოდა,
და ახლა, როდესაც ის სამეფო
ჯარის ახლოს აღმოჩნდა, მან
თავის გარშემო შეიგროვა ქვეითა

φημί, ἀρτιφωεῖς πάντα τὸ γένειον καὶ αὐτὸ δὴ τὸ νεοτῆσιον ἀποφύοντα; ἄνθος, ἡψήλους καὶ ἰσομέτρους ὡσπερ ἕπὲ κανόνα τὸ μέγεθος, ξίφει: καθάπλισμένους τὴν δεξιάν καὶ τὴν ἑρμῆν ἀνυποστάτους: συγγάνοντα, τούτους δὴ μὲθ' ἑαυτοῦ ἕψ' ἐν: κινήσας συνθήματα, τῆς φάλαγγος προπηδῶ, καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδύς: σὺν ἀλαλαγμῷ εὐθὺς τοῦ βρασιλέως χωρεῖ, τῷ δεξιῷ βραχίον: μετέωρον τὴν τοῦ ξίφους ἐπέχων λαβήν, ὡς ἀντίκα τούτου τὸν βρασιλέα διαχειρισόμενος (ed. Renauld I, 9—10).

გაქვანა: მარჯვენა ხელი ედო მახვილის ბუნებ, თითქოს იმისთვის, რომ დაუყოვნებლივ გაეგვირა მეთუ.

[XVI თავში მოთხრობილია, რომ ფოკას იმის წინ, ზასილისთან ხელჩართულ ბრძოლაში ვახვლას რომ აძირუბდა, საწამლაგი დააღვინეს და იგი უცხად უსულოდ დაგარდა.]

I, 17. Πίπτε: γούν ὁ τέως ἀτρωτος καὶ ἀνάλωτος, θέαμα ἐλεεινὸν καὶ θακρύνων ἄξιον. Ἐνθὺς δ' εὐν ὡς εἶδον αἱ φάλαγγες ἑκατέρωθεν, ἡ μὲν εὐθὺς διαίρειναισιν καὶ τὸ τῆς διαίρειναισιν συνεχές διακρίψασα, ὁπίστω τε ἐγεγόνει, καὶ ψυγᾶσθε ἅπαντες ὠφθησαν: οἱ δὲ περὶ τὸν βρασιλέα, εὐθὺς πεσόντι: τῷ τυράννῳ ἐπεισηδῆσαντες, τῶν Ἰβήρων διασχεδασθέντων, πολλὰς κοπίσι: διαμελίξουσι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκτεμόντες τῷ Βρασιλεῖ προσάγουσιν (ed. Renauld I, 11).

კუწვებად აქციეს დანის რტყმით, თავი მოჰკვეთეს და მიუტანეს ზასილის.

ჯარი, მე ვგულისხმობ უმანაცხად ვებრძოლ იბერიელებს; ყველას ახლახან ამოსულადა წვირი, და თვით გაფურჩქნვილ ყვავილს ჰგვანდენ; მალალი ტანისა იყვნენ და თანაზონიერნი, თითქოს კანონის მიხედვით მოზომილნი, შეიარაღებული იყვნენ ნახვილით, რომელიც მარჯვენა ხელში ევირათ და შემართვით იყვნენ უძლეველნი; ესენი რომ თვისისთან ჰყვანდნენ, ის მათ მართავდა ერთნაირი გეზით, ფალანგს წინ მიუძღოდა, აღვირთ მიუწეა თავის ცხენს და საბრძოლო შენახვით უმაღ მეყვისკენ

რომ დაეცა ის კაცი, რომელიც მანამდე უძლეველი იყო და მოუწყვეელი, — ეს წირმოადგენდა საცოდავ სახანაობას, ცრუნების ღირსს. მაშინვე როგორც კი მოწინააღმდეგეთა ფალანგებმა, ორივემ, დაინახეს ეს, ერთი მაშინვე დაიქსაქსა დე, რადგან საბრძოლო კავშირი დაიშალა.

უკუიქცნენ, და ყველანი ლტოლვილებად გახდნენ; ხოლო მეორენი, მეფის გარწემო რომ იყვნენ, მაშინვე ეცნენ დაკემულ ტირანს (ე. ი. ფოკას), გაფანტეს იბერიელები, თვით იგი ნაკუწვებად აქციეს დანის რტყმით, თავი მოჰკვეთეს და მიუტანეს

იბერიელთა საგანძურების დაცარიელება

I, 31. Ἀπό τοῖνον ἑπερη-
 ψήνου καὶ βασιάνου τύχης τὴν
 βασιλείαν καταβιβάζατο, ὅς μόνον
 λαίαν ἔαυτῆ τὴν ἔθον εὐτρέπισσε
 τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξου-
 γωγὰς τῶν διδομένων ἀποστράჯας
 χρημάτων, πολυτάλαν ἔαυτῆ τὸν
 ἔλθρον τῆς βασιλείας πεποίηκε,
 τὰ μὲν μὲ διδοῦς, τὰ δὲ καὶ
 προστιθεῖς ἐξῴθεν ἐς γὰρ μυ-
 ριάδας εἶκοσι: ταλάντων ἑμπελεσ
 τὰ τῶν ἀνακτόρων ταμεῖα πε-
 ποίηκε. Τὸν δὲ λοιπὸν χρηματι-
 σμὸν τὴν ἂν εὐπορήσοι τῆ λόγι
 συναγαγεῖν: ἵνα γὰρ ἐν Ἰβη-
 ρσί τε καὶ Ἀραβίαι, καὶ ἵνα
 ἀποτεθῆται τὰ εἰς Κελτῶν,
 ἰπῶτα τε ἢ Σκυθῶν εἶχε γῆ,
 καὶ, ἵνα συντόμως εἴπω, τὸ πᾶσι
 βαρβαρικόν, πάντα ἐς ταῦτὸν συ-
 νενήνοχῶς τοῖς βασιλεῦσι τα-
 μεῖσις ἀπέθετο: ἀλλὰ καὶ τῶν
 καταστασιαάντων αὐτῶν, εἶτα δὲ
 καθ'αἰρεθέντων, τὴν ἐν χργήμασιν
 ἐνδαμυσίαν ἔκτισσε πῆρῶν ἀπεθῆ-
 τήρισε (ed. Renauld I, 19).

ამგვარად, სახელმწიფო რომ
 ჩააყენა პირქუში და მოშურნე
 ბედის საფარ-ქვეშ, მან არა მხო-
 ლოდ შეამზადა თავისთვის მო-
 სწორებული გზა ძალაუფლებისა,
 არამედ მან დახშა გამოსასვლელი
 კარები შემოსული თანხებისა,
 შექმნა თავისთვის მრავალტალა-
 ნიანი სამეფო საგანძური: ხან
 იქიდან არაფერს აწლევდა, ხან
 გარედან უმატებდა: რამეთუ მან
 ორასათას ტალანტამდე ააგსო
 სასახლის საზინა, ვის შეუძლია
 სიტყვით აღრიცხოს დანარჩენი
 სიმდიდრე? მართლაც, მთელი ის
 სიმდიდრე, რაც იბერიელე ბ-
 ში და არაბებში მოიპოვა, რაც
 კელტებში მოაგროვა, რაც ებადა
 სკვითების ქვეყანას და, მოკლედ
 რომ ვთქვა, მთელ ბარბაროსთა
 სამყაროს, ყველაფერი ერთად
 შეაგროვა და დასდო სამეფო
 სალაროებში. მაგრამ იმათი ქო-
 ნებაც, რომელნიც მას აუჯანყ-
 დნენ, ხოლო შემდეგ დამარცხე-
 ბულ იქმნენ, იმათი ფულადი სიმ-
 დიდრეც იქვე მიიტანა და შეინახა.

იბერიის თემი

VI, 100. Τῶ ἀντοκράτορι:
 Κωνσταντίνου θύα ἐγεγόνεισαν
 ἀδελφοί, Ἐλένη μὲν ἢ, πρῶτον
 τέρη τὸ θύμα, Ἐπρεπία δὲ ἢ
 μετ' ἔκείνην: τῆς μὲν οὖν Ἐλέ-

თვითმპყრობელ კონსტანტი-
 ნეს¹ ჰყავდა ორი და: უფროსს
 ერქვა ელენე, ხოლო უმცროსს—
 ევბრეპია. და, აი, ელენეს ის
 არავითარ ყურადღებებს არ აქ-

¹ ეს არის კონსტანტინე IX მონმანისი (1042—1054).

νης οὐδένα ἐπεποίητο λόγον, [τὴν δ' ἐτέραν]¹ οὐτε τι λαμπρὸν ἐξ ἀρχῆς κομῶσαν καὶ εἰς περιφάνειαν τύχης ἐληλυθυῖαν, φρονήματός τε πλήρη τυγχάνουσαν, καὶ γυναικῶν ἀπασθῶν ὧν ἐγὼ τεθέσμαι σταθῆροτάτην τε οὖσαν καὶ δυσπαράγωγον, ταύτην τουργαρὸν εὐλαβείτο μὲν ὁ ἀδελφός, ὧς μοι εἴρηται, οὐκ ἔστειργε δὲ παραγωγόν, ἀλλ' ἐθεάζει μάλλον ἢ περιείπεν.

უფრო ემიხობდა, ვიდრე ზატყვის ცემდა.

ახუე თურგარონ თონ ἔπι τῷ ἀδελφῷ διαμαρτησῖα ὑπερηφάνων ἔλπιδων, βουλεύσασθαι μὲν τι κατὰ τοῦ ἀποκράτορος τῶν ἀτοπωτάτων ἀπειχε παντάπῃ, οὐ πολλάκις δὲ τούτῳ προσήει, οὐδ' ἐμάργε: ἀδελφικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμίλιαν ἐκαίψῃ ἑαυτὴν καταστήσασα, ὑπερηφάνως τε διελέγετο καὶ μετὰ τῆς ἀρχαίας ὀφρῶς ἀπήλεγγέ τε τὰ πολλὰ τοῦτον καὶ προσωπειδίξει, καὶ ὅποτε θυμούμενον ἴδῃ, ὑπανεχώρει καταφρονῶσα, τὴν ἔπ' αὐτὴν ἕβριν τῶς χεῖλεσιν ὑποτονθέρυζουσα² καὶ ἐπειδὴ χυδε: τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὸν ἴδῃ ῥηθέντα Ἰορνίκιον ἀστόργως πάντῃ ἢ ἀπεχθῶς ἔχοντα, τοῦτον ἐκαίψῃ ἐθεξιστο καὶ φίλτατον εἶχε, καὶ θυμαῖ προσωμίλει, οὐκ οὕτως ἀσπαζομένη τὸ πρότερον.

ცევდა; რაც შეეხება მეორეს, რომელიც დასაწყისში ვერ დაიკვებდა ბრწყინვალე მდგომარეობას და არც მიაღწია ბრწყინვალე ბედამდე, იგი იყო აღსავსე სათნოებითა, ყველა ქალთა შორის, რომლებიც მე მინახავს, უფლანზე მედგარი და ძნელად შესაყდენი, — აი ამას, მაშასადამე, როგორც ვთქვი, მისი სმა უფროთხილდებოდა, ხოლო კი არ უყვარდა გამორჩევით(?) არამედ

ეს ქალბატონი, მაშასადამე, ძმანზე დამყარებულ ზვიად იმედებში გაცრუებულთ, რასაკვირველია, სრულიად თავს იკავებს განიზრახოს თვითმპყრობელის წინააღმდეგ რამე უჯერო, მაგრამ არ მიღის მის სანახავად ხშირად, არც ენდობა მას ძმურად, არამედ, როდესაც მას ხვდება, ელაპარაკება მას ამაყად და ძველებური სიამაყით ბევრ რამეში არ უთმობდა მას და კიდევაც აკიცხავდა; და როდესაც ის მას გაჯივრებულს ნახავდა, ის აიკრიფებოდა ზიზლით და ტუჩებიტ ბუბლუნებდა მისი გამკიცხავი; როდესაც ის სცნობდა, რომ მისი სმა უკვე ჩემ მიერ ხსენებულ თორნიკეს სრულიად უსიყვარულოდ ან მტრულად ეპყრობა, ის ამას სიყვარულით მიესალმებოდა და ხშირად მოინახუ-

¹ τὴν δ' ἐτέραν Sathas, τὴν δ' Renauld.

τιον περιεστήκει· τὰ πράγματα
 οὕτε γὰρ οὐκ εἶλον στρατεύματα, οὕτε
 συμμαχικὸν αὐτῶν πῶς συνεῖλεκ-
 το, εἰ μὴ τις ἄλλοιη μερὶς ξενικῇ,
 ὁπόσῃ τις εἰσῆθεν ἐφέπεσθαι ταῖς
 βασιλείαις παρῆκε· ὃ γὰρ τὰς τῆς
 ἐφ' ἑαυτῶν ἔκαστοι· ἴνα δὲ τις
 καὶ κατὰ συνέτηκα ταχὺ συνέ-
 γέντες βροτήθισαιεν τῷ αὐτοκρά-
 τορ· κινδυνεύοντι, ἀλλ' ἐς τὰ βί-
 βύστερα τῆς Ἰσθμίου· ἐστρατι-
 πεδεύκειςαν, ἐπιβρομήγ' ἑνὸς βαρ-
 βάρου ἀνακρουόμενοι· ὁ δὲ ταῦτα
 ἀποκρίσασαν τῷ βασιλεῖ· αἱ ἐλπί-
 σεις, καὶ τασσῶτον μόνον ἀνέπνευ-
 ὁπόσον αὐτὸν ἢ τῶν τεύχους πε-
 ριπέλιθ' ὁμῶν γυναι· ὅθεν παρὶ τῶν
 το ἐπόνει, τὰ τε κατεργαζόμε-
 γμένα τῶν μερῶν ἀνακρούμενος καὶ
 λ:θιπῶλοις καταπυκνῶν μαχη-
 μαται (ed. Renauld II, 19).

შემორტყმობა გარშემო. ამიტომაც იბნის
 ზრუნვა, რომ აღედგინა დაუდევრობით დაკარგული ნაწილები და
 შეეცაო ქვისმტყორცნელი შენკანებით.

მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე

მიქელ პსელოსს თავის „ქრონოგრაფიაში“ ცალკე თავი აქვს მიძღუ-
 ალი მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის დახანაოებისათვის. როგორც ცნო-
 ბილია, მიქელ პსელოსი მიხეილის აღმზრდელი იყო და იგი არ ზოგავს
 სიტყვებს მის შესაქებად. „ქრონოგრაფიის“ ამ ნაწილიდან ჩვენ მო-
 გუჯავს ის ადგილები, რომლებიც ეხება მიხეილის მეუღლეს მარიამს,
 მართა-ყოფილს (თუმცა ისტორიკოსს არ მოჰყავს მისი სახელი) და
 მის ვაჟს კონსტანტინეს.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის მეუღლე

VII, 9. 'Αλλ' ἐπιτέμνοντα შავრამ მე მოკლედ ვჭრი
 τὸν λόγον πολλὰ με ὁμῶσθε. τὸ სიტყვას და ამიტომ ბიერი რამ

ლის საქმეები საპირისპირო მდგო-
 მარობაში იყო: რამეთუ არც
 საკეთარი ჯარი, არც მოკლე-
 შირცა (დ.ქირავებელი) ჯარი
 ჰყავდა სეკროვილი, თუ არ ჩავ-
 თვლით უცხოელების ერთ პატა-
 რა განაყოფს, რომელიც ჩვეუ-
 ლებრივ სამეფო ზეიმებს თან
 ახლდა: რაც შეეხება აღმოსავ-
 ლეთის ჯარს, ისინი თითოეული
 მათგანი, თავიანთ ქვეყანაში კი
 არ ბანაკობდნენ, რათა მოკლელ-
 ლი ნიშის მიხედვით სწრაფად
 შეკრებილნი დახნაოებოდნენ სა-
 ფრთხენი ნყოფ თვითმწყობელს,
 არანედ დაბანაკებული იყვნენ
 იბერიის სიღრმეში და ბარბა-
 როსების იერიშებს იგერიებდნენ:
 ამის გამო მეუღის იმელები დაღუ-
 ბული იყო, და მხოლოდ იმდენ-
 ნად სულდგმულობდა, რამდენა-
 დაც კედლის გალავანი მას შე-
 იბნის გარშემო ტრიალეზდა მისი

περί τήν γυναικα φίλτρον, οἷον
 ἐξ ἑκείνης ἀποτέκιο: παιδίον¹, τὸ
 περί τοῖν ἀδελφοῖν², ὃν θανα-
 τίων ὑποκειμένων θανατωσώτερος
 ἑκείνος γνωρίζεται. Καί: ἕνα μὲ,
 παρὰ τὸ γένος ἐπινοοῦν τήν
 βασιλίδα, εὐδαμονία καὶ ἀρχαιό-
 τητι: πᾶσαν ὑπεραίρον ἀρχήν,
 ἀρκαί: αὐτῇ ἀντι: πάντων τὸ ψῆθος
 οἷον οὐχ ἑτέρας: εἴξας, καὶ τὸ
 εἶδος οἷον οὐχ ἑτέρας ἡψαιος: εἰ
 δὲ γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγή φέρει³,
 κατὰ τὸν τραγικόν, κόσμου παν-
 τὸς αὐτῇ τιμωτέρα καθέστηκεν,
 ἔτι: μηδενί: τῷ ἄλλῳ ἢ τῷ ἀνδρὶ:
 ἢ γλῶτταν ἐγνώρισεν, αὐτομά-
 τως καλλίων συγγάνουσα ἢ ἐπὶ-
 τε ἀναγκαίως ἔχει κοσμήσασθαι:
 (ed. Renand II, 177).

გამომჩნა. მაგალითად: მისი
 (ე. ი. მიხეილ დუქას) ტრფობა
 ცოლისადმი². რომელი ტრფო-
 ბისაგანაც მას შეეძინა ბავშვი¹;
 შემდეგ მისი ორი ძმისადმი³,
 რომლებიც განსაცვიფრებელი ბი-
 როვნებები იყვნენ, მაგრამ იგი
 უფრო განსაცვიფრებელი ჩანდა.
 და რომ დედოფლის ქება არ
 გამოვიდეს მისი გვარიშვილო-
 ბის გამო, რომელიც სიმდიდრი-
 თა და შთამომავლობით ყველა
 სხვა სამეფო გვარს აღემატება,
 ეყოფა მას (ე. ი. მის ქებას) ყვე-
 ლაფერში ხასიათი, რომ აღარა-
 ფერი ვთქვათ სხვა ღირსებაზე,
 მისი სახის სიმშვენიერე; თუ კი
 ქალებისთვის დუმილი სამკაუ-
 ლია, თანახმად ტრაგიკოსისა⁴,

იგი ყოველგვარ სამკაულზე უფრო უბატოვესი იყო, რადგან არავის
 სხვას, გარდა თავისი ქმრისა, ენას არ გააცნობდა, და თავისთავადაც
 უფრო ლამაზი იყო, ვიდრე მაშინ, როდესაც საჭიროება შოიბოვდა
 მოკმაბულიყო.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Κωνσταντίνος ὁ τοῦ Δούκα τοῦ
 Μιχαήλ τοῦ βασιλέως υἱός

მიქელ მიხეილ დუქას ვაჟი
 კონსტანტინე

VII, 12. Τὸν τοῦ Μιχαήλ
 τοῦ Δούκα βασιλέως υἱὸν Κων-
 σταντίνον βρεφῆλλιον ἐγὼ καὶ
 ἐν ἀγκάλαις γαλακτοτροφούμενον
 ἐσθράκειν καὶ ταυνίξ βασιλικῇ
 ἀναδεθεμένον τήν κεφαλὴν γρά-

შეფის მიხეილ დუქას ვაჟი
 კონსტანტინე მე მინახავს, ჯერ
 კიდევ ჩვილი ბავშვი, მისი ძიძის
 შკერდზე, თავზე შეფური ბავთი
 ჰქონდა შემოკრული; მე არა ეწერ
 მის შესახებ არც რამე სიტყვებს,

¹ იგულისხმება ვაჟი კონსტანტინე დუკა, რომელსაც მიქელ პსელოსი ცალკე
 პარაგრაფს უძღვნის (იხ. ქვემოთ, აქვე).
² იგულისხმებიან მიხეილ VII-ის ძმები ანდრონიკე და კონსტანტინე.
³ ე. ი. მარიამისადმი.
⁴ იგულისხმება სოფოკლეს „აიანტი“ ტ. 139: γυναιξὶ κόσμον ἢ
 σιγή φέρει „ქალი! ქალებისთვის დუმილი სამკაულია“.
 ანთოლოგია, ო. VI

φω δὲ αὐτῷ οὐτε λόγους τινάς, οὐτε πράξεις, οὐτε γὰρ ἔπραξέ τι οὐτε οὐπω ἐφίεργξατο· ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐμφαινόμενον ἦθος, ὡς οἶόν τε καὶ ἀπὸ τούτων [ἐμφαίνεῖν] τὴν ἐγκαθημένην ψυχὴν, οὐπω γὰρ οἶδ᾽ αὐτοῦτον κάλλος ἐπίγεον· τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον αὐτῷ εἰς ἀκριβῆ κύκλον ἀποτετόργευσται, οἷ δὲ ὀφθαλμοὶ γλαυκοὶ καὶ εὐμεγέθεις καὶ γαλήνης μεστοί, καὶ τε ὀφρύες εὐθείαι· γραμμαὶ ἀτέχνως, περὶ μὲν τὴν βᾶσιν τῆς ῥινός βραχὺ τι διασπῶσται, περὶ δὲ τοὺς κροτάφους ἡρέμα κάμπτουςται· ἡ δὲ ῥίς ἐλευθέρα μὲν τοὺς μυκτῆρας, ἀλλ' ἀρχυμένη μὲν βραχὺ τι ἐγείρεται, προῖσῶσα δὲ ἐξ ἄκρον ἐμφαίνει· τι τοῦ γρυσανῶ τῆς τε κεφαλῆς ἡλιώσα φριξέξθανθε!· καὶ τὴν χεῖλη¹ λεπτῶ τε τούτῳ, καὶ [τὸ ζῆμα] βλέπον ἡδὺ καὶ ἀγγέλων ἡδύτερον, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τούτου ἐμφαίνον οὐτε καταβέβλημένην οὐτε ἐπιβέβλημένην, ἀλλὰ πράξιαν μὲν, θεῖον δὲ διαγῆγερμένην κινήματι.

აფროიოქებულს, არამედ მიზიდველს, ღვთაებრივი ძრამით გამბნევებულს.

VII, 13. Τὸν μὲν οὖν Ταλαμώνιον Δίαντα τιμηνοῦμενον ἔπι τὸν Ἡρακλέα φασὶν ἰδεῖν καὶ τῆ λεοντῆ περιβασεῖν, ἐγὼ δὲ ἡρκαλίσαιην πολλάκις καὶ ὄνασθαι μου τῶν λόγων ἡδύσαιην· ἐναγκασομαι δὲ καὶ αὐθις, καὶ

¹ ვ. ო. ხეილი.

არც საქმეებს, რამეთუ მას არაფერი გაუკეთებია, არც ხმა ამოუღია: არამედ რაც შეეხება ვარცხნობას და გამომტლავებულ ხასიათს, რამდენადაც ამით მიხედვით არის შესაძლებელი მასში ჩაქსოვილი სულიერი თვისებების შემჩნევა, უნდა ვთქვა, რომ არ მინახავს ანგვარი მიწიერი სილამაზე: მისი სახე სრულყოფილ წრედ იყო ჩამონაკეთილი; მისი მსხვილი ცისფერი თვალები სიმშვიდით იყო სავსე, მისი წარბები ჰიროდაპირ სწორ ხაზს ქმნიდნენ, ცხვირის ძირთან პეტარა მანძილით იყვნენ დაშორებული, ხოლო საფეთქლებთან ოდნავ მოღუნული; ცხვირი თავისუფლად ეშვებოდა ნესტოებთან, მაგრამ, დასაწყისში ოდნავ ამოხნეკილი, ბოლოს რომ უახლოვდებოდა არწივისებურად კაუქლებოდა; თავის თმა მზისებურად ბრწყინავდა; ტუჩები თხელი ჰქონდა მას, თვალი იცქირებოდა სასიამოვნოდ, ანგელოზებზე უფრო ნახად, და სულსაც, ამის გამო, ამტლავებდა არც დაკემულს არც ამბობენ, რომ აიამს ტელამონის ცემ, ჯერ კიდევ ძუძუთა ბავშვმა დაინახა პერაკლე და მის ლომის ტყავში გაეხვია; ხოლო მე ხშირად მკერია ხელში უფლისწული და მე შევვედრებოვარ ღმერთს, რათა მას (უფლის-

τοῦτο πλειστάκις, καὶ θναίμην
αὐτοῦ ὅποτε εἰς ἡλικίαν ἔλθοι· καὶ τὸ
θνήσκειν λάβοι παρὰ τοῦ πατρός.

Ὁ μὲν οὖν Νέστωρ ὁ Πύλιος
μετὰ τὴν τῆς Τροίας ἀλώσεως
ὑποτίθεται: Νεοπτολέμῳ τῷ Ἀχιλ-
λέως υἱῷ ἃ θεὶ παράττοντα ἄνδρα
γενέσθαι θεξόν, ἐγὼ δὲ τοσοῦτον
αὐτῷ ὑποθαιμην (ἴσως γὰρ ἐφ'
ἡβης γενόμενος ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ
ἀναγνίσσεται μου τὸ συγγράμμα),
πρὸς παράδειγμα τὸν πατέρα
ὄρα, ἀκαίθην ἑαυτὸν ἵσταρεῖν
καὶ ἔμοιχθῆις, παιδῶν, τῷ φυ-
σαντι, καὶ γένοιτο ἂν ἐν κακῷ·
εἰ μὲν οὖν παραιτέρω τῆς καθῆσ-
τώσης ἡλικίας προβῆσομαι, ἔτε-
ρόν σοι λόγον συγγράψομαι, ὁπη-
νίκα καὶ αὐτὸς ἀψαρμὰς τὸν
γράφειν παράσχου; εἶσι· εἰ δ'
οὖν, ἀποχρῶν σοι τοῦτο τὸ γράμ-
μα, ἑτέροις ὑπάρθεαι τὸν ἐπὶ σοὶ
συγγραμμάτων ἑστόμενον (ed. Re-
naud II, 178—179).

წულს) ჩემი სიტყვებისათვის ეს-
მინა; მე კვლავაც ავიყვან მას ხელ-
ში, და ხშირადაც, და გამოვიყენებ
მიიღებს მამისაგან ძალაუფლებას.

ბილოსელი ნესტორი ტროა-
დის აღების შემდეგ ურჩევდა
ნეოპტოლემოსს, ატილევსის ძეს,
თუ რა უნდა ვააქეთოს ვაფეციჲსა,
რომ გახდეს ყოჩალი; ხოლო მე
მას მხოლოდ იმას ვურჩევდი
(იქნებ მან, მასაგწინ რომ შევა და
მეფე გახდება, წაიკითხოს ჩემი
წიგნი), ნიმუნად აეღო თავისი
მამა და იქიდან შეეცნო თავისი
თავი; და შენ, უნაწვილო, მშო-
ბელს თუ დევსგავსები, კუდი
კაცი არ დარჩები; თუ მე კიდევ
პოვესწრები შემდეგი მასაკის
დადგომას, სხვა ამბავს შევთხზავ
შენთვის, რამდენადაც შენც თვი-
ათონ მომცემ შესაძლებლობას;
თუ არა და, ამ წერილმაც იქმა-
როს და გახდეს საფუცველი სხვე-
ბისათვის, რომლებიც შენზე და-
სწერენ თხზულებებს¹.

¹ უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, რომ მიქელ პსელოსის „ტროხოვრადია“, რომელიც ლეონ დიაცონის „ისტორიის“ ეშვალა გაგრძელებას წარმოადგენს, შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი, რომელიც 1059 წლამდე მოტანილი, ავტორის სიცოცხლეშივე იყო ვამოქვეყნებული შეიქ ტომავ. როგორც ჩანს, 1062—1063 წელს, და შეიცავდა ტომების მიხედვით:

I. ბასილი II (976—1025)	V. მიხეილ V (1041—1042) და თეოდორა (1042)
II. კონსტანტინე VIII (1025—1028)	VI. ზოე და თეოდორა (1042).
III. რომანოს III (1028—1034)	კონსტანტინე IX (1042—1055)
IV. მიხეილ IV (1034—1041)	VII. მიხეილ VI (1056—1057)
	ისააკ კომნენოსი (1057—1059)

„ტროხოვრადიის“ გაგრძელებას (1059—1078) მიქელ პსელოსი შეუდგა 1075 წელს მიხეილ VII პარაპინაკის დროს, როგორც ჩანს, თვით მიხეილის თხოვნით და ამით აიხსნება, შედარებით პირველ ნაწილთან, ავტორის არაობიექტურობა, პირმოთინეობა კეისრისადმი. ამ მეორე ნაწილში აღწერილია 1059—1077 წ.წ. ამბობი ობ. I Svkutris, Zum Geschichtswerk des Psellos: BZ 30 61—67.

მიხეილ ატალიატე

მიხეილ ატალიატე XI საუკუნის ისტორიკოსია. იგი წარმონაობით მცირეაზიელია (ქალ. Attaleia, პამფილიაში)¹. XI საუკუნის ორმოციან წლებში კონსტანტინეპოლში დასახლდა და ვექილობას მიჰყო ხელი, დიდძალი ქონებაც შეიძინა. მალე მიიქცია მთავრობის ყურადღება და მიწვეულ იქმნა სხვადასხვა თანამდებობაზე: კონსტანტინე X დუკას (1059—1067) დროს სახელმწიფო საბჭოში მუშაობს და უზენაესი სასამართლოს ხელმძღვანელია; რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071) ლაშქრობებში მონაწილეობას იღებდა როგორც სამხედრო სასამართლოს ხელმძღვანელი და პატრიკიოსის პატივიც მიიღო; მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის (1071—1078) და ნიკიფორე III ბოტანიატეს (1078—1081) დროს კიდევ უფრო მეტად იქმნა აღზევებული: მიიღო პატივი მაგისტროსისა და პროედროსისა.

მიხეილ ატალიატეს გარდაცვალების დრო უცნობია². მისი მოღვაწეობის ბოლო ხანები 1080 წლის ამბებს ემთხვევა. მისი ნაშრომებიდან ცნობილია: 1) მიხეილ VII პარაპინაკის დავალებით 1072 წელს შედგენილი იურიდიული სახელმძღვანელო *Πράγμᾶται νομικῶν*; 2) მის მიერ 1077 წელს დაარსებული მონასტრისა და ქსენონისათვის შედგენილი წესდება: *Διάταξις ἐπὶ τῷ παρ' αὐτῶν πασχαύ: ἡτοιχισθείσῃ καὶ τῷ μαγιστρῷ*. 3) მიხეილ ატალიატეს მთავარი ნაწარმოებია მისი „ისტორია“, რომელშიაც აღწერილია 1034—1079 წლების ამბები და რომელიც მან უძღვნა ნიკიფორე ბოტანიატეს.

¹ ჯერ კიდევ სათა ვარაუდობდა (*Μεσαιωνικὴ Βιβλ.* 1. გვ. 2'), რომ მიხეილ ატალიატე კონსტანტინეპოლში უნდა იყოს დაბადებული, ხოლო 1965 წელს ბერძენმა მეცლევარმა ვ. თ. ცოლაკიშ კვლავ დასვა საკითხი, რომ *Μεσαιωνικὴ*-ის ცნობის მიხედვით იგი, მართლაც, კონსტანტინეპოლშია დაბადებული 1030—1035 წ. წ. (BZ 58, 5—6).

² თითქოს სავარაუდებელია, რომ მას უნდა ეცხოვრა 1085 წლის მარტამდე (იხ. Tsolakis, გვ. 10).

მხეილ ატალიატეს „ისტორია“ გამოიყენეს სკილიცეს გამგრძელებელმა, ნიკიფორე ვრიენიოსმა, ანნა კომნენემ და იოანე ზონარაჰ¹.

ქვემოთ მოყვანილი ექსცერპტები ამოღებულია იმ. ბეკერის გამოკვმიდან: *Michaëlis Attaliatae Historia, Opus a Wladimiro Bruneto de Presle, instituti gallici socio, inventum, descriptum, correctum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1853.*

იბერიელთა წარმოშობა²

Οἱ γὰρ Ἰβηρες ἐκ τῆς Κελτικῆς ἀνεφάνησαν γῆς. Ἢ γὰρ Ἰβηρία κυρίως καὶ αὐτὴ ἡ Κελτικῆς ἰβηρίας πρὸς τὰ θυσιακὰ μέρη τῆς Ἰωάνης διακρίνεται, πρὸς τὸν ἐσπέριον ὠκεανόν, ἥτις τὸν Ἰσπανία κατονομαίχεται: (CB 220—221).

Οἱ οὖν τὴν Ἰβηρικὴν οἰκοῦντες, ἄνδρες ἀνδρείοτατοι τε ὄντες καὶ ἰσχυρῶς παλαμάμενοι, διὰ παντὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἀντιπολέμου, καὶ καρτερίας ἔργα καὶ ἀρετῆς κατ' ἀντὶν ἐπεδείκνυντο καὶ θυσχερῶς αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι: μέγιστον καὶ ἀνυπόιστον θάρσος καὶ ἀνεκδιηγῆτος ἄρμας ἐκურίσσαν, ὡς διὰ χροῖον σπονδὰς ἐπιτελοῦσθαι: τούτοις καὶ ἀνακλιῆσθαι σὺνθεσαν ἐξ ἐπιγαμψείας καὶ μετ-οικιῶν πρὸς ἀλλήλους: οὖν καὶ

იბერიელები კელტური ქვეყნიდან გამოჩნდნენ. რამეთუ იბერია, ნამდვილად რომ ვთქვათ, და თვით კელტ-იბერია მდებარეობენ რომის (ე. ი. რომის იმპერიის) დასავლეთ ნაწილებში, დასავლური ოკეანის გასწვრივ; ამ მხარეს ახლა ისპანია ეწოდება.

იბერიის მცხოვრებლები, რომლებიც უნამაცესი ვაჟაკები არიან და მეტად მკლავ-მაგაონი, დიდი ხნის განმავლობაში რომაელთა წინააღმდეგ ომობდნენ და მათთან ბრძოლების დროს გამოაჩინეს დიდი გამძლეობა და ვაჟაკობა: და ძლიერ დაიმორჩილეს ისინი რომაელებმა უდიდესი და უძლეველი ვაშბეღათობით და ენითუთქმელი შემართებით, ისე რომ დროთა ვითარებაში ხელშეკრულებაც დაედგეს

¹ იხ. K. Krumbacher GBL¹ (1897), 269—271 (ბიუჯლდ; B. Hirschmann 37—39); G. Moravcsik, Byzantinoturcica I² (1958), 427—429; E. Th. Tsolakis, Aus dem Leben des Michael Attaliates (seine Heimatstadt, sein Geburts- und Todesjahr): BZ 58 (1965), 3—10.

² ეს ნაწილები მოყვანილი აქვს K. Dieterich-ს: Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde, Teil I. Leipzig 1912, გვ. 49, შენიშვნა.

ბ μάγας ἐν βασίλεισσι: καὶ πανασι-
 θμῶς Κωνσταντίνος μσίραν οὐκ
 ἐλαχίστην ἐκείθεν, ἐκ τῶν ἐσπε-
 ρίων Ἰβήρων. ἀποταμίμενος εἰς
 τὴν ἐφάν ματρίκισεν ἐν τοῖς τῆς
 Ἀσσυρίας μέρεσι, καὶ ἔκτοτε τὴν
 κληθεῖν τῆς Ἰβηρίας ἡ δε-
 ξιαμένη τούτους γῶρα παραέλαξε.
 Πρῶτερον γάρ Ἀσσυρία: καὶ ταύ-
 την ἴκουν τὴν γῶραν. ἔπειτα
 Μηδοί, μετὰ δὲ χρόνους Ἰκανούς
 οἱ Ἀρμένιοι: καὶ οὐκ ἂν εὐροί-
 ται ἐπὶ τῶν ἄνω χρόνων Ἰβηρας
 μνημονευομένης: ἐνταῦθα ἐν πα-
 λαιαῖς ἱστορίαις, εἰ μὴ εἰ ὀπίπερ
 Κωνσταντίνος τούτους ἀντὶθ:
 κατήκισεν (CB 222, § --18).

დელ ხანებში იბერიელები იხსენიებოდნენ ძველ ისტორიებში, მხოლოდ: იმ დროიდან იხსენიებიან, რაც ისინი აქ დაასახლა კონსტანტინემ¹.

¹ არ არის სწორი, თითქოს იბერია და იბერიელები საოღოვ კონსტანტინეს დროიდან იხსენიებოდნენ ძველ საისტორიო წარწებში. სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, საყოველთაოდ ცნობილია სტრაბონის მიერ (I სუტ.) მოცემული აღწერილობა იბერიისა.

ბიზილ ატალიატეს „ისტორიას“ მაღალი შეფასება აქვს მიცემული თეოფორც საისტორიო წყაროს. უნგრელი მეცნიერი გ. მორავაჯიცი, ხვენი დროის ბიზანტიელ ჰისტორიკს, წერს: „მისი წრონა უფელ ხაზიჯუხ ამკლანებს აეტროის სიყურულს პატიოსნებისა და ჰენშარიტებისადმი (die Ehrlichkeits- und Wahrheitsliebe), რაც მას სანდო წყაროდ ხდის“ (I. c. გვ. 428). ეს წართალი. მაგრამ ეს უნდა გაგავარცხლოთ აეტორია თანამედროედ ანტიკურ, რომელთაც ის მართლაც. დიდის რეღუნებით იკვლევს და, როგორც ამ ანბავთა თანადამსჯერი და თანაბალიელი. მიუხედავად გადმოცემის. რაც შეეება ძველ საისტორიო უაქტება, ამათი გადაცემის დროს ის, როგორც ხანა, ეტროყრული ანტიკით და არა სანდო წყაროებით სარგებლობს.

ეტრძოდ, ხენთ მოყვანილი ცნობა იბერიელთა შესახებ ჩვენთვის მხოლოდ იმ მზოთ შეიძლება იყოს საყურადღებო, რომ გვეცნობებს XI საუკუნეში ბიზანტიის საზოგადოებაში გავრცელებულ ვერსიას ისპანიის იბერებისა და საქართველოს იბერების წათესაობის შესახებ. იმ მაჯელობას, თითქოს კონსტანტინე დიდმა (ახ. წ. IV საუკუნეში) ისპანიიდან საქართველოში გადმოსახლა იბერიელები, ალკითარი ღირებულება არა აქვს.

მათთან და ერთიმეორესაც შე-
 ერივნენ დაქორწინებით და სა-
 ურთიეროთ აღვიღმონაცვლეო-
 ბით; ამიტომ მეფეთა შორის
 დიდმა და ყოვლად სათნო კონ-
 სტანტინემ არა მცირედი ნაწილი
 იქიდან, დასავლეთის იბერიელ-
 თაგან, გამოჰყო და გადაასახლა
 აღმოსავლეთით, ასირიის მხარე-
 ებში, და აქედან არის რომ იბე-
 რიის სახელწოდება მიიღო
 იმ ქვეყანამ, რომელმაც ისინი
 შეიხიზნა. წინათ ამ ქვეყანა-
 ში მოსახლეობდნენ ასირიელები,
 შემდეგ მიდიელები, დიდი ხნის
 შემდეგ არმენიელები. და ვერა-
 ვინ იბოვის (ცნობებს) რომადრინ-

იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის ჯარში.
ლიპარიტ ერისთავი

κατά δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὄντων: Νεφθαλίται: Περσῶν ἑμποροὶ, οὓς τῆς Περσίας ἡ Γάγγης ἀποταίχιζε: ποταμὸς. τέσσαρσι: πρὸς τῷ ἡμίσει: μιλίαι: τὸ εὐρος ἀποταίνόμενος, ἐν τοῖς στενωπέροις αὐτὸν διατρέψαι: διαπεραιωθέντας τὸν ποταμόν. ἡγεμόνος αὐτοῖς ἀνεψῆχοντος: τὴν ὁδὸν δὲ προειληγμένους: καὶ ταπεινῇ τύχῃ συμπεπορισμένους: καὶ θουλικῇ, μετὰ τελευτῆν τοῦ κρατούντος δεσπότης: τῆς Περσικῆς γέγονεν ἔγκρατης, καὶ ἀκαταμάχητον σθένος ὄντων τοῖς ἐκείσε πᾶσιν ἑναποδείξαντας, πρὸς ἀνίσχοντα ἡλίον τοῖς Ἰβηρικοῖς ὄρεισι: προσήγγισαν, καὶ καταδραμόντες πλείστην ἔστην ἡδύνατον, ἀρχηγὸν τῶν Ῥωμαίων Ἰωργεῖα εἶλον, τὴν ἀρχὴν περιεζωσμένον: τῆς Συρίας, Λαχουδην ἐπικαλόμενον. Καὶ συνεχεῖς ἐκδρομαῖς ἐπατεῖους τὸ εἶδος ποισύμενον οὐκ ἐλίγη τὴν Ῥωμαϊκὴν κατέβλαπτε γῆν.

დენდა ყოველწლიურად და ამით ბევლთა ქვეყანას.

Ἀντιπαραταττόμενοι: δὲ τοῦ-
τοις οἱ τῶν ἄκρων ἐπιστατούντες
Ῥωμαῖοι: τὴν ἕττω πως ἀπεφέ-
ροντο: τόξων ἐν εἰδότηων τῶν
ἐναντίων: καὶ κατὰ τραπεζὸν βελ-
λόντων οὐχ ἡκιστα, καὶ τοῖς

¹ პატრიკიოსის სტეფანე ლიხუდე, იბ. ფ. Успенский, История Византійской империи, т. III (1948), стр. 85.

იმავე ხანებში კუნნ-ნეფთალი-
ტებმა, სპარსთა მეზობლებმა, რომელთაც სპარსეთისაგან მდინარე ვანგი გამოჰყოფს, ის მდინარე, რომელიც ოთხნახევარი მილის სიგანეზეა გადაჭიმული, გადალახეს ეს მდინარე შის ვიწრო გადასასვლელებთან. გზა გაუხსნა მათ მძლოლმა, რომელიც ამის წინ იქმნა შეპყრობილი და რომელსაც საწყალობელი და მონური ხვედრი ერგო, ხოლო სპარსეთის მფლობელი ბატონის გარდაცვალების შემდეგ ძლიერი შემოიქმნა. კუნნ-ნეფთალიტებმა ყველა იქ მყოფთ უჩვენეს უძლეველი ღონე, და აღმოსავლეთით იბერიის საზღვრებს მიუახლოვდნენ, შეუტოეს რამდენადაც შეეძლოთ ძლიერად და, ალყა შემოარტყეს რა სარიის სამფლობელოს, რომელთა სარდალი ცოცხალი შეიპყრეს, რომელსაც მეტსახელად ერქვა ლიხუდე¹. ხალხი განუწყვეტელ თავდასხმებს ახარა მცირედი ვნება შიაცუნა რომათ

ამათ წინააღმდეგ დაიბრძმნენ ციხე-სიმაგრეებში მდგარი რომაელები და შემთხვევით დამარცხდნენ, რადგან მოწინააღმდეგენი მშვილდის კარგი მცოდნენი იყვნენ და მიზანში ისროდნენ

ფ. Успенский, История Византійской империи, т. III (1948), стр. 85.

ἀντιτεταγμένους ἐκδεχματούγωνταις ἐκρηβόλοις πλιγγαίς.

Διὸ καὶ ἀνευδύτως κατέτρεχον πᾶσαν τὴν Ἰβηρικὴν, πολίχυνα καὶ κώμας ἀρπάζοντες καὶ μεγίστας ἀνατρέποντες πολιτείας, καὶ χώρας ἀναστάτους ποιοῦμενοι. Συνηχέθη δὲ ταῦτα διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ὑστερον πλεονεξίαν.

Στρατεύματος γὰρ ἀξιομάχου τὴν Ἰβηρικὴν περιέποντος, καὶ ὀφώνιον ἔχοντός τινος τῶν παρακειμένων δημοσίων χωρῶν, ἀφείλετο ταύτας ὁ βασιλεύς, καὶ παρελὼν τσαυτὴν ἰσχὺν οὐ μόνον τοὺς ἰδίους ἀπέβαλε συμμάχους, ἀλλὰ καὶ πολεμίους αὐτοὺς ἰσχυρῶς ἐργασάμενος προσθήκην διὰ τούτων ἀκαταμάχητον προεξένησε τοῖς ἐναντίοις.

Ἐν μὲν γὰρ πλήθους κατὰ βασιλικὴν γνώμην στρατιωτικῶς συναθροισθέντος ἐπὶ τῶν κατ' Ἰβηρίαν ἑρίων. συνταγματάρχην ἐπίσημον ἔχοντος δὲ Λιπαρίτης ἐπωνομαζέτο, συμπόλη μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Ὀννων καρτερὰ γίνεται, καὶ μέχρι πολλοῦ τῆς μάχης καθισταμένης ἰσοπαλοῦς τέλος οἱ ἀντιτεταγμένοι τὸ κράτος ἠνέγκαντο, καὶ τοὺς Ῥωμαίους νικήσαντες ζῶντα τῶν Λιπαρίτην κατέσχον καὶ πρὸς τὸν ἐθνάρχην αὐτῶν ὡς θήραμά τι τῶν μεγίστων ἀπήγαγον.

არა ცუდად, და მოწინააღმდეგეებს თავხარს სცემდნენ შორს გასროლილი ისრებით.

ამიტომ დიდი სიმძაფრით შორბიეს მთელი იბერია, გაძარცვეს ქალაქები და სოფლები, მოსპეს უდიდესი მხარეები და ქვეყანა უდაბური გახადეს. ეს ყველაფერი მოხდა მეფის, შემდეგ ხანებში, სიხარბის გამო.

მემრძოლმა ჯარმა რომ იბერია ვარეშოიკვა და ზოგიერთი ასლომდებარე სახალხო ადგილები სარჩენად გაიხადა, მეფემ ეს ადგილები ჩამოართვა და ასეთი დიდი ძალის გამოყენებით არა მარტო თავისი მოკავშირეები დაჰკარგა, არამედ თვით მტრებიც ძლიერი გახადა და მათი შეწვეობით მოწინააღმდეგეებს უკილობელი დახმარება მოუპოვა.

ერთ დღეს, მეფის გადაწყვეტილებით, შეკრებილ იქმნა იბერიის საზღვრებთან მეომარი ხალხი, რომელსაც გამოჩენილი მხედართმთავარი ჰყავდა, მას ლიპარიტი ეწოდებოდა. პუნებსა და ამათ შორის ძლიერი შეტაკება მოხდა, და დიდი ხნის შემდეგ, როდესაც თანასწორობა მოხდა ატყდა, ბოლოს მოწინააღმდეგეებმა მოიპოვეს ვაშარჯეება, და რომელები რომ დაძარცვეს, ლიპარიტი ცოცხალი იგდეს ხელთ და თავიანთ ეთნარხს მიჰგვარეს როგორც უდიდესი ნაწილირევი.

Καλείται δ' οὗτος σουλτάνος
 τῆ Παρσικῆ διαλέκτου. Ἄλλ' ὅγε
 τοῦτον ἴδων καὶ τὸ γένος τούτου
 μεμυκθῆναι; (παρατίθεσθε γὰρ
 αὐτὸν ἢ φήμη τῆς τοῦ ἀνδρὸς
 γενναϊότητος), ἦρπτο τοῦτον ὄπισθε
 δὴ χρηστὸν αὐτῷ. Ὁ δὲ βρασι-
 κῶς ἔφη.

ბოლო მას უბასუხა: „მეფურადო“.

Καὶ αὐτίκα τῆς θυστήσου
 τάχης τούτου ὁ σουλτάνος ἔλευ-
 θεροί, καὶ πάντων ὧν κατὰ τὸν
 πόλεμον ἀποβῆλῆκε: παλλαπλα-
 σίονα τῆν ἀντίκτισεν θένος, τῆν
 πρὸς Ῥωμῆϊου; οὕτω συνεχῶραι:
 ἔξοδον, θιαυμάται; τῆν τὸν ἀνδρὸς
 ἐμψυχίαν καὶ τὸ τὸν φρονημάτος
 ἐστταθῆς, καὶ μελήται; μὴ θέν-τεροι;

ამ ეთნარბს სულტანი: ეწო-
 დება სპარსულ დიალექტზე. მაგ-
 რამ სულტანმა რომ დანახა ის
 (ე. ი. ლიპარიტი) და რომ შეიტყო
 მისი გვარისეილობა (ხმენი ამ
 ვაჟეციის წარჩინებულობაზე მას
 წინასწარვე ატონოდა), შეეცითხა
 მას, თუ როგორ უნდა მოპყრო-

და სულტანმა მანინეც ვანი-

თეისუფლა იგი? საცოდები ბუდი-
 სავან და ყველაფერი ის, რაც
 მან ომში დაკარგა. მრავალეცოდ
 აღუდგინა და აასცა; ასე აპატია
 მან რომაელების მხარეზე ვადა-
 სელა, რადვან ავთირებდა ამ
 ვაჟეციის დიდსულოვნება და სუ-
 ლისცეთეების მღვრადობა და

¹ ეს არის სულტანი ტოღრუღბეგ ი.

² ლიპარიტის როგორც ბიზანტიური ჯარის საბუღოს მონაწილეობაზე თუტკთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაწერილებით ვადმოგვეცმა გ. ი. ბ. გ. 49 დ. რ. გ. ნი. გეორგიკა, ტ. V. გვ. 68—73). მასვე აქვს მოთხრობილი, რომ, რადე-
 საც ლიპარიტი ტყვედ ჩაგვარდა თურქებს, ბიზანტიის კეისარი კონსტანტინე IX მონომახისი ყოველ ხომას ამართბდა, რომ ლიპარიტი ესნა ტყვეობიდან: აროდ-
 საც მეფემ [კონსტანტინემ] ვაიგო ლიპარიტის დატყვევების შესაებ. — მოგვითხ-
 რობს გიორგი კედრენე — სულ იმის ცდაში იყო, რომ გამოეყვდა; ამიტომ
 მან ძვირფასი საბურები და გამოსასყიდი ვაჟგზხევა სულტანს გორგის (დრო-
 სისად სახელდებულის) ხელით... და სთხოვდა ლიპარიტის განთავისუფლებას და
 ხაის დადებას (გეორგიკა V, გვ. 73).

ლიპარიტის განთავისუფლება ტყვეობიდან მოხდა 1051 წელს. ეს დატურ-
 დება სინას მთის № 38 ეტრატის ხელნაწილის ერთი მანაწერთ, სადაც ევთისუ-
 ლობთ:

ამეცა მეფულს, მეაწეაღს მწრლი (მწერალი) ამის წიგხასი მდელი კე და
 ი. ე. ეს თე(ი) თურთმეტი წიგხი მას მოუგია ხელა მთასა საჭესებულად სულისა
 თუხისა. მეცა სწვალობელს კე თემელი, სახელთი თუნ ხეცესა, უწროშელი,
 რომელი ამისი დაწერისა შემდგომად სამოცდაათი წელსა შემოვანე, ეწნა სთ...
 მას ეამსა დაწერე ენე, თუნს ლიპარიტ თორქთა ვაჟსუ; ს. ევედრები
 არადირსი, ლოცვა უავთ (ი. ი. გ. ვაგახიშვილი). ამისათვის კრთულთ ხელ-
 ნაწერთა აღწერილობა. თბ. 1947. გვ. 105; ი. გ. ვაგახიშვილი, ქ. ვთის ისტო-
 რია II [1965], გვ. 147).

ამ მანაწერთად ცხადია, რომ ლიპარიტი თურქთა ტყვეობიდან განთავისუფ-
 ლებულა 1051 წელს (კრონიკონსა სთა [281+780] : 1051 წელს).

აბაზგების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ

Ἐπί δὲ τῆς ἐώας διακουωμένων τῶν Ἀβασγῶν καὶ ἀντιβοξούντων τῆ βασιλεῖ καὶ προφανῶς ἀνταϊρόντων (ἐπιάρρουν γὰρ οὐ τῆ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ὀπλων ἰσχυροσάτοις προβλήμασιν, ὡς μὴ ἑαυτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς ἴππους πεθωρακισμένους καὶ ἀτρώτους πανταχῶθεν περικαλύπτοντες), πάλιν αὐτὸς ὁ Βοτανειάτης πρωταγωνιστῆς καὶ πρόμαχος ἐγινώριζετο καὶ τοῦ κρατούντος ὑπέρμαχος· τοῦ γὰρ βασιλέως κατ' ἐκεῖνο τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἐλάσαντος, καταπληκτικοὶ μὲν ἄγωνες καὶ μάχαι περιφανεῖς καὶ πανημέριοι συνερράγησαν, οὐδεμιᾶς δὲ τούτων ὁ Βοτανειάτης ἐναπολέλειπτο, ἀλλ' ἠγωνίζετο μὲν ὡσπερ τις ἑκατοντάχειρ καὶ δευτερος Ἰπρακλῆς ἢ ὑπὲρ τὸν Ἰπρακλεᾶ ἐκείνον τοῖς ἀθλοῖς ἐπιγανύμενος¹ (οὐ γὰρ τρισκαιδέκατον ἀθλον ἀλλ' ἑκατονταπλάσιον ἠγυεν), ἐνθα δὲ κείμενον ἑώρατο καὶ καταπίπτον κέρας Ῥωμαϊκόν, ἐκείσε καταλαμπάνων αὐτὸς ἀνεκτάτο τὸ ἀνιῶμενον, καὶ θάρσους πληρῶν εὐτολμότητερον ἐποίησεν καὶ νικᾶν παρεσκευάζε. გამბედაობით, სითამამეს შემეტებდა და გამარჯვებისთვის შემამზადებდა.

Ταῦτα οὖν ἐπὶ μιᾶς ἐκστρατείας τῆς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν

ხოლო როდესაც აღმოსავლეთში აიშალნენ აბაზგები, დაუპირისპირდნენ მეფეს და აშკარად აღიმართნენ მის წინააღმდეგ (ისინი ეყრდნობოდნენ არა მხოლოდ სიმრავლეს, არამედ იარაღის უძლიერეს შესაძლებლობებს, ასე რომ არა მხოლოდ თავის თავს, არამედ შეჯავშნულ და წყულუგამძლე ცხენებსაც ყოველმხრიდან იფარავდნენ), თვითონ ბოტანიატეს კვლავ სცნობდნენ პირველ რიგებში მებრძოლად და თვითმასობელის მოსარჩლედ; რამეთუ მეფე რომ იმ დროს რომელუ ჯარებს მიუძღოდა, საშინელი შეტაკებები და ბრწყინვალე და ყოველდღიური ბრძოლები ინასკვებოდა; არც ერთ მათგანს ბოტანიატე არ აკლდებოდა, არამედ იბრძოდა როგორც ას-ხელა და მეორე პერაკლე, ან იმ პერაკლეზე უფრო მეტად გამარჯვებით გახარებულნი (რამეთუ არა თუ მეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა); სადაც კი დამაშვრალად იხილვებოდა რომაელთა ფრთა და დაეარდნილად, იქვე თვითონ გაჩნდებოდა და აღადგენდა დავრომილს, აღავსებდა

და ეს მან არა მარტო აბაზგების წინააღმდეგ მოწყობილ იმ

¹ ἐπιγανύμενον eodd.

αὐτῷ διγώνιστο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δευτέρᾳς. Δις γὰρ ὁ βασιλεὺς τοῖς Ἄβασσοῖς τὸν πόλεμον ἐπιτίθει· καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἀπλῶς μαχησιὸς περιέγενο καὶ ἦν τῶν Ἄβασσῶν, οὐ παντελῆς δὲ καταστροφῇ. Τῇ δὲ¹ δευτέρᾳ σφοδρῶς γενομένης καὶ φιλοτιμίου τῆς παρατάξεως οὐδεὶς μὲν Ῥωμαίων θανάτῳ περιπέπτωκεν, ἢ ὅσον εὐαρθῆμητοι· καὶ τῶν ἀπήμων τινές, τραυματίαι δὲ πολλοί· κατεφάνησαν, τῶν δ' Ἄβασσῶν φόβος ἀπείριτος γέγονε, τῶν μὲν ἐν τῇ σύμβολῃ τοῦ πολέμου θανατωθέντων, τῶν δὲ ἐν τῷ φεύγειν πεσόντων.

Παντελοῦς γὰρ γενομένης αὐτῶν τροπῆς καὶ δι' ἄξεως, ἀκορῆστος οἱ Ῥωμαῖοι δίκην ἀγρίων προβάτων τούτους κατέβησαν. Ὅποτε καὶ ὁ τούτων ἐθνάρχης (Γεώργιος ἢ κλησὶς αὐτῷ) ἐπὶ λόφου ἰστάμενος καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων κατακλαγείς σύνταγμα καὶ συγκίνημα, καὶ παρ' ἐλπίδας τὴν ἦν τῶν ἰδίων θεώμενος (ἐν χερσὶ γὰρ ἔχειν ἐδόκει· τὴν νίκην, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν παρήναι ζωγρίαν πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖα κομίσαι καὶ μὴ σιδήρῳ τιμῆναι), ἀμετσοστρεπτικῶς καὶ αὐτὸς εἰς ψυχῆν ὥρμησε, δρομαίῳ καὶ ἀελλόποδι ἔκπεσεν τὴν ἑαυτοῦ πιστεύσας σιωπηριώδη καταφυγῆν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Παγ-

ერთ ლაშქრობაში მოიხელოვნა, არამედ მეორეშიც. რამეთუ მეფემ ორჯერ გაუნაბოთა ომი აბაზგებს. და პირველ ომში მარტოვად წარიმართა ბრძოლა და აბაზგების დანარცხება, ხოლო არა სრულიადი განადგურებით. მეორე ომში კი, რომელიც მძადრა იყო და მხედრული ვახდაგებით ღირსშესანიშნავი, არცერთი რომელი არ მიჰქვდარა (გარდა მტორეოღენა უმნიშვნელო მეომრებისა !!), ხოლო დაპრიღებნი კი ბევრნი აღჰოჩნდნენ: აბაზგთა გაფლექა უზომო იყო; ერთნი ომის დროს შეტაკებაში დაიხოცნენ, სხვები კიდევ გაქცევის დროს დაიღუპნენ.

მათი ლტოლვა და დევნა რომ საყოველთაო ვახდა, რომაელებმა გაუმადლრად, მსგავსად გარეული ცხვრებისა, ისინი დაკლეს. როდესაც მათმა ერისთავმა (შისი სახელია გიორგი, ბორცხე რომ იღვა და გაკვირვებული იყო რომაელთა სინწყობრით და მოქრაობით და, წინააღმდეგ მოლოდინისა, თავისიანების დამარცხება დაინახა (ნას ხომ ეკონა, რომ გამარჯვება ხელში ჰქონდა და თავისიანებს აქეზებდა ცოცხლად მოეგვარათ მისთვის რომაელთა მეფე და მახვილით არ გაეკვეთათ), თვითონაც უკან მოუხედავად ლტოლვას მისცა თავი, სწრაფ და ფეხმარლ ცხენს მიანლო თავისი გაღასარჩენად ვან-

¹ τῇ δευτέρᾳ δὲ κοῦδι.

κράτιον ἐνέχουρον θῆξ τῆ βῆ-
σλετ θῆσιν.

კუთვნილი გაქცევა და თავისი
ვაფი ბაგრატი შეფეს ჩააბარა
მონა-მძევლად¹.

Ἐν τῆσιν τὰ χροῖσιν πᾶσι
τοῖς Ῥωμαῖσι κατὰ τὰ Ἄσιν

ამ დროიდან ყველაფერი კარ-
გად დაუტრიალდათ რომაელებს

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია აბაზგების აჯანყებაზე კეისრის წინააღმდეგ. ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში მიხეილ ატალიატეს ეს ცნობა გამოყენებული არა ჩანს.

მიხეილ ატალიატე გადმოგვცემს, რომ კეისარს აუჯანყდნენ აბაზგები, მათ წინააღმდეგ გაიგზავნა უარი ბოტანიატეს წინამძღოლობით, იმ ბოტანიატეს, რომელიც, ისტორიკოსის დახასიათებით, უბრალო სარდალი იყო: იგი არა თუ მეორე პერაკლე იყო (იგულისხმება მითიური გმირი, თორმეტი საგმირო საქმის შემსრულებელი), არამედ იმაზე უფრო მეტიც (აბაზგთა შეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა). ამ ბრძოლაში აბაზგები დამარცხდნენ, ამ ბრძოლის დროს აბაზგების „ერისთავი“ (ἐπιστάτης) გიორგი სერბე იყო შემდგარი და თავხარდაცემული უქცეროდა, თუ როგორ გარბოდნენ მისიანები, თვითონაც გაიქა. მებრძოლებს შორის ჩამოვარდა ხავი: გიორგიმ თავისი ვაფი ბაგრატი მძვლად მისცა კეისარს. ამ ბრძოლით ბოტანიატემ სახელი გაითქვა, როგორც უებრო მებრძოლმა და კეისრის დიდი წყალობაც დაიმსახურა.

გასარკვევია, თუ რომელი ბრძოლა იგულისხმება, და დასადგენია აქ დასახელებული პირების ვინაობა:

ა) პირველ ყოვლისა გასარკვევია, ვის უწოდებს მიხეილ ატალიატე „აბაზგებს“. ძველი საუკუნეებისათვის Ἀβασγὸς არის დასავლეთ საქართველოში მობინადრე ერთ-ერთი კართველი ტომი (კოლხები, ლახები, აბაზგები, პენიონები, სანიგები...). მაგრამ რამდენადაც ამ ნაწყვეტში იხსენიება ბოტანიატე, უნდა ვიგულისხმეთ, რომ ეს არის XI საუკუნის ცნობილი მოღვაწე და სარდალი მიხეილ ბოტანიატე (კეისარ ნიკეფორე III ბოტანიატეს მამა) და, მამასადავად, „აბაზგები“ სახელწოდებით უნდა იგულისხმებოდნენ „კართველები“. ხომ ცნობილია, რომ „აფხაზთა სამეფოს“ მეთაურობით გაერთიანებულ საქართველოს ბიზანტიელი ისტორიკოსები უწოდებენ „აბაზგებს“ და ამ გაერთიანებული საქართველოს მცხოვრებლების აღსანიშნავად ხშირად ხმარობენ Ἀβασγῶν-ს. მამასადავად, ამ ნაწყვეტში ლაპარაკი უნდა იყოს გაერთიანებული საქართველოს აჯანყებაზე ბიზანტიელების წინააღმდეგ.

ბ) ამ ნაწყვეტში ნათქვამია, რომ აბაზგთა აჯანყება მოხდა იმ დროს, როდესაც აბაზგების „ერისთავი“ (ἐπιστάτης) იყო გიორგი. უნდა ვიფარადლოთ, რომ ეს „აბაზგთა ერისთავი“ არის საქართველოს მეფე გიორგი I (ბიზანტიელი ისტორიკოსები, ზოჯერ, საქართველოს მეფეს იხსენიებენ მერაუ „არქანტის“ სახელწოდებით). ამას გვაუწყობენ ის, რომ დამარცხებული გიორგი ბიზანტიის კეისარს დაუხადებდა და მძვლად გაუგზავნის თავის ვაფს ბაგრატი. ამბების ასეთ ვითარებაში ეს უნდა იყენენ საქართველოს მეფე გიორგი I და მისი ვაფი ბაგრატი (ე. ი. ბაგრატი IV).

ანალოგიური კონსულიტო საქართველოსა და ბიზანტიას შორის აღწერილია „მატიანე კართლისა“-ა ავტორის მიერ. გადმოცემულია ბასილ II-სა და გიორგი I-ს შორის მომხდარი ომი და ისტორიკოსის ამბობს:

καὶ Ἐβρώπιον συνήντησεν. Ἐντε-
θεν τῆ Βοτανειάτῃ τὸ περιβή-
τον καὶ περιλαμπρον ἕνος καὶ
ἡ πρὸς τὰ βασιλεία φίλια περι-
ποιεῖται καὶ χάρις ἐπίμονος (CB
284—286).

აზიასა და ევროპაში. ამ დროთ-
დან ბოტანიკატეც სახელგანთქმუ-
ლი და ბრწყინვალე შეიქმნა და
მოიხვეჭა მეფის მეგობრობა და
ურყევი წყალობა.

*და ვითარ განგრძობდა მათ სიონის ბრძოლა, კუალადცა შეოტ იქმნნეს სპანი
ქართველთანი და წარმოვიდეს შეოტად, მოსიძნეს ურაცხუნი პირითა მახულისათა
და რომელნიმე ტყუე იქმნნეს და წარიდეს ავარი დიდძალი და განბი სამეფო,
რომელი ქქონდა თანა.

*და წარმოუდგა უკანა ბასილი მეფე, ხოლო კუალადცა აწუეს ზავად, ვითარცა
პირველ; რამეთუ შიში დიდი აქუნდა საბერძნეთით განდგომისა. და უფეს მშულობა
და დაიხავნეს, და მისცა გიორგი მეფემან მძევლად ქეთუსი ბაგ-
რატი წელიწდისა სამისა» (ქ. ცხ. I [1955]. 287, 15—288, 7).

„მატიანე ქართლისა“—ს ავტორის მიერ აღწერილი ეპიზოდი ბიზანტია-საქარ-
თველოს ურთიერთობის ისტორიიდან სრულიად ისეთივეა, როგორც მიხეილ ატა-
ლიატეს მიერ აღწერილი: 1) ქართველების აჯანყება კეისრის წინააღმდეგ გიორგი
მეფის მეთაურობით, 2) ქართველების დამარცხება, 3) დახვედბა და გიორ-
გის მიერ მძევლად შეილის, ბაგრატის, გაგზავნა. ქართველი ისტორიკო-
სის მიერ მოყვანილი ეპიზოდი ცხება ბიზანტიის კეისარ ბასილ II-სა და საქარ-
თველოს მეფეს გიორგი I-ს შორის 1022—1023 წელს მომხდარ შეტაკებას.
მაშასადამე, მიხეილ ატალიატეს მიერ გადმოცემული ეპიზოდიც იმავე ფაქტს,
1022—1023 წელს მომხდარ კონფლიქტს უნდა ვუებოდე.

მიხეილ ატალიატე სხვაგანაც იხსენიებს ამ გამოჩენილ სარდალს, ბოტანიკა-
ტეს. ეს არის სარდალი მიხეილ ბოტანიკატე. «მამა მეფისა (ე. ი. ნიკეფორე
ბოტანიკატეს მამა), რომელმაც გამოიჩინა დიდი და ზედაშინაური უპირატესობა
თავდაბრისა და ვაჟყავობისა მოწინააღმდეგეთა შიშათა» (CB 290, 22) და «არა-
სოდეს უნახავს ვინმეს მიხეილ ბოტანიკატე, რომ ის მოქალაქეს კედნაღმურად
მოპყრობოდა».

თუ ეს ასეა და ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში იგოლისხმება გიორგი I-ის დრო-
ინდელი ქართველების დამარცხება, როგორცა შეიძლება ვილაპარაკოთ იმაზე,
რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორიანი“ აღწერილია 1034—1079 წლების ამბები,
როგორც ამას სწევრენ ევლანი, ვინც კი მიხეილ ატალიატეს მოღვაწეობას ეხება
(K. Krumbacher 230; Moravcsik II, 428; იხ. ზემოთ, გვ. 20).

ზემოთ აღწერილი «აშლა აბაზგებისა» ბიზანტიის წინააღმდეგ, როგორც ბი-
ზანტიური ისე ქართული წყაროების (მიხეილ ატალიატეს და „მატიანე ქართლი-
სა“) მიხედვით მოხდა გიორგი I-ის დროს, ხოლო ცნობილია, რომ 1034 წელს
გიორგი I უკვე ცოცხალი აღარ იყო: იგი უდროოდ (25 ან 29 წლისა) გარდაი-
ვალა 1027 წელს (ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ვრ. ისტ. II [1965]. 136).

ამგვარად, მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ქრონოლოგიური მოცულობის
შესახებ მსჯელობის დროს უნდა შესწორდეს ზემოთ მოყვანილი შეხედულება და
ითქვას, რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 1034 წლის წინანდელ ამბებსაც
შეიცავს.

იბერია, ხალდია, ანისი

Τῆς μὲν γὰρ κακίας ταῦτα ἐπίχειρα. Κατὰ μὲν τὴν ἑῶαν ἐληίζοντο πάντα καὶ διεφθεύοντο. Τῆ δὲ τῶν Νεφθαλιτῶν Οὐνῶν ἦτοι τῶν Τούρκων ἐπιδρομῆ καὶ κατισχύσει, καὶ τῆ βιαιῆ ὑποχωρήσει: καὶ δείματα τῶν ἡμελημένων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταλόγου, καὶ συναγεῖ: σπῆρχον αἰ ἐκδρομαί.

Καὶ ἡ εὐδαίμων χώρα τῆς Ἰβηρίας παντελῶς κατηρείπωτο, ἤδη προκατεργασμένη ὡς εἶπομεν. Μετελάμβανον δὲ τὸν δεινοῦ καὶ ὄσαι ταύτη παρέκειντο, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλδία, Μελιτηνὴ καὶ Κολώνεια καὶ τὰ τῷ Εὐφράτῃ συγκείμενα ποταμῶ (CB 78, 7—17).

Τὸ Ἄγγιον πόλις ἐστὶ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, καὶ πανταχόθεν τάφοις οὐ χειροποιήτοις ἀλλὰ φυσικαῖς κοιλᾶσι καὶ ἀδιεξοδεύτοις καὶ πέτραις ἀποτόμοις συμπεριελημμένη, καὶ ποταμῶ βαθυδίνῃ καὶ ἀβάτῃ περιεζωσμένη τὸ μέρος καθ' ὅπερ ἀπορρώγες καὶ φάραγγες ἐπιλείπουσι: καὶ βραχὺς ἐστὶ τόπος ὁ τὰς ἀμφόδους ἔχων τῆς πόλεως, καὶ οὗτος μετέωρος καὶ ἰσχυροῖς καταχύρωται τείχεσι. ქალაქის მისადგომებს შვიცავს, და მტკიცე კედლებით.

ბოროტებას, აი, ეს ზღუდა მოჰყვა. აღმოსავლეთში ყველაფერი დატაცებულ იქმნა და განადგურებული. ნეტალიტ-ჰუნების, ანუ თურქების შემოტევის და მომძლავრებას, და რომაული ნაწილების უზრუნველი ჯარისკაცების იძულებულ დახვესას და შიშს მოჰყვა გამუდმებული იერიშები.

და იბერიის მდიდარი ქვეყანაც სრულიად ვანადგურდა, როგორც ვთქვით, იგი მანამდისაც უკვე დარბეული იყო. საერთოზე განიცადეს აგრეთვე იმ მხარეებმა, რომლებიც მას (ე. ი. იბერიას) აკრავდნენ: მესოპოტამიამ და ხალდიამ, მელიტენემ და კოლონიამ და მდინარე ეფრატის გაყოლებით მდებარე მხარეებმა...

ანისი დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია; ყოველი მხრივ შემოზღუდულია თბილბით, არა ხელით ნაკეთები თბილბით, არამედ ბუნებრივი ხევებით, რომელიც ძნელად მისასვლელია და ციკაბო კლდეებით შემოვლებული, აგრეთვე ღრმა და ძნელად გადასასვლელი მდინარით არის შემოსარტყლული იმ ნაწილში, სადაც არ მოიპოვება კლდეები და ხევებია და მოკლეა ის ადგილი, რომელიც და ესეც გამაგრებულია მალაღი

Ταύτην ὁ τῆς αὐοιδίμου λή-
ξεως βασιλεὺς ὁ Μονομάχος ἀξι-
μάχῳ πρότερον στρατιᾷ παρασ-
τήσασθαι διαγωνισάμενος οὐκ
ἠδυνήθη· συνήθηκαίς δὲ καὶ με-
γίσταις ἐπαγγελίαις τὸν ἄρχοντα
ταύτης καταστησάμενος εὐελπιν,
συνέπεισε μεταθέσθαι πρὸς τὰ
ἡμέτερα καὶ τὴν πόλιν θέσθαι·
Ῥωμαίους. Καὶ ὁ μὲν μὴ δια-
ψευσθεὶς τὰς ἐλπίδας ἐν εὐπα-
θείαις καὶ ἀβρότησι καὶ ἀντιδό-
σοι κτήσεων καὶ ἀξιομάτων
μεγίστων τὸν βίον εἰλκεν ἐπέ-
ραστον· ἡ δὲ πόλις, χώραν τε
πολλὴν ἔχουσα καὶ πολίχυνα ὑπ'
αὐτὴν, δοικικῆ κατακοσμήθη ἀρ-
χῆ, πρὸς τοὺς Συριακοὺς τοῦ Ἰ-
βίου διακαμμένη ὀρίοις, καὶ τῆν
ἡμῖν χαράκωμα μέγιστον καὶ
ἀποτροπὴ τῶν ἐκείθεν εἰσβάλλειν
μελλόντων βαρβάρων εἰς τὴν
Ἰβηρικὴν.

Τὸ δὲ φειδωλὸν τοῦ κρατούν-
τος καὶ ταύτης τοὺς Ῥωμαίους
ἐστέρησεν· ἐπεὶ γὰρ σιτηρέσιον
καὶ ὁ ἐν ταύτῃ σατραπῆς ἐλάμ-
βανε, προσελθὼν τις Ἀρμένιος
Παγκράτιος οὕτω καλούμενος τῷ
βασιλεῖ, συντίθεται τούτῳ καὶ
ὕπισχνεῖται χωρὶς τινος ἀπολή-
φαι τὴν τοιαύτην ἀρχὴν μετελ-
θεῖν καὶ κριετόνως συντηρήσαι
τὸ ἄστυ, καὶ ὅση τούτῳ παρα-
πέφυκε σύγκλησις (CB 79, 14 —
80, 16).

ეს ქალაქი ნეტარხსენებულმა
მეფემ მონომახოსმა ვერ შესძლო
დაემორჩილებინა, თუმცა წინათ
კარგი მებრძოლი ჯარით შეუტია:
საზავო ხელშეკრულებით და უდი-
დესი დაპირებებით ამ ქალაქის
არქონტი (მთავარი) დააიმედა და
დაარწმუნა. რომ ჩვენს მხარე-
ზე გადმოსულიყო და ქალაქიც
რომაელებსათვის ჩაებარებინა.
ესეც, იმედები რომ არ გაცრუე-
ბოდა, ტკბილ ცხოვრებას ეწე-
ოდა ფუფუნებაში, განცხრომაში
და მამულებისა და უდიდეს პა-
ტივთა დარიგებაში; ხოლო ქა-
ლაქი, რომელსაც დიდი ქვეყანა
ეპყრა და მისდამი დაქვემდება-
რებული დაბები, მიეკუთვნა დუ-
კის სახელს და მღებარეობდა
დვინის სიბოთლ საზღვრებთან;
და იგი ჩვენთვის იყო უდიდესი
სიმაგრე და იმ ბარბაროსთა შე-
პოკავებული, რომლებიც იქიდან
იბერიისაში შეჭრას აპირებენ.

თვითმპყრობელის დამხოვე-
ლობამ რომაელებს ესეც (ე. ი.
იბერიის?) გამოაცალა; რამეთუ,
როდესაც იქაურმა სატრაპმა
სურსათი მიიღო, მოვიდა ერთი
სომეხი ბაკრატი (ასე ეწოდე-
ბოდა მას) მეფესთან, შეუთანხმდა
მას და შეპირდა, ყოველგვარი
დაბრკოლების გარეშე, ამ სახე-
ლოს მოუპოვებდა და უკეთესად
დაიცავდა ქალაქს, და რაც კი
მას საერთო სამფლობელო მო-
ეპოვებდა.

ანნა კომნენე

ანნა კომნენე (*Ἀννα Κομνηνή*) არის XII საუკუნის გამოჩენილი ისტორიკოსი, რომლის საისტორიო თხზულება (აღექსიადა) წარმოადგენს ივირთას წყაროს ბიზანტიისა და მეზობელი ქვეყნების XI—XII საუკუნის ისტორიისათვის.

ანნა კომნენე იყო ალექსი I კომნენოსის ქალიშვილი; დაიბადა 1083 წელს¹. მან ბრწყინვალე განათლება მიიღო: ვულმოდგინედ სწავლობდა ანტიკური პერიოდის პოეზიასა და პროზას, ისევე როგორც ისტორიასა და გეოგრაფიას. 1097 წელს ანნა მისთხოვდა ნიკიფორე ვრიენიოსს, აგრეთვე დიდად განათლებულსა და წარჩინებულ დიდებულს. ანნას და მისი ქმრის განათლების შესახებ, აი, რასა სწერს ისტორიკოსი იოანე ზონარა:

ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანნას ქმარი მისდევდა მეცნიერებას, ნაგრამ მისი ცოლი არა თუ იმაზე არა ნაკლებ, არამედ უფრო მეტადაც. მან მეცნიერული აღზრდა მიიღო. ლაბარაკობდა წმინდა ატიკურ დიალექტზე, მისი გონება მოწყობილი იყო უმაღლესი იდეების ჰერეტიკისათვის. ნიკი ჰქონდა მეტად ნაბეილი, სიბეჯითე შეუწყვეტელი: უყვარდა წიგნები და სწავლული ადამიანები, რომლებთანაც გულისყურით საუბრობდა» (იხ. იოანე ზონარა, XVII).

ანნა თვითონაც ამბობს თავისი განათლების შესახებ: «ჩემთვის უცხო არ იყო ნეცნიერება, ღრმად მქონდა შესწავლილი ბერძნული ენა, დიდის მოსწრაფებით ესწავლობდი რიტორიკას, წავიკითხე არისტოტელეს „ხელოვნებანი“, პლატონის „დიალოგები“ და გონება გავიწაფე ნეცნიერებათა ოთხეულით»².

¹ ანნა კომნენეს ბიოგრაფიული ცნობებისათვის, რომლებიც უბედა მიიღო, ვხვდებით საისტორიო ნაშრომში, ვიუენებთ შესდევ მიმოხილვებს: K. Krumbacher *GBI.* 274—279; G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I 219—223; III. Дяль, *Византийские портреты* II, 29—33.

² იხ. Anna Comnena, შესავალი, თავი I. „მეცნიერებათა ოთხეულით“ იგულისხმება quadrivium: ასტროლოგია, გეომეტრია, არითმეტიკა და მუსიკა.

ანნას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, ცნობილი სტრატეგოსის ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილი, თვითონაც განთქმული იყო სამხედრო საქმის კარგი ცოდნით და მიიღო კესარობა და პანიპერსევისტოსობა. ალექსი I კომნენოსის გარდაცვალების (1118 წ.) შემდეგ ანნას იმედი ჰქონდა, რომ თავის ქმარს მოუპოვებდა სამეფო ტახტს, მაგრამ ეს იმედი არ გაუმართლდა (ტახტზე ავიდა ანნას უმცროსი ძმა, იოანე II კომნენოსი, 1118—1143 წ.წ.) და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ანნა გაშორდა საერო წრეებს და დაბინავდა მისი დედის (ირინეს) მიერ დაარსებულ „მიმადლებულის“ (რუს. *Кежа:р:ша:ч:ше*) მონასტერში¹.

1138 წელს გარდაიცვალა ანნას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, რომელსაც ანნა პატივს სცემდა როგორც მწერალსა და ადამიანს, როგორც სახელმწიფოებრივ სარდალსა და ვაჟკაცს. ანნა კომნენე თავის „ალექსიადაში“ ასე ახასიათებს ნიკიფორეს:

«... (ნიკიფორე ვრიენიოსმა) განიზრახა გადადგომოდა მიხეილ (დუკას)². თუ როგორ გამომეღავნა ეს, ანაზე არ გვეჭირდება ჩვენ ლაპარაკი, ვინაიდან კესარის (ნიკიფორე ვრიენიოსის) თხზულებაში ნაჩვენებია მიზეზი მისი გადადგომისა. როდესაც ის ქალაქ ღირახიუმიდან დაიძრა — როგორც ძირითადი საყრდენი ადგილიდან, ნიკიფორე ვრიენიოსი მივიდა და მთელი დასავლეთი დაიმორჩილა, და თუ შემდეგ როგორ მოხდა თვით მისი შეპყრობა, ამაზე საჭიროა მოკლედ მაინც ვიამბოთ. ხოლო ვისაც სურს დაწვრილებით იცოდეს ეს ამბავი, მიმართოს თვით კესარის თხზულებას.

მისი სიტყვებით, ნიკიფორე ვრიენიოსი იყო შესანიშნავი მხედარი, წარმოშობით წარჩინებული გვარიდან იყო, გამოირჩეოდა მაღალი ტანით და კეთილმეტყველი სახით, თანამოასაკეებს აღმატებოდა გონების გამჭრიახობით და კუნთების სიმკვრივით; ეს იყო მეფობის ღირსი კაცი და ჰქონდა სხვისი დარწმუნების ისეთი ნიჭი და პირველი შეხვედრისთანავე და დალაპარაკებისთანავე ისე ხიბლავდა ყველას, რომ საერთოდ ყველანი, სამხედროებიც და კერძო პირებიც მას პირველობას აკუთვნებდნენ და თვლიდნენ იმის ღირსად, რომ მთელი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მბრძანებელი ყოფილიყო. და, მართლაც, რომელ ქალაქშიც კი არ მივიდოდა ის, ყველანი გაშლილი ხელებით ხვდებოდნენ მას და ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქისაკენ აცილებდნენ ტაშისკვრით.

¹ დვთისშნობლის სახელობის მონასტერია.

² მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი, ბიზ. კისარი 1071—1078 წლებში.

ამ გარემოებამ შეაშფოთა ბოტანიატე... მან გადაწყვიტა ვრიენიოსის წინააღმდეგ გაეგზავნა ხელზე მყოფ ჯარით მამა-ჩემი, ალექსი კომნენოსი, რომელიც სხოლათა დომესტიკოსის (βικαριχαιος τῶν τῶν-λῶν) პატივში იყო ახლახან აღზევებული¹ (Anna Comnena, I, 4).

ანნა კომნენე სხვა ადგილასაც ეხება ნიკიფორე ვრიენიოსს.

ნიკიფორე დასნეულდა, მძიმე ტკივილებისაგან მას მუცელი გაებერა. ასეთი მძიმე სენით დაავადდა, მაგრამ მაინც დააპირა ეამბნა — თუ რა შეემთხვა, მაგრამ ტკივილებმა შეუშალეს ხელი, ნაწილობრივ კი მე არ მივეცი ამის ნება, რათა თბრობისაგან კრილობა არ განახლებოდა» (Anna Comnena, Praefatio, § 3; A. Reifferscheid I, 6-7).

იმ დროს რომ ვიგონებ, ვგრძნობ, რომ სულს ღრუბელი ეხვევა გარს და თვალები ცრემლებით მეესება. ოჰ! რა ძვირფასი მრჩეველი დაჰკარგა რომაელთა სახელმწიფომ! როგორი განოცდილება ჰქონდა მას შექმნილი და როგორი ნაყოფიერი იყო საქმეებში! რა განსწავლული იყო მეცნიერებაში და რა გამობრძნედილი იყო სხვადასხვანაირ სიბრძნეში — ვგულისხმობ როგორც საგარეო, ისე საშინაო (სარწმუნოებრივ) საქმეებს! რა სილახათე უვლიდა მთელი სხეულის ნაკვთებში! მისი ტანადობა, როგორც ზოგიერთები ფიქრობდნენ, იყო არა თუ მეფური, არამედ უცრო უკეთესი — ღვთაებრივი» (Anna Comnena, Praefatio, § 4; A. Reifferscheid I, 7).

ანნა კომნენეს კალამს ეკუთვნის 15 წიგნისაგან შემდგარი საისტორიო თხზულება «ალექსიადა», რომელიც წარმოადგენს ავტორის მამის, ალექსი I კომნენოსის, მეფობის ისტორიას და მოიცავს 1069 — 1118 წლების ამბებს. და, ამგვარად, იგი არის ნიკიფორე ვრიენიოსის «ისტორიის» ვაგრძელება. «ალექსიადის» წყაროებია თვით ავტორის მიერ ნახული და გაგონილი, მისი მამის ნაამბობი, წერილები და სიგელ-გუჯრები და თვით თანამედროვე სარდლებისა და დიდებულ-მოხელეთა წრეში შეკრებილი ცნობები. გარდა ამისა ანნა კომნენე იყენებს ნიკიფორე ვრიენიოსის, სკილიცეს ვამგრძელებლის, მიხეილ ატალიატეს და მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომებს.

¹ სხოლათა დომესტიკოსი — მეფის არმიის მოავარსარდალი.

ანნა კომნენე ლიტერატურული და ფილოსოფიური რენესანსის ხანაში მოღვაწეობდა. ამ ხანას ახასიათებს ბიზანტიაში არქაიზაციის ტენდენციები, ანტიკურობისადმი მიბაძვა. ანნა კომნენეს «ალექსიადის» შესახებ ჩვენ ვწერდით: „ანტიკური ხანის ისტორიკოსებისადმი მიბაძვა აღწევს მის «ალექსიადაში»... უმაღლეს წერტილს. თუ წინათაც, მაგალითად, VI საუკუნეში, პროკოპი კესარიელი და მისი გამგრძელებლები ჰბაძავდნენ თუკიდიდეს, ეს მიბაძვა უფრო გარეგნული ხასიათისა იყო (სიტყვებისა და წინადადებების სესხება), ახლა კი ანნა კომნენესთვის თუკიდიდე არის ნიმუში ისტორიოგრაფიული სტილისა, ისტორიულ პროცესთა გაგებისა და ბერძნული ეროვნული ინტერესების შეცნობისა. ატიციზმი—ანნა კომნენეს იდეალია“¹.

ქვემოთ მოყვანილი მასალების დამზადების დროს ესარგებლობით შემდეგი გამოცემებითა და თარგმანებით:

*Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Vol. I edidit Ludovicus Schopenus. Bonnæ 1839; Vol. II ed. A. Reifferscheid. Bonnæ 1888 (CB)*².

Annae Comnenae Porphyrogenitae Alexias. Ex recensione Augusti Reifferscheidii. I—II. Lipsiae 1884.

*Anne Comnène. Alexiade (règne de l'empereur Alexis I Comnène 1081—1118), texte établi et traduit par B. Leib. I—III Paris 1937—1945*³.

The Alexiad of the Princess Anna Comnena. Translated by Fl. A. S. Dawes. London 1928.

Сокращенное сказание о делах господина царя Алексея Комнина, составленное с Божиею помощию дочерию его госпожею Анною, Порфирородною царевною, которая сама себя

¹ იხ. ჩვენი „ბიზანტიურა ლიტერატურის ისტორია“, თბ. 1963, გვ. 273.

² ამ გამოცემას დართული აქვს: 1) პარალელური ადგილები ლათინური „ქრონიკებიდან“, 2) ახალი თარგმანი ლათინურ ენაზე; 3) Possin-ის მიერ შედგენილი ლექსიკონი; 4) Du Cange-ის კომენტარები, 5) ინდექსები (საძიებლები ისტორიული და ენობრივი, index graecitatis), 5) ანდაზების (Proverbia) ნუსხა და ნუმისმატიკური ტაბულები.

³ ტექსტი ამოწერილი გვექნა Reifferscheid-ის გამოცემის მიხედვით. ხოლო Leib-ის გამოცემას შევუდარეთ შემდეგ, როდესაც ამ გამოცემამ (უკეთ, ამ გამოცემის მიკროფილმმა) ჩვენამდე მოაღწია.

называла Алексеевною. Перевод под ред. Карпова. СПб 1859 (გადათარგმნილია „ალექსიადის“ მხოლოდ 9 წიგნი).

Анна Комнена. Алексиада. Вступительная статья, перевод, комментарий Я. Н. Любарского. Москва 1965¹.

მარიაში შვირთო ნიკიფორე ბოტანიატემ

1,4. Ἐντεῦθεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐσπέραν πέμπεται: παρὰ Νικηφόρου τοῦ αὐτοκράτορος ἦδη τὰ Ῥωμαίων σκηπτρα κατεσχηκότος κατὰ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου τὴν δόσιν ἕλγιν κλονοῦντος, καὶ τὸ διάδημα ἑαυτῷ περιθεμένου καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀνακηρύττοντος. Ἄρτι γάρ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τοῦ θρόνου καθαρθεύοντος καὶ ἀντιταίνιας τε καὶ χλαμύδος² τὸν ποδῆρη καὶ τὴν ἐπωμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν ἐνδεδυμένον ὁ Βοταναιάτης ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθίσας καὶ τὴν βασιλίδα Μαρίαν, ὡς προῖόν ἔ λόγος σαφέστερον παραστήσειε, μνηστευόμενος τὰ τῆς βασιλείας διέβηκε πράγματα. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τὴν δουκικὴν περιεζωσμένος ἀρχὴν Δυρραχίου ἐπὶ τοῦ βασιλείου Μιχαὴλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεύοντος τὸν Νικηφόρον βασιλεῖν τε ἤρξατο καὶ ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐμελέτησε (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, 16—17).

თვითმპყრობელმა ნიკიფორემ, რომელსაც უკვე ეპყრა რომის სახელმწიფოს სკიპტრა, ალექსი გაგზავნა დასაუღლეთში ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ, რომელსაც მთელი დასაუღლეთი აეთვორიაქებინა, თავზე გვირგვინი დაუდგამს და რომაელთა მეფედ გამოცხადებინა თავი. როდესაც მიხეილ ღუკა ტახტიდან გადააყენეს და, ნაცვლად სამეფო გვირგვინისა და ძოწეულისა, პოდირი და არქიეპისკოპოსის სამხრე ჩაიცვა, სამეფოს საქმეების მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე, რომელმაც შეირთო, როგორც ამაზე ქვემოთ იქნება უფრო ნათლად ნათქვამი, დედოფალი მარიაში. ამასობაში ნიკიფორე ვრიენიოსმა, რომელიც მიხეილ მეფემ ალაზნევა დირახიუმის ღუკად, მეფობა მოიწადინა ჯერ კიდევ ნიკიფორეს გამეფებამდე, და განიზრახა გადაღმობოდა მიხეილს.

¹ თარგმანები ახლეს ავრთვე ბონის გამოცემას (СБ) ლათინურად, და Leib-ის გამოცემას ფრანგულად.

² χλαμύδος V, στίμματος F.

მიხეილ დუკა და მიხი შვილი კონსტანტინე

I, 10. Ἡ δὲ Ῥωμίων ἐχθρὸν
 τηλικούτων ἐφ' ἐκυτῆς ἐβλάκασε
 πρόφρατον δεδωκυῖα τῶν ἀπ' ἐκείνου
 πολέμων [ταῖς πρὸς ἡμᾶς] κήθους
 ἑτερόφυλόν τε καὶ βάρβαρον καί
 τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἀπροσάριστον,
 μᾶλλον δὲ ἀπροσεξίαν τοῦ τότε
 κρατούντος Μιχαήλ τῶν τὰς τοῦ
 γένους σειρὰς πρὸς τοὺς Δούκας
 ἀνάπτουτος. Ἐῖ δὲ καὶ καθ'απτοί-
 μην τινὸς τῶν καθ' αἰμά μοι
 προσηγόντων (καὶ γὰρ κάμωι τὰ
 πρὸς μητρὸς ἐκείθεν καταρρεῖ),
 νεμεσάτω μηθεῖς τὴν τε γὰρ
 ἀλήθειαν ἐξ ἀπάντων πρὸς ἐλπί-
 ξυγγράφειν καὶ ὅσον ἐπὶ τούτῳ
 τὰς ἐξ ἀπάντων μέμψεις ἀνεστει-
 λάμην. Ἐκείνος γὰρ ὁ εἰρημένος
 αὐτοκράτωρ ὁ Δούκας Μιχαήλ
 τὴν τοῦ βαρβάρου τούτου θυγα-
 τέρα εἰς τὸν ἐκυτὸν σὶδὸν κπηγγυ-
 ῆσατο Κωνσταντῖνον, κἀν-
 τεῦθεν ἀνεργάγη τὰ τῶν πολέμων.
 Καὶ περὶ μὲν τοῦ σίειος τοῦ βλα-
 λέως τούτου Κωνσταντῖνου καὶ
 τοῦ περὶ αὐτὸν γαμικῶς συναλ-
 λάγματος καὶ ὄλωε τοῦ βαρβαρι-
 κῶς κήθους καὶ ὅη καὶ ὅπως
 εἶχε ἀλλοὺς τε καὶ μεγέθους
 ὁ ἀνήρ καὶ ὁ ποῖός ἦν τὴν φύσιν

რომელებთან სახელმწიფომ თვი-
 თონ თავის თავს მოუტოია ასე-
 თი მტერი¹ და მისცა მას საბა-
 ბი ომისათვის ჩვენს წინააღმდეგ
 იმით, რომ უცხოტომური და
 ბარბაროსული და ჩვენთვის სრუ-
 ლიად შეუყვარებელი დანათესა-
 ვება განიზრახა, უფრო კი ამაში
 დამნაშავეა დაუდევრობა მაშინ-
 დელი მეფისა, რომელიც დუკებს
 უკავშირდებოდა თავისი გვარის
 ნათესაობის ვზებით. თუ მე გავ-
 კიცხავ ვინმეს ჩემი სისხლის-
 ნათესავებიდან (მეც ხომ ღეღის
 მხრით² იმავე გვარს ვეკუთვნა),
 ნურავინ გამიჯავრდება: მე ხომ
 ყველაფერზე უფრო უმჯობესად
 ჩავთვალე სიმაართე ვწერო, ხო-
 ლო რაც ამას ეხება, მე ვამო-
 ვხატავ ყველას მხრით გაკიცხვას
 მის მიმართ. იმ ზემოხსენებულმა
 თვითმპყრობელმა მიხეილ დუკამ
 ამ ბარბაროსის ქალიშვილი და-
 ნიშნა თავის ვაჟზე, კონსტან-
 ტინეზე³, და აქედან წარმო-
 სდგა ომის ამბები. ამ მეფის ძის
 კონსტანტინეს და ნის გარშემო
 დადებულ საქორწინო შეთანხმე-
 ბის შესახებ და საერთოდ გან-
 ზრახული ბარბაროსული ქორწი-

¹ იგულისხმება რობერტ გვისკარი.

² ანნა კომნენეს დედა, ირინე, ყვარ იოანე დუკას ვაჟის, ანდრონიკოს, ასულია.

³ ლაპარაკია კონსტანტინე პორფიროგენეტზე, რომელიც იყო შვილი კონსტანტინე VII დუკა პარაპინაკისა და მარიამ მართა-ყოფილისა (ბაგრატ IV-ის ქალიშვილისა). კონსტანტინე დაიბადა 1074 წელს; ის ჯერ კიდევ ბავშვი იყო როდესაც დანიშნეს ელენეზე, რობერტის ქალიშვილზე.

καὶ ποδαπός, κατὰ καιρὸν ἐρο-
μεν, ἐπειδὴν ἀπολοφυροίμην καὶ
τὰς ἐμὰς συμφορὰς μικρὸν μετὰ
τὴν τοῦ κήθους τούτου διήγησιν
καὶ τὴν ἦσαν τῆς βαρβαρικῆς
ἀπάσης θυνάμειος καὶ τὴν ἀπώ-
λειαν τῶν Νορμανθίνων τυράνων,
ὅς ἐξ ἀλογίας κατὰ τῆς τῶν
Ῥωμαίων ἐθρέψατο (Anna Com-
nena I. 10; ed. Reifferscheid
I, 35, 5—26).

დევ, რომლებიც თავისი უკუხურებით მოაქცია მიხეილმა რომაელ-
თა¹ სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

I, 12. 'Αεὶ δὲ τὶ ὁ Ῥομπέρ-
τος οὗτος ἐπινοῶν τυραννικώτε-
ρον καὶ φαναζόμενος τὴν βασι-
λείαν Ῥωμαίων προφάσει, ὡς
ἔφην, τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
Μιχαὴλ συμπενθηρίας ἐπιδραζά-
μενος τὸν πρὸς Ῥωμαίους ἀνερ-
ρίπιζε πόλεμον. Ἐφθίμεν γὰρ
εἰρηκότες, ὅτι Μιχαὴλ ὁ αὐτο-
κράτωρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τοῦ
τυράννου τούτου θυγατέρα ('Ἐλέ-
νη δὲ αὐτῆ προσηγορεύετο) τῷ
στῆ Κωνσταντίνῳ κατηγγύησατο.

Πάλιν δὲ μεμνημένη τοῦ νεα-
νίσκου τούτου παθιαίνομαι: τὴν τε
ψυχὴν καὶ τοὺς λογισμοὺς συγ-
χέομαι: ἀνακόπτομαι: δὲ τὴν ἀμφι-
τοῦτον διήγησιν φυλάττουσα πάν-
τα καιρῶ τῷ προσήκοντι. Τοῦτο
δὲ μόνον οὐχ ὑπομένω μὴ λέγειν,
κἂν ἔξω τοῦ καιροῦ λέγοιμι, ὡς

ნების შესახებ და იმის შესახებ,
თუ როგორი სილამაზისა და ტა-
ნადობისა იყო ეს ქაცი და თუ
როგორი ბუნებისა იყო ან სა-
დაური იყო, — თავის დროზე გი-
ამბობთ, როდესაც დავიტირებ
ჩემს საკუთარ ბედს ამ ქორწი-
ნების შესახებ თბრობის შემდეგ,
მთელი ბარბაროსული ჯარის და-
მარცხებისა და იმ ნორმანიელ
ტირანების შესახებ თბრობის შემ-

აი, ეს რომერტი მუდამ ფიქ-
რობდა უფრო მეტი ძალაუფლე-
ბა ქქონოდა და ოცნებობდა რო-
მაელთა ტახტი მიეღო, და, რო-
გორც ვთქვი, თვითმპყრობელ
მიხეილთან მძახლობას იმიზეზებ-
და და რომაელთა წინააღმდეგ
გააჩალა ომი. ჩვენ ხომ უკვე წი-
ნათაც ვთქვით, რომ თვითმპყრო-
ბელმა მიხეილმა, — არ ვიცი რა-
ტომ. — ამ ტირანის (რომერტის)
ქალიშვილი (ამას ელენე უწო-
დეს)² თავის ვაჟზე კონსტანტი-
ნეზე, დანიშნა.

კვლავ რომ ვიგონებ ამ ყმაწ-
ვილს, სული მემდულრება და
აზრები მერევა: ვწყვეტ, ამიტომ,
მის გარწემო თბრობას და ხელ-
საყრელი დროისათვის შევინახავ
ყველაფერს. მარტო ეს არ შემო-
ძლია არ ვთქვა, თუნდაც დროის
შეუფერებლად გამომივიდეს ნა-

¹ იხ. აქვე ქვემოთ I, 12; III. 1 და სხვაგანაც.

² ელენე უწოდეს — ვ. ი. მას სხვა სახელი რქმევია.

ἀγαλμα φύσεως ἦν ὁ νεανίας
 ἐκείνος καὶ θεοῦ χειρῶν, ὡς
 οὕτως εἶπεν, φιλοτίμημα. Εἰ γὰρ
 καὶ μόνον ἐθεάσατό τις αὐτόν,
 εἶπεν ἂν ὡς τοῦ παρ' Ἑλλησι
 μυθευομένου χρυσοῦ γένους ἀπορ-
 ροῆ¹ οὕτως ἀμήχανον εἶχε τὸ
 κάλλος. Ἐγὼ δὲ μετὰ τοσοῦτους
 ἔνιαυτοὺς μεμνημένη τοῦ νεανίου
 τούτου θακρῶν ἐμπίπλαμαι· ἐπέ-
 χω δὲ ἔμωε τὸ θακρῶν καὶ τα-
 μιεύω πρὸς τοὺς ἐπικαίρους τῶν
 τόπων, ἵνα μὴ τὰς μονωδίας¹
 τῶν ἔμων ἀναμειγνύσῃταις ἱστο-
 ρικαῖς διηγήσῃται τὴν ἱστορίαν
 συγγένοιμι.

მოთხრობებში, თვით ისტორიაში

Οὗτος γὰρ ὁ νεανίσκος, περὶ
 οὗ κἀνταῦθα καὶ ἀλλαχόσε εἰρή-
 κειμεν, προχρόνιος πρὸ ἡμῶν καὶ
 πρὶν ἡμεῖς τὸν ἥλιον ἴδοιμεν,
 μνηστῆρ ἐγεγόνει τῆς τοῦ Ῥο-
 πέρτου Ἐλένης καθαρῶς καὶ
 ἀμόλυντος, καὶ τὰ ἔγγραφα συ-
 ναλλάγματα ἐπ' αὐτῇ ἐγεγράφει-
 σαν κἀν ἀτέλεστα καὶ ἐν ἐπαγ-
 γελίαις μόνον, ἀτελοὺς τὴν ἡλι-
 κίαν ὄντος τοῦ νεανίσκου· διεσ-
 πάσθη δὲ ἅμα τῷ τῆς βασιλείας
 ἐπιβῆναι τὸν βασιλέα Νικηφόρον
 τὸν Βοτανειάτην. Ἄλλ' ἐξετρα-
 πόμηγ τοῦ λόγου, ἐπανελθεσο-

თქვამი: როგორც ბუნების ძველი
 ისეთი იყო ის ყმაწვილი (კონ-
 სტანტინე) და ღვთის ნახელარი
 საჩუქარი, თუ შეიძლება ასე
 ითქვას; თუ კი ვინმეს დაუნახავს
 მაინც, იტყოდა, რომ ეს ოქროს
 მოღდმის ნაწიერი არისო, რო-
 გორც ეს ელინურ მითებშია მო-
 თხრობილი; ასეთი უბადლო სი-
 ლამაზისა იყო. ამდენი წლის შემ-
 დეგაც რომ ვიგონებ იმ ყმაწ-
 ვილს, ცრემლებით ვივსები: მაგ-
 რამ ვიკავებ ცრემლებს და ხელ-
 საყრელ შემთხვევებისთვის შევი-
 ნახავ, რათა, ჩემი პირადი პან-
 გების¹ შერევით საისტორიო
 არ შევიტანო არეგ-დარევა.

ეს ყმაწვილი, რომლის შესა-
 ხებ აქაც და სხვაგანაც გვი-
 თქვამს, ჩვენზე აღრე გაჩნდა
 (დაიბადა) და, სანამ ჩვენ მზეს
 ვიხილავდით, საქმრო გახდა რო-
 ბერტის ქალიშვილის ელენესი,
 ყმაწვილი სუფთა და უმწიკვლო;
 წერილობითი შეთანხმებაც დაწე-
 რილა მაშინვე, თუმცა უშედეგოდ
 და მხოლოდ დაპირებებით; ყმაწ-
 ვილი არც კი იყო სრულწლოვა-
 ნი; ეს ხელშეკრულება დარღვეულ
 იქმნა, როგორც კი სამეფო
 ტახტზე ავიდა მეფე ნიკიტორე
 ბოტანიატე. მაგრამ მე სიტყვას

¹ *μονωδία* — პიროვნული მღერა ან გალობა, აქ იგულისხმება „პირადი
 გოდება“, ვ. ი. უკვე გარდაცვლილი კონსტანტინეს გამო; ანნა კომნენე კონსტან-
 ტინეზე იყო დანიშნული, მაგრამ კონსტანტინე გარდაიცვალა უკრ კიდევ მაშინ.
 როდესაც ანნა სრულწლოვანიც არ იყო (დაახლოებით 1091 წლის მომდევნო
 ხანებში).

μαι δ' ἀνθις ἀφ' οὐπερ ἐξέρχεται ἰσχυρῶς.

Ὁ γὰρ τοι Ῥομπέρτος ἐκείνος ἐξ ἀφανοῦς πᾶν τύχης περιφανῆς γεγονὼς καὶ πολλὴν δυνάμιν ἀθροίσας περὶ αὐτὸν ἐπεβάλετο καὶ Ῥωμαίων αὐτοκρατῶρ γενέσθαι καὶ προφάσεις εὐλόγους θῆθεν ἐπλάττετο τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσμανείας καὶ τῶν πολέμων. Διττὸς δὲ ἐντεθεὶν φέρεται λόγος. Ὁ μὲν γὰρ φημίζεται τε καὶ διαρρεῖ καὶ μὲχρι τῆς ἡμετέρας ἀκοῆς ἔφθασεν, ὅτι τῆς μοναχὸς Ραίχτωρ ἰσομαζόμενος ὑπεκρίθη τὸν βασιλεῖα Μιχαήλ καὶ πρὸς τὸν Ῥομπέρτον τούτων καὶ συμπένθηρον αὐτομολήσας τὰς οἰκείας συμφορὰς ὠλεσφόρο. თავის მძაბალთან და შესხივლა მას

Ὀυτος (ესე ოგი Μιχαήλ) γὰρ μετὰ τὸν Διογένην τῶν σκήπτρων Ῥωμαίων ἐπειληγμένους καὶ βραχύν τινα χρόνον διακρέψας τὴν βασιλείαν παρελῆθη μὲν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Βοτανειάτου ἐπικνασθέντος αὐτῆ, τὸν δὲ τῶν μοναχῶν ὑπέδυ βίον, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν ἀρχιερατικὸν πονήρη καὶ τὴν κίθαρην ἡμφέεσαστο, εἰ βούλει δέ, καὶ τὴν ἐπωμίδα. Τούτο δὲ συνειβούλευσεν ἡ καίσαρ Ἰωάννης, ἡ πρὸς πατρός αὐτῆ φείας, τὸ κοῦφον εἰδῶς τὸν τηρικαστα κρατοῦντος καὶ μή τι πᾶσι δεινότερον δεδιῶς.

გადავუხვიე, უნდა დავუბრუნდე კვლავ იმ ადგილს, საიდანაც გადავუხვიე.

ის რომბერტი უჩინარი კაციდან, სრულიად შეშთხვევით, სახელგანთქმულ კაცად იქცა. დიდძალი ჯარი შემოიკრიბა თავის გარშენო და იმას მისდევდა, რომ რომაელთა თვითმზყრომელი გამიდარიყო, და, როგორც ჩანს, რომაელთა წინააღმდეგ მტრობისა და ომის გასაჩაღებლად საპატიო საბაბის მომიზეზებდას აპირებდა. ორგვარად ხსნიან ამას. ერთნი ამბობენ (და ეს გავრცელებულია და ჩემს ყურამდეც მოაღწია), რომ ერთი მონაზონი, სახელად რექტორი, თავისთავს ნიხილ შეფედ აცხადებდა და ამ რომბერტთან მივიდა როგორც საკუთარ უბედურებათა შესახებ.

მიხეილი ხომ რომაელთა სახელმწიფოს ტახტზე ავიდა დიოგენეს შემდეგ, მაგრამ დიდ ხანს არ უმეფია: ოგი ტახტიდან ჩამოაგდო მის წინააღმდეგ აჯანყებულმა ბოტანიატემ, რის შემდეგაც ბერად აღიკვეცა, ხოლო მერე არქიელის პოდირიც ჩაიკვეა. გვირგვინიც დაიხურა და, თუ გინდა, სამხრეც. ეს გადააწყვეტინა მას იოანე კესარმა, ბიძამ, მამის ძმამ, რომელმაც კარგად იცოდა მაშინდელი მმართველის სიმჩატე და ეშინოდა— უარესი არაფერი შეემთხვეს ჩემს ძმისწულსო.

Τούτον ὑπεκρίθη ὁ εἰρημῆνος μοναχὸς ἐκεῖνος: Ῥαίκτωρ ἦ καὶ ὡς οὕτως εἰπεῖν ῥέκτης τῶν ἀπανταχοῦ τοιμηρότατος. Πρόσεσι τε τῷ Ῥομπέρτῳ ὡς θῆται συμπενήθῃ καὶ τὰ τῆς ἀδικίας ἐκτραγῶδει, ὡς κατὰ τὴν μὲν τῶν βασιλικῶν φρόνων καὶ εἰς ὅπερ σχῆμα τούτου ἐρώη περιελθεῖν. Καὶ διὰ τούτων πάντων εἰς ἄμυναν ἐξεκαλεῖτο τὸν βάρβαρον. Τὴν γὰρ καλὴν φησι μείρακα τὴν αὐτοῦ νύμφην Ἑλένην ἀπερίστατον καταλείψαι: καὶ χήραν ἀντικρὺς τοῦ νυμφίου. Τὴν γὰρ εἶδὼν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν βασίλειδα Μαρίαν προσρῆλαι τῷ Βοταναιάτῃ καὶ ἄκοντας διὰ τὴν τυραννίδα ἐβόα. Ταῦτα λέγων παρῶξυνέ τε τὸν θυμὸν τοῦ βαρβάρου καὶ πρὸς πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων ἐξόπλιζε.

ესის ნების წინააღმდეგ, ქვემო მოიხარეს ბოტანიიტეს ტირანობის წინაშე. ასე ეუბნებოდა ის რომბერტს, რომლის რისხვა გამოიწვია და რომელიც წააქეზა რომაელთა

Τοιοῦτος μὲν λόγος διακρηῖ μου τὰς ἀκοάς, καὶ οὐκ ἔχω γὰρ διὰ θάξματος, εἰ τινες ἀδοξότατοί τινες τοὺς ἐπὶ θόξῃς καὶ γένους εὐγενούς ὑποκρίνονται. Ἐτερος δὲ με περιβομῶει πιθάνωτερος λόγος ἐτέρωθεν φημιζόμενος, ὡς οὕτε μοναχὸς τις τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ὑπεκρίνατο οὕτε τοιοῦτόν τι τὸν Ῥομπέρτον πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων ἐκίνησε πόλεμον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βάρβαρος πολυτροπιότατος ὢν τὰ τοιαῦτα

ესა იმ ზემოხსენებულმა ბერმა რექტორმა, უკეთ რომ ვთქვათ Ῥέκτες-მა, ჟ. ი. აჯანყებათა უსაზიზღურესმა მოთავემ, სწორედ ამ მახეილის სახე მიიღო მოჩვენებით და გამოცხადდა რომბერტთან როგორც ვითომცდა თავის მძახელთან, შესჩვილა მას ამდენი უსამართლობა ნომაცუნესო, ე. ი. საბეფო ტახტი წაართვეს და უნდა ჩამდგარიყო ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც ამჟამად ხედავს მას რომბერტი. და ამიტომ სთხოვს ბარბაროსს დახმარებას. აი, ეუბნება, შენი ლამაზი ასულიც, ელენე, ჩემი ვაჟის საცოლლე, რჩება უმწყო მდგომარეობაში, თითქმის ქვრივად საქმროს უმიხსოდ. აი, ჩეცო ვაჟი კონსტანტინეც და დედოფალი მარიაშიც უვირის ის—იმით ვადარჩენ, რომ, თავისი ნების წინააღმდეგ, ქვემო მოიხარეს ბოტანიიტეს ტირანობის წინაშე.

ასეთი ამბავი მოვიდა ჩემ უურამდე, და მე არ მიმაჩნია საკვირველებად, რომ ზოგიერთი მღაბით პირი წარჩინებული და დიდგვარიანი კაცის სახეს ლებულობს. მაგრამ ჩემამდე მოაღწია მეორე, უფრო სარწმუნო ხმამ, სახელდობრ, რომ არავითარი ბერი არ მოსულა მიხეილ მეფის სახით და ამას არ წაუქეზებია რომბერტი რომაელთა წინააღმდეგ საომრად; ყველაფერი ეს გაიძვერა ბარბაროსმა მოაწყო.

ῥαδίως ἐπλάττετο. Ἐχει γὰρ ὁδε τὰ ἐφεξῆς. Αὐτὸς μὲν, ὡς φασιν, ὁ Ῥομπέρτος ῥαδιουργότατος ὢν καὶ τὴν κατὰ Ῥωμαίων ὁδίωνων μάχην καὶ πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν πρόλειμον παρασκευαζόμενος ἐκωλύετο... Ἐντεθεθεν τὰ πάντα δραματουργεῖ καὶ σκηνὴν περιτίθησιν, ὡς ὁ βασιλεὺς εἶη Μιχαὴλ ὁ μοναχὸς ἐκείνος, ὡς καθαιρεθεῖη τῶν φρόνων, ὡς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν παῖδα καὶ τὰλλα πάντα πρὸς τοῦ Βοτανειάτου τυράννου ἀφαιρεθεῖη, καὶ ὡς τοῦτον ἀδίκως καὶ παρὰ πάντα δίκαιον λόγον ἀντὶ τῆς ταινίας τε καὶ τοῦ διαδήματος τὸ μοναχικὸν περιέθεντο σχῆμα (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, p. 40, 26—42, 30; 43, 22—27).

ამბობენ, საქმე ასე იყო: ეს უდიდესი გაიძვერა რომერტი, რომელთა წინააღმდეგ ომს რომ აპირებდა, დიდი ხნით აღრე შეუდგა სამზადისს, თუმცა მას წინააღმდეგობას უწყევდა... და გაითამაშა ეს ღრამა როგორც სცენაზე, ე. ი. რომ ვითომ ის ბერი იყო მეფე მიხეილი, რომ ის ტახტიდან ჩამოგდეს, რომ ტირანმა ბოტანიატემ წაართვა მას ცოლი (მარიამი), ვაჟი და სხვა ყველაფერი, რომ უსამართლოდ და წინააღმდეგ ყოველივე უფლებიან აიძულა სამეფო სამკაულები და გვირგვინი გაეცვალა ბერის ანაფორაზე.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაკეთხარია

1. 15. Καὶ ἄμα ὁπότεν κατὰ τὴν Σάλερνον ἦν, πρέσβυν ἐξαποστέλλει τινὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν μεγαστάνων Ῥαοὺλ ἐπονομαζόμενον πρὸς τὸν βασιλέα Βοτανειάτην ἦδη μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Δούκαν τῶν σκήπτρων ἐπιληγμένον· ἐκαρὰδὸκει καὶ τούτου τὰς ἀποκρίσεις. Αὐτῷ τε γὰρ ἐπέπόμε: μὲμψεις τινὰς καὶ προφάσεις θῆθεν εὐλόγους τοῦ προκειμένου πολέμου, ὅτι τὴν θυγατέρα μνηστευθεῖσαν τῷ βασιλεὶ Κωνσταντίνῳ, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, τὴν μὲν ἀπέλευσε τοῦ νυμφίου, τοῦ δὲ

როდესაც ის (ე. ი. რომერტი) სალერნოში იყო, ერთი თავისი დიდებულთაგანი, სახელად რაული, ელჩად გაგზავნა მეფე ბოტანიატესთან, რომელსაც უკვე თვითმყრობელ მიხეილ დუკას შემდეგ ხელში ჩაეგდო სამეფო ტახტი. რომერტი მოუთმენლად ელოდა მის პასუხს. ბოტანიატესთვის მას ზოგიერთი საყვედურები შეეთვალა და მოსალოდნელი ომის თითქოს საპატიო საბაბს უყენებდა, რომ, მაგალითად, მან (ბოტანიატემ) რომერტის ქალიშვილი, რომელიც დანიშნული იყო კონსტანტინე მეფე-

παπτωκός ηκηκός. *) γάρ έμὸς
 πατήρ τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμε-
 νος, ὡς ὑστερον διηγῆσμαι, τὸν
 Βοτανειάτην τῶν βασιλείων ἐξή-
 λασε καὶ τὸν τὸν Δούχα υἱὸν
 τὸν περιφανίστατον Κωνσταντι-
 νον ἔχεινον ἐν τοῖς ὄψ' ἦλθον προ-
 σηκάμενος μετεβίβου¹ αὐτῆς βα-
 σιλείας (cf. Reif. 50,31—51,30).

დროს, მომხდარი ამბების შესა-
 ხებ მოისმინა. მამა-ჩემს ხელში
 ჩაუგდია სამეფო ტახტი¹, რის
 შესახებაც მე უფრო გვიან ვიამ-
 ბობთ, ბოტანიატე გაუძევებია
 სასახლიდან² და ღუკას ვაჟი,
 მზის ქვეშ მყოფ ადამიანთაგან
 ყველაზე უფრო ბრწყინვალე
 კონსტანტინე დაუბარე-
 ბია და კვლავ მისთვის გაუნაწილებია სამეფო ტახტი.

¹ ლაპარაკია იმაზე, რომ 1081 წელს ალექსი კომნენოსმა (ანნას მამამ) ტახ-
 ტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე.

² ამ თავში ანნა კომნენე გადმოგვცემს იმ ამბავს, რომ 1081 წელს კვლავ
 გადატრიალება მოხდა ბიზანტიის სამეფო კარზე; ალექსი კომნენოსმა (რასაკვირ-
 ველია, დედოფალ მარიამის დახმარებით. რახელაც ქვემოთაა კიდევ ლაპარაკი)
 ტახტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ გააყვდა. შემდეგ,
 ისტორიკოსი გვიამბობს, რომ ალექსიმ მიიწვია მიხეილ VII ღუკას ვაჟი კონ-
 სტანტინე (მარიამის შვილი) და „კვლავ გადასცა მას სამეფო ტახტი“. უკა-
 ნასკნელი გამოწამყვანი ზოგიერთ გაუგებრობას იწვევს, სახელდობრ: 1) ალექსიმ
 ტახტიდან ჩამოაგდო ბოტანიატე და თვით დაჯდა ტახტზე; 2) მან მიიწვია
 კონსტანტინე, რომელიც მასი მამის მიხეილ VII ღუკას გადაყენების შემდეგ
 კონსტანტინე შემყვიდრედ ითვლებოდა სამეფო ტახტზე ასახველლად; 3) ცნობილია
 ისიც, თვით ანნა კომნენეს გადმოცემით (ალექსიად I, 15; იხ. აქვე ხემოთ გვ. 44),
 რომ ბოტანიატემ ჩასთართვა სამეფო ძალაუფლება კონსტანტინეს. ამიტომ ბუნე-
 ბრივია იმის თქმა, რომ ალექსიმ დაუბრუნა სამეფო ტახტი კონსტანტინე ნიკიფორე-
 რეს, კონსტანტინეს. მაგრამ, ამავ დროს, იმავე ანნა კომნენეს ნათქვამი აქვს
 ემაშაქმს ხელში ჩაუგდია სამეფო ტახტიოა. ეს ადგილი სხვადასხვანაირად აქვთ
 გაგებული ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ მთარგმნელებს.

1) Отца мой, призвав... Константина, снова передал ему царство (სახუ-
 ლეროა ეკადენიის გამოცემა, 1859, გვ. 69).

2) ...had again given him a share in the government («კვლავ მისცა
 მას წილი მთავრობაში» — E. Dawes-ის თარგმანი).

3) Призвал к себе... Константина, и сделал его своим соправителем
 (ლიუბარსკის თარგმ. გვ. 86).

თუ რომელი ამ გაგებათაგანი უფრო სწორია, ანას გადაწყვეტს ხანა *μυτε-
 ρότου*. ხანა *μυτερότου* ნიშნავს „წილს დაეუღებ“, „მონაწილეუ გაებდი“. ასე
 რომ „снова передал ему царство“ არ იქნება მართებული. მეორე მხრით,
 არც „сделал его своим соправителем“ იქნება ხედმაწვენიოთი, ალექსიმ
 „თავის თანამმართველად“ კი არ გაიბადა, არამედ მას „მმართველობაში მონა-
 წილეობა კვლავ მისცა“. ესე იგი: ტახტის კონსტანტინე მიეკვიდრე კონსტანტინე, რო-
 დესაც მამა-მისის გადაყენების შემდეგ ნიკიფორე ბოტანიატე გახდა მეფედ, ყოფილა
 ამ მეფის „თანამმართველი“; ბოტანიატეს განდევნის შემდეგ მას ჩამოერთვა „თანა-

დედოფალი მარიაში და ბოტანიატე

I, 16. Δούξ δὲ τῆν:καὶτα ἐτύγ-
 χανε παντὸς τοῦ Ἰλλυρικῶν Γεώρ-
 γιος ὁ Μονομαχάτος παρὰ τοῦ
 αὐτοκράτορος Βοτανειάτου ἀπο-
 σταλείς. Καίτοι: πρότερον τῆν
 ἀποστολὴν ἀπεπέμπετο καὶ οὐδ'
 ἔλως ἦν εὐπειθής πρὸς τῆν λει-
 τουργίαν ταύτην, ἀλλ' οἶ γε βάρ-
 βαρο: θεῖλοι: τοῦ αὐτοκράτορος
 (Σκῦθα: γὰρ ἦσαν Βορῖλς τε
 καὶ Γερμανός) ἐνεχότουσ τε τῆ
 Μονομαχάτῳ καὶ αἰεὶ τι θεϊνότε-
 ρον κατ' αὐτοῦ ἐνοσῶντες κατεί-
 πον αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
 συρράψαντες, ἕποσα γε καὶ βε-
 βούλοντο, καὶ τοσοῦτον ἀνέφλε-
 ξαν τὸν τοῦ βασιλέως κατ' αὐτοῦ
 θυμὸν, ὡς ἐπιστραφέντα ποτὲ
 πρὸς τῆν βασιλίδα Μαρίαν ἐρεῖν
 „ἐχθρὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγε-
 μονίας τὸν Μονομαχάτον τοῦτου
 ἐπώπτευκα“. Τοῦτο ἀκροασάμε-
 νος Ἰωάννης ὁ Ἄλανός, φίλος
 ἐς τὰ μάλιστα ὢν τοῦ Μονομα-
 χάτου, γινώσκων δὲ καὶ τῆν τῶν
 Σκυθῶν πρὸς αὐτὸν μῆνιν καὶ

მთელი ილირიკის დუკი იყო
 იმ დროს გიორგი მონომახატი,
 რომელიც იქ ვაგზავნა თვით-
 მპყრობელმა ბოტანიატემ. ჯერ
 უარს ამბობდა ის ამ თანამდებ-
 ობაზე და არც თუ სრული მორ-
 ხილებით ღებულობდა ამ ახალ
 თანამდებობას, მაგრამ თვით-
 მპყრობელის მონები, ბარბარო-
 სები (ესენი იყვნენ სკვითები
 ბორილე და გერმანე) შურით
 იყვნენ აღესილი მონომახატის
 მიმართ, ყოველთვის საშინელ
 რალაცეებს იგონებდნენ მის წი-
 ნალმდეგ და თვითმპყრობელს
 ეუბნებოდნენ იმაზე ყველაფერს,
 რაც უნდოდათ; ბოლოს, ისეთი
 რისხვა დაუნთეს მეფეს იმის წი-
 ნალმდეგ, რომ ერთხელ მან (მე-
 ფემ) დედოფალ მარიაშის
 მიმართა ასეთი სიტყვებით: „ეჭვი
 მაქვს, რომ ეს მონომახატი რო-
 მელთა ხელისუფლების მტე-
 რია“. ეს სიტყვები გაიგონა
 იოანე ალანმა, მონომახატის სა-
 უკეთესო მეგობარმა, რომელმაც

შმართველობა“; ახლა კი აღუქსი კომნენოსსა იგი ყველავე (ამჟამს) თანამმართველად დააყენა. ყველაფერი ეს ნათლად ჩანს ანნა კომნენეს მოთხრობიდანაც (იხ. აღუქსიად III, 4; გვერთ გვ. 71). და თუციკალურადაც შეტანილია სიაში, რომ 1081—1090 წლებში კონსტანტინე არის აღუქსი კომნენოსის თანამმართველი. იხ. Fr. Dölger, Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit. Reihe A: Regesten, 2. Teil: Regesten von 1025—1204. München u. Berlin 1925, გვ. 24, სადაც სწერია:

Alexios I. Komnenos

Mitregenten; Konstantinos Dukas (1081—ca. 1090)

Johannes Komnenos (1092—1118).

τάς συχγὰς κατ' αὐτοῦ εἰσηγή-
σεις ἅπαντα τὰ τε τοῦ βασιλέως
ρήματα τὰ τε τῶν Σχυθῶν πρὸς
τὸν Μονομαχάτον ἀπελθῶν ἐξη-
γεῖται:¹ καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος
βουλεύσασθαι: ξυμβουλεύει. Ὁ δὲ
(νουνεχῆς γὰρ ἦν) καὶ τῷ βασι-
λεῖ προσελθῶν προαρπάζει τὴν
ἐπὶ τὸ Δυρράχιον λειτουργίαν
λόγοις κολακευτικοῖς καταθέξας
αὐτόν (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, p. 54, 16—55, 4).

იცოდა, რომ ის სძულდათ სკვი-
თებს, რომლებსაც მასზე ხშირად
მიჰქონდათ ენა, გადასცა მას-
მეფის ნათქვამი, უამბო სკვითე-
ბის ოინები და ურჩია ეზრუნა-
თავის თავზე. მაშინ მონომახატმა
(ის ხომ ქვეიანი კაცი იყო) ინა-
ხულა მეფე, გული მოუღბო მას-
პირმოთნე სიტყვებით და სამსა-
ხურიც გამოსტყუა ღირახიუმში.

დედოფალი მარიაში და ალექსი კომნენოხი

II, 1. Ὡς δὲ καὶ ὁ βασιλεύς
Νικηφόρος περιδέξιον τοῦτον περὶ
τὰ πολεμικὰ ἐθεάσατο, ἀκηκοῖς
δὲ καὶ ὅπως περὶ τὴν ἔω συνῶν
τάδελφῷ Ἰσαακίῳ ὑπὲρ τὸν αὐτοῦ
χρόνον ἐν διαφόροις ἀγῶσι·ν ἐμπέ-
πτωκεν ἀριστεύς ἀναφανείς καὶ
ὅπως τὸν Οὐρσέλιον κατετροπώ-
σατο, διαφερόντως ἰγγάπα καὶ τοῦ
Ἰσαακίου οὐκ ἔλαττον. Καὶ ἐν-
στερνιζόμενος ἄμφω τὰδελφῶ ἰλα-
ρὸν ἐνητένιζεν, ἔστιν οὖν καὶ τῆς
αὐτῆς τραπέζης ἀξίῳν.

რე ოროვე ძმას გულში იკრავდა, სიხარულით ხვდებოდა მათ, ხანდა-
ხან სუფრაზედაც კი იწვევდა.

Ἀνέφλεγε τοῦτο τὸν κατ'
αὐτῶν φθόνον καὶ μάλλον τῶν
ἐιρημένων δύο βαρβάρων Σθλαβό-
γενῶν, τοῦ τε Βορίλου φημι καὶ
τοῦ Γερμανοῦ. Ὅρθῶντες γὰρ τὴν
τοῦ βασιλέως ἐς αὐτούς εὐμένειαν
καὶ ὅτι κατ' ὥραν ταῖς τοῦ φθό-
νου τοξείαις βαλλόμενοι ἄτρωτοι
διαμένουσιν, ἐξετίχοντο.

მეფე ნიკიფორე (ბოტანიატე)
ხედავდა მის (ე. ი. მამაჩემის)
სამხედრო ნიქს და ესმოდა მისი-
გმირობის შესახებ აღმოსავლეთ-
ში თავის ძმასთან, ისააკთან,
ერთად რომ იბრძოდა, ჯერ კი-
დეც ახალგაზრდა რომ იღებდა
მონაწილეობას სხვადასხვა ომში,
და მამაც მებრძოლად გამოჩნდა,
განსაკუთრებით კი თუ როგორ
გაიანდგურა მან ურსელიოსი, —
ამიტომ შეუყვარდა ის და უყვარ-
და ისააკზე ნაკლებ არა: ნიკიფო-
რე

ამან გამოიწვია მათ წინააღმ-
დეგ შური, განსაკუთრებით კი
ზემოხსენებული ბარბაროსების
მხრით, წარმოშობით სლავების,
ბორილესი და გერმანესი. ისინი
ეტანჯებოდნენ, კომნენოსებისად-
მი ასეთ კეთილგანწყობას რომ ხე-
დავდნენ მეფის მხრით, და იმი-
ტომაც, რომ ვერავითარ ზიანს

¹ ἐξηγείται C. ἐσορχειται F (Reif.).

ვერ აყენებდნენ ღრო და ღრო მათ მიერ კომნენოსების წინააღმდეგ გასროლილი სიძულვილის ისრებით.

Τὸν γὰρ Ἀλέξιον, κἄν οὖπιπ
τὸν ἰουλον ἐπανθούοντα εἶχεν, ἐν
πᾶσιν εὐδοκίμοῦντα ἔρων ὁ βασι-
λεὺς στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς
ἐσπέρας ἀναδείκνυσι: τῷ τῶν
προέδρων τετιμηκῶς ἀξιώματι.
Ὅσα μὲν οὖν καὶ κατὰ τὴν
ἐσπέραν οὗτος ἀνέστησε τρόποι
καὶ ὁπίστους ἀποστάτας καταγω-
νισάμενος ζωγρίας¹ ἤγε τῷ βασι-
λει, ἀρκούντως προέλεξαται.

Ἄλλὰ ταῦτα τοῖς θεούλοις²
οὐκ ἤρεσκεν, ἐξέκαξε δὲ μάλλον
αὐτῶν ἀναφλέγοντα τὸν φθόνον.
Οἱ καὶ πολλὰ μὲν ὑπετονθόρουζον
βυσσοδομοῦντας κατ' αὐτῶν, πολ-
λὰ δὲ καὶ κρύφια λέγοντες τῷ
βασίλει, τινὰ δὲ καὶ εἰς τοῦμψα-
νές, ἄλλα δὲ δ' ἑτέρων, μεθ' ὁδῶ-
ναι: τισὶ χρώμενος ἐκποδῶν τού-
τους γενέσθαι παντοῖως ἐσπού-
δαζον.

Ἀπορίᾳ γούν συνεχόμενοι: αἱ
Κομνηνοὶ δέον ἐλογίσαντο τούς
περὶ τὴν γυναικωνίτιν ὑποποιή-
σασθαι: καὶ δ' αὐτῶν τὴν τῆς
βασίλιδος ἐπὶ πλέον εὐμένειαν
ἐπισπάσασθαι. Ἐπαγωγοὶ γὰρ αἱ
ἄνδρες καὶ λιθίνην καταμαλάξαι:
ψυχὴν δυνάμενοι καὶ παντοῖως
ἐπιχειρήματα. Τοῦτο ἤδη κατῶρ-
θου ὁ Ἰσαάκιος πάλα: πρὸς αὐτῆς

ალექსი ჯერ კიდევ პირტიტ-
ველი იყო, ბოტანიაცემ რომ
მისი წარმატებების გამო დასავ-
ლეთის თვითმპყრობელ (ე. ი.
სრულუფლებიან) სტრატეგოსად
დანიშნა და პროედროსის პატი-
ვიც უბოძა. თუ რამდენი ნადავ-
ლი იგდო ხელთ ალექსიმ დასავ-
ლეთში და რამდენი მოლალატე
დაამარცხა და დატყვევებული
მოაგვარა ნეფეს, ამაზე საკმაოდ
ვილაპარაკეთ წინათაც.

მაგრამ ეს არ მოსწონდათ იმ
ზონებს, მის მოძულეებს, მათ სი-
ძულვილს მისადმი კიდევ უფრო
აღვივებდა. ისინი ხან უჩუმრად
ბუზღუნებდნენ კომნენოსებზე, ხან
საიდუმლოდ, ხანდახან აშკარა-
დაც კი ალიზიანებდნენ მეფეს
ზოგჯერ თვითონ, ზოგჯერ სხეე-
ბის მეშვეობით: ყოველგვარ ლო-
ნისძიებას მიმართავდნენ ოლონდ
კი დაებრკოლებინათ ისინი.

ასეთ მძიმე პირობებში რომ
აღმოჩნდნენ, კომნენოსებმა საჭი-
როდ დაინახეს თავის მხარეზე
გადაებრებინათ სასახლის ქალე-
ბი, რათა მათი ზემწევობით დე-
ლოფლის ყურადღება მოეპო-
ვებინათ. ისინი მოხერხებული
ადამიანები იყვნენ, იცოდნენ რა
საშუალებებით მოეღბოთ თუნ-
დაც ქვის გული. ისააკმა მალე

¹ ζωγρίαν Reif. და Epit.

² θεούλοις] φθονοῦσιν C.

ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἐξαδέλφῃ¹ εἰς κήδους
 προσληφθεῖς, ὁ γενναϊότητος ὢν
 ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τὰ
 πλείστα τῷ μὲν πατρὶ ἐμπερήεις.
 თვისავე და დედოფალს, მისი
 დისწული (ან ძმისწული)
 შვირთო ცოლაღ².

Ἄλλ' ἐπεὶ τὰ περὶ αὐτῶν κα-
 λῶς προκεχώρηκε, πολλὰ φροντί-
 ζων ἦν περὶ τὰ δελφῶν, καὶ ἕσον
 ἕκείνος τούτῳ εἰς τὴν τοῦ κήδους
 τότε συνήρητο ὑπόθεσιν, τοσοῦτον
 οὗτος ἐσπουδάκει μῆδ' αὐτὸν τῆς
 βασιλείδος πορρωτέρῳ καθεστάναι.
 Ὅραστην μὲν οὖν καὶ Πυλάδην
 φίλους ὄντας τοσοῦτον τὸν πρὸς
 ἀλλήλους πόθον ἔχειν φασίν, ὡς
 ἐν καιρῷ μάχης ἀμελεῖν μὲν ἑκά-
 τερον τῶν καθ' ἑαυτοῦ πολεμίων,
 ἀμύνειν δὲ τοὺς ἐπιπερομένους
 θατέρῳ καὶ προαρπάξαι ἄτερον
 τὰς πρὸς θάτερον ἐρχομένας τῶν
 ὀστών βολὰς τὰ στέρνα ὑπέχον-
 τα. Τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν
 συναρὰν. Ἀμφω γὰρ τὰ δελφῶ
 καὶ τοὺς κινδύνους προαρπάξαι
 ἐβούλοντο καὶ τὰς ἀριστείας τε
 καὶ τιμὰς καὶ ἀπλῶς τὰ γαθὸν
 θατέρου ἴδιον ἄτερος ἐλογίζετο
 καὶ αὐ τούναντίον. Τοσοῦτον
 τὸν πόθον πρὸς ἀλλήλους εἶχον.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἰσαά-
 κιον οὕτως ἐκ θείας φικονόμητο

მიალწია ამას, რადგან სიტყვი-
 თაც და საქმითაც გამოიჩნეოდა
 და ბევრ რამეში ძგავდა მამა-
 ჩემს: მოახერხა და დაუნა-
 თესავე და დედოფალს, მისი
 დისწული (ან ძმისწული)

თავისი საქმეები ასე კარგად
 რომ მოაგვარა, დაიწყო თავის
 ძმაზე ზრუნვა და, რამდენადაც
 ძმა დაეხმარა მას ცოლის შერ-
 თვაში, ამდენად ახლა ესეც ცდი-
 ლობდა, რომ ძმაც არ დაშორე-
 ბოდა დედოფალს. ამზობენ ორე-
 სტეს და ბილადეს, მეგობრები
 რომ იყვნენ, ისე უყვარდათ ერთ-
 მანეთი, რომ ზრძოლის დროს
 არც ერთი ნათვანი არ აქცევდა
 ყურადღებას მოწინააღმდეგეებს,
 არამედ მათგან იცავდა მეგობარს
 და მის წინააღმდეგ წამოსულ
 ისარს თვითონ მიუშვერდა ხოლ-
 მე მკერდს. კომენტოსებსაც იგივე
 ეტყობოდათ: თუ საფრთხე მო-
 ელოდათ, ერთმანეთს დაასწრებ-
 დნენ ხოლმე მის აცდენას; თუ
 ერთს უნდა მიეღო დამსახურე-
 ბის ნიშნები, პატივი ან საერთოდ
 რაიმე წარმატება, მეორეც თავი-
 სად თვლიდა ამას; ასევე პირი-
 ქითაც. ასე უყვარდათ იმათ ერთ-
 მანეთი.

როდესაც ღვთის განგებამ ასე
 მოაწყო ისააკის საქმეები, ცოტა

¹ [ἐξαδέλφῃ] ἰδέλφῃ v. l.
² ახმა კომენტეს უწინააღმდეგეში მოცემულია ἰδέლφῃ.
 მართლაც, ზოხარაც გადმოგვცემს, რომ ისააკის შვილად ირინე იყო მარიაშ
 დედოფლის და.

προνοίας· οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ οἱ περὶ τὴν γυναικωνύτιν ταῖς τοῦ Ἰσαακίου ὑποθημισύνας παραπέθουσιν· τὴν βασιλίδαν υἱοθετήσασθα· τὸν Ἀλέξιον. Πείθεται τούτοις, κάπειθῆ περὶ τὰ βασιλεία κατὰ τινὰ κυρίαν ἡμέραν καὶ ἄμφω γεγόναντον, ἡ βασιλὶς υἱοθετεῖ τὸν Ἀλέξιον κατὰ τὸν παρακολουθήσαντα περὶ τῶν τοιούτων πάλαι τύπον. Ἀνέσφηλε γούν τοῦ λοιποῦ τῆς πολλῆς φροντίδος ἡ μέγας τῶν ἐσπερίων στρατευμάτων δομέστικος.

Καχτοτε θαμὰ τοῖς βασιλείοις ἄμφω φοιτῶντες καὶ τὴν τοῖς βασιλεῦσαι προσήκουσαν ἀποπληροῦντες προσκύνησιν καὶ μικρὸν ἐγκαρτεροῦντες τῆ βασιλίδι προσήρχοντο. Ταῦτα ἐπὶ πλέον τὸν κατ' αὐτῶν φθόνον ἐξέκαε. Τοῦτο δὲ διὰ πολλῶν οἱ Κομνηνοὶ βραβαιοῦμενοι, δεῖσαντες, ἵνα μὴ ἄμφοτεροὶ ταῖς πάγαις αὐτῶν ἀλόντες οὐδὲ τὸν ἐπαρήγοντα ἔχωσι, τρόπον ἐξήχουν, δεῖ οὐ τὸ ἀσφαλὲς θεοῦ συλλαμβανόμενου ἑαυτοῖς περιποιήσαντο. Πολλοὺς οὖν λογισμοὺς σύναμα τῆ μητρὶ ἀνετίξαντες καὶ πολλὰ πολλὰς διασκεψάμενοι μίαν εὐρον κατὰ ἀνθρώπον σωτηρίας ἐλπίδα. Ἡ δὲ ἦν τῆ βασιλίδι προσελθεῖν, ὀπηγίκα αἰτίαν τινὰ εὐπρόσωπον πρὸς τοῦτο σχοῖεν, καὶ τὸ ἀπόρρητον ἐξείπειν. Εἶχον δὲ ἑμῶς ὑποβρύχιον τὴν βουλήν καὶ

ბნის შემდეგ სამეფო კარზე მოსასახურე ქალებმა, ისააკის ჩავონებით, დაიწყეს დედოფლის წინაშე იმაზე ზრუნვა, რომ დედოფალი ეშვილა ალექსი. დედოფალი დათანხმდა ამაზე და დანიშნულ დღეს, როდესაც ორივე ძმა სამეფო სასახლეში იყო, დედოფალმა იშვილა ალექსი საამისოდ ძველითგანვე დადგენილი წესების დაცვით. ამ გარემოების წყალობით მომდევნო ხანებში დასავლეთის ჯარების დიდმა დომესტიკოსმა მრავალი უსიამოვნება აიცდინა თავიდან.

ამ დროიდან მოკიდებული ორიენი ხშირად მოდიოდნენ მეფის სასახლეში მეფე-დედოფლისათვის სათანადო პატივის მისახლევად, და ამის შემდეგ რჩებოდნენ დედოფალთან. ასეთმა ურთიერთობამ დიდი შურის აღძრა მათ წინააღმდეგ. კომნენოსებს ეს ბევრისაგან სმენოდათ და ეშინოდათ მტრის მხეში არ გავებათ და უმწეობაში არ ჩავარდეთო; ამიტომ ისინი ცდილობდნენ გამოენახათ რაიმე საშუალება, რომ ღვთის შეწევნით უშიშარი მდგომარეობა შეექმნათ. დედასთან მოთათბირებისა და სხვადასხვა საშუალებათა გათვალისწინების შემდეგ ისინი შეჩერდნენ ერთს, ადამიანის ხსნისათვის შესაძლებელ იმედზე. ეს იმედი იმაში გამოიხატებოდა, რომ ესარგებლათ რაიმე საპატიო საბაბით და დედოფალთან

οὐδενὶ τὸ παράπαν τὸ σκοπούμενον ἐξεκάλυπτον. Προσείχον δὲ καθάπερ οἱ ψαλᾶτται, μὴ τὸ ἰγύραμα προσοβήσωσιν. Ἀποδράναι μὲν γὰρ ἐμελέτων, ἐπεφύβηγτο δὲ ἄρα τοῦτο πρὸς τὴν βασιλῆδα εἶπεν, μὴ πως ἐκείνη φθάσῃ τῷ βασιλεῖ παραδελῶσαι τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀμφοτέρων κηδομένη καὶ τοῖς βασιλέως καὶ τῶν ἀνδρῶν. Τοῦτου τοῖνον κατεγνώκότες τοῦ σκέμματος, ἄλλοσε τρέπουσι: τὴν βυσλίην. Δεινοὶ γὰρ τοῖς παραπεπτωκόσι καιροῖς ἀποχρήσασθαι. საშუალებას, რადგან კარგად ემარჯვებოდათ ხელსაყრელი გარემოებებით სარგებლობა,

II, 2. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς τεκνογονεῖν διὰ τὸ γήρας οὐκ ἐπέφυκει, δεδιῶς δὲ καὶ τὸ ἀφυκτον τῆς τοῦ θανάτου τομῆς περὶ τοῦ διαδεξομένου διασκοπεῖτο. Ἦν δὲ τηλικαῦτα συναδηγός τις ἐξ ἀνατολῶν ὀρμώμενος, ἐκ γένους λαμπρῶν, τὸ εἶδος ὠραῖος, τὴν φρένα βραχὺς, ῥωμαλέος τὴν χεῖρα, τὴν ἡλικίαν ἐς μειράκιον παραγγέλλων καὶ ἄλλως δὲ προσήκων αὐτῷ κατὰ γένος τῶν ἄλλων μάλλον ἐσκέπτετο διὰδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλιπεῖν, καθάπερ τινὰ πάτριον κληρὸν τὸ κρά-

მის ულიყვნენ თავისი საიდუმლო ზრახვების გასამჟღავნებლად. ამ განზრახვას ისინი დიდის საიდუმლოებით ინახავდნენ და არავის არ უმჟღავნებდნენ, რომ მსგავსად მებადურისა უდროოდ არ დაეფრთხოთ თავისი მსხვერპლი. ჯერ იმათ განზრახეს გაქცევა, მაგრამ შეეშინდათ ამის თქმა დედოფლისათვის, ვაი თუ მეფეს უამბოს ყველაფერი, თვით მეფეზე და ჩვენზე ზრუნვის საბაბითო. ამიტომ იმათ ხელი აიღეს ამ განზრახვაზე და მიმართეს სხვა

რადგან მეფემ, თავისი მოხუცებულობის გამო¹, შვილეების ყოლის იმედი დაკარგა, აუცილებელი სიკვდილის მოლოდინში, შეუდგა ზრუნვას ტახტის მემკვიდრის შესახებ. იყო იმ დროს ვინმე სინადინი, წარმოშობით აღმოსავლეთის წარჩინებული გვარიდან. კაცი ლამაზი, ღრმა ქუჩისა და ძლიერი ხელის პატრონი: ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო და, ამავე დროს, მისი (ე. ი. მეფის) ნათესავი. მეფე მას აძლევდა უპირატესობას, სხვებთან შედარებით, და მას ვა-

¹ ბოტანიკაში მარიაში რომ ზეირთო, უკვე მოხუცებული იყო. ამის შესახებ სწერია: Cinn. I, 1: ἀνδρὶ πύρρω τῆς ἡλικίας ἦκοντι, καὶ ἐπὶ δυσμαῖς βίον γεγონῶτι — «იგი უკვე ასაკს გადასული და სიცოცხლის დასავალში მყოფი»; ხოლო ნიკიტოვი ვრონისონს უწერია: ძველ სწავლას მენ τὰ πρῶτα καὶ ἰκανότητος τῆ χειρὶ, γήρω δ' ἄλλως καὶ χρόνῳ κατεργασμένος.

τος αὐτῷ διδούς, κακῶς βουλευ-
 ῶμενος. Ἐξὸν γὰρ αὐτῷ τὸ ἀσφα-
 λές μέχρι: τέλος περιποιήσασθαι,
 ἅμα δὲ καὶ δίκαιόν τι σκοπεῖν
 τὴν αὐτοκράτορος ἐξουσίαν τῷ
 τῆς βασιλείδος υἱῷ Κων-
 σταντίνῳ καταλιπεῖν ὡς καὶ
 οἴον τινα κληῖρον πρὸς πάππου
 καὶ πατρὸς αὐτῷ διαφέρουσιν
 καὶ τὴν βασιλείδα μάλλον διὰ
 τοῦτο ἐπ' αὐτῷ ἰαρρεῖν καὶ τὸ
 εὖνον ἐπαρξέειν, λέληθεν ἑαυτὸν
 ὁ γηραλέος ἄδικά τε καὶ ἀξίμ-
 φορον διασκοπούμενος καὶ κατὰ
 τῆς ἑαυτὸν κεφαλῆς τεκταίνων
 κακῶ. Τοῦτων ὑποψιφουζομένων
 ἤσθητο ἡ βασιλῆς καὶ περίλυ-
 πος ἦν τὸν τοῦ καιδὸς κίνδυνον
 ἔφορωμένη. Καὶ ἦν ἀθυροῦσα
 μὲν, οὐδὲν δὲ τὴν λύπην ἐξορ-
 χουμένη. Τοῦτο τοὺς Κομνηνοὺς
 οὐ διέλαθεν. Εὐκαιρίαν οὖν, ἦν
 ἐξήτουν, εὐρηκότες τῆ βασι-
 λίδι προσελθεῖν ἐβουλεύσαντο.
 Τῆς δὲ πρὸς αὐτὴν ἐμιλίαις τὴν
 καταρχὴν ἡ μήτηρ τῷ Ἰσακίῳ
 ἐπέτρεψε συμπάρωντος αὐτῷ τὰ
 δέλωσθαι Ἀλεξίου. Τῶν δὲ προσελ-
 θόντων τῆ βασιλίδι ὁ Ἰσακίος
 φησι πρὸς αὐτὴν „Ὅχι ὡς χθὲς
 καὶ πρότερον ἠρώμεν σε, θέσποι-
 να, ἔχουσαν, ἀλλ' ὡς ὑπὸ λογι-
 μῶν ἀνεκφόρων δακνομένην καὶ
 σκεπτομένην, ὡς μὴ ἰαρρεῖν
 ἔχουσαν, πρὸς ὃν ἂν ἐκκαλύψειας
 τὸ ἀπόρητον“. Ἡ δὲ τῶς μὲν
 ἐκφαίνεῖν οὐκ ἤθελε, βύθιον δὲ
 τι στενάξασα „Ὅδ' ἰρή — φησι: —

რაულობდა თავის შემკვიდრედ
 სამეფო ტახტზე. ასეთი ბოროტი
 განზრახვა ჰქონდა - გადაეცა მის-
 თვის ძალაუფლება, თითქოს ეს
 მამა-მისის დატოვებული ქონება
 ყოფილიყო. მას შეეძლო სიკვ-
 დილამდე უზრუნველ მდგომა-
 რეობაში ყოფილიყო და ამასთა-
 ნავე სამართლიანად მოქცეული-
 ყო იმით, რომ თვითმპყრობელის
 ძალაუფლებას დედოფლის
 ვაჟს, კონსტანტინეს, და-
 უტოვებდა, როგორც მის მამა-
 პაპეულ შემკვიდრეობას. ასე რომ
 მოქცეულიყო, დედოფალიც
 მეტი ნდობით იქნებოდა მისდამი
 განწყობილი. მაგრამ ნობუცი გა-
 მოჩერჩეტდა და უსამართლო და
 უსარგებლო განზრახვა ვაივლო
 გულში; ამით თვით ვახდა თავის
 უბედურებათა გამომწვევი მიზე-
 ზი. ამაზე რომ ჩუმად ხმები დადი-
 ოდა, დედოფალმა ვაივო და
 დამწყობდა, რადგან ამაში დაინა-
 ხა საფრთხე თავისი ვაჟისათვის.
 ის ძალიან ნაწყენი იყო და არავის
 უმხელდა თავის მწყობარებას. მაგ-
 რამ კომენოსებს ეს არ გამოჰპარ-
 ვიათ. იხელთეს კარგი შეძახვევა,
 რასაც ეძებდნენ, და გადაწყვი-
 ტეს დედოფალთან მისვლა.
 დედამ უჩინა ისააკს მოლაპარა-
 კებოდა დედოფალს ალექსის
 თანადანწყობით. როდესაც კომ-
 ნენოსები მივიდნენ დედოფალ-
 თან, ისააკმა უთხრა მას: „ქალ-
 ბატონო! ჩვენ ვერ გხედავთ შენ
 ისეთს, როგორიც გუშინ ან ამას-

τοὺς ἀλλοτρίαν οἰκονοντας ἐπερω-
τᾶν· αὐτὸ γὰρ τοῖτο ἐξ λῦπην
αὐτοῖς ἀξίόχραων. Ἐμὲ δὲ, φεῖ,
οἷα ἐξ οἴων διεδέξατο καὶ ἔποια
μοι, ὡς ἔοικε, μετ' οὐ πολλὸν τα-
μιαύεται“.

თვის საიდუმლოება, მხოლოდ მცირედ ამოიხვეწა და თქვა: „რად
აძლევთ ასეთ შეკითხვებს იმათ, ვინც უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს?
მარტო ეს არის საკმარისი იმისათვის, რომ ისინი დამწუხრებული
იყვნენ. მე კი, საუბედუროდ, ცვლილებები არ მაკლდება და ვინ
იცის კიდევ რას უნდა ველოდე ახლო მომავალში“!

Οἱ δὲ ἀποστάντες πλείω μὲν
ρήματα οὐ προσέθεντο· ἐξ γῆν
δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπερείσαντες
καὶ περιστείλαντες ἄμφω τῷ χεῖ-
ρε σύννουσ· πρὸς μικρὸν εἰστήκα-
σαν, εἶτα τὴν συνήθη προσκύνη-
σιν ποιησάμενοι οἴκαδε ἀπήσαν
ἀγωνιῶντες.

Τῆ δ' ἑστεραία πάλιν προσε-
ρησόμενοι ἦχουσιν. Ἰλαρώτερον δὲ
ἢ πρῶην τούτοις ἀτενίζουσαν ἑρών-
τες προσίασιν ἄμφω καὶ φασί· „Ὦ
μὲν, δεσπότις, ἡμεῖς δὲ θεοὶ·
εὐνούστατοι, πᾶν ἔτιον ἐτοιμῶς
ἔχοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας
παθεῖν. Καὶ μὴ σε λογισμός τις
διαταραττέτω εἰς διψυχίαν ἢ λῶς
εἰσάγων“. Ἦκ τούτων οὖν τῶν
λόγων τὰ πιστὰ δεδωκότες τῆ
βασίλει· καὶ ἀπαλλάξαντες
ἑαυτοὺς ὑποψίας ἀπάσης τὸ ἀπόρ-
ρητον ἦδη συνίασαν ὄξει· τε
ἔντες καὶ ἀγχείνοι καὶ δεῖνοι· ἢ η-
ρᾶσα· ἀνθρώπων ἐξ ὀλίγων ῥημά-
των βασιλεύς ἐγκειμένην γνώμην
καὶ τῶς ἀπόρρητον.

წინათ იყავი; რალაც მძიმე ფიქ-
რები გაწუხებდნენ შენ. ნუ თუ არა-
ვინ გყავს ისეთი, რომ შეგეძლოს
დანდობა და საიდუმლოების გა-
ზიარება?“. ხოლო დედოფალს
არ სურდა გაემტლავნებინა მათ-

[დედოფლის] ამ სიტყვე-
ბის შემდეგ კომენტოსებმა უკან და-
იხიეს და ხმა არ ამოუღიათ, ხო-
ლო თვალეები დახარეს, გულხელ-
დაკრეფილები ცოტა ხანს იდგნენ
ჩაფიქრებულნი და, ჩვეულებრივი
გამოსამშვიდებელი სალამის მი-
ცემის შემდეგ, შინისაკენ გაემართ-
ნენ აფორიაქებული გრძნობებით.

ხოლო მეორე დღეს კომენტოსე-
ბი კვლავ მოვიდნენ დედოფალ-
თან სალაპარაკოდ, და, როდეს-
საც შენიშნეს, რომ დედოფალი
მათ უფრო მხიარულად შეხვდა,
ვიდრე წინათ, მიუახლოვდნენ
მას და უთხრეს: „შენ ხარ ჩვენი
ქალბატონი, ჩვენ კი შენი უერთ-
გულესი მსახურნი, რომელნიც
მზად ვართ შენი მეუფებისთვის
ყველაფერი ავიტანოთ. დე, ნუ
გაშფოთებდეს შენ ზურავითარი
ფიქრი, დე, ნუ აღელვებდეს შენს
გულს ეჭვები!“ ამ სიტყვებით
გამოხატეს მათ თავიანთი ერთ-
გულება დედოფლისადმი
და, ამნიორად რომ მოსპეს მასში
ყოველგვარი დაეჭვება, შეიტყეს

ყოველგვარი დაეჭვება, შეიტყეს

მისი საიდუმლოება; იმათ, როგორც ვამპკრიახი გონების პატრონებმა, შესძლეს მცირეოდენი სიტყვებიდან ამოეცნოთ ღრმად ჩათბობილი და ჯერ კიდევ დასაიდუმლებული შეხედულება.

Καὶ ἀντίκω μάλ᾽α προσετίθεντό τε τῆ βασιλείῃ καὶ ἐκ πολλῶν εἰς αὐτοῦς; φανερώς καταστήσαντες καὶ πᾶν εἰς ἑπερ ἂν αὐτοῦς προσκαλοῖτο, ἐκθύμως ἐπαμύνειν κατεπηγγείλαντο. Συγχαίρειν τε χαίρουσῃ καὶ λυπουμένη συνανιάσθαι, τούτο δὲ τὸ ἀποστολικόν, μάλ᾽α προθύμως συνέθεντο. Καὶ ὡς ἀθυγεγεῖς ἤξιουν τούτους λογιζέσθαι καὶ συνήθεις κάκειθεν ἑρωμένους ἴθειν καὶ αὐτῆ, τοσοῦτον ἐπειπόντες, ὡς εἴ τι παρὰ τῶν φθονούστων αὐτῆ τε τῆ δεσποίνῃ καὶ τῷ αὐτοκράτορι κατ' αὐτῶν εἰσηγήθει, τούτο αὐτοῦς μὴ διαλανθάνο: τὸ παρυσίκα, ἵνα μὴ λάθωσι ταῖς πάχαις τῶν ἐχθρῶν ἐμπεσοῦμενοι. Τοῦτό τε ἤξιουν καὶ θάρρειν ἐκέλευον, ὡς σὺν θεῷ γε φάναι τῆν θυνατῆν μετὰ προθυμίαις εἰσενεγκεῖν βοήθειαν, ὡς ἐαυτῶν γε ἕνεκα μὴ ἐκπεπτωκέαι τῆς βασιλείας τὸν ταύτης υἱὸν Κωνσταντῖνον. Καὶ ὁ καὶ δ: ἕρκων ἐμπεδοὺν ἤθειλον τὰ συνδῶξαντα: οὐδὲ γὰρ ἐνήν διατρίβειν διὰ τοῦς ἐποφθαλμιώντα: ἰσχυροῦσ; [თანვე დასძინეს] შეუძლებელია დაყოვნება, რადგან მოშურნენი თვალყურს გვადევნებენო.

Τῆς γε πολλῆς ἀνεκουφίσθησαν λῦπης οἱ ἄνδρες καὶ ἐξάνεφερον καὶ τὸ ἀπὸ τῶνδε μεθ' ἡλαρωτέρου πρῶσῶπου τῷ βασιλεῖ

მაშინვე, დედოფლის მხარე დაიჭირეს და განუცხადეს, შენი ერთგული ვიქნებით ახლილად და სიტყვას გაძლევთ მონღომებით შევასრულებთ, რასაც გვიბრძანებო. მოცუქულის მსგავსად მზად ვართ ვიხაროთ შენი სიხარულის დროს და თანაგრძნობით შეგებდეთ შენს მწუხარებას, ოღონდ ღირსი გავცხადე ვითვლებოდეთ შენ თვისტომებად და მეგობრებად, [ვითვლებოდეთ] იქიდანვე წარმოშობილებად, საიდანაც შენ ხარ წარმოშობილიო. იქვე დასძინეს — მაშინვე გავვიმხილე, რასაც ამბად მოგიტანენ შენ ან შეუეს ჩვენზე, რათა მოულოდნელად არ აღმოვჩნდეთ მტრის მახეში გაბმულიო, ამას სთხოვდნენ ისინი დედოფალს და ამხნევებდნენ და ამივლებდნენ მას ღვთის შეწევნით შეძლებისდა გვარად დაგეხმარებით, ისე რომ ყოველ დონეს ვიხმარო, რომ შენს ვაჟს კონსტანტინეს სამეფო ტახტი არ დაეკარგოსო. იმათ სურვილი გამოთქვეს — ამ ჩვენს გადაწყვეტილებას ფიცით დავადასწყვეტილებას ფიცით დავადასამგვარად, კომენტოსებმა შეიმსუბუქეს თავისი სევდა და გამხნევენ და იმ დროიდან მოყოლებული ისინი უფრო მხიარულად

δ'ελέγοντο, ὄποδαποι ἐκείνοι καὶ μᾶλλον ἄτερος τούτων Ἀλέξιος συσπιάσα: ἀπόρρητον ἔγνωσαν καὶ βυασσοδομευσαμένην ἐπιβουλήν τοῖς φαινομένοις προσήμασιν... (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, 1, p. 58, 15—62, 32).

II, 3. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ ἦσαν ἔτοιμοι: ψυχὴν θεραπεύσαι: κυμανομένην βασιλείῳ ἐπὶ παρθήτεσι: πόλεω) ἀνίγειράν τε τὸ πεπτωκόσ: τὸν αὐτοκράτορος φρόνημα καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς ἀνεθέριμηναν ἡβδῶσ: τὴν πόνον ἐπανασταθήναι: κατεγγυώμενοι: „Μόνον — φησι — τὸ σὸν κράτος ἔχεται καλῶσ: οἱ δὲ γε πολιορκηταὶ τῆς πόλεωσ: ἐπταπλάσων εἰσ: τὸν κόλον αὐτῶν ἀπολήφονται ὦν εἰργάζαντο“. Τότε μὲν σὺν ἡγάσαστο τούτους ὁ βασιλεὺσ: καὶ τῆς εὐωχίῃσ: ἀπολύσας τὸ ἐξῆσ: τῆς ἡμέρασ: ἀπεριμερίμνωσ: ἔσχε.

ამ სიტყვებმა ძალიან გაახარეს მეფე და მან მთელი დღე, სადილის შემდეგ, უღარდელ განცხრობაში

ტὸ ἀπὸ τὸνδε τοῖσυν ἐπιμελὲს: ἔσχεον οἱ Κομνηνοὶ τοῖς βασιλείοις: προσιέναι: καὶ τοὺσ: περὶ τὸν βασιλέῃσ: ἔτι μᾶλλον ἐναγκάλιζεσθαι: καὶ αὐτοὺს: μὲν μὴ δῖδῶναι λαβὴν τὸ παρᾶπαν τοῖს: κατ' αὐτῶν: μελετῶσι: μῆδ' ἦντι: ναοὺσ: πρὸφασιν: ἀπεχθείας: αὐτοῖს: ὑπανοίγειν: πάντας: δὲ ἀναπεῖθειν: στέργειν: αὐτοὺს: καὶ: τὰ ὑπὲρ: αὐτῶν: φροναῖν: τε: καὶ: λέγειν:

სასარგებლოდ ეფიქრათ და ელაპარაკათ.

ესაუბრებოდნენ მეფეს და ორივენი, განსაკუთრებით ერთი მათგანი, ალექსი, მოხერხებულად ნიღბავდნენ თავიანთ იდუმილ აზრებს და გულის სიღრმეში მომწიფებულ განზრახვას...

3. (კვიზიკის აღებამ თურქების მიერ ძალიან დაამწუხრა მეფე, ნიკიფორე ბოტანიოტი, მაგრამ) კომნენოსები შეეცადნენ სულიერად გაემზნევენინათ თვითმპყრობელი კარგი იმედებით (ისინი ხომ მზად იყვნენ ემკურნალათ ქალაქთა დარბევით აღელვებული სული მეფისა) და პირობას აძლევდნენ, ქალაქს უკან დავიბრუნებთ ადვილად. „მხოლოდ შენი მეუფება იყოს დღეგრძელი — ეუბნებოდნენ ისინი — ქალაქის დამპყრობთ კი ერთი-შვილად (ე. ი. ერთი-ათად) ვაზღვევინებთ იმისათვის, რაც მათ ჩაიღინესო“. გაატარა.

ამ დროიდან მოკიდებული კომნენოსები ხშირად მოდიოდნენ სასახლეში და კიდევ უფრო მეტად ეფერებოდნენ მეფის კარისკაცებს, რათა ბოროტგანზრახველთათვის არავითარი საბაზი არ შეეცათ და სიძულვილი კი არ აღეძრათ მათში, არამედ, პირიქით, სიყვარული განთეფვიათ, და შეექმნათ ისეთი ვითარება, რომ იმათ კომნენოსების

Προσημαχωντων δε τι πλεον
 υποποιεισθα: και την βασιλιδα
 Μαριαν και δλους αυτους εκει-
 νην και βλεπειν και αναπνειν.
 'Ο μὲν γάρ 'Ισαάκιος και το κηδος
 το επί τη εξαδελφη αυτης προ-
 βαλλόμενος την παρρησιαν ζυνέ-
 τεινεν· ο δ' ἐμός πατήρ ουχ
 ήττον μὲν και δια την εξ άγχισ-
 τείας συγγένειαν, πλεον δε την
 υιοθεσίαν λαμπράν υπόθεσιν
 των προς την βασιλιδα
 εισόδων ποιούμενος παντάπασιν
 άνεμφαντος ήν και τον φθόνον
 των πονηρευομένων αυτω συνεσ-
 κίαζεν. Ουδὲ γάρ ἐλάνθανεν
 αυτον το βαρύμηγ: των βαρβάρων
 εκείνων δούλων και το τον βασι-
 λέως κουφότατον. Και εικότως
 μη εκπεσειν της εκείνης ευνοίας
 ἐφρόντιζον, ένα μη έντευθεν τοις
 έχθροίς παρανάλωμα γένοιτο.
 Τὰ γάρ τοι: κουφότατα ήθη ευμε-
 τάφορά πως και Ευρίπου δίκην
 ως έν παλιρροία περιπλαζόμενα.
 მხდაროყვნენ. მხოლოდ ქარაფშუტა

II, 4. Ταυτα ερωντας οι δουλοι
 και θπως ου κατα σκοπον αυτοις
 το πραγμα προχει ουδὲ η των
 τοιούτων ανδρων απώλεια ευχε-
 ρης αυτοις εστι της του αυτο-
 κράτορος ἐς αυτους ευμενείας
 ὁσημέραι αυξανούσης, πολλὰ μὲν
 ειπόντες, πολλὰ δε και απειπόν-
 τες ἐφ' ἐτέραν άτραπὸν ἐτρά-
 πησαν.

გარდა ამისა ისინი დიდის
 მეცადინეობით აძლიერებდნენ
 მარია მ დ ე ლ ო ფ ლ ო ს კეთილ-
 განწყობილებას მათდამი და არ-
 წმუნებდნენ მას, რომ მას შეს-
 ცქერიან უპირატესად და მისით
 სუნთქავენ. განსაკუთრებით გაბე-
 ლულად იყო მასთან ისაკი, რო-
 გორც ნათესავი, მისი დისწულის
 (ძმისწულის) ქმარი. ხოლო მამა-
 ჩემი, ალექსი, ნახულობდა დე-
 დოფალს, როგორც ახლო ნა-
 თესავიც და, კიდევ უფრო მე-
 ტად, როგორც მის მიერ დიდის
 ზემოთ ნაშვილევი, ამიტომ
 არავის არ უძრავდა ეჭვებს და
 ამით თავის ბოროტმზრახველთა
 სიძულვილს ლავმავდა. მისთვის
 ხომ არ იყო დათარული მის-
 დამი იმ ბარბაროს-მონათა დი-
 დი სიძულვილი და მეფის უკი-
 ლურესი სიმჩატე. ისედაც, არ
 ვარგოდა მისი (ე. ი. დ ე დ ო ფ -
 ლ ო ს) კეთილგანწყობილება და-
 ეკარგათ და მტრის ლუკმა გა-
 ადამიანები არიან ხოლმე ცვა-

სხენებულმა მონებმა ეს რომ
 დაინახეს, სახელომძრ, რომ საქ-
 მე არ მიდის მათი მიზნების
 შესაბამისად, რომ ასეთი პირე-
 ბის (ე. ი. კომენტების) დაღუპვა
 არც ისე ადვილი საქმეა და რომ
 მეფე დღითი-დღე სულ უკეთ და
 უკეთ ეპყრობა მათ, გადაიფიქ-
 რეს და აირჩიეს სხვა გზა.

μην αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπάσας ὁ μέγας δομέστικος εἰς τὴν βασιλευσσαν πόλιν εἰσάγει. Ὁ δ' εὐθύς μετακαλεσάμενος τοῦτον ἠρώτα, εἰ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ λεγόμενον. Καὶ ὁ αὐτίκα τοῦτο μὲν οὐκ ἠρνεῖτο, ὅτι στρατιᾶ τὴν εἰσάγεται τῇ ἐκείνου κελεύσει, πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν ἀπανταχόθεν ἐνταυθοῖ συναθροίζεσθαι· πιθανῶς παρεκρούετο... Καίτοι τοῦ Βορίλου πολλὰ πρὸς τούτους τοὺς λόγους ἀνθυπανεγκόντος, ἰσχυρότερος καὶ οὕτως ἦν ὁ Ἀλέξιος καὶ ἔλαϊς ἔκράτει· ψήφους. Ὁ δὲ Γερμανὸς ἀπλούστερος ὢν οὐ πᾶν τοῦ Ἀλεξίου κατέτρεχεν.

Ἐπεί δὲ οὐδὲ τὰ εἰσηγηθέντα ταῦτα κατὰ τοῦ δομεστίκου τὴν τοῦ βασιλέως ἐξετάραξε ψυχῆν, καιρὸν λαβόμενος ἀθείας (ἐσπέρα δὲ ἦν) τὴν κατὰ τῶν Κοιμητῶν ἐνέδραν ἐξήρτυον... Ἐνταυθεν οἱ ἦδη ῥηθέντες οὐχ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Κοιμητῶν ἐμνησίον· ἀλλ' ἐβασιλεία μὲν ὁ Βορίλος, ὡς τινες ἔφασαν, ὁ δὲ γὰρ Γερμανὸς κοινωνὸς ὢν αὐτῷ τοῦ σκέμματος ἐπιμελῶς σὺν αὐτῷ ἐνέδραν ἐξήρτυε. Καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ βουλεύόμενα διελέγοντο καὶ ὅπως ἂν αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἀποβῶν τὸ πρᾶγμα· καὶ εἰς τοῦμφανὲς ἦδη ἐξέφερον τὸ ὑπ' ἐβόνητα τῶς λαλοῦμενον.

წამოწყებული საქმე სისრულეში საბამისად, და უკვე აშკარად დაიწყეს ახლა იმის ლაპარაკი, რასაც წინათ მხოლოდ კბილებს შუა ლაპარაკობდნენ.

ში მთელი თავისი ჯარით დიდი დომესტიკოსი, თუ არაო, მეფემ მაშინვე დაიბარა დომესტიკოსი და ჰკითხა—მართალია თუ არა ესო. მას არ უარუყვია, რომ ჯარის ერთი ნაწილი მართლაც შეიკრიბა მისი ბრძანებით, ხოლო, რომ ყოველი მხრიდან მოდის ჯარი დედა-ქალაქში—ამას ის გადაჭრით უარყოფდა... თუმცა ვორილამ ძალიან გაილაშქრა ამ სიტყვების წინააღმდეგ, მაგრამ ალექსიმ აჯობა მის და საზოგადო აზრმა ალექსის დაუჭირა მხარი. გერმანე კი, როგორც უფრო მიამიტი კაცი, არც თუ ძალიან ესხმოდა თავს ალექსის.

რადგან არც ამ ამბების მიტანამ დააჯლო რა დომესტიკოსს და მეფე ვერ ააღელვა, ზემოხსენებულმა მონებმა გადაწყვიტეს ეხელთათ შემთხვევა და უშიშარი დრო (ეს მოხდა საღამოთი) და დავით კომუნენოსებისთვის მოფიქრებული მახე. ...ისინი ჯავრობდნენ კომუნენოსებზე არა მეფის გულისთვის, არამედ იმიტომ, რომ ვორილა, როგორც ამზობდნენ, თვითონ ცდილობდა სამეფო ტახტი ჩეგდო ხელში, ხოლო გერმანე მონაწილეობას იღებდა მის გეგმებში და ეხმარებოდა მას მახის დაგებაში. ისინი ერთმანეთს უზიარებდნენ თავიანთ აზრებს, ერთად ზრუნავდნენ, რათა მოეყვანათ თავიანთი აზრის შე-

Ἦκροστό τις τῶν λεγομένων Ἄλανος τὸ γένος, μάγιστρος τὴν ἀξίαν, ἐκ πολλοῦ προσοικειωμένος τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις διατελών. Τηνικαῦτα γοῦν μέσης ἐξελθὼν φυλακῆς τῆς νυκτὸς ἐκτρέχει πρὸς τοὺς Κορινθίους ἀπαγγελών ἅπαντα τῷ μεγάλῳ δομοστίκῳ. Τινὲς δὲ φασί: μηδὲ τὴν βασιλῆα τὴν πρὸς τοὺς Κορινθίους τοῦ μαγίστρου ἀφιξῆν παντάπασιν ἴγνοηκέναι.

ამ ლაპარაკს ყური მოჰკრა ერთმა ვინმემ, ტომით ალანმა, ხოლო წოდებით მაგისტროსმა, მეტის დიდი ხნის მახლობელმა კაცმა, რომელიც მის კარისკაცებს შორის მსახურობდა. მაშინვე, ამის შეტყობისთანავე, შუალამის დარაჯობის დროს გამოვიდა სასახლიდან და კომენტოსებთან მივიდა იმ განზრახვით, რომ ყველაფერი ეს ეამბნა დიდი დომესტიკოსისათვის. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგისტროსის ვაგზავნა რომელიღაც დღის ნების ვარაუდით.

Ὁ δὲ εἰσάγει: τούτων τῆ μητρί καὶ τᾶδελφῆ. Ἐνωτισθέντες δὲ τὴν ἀπεικαίαν ἐκείνην ἀγγελλίαν, θεὸν ἐλογίσαντο τὸ τέως κρυπτόμενον εἰς τοῦμφανὲς ἀγγεῖν καὶ ξὺν ἑαυτῶ τὴν σφῶν σωτηρίαν περιποιήσασθαι.

Ἐπει: δὲ μετὰ τὴν ἐπισῶσιν ἐμεμαθήκει τὸ στράτευμα καταλαβεῖν τὴν Τζουρουλὸν (πολίχνιον δὲ τούτο περὶ που τὴν Θρᾷκην κείμενον), ὃ δομέστικος περὶ πρῶτην φυλακῆν τῆς νυκτὸς φοι-

ამ ლაპარაკს ყური მოჰკრა ერთმა ვინმემ, ტომით ალანმა, ხოლო წოდებით მაგისტროსმა, მეტის დიდი ხნის მახლობელმა კაცმა, რომელიც მის კარისკაცებს შორის მსახურობდა. მაშინვე, ამის შეტყობისთანავე, შუალამის დარაჯობის დროს გამოვიდა სასახლიდან და კომენტოსებთან მივიდა იმ განზრახვით, რომ ყველაფერი ეს ეამბნა დიდი დომესტიკოსისათვის. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგისტროსის ვაგზავნა რომელიღაც დღის ნების ვარაუდით.

აღექსიმ შეიყვანა მაგისტროსი თავის დედასთან და ძმასთან, რომ მოისმინეს მისგან ეს საშინელი ცნობა, ახლა უკვე აუცილებლად ჩათვალეს გაემხილათ ის, რასაც აჭამდნე მალავდნენ, და ღვთის შეწევნით ეზრუნათ თავიანთ თავის გადარჩენაზე.

დომესტიკოსმა რომ შეიტყო ერთი დღის შემდეგ, ჯარი შევა ცურულშიო (ეს არის თრაკიის საზღვარზე პატარა ქალაქი), ის ღამის პირველი დარაჯობის დროს წავიდა ბაკურიანთან¹ (ეს იყო

¹ ეს ბაკურიანი — წერს დიუკანგი — უნდა განვასხვავოთ დიდ დომესტიკოს ბაკურიანისაგან. აქ იგულისხმება გრიგოლ ბაკურიანი სვესტოსი, რომლისადმი ნიწერილი თეოფილ აქტივ ბულგარელის ორი წერილი, მე-7 და მე-25-ე. პირველი წერილის ხელწერილიდან ვიტყობილობთ, რომ მისი ცოლი იყო დიდი დროუნგარის, ნიკიფორე კომენტოსის, აღექსის ძმის, ასული. დომესტიკოს ბაკურიანი, ალბათ გრიგოლის მამას, შემდგომში არა ერთხელ იხსენიებს ანნა კომენტე. ხოლო Я. Любарский, პირიქით (და უფრო მართებულად), იმ აზრისაა, რომ ეს არის დიდი დომესტიკოსი გრიგოლ ბაკურიანისავე, თანვე აღნიშნავს, რომ ანნა კომენტე ცდება მისი წარმომავლობის შესახებ: „На самом деле Бакурнани происходят из знатного грузинского рода“ (Алексиада, 1965, გვ. 465).

τῆ πρὸς τὸν Πακουριανόν (ἀνὴρ δὲ οὗτος μικρὸς μὲν ἦν δέμας¹ κατὰ τὸν ποιητὴν, πλὴν ἄλλὰ μαχητῆς, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων ὀρμώμενος) καὶ ἀνακοινούται τούτῳ τὰ πάντα, τὴν μῆνιν τῶν δούλων, τὸν φθόνον, τὴν ἐκ πολλοῦ κατ' αὐτῶν μελέτην καὶ τὴν ἐξ ὑπογύου μελετωμένην τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκκοπήν, καὶ ὡς οὐ χρὴ ὡς ἀνδράποδα παθεῖν, ἀλλὰ δράσαντάς τι γενναῖον ἀπολέσθαι, εἰ καὶ τοῦτου δεήσεις· καὶ τοῦτο γὰρ ἴδιον μεγαλοψυχίας ἔλεγεν.

მხოლოდ ასე მოქცევა შეუძლებო

‘Ο δὲ ἀπαντα διακηκῶς καὶ συνιδὼν ὡς οὐ χρὴ μέλλειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἀλλὰ ταχέως γενναϊοτέρου ἔργου ἐφάπτεσθαι — φησιν — „Ἐ! μὲν ἀγαθῶσ’ ἡς τῆς ἀβύσσου ἐξέλθῃς τῶν ἐνταυθοῖ, συνέφοιμαί· σοι κἀγὼ προθύμως ἐπαγωνισόμενος. Εἰ δὲ ἐξ νέωτα φυλάξεις τὸ βουλευόμενον, ἀλλ’ ἐμὲ γ’ ἴσθι αὐτὸν ἐμὲ προσελθόντα τῆ βρασιλεῖ παρατυκῆ καὶ σοὶ καὶ τῶν σὺν σοὶ κατεπειν μηδὲ μικρὸν ἀναβαλόμενον“.

მთვალ შეუძესთან და ვუამბობ შენების შესახებ“.

‘Ο δὲ „Ἐπεὶ σε τῆς ἐμῆς κηδόμενον ἑρῶ σωτηρίας, θεοῦ δὲ τοῦτο πάντως ἔργον, οὐκ ἀπο-

კაცი, პოეტის¹ სიტყვებით რომ ეთქვათ, დაბალი ტანისა, მაგრამ მამაცი მებრძოლი, წარმოშობით სომხის წარჩინებული გვარისა). ალექსიმ უამბო მას ყველაფერი, თუ როგორ სძულთ იმ ბოროტ მოწინააღმდეგეებს კომენტოსები, შურთ და როგორი ბოროტი განზრახვები აქვთ მათ წინააღმდეგ, სახელდობრ განიზრახეს და კიდევაც დააპირეს მათთვის თვალების დათხრა; თან დასძინა: შეუძლებელია ამის მოთმენა მონურად და რომ საჭიროა ვაუკაცურად შებრძოლება და, თუ საჭირო გახდა, თავის გაწირვაც; დიადი სულის პატრონთო.

იმან (ე. ო. ბაკურიანმა) ყველაფერი ეს მოისმინა და მიხვდა, რომ ამგვარ შემთხვევებში დაყოვნება დაუშვებელია და რომ ახლაც საჭიროა ამ კეთილშობილ საქმეს შეუდგნენ, და უთხრა ალექსის: „თუ ხვალ, დილით ადრე, აქედან გახვალ, მეც გამოგყვები და თავგამოდებით დავიცავ, თუ კი შენ მომავლისთვის გადასდებ შენი განზრახვის სისრულეში მოყვანას, იცოდე, მე თვითონ მაშინვე დაუყოვნებლივ შესახებ და შენი თანამზრახვე-

ამაზე ალექსიმ უპასუხა: „ვხედავ, რომ ზრუნავ ჩემს ხსენებლად, რადგან მე ამაში ღვთის

¹ იგულისხმება ჰომეროსი („ილიადა“ V, 801):

Τυρκὺς τοι μικρὸς μὲν ἦν δέμας, ἀλλὰ μαχητῆς

„ტირკესი ტანით პატარა იყო, მაგრამ მამაცი მებრძოლი“

στήσομαι σου τῆς βουλής, πλὴν ἀλλὰ χρὴ δὲ ὄρκου τὸ ἀσφαλὲς ἐκάτερον ἔχειν“. Ἐνθεν τοι καὶ πίστις πρὸς ἀλλήλους δὲ ὄρκων ἐποιήσάτην, ὡς ἄρα εἰ εἰς τὸν βασιλείου θρόνον αὐτὸν ἀγάγοι θεός, ἐκείνον ἐς τὴν τοῦ θομισ-
τίκου ἀξίαν ἀναγάγη, ἦν νῦν αὐτὸς ἐν τῇ τέως κατεῖχεν.

პატრიუს, რომელიც ამგვამად თვით

Ἐξελθὼν οὖν ἐκεῖθεν ὁ Κομ-
μηγὸς Ἀλέξιος καὶ τοῦ Πακου-
ριανοῦ ἀπαλλαγείς πρὸς ἕτερον
ἄνδρα καὶ αὐτὸν ἀρεμάνιον τὸν
Ὀυμπερτόπουλον ἄπεισ: καὶ τὸν
ἴδιον ἀπαγγέλλει σκοπὸν καὶ τὴν
αἰτίαν παρίστησι. καθ' ἣν δια-
θῆναι βουλόμενος εἰς συμμαχίαν
καὶ αὐτὸν προσκαλεῖται. Ὁ δ'
ἐπιθὺς κατενεύχαι (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I,
64, 16 — 68, 8).

ბოიფორე ბოტანიატეხ ჩამოვლება და დედოფალი მარიამი

III, 1. Οἱ δὲ Κομνηνοὶ τὰ
βασιλεία καταλαβόντες παραχρη-
μα τὸν ἐπ' ἀνεψιᾶ γαμῆρον αὐτῶν
Μιχαήλ, δὲ ἐν ἑστέροις καιροῖς
λαοιθέτης τῶν σεκρέτων ἐχρημά-
τισε, πέμπουσι πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ
ἀπελθὼν μετὰ τοῦ τῆν:καῖτα
ἐπάρχου (ὁ Παθηνός δὲ αὐτός
ἦν) εἰσαγαγὼν τὸν βασιλέα εἰς
ἀκάτιον τ: μικρὸν ἀπέρχεται μετ'
αὐτὸς εἰς τὴν τῆς Περιβλέπτου
περιώνυμον μονήν' εἶτα τὸ μονα-

ხელს ვამჩნევ, არ უარყოფ შენს
რჩევა-დარიგებას; მაგრამ უშიშ-
როების უზრუნველსაყოფად სა-
ქიროა ერთმანეთს ფიცი მიე-
ცეთ“. ამგვარად, იმათ პირობა
დასდეს, რომ, თუ ღმერთი ხელს
შეუწყობს და ალექსი სამეფო
ტახტზე ავა, ალექსი მიანიჭებს
მას (მაკურიანს) დომესტიკოსის
მას, ალექსის, აქვს.

ასე რომ დაბოლოვა ალექსი
კომნენოსმა საქმე მაკურიანთან
და მას გაშორდა, წავიდა მეორე
მოღვაწესთან, ვაჟკაც უბერტო-
პულესთან, მასაც ვააცნო თა-
ვისი განზრახვა, აუხსნა მიზეზი
გაქცევისა და მოუწოდა ხელი
შემიწყეო. მან მაშინვე განუ-
ცხადა თანხმობა.

ამასობაში კომნენოსებმა, სა-
სახლე რომ აიღეს, დაუყოვნებლივ
გაგზავნეს ბოტანიატესთან თავი-
ანთი სიძე (ბიძაშვილის [თუ მამი-
დაშვილის] ქმარი) მიხეილი, რომელიც შემდგომ ხანებში იყო სეკ-
რეტონთა ლოგოთეტი. ამ მი-
ხეილმა, მაშინდელ ეპარხოზთან
ერთად (ეს იყო რადინოსი), ერთ
პატარა ნაგში ჩასვა შეფე და
წაიყვანა ის ცნობილ პერიბლეპ-
ტის სავანეში¹, სადაც ორივენი —

¹ ეს იყო ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი, რომანოზ აბგარიას მიერ აგებული (ე. წ. რომანა).

ιακὸν αὐτῆ ἀμφο προτρέπονται: ἀμφιάσασθαι σχήμα. Τοῦ δὲ ἐς νέωτα τοῦτο ὑπερτιθεμένου οὗτοι δεδιότες ἔτι: ἐν συγχύσει καὶ ἀταξίᾳ τῶν πραγμάτων ἔντων, μὴ τι ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν δουλῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Χώματος αὐθι: νεωτερισθῆ, κατηπεγμένως τὴν τῶν τριχῶν ἀποκοπήν αὐτῷ συνεβούλευον. Καὶ κείθεται τοῦτοι: καὶ τοῦ ἀγγελικου τηρικαυτα ἀξίωται: σχήματος.

Οἶα τὰ τῆς τύχης: ἔπος μὲν αἶρει τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὅτε ἐπιμαίδιαν αὐτῆ φελέσειε, καὶ διάδημα βασιλικὸν αὐτῷ περιτίθῃσι: καὶ περιπορφύρει τὰ πέδλα: ἔπαν δὲ τὰς ὄφρῃς τοῦτοι: ἐπισυνάξῃ, ἀντὶ τῆς πορφυρίδος καὶ τῶν στεμμαίων τὰ μέλαινα ῥάκη καταμφιένυσιν. Ὅπερ οὕτως καὶ τῷ βασιλεῖ: Βοτανε:άτη ξυμβέβηκεν. Ἐρωτηθεῖς δὲ παρὰ τοῦ τῶν συνήθων, εἰ εὐφόρος τὴν μεταβολὴν φέρει, φησὶν, Ὅτι τοῦ κρέως με μόνον ἀποχὴ ἀνιῶ, τῶν δ' ἄλλων ὀλίγη μο: ἢ φροντίς“.

Ἢ μέντοι βασιλεῖς Μαρία σύναμα τῆ ἡθῶ Κωνσταντίνῳ, ἐν ἐκ τοῦ προβαβασιλευκότος Μιχαήλ ἔσχε τοῦ Δούκα, ἔτι τοῖς βασιλείοις προσέμενε δεδοικυῖα περὶ ξανθῷ Μενελάῳ¹ κατὰ τὴν ποίησιν πρόφασιν ἀδιάρβλητον τῆς καρτερίας τὴν

მონეილი და ეპარხოზი — ურჩევდნენ შეფეს ბერად აღკვეცილიყო. ბოტანიატეს უნდოდა ეს საქმე სხვა დროისათვის გადაედო, მაგრამ იმათ ეშინოდათ, ვაი თუ მაშინდელ მღელვარე და დაულავებელ პირობებში კიდევ მოაწყონ აჯანყება იმ მონებმა და ხომატელებმაო, და დაბეჯითობით ურჩევდნენ ბოტანიატეს ბერად შემდგარიყო. მან დაუთმო მათ და აღიკვეცა ბერად.

დახე ბედისწერას! ბედი ხან ზეცაში აღაზევებს ადამიანს, როდესაც მოისურვებს, და მას გაუღიანებს, გვირგვინს დაადგამს თავზე და ფერხთ ჩააცმევს ძოწეულ წალებს; ხან კი, როდესაც შეუბღვერს, ძოწეულისა და სამეფო სამკაულების ნაცვლად, შავ ძინძებში გახვევს. ასე დაემართა ნეტე ბოტანიატესაც. ერთი მისი მახლობელი ადამიანი შეეკითხა, როგორ იტან ამ ფერიცვალებასო, და მან უპასუხა: „მარტო ის მაწუხებს, რომ ხორციულს ვარ მოკლებულიო, დანარჩენს კი არაფრად ვაგდებო“.

ხოლო დედოფალი მარიამი და მისი ვაჟი კონსტანტინე, რომელიც მას ეყოლა ყოფილი მეფის მიხეილ დუკასაგან, ჯერ კიდევ სასახლეში ცხოვრობდნენ: დედოფალს, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქერა მენელოსის¹

¹ „ოდისეა“ 15, 133: ξανθὸς Μενέλαος.

συγγένειαν ἔχουσα, καὶν τινες ὑπὸ
 φθόνου παρακακηνημένοι ἄλλα τινὰ
 περὶ αὐτῆς ὑπετόπαζον. Προεφ-
 θάκει γὰρ τὸν μὲν γαμβρόν, τὸν
 δὲ θετὸν υἱὸν εἰσποιήσασθαι.
 Ταῦτα δὲ ἀνέπεισεν αὐτὴν οἰκο-
 νομήσαι οὐκ αἰτία τις κατὰ τούς
 πολλούς ἐπίφογος οὐδὲ τὸ τῶν
 ἀνδρῶν ἐκείνων ἐπαγωγὴν καί
 εὐπρόσιτον, ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἄλλοτ-
 ρίας εἶναι, μὴ συγγενῆ, μὴ συ-
 νήθη, μηδὲνα τὸ παράπαν ἰσόχ-
 θιανὰ κεκτημένην. Οὐκ ἤθελεν
 οὖν ἀσυντάκτως ἐκείθεν ἐκστῆναι:
 θεοδικυῖα, μὴ τι κακὸν συμβαίη
 τῷ παιδί, ἂν ἐκείθεν ἐξέλθῃ πρὸ
 τοῦ ἐχεγγυῶν τι ἀσφαλείας λα-
 βεῖν, ἕποια ἐν ταῖς μεταπτώσεσι
 τῶν βασιλέων συμβαίνειν εἴωθεν.
 დოდა და არ გამოდიოდა სასახლიდან,
 რადგან მისი ვაჟს ცუდი რამ არ შემთხვეოდა,
 რადგან მისი უშიშროება უზრუნველი არ იყო;
 ხოლო მეფეებში რომ იცვლებოდა,
 ასეთი საშიშროება ყოველთვის არის მოსა-
 ლოდნელი.

Ἦν γὰρ τὸ παιδίον καὶ ἄλλω;
 ὄραϊον καὶ ἔτι νέον, οὕπω τὸν
 ἔβδωμον χρόνον ὑπερῆλθασαν, καὶ
 (οὐ νέμεις, εἰ τοὺς ἑμούς ἐπι-
 νοίην ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων
 ἀναγκασομένη φύσεως) ἤδη μὲν
 οὐκ ἐν λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἐν παντοίαις κινήσει: καὶ περι-
 στροφαῖς παγγύμων ἀπαράμιλλον,
 ὡς οἱ τότε παρόντες ἡσπερον ἔλε-
 γον, ξανθὸν καὶ λευκὸν. ὡσπερ
 γάλα, ἐρυσθήματος μεστὸν, ὄπου
 θέοι, καὶ ἕποια τὰ τῶν καλῶν
 ἀρτι ἐξαστράπτουσα ῥόδω· οἱ δὲ

ბედი აწუხებდა. სასახლეში დო-
 ყოვნების საპატოო საბაბად თვლი-
 და ის ნათესავურ ურთიერთო-
 ბას (თუმცა ზოგიერთები, მო-
 შურნენი, სხვა რამესაც ექვობდ-
 ნენ). ერთი კომენტეოსთაგანი, ისაა-
 კი, ხომ სიძელ გაიხადა მან, ხო-
 ლო მეორე, ალექსი, შვილობი-
 ლად ჰყავდა. ასე საქმის მოწყობა
 გააბედდებოდა მას არა რამე უმს-
 გავსო მიზეზმა, როგორც ამას
 ზოგიერთები ამტკიცებდნენ, და
 არც ამ ვაჟაკების მიმზიდვე-
 ლობამ და მიხაწვდომობამ, არა-
 მელ იმ უძრალო ამბავმა, რომ
 იგი უცხოეთში ცხოვრობდა, არ
 ჰყავდა აქ არც ნათესავი, არც
 ვინმე თანამგროძობი და არც
 ერთი თვისტომი. ნას არ უნ-
 დოდა და არ გამოდიოდა სასახლიდან,
 რადგან მისი ვაჟს ცუდი რამ არ შემთხვეოდა,
 რადგან მისი უშიშროება უზრუნველი არ იყო;
 ხოლო მეფეებში რომ იცვლებოდა,
 ასეთი საშიშროება ყოველთვის არის მოსა-
 ლოდნელი.

კონსტანტინე ჯერ კიდევ ლა-
 მანი პატარა ბავშვი იყო, შვი-
 დი წლისაც კი არ იქნებოდა,
 მაგრამ უკვე გამოირჩეოდა თა-
 ვისი მიმზიდველობით (ნურა-
 ვინ დამძრახავს, რომ ასე ვა-
 ქებ ჩემიანებს; თვით საქმის
 არსებითი მხარე მათქმევინებს
 ამას), არა მარტო სიტყვა-პასუ-
 ხით, არამედ, როგორც შემდეგში
 ამბობდნენ მაშინდელი მომსწრე-
 ნი, ყოველგვარი მოძრაობით და
 ხერხებით, რომლებსაც თამაშის
 ღროს იყენებენ; თმის და ჯანის

ὄφθαλμοὶ οὐ λευκοί, ἀλλ' ἰσρα-
 κος ἐοικότες καὶ λάμποντες ὑπὸ
 ταῖς ὀφρῦσιν ὡς περ ἐν χρυσῇ
 σφενδόνη· κἀντεσθῆεν ποικίλκις
 τέρψουσι· τέρπον τοὺς ὀρώμεντας
 οὐράνιον τε καὶ οὐκ ἐπίγειον
 κάλλος θεοκοῦν καὶ τὸ ἔλεον, εἶπεν
 ἂν τις ἰδὼν, ὅποιον, τὸν Ἑρωτα
 γράφουσιν.

მახე ნიორნიორ სიამოვნებას აგვირდა მაყურებელს და ის ჰგავდა ციურ სილამაზეს და არა მიწიერს. ვინც მას დაინახავდა, უთუოდ იტყოდა, რომ ასე სატავენ ეროსს.

Λύτη ἢ ἀληθῆς αἰτία τῆς
 εἰς τὰ βασίλεια τῆς βασιλῆ-
 ὄος ἐγκαρτερίας.

Ἐγὼ γάρ καὶ ἄλλως φῦσαι· τὸ
 λογοποιεῖν καὶ καινὰ τινὰ ἀνα-
 πλάττειν ἀποστρέφομαι· εἰδῶσα
 τοῦτο σύνηθες εἶναι· τοῖς πολ-
 λοῖς, καὶ μᾶλλον ὀπηγίκα ὑπὸ
 φθόνου καὶ χαιρεκακίας ἀλίτ-
 κοιντο, καὶ οὐ ταχὺ ταῖς διαβο-
 λαῖς συμφέρομαι· τῶν πολλῶν
 ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν τῆν ἐν τοῖς
 τοιοῦτοις ἀσφάλειαν ἔσχον ἐκ
 παιδαρίου συνανατραφεῖσα
 τῇ βασιλῆϊ καὶ οὐπω τὸν
 ἕγδοον ὑπερβάσασα χρόνον. Πολλὴ
 δὲ τὸ περὶ ἐμὲ φίλτρον ἔχουσα
 τῶν ἀπορρήτων πάντων κεκοινῶ-
 νηκε. Καὶ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων
 περὶ τούτων λεγόντων ἀκήκοα
 καὶ πρὸς ἄλλους διαφερομένων,
 τῶν μὲν οὕτως, τῶν δὲ οὕτως
 ἐκλαμβανομένων τὰ τότε πραχ-
 θήντα, ἐκάστου πρὸς τὴν ἰδίαν
 τῆς ψυχῆς κατάστασιν καὶ ὡς
 ποδοῦ αὐτὴν εὐνοίας ἢ μίσους

ფერიოთ ის იყო ქერა, რძესავით
 თეთრი, დაბრაწული, სადაც სა-
 ქიროა, და ჰგავდა კვირტებიდან
 ახლად გამოსულ ვარდებს. ხოლო
 თვალები ღია ფერისა კი არ
 აქონდა, არამედ შევარდნის თვა-
 ლებს ჰგვანდნენ და ისე ბრწყინ-
 ნავდნენ წამწამებინდან, როგორც
 ოქროს ბულიდან; ასეთი სილა-
 მახე ნიორნიორ სიამოვნებას აგვირდა მაყურებელს და ის ჰგავდა
 ციურ სილამაზეს და არა მიწიერს. ვინც მას დაინახავდა, უთუოდ
 იტყოდა, რომ ასე სატავენ ეროსს.

აი, ნამდვილი მიზეზი იმისა,
 რომ დედოფალი მარიაში
 სასაღლემო აყვებებდა.

ბუნებით არ მიყვარს მე არა-
 კების და ზღაპრების გამოკონე-
 ბა, თუმცა ვიცი, რომ ბევრს ეს
 მოსწონს, განსაკუთრებით მაშინ,
 როდესაც შურითა და სიბორო-
 ტით აღივსებიან ისინი, და მე
 არც ისე ადვილად გავებმები
 ცრუ მოთქმა-მოთქმის ქსელში;
 ამ სიტყვების ქვეშარტება სხვა
 ნებრთვაც დასტურდება: მე ხომ
 ბავშვობიდანვე, ჯერ კიდევ რვა
 წლისა ძლივს ვიყავი, ვიზრდე-
 ბოდი დედოფალთან. ძა-
 ლიან ვუყვარდი მას და ყველა
 თავის საიდუმლოებას მიზიარებ-
 და მე. ბევრი რამ მსმენია ამის
 შესახებ სხვებისაგანაც, რომლე-
 ბიც მაშინდელ საქმის ვითარებას
 ზოგი ასე აფასებდა, ზოგი ისე,
 თავისი საკუთარი გუნება-განწყო-
 ბის კვალობაზე. ზოგი დედოფ-
 ლისადმი შეგობრული განწყო-
 ბილებით. ზოგი სიძულგილით,

είχε, καὶ οὐ πάντα τῆς αὐτῆς ἑώρων γνώμης ἰκνηθεῖν δὲ πολ-
λάκις καὶ αὐτῆς διηγουμένης,
ἐπόσα ξυμβέβηκεν αὐτῇ καὶ εἰς
οἶον φόβον καὶ μάλλον περὶ τοῦ
παιδὸς ἐμπεπτόκει, ἠπηγίκα ὁ
βασιλεὺς Νικηφόρος τὴν βασι-
λειαν ἀπετίθετο.

Καὶ κατὰ γε ἐμὲ κριτὴν καὶ
τοὺς πολλοὺς τῶν ἀρίστων καὶ
ἀληθείας ἐπιμελουμένων ὁ τοῦ
παιδὸς πόθος αὐτὴν ἐν τοῖς βασι-
λείοις πρὸς ἄλιγον τῷ τότε κατέ-
σχηκεν. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς
βασιλίδος Μαρίας τοσαῦτα ὁ δὲ
γε τέως τῶν σκήπτρων θραξάμε-
νος Ἀλέξιος ὁ ἐμὸς πατήρ εἶσω
τῶν βασιλείων γενόμενος τὴν μὲν
ἰδίαν σύνευσον πεντεκαίδεκατον
ἔτος ἀγούσαν σὺν ταῖς ἀδελφαῖς
καὶ τῇ μητρὶ καὶ καίσαρι τῷ
πρὸς πατρός αὐτῆς πάππῳ ἐν τῷ
κάτω καταλελοίπει: παλατίῳ.

Οὕτω γὰρ ἐφθασε καλεῖσθαι
ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου θέσεως τὴν
ἐπιωνυμίαν λαχόν. Αὐτὸς δὲ μετὰ
τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς μητρὸς
καὶ τῶν ἐξ ἀρχιστείας προσηχόν-
των αὐτῷ γαμβρῶν εἰς τὸ ὑπερ-
κείμενον παλάτιον ἀνεισιν, ὃ καὶ
Βουκολέων ἐπονομάζεται ἐξ αἰτίας
τοιᾶσθε. Καὶ γὰρ ἀγγὸν τῶν τού-
του τειχῶν λιμὴν δι' ἐγχορήγου
καὶ μαρμάρων πάλαι: τῶν χρόνων
φθοδόμητο, ὅπου ὁ λίθινος λέων

და მე ვხედავდი, რომ ამ მხრივ
ყველანი ერთი აზრისანი არ
იყვნენ. ხშირად მსმენია, რომ
დედოფალს თვითონაც უთქ-
ვამს, თუ რა გადახდა მას თავს
და რა დიდი შიში გადაიტანა,
უბირატესად ვაჯის გამო, როდესაც
ნიკიტორემ უარო თქვა სა-
მეფო ტახტზე.

ამგვარად, როგორც ჩემი აზ-
რით ისე ბევრი რჩეული და სი-
მართლის მოყვარული ადამიანის
აზრით, მარია მამა მოკლე ხნით
დააყოვნა მაშინ სასახლეში ვაჟის
სიყვარულის გამო. აი, ამას ვამბობ
მე მარია მ დედოფლის შე-
სახებ. რაც შეეხება მამა-ჩემს,
ალექსის, რომელმაც მიიღო თუ
არა სკიპტრა, სასახლეში შე-
სელისთანავე თავისი მეუღლე,
რონელიც მაშინ თხუთმეტი წლი-
სა იყო, მისი დები, დედა და
კესარი, მისი პაპა მამის მხრით,
დასტოვა ქვედა პალატებში.

ასე ეწოდა მას აღვიმდებ-
არეობის გამო. ხოლო თვითონ
ძმებით და დედით და მახლობ-
ლებ-მოყვრებითურთ ავიდა ზედა
პალატში, რომელსაც ბუკოლეო-
ნი ეწოდება შემდეგი მიზეზის
გამო. მის კედლების მახლობლად
ცველ ხანებში აუგიათ ნავსად-
გური დულაბითა და მარმარი-
ლოთი, სადაც დგას ქანდაკება:
ქვის ლომი ხარს აღრჩობს.

ζωγρεῖ τὸν βῆν.

ამგვარად, ბევრნი, როგორც
ზემოთ ვთქვი, ეკვის თვალით

III, 2. Πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς
ἀνωθεν εἶρηται, τὴν τῆς βασιλίδος

περὶ τὰ βασίλεια καρτερίαν ὑπο-
 πτεύοντες ὑπετονθήρουζον, ὡς εἰς
 κηδος ταύτην ἀγαγέσθαι: μέλλει
 ὁ νῦν τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμε-
 νος. Οἱ δὲ Δουκῶν οὐδὲν μὲν τε-
 τοιοῦτον ἐνεβόουν (οὐ γὰρ συνε-
 φέροντο ταῖς τυχεύουσας ἐννοίαις),
 ἀλλὰ τὴν τῆς μητρὸς τῶν Κομ-
 νηγῶν ἀπροφάσιτον κατ' αὐτῶν
 μῆνιν ἐκ μακροῦ γινώσκοντες πε-
 ριθεεῖς ἦσαν ὑποπτεύοντες αὐτήν,
 ὡς κἀγὼ πολλάκις διηγουμένων
 ἀκήκοα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Παλαιολόγος
 Γεώργιος μετὰ τοῦ στόλου φητά-
 σας τῆς εὐφημίας ἐξήρχεν, οἱ
 περὶ τοὺς Κομνηνοὺς προκύπτον-
 τες ἀνωθεν κατεσίγαζον, μὴ τὴν
 Εἰρήνην τῷ Ἀλεξίῳ κἀν τῇ
 εὐφημία συνάψαντας κοινῶς εὐφη-
 μεῖν. Ὁ δ' ἐμβριμησάμενος κἀτω-
 φην αὐτοῖς φησιν: «οὐ δὲ ὑμᾶς
 τὸν τοσοῦτον ἀγῶνα ἀνεδυσάμην
 αὐτός, ἀλλὰ δὲ ἦν φατε Εἰρή-
 νην». Ἄμα δὲ καὶ τοῖς ναυτι-
 κοῖς παρεκελεύετο Εἰρήνην σὺν
 τῷ Ἀλεξίῳ ἀνευφημεῖν. Ταῦτα
 ταῖς μὲν ψυχαῖς τῶν Δουκῶν
 πολὺν ἐνέβαλε θόρυβον, τοῖς δὲ
 γε μωμοσκόποις λοιδωρίας ἤλη
 κατὰ τῆς βασιλείδος Μαρίας ἐγέ-
 νετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλεξίος
 μὴδ' ἐν τῷ τοιοῦτόν τι βαλλόμε-
 νος (καὶ πῶς γάρ;), ἀλλὰ τὴν
 τῶν Ῥωμαίων ἰγγεμονίαν παρα-
 λαβῶν, ἀνὴρ ἐν πᾶσι θραστήριος,

უყურებდნენ დედოფლის და-
 რჩენას სასახლეში, ჩურჩულით
 ამზობდნენ, ახლანდელ ტახტის
 მპყრობელსაც განზრახული აქვს,
 როგორც ჩანს, მარიამის ცო-
 ლად შერთვას. მხოლოდ დუკები
 არაფერს ამის მსგავსს არ ფიქ-
 რობდნენ (რადგან ჩვეული არ
 იყვნენ ფუჭი გეგმები ედვინათ);
 დუკებმა კარგად იცოდნენ იმთა-
 ვითვე, რომ კომენენოსების დედას
 სძულდა ისინი; ამიტომაც იყო,
 რომ მას ეჭვით უყურებდნენ და
 ფრთხილობდნენ კიდევ.

გიორგი პალეოლოგიც, რო-
 დესაც მოვიდა ფლოტით და ზეი-
 მით მიესალმა მეფეს, დაინახა,
 რომ კომენენოსების ზურგს უკან
 მდგომნი უბრძანებდნენ დუმილს,
 რომ ყოველ შემთხვევაში საზეი-
 მო მისალმების დროს ალექსისი-
 თან ერთად არ მიელოცათ ირი-
 ნესთვისაც. ის რისხვისაგან აენთო
 და დაბლა მდგომმა უთხრა მათ:
 «თქვენი გულისთვის კი არ ვი-
 წვალე ამდენი, არამედ იმისთვის,
 ვისაც თქვენ ირინეს ეძახითო»,
 და მაშინვე უბრძანა საზღვაო
 ძალებს ალექსისითან ერთად ირი-
 ნესაც მისალმებოდნენ. ამან და-
 ლიან შეაშფოთა დუკები, ხოლო
 კორიკანებს მასალა მიეცათ მა-
 რიამ დედოფალი ეძაგები-
 ნათ. ხოლო მეფეს ალექსის აზრა-
 დაც არ გაუვლია ასეთი რამ (ან
 როგორ შეიძლებოდა ეს?). ჩაიბა-
 რა თუ არა რომაელთა მართვა,

Καὶ γὰρ ἦν εὐμήκης μὲν τὴν ἡλικίαν καθάπερ¹ κυπάριστος, λευκὴ δὲ τὸ σῶμα ὡσεὶ χιών, πρόσωπον κύκλον μὲν οὐκ ἀπαρτίζον, τὸ δὲ χρῶμα δι' ἔλου ἀνθος ἠρινὸν ἢ ῥόδον ἀντικυρς. Τὰς δὲ τῶν ὀμιμάτων ἀγὰς τίς ἀνθρώπων ἐξείποι; ἔφρθε ὑπερανεστηκυῖα καὶ πυρσὴ, βλέμμα χαροπὸν. Ζωγράφου μὲν οὖν χεῖρ τὰ τῶν ἀνθέων πολλάκις ἐμίμησαςτο χρώματα, ἐπόσα ἦραι φέρειν εἰῶθασι, τὸ δὲ τῆς βασιλίδος κάλλος καὶ ἡ ἐπιλάμπουσα αὐτῇ χάρις καὶ τὸ τῶν ἡθῶν ἐπαγωγὸν τε καὶ εὐχαρι ὑπὲρ λόγον καὶ τέχνην ἐφαίνεται· οὐκ Ἀπελλῆς, οὐ Φειδίας οὐδὲ τις τῶν ἀγαλματοποιῶν τοιαύτῳ ποτε παρήγαγεν ἀγαλμα. Καὶ ὁ μὲν τῆς Ποργῶς κεφαλὴ λίθους εἰς ἀνθρώπων τοὺς ὀρώντας ἐποιεῖ, ὡς λέγεται: τὴν δὲ ἰδὼν ἂν τις βαδίζουσας ἢ αἰφνης ὑπαντάσας ἀεχθήναι τε καὶ ἐπὶ ταῦτον σχήματος, ἐφ' ᾧ ἔτυχεν ὦν, ἵστατο ἔννεός, ὡς ἀφηρησῆαι: τηνικαῦτα δοκεῖν καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν. Ἀναλογίαν γὰρ τοιαύτην μελῶν καὶ μερῶν, τοῦ ἔλου πρὸς τὰ μέρη καὶ τούτων πρὸς τὸ ἔλυν, οὐδεὶς οὐδέπω τοιαύτην ἐν ἀνθρώπου σώματι ἐθεάσατο· ἀγαλμα ἔμψυχον καὶ ἀνθρώποις φιλοκάλοις ἐράσιμον. Ἰμερος γὰρ ἀντι-

მართლაც, მარიამი იყო მაღალი და ტანადი, როგორც კვიპაროსი, თეთრი როგორც თოვლი, პირისახე ჰქონდა არც თუ ძალიან მრგვალი, მაგრამ გაზაფხულის ვარდივით გაფურჩქვნელი აღისფრად. ახლა თვალების ბრწყინვალეობას აღარ იკითხავ? ვინ შესძლებს ამის აღწერას? წამწამები გრძელი და განსაცვიფრებელი, თვალები ცისფერი. მხატვრის ხელი ხშირად ვადმოგვეცემს ხოლმე იმ ყვავილების ნაირფერობას, რომლებითაც გვესაჩუქრებს წლის სხვადასხვა დრო; მაგრამ დედოფლის სილანასზე და მისი მომთაჯადობელი მიმზიდველობა, მისი ზნის სანდომიანობა — ყველაფერი ეს აღმეტება ფერწერას და ხელოვნებას. არც ააელესს, არც ფიდიასს, არც რომელსამე სხვა მოქანდაკეს არ დაუტოვებია ამის მსგავსი რამ ქანდაკება (ე. ი. ისეთი ნაწარმოები, რომელიც შეიძლება შეედაროს მარიამის სილამაზეს). ამბობენ გორგონას თავი ქვებად აღქვედა ხოლმე იმ კაცებს, ვინც მას შეხედავდა; ხოლო ვინც შემთხვევით დაინახავდა დედოფალს, ის რომ სვირნობდა, ან უცაბედად შეხვდებოდა მას სადმე, საზღვარი არ ჰქონდა მის განცვიფრებას, ის გაქვივებული რჩებოდა იმავე მღვთმარობაში,

¹ καθάπερ ἢ cod.

κρυς ἦν σωματῶνεις οἶον εἰς ῥομηელῶν ἑβξδα მას, თითქოს
τόνδε τὸν περίγειον κήσμον.

ასეთი თანახმიერება ასოთა და ნაკვთთა, ასეთი შეხამება მთელისა
ნაწილებთან და ნაწილებისა მთელთან, მართლაც რომ არავის
არასდროს არ უნახავს აღნიშნის სხეულში. ეს იყო ცოცხალი ქან-
დაკება. რომელიც ხიზლავდა მშვენიერების მოყვარულთ. ეს იყო
თვით იმეროსი¹, რომელსაც ხორცი შეუსხამს ამ ჩვენს დედამიწაზე.

Τούτοις οὖν ὁ καῖσαρ συ-
χρησάμενος τότε τὴν βασιλείας
καταμαλάττει καὶ χειροῦτα: ψυ-
χῆν, κἄν πολλοὶ αὐτῷ συνεισ-
λευσὸν τὴν βασιλῖδα ἀγαγέσθαι:
Ἐβδόχ' αὖν...

‘Ο μέντοι καῖσαρ Ἰωάννης
παντοίως αὐτὸν μετελθὼν πέρας
δέδωκε τῇ βουλῇ πείσας συναφ-
θῆναι τῇ βασιλῖδῃ: Μαρίᾳ,
καθὼς ὁ λόγος σαφέστερον φη-
σας ἐδήλωσε, κἀντεῦθεν παρρη-
σίαν πολλὴν ἔσχῆκει πρὸς αὐτήν.
Ἐπεὶ δ' ἔν τισιν ἡμέραις ταῦτ'
ἔτελειτο, μὴ βουλομένων τῶν
Κοινητῶν ἀθρόον τῶν βασιλείων
αὐτήν ἀπελάσαι, ἅτε πολλῶν
αὐτῆς εὐεργετημάτων τυχόντων
παρ' ἔθλον τὸν τῆς βασιλείας
αὐτῆς χρόνον, οὐχ ἦττον δὲ καὶ
δι' ἦν πρὸς αὐτήν ἔσχον συνή-
θειαν τῇ προφάσει: τῆς ἐξ ἀμφο-
τέρων τῶν μερῶν ξυμπεσοῦσης
συγγενείας, πολλοὶ ἐκ πολλῶν
συνείροντο λόγοι νοσημάτων διαφό-
ρων ἐξαγγελτικοί, τῶν μὲν ἄλλως
ἐλαμβανομένων τὰ πραττόμενα,
τῶν δὲ ἑτέρως, ὡς ἔκαατος

ქესარმა ისარგებლა მარიამის
ამ თვისებებით და მეფის გული
მოათვინიერა, თუმცა ბევრი
ურჩევდნინ მას ცოლად შეერთო
დედოფალი ევდოკია²...

ამგვარად, ქესარმა იოანემ
მოახერხა საქმის დაბოლოება და
დაარწმუნა ბოტანიატე ჯვარი
დაეწერა მ ა რ ი ა მ დ ე დ ო -
ფ ა ლ ზ ე, როგორც ეს ნათლად
არის ნაჩვენები წინა წიგნში, და
ამის გამო მასთან (ე. ი. მარიამ-
თან) გულახდილ ურთიერთობაში
იყო. ახლა კი უკვე რამდენიმე
დღე გავიდა და კომუნეოსები არ
აპირებდნენ მის გასახლებს სასახ-
ლიდან, ნაწილობრივ იმ დიდი
კეთილი საქმეების გამო, რომ-
ლებიც მარიამმა გააკეთა თავისი
მეფობის დროს, მაგრამ აგრეთვე
კომუნეოსების ახლო ურთიერთო-
ბის გამო დედოფალთან, რაც
გამოიხატებოდა მათ ორმხრივ
ნათესაურ კავშირში დედო-
ფალთან. აქედან წარმოიშვა
ის მითქმა-მოთქმა, რომლის
დროს სხვადასხვა აზრები ვრცელ-

¹ იგივეა, რაც გროსი.

² ეს არის ევდოკია დალანდინი, მეფე კონსტანტინე დუკას ქვრივი.

εὐνοίας ἢ μίσους εἶχε τὰ πρὸς αὐτὴν τῶν εἰσθότων ἐκ προαιρέσεως καὶ μὴ ὡς ἔχουσι κρίνειν τὰ πραγματὰ (Auna Commena, ed. A. Reifferscheid, I, 93,1—99,1). კითხებს თვითნებურად სჭიოდნენ მის ნამდვილი ვითარება.

მამიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე

III, 4. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς βασιλίδος Μαρίας υἱὸς Κωνσταντίνος ὁ πορφυρογέννητος μετὰ τὴν παράλυσιν τῆς βασιλείας τὸν πατέρα αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τὰ ἐρυσθρὰ μὲν ἐκὼν ἀπεδύσατο πέδιλα, τὰ δὲ κοινὰ καὶ μέλανα ἵκεδύσατο, Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης ὁ μετὰ τὸν Δούκαν καὶ πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένος τὰ μὲν μέλανα ἐκείνον ἀποβάλεῖν διαρίσατο, ἐκ ποικίλων δὲ σπრიκῶν ἵφασμάτων ἵποδῆματα προσέτατα περιδύσθαι ὡσπερ τὸν νεανίσκον ἐπαισχυνόμενος καὶ τοῦ κάλλους ἕμιον καὶ τοῦ γένους ἀγάμενος. Τὸ μὲν γὰρ κόκκινον διόλου ἀπαστρέπτειν αὐτῷ τῶν πεδύλων οἶον ἐφθόναε, τὸ δὲ τινας τόπους ἐκ τῶν ἵφασμάτων ἀνθεῖν τὸ κόκκινον ἵπεδύδου.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου ἀνάρρησιν ἡ βασιλὶς Μαρία καὶ μήτηρ ἐκείνου ταῖς ἵποδημοσύναις κεισθεῖσα τοῦ καίσαρος ἔγγραφον πίστιν ἤτησατο

დებოდა: ზოგი ასე ხსნიდა მოვლენებს, ზოგი ისე, იმისდა მიხედვით თუ როგორ ეპყრობოდნენ მარიამს, კეთილგანწყობილად თუ სიძულვილით, ვინაიდან სადა არა ისე, როგორიც იყო საქ-

რაც შეეხება მარიამ დედოფლის ვაჟს პორფიროგენეტ კონსტანტინეს, მისი მამის მიხედვით დუკას ტახტიდან გადადგომის შემდეგ მან თავისი ნებით გაიხადა წითელი წაღები და ჩაიცვა უბრალო შავი წაღები. ნიკიფორე ბოტანიატემ კონსტანტინეს მამის, მიხეილ დუკას, შემდეგ ტახტი რომ მიიღო, თუმცა მაშინვე უბრძანა გაეხადა შავი წაღები და ჩაეცვა ფერადი აბრეშუმის ქსოვილისაგან შეკერილები, რადგან პატრეს სცემდა ამ ახალგაზრდა ქაბუკს და აფასებდა როგორც მის სილამაზეს, ისე გეაროშვილობას, მაგრამ მაინც შურით უყურებდა, რომ კონსტანტინეს წაღებს ძოწეულის აღმური ასდიოდა, და მხოლოდ იმის ნება მისცა, რომ წაღები მარტო ალაგ-ალაგ ყოფილიყო წითლად შეფერადებული.

ხოლო ალექსი კომნენოსი რომ გამეფდა, დედოფალმა მარიამმა, კონსტანტინეს დედამ, იოანე კესარიის შთავგონებით მიმართა მეფე ალექსის და სთხო-

ή κοινή εισέτι κικλήσκει διαλέκ-
τος) Ἰσαακίου συνεφεπομένου
ταύτη τοῦ σεβαστοκράτορος.

III, 5. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν
βασίλειδα Μαρίαν οὕτω παρὰ τῶν
Κομνηνῶν ἑκονόμητο (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid,
p. 104, 11—105, 16).

ამ სავანეში მიაცილო იგი სევას-
ტოკრატორმა ისააკმა.

ასე მოეპყრნენ კომნენოსები
მარიამ დედოფალს.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და აწბა

VI, 8. Ἀνατρεχέτω δ' ἀνθίς
ὁ λόγος πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς μο:
ξυμπεςόντα γενέσεως.

Πάντων γὰρ τῶν συνήθων
ἐπὶ τοῖς νεογνοῖς τῶν βασιλέων
πασι δαψιλέστερον τελεσθέντων,
ὡς λέγεται, εὐφημιῶν ὀηλαδῆ καὶ
θωρεῶν καὶ φιλοτιμημάτων παρε-
χομένων τοῖς λογάσι: τῆς συγκλή-
του καὶ τοῦ στρατοῦ, πλέον ἦπερ
κοτὲ ἔχαιρον, ἐσχίρων, ἐπαιάνι-
ζον ἅπαντες καὶ μᾶλλον οἱ τῆ
βασίλειδι: κατ' ἀίμα προσήκοντες:
οὐκ εἶχον ὅφ' ἡδονῆς ὅ τι καὶ
γένοντο. Μετρητῶν δὲ τινῶν πα-
ρελθουσῶν ἡμερῶν στέφους καμὲ
ἀξιουσιν οἱ γονεῖς καὶ βασιλικῶς
διαδότηματος. Ἐπεὶ δὲ Κωνσταντί-
νου τοῦ υἱοῦ τοῦ προβεβασλευκό-
τος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, περὶ οὗ
πολλάκις ὁ λόγος ἐμνήσθη, συμ-
βασιλεύοντος: ἔτι τῆ αὐτοκράτορι:
καὶ ἐμῶ πατρὶ καὶ ταῖς θωρακῖς
δὲ ἑρμηρῶν συγυπογράφοντος τοῦ-
τη καὶ ταῖς προπομπαῖς μετὰ
τιάρας αὐτῆ συνεπομένου καὶ
ταῖς εὐφημίαις δευτέρου εὐφη-
μουμένου καὶ γῶν εὐφημεῖσθαι: ἔμελ-

ვთქვათ ახლა იმის შესახებ,
თუ რა მოხდა ჩემი დაბადების
დროს.

როდესაც შესაძლებელი
ბრწყინვალეობით შეასრულეს ყვე-
ლაფერი, რაც ახალდაბადებული
უფლისწულების მიმართ სრულ-
დება ხოლმე, ესე იგი სენატისა და
ჯარის წარმომადგენლები მოვიდ-
ნენ მოსალოცად და მოიტანეს
საჩუქრები და სხვადასხვა საპა-
ტიო ნიშნები, მაშინ ყველანი
მიეცნენ სიხარულს, უფრო მე-
ტად, ვიდრე სხვა დროს ხდე-
ბოდა, ცეკვავდნენ და მღეროდ-
ნენ; განსაკუთრებით კი დედოფ-
ლის (ე. ი. ირინეს) სისხლის ნა-
თესავებმა არ იცოდნენ რა ექნათ
სიამოვნებისაგან. რამდენიმე დღე
რომ გავიდა, მშობლებმა მომი-
ძღვნეს გვირგვინი და საშეგო
დიადემა, ხოლო რადგან წინან-
დელი მეფის მიხეილ ღუკას ვაჟი
კონსტანტინე, რომელსაც ზემოთ
ხშირად ვიხსენიებ, მეფის, მამა-
ჩემის, თანამმართველად ითვლე-
ბოდა და მასთან ერთად წითელი
მელნიით აწერდა ხელს სიგელებს,

λον, Κωνσταντῖνον καὶ Ἄνναν ἐν ταύτῃ ἐξερῶνσιν ἐν τοῖς τῆς εὐφημίας καιροῖς οἱ τῆς εὐφημίας προεξάρχοντες. Καὶ τοῦτο δὴ μέχρι καιρῶν ἱκανῶν ἐτελεῖτο, ὡς γὰρ μοι τῶν συγγενῶν καὶ ἐμῶν γεννητόρων ἐν ἰστέροις πολλάκις διηγουμένων ἀκήχασα (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid I, 203, 35—204, 12).

და ახნა. ეს, როგორც მე გამიგონია ჩემი ნათესაეებისა და მშობლებისაგან, შემდეგაც კარგა დიდ

საზეიმო გამოსვლების დროსაც მას ახლდა ტიპით თავზე და წარმოთქმებშიც მეორე ადგილას იხსენიებოდა (მეფის შემდეგ), ამიტომ იმით, ვისაც ეს წარმოთქმები ეხებოდა საზეიმო შემთხვევებში, ბრძანება ვასცეს, რომ მეც ვყოფილიყავი მოხსენებული ამ წარმოთქმების დროს და წარმოეთქვათ: კონსტანტინე და ახნა სრულდებოდა.

იბერიული წარმოშობის ხიაოში

VI, 9. Ὁ μέντοι αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος τῶν παρᾶλλων τῆς Βυθυνίας καὶ αὐτῆς Βοσπόρου καὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν τοὺς Τούρκους ἀπελάσας μετὰ τοῦ Σαλυμᾶ εἰς εἰρηνικὰς ἐληλύθει: σπονδὰς, καθὼς ὁ λόγος ἀνωτέρω φθάσας ἐθήλωσε, καὶ οὕτως πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τὰς ἡγίας στρέψας τὸν τε Ῥομπέρτον καὶ τὸν αὐτοῦ υἱὸν Βαίμοοντον πολλὰ μογήσας κατὰ κράτος ἦττησε καὶ μεγίστης συμφορᾶς τὰ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐρρύσατο.

Κακείθεν ἐπανελθὼν αὐθις τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀπελχασίμ Τούρκους οὐ τὴν ἕω ἀπλῶς κατατρέχοντας εὗρεν, ἀλλὰ μέχρις αὐτῆς Προποντιδῆος καὶ τῶν παρᾶλλων ταύτης χωρίων κατεληλυθότας.

მიწაწყალი თვისი პროპონტიდამდე და მის მომიჯნავე ზღვისპირა მხარეები.

თურქები რომ გარკვა ბითინიის სანაპიროებიდან, თვისი მოსფორიდან და ზემოთ მდებარე ქვეყნებიდან, თვითმპყრობელმა ალექსიმ საზავო ხელშეკრულება დასდო, როგორც ზემოთ ითქვა, სულეიმანთან; მერე გაემართა ილირიკში და დიდოვაი-ვაგლახით დაამარცხა რობერტი და მისი ვაჟი ბოემუნდი და, ამგვარად, იხსნა დასავლეთი უკიდურესი უბედურებისაგან.

იქიდან რომ დაბრუნდა, შემდეგ ამბავი დახვდა: თურქებს, აპელხასიმის მეთაურობით, განეახლებინათ თავიანთი თავდასხმები და დაერბიათ არა მარტო აღმოსავლეთი, არამედ მთელი

Ὅπως μὲν οὖν ὁ Ἄμειρος Σολυ-
μας τῆς Νικαίας ἐξελθὼν τουτονὶ
τὸν Ἀπελχαστήμ φρουρὸν αὐτῆς
καταλέλοιπεν, ὁ δὲ Πουζάνος πα-
ρὰ τοῦ Περσῶν σουλτάν πρὸς
τὴν Ἀσίαν ἐξεπέμφθη καὶ παρὰ
τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάν Του-
τούσγι ἤττηθεις ἀνγρέθη καὶ τὸν
Τουτούσγι μετὰ τὸ τὸν Πουζάνον
ἤττησαι οἱ ἀνεψιαθεῖς αὐτοῦ ἀπέ-
πνιξαν, ἀρκτέον ἦδη διηγείσθαι.
შვილებმა—აო, ამის შესახებ უნდა

Ἄνῆρ τις ἐξ Ἀρμενίας ἑρμώ-
μενος Φιλάρετος τὴν ἐπωνυμίαν,
περίβλεπτος ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ φρο-
νήσει, εἰς τὴν τοῦ ἑομεστῆ καὶ
ἀξίαν παρὰ τοῦ προξενάσασλευκ-
τος Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἀνε-
νεχθεῖς καὶ τὰ συμβάντα τῷ
Διογένει θεασάμενος καὶ τὴν τῶν
ὀμμάτων αὐτοῦ στήρησιν βεβαιω-
θεῖς διαφερόντως τοῦτον παθῶν
οὐκ ἔφερεν, ἀλλ' ἀποστασίαν με-
λετήσας τὴν Ἀντιόχου ἐξουσίαν
ἐαυτῷ περιποιήσαστο. Καθ' ἐκεί-
την δὲ τῶν Τούρκων ληξομένῃ
τὰ πέριξ, ἐπεὶ μὴ ἀνεως τούτω
ἐδίδοτο, ἐσκέψαστο προσελθεῖν
τοῖς Τούρκοις καὶ περιτμηθῆναί,
ὡς ἔπος αὐτοῖς. Ὁ δὲ ἕξ αὐτῶν
ἐνέκειτο τοῦτον φρόδρα τῆς πα-

თუ როგორ დასტოვა სულეი-
მან ამირამ ნიკეა და ის აპელ-
ხასიმი¹ ჩააყენა მისი ციხის დასა-
ცავად, თუ როგორ იქმნა ბუზა-
ნი², რომელიც სპარსთა სულტ-
ნის მიერ აზიაში იყო გაგზავნი-
ლი, სულტნის ძმის ტუტუშის³
მიერ დამარცხებული და მოკლუ-
ლი, და თვით ტუტუში მის მიერ
ბუზანის დამარცხების შემდეგ თუ
როგორ მოახრჩვეს მისმა ბიძა-
დავიწყო თხრობა.

იყო ერთი კაცი, წარმოშო-
ბით არმენიიდან, სახელად ფი-
ლარეტოსი⁴, განთქმული ვაეკა-
ცობითა და ჭკუით, და იგი დო-
მესტიკოსის ბატონში იქმნა აღზე-
ვებული ამისწინანდელი მეფის
რომანოზ დიოგენეს მიერ; მან
თავისი თვალით ნახა, რაც შეემ-
თხვა დიოგენეს და, მისი თვალე-
ლების დათხრა რომ შეიტყო,
ვერ აიტანა ეს (განსაკუთრებუ-
ლად უყვარდა დიოგენე) და გა-
ნიზრახა აჯანყება და ხელთ იგდო
ანტიოქოზის ქალაქის მფლობე-
ლობა. რადგან თურქები გამოუდ-
მებით არბევდნენ გარშემო მდებ-
არე მიდამოებს და მას (ფილა-
რეტოსს) მოსვენება არ ჰქონდა,
მან გადაწყვიტა თურქებს მიჰკედ-

¹ თურქი ამირა აბულ-ყასიმი.

² ბუზანი (ბუზანოს) — თურქი ამირა, ედესის მმართველი.

³ ტუტუში — ალფარსლანის ვაჟი, მელიქშას ძმა, სულჯუკთა ამირა სირიაში (1079—1095 წ.წ.).

⁴ ბარამ ფილარეტოსი (Βραχάμιος Φ.), კურაპალატი, რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071 წ.წ.) სარდალი, რომელმაც არ სცნო მიზეზილ VII დუკა პარაპინჯი (1071—1078 წ.წ.) და მიითვისა ედესა, ანტიოქია, მომფუსუსტია და სხვ.

ραλόγου ἀνακόπτων ἑρμῆς, ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθη τὰ λόγια συμβουλεύων. Περίλυτος τοίνυν γενόμενος δι' ἡμερῶν ὀκτώ καταλαμβάνει τὴν Νίκαιαν καὶ προσελθὼν τῷ Ἀμῆρ Σολυμᾶ διαγείρει τοῦτον εἰς πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας τὴν τοῦ σουλτανικίου τῆνικαῦτα περιβεβλημένον ἀξίαν καὶ πρὸς τὸν πόλεμον τὴν κατὰ τοῦ πατρὸς παροξύνει. Πείθεται τοῖς ὁ Σολυμᾶς, ἐν δὲ τῷ πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν μέλλειν ἀπέρχεσθαι τὸν μὲν Ἀπελχαστήν κατέλιπε φύλακᾶ τῆς Νικαίας ὑπερέχοντα πάντων τῶν ἡγεμόνων ἡγεμόνα τοῦτον κατονομάσας· ἐκείνος δὲ συνεφερόμενον ἔχων καὶ τὸν τοῦ Φιλαρέτου υἱὸν διὰ δώδεκα νυκτῶν διὰ τὸ ἀνύποπτον (τὰς γὰρ ἡμέρας ἡρέμει) καταλαμβάνει τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐξ ἐξόδου αὐτὴν κατέσχευεν.

ჩვეიდა ანტიოქიაში (დღისით ის არ იძვროდა ადგილიდან) და პირველი იერიშისთანავე აიღო ოგი¹.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Χαρατικῆς λαθραίως συλαῖ τὴν Σινώπην χρυσίον ἱκανὸν καὶ χρήματα τῶν βασιλικῶν ταμιείων κείθει ἐναποκείμενα μεμαθηκώς. Ὁ δὲ Τουτούσης τοῦ μεγάλου σουλτάν ἀδελφός, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Μεσοποταμίας πάσης καὶ τοῦ Χάλεπ καὶ μέχρι αὐτοῦ Βαγδάξ ἐξουσιαζῶν καὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀντιποιούμενος, ἐπεὶ τὸν Ἀμῆρ

ლებოდა და წინადაცვეთაც შეესრულებინა, როგორც ეს მათში მიღებულა. ხოლო მისი ვაჟი დაბეჯითებით მოითხოვდა მისგან და ამ უგუნური სწრაფებისგან აკავებდა, მაგრამ არ უსმინა მის კარგ რჩევას. ძალიან დამწუხრებული ამის გამო ის ვაემგზავრა და რვა დღეში ჩავიდა ნიქეაში, მივიდა სულეიმან ამირასთან და მას აქეზებდა ანტიოქიისათვის ალყა შემოეერთა (სულეიმანს მაშინ მიეღო სულტნის პატივი) და მოუწოდებდა ომი დაეწყო მისი მამის წინააღმდეგ. სულეიმანი დაეთანხმა ამაზე, ხოლო ანტიოქიის წინააღმდეგ რომ დაიბირა გამგზავრება, აბულყასიმის დასტოვა ნიქეის მცველად და მას მოაკუთვნა ყველა სარდალთა უფროსის სახელწოდება, ხოლო თვითონ თან წაიყვანა ფილარეტისის ვაჟი და თორმეტ ლამეში

ამ დროს ხარატიკე ფარულად არბევდა სინოპს, რადგან ვაეგო, რომ იქ ინახებოდა სამეფო საჭურჭლეთა დიდძალი ოქრო და ფული. დიდი სულტნის ძმამ ტუტუშმა, რომელსაც ეპყრა იერუსალიმი, მთელი მესამოტამია და ალაბი და მთელი ქვეყნები ვიდრე ბალდალამდე და ანტიოქიის მითვისება სურდა, როდესაც დაინახა, რომ სულეიმან ამირას ალვირი აეხსნა

¹ ეს უნდა მომხდარიყო 1084 წელს.

Σολυμᾶν ἀφηνάζοντα ἐβλεπε καὶ τὴν τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν ἑαυτῷ ἦδη περιποιούμενον, σὺν δυνάμεισιν ἐν μεταχιμίῳ τοῦ Χάλεπ καὶ τῆς Ἀντιοχείας καταλαμβάνει. Συνητηχότος δ' αὐτῷ τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ πόλεμος ἐκίθη; ἀναρρήγνυται: μέγας, καὶ ἀγχεμάχου τῆς μάχης γεγυνοῦσας νῦτα οἱ τοῦ Σολυμᾶ ὑποσχόντες προτροπάδην ἔφειγον. Πολλὰ δὲ τούτους; φαρσύνων ὁ Σολυμᾶς, ἐπεὶ τῆς φυγῆς ἀποσχέσθαι οὐκ ἔπειθεν, ὑπὲρ κεφαλῆς τὸν κίνδυνον ἐπιστάμενον ἑρῶν παρεκκλίνας ἐν ἀκινδύνῳ τάχα ἐδόκει καθεστάναι καὶ κατὰ γῆς τὴν ἀσπίδα τοθεικῶς ἐπ' αὐτῇ προσουδίσας ἐκάθητο. Ἄλλ' οὐ διεέλαθε τοὺς ὁμοφύλους. Προσεληλυθότες γὰρ αὐτῷ τινες τῶν σατραπῶν ἔλεγον τὸν θεῖον αὐτοῦ¹ Τουτούσην μεταπέμπεσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ ἀνένευεν ὑφορώμενος τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον. Ἐγκειμένων δὲ τῶν σατραπῶν, ἐπεὶ οὐ πρὸς ἰσχύος αὐτῷ ἀντικαθίστασθαι ἦν οἷα μόνῳ ὄντι, τοῦ κουλεοῦ τὸ ξίφος σπασάμενος κατὰ τῶν ἰθίων ὡσεὶ σπλάγγων διαμπερὲς τὸ ξίφος ἐλάσας καὶ κακῶς κακῶς ἀπώλετο. Παραχρηῖμα γοῦν οἱ σωθέντες τῶν τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ θυνάμεων προσχωροῦσι: τῷ Τουτούση. ῥηθιῶδαν ვინც კი ვაღარჩინენ, ტუტუშის მხარეზე გადავიდნენ მაშინვე.

(ე. ი. აჯანყებულები) და ანტიოქიის საგამგეო უკვე ხელში ჩაეგდო, თვითონ მთელი ძალებით დაიძრა და ალაბსა და ანტიოქიას შუა დაბანაკდა. მას რომ შეხვდა სულეიმან ამირა, მაშინვე დიდი ომი გაჩაღდა, და როდესაც ხელჩართული ბრძოლა დაიწყო, სულეიმანის ჯარებმა ზურგი უჩვენეს და უკანმოუხედავად გაიქცნენ. თუმცა სულეიმანი ბევრს ეცადა ისინი გაემხნეებინა, მაგრამ რადგანაც მან ვერ შესძლო გაქცეულები შეეკავებინა, და დაინახა მის თავზე წამომდგარი ხიფათი, განზე ვადგა და მის მიერ უხიფათოდ მიხნეულ აღვილას დადგა, მიწაზე დადგა ფარი და მასზე დაეშვა და დაჯდა. მაგრამ ის შეუმხნეველი არ დარჩათ თვისტომთ. მიუახლოვდნენ მას ზოგიერთი სატრაპები და უთხრეს—ბიძა შენი ტუტუში გიბარებსო. ხოლო მან უარი თქვა ამაზე: მან განჭვრიტა მოსალოდნელი საფრთხე. სატრაპები რომ აღარ მოეშვენ, ხოლო მას ძალა აღარ შესწევდა წინააღმდეგობა გაეწია, რადგან მარტოდ-მარტო იყო, ქარქაშიდან ამოიღო მახვილი, საკუთარ მუცელში შეიჭო; მახვილი გამკოლ გავიდა და ბოროტი კაცი ასე ბოროტად დაიღუპა². სულეიმან ამირას ჯარებიდან ვინც კი ვაღარჩინენ, ტუტუშის მხარეზე გადავიდნენ მაშინვე.

¹ მკვლევართა მიერ აღნიშნულია, რომ ანნა კომნენე ცდებდა: ტატუში არ ყოფილა სულეიმანის ნათესავი.

² ეს მოხდა 1086 წელს (ზოგიერთების აზრით 1085 წ.).

Ὁ δὲ μέγας σουλτάν ταῦτα
 μωμαθῆκώς καὶ δεδιώς τὸν Του-
 τούσην ἰσχυροποιούμενον ἤδη
 ἀπίστευε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
 τὸν Σιαοὺς μὴγύσας αὐτῷ περὶ
 κήδους καὶ ὑποσχομένοις, ἐὰν
 τοῦτο γένηται, ἀναστειλα: μὲν
 τοὺς Τούρκους τῶν τῆς παραλίης
 μερῶν καὶ παραδουναί οἱ τὰ κάστ-
 ρα καὶ ἐλοψύχως βοήθειν. Τοῦ-
 τον θεασάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ
 τὰς τοῦ σουλτάν γραφάς ὑπανα-
 γνοὺς περὶ μὲν τοῦ κήδους οὐδέ-
 να λόγον ἐπεποιήτο, τὸν δὲ
 Σιαοὺς νουνεχῆ ἄνδρα θεασά-
 μενος ἐπυθάνατο, κόθην τε ἔρ-
 μηται: καὶ τίνες οἱ τοῦτου γονεῖς.
 Τοῦ δὲ μητρόθεν μὲν ἐξ Ἰβή-
 ρων εἶναι λέγοντος, τὸν δὲ τού-
 του πατέρα Τούρκον ἀνομολο-
 γούτος πολλὴν ὁ αὐτοκράτωρ
 πραγματεῖαν ἐπεποιήτο, ὥστε τοῦ
 θείου βαπτίσματος τοῦτον τυχεῖν.
 Συνέθετο πρὸς τοῦτο ὁ Σιαοὺς
 καὶ πίστει ἐδεδώκε: τῷ αὐτο-
 κράτορι, ὥστε μὴ παλινοστήσαι
 τοῦ θείου φωτίσματος τυχών.
 Καὶ ἐπεὶ ἐντεταλμένον ἦν αὐτῷ
 δι' ἐγγράφου προστάξεως σουλτα-
 τικῆς, ἔν' εἴπερ ὁ βασιλεὺς πρὸς
 τὸ τελέσαι τὸ μετ' αὐτοῦ κήδος
 προθυμηθεῖη, ἅπαντας τοὺς τὰς
 παραλίης πόλεις κατασχόντας
 σατράπας ἀπελάσῃ ἐκεῖθεν τὸ
 περὶ τούτων διαλαμβάνον σουλτα-
 νικὸν γράμμα ὑποδεικνύς αὐτοῖς,
 ταύτη τῆ γραφῆ συγκρήσασθα:
 ὁ βασιλεὺς τῷ Σιαοὺς ὑπέθετο,

დიდმა სულტანმა ეს რომ
 შეიტყო, რადგან მას ეშინოდა
 ტურტუმის გაძლიერებისა, მაშინ-
 ვე გაგზავნა თვითმპყრობელთან
 სიაოში და წინადადებას აძ-
 ლევდა მას დანათესავებოდა და
 პპირდებოდა: თუ ეს მოხდება,
 ავეყრი თურქებს სანაპირო მხა-
 რეებიდან და შენ ვადმოგცემ
 ციხე-სიმაგრეებს და ყოველმხრივ
 დაგეხმარებო. ეს (ე. ი. სიაოში)
 რომ იხილა მეფემ და სულტანის
 წერილიც წაიკითხა, დანათესა-
 ვების შესახებ სიტყვაც არ დი-
 უძრავს, ხოლო რომ დაინახა,
 რომ სიაოში გონიერი კაცი
 ყოფილა, კითხა — სადაური ხარ
 და ვინ არიან შენი შშობლებო.
 დედიო იბერიელი ვარო —
 უბასუბა მან, — ხოლო მამა ჩემი
 თურქიაო, აღიარა მან. მაშინ
 თვითმპყრობელმა დიდი მოლაპა-
 რაკება ვამართა მასთან, რათა
 მას ღვთაებრივი ნათლობა მი-
 ეღო. სიაოში დათანხმდა იმა-
 ზე და ფიცი მისცა თვითმპყრო-
 ბელს, რომ, ღვთაებრივ ნათლო-
 ბას რომ მიიღებდა, უკან აღარ
 გაბრუნდებოდა. და რადგან მას
 დავალებული ჰქონდა სულტანის
 წერილობით განკარგულებით, რა-
 თა, თუ მეფე დათანხმდებოდა
 მას დანათესავება ვანებორციე-
 ლებინა, ყველა სანაპირო ქალაქ-
 თა მფლობელი სატრაპები გაეძე-
 ვებინა იქიდან და საშუთად ერგე-
 ნებინა მათთვის სულტანის საგან-
 გებო წერილი; მეფემ ურჩია

καὶ ἐπὶ τούτους ἐκείθεν ἀπελάσειε τὰς σουλτανικὰς ὑποδείκνυον γραφάς, αὐτὴς πρὸς τὴν βασιλευσούσαν ἐπαναστρέψαι.

Ὁ δὲ μάλα προθύμως τὴν Σινώπην πρότερον καταλαβὼν καὶ τὰς σουλτανικὰς ἐπιστολὰς ὑποδείξας τῷ Χαρατικῷ ἐκείθεν αὐτὸν ἀπήλασε μὴδ' ἄχρις ἐνὸς ὄβολου τῶν βασιλικῶν ὑποκρατήσαντα χρημάτων. Γίνεται δὲ τ: τοιοῦτον. Ἐν τῷ τῆς Σινώπης ἐξέρχασθαι αὐτὸν κατεῆξας τὸ ἐπ' ὄνοματι: τῆς ὑπερχωρίου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τέματος θαύμονι καθάπερ τινὶ ἀλάστορι ἐκ θείας προνοίας παραδοθείς ἔκειτο ἀφρίζων καὶ οὕτως ἐκείθεν δαιμονίων ἐξελήσθη. Τὴν μὲντοι κυρίαν τῆς Σινώπης ὁ Σ:αοὺς Κωνσταντίνῳ τῷ Δαλασσηγῷ ἀνέθετο ἐπ' αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντι: καὶ οὕτως τὰς ἄλλας πόλεις περιῶν καὶ τὰς σουλτανικὰς τοῖς σατραπαῖς ὑποδείκνυον γραφάς ἐκείθεν ἐξήλασε παραδόντας πρὸς τοὺς τοῦ ἀντοκράτορος σατραπας. Ταῦτα οὖν ὁ Σ:αοὺς διαπραξάμενος ὑποστρέφει: πρὸς αὐτὸν κἀντεῖθεν τοῦ θείου βαπτισματος τετυχηκῶς καὶ πολλῶν δωρεῶν ἐπαπολάσας θοῦς Ἀγγιᾶλου προχειρίζεται (Anna Comnena, VI, 9; ed. Reifferscheid, I, 205, 21—208, 18).

სიოთშს ესარგებლა ამ წერილით და, როდესაც ის გააძეგებდა იმათ იქიდან სულტნის წერილების ჩვენების შემდეგ, კვლავ საწეულო ქალაქში დაბრუნებულიყო.

ის (ე. ი. სიოთში) დიდის მონღოლებით ჯერ სინოპში გაემგზავრა და სულტნის ეპისტოლეები უჩვენა ხარატიკის, რომელიც იქიდან გააძეგა ისე, რომ სამეფო ფულიდან ერთი ობოლიც კი არ გაატანინა. ასეთი რომეც კი მოხდა. სინოპიდან რომ გამოდიოდა ხარატიკი, მან ჩირქი მოსცნო ყოვლად უბიწო ჩვენი დედოფლის, ღვთისმშობლის ტადარს და თითქოს რაღაც დამსჯელი დენონის მიერ, ღვთიური განგებით. შეპყრობილი დავარდა პირზე დუგებ-მორეული: ასე გონება-წართმეული გამოვიდა ის იქიდან. ხოლო ძალაუფლება სინოპში სიოთშმა გადასცა კონსტანტინე დალასენოსს, რომელიც მეფის მიერ იყო გავზავნილი ამ მიზნით, და შემდეგ ასევე სხვა ქალაქებიც შემოიარა სიოთშმა, უჩვენებდა სატრაპებს სულტანის წერილებს და, იმათ რომ იქიდან გააძეგებდა, გადასცემდა ხოლმე ამ ქალაქებს თვითმპყრობელის სატრაპებს. ყველაფერი ეს რომ მოიმოქმედა სიოთშმა, ის დაბრუნდა მასთან (ე. ი. თვითმპყრობელთან), მიიღო ღვთიური ნათლობა და დიდძალი საჩუქრების მიღების შემდეგ ანხილის დუქსად დაინიშნა.

VI, 12. Τὴν δὲ τοῦ Σιαοῦς ὑποστροφὴν ὁ σουλτὰν ἀπεκδέχόμενος, ἐπέ! ἔώρα τοῦτον ἐμπροθύνοντα, μεμαθῆκοι δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτόν, ὡς τὸν Χαρατικὴν μετὰ τρόπου τῆς Σινώπης ἀπῆλασεν, ὡς τετυχίχαι τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεστάλη τὴν θουκιανὴν ἐξουσίαν Ἀγγιᾶλου περιζωσάμενος, ἦναιτο καὶ ἡσυχάλλε. Δεῖν οὖν ἐλογίσατο τὸν Πουζᾶνον ἀμφὶς μετὰ θυνάμεων κατὰ τοῦ Ἀπελχαστήμ ἀποστεῖλαι, ἀμα δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γραφὴν περὶ τοῦ αὐτῶν κήτους διαλαμπάνουσαν αὐτῆ ἔγγειρῖσα: (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, 215, 28 — 216, 6).

სიოაოშის დაბრუნებას რომ ელოდა სულტანი და დაინახა, რომ ის იგვიანებდა, შეიტყო მთელი მისი ამბები, სახელდობრ, რომ მას ხარატიკე მოხერხებით გაუძევებია სინოპიდან, რომ მას ღვთიური ნათლობა მიუღია და, თვითმპყრობელის მიერ ანხიალის დუქსის პატივში აღზევებული, დასავლეთში ყოფილა გაგზავნილი, — ყველაფერი ეს რომ შეიტყო, ეწყინა და დამწყურბრა. გადაწყვიტა, რომ საჭირო იყო ბუნანეს გაგზავნა ჯარით აბულ-ყასიმის წინააღმდეგ; ამავე დროს გადაწყვიტა გაეტანებინა მისთვის წერილი თვითმპყრობელთან იმ დანათესავების შესახებ თხოვნის შემცველი¹.

**გრიგოლ ბაკურიანი. მიხი ურთიერთობა
ალექსი კომნენოსთან**

IV, 4. Μεμαθῆχως δὲ τὰ κατὰ τὸν Ῥομπέρτον ὁ αὐτοκράτωρ παραχρημια διὰ γραφῆς; τῆ Π α -

როდესაც თვითმპყრობელმა შეიტყო რომერტის ამბები, მან მაშინვე წერილობით აცნობა ბა-

¹ სიოაოშო, ხოციერთი მკვლევარის აზრით, საკუთარი სახელი კი არაა, არამედ სახოვადო, და „ელ ხს“ უნდა ნიშნავდესო. ასე აქვს გაგებული ეს სიტყვა სიბო იბნ ალ-ჯაუხიან. ანნა კომნენეც ხშირად საკუთარ სახელად ხმარობს სახოვადო სახელსო — წერს ი. ლიუბარსკი თავის შენიშვნებში (იხ. გვ. 523, შენ. 678). ქართულ თარგმანში ბერძნული Σιαοთს ჩვენ ვიხმარეთ „სიოაოშო“ (რუსულად ხმარობენ „Саян“), რადგან ვივარაუდეთ, რომ ეს იგივე სახელი უნდა იყოს, რომელიც მიკუთვნებული აქვს შაჰნამეს პერსოზანეს, გოლიათს. ასე, „ისტორიათა და ანბათა“ ავტორთან ვკითხულობთ:

„ალექსანდრე და ქაიხოსრო მპყრობელთა შორის; აქილევ, სამბსონ და ნებროთ გმირთა შორის; სანდიარ, თაჰამთა და სიოაოშო გოლიათთა შორის; სოლომონ, სოკრატ და პლატონ ბრძენთა შორის“ (ქ. ცხ. II [1959], გვ. 3, 15);

„და თუთ მეფე ალექსანდრეს სუითა და სიოაოშის (რ. სიოშის) მოყმობითა...“ (ქ. ცხ. II [1959], გვ. 9, 10).

კουριαν¹ ἤν αὐτὸν ἀκάθεκτον ἕριψήν παρίστη: καὶ θπῶς τὸν Ἀβλῶνα κατέλαβε, μὴ πεφροντικῶς ἕλωσ τῶν ξυμπεσόντων αὐτῷ θειῶν κατ' ἤπειρόν τε καὶ θάλατταν μῆτε τῆς γῆτης ἐκείνης, ἣν ἐκ πρώτης, θ φασιν, ἀφეთηρίας ἐπεπόνθει, καὶ ὡς χρημὴ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ ἰθάρτων τὰς δυνάμεις ἐπισυναγαρόντα ἐνωθήναι εἶ. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸν Πακουριανόν αὐτὸς θε παραυτίκα τῆς Κωνσταντίνου ἐξεισιν εἰς μῆνα Ἀύγουστον τῆς τετάρτης ἐπιναμύσεως² τὸν Ἰσαάκιον εἰς τὴν μαγαλόπολιν καταλιπόν, ἐφ' ἣ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐβράζεσθαι, καὶ εἰ πού τινες λόγοι ἀπῆθοντες ἐξ ἐχθρῶν ἐξακούοντο, ὅποια εἰσθεν, αὐτὸν διασκεδάσειν τε καὶ φρουρεῖν τὰ βασιλεια καὶ τὴν πόλιν, ἄμα καὶ τῶν γυναικῶν φιλοπενθῆς ἀνακτώμενον. Ἐὶ δὲ γε εἰς τὴν μητέρα ἦκον οὐδαμῆς, ὡς οἶμα: βοηθείας ἐδείτο ῥωμαλεωτέτης καθισταμένης ἐκείνης καὶ ἕλλως μεταχειρίσασθαι: τὰ πράγματα δεξιωτάτης.

Τοιγαροῦν τὸ γράμμα ἔ Πακουριανός ἀνελεῖξας τηγικαῦτα ὑποστράτηγον προχειρίζεται Νικό-

კუროანს¹ მანს (რომერტის) შეუტეობელი იეროში და რომ მან ავლანის² ილო და სრულიად არ ანფოთებს თავს დამტყუარო საშეგლი ამბები სმელეთითა და ხდვით, არც ეს დაბარქება, რომელიც მან, რომორც იტყვიან, პირველ თარჯთანვე განცადა, და რომ დაყოენება აღარ შეიძლება: სასწრაფოდ თავი მოუყარე ხარებს და მე შენიეროლიო. იო, ეს მისწერა ბაკუროანს; თვითონ კი მაშინვე გავიდა კონსტანტინეპოლიდან, აგვისტოს თვეში მგოთზე იმდარქობინსა, ხოლო დედანაქაქში დასტოვა ისააკი, რათა მას მოეგლო ქალაქის საქმეებისათვის და, თუ რანე ხენბი, ცუდი ხენბი, მტრების მხრიდან დარხეოდა. რომორც ეს ჩვეულებრივ ხდება. მას უნდა გავფანტა, დაეცვა სასაღე და ქალაქი, ამავე დროს დაეწყინარებინა ქალების სევდა-წუწუნო. რაც შეეხებოდა დედას, ის, ვფიქრობ, არავითარ დახმარებას არ სთქირთებდა, რადგან იგი ძალიან ყოჩაღად იდგა და, საერთოდ, ძალიან მარჯველ აგვარებდა საქმეებს.

ამრიგად, ბაკუროანმა რომ წაიკითხა მეფის წერილი, მაშინვე ქვესარდლად დანიშნა

¹ აღეცხო კომენტეჟი ახლა უკვე კვისაროი, ამ თავში აღწერილი ამბები იკუთვნის 1081 წლის ივლისს. გრიგოლ ბაკუროანისა და აღეცხო კომენტეჟის ურთიერთობისზე აღეცხის განმეობამდე იბ. ზემოთ II, 4.

² უ. ი. Valona.

³ შესახებ სიტყვისა ლათინურად იბ. ზემოთ გვ. 108.

λαον τὸν Βρανῶν, ἄνδρα γενναίον καὶ πολλὴν περὶ τὰ πολιμικά ἐμπειρίαν ἔχοντα, Ὁ δὲ μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς καὶ τῶν τῆς μείζονος τύχης τῆς Ὁρσ-
 τιάδος σπουδαίως ἔξισαν ἐνωθή-
 ναι: τῷ βασιλεὶ ἐπαιγόμενος (Anna Comnena, IV, 4: ed. Reiffers-
 scheid, I, 137, 1—22).

Ἐφ' ἂν καὶ ὁ ἀντοκρά-
 τωρ εὐθύς εἰς πολέμου σχῆμα τὸ
 ὀπλιτικὸν ἅπαν κατέστησεν ἡγε-
 μόνος: τῶν λογάδιον ἐπιστήσας
 ἄνδρας γενναιοτάτους, παρακα-
 λουσάμενος οὕτω τῆς ὀδοιπορίας
 ἔχουσαι, οὐπερ ὁ τύπος αὐτοῖς
 τοῦτο δίδωσιν, ἵνα τὸ σχῆμα τῆς
 παρατάξεως διαγνόντες καὶ τὸν
 ἔθειον ἔκαστος γνωρίσας τύπον ἐν
 τῇ καιρῷ τῆς μάχης ἀσπύχτοι:
 μένωσι καὶ μὴ ἰσχυρῶς μεταφέ-
 ρονται καὶ ὡς ἔτυχεν.

ἀρνητολογებენ ერთმანეთში, როგორც ეს ხდება ხოლმე.
 Ἐξήρχε μὲν οὖν τῶν τῶν
 ἔξκαυβ:τῶν τάγματος Κωνσταντι-
 νος ὁ Ὁπος, τῶν Μακεδόνων ὁ
 Ἀντίοχος, τῶν Θετταλῶν δὲ
 Ἀλέξανδρος ὁ Καβασίλας, ὁ δὲ
 γε Τατίκιος καὶ μέγας τῷ τότε
 πρ:μικῆριος τῶν περὶ τὴν Ἀχρῆν
 οἰκούντων Τούρκων ἡγεμόνευε,
 γενναύτατος ὢν καὶ ἀκατάπληκ-
 τος ἐν μάχαις, οὐκ ἐλυσθήρας
 μὲν ὢν τύχης: ἐκ προγόνων· καὶ
 γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σαρακηνός
 ὢν ἐκ προνομῆς παρ:ἡλίθε τῷ
 πρ:ς πατρὸς ἐμῷ πάππῳ Ἰωάννῃ
 τῷ Κομνηνῷ. Ἰῶν δὲ γε Μαν-
 δροῦ, σ. VI

ნიკოლოზ ვრანა, კაცია მამაკი და
 სომეხი საქმეებში დიდი გამო-
 ცდილებების მქონე, ხოლო თვი-
 თონ მთელი თავისი პოლიტიკ-
 ბითა და დიდგვარობებით დაუ-
 ყოვნებლივ გავიდა ორესტიადი-
 დან, რათა სასწრაფოდ შეერთე-
 ბოდა მეფეს.

თვითნებურობელმა ზონები მი-
 ილო და მამინეც სომეხად და-
 აწყო მთელი თავისი პოლიტიკები,
 და განაყოფთა სარდლებად დაა-
 ყენა უმაზაკესი ვაჯაკები, და
 უბრძანა მათ ისე ევლოთ სალა-
 შქრო გზაზე, რომ, სადაც კი
 აღვილი მათ ანეს შეაღლებინებ-
 და, სამხედრო წყობის სახე და-
 ეცვათ, რომ თითოეულს თავისი
 აღვილი სცოდნოდა და ბრძო-
 ლის დროს შეურევველად დარჩე-
 ნილიყვნენ, რომ აღვილად არ

ექსკუვიტების რაზმეულს მე-
 თაურობდა კონსტანტინე ოპო-
 სი, ბაკელონელებისას ანტიოქო-
 ზი, ხოლო თესალიელებისას—
 ალექსანდრე კავასილა; ანრიდის
 გარშემო მცხოვრებ თურქთა
 რაზმეულს წინამძღოლობდა ტა-
 ტიკიოსი, რომელიც მამინ დიდ
 პრიმიკერიოსად იყო, კაცია უმა-
 მაკესი და ბრძოლებში უძლევე-
 ლი, თუმცა იყო არა თავისუფალ
 წინაპართა შთამომავალი. მისი
 მამა იყო სარკინოზი და იგი
 ერთი თავდასმის დროს ხელში
 ჩაუვარდა ჩემს პაპას (მამის

χαίων πρὸς τοῖς ὀκτακασίαις εἰς
 διαχίλιους ποσομένων ἡγεμόνας
 ἦσαν ἢ Ξανθᾶς καὶ Κουλέων, τῆς
 αὐτῆς αἰρέσεως καὶ οὗτοι (იქვე,
 ed. Reifferscheid. I, 137, 22 --
 138, 9).

შემდეგ აღწერილია, თუ როგორ ემზადება რობერტი და რა გეგმებს სახავს. ალექსი კომნენოსმა ზედმიწევნით შეიტყო მოწინააღმდეგის გეგმები და თვითონაც შეეცალა ძველი გეგმა].

IV, 6. Τοῦτων ἢ ἀποκρά-
 τωρ ἀΐσθόμενος, θεῖος ὢν τὸ
 συνοῖσθον ἐν ὀξείᾳ ἐρηχέναι βροχῇ,
 μεθαρμοσάμενος ἑαυτὸν πρὸς τὸ
 ξυμπεσθὲν αὐτοῦ πᾶν κατὰ τὸ
 πραγὲς παρὰ τὴν ἰχλασσαν τὰς
 παρατάξεις κατέστησε καὶ θεῶν
 τὰ στρατεύματα τοὺς μὲν ἐπὶ
 τὰς σκηνὰς τοῦ Ροιμπέρτου ἀπερ-
 χοιμένους βαρβάρους τῆς ἑρμῆς
 οὐκ ἀνέκοψε, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν
 ὤμων τὰ ἐτερόκοπα φέροντας
 ἔλθη παρακατασχῶν μετὰ τοῦ
 σφῶν ἀρχηγῶν τὸν Ναμπίτου
 ἀποβάντας τῶν Ἰππῶν ἐμπροσθεν
 ἐκ μικροῦ διαστήματος προπο-
 ρεῦσθαι στοιχηδὸν ἐπέτρεψε·
 τοῦτο δὲ γένος ἀσπίθορον ξυμ-
 παντες. Ἰὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στρα-
 τεύματος εἰς φάλαγγας θεῶν
 αὐτὸς μὲν τὸ μεσαίτατον εἶχε
 τῆς παρατάξεως, δεξιόθεν δὲ καὶ
 ἐξ ἑσωνύμου φαλαγγάρχας τὸν
 καίσαρα Νικηφόρον τὸν Μελισση-
 γὸν¹ ἐπέστησε καὶ τὸν καλούμενον

მხრით) იოანე კომნენოსს. ხოლო
 მანიქეველებს, რომელთა რიცხვი
 დაახლოებით ორი ათას რვაასს
 შეადგენდა, წინამძღოლობდნენ
 ქსანტასი და კულეონი, რომლე-
 ბიც იმავე მწვალებლობას ეყუთვ-
 ნოდნენ.

ეს რომ თვითმწყობელმა შე-
 იტყო, რადგან ის მწვავე შენ-
 თვევაში მოხერხებულად პოუ-
 ლობდა ხოლმე შესაფერის განო-
 სავალს, ახლაც შეუფარდა თავი-
 სი გეგმა შექმნილ ვითარებას და
 რაზმები მოათავსა ციციანო ქედ-
 ხე, ზღვის ახლო: ნან დაპყო
 ჯარი: ერთნი, რობერტის ბანა-
 კისკენ მიშავალი ბარბაროსები,
 არ შეაკავა შეტევისაგან, ხოლო
 მეორენი, რომლებიც მხრებზე
 ორპირა მახვილებს ატარებდნენ,
 მოიტოვა მათ წინამძღოლ ნაბო-
 ტესთან ერთად და უბრძანა ჩა-
 მომხდარიყვნენ ცხენებიდან და
 წინ ევლოთ ცოტა მოშორებით
 ჩამწვერივებულთ ერთიმეორის
 უკან. ამ ჯურის მეგრძოლნი ყვე-
 ლანი ფარიანები არიან. დანარ-
 ჩენი ჯარი კი ფალანგებად და-
 პყო: თვითონ წყობის ყველაზე
 უფრო შუა ნაწილი აიღო, მარ-
 ჯვენა და მარცხენა ფალანგებზე
 დაყენა ფალანგარხებად კესარი

¹ ნიკიფორე მელოსენი — წარჩინებული გვარის წარმომადგენელი; მას ცოლად ჰყავდა ალექსი კომნენოსის დაე ვედოკია. 1079 წელს მან მოაწყო აჯან-

Πατριάρχῳ καὶ μέγῳ με- ნიკიფორე მელისენი და ბაკუ-
 μάρτυρον (Anna Comnena IV, 6; რიანი, „დიდ დომესტიკოსად“¹
 Reifferscheid I, 141, 12—26). რომ იწოდებოდა.

[ალექსი კომნენოსი განაგრძობს საომარი ოპერაციებისათვის
 მზადებას რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ]

ყმა ნიკიფორე ბიჭაბიძეს წინააღმდეგ და ამეფო ტახტის მიღებას ლაშობდა,
 ხოლო 1081 წელს რომ ალექსი კომნენოსმა ზვიგო ხელში ამეფო ტახტი, ნიკი-
 ფორე მელისენმა მიხანწეწილიად ჩასთვალა მორიგებოდა თვით ცოლის მას და
 კოლეკე მხილ მისგან „ეესარი“ პატივი.

¹ უცხოურად არის აქ მოყვანილი გრიგოლ ბაკურიანის სახელი და სიამო-
 ნანდებობა: τὸν καλεῖσθαι Πατριάρχῳ καὶ μέγῳ δομestικῳ. ამ გამათქმის
 გაგებას რომ ნათლად სიტყვათა დალაგებია მოხდელით სიტყვაგით, ან გადართარ-
 გნება: „(სარდლად დასჯენ) ეგრეთწოდებულ ბაკურიანი და დიდი დომესტიკო-
 სი“, რაც, რაანვერველია, იმ გამათქმის წამდელ არა არ გამოხატავს. „ბა-
 კურიანი“ არ აქირდება „ეგრეთწოდებულ“: ეს სარდალი, რომელსაც უკავა დიდი
 თანამდებობა „დასავლეთის დიდი დომესტიკოსისა“ (ტიპიკონშივე სწერია: „დასავ-
 ლეთის დიდი დომესტიკოსისა უფალ გრიგოლ ბაკურიანის მიერა — იმ. გეოგრაფია
 V, გვ. 99) ყრვად ცნობილი მათოვლება იყო, მას მეფე ალექსი კომნენოსი დიდის
 პატივით ესტობოდა და ალექსია ქალიწვილი ანნა ეგრე უცხოურად არ
 იტყოდა „ეგრეთწოდებულ ბაკურიანი“.

ამ გამოთქმას სხვადასხვა თარგმანები ასე გადმოგვიცემენ:

1) Командованіе поручил кесарю Никифору Мелиссену и всякому
 domestiku Бакуриани (Я. Любарский, გვ. 156; „ეგრეთწოდებულ“ გამოტო-
 ვებული);

2) поставил начальниками Никифора Мелиссинского и великого Домес-
 тика, по имени Пакуриана (СИБ 1859; გვ. 201 — სასულიერო აკადემიის
 გამოცემა).

3) „Caesar Nicophorus Melissenus and Pacurianns, called the
 „Great Domestic“ (R. Dawes, 1923, გვ. 108: „ესარი ნიკიფორე მელისენი
 და ბაკურიანი, რომელსაც ეწოდებოდა დიდი დომესტიკოსი“).

თუ გადავხედავთ ყველა იმ ცნობას, რომელიც კი მოიპოვება ანნა კომნენის
 „ისტორიაში“, დაინახავთ, რომ ამ „ისტორიის“ II და IV წიგნებში გრიგოლ
 ბაკურიანი უტიტულოდ იხსენიება, ის უკრ კიდევ არ არის დომესტიკოსი; ეს
 თანამდებობა უჭირავს თვით ალექსი კომნენოსს. II, 4-ში ისტორიკოსი ამბობს
 ალექსი კომნენოსმა და გრიგოლ ბაკურიანმა ღირსობა დასჯეს, რომ თუ ღმერთი
 ხელს შეუწყობს და ალექსი საშეფო ტახტზე ავა, ალექსი მიაჩნებს ბაკურიანს
 დომესტიკოსის პატივს, რომელიც ანამად თვით მას, ალექსის, აქვს. და პირე-
 ლად აქ, IV, 6-ში არის ბაკურიანი მოხსენებული „დიდ დომესტიკოსად“. ასე რომ
 ამ ადგილის გაგებაში უპირატესობა უნდა მიეცეს Elizabeth Dawes-ს და გადა-
 ვთარგმნოთ: „და ბაკურიანი, დიდი დომესტიკოსი რომ ეწოდებოდა“. და, საშა-
 სადამე, καλεῖσθαι უნდა მიეკუთვნოს არა Πατριάρχῳ-ს, არამედ μέγῳ δομest-
 ικῳ-ს.

V, 3. Ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ τοὺς νεῖλυσδας (συνέρρεον γὰρ ἱκανοὶ περισσῶθέντα τοῦτον μεμαθηκότας) ἐπιμελῶς ἐξεπαίδευσεν, ὅπως ἰππεύειν χρῆ ἐσθλῶτατα καὶ τοξέειν εὐστοχῶτατα, ὅπλιτεύειν τε καὶ ἐνεθρεύειν ἐπικαιρότατα. Ἐπεπρόμψε: δὲ ἀνθίς καὶ πρὸς τὸν ῥήγα Ἀλαμανίας πρέσβεις, ὧν προεξήρχεν ὁ Μηθύμνης καλούμενος, καὶ διὰ γραφῆς ἐπὶ πλεον ἔρεθίζε: μὴ μέλλειν ἔτι, ἀλλὰ τὰς αὐτοῦ ἀναλαβόμενον θυνάμεις τάχῃον τὴν Λογγυβαρδίαν καταλαβεῖν κατὰ τὰς συγκειμέναις συνθήκας, ἐφ' ἧ ἀπασχολῆσαι τὸν Ῥομπέρτον, ἵν' οὕτως ἀδείας τυχῶν στρατεύματα ἀνθίς καὶ ξενικὰς θυνάμεις συλλέξῃται: καὶ οὕτω τοῦτον τοῦ Ἰλλυრიκοῦ ἀπελάσῃ, πολλὰς τῷ Ἀλαμανίας ῥηγί: ὁμολογήσας τὰς χάριτας, εἰ οὕτω ποιήσεις, καὶ τὸ ὑποσχεθὲν αὐτῷ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σταλέντων πρέσβων κηθὸς ἐκπληρῶσαι: διαβεβαιώσμενος.

ალმანიის მეფეს ბევრ წყალობას ალუთქვამდა და არწმუნებდა, თუ ის ამას შესრულებდა, მისთვის გაგზავნილი ელჩების პირით მიცემულ დაბიჯებას ქორწინების შესახებ სისრულეში მოიყვანდა.

Ταῦτα οἰκονομήσας τὸν Πακοურიανὸν μέγαν δομέστικον αὐτοῦ που καταλιπὼν αὐτὸς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανέρχεται, ἐφ' ἧ καὶ ξενικὰς ἀπανταχόθεν συλλέξασθα: θυνάμεις καὶ ἄλλα τινὰ οἰκονομήσαι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς ξυμπεσοῦσι πράγμασι συμβαλλόμενα. Οἱ δὲ Μανιχαῖοι, ὁ

თვითმწყობელი შეუდგა დიდის მზრუნველობით ახალწვეულთა გაწვრთნას (საკმაოდ ბევრმა მოიყარა მასთან თავი, როგორც კი შეიტყეს, რომ იგი ვადარჩენილიყო); საჭიროთა ყო მტკიცედ მჯდარიყვნენ ცხენზე, მიზანში სროლა ესწავლათ, ბრძოლაში გაწვრთნილიყვნენ და მოხერხებულ ადგილას ჩასაფრებოდნენ მტერს. მან კვლავ გაუგზავნა ალმანიის (ე. ი. გერმანიის) მეფეს ელჩები, რომელთაც მეთაურობდა მეთიმნე, და წერილობით აქეზებდა მას—ძალიან ნულარ იგვიანებ, წამოიყვანე შენი ჯარი და სასწრაფოდ მოდი ლონგობარდიაში, თანახმად დადებული ხელშეკრულებისაო; ამით ალექსის უნდოდა რობერტის ყურადღება მიექცია, რათა ამგვარად მას, ალექსის, შესაძლებლობა მისცემოდა კვლავ ჯარი შეეკრიბა, უცხო რაზმებიც შეეგროვებინა და ამნაირად გაეძევებინა რობერტი ილირიიდან; ამავე დროს

ალუთქვამდა და არწმუნებდა, თუ ის ამას შესრულებდა, მისთვის გაგზავნილი ელჩების პირით მიცემულ დაბიჯებას ქორწინების შესახებ სისრულეში მოიყვანდა.

ეს რომ ყველაფერი მოაგვარა, დიდი დომესტიკოსი ბაკურიანი დასტოვა იქ და თვითონ სამეფო ქალაქში დაბრუნდა, რათა უცხოელთა რაზმებიც ყოველგნით შეეკრიბა და სხვა რაზმებიც მოგვეგროვებინა დროისა და ვარემოებების შესაფერისად. ხოლო მანიქველნი ქსანტასი და

τε Ξαντᾶς καὶ ὁ Κουλέων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὡς εἰς δύο πρὸς τῆ ἡμισείᾳ χιλιάδας ποσουμένων ἀσυντάκτως οἰκადε ἐπανέρχονται. Καὶ πολλάκις μετακαλοῦμενοι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπισχνοῦντο μὲν ἐληλυθέναι, ὑπερετίθεντο δὲ τὴν ἔλθειν. Ὁ δὲ ἐπέκειτο καὶ ὄψεσθαι αὐτοὺς καὶ τιμὰς διὰ γραφῶν ὑπισχνοῦμενος, καὶ οὐδ' οὕτως πρὸς αὐτὸν ἐληλυθῆσαν (Anna Comnena, V, 3; ed. Reifferscheid I, 160, 4—28).

კულეონი თავიანთი ჯარით, და ახლოვებით ორნახევარი ათასი კაცის რაოდენობით, უწესრიგოდ ვაბრუნდნენ შინ. და ისინი რამდენჯერმე იქმნენ დაბარებული თვითმპყრობელის მიერ, ჰპირდებოდნენ მოვალთო, მაგრამ მოსვლას კი აყოვნებდნენ. ის კი მაინც არ იშლიდა, წერილებს უგზავნიდა და საჩუქრებსა და პატივს ჰპირდებოდა, მაგრამ ისინი მაინც არ მოსულან მასთან.

**გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სკვითების წინააღმდეგ
საბრძოლველად**

VI, 14. Γένος τι Σκυθικόν παρὰ τῶν Σαυροματῶν καθ' ἑκάστην σκυλευόμενοι ἀπάραντες τῶν οἴκοι κατήλθον πρὸς τὸν Δάνουβιον. Ὡς δὲ πρὸς ἀνάγκης ἦν αὐτοῖς μετὰ τῶν κατὰ τὸν Δάνουβιον οἰκούντων σπείσασθαι, τούτου συνδόξαντος πᾶσιν εἰς ὀμίλιαν ἦλθον μετὰ τῶν ἐκκρίτων, τοῦ τε Τατοῦ¹ καὶ Χαλῆ ὀνομαζομένου καὶ τοῦ Ξεσθλάβου καὶ τοῦ Σατζᾶ (χρη) γὰρ καὶ τῆς ἐπωνυμίας μεμνήσθαι: τῶν κατ' αὐτοὺς ἀρίστων ἀνδρῶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἱστορίας τούτοις καταμαίινεται), τοῦ μὲν τὴν Δρίστραν κατέχοντος, τῶν δὲ τὴν Βιτζίναν καὶ τἄλλα. Σπείσάμενοι γοῶν μετ' αὐτῶν ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ διαπε-

ერთი სკვითური ტომი, რომელსაც სავრომატები გამუდმებით არბევდნენ, აიყარა თავისი აღვილებიდან და ჩავიდა დანუბის ნაპირებზე. რადგან აუცილებელი იყო მათთვის მოლაპარაკებოდნენ დანუბის გასწვრივ მოსახლე ხალხებს, შეთანხმდნენ ყველასთან და მოლაპარაკება დაიწყეს მათ მეთაურებთან, სახელდობრ ტატუშთან, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა, სესთლავთან და საჯასთან (საპიროა მათი, ამ საუკეთესო ვაჟაკების სახელების მოხსენიება, თუმცა ჩემი ისტორიის სხეულს მათი ბუნებით ჩიორქი ეცხება); პირველი მათგანი დრისტრას ფლობდა, სხვები კი ვიჯინას და სხვას.

¹ Τατοῦ+τοῦ codd.

ρῶντες τὸν Δάνουβιον ἐλπίζοντο τὴν παρακαλιμένην χώραν, ὥς καὶ πολίχνηιά τινα κατασχεῖν. Κάντευθεν ἔεχεῖριάν τινὰ σχόντες ἀροτριῶντες ἔσπερον κέγχρους τε καὶ πυρούς.

ტა რომ შვიდობა ჩამოგდეს, დაიწყეს ხენა და შერიისა და პურის თესვა.

Ὁ δὲ Τραυλὸς ἐκεῖνος Μανιχαῖος μετὰ τῶν συναφεπομένων αὐτῷ καὶ οἱ τὸ κατὰ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Βελιατόβης πολίχνηιον κατασχόντες ἑμύφρονες, περὶ ὧν ὁ λόγος φθάσας πλατύτερον ἐδίδαξε, τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας μεμαθηκότες ὁ πάλαι ᾤδινον εἰς φῶς ἐξήγαγον καὶ κατασχόντες τὰς τραχείας ἔδους καὶ στενωποὺς μετεκαλοῦντο τοὺς Σκύθας. Κάντευθεν τὴν ἅπασαν Ῥωμαίων ἐλπίζοντο χώραν. Γένος γὰρ οἱ Μανιχαῖοι φύσει μαχιμώτατον καὶ αἰμασίαν ἀνθρώπων λαφύροσσι καταπαρεῖ κύνες αἰεὶ ἰμειρόμενον.

რომაული ქვეყნის რბევა. მანიქველთა მოდგმა ხომ ბუნებით ძალიან კარგი მგომარია, და ისინი მულამ იმის მსურველნი არიან, ძალღების მსგავსად, რომ ადამიანთა სისხლით გაძლენ.

Ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος μεμαθηκῶς παρακελεύεται τῷ δομωστῆκι τῆς ἐσπέρας Πακουριανῷ γυνάσκιω αὐτὸν ἰκωνώτατον οἰκονομησαι στρατεύμα καὶ κατὰ φάλαγγα στησαι καὶ παράταξιν διαμηχανήσασθαι ποικιλώτατον σὺν αὐτῷ τῷ Βραγῆ (ἀνὴρ δὲ καὶ οὗτος μαχιμώτατος) τὰς δυνάμεις ἀναλαβόμενον κατ' αὐτῶν ἀπελθεῖν. Καταλαβὼν δὲ

იმათ დადვენ მათთან ხელშეკრულება და ამის შემდეგ თავისუფლად გადალახეს დანუბი და დაიწყეს მეზობლად მდებარე ქვეყნის რბევა და ზოგიერთი დაბებიც იგდეს ხელში. შემდეგ, ცოტა რომ შვიდობა ჩამოგდეს, დაიწყეს ხენა და შერიისა და პურის

ხოლო ის შემოსენებული ტრავლე, მანიქვეელი, თავის მხლებლებთან ერთად, და მისი ის თანამოაზრენი, რომელთაც ველიატოვის ბორცვზე დაბა დაეპყრათ და რომელთა შესახებ სიტყვამ მოიტანა და დაწვრილებით უკვე გიამბეთ, როგორც კი მათ შეიტყეს სკვითების მიერ ჩადენილი საქმეები, მაშინვე შეუდგნენ სინათლეზე იმის გამოტანას (ე. ი. სისრულეში მოყვანას), რასაც დიდი ხანია გულში ატარებდნენ, და დაიკავეს ციცაბო გზები და ვიწრობები, მოიწვიეს სკვითები და დაიწყეს მთელი

ეს რომ შეიტყო მეფე ალექსიმ, უბრძანა დასავლეთის დომესტიკოსს პაკურიანს, რომელსაც ის იცნობდა როგორც ძალიან ნიჭიერ კაცს ჯარის მომზადებაში, მის დაწყობაში ფალანგ-ფალანგ, და ძალიან მოხერხებულს საბრძოლო წყობის გამოგონებაში, — უბრძანა მას თან წაეყვანა ვრანა (ესეც ავრეთვე ძალიან მამაცი მებრძოლი) და

τους Σκύθας διελθόντας τους στενωπούς και της Βασιλευσίου ενθεν τον χάρακα πηξαμένους, πληθους αναρίθμητον τούτους θεασάμενος, προς τον μετ' αυτών ενθους απενάρχησε πόλεμον βέλτιον νομίζων τας ιδίας τὸ παρὸν ἀμαχητὶ διασῶσαι δυνάμεις ἢ τον μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδησάμενον πόλεμον καὶ ἡττηθέντα πολλοὺς ἀπολωλεκέναι. Ἄλλὰ τῷ Βραναφίλοκινδονοτάτῳ τε καὶ θρασυτέοντι: ταῦτα οὐκ ἔβρασαν. Ὁ δὲ δομέστικος, ἔνα μὴ δειλιάσῃ ὑποψία τις κατ' αὐτοῦ ἀναβλαστέμενου τον πόλεμον δοθῆ, ἐνεδίδου ταις ὁρμαῖς τοῦ Βραναφίλου καὶ θρασυτέοντος ἀπασί: κελύσας καὶ πολέμου σχῆμα διατυπώσας κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐχώρησε τὸ μεταίτατον αὐτὸς διέπων της φάλαγγος. Ἐπει δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τοῦ πληθους τῶν ἀντιτεταγμένων τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔσπυε στρατεύμα, ἐκ μόνης ὄψεως περιδραῖ: ἐγεγόνεισαν ἀπαντες. Προβαλόντες δ' ἕμως τοῖς Σκύθαις ἀναιροῦνται μὲν πολλοὶ ἐν τῷ μάχεσθαι, πίπτει δὲ καιρίαν πληγῆς ὁ Βραναφίλος. Ὁ δὲ γε δομέστικος ἐκθύμως μαχόμενος καὶ σφοδρῶς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων ἰππασίας ποιούμενος φηγῶ προσκεκρουκὸς ἀφήρηται: παραχρήμα τὴν ψυχὴν. Ἐὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ ἄλλοις ἄλλαχού διεσπάρησαν.

მთელი ძალით გამართულიყო მათ (ე. ი. სკვითების) წინააღმდეგ. ის (ბაკურიანი) სკვითებს შეეყარა მაშინ, როდესაც ისინი ვიწრობებში გასულიყვნენ და ველაატოვის იქით დაბანაკებულებიყვნენ¹ მან რომ დაინახა მათი უამრავი რაოდენობა, მათთან ბრძოლაზე მაშინ ხელი აიღო, რადგან უმჯობესად ჩათვალა თავისი ჯარები ამჟამად უბრძოლველად დაეცვა, ვიდრე სკვითებს შეებოდა, დამარცხებულიყო და ბევრი მებრძოლი დახოცვოდა. მაგრამ ეს არ მოეწონა ვრანას: ის თავზეხელაღებული იყო და გამბედავი. ხოლო დომესტიკოსი, რათა მის წინააღმდეგ რამე ეკვი არ დაბედავებულიყო, რომ ის სილაჩრით ომის გადადებას აპირებდა, მიჰყვა ვრანას შემართებითს მოთხოვნებს და უბრძანა ყველას შეჯავშნულიყვნენ, საბრძოლო სტემა დასახა და სკვითების წინააღმდეგ გაემართა: შუა ფალანგის შუა ნაწილი თვითონ დააწყო. რადგან მოწინააღმდეგეთა ჯარის უმცირეს ნაწილსაც არ უღრიდა რომაული ჯარი, მარტო ერთი დანახვითაც შიშის ზარი დაეცა ყველას. მაინც შეუტოეს სკვითებს და ბევრი ამ ბრძოლაში მოიხრნენ, დაეცა აგრეთვე სასიკვდილოდ დაჭრილი ვრანაც. ხოლო დომესტიკოსი ვაშმაგებით იბრძოდა, მტრის წინა-

¹ სიტყვა-სიტყვით „მესერი ჩაერკოთ“ (ტონ ხარაკა პეჯამენოს).

აღმდევ ძლიერი მხედრული შემართვების დროს მუხას დაეჯახა და იქვე სული დალია. დანარჩენი ჯარი დაიფანტა, ზოგი სად და ზოგი სად.

Ταῦτ' οὖν μεμαθηγὰς ἡ αὐτοκράτωρ ἐπέμψαι μὲν τοὺς πεπτωκότας ἀπαντας ἰδία καὶ καθ' ἕναστον καὶ ὁμοῦ ἐπὶ δὲ τῇ τῆς ὁμοεστίχου θανάτῳ μᾶλλον στενάζων κρυσνοῖς ἡφίαι: θακρῶν. Ἐφίλαι: γὰρ ἐξόχως τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως (Anna Comnena VI, 14; ed. Reifferscheid, I, 222, 21—224, 8).

ალექსი კომნენოსი და მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

IX, 5. Ἐν τοῖς μέρεσιν οὖν γενόμενος τῶν Σερρών¹, ἐπεὶ ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ἡ Δοῦκας συνεπόμενος τῇ αὐτοκράτορι, ἦτετο εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν καταλίσσαι ἐπιτερπῆ ὄντα καὶ ἄδασ: ψυχροῖς καὶ ποτίμοις κατάρρυστον καὶ ἀποχρῶντα οἰκήματα ἔχοντα πρὸς τὴν βασιλείας ἡποδοχὴν (Πεντήχοστις τούτῳ τὸ ὄνομα), ὁ βασιλεὺς ἡπειλάς τῇ τούτῳ φιλῆματι αὐτοῦ που κατέλυσεν. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ μετ' αὐτὴν βουλομένῳ ἐξελθεῖν ὁ Πορφυρογέννητος συνεχῶρ: ἡξίσει δὲ μᾶλλον ἐγκαρτερῆσαι καὶ ἔσ: ἐφ'

ეს რომ შეიტყო თვითმპყრობელმა, დაიტირა დაღუპულები, ყველანი ცალ-ცალკე და ერთად. ხოლო დომესტიკოსის სიკვდილის გამო განსაკუთრებით სწუხდა და ცრემლებს ღვრიდა. ვინაიდან ძალიან უყვარდა ეს კაცი ჯერ კიდევ მისი (ალექსის) მეფედ გამოცხადებამდე.

სერის მიდამოებში რომ იყო, კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტმა, რომელიც თვითმპყრობელ ალექსის თან ახლდა, სთხოვა მას ჩემს აგარაკზე დავისვენოთო: სასიამოვნო აღვილია, კარგი ცივი სასმელი წყალი ჩამოიხუხუხებს და მეფის მისაღებად საჭირო ოთახებიც აქვსო (ამ აღვილს პენტეგოსტი ეწოდება). მეფეც დაჰყვა მის ამ სურვილს და შეისვენა იქ. მაგრამ მომდევნო ღღესაც, ალექსიმ რომ წასვლა დააპირა, პორფიროგენეტმა არ გაუშვა: სთხოვა ცოტა მომავრი, რათა მოსულიერდე

¹ Σέρραι არის ნაკედონიის ქალაქი და არა თრაკიისა, როგორც წერს ი. ლიუბარსკი (გვ. 549, შენიშვნა 897), და მდებარეობს მდ. სტრიმონის მახლობლად (Pape, Eigennamen s. v. Σέρραι), როგორც ჩანს, იმავე სექტორში, რომელშიც ფილიპოპოლია. ამ მხრივ საგულისხმოა, რომ კონსტანტინე დუკას დედის, მარიამის, მამულებიც ამავე სექტორში არის მითითებული (იხ. ზემოთ გვ. 89 და ქვემოთ გვ. 106—107).

ἢ ἀνακτιῖσασθαι· τε ἑαυτὸν τῆς ὀδαιοπορίας καὶ τὸ σῶμα τοῦ κονιορτοῦ καθάραι λουσάμενον. Εὐτρέπιστο γὰρ αὐτῷ ἦδη καὶ τὰ πρὸς εὐαχίαν θαψίλη. Ὁ δὲ καὶ αὐτῆς τῷ τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπέβηε θαλήματι. Ὡς δὲ λουσάμενον καὶ τοῦ βαλανείου ἐξελήλυθότα τούτου μεμαθήκοι Νικηφόρος ὁ Διογένης πάλαι τυρηνῶν, ἐπιτηρῶν δὲ εἰ που καὶ αὐτόχειρ δυνήθη τούτου γενέσθαι, περιζωσάμενος τὸν ἀκινάκην εἰσήει ὡς διήθεν ἐκ θήρας ἐπανῶν κατὰ τὸ σύνηθεξ. Τούτου οὖν ὁ Τατικίος θεασάμενος καὶ πάλαι γινώσκων τὸ παρ' αὐτοῦ μελετώμενον ἀπόσωτο ἐπειπὼν „Ἰνα τί ἀσυντάκτως οὕτως καὶ ξιφήρης εἰσέρχῃ; καιρὸς βαλανείου καὶ οὐχὶ ὀδαιοπορίας οὐδὲ θήρας ἢ μάχης ἐστίν“. Ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ διημαρτηκῶς ὑπεχώρησεν.

Ἰπολαβῶν δὲ ὡς ἦδη ἐπέγνωσται (δεινὸς γὰρ ἔλεγχος ἢ συνείδησις) δρασμφ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν πραγματεῖσασθαι· ἐβουλεύετο καὶ εἰς τοὺς ἐν Χριστοῦ πόλει ἀγροὺς τῆς βασιλίδος Μαρίας ἢ εἰς τὸν Πέρνικον ἢ τὸν Πეტριζὸν προσχωρήσαι· ἀκαίθην αὐμὶς πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐν διαθέσθαι. Προεφ-

მგზავრობისაგან და აბანოში ტანს ჭუჭყი მოაშორათ. მას უკვე მოემზადებინა მისთვის მდიდრული ნადიმი. ალექსი კვლავაც დაჰყვა პორფიროგენეტის სურვილს. როდესაც ალექსიმ იბანავა და აბანოლან გამოვიდა და ეს შეიტყო ნიკიფორე დიოგენემ¹, რომელიც დიდი ხანთა გაბატონებას ლამობდა და უთვალთვალებდა, თუ სადმე შესძლებდა საკუთარი ხელით მის მოსპობას, შემოიბრტყა მახვილი და შევიდა საბლში, თითქოს ნადირობიდან დაბრუნებულყო ჩვეულებისამებრ. ეს რომ დაინახა ტატიკიმ, რომელმაც წინათაც იცოდა მისი ამ განზრახვის შესახებ, ვაგდო ის და თან მიადიხა: „რატომ შემოსულხარ ასე არეულდარეულად, ისიც მახვილშემორტყმული? ხომ აბანოს დროა და არა ხეტიალისა, ნადირობისა, ან ბრძოლისა“. ისიც მიზნის მიუღწევლად აიკრიფა და წავიდა.

რადგან მიხვდა, რომ გაუგეს მისი ოინები (ვინაიდან საშინელი მამხილებელია სინილისი), ვადაწყვიტა ვაქცევით ეხსნა თავი და გადასულიყო დედოფალ მარია-მის ქრისტეპოლისის მამულებში, ან პერნიკში, ან პეტრიწონში, და იქიდან კვლავ გარემოებათა შესაბამისად მოეგვარებინა თავისი საქმეები. დედოფალ მა-

¹ ნიკიფორე დიოგენე იყო რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071) და ევდოკიას შვილი. ევდოკიას ჰყავდა უფროსი ვაჟი მიხეილი, შემდეგში კვისარი მიხეილ VII პარაპინაკი (1071—1078), კონსტანტინე X დუკასაგან (1059—1067).

θάκει: γὰρ ἡ βασίλισ Μαρία τοῦ-
ιον προσλαβέσθαι ἀδελφὸν ὄντα
ιητρόθεν τοῦ προβεβασλευκότος
ἀνδρὸς αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Δούκα,
κἀν τὰ ἐς πατέρας διήλλατον.

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τριταῖος
ἔκειθεν ἔξῃσι: τὸν δὲ Κωνσταν-
τῖνον αὐτοῦ που καταλελοίπει
ῥαστώνης χάριν δεδιώς τὸ ἀπα-
λὸν καὶ ἀσύνηθες τοῦ νεανίου
τότε πρώτως τῆς ἐνεγκαιμένης
πρὸς ἐκστρατεῖαν ἐξεληλυθὸς.
Ἦν γὰρ μονογενὴς τῆ μητρὶ.
Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σφόδρα τοῦ
νεανίσκου κηδόμενος πάσης ἀνέ-
πεως συνεχώρει: ἐπαπαλαύειν αὐτὸν
σὺν τῆ βασιλίδι μητρὶ, ἅμα δὲ
καὶ ὡς ἴδιον ἀπαρτὶ τέκνον ἐξό-
χωρ φιλῶν τοῦτον (Anna Com-
nena, IX, 5; ed. Reifferscheid
II, 41, 3—42, 7).

IX, 7. Ὁ μὲν οὖν αὐτοκρά-
τωρ τοῖς λογισμοῖς ἀνατρέχων,
ἐξ οὐπερ τὴν καθ' ἑαυτοῦ τοῦ
Διογένους μωλετὴν ἐπέγνωκεν,
καὶ ὅπως ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῆς
αὐτοῦ ἀναρρήσεως ἀμφοῖν ἐχρή-
σατο τοῖν ἀδελφοῖν ἐπύσης τε
φιλοφροσύνης καὶ κηδεμονίας ἐπὶ
τοσοῦτοις ἔτεσιν αὐτὰς ἡξίου,
κἀν οὐδὲν τούτων τὴν τοῦ Νικη-
φόρου γνάμην ἐπὶ τὸ βέλτιον
μετηλλοίωσεν, εἰς ἀμηχανίαν ἐνέ-
πιπτε. Ταῦτ' οὖν ὁ βασιλεὺς
ἀναλογιζόμενος πάντα καὶ ὅπως

როიანს დაუახლოვებია იგი, რო-
გორც თავისი მეუღლის, ყოფილი
მეფის მიხეილ დუკის ძმა დედის
მზრით, თუმცა სხვადასხვა მამო-
საგან იყვნენ¹.

მეფე ალექსი მესამე დღეს
გავიდა იქიდან; კონსტანტინე კი
იქ დასტოვა დასასვენებლად:
უფროთხილდებოდა ყმაწვილს, ნა-
ზი და მიუწეველი იყო, მაშინ
პირველად გამოსულოყო სალაშქ-
როდ; ის ხომ დედის-ერთა იყო.
და თვითმპყრობელი ალექსი და-
ლიან ზრუნავდა ყმაწვილზე და
ყოველგვარი შეღავათის მიზნით
მაზე თანხმდებოდა მისთვისაც
და მისი დედისთვის, დედოფალ
მარიამისთვის, და უყვარდა ის
განსაკუთრებულად სწორედ რო-
გორც საკუთარი შვილი.

თვითმპყრობელი ალექსი იმის
გამოანგარიშებას შეუდგა, თუ
რა დროიდან იცის მან დიოგე-
ნეს გეგმებზე მის (ალექსის) წი-
ნააღმდეგ, მოიგონა თავისი ტახტ-
ზე ასვლის დროიდანვე ორივე
ძმას² როგორ სიყვარულით და
მზრუნველობით ეპყრობოდა და
მთელი რიგი წლების მანძილზე
მათ პატივს სცემდა, მაგრამ ნი-
კიფორეს აზრთა მსვლელობა უკე-
თესობისაკენ ვერ შესცვალა; ამის
გამო ის დიდ საგონებელში ჩა-
ვარდა. ყველაფერ ამაზე ფიქ-

¹ იხ. ზემოთ გვ. 89, შენიშვნა.

² ორი ივე ძმა — ნიკიფორე დიოგენე და ლეონი (იხ. ანბნ კომენტე IX, 6).

μετὰ τὸ σφαλῆσαι: αὐτὸς εἰσῆει, ὅπως ἀπέσθη παρὰ τοῦ Τατικίου, καὶ γνοῦς ὡς τὸ φονουργὸν σιδηρίον θήγων κατ' αὐτοῦ ἀΐμασιν ἀναιτίοις σπεύδει: χράνα: τὰς χεῖρας καὶ ὁ τέως ἐφεδρεύων καὶ νυκτὸς ἐπιτηρῶν τὸν φόνον τελείσαι: ἀπαρακαλύπτως τοῦτον ἦδη ἐπισπεύδει, πολλοὺς ἐχυμαίνετο λογισμοῖς. Ἦθελε μὲν οὖν οὐδαμῶς τὸν Διογένην μεταλεύσεσθαι: δι' ὃν πρὸς αὐτὸν ἐγκάρδιον ἐκέκτητο πόνον ἐξόχως τὸν ἄνδρα φίλων' ἀπαξάπλωσ δὲ ἅπαντα συνελὼν ὅπη τε προβήσεται τὸ θεῖον ἐννοῶν, ἐπεὶ τὸν παρὶ ψυχῆς κίνδυνον αὐτῷ ἐφιστάμενον ἔγνω, πλήττεται τὴν καρδίαν. Καὶ εἰς ἓν τὸ πᾶν συναγγυῶν δεῖν ἔκρινεν κατασχεῖν τὸν Νικηφόρον.

წინა, თუ რა საფრთხე დასდგომოდა მის სულს, გული შეეკუმშა. ყველაფერი ეს რომ შეაჯამა, იმ დასკვნამდე მოვიდა, რომ საჭირო იყო ნიკიფორეს შეპყრობა.

Ἐκείνος δὲ τὸν μελετώμενον ἐπισπεύδων ὄρασμον καὶ βουλόμενος νυκτὸς τῆς πρὸς Χριστοῦ-πολιν φερούσης ἀφασθαι: ἐσπέρας ἀποστείλας εἰς τὸν Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον τὸν δοθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ταχυδρόμον ἔπειτο ἄποχαρίσασθαι αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀνένευε λέγων μὴ δύνασθαι ὄμωρον τοιοῦτον ἀμθημέρον τοῦ βασιλέως ἀποποιήσασθαι (Anna Comnena IX, 7; ed. Reifferscheid II, 44, 21 — 45, 14).

რომდა მეფე, ფიქრობდა იმაზე, რომ იმ მარცხის შემდეგ როგორ კვლავ მოვიდა მასთან, და როგორ ჰქრა მას ხელი ტატიკიმ; და მან კარგად იცოდა, რომ ის ლესავს მის მოსაკლავ მახვილს და აპირებს უდანაშაულო სისხლში ამოიხეაროს ხელები, ჩასაფრებულა ლამით, უდარაჯებს მას და ჩქარობს მკვლელობა შეასრულოს ახდილად; მეფე ღელავდა მრავალნაირი ფიქრების გამო. მას არავითარ შემთხვევაში არ უნდოდა დიოგენეს გამოჰკიდებოდა, რადგან მისდამი გულთადი გრძნობა ჰქონდა და ძალიან უყვარდა ეს კაცი. საერთოდ, ყველაფერს რომ თავი მოუყარა, ალექსი მიხვდა სადამდე შეიძლება ეს საშინელება გაიზარდოს და, როდესაც გაითვალისწინა, თუ რა საფრთხე დასდგომოდა მის სულს, გული შეეკუმშა. დასკვნამდე მოვიდა, რომ საჭირო

ნიკიფორე ჩქარობს გაქცევის განზრახული გეგმა სისრულეში მოიყვანოს და მოინდომა იმავე ლამეს ქრისტეპოლისკენ წასულიყო; ამ მიზნით მან საღამოს კაცი გაგზავნა კონსტანტინე პორფიროგენეტთან და შეუთვალა მას, მეფისაგან ნაჩუქარი ფეხმარდი ცხენი მათხოვეო. მან უარი შემოუთვალა და თან დასძინა: არ შემიძლია მეფის ასეთი საჩუქარი დღესვე გამოგიგზავნოო.

დედოფალ მარიამის მონაწილეობა ნიკიტორე ლიოგენეს შეთქმულებაში

[სცადეს ნიკიტორე ლიოგენე გამოეტყუებინათ, მაგრამ ვერაფერს ვახდენენ. მაშინ ერთ-ერთმა მოხელემ, მუზაკემ, სცადა ლიოგენე ეწამებინა და ლიოგენეც ყველაფერში გამოტყდა. მისი ჩვენებები ჩასწერა მეფის მდივანმა გრიგოლ კამატეროსმა].

IX, 8. Καὶ ὁ Διογένης ἀπαν-
τα ἀπαγγέλλων εἰς τὸν φόνον
παρσιῶνα.

Ἀναλκξόμενος δὲ πρῶτα ὁ
Μουζάκης τὰς τε ἐγγράφους αὐ-
τῶν ἱστορίας καὶ τὰ ἀναζητή-
σας εἶρε παρὰ τῶν πρὸς αὐτὸν
πεμπομένων γραφῶν, δὲ ὅν ἐφαί-
νετο καὶ ἡ βασιλεῖς Μαρία
τὴν μὲν ἀποστασίαν τοῦ Διογέ-
νους εἰδέναι, τὸν δὲ φόνον μηδα-
μῶς συγχωρεῖν ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπι-
μελείας ἀπεῖργειν αὐτὸν οὐκ ἀπὸ
τοῦ φόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ
αὐτῆς ψιλῆς ἔννοιᾶς, κομίζε: τῆ
βασιλεῖ. Ὁ δὲ ταύτας ὑπανα-
γνοῦς καὶ πλείονας τῶν ὑποπτει-
ομένων ἐγγεγραμμένους ἐνήρηως
καὶ ταύτους ἐκκρίτους ἀπαντας
ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν.

სახელები, და ესეინ ყველანი წარჩინებული პირები იყვნენ; ამიტომ
ის სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა.

Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τὰ
τῆς βασιλείδος Μαρίας
ἀνέκφορα μένειν ἤβούλετο. Καὶ
μέντοι καὶ διετήρησε τὸν ἀγνο-
οῦντα ὑποκριθεῖς δὲ ἦν πρὸς
αὐτὴν εἶχε πίστιν καὶ ἱστορίαν
καὶ πρὸ τοῦ τὰ τῆς βασιλείας
ἀναδεδῆασθαι σκηπτρα. Διεδίδοτο
δὲ πανταχοῦ τὴν τοῦ Διογένους

და ლიოგენეც ყველაფერი
უამბო, განზრახული მოკვლის
ამბავიც არ დაუმალავს.

დილით აღრე მუზაკემ თან
წაიღო ლიოგენეს დაკითხვის ჩა-
ნაწერები და წერილები, სხვადა-
სხვა პირებისაგან გამოვზავნილი,
რომლებიც იპოვა მან და საიდა-
ნაც ჩანდა, რომ დედოფალმა
მარიამმა იცოდა ლიოგენეს
შეთქმულების შესახებ, ხოლო
არასგზით არ თანხმდებოდა მეფე
მოეკლათ და დიდის მონდომე-
ბით ურჩევდა მას თავი შეეკავე-
ბინა არა მარტო მკვლელობის-
გან, არამედ თვით უაზრო გეგ-
მის შესრულებისაგან — ყველა ეს
მასალა მოუტანა მან მეფეს. ეს
წერილები რომ ჩაიკითხა, იქ იპო-
ვა ალექსიმ ბევრი ეჭვიანილის

თვითმპყრობელმა მოინდომა
დედოფალ მარიამის საქ-
მები დაეტოვებინა გაუმჯღავნე-
ბელი. აცხადებდა არაფერი ვი-
ციო, რადგან მარიამის მიმართ
დიდი რწმენა და ნდობა ჰქონდა
ჯერ კიდევ სანამ სამეფო ტახტს
მიიღებდა. ყველგან ავრცელებდ-
ნენ ხმებს, რომ ლიოგენეს გეგმა

βουλὴν παρὰ τοὺς Πορφυρο-
γεννήτου Κωνσταντίνου
τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῆς δια-
μηγυσθῆναι τῷ βασιλεῖ, καὶ ἄλλως
εἶχε τὸ πρᾶγμα. Ἐξ αὐτῶν γάρ
τῶν ἐξυπηρετούμενων τῷ Διογένης:
τὰ τῆς βουλῆς ἰδέμα διεπορημένε-
το (Reifferscheid II, 48, 9—31).

მეფეს შეატყობინა მარიაშის
ვაჟმა, მეფე კონსტანტინე
პორფიროგენეტმა, ნამდ-
ვილად კი საქმის ვითარება სხვა-
გვარი იყო. შეთქმულების ამბები
თანდათან ხდებოდა ცნობილი
თვით დიოგენეს თანამზრახველ-
თა წყალობით.

თანე იტალოზი

Υ, 8. Καταλαβὼν δὲ ταύτην
καὶ ἐν συγχύσει: τὰ κατὰ τὴν
ἐκκλησίαν εὐρῶν οὐδὲ πρὸς βρα-
χύν τινα χρόνον ἀνέσεως ἔτυχεν.
Ἄλλ' ἔπειτα ἐκεῖνος ἀποστολικὸς
ὢν, ἐπεὶ κυμαίνομένην τοῖς τοῦ
Ἰταλοῦ² δόγμασι τὴν ἐκκλησίαν
εὐρε, καὶ κατὰ τοῦ Βρυεν-
νίου ἐβουλεύετο (Κεῖτὸς δὲ αὐτὸς
τὴν Καστορίαν κατασχών, ὡς
εἴρηται), ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἠμέ-
λει τοῦ δόγματος.

Ἐπὶ τούτοις γάρ καὶ τὰ κατὰ
τὸν Ἰταλὸν ἐβλάστησαν μεγάλως
τὴν ἐκκλησίαν συνταράττοντα.
Οὗτος δὲ ὁ Ἰταλὸς (θεὶ γάρ τὰ
αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς διηγήσα-
σθαι) ὄρητο μὲν ἐξ Ἰταλίας καὶ
ἐν τῇ Σικελίᾳ ἐφ' ἰκανὸν διέτρι-
ψε· νῆσος δὲ αὐτῇ ἀρχὸν τῆς
Ἰταλίας διακειμένη. Οἱ γάρ Σικε-

იქ¹ რომ ჩავიდა ალექსი და
არეული ნახა საეკლესიო საქმეები,
მოკლე ხნითაც კი არ შეუსვენია.
ის როგორც მოციქული ისეთი
იყო და, როდესაც დაინახა, რომ
ეკლესია იტალოსის დოგმატე-
ბის წყალობით ღელავდა, თუმცა
ბრიენიუსის³ წინააღმდეგ აბი-
რებდა გალაშქრებას (ეს ის კელ-
ტია, რომელმაც, როგორც ითქვა,
კასტორია დაიკავა), მაგრამ მაინც
დოგმატის საკითხიც უყურადღე-
ბოდ არ დასტოვა.

ამ ხანებში აღმოცენდა და
გავრცელდა იტალოსის მოძღვრე-
ბა, რომელმაც ძალიან შეაშფო-
თა ეკლესია. ეს იტალოსი (საჭი-
როა თვით დასაწყისიდანვე ვად-
მოგცეთ მისი ამბები) წარმოშო-
ბით იტალიიდან იყო და სიცი-
ლიაში გაატარა კარგა დიდი
ხანი: ეს კუნძული იტალიის მახ-

¹ ე. ა. კონსტანტინეპოლში.

² Ἰταλικὸς CG.

³ ეს იყო წარჩინებული ლათინი, რომელმაც მთავარსარდლის თანამდებობა
იკავა.

⁴ τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικῶν ἐβλά-
στησαν G. ბუნდამული სიტყვები („იტალიელთა მწვალებლობის შესახებ“) წარ-
მოადგენენ მთელი თავის სათაურს, რომელიც G-ხელნაწერის გადამწერს შეცდო-
მით ზიგ ტექსტში ჩაურთავს. იხ. CB I (1839), გვ. 256.

λοι ἀποστάντες τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν καὶ μάχας ἀπονενευκότες τοὺς Ἴταλοὺς εἰς συμμαχίαν προὐκαλέσαντο, μεθ' ὧν καὶ ὁ τοῦ Ἰταλοῦ πατήρ ἦν ἔχων καὶ τὸν παιῖδα μεθ' ἑαυτοῦ, κἄν μὴ στρατεύσιμον εἶχε τὴν ἡλικίαν, συνεφερόμενον τούτῳ καὶ συμπαρασκαίροντα καὶ τὰ πολεμικά, οἷα τὰ τῶν Ἰταλῶν, παιδεύόμενον. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς ἡλικίας οὕτως εἶχε τῷ Ἰταλῷ καὶ ἡ πρώτη τριακτὴ καταβολὴ τῆς παιδείσεως. Ἐπει δὲ ὁ κλεινὸς ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Μανιάκης τοῦ Μονομάχου τὰ σκηπτρα τῆς Ῥωμαίων διέποντος τυραννήσας τὴν Σικελίαν κατέσχε, μάλιστα ἐκεῖθεν ὁ τοῦ Ἰταλοῦ πατήρ καὶ τὸν παιῖδα ἐπιφερόμενος πέφυγε. Καὶ εἰς Δογγιβαρδίαν φυγάδες ἄμφω κατήχθησαν ἕτι ὑπὸ Ῥωμαίους τελούσαν.

და ორივე ლტოლვილი ჩავიდა კიდევ რომაელებს ეკუთვნოდათ.

Ἐκεῖθεν δὲ οὗτος ὁ Ἰταλός, οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβε παιδείας ἀπάσης καὶ τέχνης λογιკῆς οὐκ ἐνδεῶς ἔχουσιν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν ἐρραθίσμητο, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεδυκῶς ἀνέλαμψε καὶ ἀνέθορε καὶ διὰ σκουδῆς τοῖς φιλο-

ლობლად მდებარეობს, სიცილიელში გადაუდგნენ რომაელთა სახელმწიფოს და დააბირეს მათ წინააღმდეგ ომი და ბრძოლები გაეჩალებინათ, და მოკავშირეებად მოუხმეს იტალიელებს, რომელთა შორის იყო აგრეთვე იტალიოსის მანა; მას თან ჰყავდა შვილიც, რომელიც, თუმცა მას ჯერ არ ჰქონდა სახელწოდება ასაკი, მაგრამ მაინც მამას ახლდა თან, კეციკით ხტოდა და ასე იწერებოდა, როგორც ეს იტალიელებშია მიღებული, საომარ საქმიებში. ასეთი იყო იტალიოსის ყრმობის პირველი წლები, ასეთი იყო მისი სწავლა-აღზრდის პირველი საფეხველი. ხოლო როდესაც იმ სახელგანთქმულმა გიორგი მანიაკემ, რომაელთა მეფედ მონომახოსის ყოფნის დროს, აჯანყება მოაწყო და სიცილია დაიკავა, იტალიოსის მანა თავისი შვილითურთ ძლივს გაიქცა იქიდან. ლონგიბარდიაში, რომელიც ჯერ

იქიდან ეს იტალიოსი, არ ვიცი როგორ მოხდა ეს, კონსტანტინეპოლში ჩამოვიდა, რომელსაც არათერო აკლდა ყოველგვარი განათლებისა და სიტყვიერებითი ხელოვნების საქმეში. ბასილი პორფიროგენეტის მეფობიდან დაწყებული ვიდრე თვით მონომახოსის მეფობამდე მეცნიერება, თუმცა მეტწილად დამცირებული და უგულვებელყოფილი იყო, მაგრამ მთლად კი კვლავ

λόγοις ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰαλιζίου τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ πρὸ τούτου γλιθόντων τῶν πλειόνων καὶ παιζόντων ἀνθρώπων καὶ ὀρτυγίαις καὶ ἄλλοις ἀίσχισαι παιγνίοις ἐνασχολουμένων διὰ τὴν γλιθὴν, λόγον δὲ καὶ παιδεύσασιν ἔπρασαν τεχνικὴν ἐν παρέργῳ τιθεμένων.

ხოლო მეცნობებას და განათლებას, ყოველგვარ ხელოვნებას სასხვათაშობისოდ თვლიდნენ.

Ὡς οὖν οὖν τὸν ἐνταυθα ἔχοντας ὁ Ἰταλὸς ἐρήκως καὶ ἀνδράσιν ἑμιλήσας σχολαστικαίς καὶ ἀμειλίχοις καὶ τὸ ἦθος ἀγρίαις (ἦσαν γὰρ τότε καὶ τινες περὶ τὴν βασιλευσσαν τινεῖς) παιδείας τοίνυν ἐξ ἐκείνων λαγυκῆς μετασχῶν καὶ Μιχαήλ ἐκείνη τῶν Ἑλλῶν ἐν ὑστέρῳ προσομιλήσεν, ὅς οὖν πάνυ τι πρὸς διδασκάλους σοφοὺς ἐφοίτησε, διὰ πύσσεως δὲ δεξιότητα καὶ νοῶς ὀξύτητα, τυχῶν μὲντοι καὶ ἡσὸν ἀρωγοῦ πρὸς τούτοις διὰ τὴν τῆς μητρὸς θερμότητην ἰκεσίαν ἐπαγρυπνήσεως συχνῶς τῆ ἐν τῆ ναιψ τοῦ Κύρου τῆς θεοτόκου σептῆ εἰκονίσματι καὶ θερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένῃς, εἰς ἄκρον σοφίας ἀπάτης ἐληλακῶς καὶ τὰ Ἑλλήνων καὶ Χαλδαίων ἀκριβωσάμενος γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιζήτητος ἐν σοφίᾳ. Τούτη γοῦν ὁ Ἰταλὸς προσομιλήσας ἐν ἀπαιδέυτῳ ἦθει καὶ βαρβαρικῶ οὐκ ἠδύνατο φιλοσοφίας εἰς βᾶθος

გაბრწყინდა და აღზევდა და ფილოლოგიოსთა მეცადინეობის საგნად იქცა თვითმპყრობელ ალექსის დროს; ამ დრომდე კი მეტი წილი აღამიანებინსა ფუფუნებაში ცხოვრობდა და გართობებს ეძლეოდა, მისდევდნენ მწყურხე ნადირობას და სხვა სამარცხვინო გართობებს ფუფუნების გამო, ხოლო მეცნობებას და განათლებას, ყოველგვარ ხელოვნებას სასხვათაშობისოდ თვლიდნენ.

აი, ასეთი ხალხი დახვდა იტალოსს იქ, და ტრიალებდა სწავლულ კაცებში, რომლებიც ამავე დროს იყვნენ ტლანჯი და ხნით ველურნი (იყვნენ ხომ ასეთებიც დედაქალაქში); ნათვან ეზიარა ის სიტყვიერებითს განათლებას და უფრო გვიან დაუახლოვდა იმ მიქელ მსელოსს, რომელსაც ბევრი არ უვლია ბრძენ მასწავლებლებთან, მაგრამ, ბუნებრივი სიძნარჯვისა და გამჭროიანი გონების წყალობით, აგრეთვე ღმერთის შემწეობით, გარდა ამისა იმის წყალობით, რომ დედა-მისი უმხურვალესი ვედრებით (ისე რომ მისმა თვალებმა რული არ იკოდა) მიმართავდა იშორად კიროსის ტადარში დასვენებულ ღვთისმშობლის წმინდა ხატს და ცხარე ცრემლებით გამოსთხოვდა მას წყალობას თავისი შვილისათვის, — აი, ყველაფერ ამის წყალობით მან მიიღწია ყოველმეტრივი სიბრძენის მწვერვალს: ელინთა და ქალდეველთა მოძღვრებას. ზედმიწევნით დეეუფლა და მა-

ἐλπίειν διδασκάλων ἕως μηδ' ἐν τῷ μανθάνειν ἀνεχόμενος, φράσους ὡν μεστός καὶ ἀπονοίας βαρβαρικῆς πάντων τε καὶ ἀποπερτερεῖν καὶ πρὸ τοῦ μανθάνειν οἰόμενος καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἑλλῶν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀντετάξαστο.

დროს სრულიად ვერ იტანდა მასწავლებლებს, რადგან აღსაყვამ თავსებლობით და ბარბაროსული უგუნურებით და იმ აზრისა იყო, რომ ყველაზე მაღლა იდგა ჯერ კიდევ სწავლის დაწყებამდე, და სწავლის პირველი ზღურბლიდანვე პსელოსს დაუწყო წინააღმდეგობის გაწევა.

Ἐμβριμόνας δὲ τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὑπερνοῦς φθορῶν ἐν πανθῆμοις συνελεύσεσιν ἐποιεῖτο σοφιστικὰς συνείρων ἐρραχελίαις καὶ πᾶν εἴ τι τοιοῦτον προτιθεῖς καὶ αὐθις ὑπέχων λόγον τοιοῦτότροπον. Τοῦτον προσηταρίαστο καὶ ὁ τριναῦτα βασιλεύων Μιχαήλ ὁ Δούκας καὶ οἱ τούτου ἀδελφοὶ καὶ δευτέρου μὲν λόγου τοῦτον πρὸς τὸν Ἑλλῶν ἐτίθειτο, ἕως δὲ περιείχοντό τε αὐτὸν καὶ ἐν λογιχαῖς συνεχρῶντο ἑμίλληαι; ἦσαν γὰρ φιλοσογῶτατοι οἱ Δούκα: καὶ οἱ τοῦ αυτοκράτορος ἀδελφοὶ καὶ αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεύς Μιχαήλ.

მშყრობელის იმები და თვით მიხილ მეფეც.

Ὁ δὲ Ἴταλὸς φερμὸν ἄει καὶ μανικὸν πρὸς τὸν Ἑλλῶν ἔβλεπε, καὶ ἔχεῖνος ὡς ἀετὸς τῶν τοῦ Ἴταλοῦ ἐρραχελίων ὑπερίπταστο. Τί τὸ μετὰ ταῦτα; ἐσφάδαξε τὰ τῶν Λατίνων τε καὶ Ἴταλῶν

შინდელი დროისათვის სახელი გაითქვა თავისი სიბრძნით. აი, ამასთან გააბა უროთიერთობა იტალოსმა, მაგრამ თავისი უზრდელი და ბარბაროსული ხასიათის გამო ვერ შესძლო ფილოსოფიის სიღრმეს ჩასწვდომოდა; სწავლის დროს სრულიად ვერ იტანდა მასწავლებლებს, რადგან აღსაყვამ თავსებლობით და ბარბაროსული უგუნურებით და იმ აზრისა იყო, რომ ყველაზე მაღლა იდგა ჯერ კიდევ სწავლის დაწყებამდე, და სწავლის პირველი ზღურბლიდანვე პსელოსს დაუწყო წინააღმდეგობის გაწევა.

ის ღრმად შეიჭრა დიალექტიკაში და ყოველდღიურ არეგდარეგას იწვევდა შეგროვებულ ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ აბდა-უბდას თხზავდა და ყველაფერს, რაც კი რამეს ასეთს წამოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა ამნაირსავე დასაბუთებას. მას მეგობრობდა მაშინდელი მეფე მიხილ დუკა¹ და მისი ძმები. მართალია, მას, შედარებით პსელოსთან, მეორე ადგილას აყენებდნენ, მაგრამ მაინც ცალიან უყვარდათ იგი და იყენებდნენ მას სიტყვიერი პაექრობის შემთხვევებში; დუკები ხომ უაღრესად განათლებული იყენენ, თვით-

იტალოსი მუდამ ანთებული და აღზნებული უყურებდა პსელოსს, როდესაც ის როგორც არწივი დააფრინდებოდა ხოლმე იტალოსის აბდა-უბდას. რა მოხდა ამის შემდეგ? ლათინთა და

¹ მიხილ VII დუკა პარაპინჯი (1071—1078). მართამ მართა-ყოფილის ქმარი.

κατὰ Ῥωμαίων καὶ ἡ τῆς Λογ-
 γιστρίας ἑλῆς ἕμοσ καὶ Ἰτα-
 λίας ἐμελετᾶτο κατάσχεσις. Καὶ
 ὁ βασιλεὺς ἐκείνος τὸν Ἰταλὸν
 ὡς οἰκείον δῆθεν καὶ ἄνδρα ἀγα-
 θὸν καὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπιστά-
 μενον εἰς Ἐπίδαμνον¹ ἀπέστειλε.
 Καὶ ἕνα συντέμω τὸν λόγον, ὡς
 κάκει ἐφωρᾶτο καταπρόδοχός τὰ
 ἡμέτερα καὶ ἀπεστέλλετο ὁ μέλ-
 λων αὐτὸν μετακινεῖν ἐκείθεν,
 τούτου αἰσθόμενος φυγὰς εἰς
 Ῥώμην ὄχετο.

Εἶθ' ὅποιος ἐκείνος μετακί-
 νηθεὶς πρὸς τὸν βασιλεῖα ππρα-
 κλήσει χρησάμενος κατὰ κέλευσιν
 ἐκείνου τὴν Κωνσταντίνου κατέ-
 λαβε τὴν μονὴν τὴν οὕτω καλου-
 μένην Πηγὴν ἐνδιαίτημα λαβῶν
 καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων
 πσσαράχογτα.

Ἐνθα καὶ τοῦ Ψαλλοῦ μετα-
 χωρήσαντος Βυζαντιῶθεν μετὰ τὴν
 ἀπόκρισιν αὐτῆς φιλοσοφίας ἀπά-
 σης προέστη διδάσκαλος, ἕπατος
 τῶν φιλοσόφων χρηματίσας, καὶ
 τὰς τε Ἀριστοτελικὰς βίβλους
 καὶ τὰς Πλατωνικὰς ἐξηγεῖσθα:
 ἐποσὺνδᾶζε.

იტალიელთა ზრახვები წარიმარ-
 თა რომაელთა წინააღმდეგ¹ და
 ისინი მთელი ლონგინარდის
 დაპყრობას ცდილობდნენ. და იმ
 მეფემ იტალიის ვაგზავნა ეპი-
 დამნოსში როგორც, აღმათ, მი-
 ნაური კაცი და პატიოსანი და
 იტალიელთა საქმეების მცოდნე.
 და მოკლედ რომ მოგვჭრა სიტყვა,
 როდესაც იქ შენიშნულ იქმნა
 როგორც ჩვენი საქმის მოლალა-
 ტე. ვაგზავნა კაცი, რათა იგი
 იქიდან ვაეძეგებინა; ეს რომ შე-
 იტყო, იგი რომში გაიქცა.

შემდეგ მან, აქათ და არაფე-
 რიათ, მონახნია და სთხოვა შეეფს
 და მისი ნებართვით კონსტანტი-
 ნეს ქალაქში ჩავიდა და საცხოფ-
 რებლად მიიღო ეგრეთწოდებუ-
 ლი „სივის“ მონასტერი და ორ-
 მოცი წმინდანის სახელობის ეკ-
 ლესია.

შემდეგ, როდესაც პსელოსი
 ბიზანტიონიდან გადასახლდა ბე-
 რად ალკვეციის შემდეგ, ის (ე. ი.
 იტალიის) სათავეში ჩადგა რო-
 გორც მთელი თილოსოფიის მას-
 წავლებელი და მიიღო წოდება
 «ფილოსოფოსთა იპატოსისა», და
 არისტოტელეს და პლატონის
 წიგნთა მთარგმანებლობას მის-
 დევდა.

¹ აქ იგულისხმება ნორმანების მიერ იტალიის დაპყრობა 1071 წელს.

² ეპიდამონ — ძველი ბერძნული კოლონია ილირიონი. იგი III საუკუნეში (ე. წ.) დაიპყრეს რომაელებმა და უწოდეს დიორაკიუმო. ახმა კომენტე ერთ აღგილას (I, 16) ამბობს: „...ქალაქი ეპიდამონი, რომელსაც, აწ დაამკვიდრებულნი ჩვეულების მიხედვით, ეწოდებოთ *Μυροάχιον*“.

Καὶ τὴν μὲν τῷ δόξαι πολυμαθέστατος, δεινὸς δὲ μάλλον εἶπερ τις ἄλλος διερευνήσασθαι τῶν ἀνθρώπων τὴν δεινοτάτην περιπατητικὴν καὶ ταύτης πλέον τὴν διαλεκτικὴν.

Πρὸς δὲ τὰς ἄλλας τέχνας τῶν λόγων οὐ πάνυ τι εὐφυῶς εἶχεν, ἀλλὰ περὶ τε τὴν γραμματικὴν ἐχώλεσε τέχνην καὶ τοῦ ῥητορικοῦ νέκταρος οὐκ ἐγεύσαστο· οὐδὲ ἐκεῖθεν ὁ λόγος τούτου ἐφήρμοστο καὶ εἰς ἄλλος ἀπέξεστο. Ἔνθεν τοι καὶ τοῦ χαρακτῆρος εἶχε στρυφνῶς καὶ τὸ πᾶν ἐμπεριβόλως. Καὶ συννεύκει ὁ λόγος αὐτῷ τὰς ὀφρῆς, καὶ δόλου ἀπέπνευε· δριμύτητος. Διαλεκτικῶν δὲ ἐφόδων ἐμειμέστωτο τούτῳ τὸ ξύγγραμμα, καὶ ἡ γλῶττα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐπεφόρητο τῷ διαλεγόμενῳ ἐν ταῖς ὀμιλίαις μάλλον ἢ ταῖς γραφαῖς.

Οὕτως εἶχεν ἰσχυρῶς πρὸς τὰς διαλέξεις καὶ τοσοῦτον ἄψυκτος ἦν, ὥς τὸν ἀποκρινόμενον αὐτομάτως συννευχθῆναι· πρὸς τὴν σιγὴν καὶ εἰς ἀμηχανίαν ἐλθεῖν. Ἐκατέρωθεν γὰρ τῆς

და იყო იგი, არსებული შეხედულებით, უაღრესად განათლებული, და უფრო მეტად, ვიდრე სხვა ვინმე ადამიანთაგან, დახელოვნებული იყო პერიპატოელთა ურთულეს საკითხებში, და ამაზე უფრო მეტად დიალექტიკაში.

ხოლო სიტყვიერების სხვა ხელოვნებებში იგი არც თუ ძალიან ნიჭიერი იყო, ხოლო გრამატიკულ ხელოვნებაში კოკლობდა¹ და რიტორიკის ნექტარიც არ ეგემა; ამიტომაც იყო, რომ მისი სიტყვა შეწყობილი არ იყო და არც ლამაზად ჩამონაკვთილი, ამიტომ აღნაგობითაც (ეს სიტყვა) იყო ტლანჭი და მთლად შელამაზებული. სიტყვა მას წარბებს შეუქრავდა ხოლმე და მთლიანად სუნთქავდა კვიმატიანობით. თავისი ნაწერი მას ავსებული ჰქონდა დიალექტიკური საბუთებით, და ენა ეპიქირემების გროვით იყო აჭრელებული, უფრო მეტად საუბრის დროს, ვიდრე ნაწერებში.

იმდენად ძლიერი იყო პაექრობაში და იმზომამდე მიუხებელი, რომ მოპასუხე თავისთავად ამჯობინებდა დუმილს და უსაშველო მდგომარეობაში ვარდებოდა. რამეთუ ყოველი მხრიდან

¹ ამ შემთხვევაში რომ ანბნ კომენტე მართალია, ჩანს იოანე იტალიელის ერთი წერილიდან, რომლითაც იგი მიმართავს „აბაზე გრამატიკოსს“ (იკულისხმენ, იოანე პეტრიწი) და სთხოვს მას ზოგი გრამატიკული საკითხის გარკვევას. იმ. H. Μαρρ. Ιωανν Πετριτσκιῆ... გვ. 108; ს. ყაუხჩი იწვილი, ბიხანტიურის ლიტერატურის ისტორია. თბ. 1963, გვ. 263—264.

ἔρωτήσεως βόθρον ὄρυττε καὶ εἰς φρέαρ ἀποριῶν ἐνέβαλλε τὸν προσδιαλεγόμενον. Οὕτως ἐμπείρωσ εἶχε τῆς διαλεκτικῆς ὁ ἀνήρ καὶ ταῖς ἐπαλλήλαις ἐπερωτήσεις κατέπνιγε τοὺς διαλεγόμενους συγγέμων αὐτῶν καὶ συνταράττων τὸν νοῦν. Καὶ οὐκ ἦν τὸν ἀπαξ αὐτῆρ συντυχόντα τοὺς λαβυρίνθους τούτου διελθεῖν.

Ἄμουσότητος δὲ ἄλλως ἦν, καὶ θυμὸς αὐτοῦ κατεκράτει καὶ ἦντινα προσεκτίσαστο ἀρετὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, κατέλυε καὶ ἠφάνιζεν ὁ θυμὸς. Διελέγετο γὰρ καὶ ἔπεσε καὶ χερσὶν ὁ ἀνήρ καὶ τὸν προσδιαλεγόμενον οὐκ ἠφίει πρὸς ἀπορίαν ὄλωσ ἐλθεῖν οὐδ' ἀνταρκες ἦν αὐτῆρ τὸ ἐπιρράψαι τοῦ ἀντικειμένου τὸ στόμα καὶ σιγῆν αὐτοῦ καταψηφισθαι, ἀλλ' εὐθύς ἡ χεὶρ κατὰ τε τοῦ πώγωνος καὶ τῶν τριχῶν προσεφίλλετο καὶ νῆρις εὐθύς ξυνεπτόμιζεν νῆριν καὶ ἀκάθεκτος ἦν ὁ ἀνθρωπος καὶ τὰς χεῖρας ἕμοσ καὶ τὴν γλῶτταν. Τοῦτο δὲ μόνον ἀφιλόσοφον εἶχεν, ὅτι μετὰ τὴν πληγὴν κατελίμπανε τοῦτον ὁ θυμὸς καὶ τὸ δίκαιον κατελάμβανε καὶ εἰς λαμπρὸν μετάμελον ἦρχετο.

Ῥὶ δὲ τῷ φίλον καὶ περὶ τῆς ἔψεως αὐτοῦ μαθεῖν, μεγάλη μὲν αὐτοῦ ἡ κεφαλὴ, τὸ μέτωπον προπετέστατον, τὸ πρόσωπον ἐμ-

თბრიდა შეკითხვების ორმოს და სიძნელეთა ქაში აგდებდა მოსაუბრეს. ამრიგად, ეს კაცი დიხელოვნებულ იყო დიალექტიკაში და განუწყვეტელი შეკითხვებით აბრჩობდა მოპაექრეებს: აბნევდა მათ და გონებას ურყევდა. ვინც მას ერთხელ შეხვდებოდა, ვერ შეძლებდა მისი ლაბირინთების გავლას.

საერთოდ, ის ძალიან გაუთლელი იყო და ვნებათ-ღელვა შეიპყრობდა ხოლმე: და რომელი სათნოებაც მას მეცნიერებით შეუძენია, ვნებათ-ღელვას იგი დაუშლია და გაუქარწყლებია. ეს კაცი კამათობდა სიტყვებითაც და ხელებითაც და მოსაუბრეს აღარ აცლიდა მთლიანად ჩავარდნილიყო გაჭირებულ მდგომარეობაში; არ კმარობდა, რომ მოწინააღმდეგეს პირს დაუყოფდა ხოლმე და მას დუმილს მიუსჯიდა; მაშინვე მისი ხელი ეცემოდა წვერსა და თმებს და ერთ თავხედობას შორე თავხედობა სდევდა თან; ეს კაცი თავშეუქავებელი იყო, როგორც ხელებს ისე ენის მხრით, მხოლოდ ის ჰქონდა მას არა ფილოსოფოსური, რომ გარტყმის შემდეგ ვნებათ-ღელვა მას დაუცხრებოდა, ცრემლად იღვრებოდა და აშკარა სინანულში ვარდებოდა.

თუ ვინმე სასურველად მიიხევის შეიტყოს მისი გარეგნობის შესახებ, ვიტყვი, რომ დიდი თავი ჰქონდა, უშბლი ძალიან წინ წა-

φανὲς καὶ ὁ μυκτῆρ ἐλεύθερόν
 τε καὶ ἀνετον ἀπέπνευε: τὸν ἀέρα
 καὶ περιφερῆς ὁ πῶγων, τὰ στέ-
 να εὐρύς¹ καὶ εὐπαγῆς² τὰ μέ-
 λη τοῦ σώματος τῆν δὲ τῆς ἡλι-
 κίας ἀναδρομῆν τῶν εὐμηχεστέ-
 ρων ἦ-των, τῆν δὲ φωνῆν ταισῶ-
 τος, εἶος ἂν ἀπὸ τῶν Λατίνων
 ἐληλυθὸς νεανίας εἰς τῆν ἡμε-
 θαπῆν γῆν τὰ Ἑλλήνων μὲν ἐκ-
 μάθοι, οὐ πάνυ δὲ καθαρῆς: τ:
 τῆν φωνῆν, ἀλλ' ἔσται οὐ καὶ
 κολορίωτέρας ἐκφέρει: τὰς συλλα-
 βὰς. Ἄλλ' οὕτε τὸ τοῦ σώματος
 οὐκ εὐαγῆς οὕτε τὸ εἰς ἄκρον
 ἄφωνον ἐλάνθανε τοὺς πολλούς,
 τοῖς δὲ ῥήτορικωτέροις ἀγροικί-
 ζων κατελαμπάνετο. Ἐνθὲν τοι
 καὶ τὰ συγγράμματα τούτου συν-
 ἔσφιγκτο μὲν ἀπανταχῶθεν τοῖς
 διαλεκτικῶσι τόποις, ἀσυνταξίαι
 δὲ καλίαν καὶ σολοικισμῶν³ σκο-
 ράδιον διεργημένον παντάπασιν
 οὐκ ἐξέφευγεν.

ლებით, მაგრამ ის თავიდან ვერ
 ლებას და სოლეკიზმებს, რომლებიც აქა-იქ ნამდვილად იყო გაფან-
 ტული.

V, 9. Οὕτως τοῖσιν προκαθί-
 μενος φιλοσοφίας³ ἀπάτης καὶ

მოწყული, ნათელი სახე; ნესტო-
 ები თავისუფლად და ფართოდ
 ისუნთქავდნენ ჰაერს; წვერი მო-
 მრგვალებული პქონდა, გულ-
 მკვრიდი ფართო და სხეულის
 ნაკვთები მტკიცედ შეკრული;
 ტანით მაღლებზე უფრო დაბალი
 იყო; გამოთქმით ისეთი იყო,
 როგორიც შეიძლება იყოს კაცი,
 რომელიც ლათინთაგან ჩვენს ქვე-
 ყანაში მოვიდა ყმაწვილობაში და
 შერე ისწავლა ელინთა ენა: არც
 თუ წმინდა ბერძნულ ენაზე ლა-
 პარაკობდა; ზოგჯერ მარცვლებს
 დანახინჯებულად გამოთქვამდა.
 არც მეტყველების არა-უზადობა
 და არც სიტყვათა დაბოლოების
 უხმოდ გამოთქმა გამოეპარებოდა
 უმრავლესობას, ხოლო რიტორი-
 კაში გამოცდილებს მისი ენა
 გლეხურიდ ესახებოდათ. ამიტომ
 მისი (ე. ი. იტალოსის) თხზულებ-
 ბები, მართლა შეკრული იყო
 ყველგან დიალექტიკური ადგი-
 იცდენდა უმწყობრობის ცთომი-

ამრივად, ეს (ე. ი. იტალოსი)
 იყო მეთაური ზოგადი ფილოსო-

¹ სიტყვა-სიტყვით სწერია: გულმკვრივით ფართო იყო, ხოლო სხეულის ნაკ-
 თებით — ჩანკვნილი (ე. ი. მხარბეჭიანი).

² *Σολοικισμός* — სოლეკიზმი ანუ ლათინური გამოთქმით ყველა თანამედ-
 როვე ენაში მიღებული სოლეკიზმი (*solocicismus*) ეწოდება გრამატიკულად
 უსწორო ფორმების ხმარებას სიტყვებში; ერთგვარად ენათესავენა „ბარბარონსა“.
 წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან *σολοικος* („ცუდად მოლაპარაკე“, „შეცდო-
 მებით მოლაპარაკე“).

³ *Προκαθήμενος φιλοσοφίας* იგივეა რაც *θησιος των φιλοσοφων*. სიტყვა
θησιος, რომელიც მომდინარეობს *θησ-საგან* (ან *θησ-ისაგან*), ნიშნავს „უმაღ-
 ლესს“, „უზენაესს“ და რომაულ პერიოდში ანით აღინიშნებოდა *consul*.

συρρεούσης εις αὐτὸν τῆς νεότη-
τος (καὶ γὰρ τὰ τε Πρόκλου καὶ
Πλάτωνος καὶ τὰ φιλοσόφων ἀμ-
φοῖν Πορφυρίου τε καὶ Ἰαμβλί-
χου ἀνεκάλυπτε τούτοις δόγματα
καὶ μάλιστα τὰς Ἀριστοτέλους
τέχνας καὶ τὴν ὡς ὀργάνου πα-
ρεχομένην χρείαν ὑφηγεῖτο τοῖς
ἐπιθέλουσι πραγματείαν καὶ ταύτη
μᾶλλον ἐνηθρύνετο καὶ ἐνησχό-
λητο) οὐ πάνυ τὶ τοὺς μανθάνον-
τας ὠφελῆσαι ἐξίσχυσε τὸν θυ-
μὸν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ψυχῆς
ἀκαταστασίαν κωλύειν ἔχων.

ლედდა მისი ვნებათ-ლელვა და ხასიათის სხვა დაუდგრომლობა.
Καὶ ὄρα μοι τοὺς τούτου μα-
θητάς, τὸν Σολομῶντα Ἰωάννην
καὶ τινὰς Ἰασίτας καὶ Σερβλίας
καὶ ἄλλους τάχα περὶ τὴν μά-
θησιν ἐσπουδακότας· ὦν τοὺς
πλείους θάμα φοιτῶντας πρὸς τὰ
βασίλεια καὶ αὐτὴ ἐπιθεασάμην
ἵστερον τεχνικὸν μηδὲν τὶ κατὰ
ἀκρίβειαν εἰδῶτας, σχήματιζομέ-
νους δὲ τὸν διαλεκτικὸν κινήσε-
σιν ἀτάκτοις καὶ μορίων παρα-
φόροις τισὶ μεταφοραῖς, ὑγιᾶς δὲ
οὐδὲν ἐπισταμένους προβαλλομέ-
νους τὰς ἰδέας, ἦδη δὲ καὶ τὰς
μετεμψυχώσεις συνεσκιασμένως
πως καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοιότροπα
καὶ παραπλησίως τούτοις ἀλλό-
κοτα. Καὶ τίς γὰρ λόγου μετέ-
χων οὐ παρῆν τοῦ ἱεροῦ ζεύγους
τοσοῦτον περὶ τὴν τῶν ψείων

ფიისა და მისთან თავს იყრიდა
ახალგაზრდობა: რამეთუ ის მათ
უმარტავდა პროკლეს და პლა-
ტონის, აგრეთვე ორივე ფილო-
სოფოსის პორფიროსისა და იამ-
ბლიხოსის მოძღვრებას, და უბი-
რატესად უთარგმანებდა მსურ-
ველებს არისტოტელეს შრომებს
და «ორგანონის» სარგებლობას;
უფრო მეტად ამით მოჰქონდა
მას თავი და ამას იკვლევდა; მაგ-
რამ მაინც-და-მაინც ბევრი ვერა-
ფერის შველა შესძლო მოწათფე-
ბისათვის, რადგან ამას აბრკო-

აბა, დამხედღე მის მოწათფებებს,
იოანე სოლომონს და ვინლაც
იასიტებს, სერვლებსა და სხვებს¹,
რომლებიც, ჩანს, სწავლაში ბე-
ჯითნი ყოფილან. ამათგან ბევრ-
ნი ხშირად მოსულან სასახლეში
და მე თვით, შემდეგ ხანებში,
მინახავს ისინი და იმათ არაფე-
რი მეცნიერული ზედმიწევნით
არ იცოდნენ, თავიანთ დიალექტი-
კოსობას წარმოსახავდნენ ხოლ-
მე უწესრიგო მოძრაობებით და
სხეულის ნაკვთთა რაღაც გიჟური
გრეხით; არავითარი სალი ცოდ-
ნა არ ჰქონდათ, წამოსროდნენ
ხოლმე იდეებს და ბუნდოვანად
მსჯელობდნენ მეტემფსიხიზზე
(სულთა გაღასახლებაზე) და სხვა
ამგვარსა და დაახლოებით ამნაირ
უცნაურობაზე. ვინ არ მოდიოდა

¹ აქ ჩამოთვლილ პირთა შესახებ, რომლებსაც არავითარი კვალი არ დაუტო-
ვებიათ ფილოსოფიის ისტორიაში, იხილეთ საკუთარ სახელთა საძიებელში.

λόγων ἐξερπύνησιν διὰ πάσης
 νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαπονουμέ-
 νων; τοὺς ἐμούς φημι τοκέας καὶ
 βασιλεῖς. Ἄλλὰ τι μικρὸν παρα-
 διηγῆσομαι: θίβωσι γάρ μοι: τοῦτο
 νόμος ῥητορικὸς.

მშობლებსა და მეფე-დედოფალს.
 ამაზე: რიტორიკის კანონი ამის

Μέμνημαι τῆς μητρὸς καὶ
 βασιλίδος πολλὰκις ἀρίστου προ-
 κειμένου βίβλον ἐν χερσὶν φερού-
 σης καὶ τοὺς λόγους διερπυνομέ-
 νης τῶν δογματιστῶν ἀγίων πα-
 τέρων, μάστιχα δὲ τοῦ φιλοσόφου
 Μαξίμου καὶ μάρτυρας. Ἔσπουθᾶ-
 κε: γὰρ οὐ τοσοῦτον περὶ τὰς
 φυσικὰς συζητήσεις, ὅπως περὶ
 τὰ θόγματα τὴν ὄντως σοφίαν
 καρποσθεῖα: βουλομένη. Καί μοι
 πολλάκις θαυμαῶσαι ἐπέχει καὶ
 θαυμάζουσα ἔφηγν ποτὲ πρὸς
 αὐτὴν „πῶς αὐτόθεν πρὸς τοσοῦ-
 τον ἕψος ἀπέβλεψας; ἐγὼ γε τρέ-
 μω καὶ οὐδ' ἄκροις ὤσιν ἀπο-
 τολμῶ τούτων ἐπαίειν. Τὸ γὰρ
 πάνυ θεωρητικὸν τε καὶ νοερὸν
 τὸν ἄνδρὸς, ὧς φασιν, ἕλιγγον
 παρέχεται τοῖς ἀναγινώσκουσιν“.
 Ἦ δὲ με:διείσασα ἔφη: „ἐπαίνε-
 τὴν οἶδα τὴν θελίαν ταύτην
 καὶ οὐδ' αὐτὴ ἀτρέμας ταῖς βίβ-
 λοις ταύταις πρόσευμι. Ἄλλ'
 ὅμως ἀποσπασθεῖα τούτων οὐ θύ-
 ναμαι. Σὺ δὲ μοι: μικρὸν ἀνάμει-
 νον καὶ ταῖς ἄλλαις ἐγκύψασα

სასახლეში შეცნიერებასთან და-
 კავშირებულ პირთაგან, როდე-
 საც წმინდა ცოლ-ქმარი¹ ამდე-
 ნად იღწვოდნენ, მთელი დღე და
 ღამე, საღმრთო წერილთა შესა-
 სწავლად? მე ვგულისხმობ ჩემ
 მაგრამ ცოტა რაბეს გიამბობთ

მაგონდება დედა-ჩემი, დედო-
 ფალი, ხშირად სასაუბროდ რომ
 იჯდა და ხელში წიგნი ეჭირა
 და სწავლობდა წმინდა დოგმა-
 ტისტი მამების მოძღვრებას, გან-
 საკუთრებით კი ფილოსოფოსისა
 და მოწამის მაქსიმეს მოძღვრე-
 ბას. ის იმდენად საბუნებისმეტყ-
 ველო საკითხებისათვის კი არ
 გულმოდგინეობდა, რამდენადაც
 სურდა დოგმატიკის გაცნობით
 ქეშმარიტი სიბრძნის ნაყოფნი
 მოეწყვიტა. და მე ხშირად გამ-
 კვირვებია მისი საქმე და ერთ-
 ხელ განცვიფრებულმა ვუთხარი
 მას: „როგორ ახერხებ და აქედან
 იმ სიმაღლეს შესცქერო? მე ვკან-
 კალებ და ყურის წვერებითაც
 ვერ ვებედავ ვისმინო ასეთი რა-
 მები; როგორც ამბობენ, ამ კა-
 ცის (ე. ი. იტალოსის) მჭვრეტე-
 ლობა და მგონიერობა ყველა
 იმას, ვინც მას ჰკითხულობს,
 თავბრუს ასხამს“. ხოლო მან
 ღიმილით მითხრა: „საქებია, ვო-
 ცი მე, შენი ასეთი მოშიშობა;
 თვითონ მეც ასეთ წიგნებს დამ-

¹ იგულისხმებიან ანნას დედა და მამა, ალექსი კომნენოსი და დედოფალი ირინე.

βίβλοις πρότερον και της τούτων ἀπογεύσῃ ἡδύτητος“.

მოვწყლდ. შენ კი ცოტა დამიცადე, და ჯერ სხვა წიგნებში ჩაიჭვროტე და მერე ამათგან იგემე სიამოვნება“.

Ἐτρωσέ μου τὴν καρδίαν ἡ τῶν ῥηθέντων μνήμη και ὡσπερ εἰς πέλαγος ἄλλων διηγημάτων ἐμπέπτωκα. Ἀλλά με θεσμός ἱστορίας ἀπείργει ἔνθεν τοι και πρὸς τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν ἀνατρεχέτω ὁ λόγος.

Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ἀνωθεν ῥηθείσιν αὐτοῦ μαθηταῖς ἀκμάζων ὁ Ἰταλὸς πᾶσι καταφρονητικῶς προσεφέρετο τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνοήτων πρὸς ἀνταρσίας ἀνακινῶν και τυράννους ἐκ τῶν οἰκείων μαθητῶν οὐκ ὀλίγους ἀποκαθιστάς. Καὶ εἶχον πολλοὺς προσφέρειν, εἰ μὴ ὁ χρόνος με τὴν μνήμην ἀφείλετο. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἦσαν πρὸ τοῦ ἀναχθῆναι τὸν ἐμὸν πατέρα εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιουσίαν· ἐπεὶ δὲ τὰ ὧδὲ παιδείας ἀπάσης εὖρεν ἔνδεῶς ἔχοντα και τέχνης λαγκῆς τοῦ λόγου πόρρω που ἀπελαθέντος, αὐτὸς, εἰ που¹ σπυθῆρες τινες ἦσαν τούτου ὑπὸ σπαθιδῆ κρυπτόμενοι, ἀναχωνύειν ἠπέλεγτο και [τοὺς] ὅσοι περὶ τὰ μαθήματα ἐπιρρεπῶς εἶχον (ἦσαν γὰρ τινες και οὗτοι βραχεῖς, και οὗτοι μέχρι τῶν Ἀριστοτελικῶν ἐστηκότες προθύρων¹), τούτους

შვილებით ვერ ვუახლოვდები. მაგრამ მაინც არ შემოძლია მათ

მოვწყლდ. შენ კი ცოტა დამიცადე, და ჯერ სხვა წიგნებში ჩაიჭვროტე და მერე ამათგან იგემე სიამოვნება“.

გული დამიწყლულა ამ სიტყვების მოგონებამ და მე როგორც ზღვაში ისე გადავეშვი სხვა მოთხრობების მშობით. მაგრამ მე მზლუდავს ისტორიის კანონებს; ამიტომ, დე ისევ იტალოსის საკითხს დაუბრუნდეს მოთხრობა.

მაშასადამე, ასეთ ზემოთ მოხსენებულ თავის მოწაფეებში რომ ყვავოდა, იტალოსი ყველას ზიზლით ეპყრობოდა და ბევრნი უგუნურთავან აღძრა ასაჯანყებლად, და ტირანებიც საკუთარი მოწაფეების რიცხვიდან ცოტანი არ წარმოშვა. ბევრის დასახელება შემეძლო, რომ ჯამთა ვითარებას არ ამოეშალა ისინი ჩემი მეხსიერებიდან. მაგრამ ყველაფერი ეს იყო, სანამ მამა-ჩემი ავიდოდა სამეფო ტახტზე. რადგან მას აღზრდის მთელი საქმეები დახვდა ასეთ ნაკლულევან მდგომარეობაში და რადგან მეცნიერებაც ძალიან შორს იყო გაძევებული, მან თვითონ, თუ კი საღმე მისი რამე ნაპერწყლები ფარულად შენახულიყო ნაცრის ქვეშ, საჩქაროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწყლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიდრეკილება აქონდა (რა-

¹ ეἰ που — პროθύρων] აქ ახნა კონენე იმეორებს თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიქელ პსელოსის სიტყვებს; პსელოსი წერს: ...εἰ που σπυθῆρες τινες

πρὸς μάθησιν ὁτρύνων οὐκ ἐνε-
δίδου, προηγεῖσθαι: δὲ τὴν τῶν
θείων βίβλων μελέτην τῆς Ἑλλη-
νικῆς παιδείας ἐπέτρεπε.

ლად აქეზებდა სწავლისათვის, ხოლო ურჩევდა შედარებით ელი-
ნურ განათლებასთან საღვთო წიგნების შესწავლისათვის მიეცათ
უპირატესობა.

Τὸν δὲ Ἰτακλὸν εὐρηκῶς θορύ-
βων τὰ πάντα μεστὰ ποιούμενον
καὶ πολλοὺς ἐξαπατώντα τῷ σε-
βαστοκράτορι: Ἰσακκίῳ τὴν τοῦ-
του δοκιμασίαν ἀνέθετο· ἀνὴρ δὲ
οὗτος φιλολογώτατος καὶ μεγα-
λεπήβολώτατος. Καὶ ἔς οὕτως
ἔχοντα τὸν ἄνδρα εὐρηκῶς θυμο-
σίᾳ ἤλεγξε παραστήσας εἰς μέ-
σον εἶθ' οὕτως τῇ ἐκκλησίᾳ πα-
ρέπεμψε κατὰ κέλευσιν τὰ δευ-
φῶδ καὶ βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ τὴν
ἑαυτοῦ ἀπαιδεύσιν κρύπτειν οὐχ
οἶός τε ἦν, κάκεισε ἔκφυλα τῆς
ἐκκλησίας δόγματα ἐξηρεῖξάτο
καὶ εἰς μέσους τοὺς τῆς ἐκκλη-
σίας λογάδας κωμῶδῶν οὐκ ἐπαύ-
ετο καὶ ἄλλα τινὰ ποιῶν ἤθους
ἀπαιδεύτου καὶ ἄρβυρακῶν προ-
έδρου ὄντος τῆς ἐκκλησίας τηνι-
κάυτα Εὐστρατίου τοῦ Γαριῶ.
Ἐς τοῦτον παρακατέσχε κερ! τὰς
οἰκοδομὰς τῆς μεγάλης ἐκκλη-

მეთუ იყვნენ ზოგიერთი ასეთე-
ბიც, მკირედნი, და ესენიც მხო-
ლოდ არისტოტელესეულ წინა-
კართან იღვნენ), მათ დაუცბრომ-

მან (ე. ი. ალექსი კომნენოსმა)
დაინახა, რომ იტალიის ყველა-
ფერს აკეთებს არეგ-დარევით და
ბევრსაც ატყუებს, ამიტომ მან
დაავალა სევისტოკრატორ ისა-
კის მისი (იტალიის) გამოცდა-
გამოკვლევა: ეს კაცი იყო ძალიან
განათლებული და უაღრესად გა-
მომბრძმელი. იმანაც (ე. ი.
ისაკმა) გამოიკვლია, რომ ეს
კაცი მართლა ასეთი ყოფილა,
საჯაროდ ამხილა ის საგანგებოდ
მოწვეულ კრებაზე და შემდეგ
ასე გადასცა იგი ეკლესიას თა-
ვისი ძმის, მეფის, ბრძანებით.
რადგან მას თავისი უმეცრობის
დამიღვა არ შეეძლო, იქაც ეკლე-
სიისათვის უცხო დოგმატების
აღმონთხევა დაიწყო და არ იშ-
ლიდა ეკლესიის მესვეურთა წრე-
ში [ეკლესიის დოგმატების] მასხა-
რად აგდებას, და სხვა რამეებ-
საც სწადიოდა უზრდელი და ბარ-

σοφίας ἐπὶ σποδιᾷ παρεκρύπτοντο, ἀνεχάνυε (ათე კი სიბრძნის რამე ნაპერ-
ვსებო ფრთვლის ქვეშ ფარულად ინახებოდა, მან ვააცხოველა) ...ὅσοι περὶ τὰ
μαθήματα ἐπιστολάσασιν (უცნო კი მეცნიერებისათვის იმეცადინა) ...Βραχίς
γὰρ ὁ τηλικαῖα χυθὸς λογίους παρέτρεφε, καὶ τοῖτους μέχρι τῶν Ἀριστο-
τελικῶν ἐστηκότας προθύρων (ამაშინდელმა დრომ მკირედნი მეცნიერი აღ-
ნარდა, და ესენიც არისტოტელესეულ წინაკართან იღვნენ). იხ. Michael Psel-
los, Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance (976—1077).
Tome I. Texte établi et traduit par Émile Renauld. Paris 1926, p. 33;
Я. Любарский, Алексинада, стр. 513, прим. 588.

σίας, ὡς ἵνα τάχα πρὸς τὸ κρείττον μεταποιήσῃ. Ἄλλὰ μικρὸν θάπτον ἂν αὐτὸς τῆς ἐκείνου μετέσχε κακίας ἢ μετέδωκε κρείττονος γνώσεως, κατὰ τὸ φάμενον, καὶ ὁ Ἴταλὸς τὸν Γαριβάν ἔβλον ἑαυτοῦ ἐποίησατο.

კოტა უფრო ადრე იგი თვისობვე ეზიარა იტალოსის ბოროტებას, ჯიდრე ის მოაქცია უკეთეს მოძღვრებაზე და, როგორც ამბობენ, იტალოსმა მთლად თავისკენ მოაქცია გარიდა.

Τί τὸ ἐντεῖθεν; ὁ δῆμος ἄπας τῆς Κωνσταντίνου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συγκεκίνητο τὸν Ἴταλὸν ἀναζητοῦντες. Καὶ τάχα ἂν ἄφ' ὑψους εἰς μέσον τῆς ἐκκλησίας ἔρριπτο, εἰ μὴ λαθὼν ἐκείνος εἰς τὸν ὄροφον τσουτουῖ τοῦ θείου τεμένους ἀνελθὼν ἔν τινι φωλεῖ ἑαυτὸν συνεκάλυψεν.

Ἔως δὲ τὰ παρ' ἐκείνου κακῶς δογματισθέντα πολλοῖς τῶν περὶ τὰ ἀνάκτορα ἐθρυσλεῖτο καὶ μεγίσταις οὐκ ὀλίγοι διαφθάρησαν ὑπὸ τῶν φθοροποιῶν τούτων δογμάτων καὶ μεγάλως ἢ τοῦ βασιλέως ψυχῇ διὰ τοῦτο ἐδάκνυτο, εἰς ἔνδεκά τινα κεφάλαια τὰ δογματισθέντα κακῶς παρὰ τοῦ Ἰταλοῦ συνεκεφαλαιώσαντο καὶ τῷ βασιλεῖ ἐξάπεστελλον. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτὰ ταῦτα τὰ κεφάλαια τὸν Ἰταλὸν ἀναθεματίζει ἐπ' ἄμβωνος ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσεν ἀνακακασυμμένη τῇ κεφαλῇ τοῦ πλῆθους ἅπαντος ἀκρωμένου καὶ ἐπιλέγοντος αὐτοῖς τὸ ἀνάθεμα.

ბაროსული-ხასიათის ვამო, ეკლესიის მაშინდელი მეთაურის ევსტატი გარიდას დროს; ამან იგი (იტალოსი) დააკავა და იყოლია დიდ-ეკლესიის შენობაში, თითქოს იმ მიზნით, რომ მალე უკეთესობისაკენ შეეცვალა იგი. მაგრამ

რა მოხდა ამის შემდეგ? კონსტანტინეპოლის მთელი ხალხი აღელვებული მივიდა ეკლესიასთან და იტალოსის გადმოცემას მოითხოვდა. და მალე სიმაღლიდან შუა ეკლესიაში ჩამოვადგდნენ, რომ იგი ფარულად ამღვთის ტაძრის სახურავზე არასულიყო და იქ სადღაც სოროში არ დამალულიყო.

რადგან მის მიერ ბოროტად ქადაგებული დოგმატები სანეფოკარზე მყოფთაგან ბევრს მოედოდა დიდებულნი, არა მცირედნი, ირყვნებოდნენ ამ ბილწი დოგმატებით და ამის ვამო მეფის სული იტანჯებოდა, თერთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბოროტი დოგმატები ჩამოყალიბებული და გაეგზავნა მეფეს. ხოლო თვითმპყრობელმა უბრძანა იტალოსის თავები დაეკრულა დიდ ეკლესიაში საქადაგოდან: მთელ ხალხს უნდა მოესმინა ქუდმოხდილს და თითოეული ამ თავის მოსმენის შემდეგ ეთქვა: «ნათემა» (ე. ი. წყეული იყოს).

Ὡς οὖν ἐγένετο ταῦτα καὶ ὁ Ἰταλὸς ἀκάθαρτος ἦν καὶ πάλιν ἐν πολλοῖς τὰ τοιαῦτα ἔλεγε ἀναφανδὸν καὶ παραινόμενος παρὰ τοῦ βασιλέως ἄτακτόν τι καὶ βραββαρικὸν ἀπεπέδη, ἀνεθεματίσθη καὶ αὐτός, κἄν ἐς ἕστερον ἀνθίς ἐκείνου μεταμεληθέντος μετρώτερος καὶ ὁ ταύτου γέγονεν ἀναθεματιστής.

ინახნა, მისი შეჩვენება უფრო
 Καὶ τὰ μὲν δόγματα ἀπεντεῖσθαι ἀναθεματίζεται, τὸ δὲ ἐκείνου ὄνομα πλαγίως πως καὶ ὑποκεκρυμμένως καὶ οὐδὲ τοῖς πολλοῖς γνωρίμας ὑπάγεται τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἀναθέματι.

Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν ὑστέροις καιροῖς μεταβέβητο περὶ τὸ δόγμα καὶ ἐφ' οἷς ποτε πεπλάνητο μεταμεμέλητο. Ἦρνεῖτο δὲ καὶ τὰς μεταψυχώσεις καὶ τὸ ὑβρίζειν τὰς σεπτάς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον μεθερμηγεύειν πως πρὸς τὸ ἑρμῆδοξον ἔσπευθε καὶ ὄηλος ἦν καὶ αὐτὸς καταγνώσκων ἑαυτοῦ ἐφ' οἷς πρῆην τοῦ εὐθέως μετετέτραπτο (Auna Comnena, V, 8—9; ed. Reifferrscheid I 177—184).

მეტრიწონი

XIV, 8. Ὁὖπω ἐναυτὸς εἰς παρεληλῆθε: καὶ λογοποιουμένην ἀκηχοῦς ἀνθίς [περ:] τῶν Κομάων διὰ τοῦ Ἰστρου διαπεραίωσιν

მართალია, ეს ასეც მოხდა, მაგრამ იტალოსს მანც თავშეუკავებლად ეჭირა თავი და კვლავ მრავალთა თანადანსწრებით იმასვე ამბობდა ახლილად და მეფის მოთხოვნა-დარიგებას უწესოდ და ბარბაროსულად უკუაქცევდა; ამიტომ თვით იგი (ე. ი. იტალოსი) იქმნა შეჩვენებული, თუმცა უფრო გვიან, როდესაც მან კვლავ მოლმობიერი გახდა.

მას აქეთ ეს დოგმატები დაკრულვილია, ხოლო იმისი სახელი რალაც შემოვლით და ფარულად და არც ყველასათვის შესაცნობად ექვემდებარება საეკლესიო დაკრულვას.

შემდეგ ხანებში მან შეიცვალა თავისი დოგმატები და ნახობდა, რომ ცდებოდა. იგი ხელს იღებდა მოძღვრებაზე სულთა გადასახლების შესახებ და წმინდათა-წმინდა ხატების შებილწვაზე; მოძღვრებაც იღებდის შესახებ შეცვალა და მართლმადიდებლობას შეუფარდა და ცხადი იყო, რომ თვითონაც ჭგმობდა იმას, რომ წინათ გადაუხვია სწორ გზას.

ერთი წელიწადი არც კი გასულიყო, რომ მას (ე. ი. ალექსისს) კვლავ მოესმა გავრცელებული ხმები კომანთა მიერ ისტ-

ὄγδοῦς ἦδη ἐπιειμήσεως¹ ἐφιστα-
μένης ἀρχομένου φθινοπώρου κατὰ
μῆνα Νοέμβριον ἔξεισι τῆς βασιλι-
δος τῶν πόλεων καὶ τὰς θυνά-
μεις ἀπάσας μεταπεμφάμενος κα-
τατίθησι τοῦτους εἰς τε Φιλιπ-
πούπολιν καὶ εἰς τὸν λεγόμενον
Πετρούζον καὶ Τριάδιτζαν καὶ
εἰς τὸ θέμα τοῦ Νίσου μέχρι
καὶ τῆς παρίστρας Βουρανιτζό-
βης ἐπισκήψας πολλὴν τε περὶ
τοὺς ἴππους αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι
ἐπιμέλειαν, ὥστε πύονας γερονό-
τας ἐν καιρῷ μάχης θύνασθαι
φέρειν τοὺς ἐπιτάτας, αὐτὸς δὲ
κατὰ τὴν Φιλιπούπολιν ἐνδία-
τρίβει. Πῶς δὲ αὕτη περὶ τῆν
τῆς Θράκης μεσόγειαν (Anna
Comnena, XIV, 8; ed. Reiffers-
scheid II, 256, 1—12).

როსის ვადალახვის შესახებ. ამი-
ტომ იგი უკვე დამდგარი მერვე
ინდიქტიონის ნოემბრის თვეში,
შემოდგომის დასაწყისში, დედა-
ქალაქიდან გავიდა, მთელი ჯა-
რი დაიბარა და ჩააყენა ის
ფილიპუპოლისში და ეგრეთწო-
ლებულ პეტრიწოსში და ტრი-
ადიწაში, ნისის თემში ვიდრე
მეზობელ ვურანიწოვამდე, და
ბრძანება გასცა, რომ დიდი
ზრუნვა გამოეჩინათ თავიანთ
ცხენებზე, რათა ისინი მოსუქე-
ბულიყვნენ და ბრძოლის დროს
შესძლებოდათ მხედრების ტარე-
ბა, ხოლო თვითონ ფილიპუპო-
ლისში იმყოფებოდა. ეს ქალაქი
მოთავსებულია შუაგულ თრა-
კიაში*.

¹ ეს სიტყვა ἐπιειμήσις ნიშნავს, საზოგადოდ, „განაწილებას“, „გავრცელებას“ (ან. ასობას „ცეცხლის გავრცელება“, „ცეცხლი მოედო“). ხოლო სპეციალურ წელთაღრიცხველ ტერმინოლოგიაში ის უფროს „ინდიქტიონს“ (იხ. W. Kubitschek. Grundriss der antiken Zeitrechnung. München 1925, S. 106: „Indiction.. griech. ἰνδικτιῶν, ἰνδικτιος, ἐπιειμήσις“). მერვე ინდიქტიონი ხვდება 1114 წელს (იხ. იქვე, გვ. 107, ტაბულა).

² ამ ნაწივეტში მოხსენებული *Πετρούζος* (acc. *Πετρούζον*) არის ჩვენი მკითხველისათვის კარგად ცნობილი „პეტრიწონი“, სადაც იყო გრიგოლ ბაკურიაწისძის მიერ 1083 წელს დაარსებული მონასტერი და სემინარია. იგივე „პეტრიწონს“ იხსენიება მეორე ადგილასაც (იხ. ზემოთ IX, 5). აქვე უნდა ვთქვათ შემდეგი: ზოგიერთ ხელნაწერში ნაცვლად იმისა, რომ ეწეროს *Πετρούζος*, სწერია *Πριუტოს*. ტექსტის ახალ გამოშვებულთა (Reifferscheid. Leib) მიერ დადგენილია, რომ აქ უნდა ეწეროს *Πετρούζος*. მართლაც, ზემოთ მოყვანილი ცნობის მიხედვით *Πετρούζოს* მდებარეობს ფილიპუპოლის ნახლობლად (მთელი ჯარი დაიბარა და ჩააყენა ის ფილიპუპოლისში და ეგრეთწოდებულ პეტრიწოსში...).

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ „ალექსიადის“ IX, 5-ში მოხსენიებული „პეტრიწონს“ უკავშირდება დედოფალ მარიამს. სახელდობრ იქ ნათქვამია: ალექსი კომნენოსის წინააღმდეგ ბოროტი განზრახვის დაშვებამას ნიკიფორე დიოგენეს (რომელიც იყო მიხეილ VII-ის, მარიამის პირველი ქორის ძმა, დედის მხრით) გვგმა რომ ჩაეფუშა. მან აგადაწვეტა გაქცევით ეხსნა თავი

ხალიბები

XIV, 8. Ἦβουλόμην οὖν τὸ
 δόγμα τῶν Μανιχαίων ἐπιδρα-
 μεῖν καὶ συνεσπειραμένως ἀνα-
 πύξαι, προσέειπεν: σπουδάζαι [τε]
 τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀθεωτάτων
 δογμάτων τούτων. Ἄλλ' ἅμα μὲν
 εἶδυσθε, ὅτι πᾶσιν ἐστὶ καταγέ-
 λαστος ἡ τῶν Μανιχαίων ἀίρε-
 σις, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἰστο-
 ρίαν ἐπισπεύδουσα παρήγημι τοὺς
 κατὰ τούτων ἐλέγχους. Καὶ ἄλ-
 λως δὲ οὐ τοὺς τοῦ ἡμετέρας
 ἀπλῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν
 οἶδεν τὸν κατ' ἡμῶν λελευτηχότα

მინდოდა მანიქეველთა მოძლ-
 ვრებას შეეხებოდი და მოკლედ
 დამეხასიათებინა ეს მოძღვრება,
 ამასთანავე შეცადნა მათი უღეთო
 დოგმატები დამერღვია. მაგრამ
 ერთი მხრით რადგან ვიცი, რომ
 მანიქეველთა მწვალებლობა სასა-
 ცილოდ მიიჩნია ყველას, მეორე
 მხრით რადგან შე ვისწრათი
 თხრობა განეგარძო, მე გამოვ-
 ტოვებ მათ წინააღმდეგ საბუთე-
 ბის მოტანას. და, საზოგადოდ,
 არა მხოლოდ ჩვენი წრის ხალხი,
 არამედ — ვიცი — თვისთ პორფი-

და გადასულიყო დედოფალ მარია მის კრისტეპოლისის მამულეებში, ან
 პეტრიწონში, ან პეტრიწონში, და იქიდან კვლავ მოეგვარებინა თავისი საქმეები.
 დედოფალ მარიამს დაუახლოვებია იგი, როგორც თავისი მეუღლის, ყოფილი
 მეფის მიხედვით დუკას ძმა დედის მხრით. თუმცა სხვადასხვა მამისაგან ჩვენმა
 (იხ. ზემოთ, გვ. 89—90). როგორც ჩანს, მარიამ დედოფალს (საქართველოს მეფის
 ბაგრატ IV-ის ასულს) მამულეები ჰქონია პეტრიწონში. „ალექსიადის“
 IX, 5-ში აღწერილია 1094 წლის ამბები, ხოლო ჩვენ ვიცით. რომ პეტრიწონში
 ქართული მონასტერი და სემინარია დააფუძნა გრიგოლ ბაკურიანისძემ 1083 წლის
 მანდობელ ხანებში.

თუ რა ეკავირო შეიძლება ჰქონდეს პეტრიწონში მარიამ-მართაყოფილის
 კუთვნილ მამულს იქ არსებულ ქართულ კერასთან, ამას ნომარადი კვლევა-ძიება
 გაარკვევს, როდესაც დამატებითი მასალები იქნება გამოვლენილი პეტრიწონში
 1083 წლამდე არსებული ვითარების შესახებ; იყო აქ მანამდე რაიმე დაწესებუ-
 ლება, რომელიც გრიგოლ ბაკურიანმა განაახლა, თუ პირველად აქ ქართული
 კერა ჩნდება 1083 წელს?

შენიშვნა: ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველმა პროფ. ალ. ცაგა-
 რელმა გაბადა ცნობილი, რომ აფილიპოპოლიდან 30 ვერსტის მოშორებით,
 ქალ. სტანიშაქის სამხრეთით ნახევარი საათის საფალ გზაზე არის ნანგრევები
 საშუალო საუკუნეებში ცნობილი სავაჭრო-სამრეწველო ქალაქის პეტრიწონისა,
Петрицъ (სლავურად *Петричъ*) (А. Цагарели, Сведения о памятниках
 грузинской письменности, том I, выпуск третий. СПб 1884, стр. XII). მაგ-
 რამ სედება ალ. ცაგარელი, თითქოს ანნა კომნენეს თავის საისტორიო თხზულე-
 ბაში ჰქონდეს მოთხრობილი მათა ბაკურიანისძეთა მიერ პეტრიწონის მონასტ-
 რის (*Παναγία τῆς Πετριτζουπίσης*) დაარსების შესახებ. ასეთი ცნობა ანნას
 „ალექსიადის“ არ მოიპოვება.

Πορφύριον ἐν πλείοσι κεφαλαίοις εἰς ἀτοπίαν πολλήν συνωθήσαντα τὸ τῶν Μανιχαίων φλόαρον ὄνομα ἐπιστημονικώτατα περὶ τῶν ὄνο ἀρχῶν ἐπισκαψάμενον, εἰ καὶ ἡ μοναρχία τούτου εἰς τὴν Πλατωνικὴν ἐνάδα ἦ καὶ τὸ ἐν τοῦς ἀναγινώσκοντας ἀναγκάζει συνάγειν...

როსი, ჩვენ წინააღმდეგ ცოფებს რომ ყრის, თავისი შრომის ბევრ იდგილას დიდ შეუსაბამობაზე მიუთითებს და მანიქეველთა სულელურ მოძვრებას ორი საწყისის შესახებ უალრესი მეცნიერულობით იხილავს. თუმცა მისი ერთსაწყისობა აიძულებს მკითხველებს მივიდნენ პლატონისებურ ერთობამდე ან ერთამდე...

Ἄλλὰ τούτους δὴ τοὺς ἀπὸ Μάνεντος καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, τῶν τῆς Καλλινίκης¹, ἀγριωτέρους ἔντας τὰς γυνώμας καὶ ὤμοις καὶ μέχρις αἵματος διακινδυνεύοντας ὃ ἐν βασιλευσιν ἐκεῖνος θαυμαστος Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς πολέμῳ νικήσας ἐξ ἀνδραποδισάμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκεῖθεν ἀπὸ τῶν Χαλύβων καὶ τῶν Ἀρμενιῶν τόπων εἰς τὴν Θράκην μετήνεγκε καὶ τὰ περὶ τὴν Φιλιππουπόλιν αὐλῆζεσθαι κατηγάγκασεν, ἅμα μὲν τῶν ἐρμυνοτάτων πύλεων καὶ φρουρίων, ἃ κατεῖχον τυραννῶντες, ἀπαγαγών, ἅμα δὲ καὶ φύλακας ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτους τῶν Σκυθικῶν ἐκείνων διεκδρόμων, ἀς

სწორედ ესენი, მანის და ქალბატონ კალინიკეს¹ შეიღებინს, პავლეს და იოანეს მიმდევრები, რომელნიც იყვნენ უხეში აზრების მატარებელი, ველურები და სისხლის მღვრელები, ომში დაამარცხა მეფეთა შორის საკვირველმა იოანე ჩიშისხიმ, დაატყვევა ისინი და გადაიყვანა აზიიდან, ხალხების მხარიდან და არმენიკთა იდგილებიდან თრაკიაში და ძალით დააბინავა თეილიმუპოლის მიდამოებში, ერთი მხრით რადგან უნდოდა მოეშორებინა ისინი გამაგრებულს ქალაქებიდან და ციხეებიდან, რომლებიც ეპყრათ მათ მტარვალურად, ხოლო მეორე მხრით იმიტომ, რომ უნდოდა გამოეყენე-

¹ კალინიკე იყო მანის მიმდევარი ქალი, რომლის ორი ვაჟის, პავლეს და იოანეს სახელები, გავრცელებული ვერსიის მიხედვით, საფუძვლად უდევს „პავლიკიანთა“ სახელწოდებას, რომელთა მოძღვრება ძალიან ენათესავება მანიქეველთა მოძღვრებას. ანნა კომნენე ამბევთავე წერს; ფილიპოპოლს «უბედურება დაატყდა, სებათა შორის, იშითაც, რომ იქ ბევრი უღუთო კაცი ცხოვრობდა. ეს ქალაქი გაენაწილებიით არმენიელებს, ეგრეთწოდებულ ბოგომიელებს (Βογομίλοι)... და ღუთით-დაწყველილ პავლიკიანებს, რომელნიც წარმოადგენდნენ მანიქეველობის განშტოებას და რომელნიც წარმომადგარნი არიან პავლესა და იოანესაგან, როგორც ამას გვეუბნება თვით მათი სახელი» («ალექსიადა», XIV, 8: Reifferscheid II, 6—11).

ὑποσχῶς ὑπὸ βαρβάρων τὰ πλ
 Θράκης ἐπεπόνθει χωρία (Anna
 Comnena XIV, 8; Reifferscheid
 II 257—258).

ბინა ისინი უზრუნველსაყოფად
 სკეითთა იმ თავდასხმების შემ-
 თხვევაში, რომლებსაც ძალიან
 ხშირად განიცდიდნენ ბარბარო-
 სებისაგან თრაქიის სოფლები.

იბერიელი მოღოზნები

XV, 7. Ἐφ' ὃς ναφ' τὸν μεγα-
 λοκλήρυκος Παύλου κληρος μέγας
 κατείλεκτο καὶ πολὺς καὶ φώτων
 θαφίλεια. Καὶ παραγενόμενος εἰς
 τούτων τὸν νεῶν ἰδοὺς ἂν χοροὺς
 ἑκατέρωθεν ἀντάδοντας¹. Κατέ-
 ταξε γὰρ τῷ τῶν ἀποστολῶν νεφ'
 ἄδοντας καὶ ἄδούσας κατὰ τὸν
 Σολομώντα. Ἐπιμελὲς γὰρ καὶ
 τὸ τῶν διακονισσῶν πεποιήκειν
 ἔργον. Πολλὴν δὲ φροντίδα καὶ
 τῶν ἐπιξενουμένων Ἰβηρίων
 μοναχῶν ἐπεποιήητο θύραν ἐκ θύ-
 ρας ἀμειβουσῶν τὸ πρότερον, ἐπὶ
 εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπιδημή-
 σα: ἐν ἀλλὰ καὶ ταύταις ἡ κηδε-
 μονία τὸ μὲν πατρὸς ἀνεδείματο
 φροντιστήριον μέγιστον τὰς τε
 τροφὰς καὶ τὰς προσηκούσας
 ἐσθιῆτας δ: οὐκονομησαμένου (Anna
 Comnena XV, 7; Reifferscheid
 II, 293, 5—15).

დიდი მქადაგებლის ბავლეს
 ტადრისათვის შერჩეულია დიდ-
 ძალი და მრავალრიცხოვანი
 მღვდლობა და უხვი განათება.
 ამ ტაძარში რომ შედიხარ, დაი-
 ნახავ გუნდებს, რომლებიც ორ-
 მხრივ გალობენ¹, რამეთუ მან
 (ალექსიმ) დაუწესა ნოციქულთა
 ტაძარს მგალობელი კაცები და
 მგალობელი ქალები მსგავსად
 სოლომონისა. იგი ძალიან ზრუ-
 ნავდა დედათ-დიაკონებზე. აგრე-
 თვე დიდი ზრუნვა გამოიჩინა იქ
 დაბინავებულ იბერიელი მო-
 ლოზნების მიმართ, რომლებიც
 წინათ კარი-კარ დადიოდნენ სა-
 მათხოვროდ, როდესაც კონსტან-
 ტინებოლში დასახლდნენ. ხოლო
 მათ მიმართ გამოჩენილი მამაჩე-
 მის მზრუნველობით აიგო დიდი
 მონასტერი, სადაც მათ სმა-კამა
 და ჩაცმა-დახურვა უზრუნველი
 ჰქონდათ.

ხალდიის თემი. ტრაპეზუნტი

VIII, 9. Ὅς μέχρι δὲ τούτου
 τὰ κατὰ τὸν ἀντοκράτορα ἔστη.

ხოლო ამაზე² არ შეჩერდა
 თვითმპყრობელის წინააღმდეგ

¹ ამას ეწოდება ანტიფონური გალობა.

² ამის წინ (VIII, 8) ლაპარაკი იყო იმაზე, რომ ალექსი კომნენოსის წინა-
 აღმდეგ მოქმედება განიხრება მისმა ძმისშვილმა იოანემ. ეს შეთქმულება მხილუ-
 ბულ იქმნა.

'Αλλ' ἐπει θεόδωρος ὁ Γαβριὰς ἐνδομησας ἦν ἐν τῇ βασιλευσούσῃ, γυνώσκων τὸ τοῦτου ὄμβρι:μοεργὸν καὶ περὶ τὰς πράξεις δὲ βουλό-μενος τοῦτον ἀπελάσαι τῆς πό-λεως δοῖκα Τραπεζοῦντος προῦ-βάλλετο πάλαι ταύτην ἀπὸ τῶν Τούρκων ἀφελόμενον. "Ὁρηγο-μὲν γὰρ οὗτος ἐκ Χαλδῆ:ας καὶ τῶν ἀνωτέρω μερῶν, στρα-τῶτης δὲ περιφανῆς γενόμενος ἐπὶ τε φρονήσει καὶ ἀνδρείῃ ὑπερέχων ἀπάντων, μικροῦ καὶ μηδέποτε ἔργου ἀψάμενος καὶ ἀτυχίσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν πολεμίῳν κρατῶν καὶ αὐτὴν δὴ τὴν Τραπεζοῦντα ἐλθὼν καὶ ὡς ἴδιον λάχος ἔαυτῷ ἀποκληρωσάμενος ἄμαχος ἦν (Reiff. 28, 15—25).

მიმართული მოქმედება. რადგან თეოდორე გავრა (გაბრა) სამეუ-ფო ქალაქში ცხოვრობდა, ხოლო ალექსიმ იცოდა, რომ იგი თავ-ზეხელაღებული იყო და საქმიანობაში ფიცხი, მოისურვა ჩისი მოშორება დედაქალაქიდან და დანიშნა ის ტრაპეზუნტის დუკად (ეს ქალაქი წინათ თვით გავრამ წაართვა თურქებს). ეს გავრა წარ-მოშობით ხალდიიდან იყო, მისი ზემო მხარეებიდან, ხოლო თავისი გონიერებით და მამაცო-ბით ყველას სჯობდა და ამიტომ დიმიტახურა გამოჩენილი მეომ-რის სახელი; მცირე საქმესაც რომ მიეკარებოდა, არასოდეს არ გაუცუდებია, არამედ მუდამ ყველა მოწინააღმდეგეს სძლედა ხოლმე და, თვით ტრაპეზუნტი რომ აიღო და როგორც საკუთარი წილხვედრილი მიითვისა, უძლეველი გახდა¹.

ქალაქი ბაიბურათი

XI, 6. 'Ο δὲ γε ἀρχ:στράτης 'Ισμαήλ μεμαθηκῶς περὶ τὸν αὐτοκράτορος, ὅτι τῆς Κωνσταν-

როდესაც სატრაპთუხუცესმა ისმაილმა² შეიტყო თვითმპყრო-ბელის შესახებ, რომ მას კონ-

¹ ამ ნაწილში მოასწავებული გაბრა (გავრა), როგორც აქვია ნათქვამი, ხალდიის თემიდან იყო წარმოშობით, და, ალბათ, საფიქრებელია, რომ ამიტომაც გახდა ის ტრაპეზუნტის დუკა. მასზე, თეოდორე გაბრანზე, და მის შვილებზე, სხვაგანაც ბევრგან ლაპარაკობს ანნა კომნენე (VIII, 9; IX, 1; XI, 6, XIII, 7; XIV, 3), რომ ის ხალდიის თემის წარჩინებული და შეძლებული წინაპრების შთამომავალი იყო. პაპადოპულა-კერამევისი შენიშნავს, რომ ძველი ხალდიის ტერიტორიაზე და რუსეთში, მარიუპოლისა და ლუზუფის რაიონში, სადაც ბერძენთა მონახლეობა ცოტა არ იყო, ძალიან გავრცელებულია გვარი „გავრა“ და „გავრადასი“-თ (იხ. Мисарский, გვ. 545). ჩვენის მხრით შეგვეძლო დაგვემატებინა, რომ, ვინაიდან ხალდიის თემი, თავისი ცენტრით ტრაპეზუნტში, ადგილობრივი მოსახლეობის, ქართველი ტომების (ლახ-კანების) ურბიტში შემოდიოდა, არ არის უგულვებელსაყოფი ისიც, რომ დასავლეთ საქარ-ფელაოში გვარი „გაბრიაძე“ („გაბრიძე“) ფრიად გავრცელებულია.

² ისმაილი — ხვარანის სულტნის შვილია.

τίνου ἐξελθυσθὲς πολλὴν μὲν ἀνδροκτασίαν πεποιηκώς, πολλὰς δὲ καὶ κωμοπόλεις ἐν τῇ θέρχουσαι παντελῶς ἐριπώσας πολλὴν τε λείαν καὶ θορυαλώτους ἀναλαβόμενος ἐπαναζεύγυσσι: πρὸς τὴν βασιλεύουσιν μηδὲν ἔργον αὐτῷ κατακλεισπῶς, ὡς τῆς ἄγρας ἀπέγνων, ἐν ἀμηγάνοις καθίστατο καὶ ἐφ' ἑτέραν τραπόμενος τὸ Πατριεργετοποιορηθῆσαι ἐπέγνων, ὅπερ πρὸ μικροῦ κατασχὼν εἶχεν ὁ περίκλυτος ἔκτεινος Ἰαβρᾶς Θεόδωρος, καὶ κατακλιπῶν τὸν ἀγχοῦ τούτου ῥέοντα ποταμὸν ἅπαν ἔκει: τὸ στρατιωτικὸν κατέθετο. Τοῦτο μεμαθηκὼς ὁ Ταβρᾶς διεσκοπεῖτο νυκτὸς ἐπιεσπασεῖν αὐτῷ (Anna Comnena XI, 6; Reifferscheid II, 121, 16—27).

იტყო გაბრამ, განიზრახა ლამით დასხმოდა თავს.

სტანტინეპოლიდან გამოსვლის შემდეგ დიდი კაცთელეტა ჩაუდენია, ბევრი დაბა-სოფელიც გზაზე სრულიად დაურბევია, აგრეთვე დიდძალი ნაღველი და ტყვე ჩაუგდია ხელში და ბრუნდება სამეფო ქალაქისკენ ისე, რომ ზისთვის, ისმიალისთვის, აღარათფერი დაუტოვებია, და, მაშასადამე, მას, ისმიალს, ხელიდან გაუსხლტა ნანადირევი, და გაჭირებულ მდგომარეობაში ჩავარდა, იგი მიუბრუნდა მეორე მხარეს და გადაწყვიტა ალყა შემოერტყა ბაიბურთისათვის, რომელიც ამასწინათ ხელში ჩაუგდია ცნობილ თეოდორე გაბრას. როდესაც ისმიალი მიუახლოვდა ბაიბურთის მახლობლად ჩამომავალ მდინარეს, მთელი ჯარი იქ დააბანაკა. ეს რომ შე-

ქენიშენები

I

ანნა კომნენის ცნობები გარბამ დედოფლის შესახებ

ხვდით დაბეჭდილი ნაწყვეტები ანნა კომნენის ალექსიადიდან მრავალ საგულისხმო საკითხს აღძრავს იმ საკითხთა რიგიდან, რომლებიც ეხება ბიზანტიისა და საქართველოს ურთიერთობას XI საუკუნეში. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მართამ დედოფლის როლი ბიზანტიის სამეფო კარზე.

ბაგრატ IV-ის ასული მართამ მისთხოვდა ბიზანტიის კეისარს მიხეილ VII დუკა პარაპინაკს (1071—1078 წ.წ.) და ბიზანტიაში მას ეწოდება მართამი.

1078 წლის 3 აპრილს კონსტანტინეპოლი დაიკავა ნიკიფორე ბოტანიატემ და მიხეილ VII იძულებული იყო გადამდგარიყო და სტუდიის მონასტერში ბერად აღკვეცილიყო.

ნიკიფორე III ბოტანიატემ პოლიტიკური მოსახრებებით, თუმცა მიხეილ დუკა ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, ცოლად შეირთო მართამი, რომელსაც მიხეილ დუკასაგან ჰყავდა ვაჟი კონსტანტინე.

დედოფალი მარიამი იმაზე ოცნებობდა, რომ ნიკიფორე ბოტანიატეს შევადგე ტახტზე აფყვანა თავისი ვაჟი კონსტანტინე, ნიკიფორე ბოტანიატეს იახეს უგებენ ძეგბი კონენოსები (ალექსი და სპაიკი). რომლებიც, ამ მიზნით, კავშირს აბამენ მარიამ დედოფალთან. ალექსი კონენოსი პირდებოდა მარიამს, რომ, თუ ის ტახტზე ავიდოდა, ხელს შეუწყობდა იასს, რომ მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ყოფილიყო თანკესარი, და მარიამსაც არ მოაკლდებოდა დედა და პატრიარქი როგორც დედოფალს.

ყველაფერი ეს თავთავის ალაგას მოთბობილი აქვს ანნა კომნენეს თავის „ალექსანდაშია“ (ი.ე. ამ წიგნის ბოლოში „სამცხელი“). გარდა ამისა მასალებს მიხედვით ბერძენი სხვა დეტალები (რკვევა, მაგალითად: 1) ალექსი კომნენოსის გამეფებისას ილიერი იყო ტენდენცია კონენოსების დინასტია შეეფრთხილათ დუკების გვართან, ანტიომ გენარახელი იყო შეეფრთხილათ ალექსი და მარიამი, მიხედვით VI დუკს ნეფლდე და კონსტანტინე დუკას დედა; 2) ახვევ მოსაზრებებით კონსტანტინე დუკაზე დინიზეს ანნა კომნენე (ალექსი კომნენოსის ასული), რამელიც სიყრამდანვე ივლებოდა რომავალ ნემვედრეფ ბიხანტის ტახტისა¹.

ბიხანტისი გთხოვილი მართა-ყოფილი მარიამის შესახებ ძველ ქართულ წყაროებშიც მიიხვება საგულისხმო ცნობები, რომლებიც აქვე მოგვყავს:

დედოფალი მართა, ბერძენთა მეფის მიხილ დუკას მეუღლე

«ხოლო დიდმან ბაგრატ მეფემან გაათხოვა ასული თვის მართა და შერთო ბერძენთა მეფესა» (მატიანე ქართლისა: ქ. ცხ. I, 308, 6—7).

მართას ჩახვლა კონსტანტინეშალში

ემას ჭამსა, ოდეს იგი თეოდორა დედოფალსა ეპურა ბერძენთა მეფობაჲ, ითხოვა ბაგრატ მეფისაგან, რათა მოსცეს ასული თვისი მართა და შვილად თუსად აღზარდოს.

«ხოლო მეფემან ბაგრატ სიხარულითა დიდითა წარმოგზავნა შვილი თვისი მართა ვაცთა თანა საკუთართა თუსთა; ხოლო მათ დღეთ შინა, განგებითა საღმრთოთა, თეოდორა დედოფალი აღესრულა, და მასვე ჭამსა მარიამ დედოფალი, დედა ბაგრატ მეფისა, მუნ იყო, და წმიდაცა ესე მამა ჩუენი² ნუნვე იყო, მიზეზითა რათამე საქმეთათა.

«ხოლო, ვითარცა ვთქუთ, მირა-იცვალა თეოდორა დედოფალი, მეფესეულად მართა, ასული ბაგრატისა, სამეუფოდ შემოიყვანეს, და, ვითარცა იხილა წმიდამან ამან მართა, სასმენლად უოველთა წინასწარმეტყუელა და თქუა, ვითარმედ. „უწყოდეთ ყო-

¹ იხ. Ф. Успенский, История византийской империи, III (1946), 171—172.

² იგულისხმება გიორგი მთაწმინდელი.

ველთა, ვითარმედ დღეს დედოფალი განვიდა და დედოფალს შემოვიდა*. ხოლო მაშინ დაყო მცირელი ქაში და კუალად ზემოვე წარიყვანეს მართა, ხოლო ოდეს მოიწია ქაში, კუალად მოსთხოვა დუკიწმან¹ და სძლად თუსად სამეფოსა ამას ქალაქსა შემოიყვანა.

«მაშინ, რომელთა ასმიოდა წინასწარი მეტყუელებაა ბერისა, იხილეს რაა აღსრულებულად, ყოველთა დაუკრდა და მადლობდეს ღმერთსა, რომელი წინასწარ ყოველსავე განოუცხადებს ნების-ყოველთა თუსთა, და ეგრეთვე მარიამ დედოფალმან რქუა წმიდასა მას, იყო რაა იგი აღმოსავლეთს, ვითარმედ: «მამაო, აღსრულა წინასწარმეტყუელებაა შენი, რაა იგი ოდესმე წინასწარმეტყუელე მართას თუს» (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებული, გვ. 306, 26—307, 11). (ეს ტექსტი შეტანილია «მატიანე ქართლისაში», თეიმურაზისეულ ნუსხაში. იბ. კ. ცხ. I [1955] გვ. 307—308).

მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკიწის რძალი

(ბაგრატ IV-ის მიერ მოწვეული გიორგი მთაწმიდელი უკან ბრუნდება ბიზანტიაში. ბაგრატმა: «სამეფოთა წიგნთა მიერ და მანდატურთა წინაშე დვთისმსახურისა კონსტანტინე დუკიწისა წინაშე წარგზავნა [გიორგი] მრავლითა ნიჭითა და საფასითა თუთ მეფემან და ყოველთა მთავართა თუსთა და ეპისკოპოზთა, და აღივსო ყოველი სამეფო მისი მწუხარებითა და ურვითა...»

«ხოლო წარმოვემართენით მას ქამსა, ოდეს მართა უფლისწული სძლად თუსად კონსტანტინე დუკიწმან მოიყვანა დედოფლად სამეფოსა ქალაქსა და, ვითარცა დაგჭყერია პირველვე წინასწარმეტყუელებისათუს ბერისა: რამეთუ ოდეს წარმოჰყვანდა პირველ ჩუენსა, ჰრქუა მარიამ ბაგრატის დედამან ბერსა, ვითარმედ: «აჰა, მამაო, აღსრულა წინასწარმეტყუელებაა შენი მართას ზედა» და ესრეთ წარმოიყვანეს დიდითა დიდებითა სამეფოდ; ხოლო მეფისა მიერ წარმოვლინებულ იყო ჰრონი², ხოლო თუსისა მამისა მიერ ჰყვეს ნეტარი ბერი პეტრე პატრიკ ყოფილი და იოანე ბედიელი მთავარეპისკოპოსი და სუნველოზი და სსუაა ერი ფრიადი, რომელნი პირველ ჩუენსა მისრულ იყვენეს» (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებული, გვ. 330, 22—331, 2).

მართა კონსტანტინეპოლში 1066 წელს

A—134 ხელნაწერის 591 გვერდზე არის ანდრო-მინაწერი, სადაც იხსენიება ბაგრატის ასული მართა, მისი ჩასვლა კონსტანტინეპოლში.

¹ დუკიწმან (კ. ცხ.).

² ჰრონი (?)

«მადლითა და შეწევნითა წა მამისა ჩუენისა ილარიუნისითა, მე უღირ-
 ი გლახაკი კრომანაელი მამა გ ე ლ ა ს ი ჩემსა წინამძღუ[რო]ბასა ღირს
 ვიქმენ აღწერ(ებ)ად წმიდასა ამას და სულთა განმანათლებელსა კლემენტსა¹
 და ცხორებასა წა და მოციქულთა სწორისა ბ ა გ რ ა ტ ი ს ა სადიდუ-
 ბელად და სალოცველად ღვთივ დაცვოლისა და ძლიერისა აფხაზთა და
 ქართველთა მეფისა ბაგრატისთვის და ძისა მათისა გ ი ო რ გ ი კურა-
 პალატისათვის—აღიდენ ღმერთმან!—და სალოცველად სულისა ჩემისა
 და მშობელთა ჩემთათვის და უოველთა მამათა და ძმათა კრომანაელ-
 თათვის. დაიწერა ქელითა სუმიონ დვალისაძეთა სიხასტერსა² შინა
 კრომანაისასა ანა წმიდას, შეფობასა დოკისასა მას ქამსა ოღუხ
 ბაგრატის ასული მ ა რ თ ა სამეფოს იყო ქრონიკონსა სპ³ (286=1066)
 (თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა, Описанне I, 141—142; მ. ჯ ა ნ ა შ ე ი ლ ი: ათონის კრებული
 გვ. 307, შენ. **).

მართაჲ ძმა არის გიორგი მეორე

«ითარგმნა უკუე¹ წიგნი ესე მეტაფრასტი² ქალაქსა შინა სამეფოსა
 კონსტანტინეპოლეს³ მონასტერსა შინა ყოვლად-შუენიერსა ტრიანდაფ-
 ლიუს⁴, დედისა ღმრთისასა, უღირსისა მიერ თეოფილეს⁵ რეცა⁶ სუცეს-
 მონაზონისა, და⁷ მათვე ქელთა⁸ მიერ დაინუსსა⁹ დასაბამითგანთა წელთა
 ექუსათას ხუთას ოთხმოცდამეცხრესა¹⁰, ინდიკტიონსა ოთხსა¹¹ ბერძუ-
 ლად, მეფობასა აღმოსავლეთს გიორგი კესაროსისა, ბაგრატის ძისასა,
 რომლისა ბრძანებითა და მოღუაწებითა¹² ვიწყე თარგმნად¹³ წიგნთა
 საღმრთოთა¹⁴ ელენურისაგან¹⁵ ქართულად: მიეცინ¹⁷ ღმერთმან სრულე-

¹ მონასტერსა — ჯანაშვილი.
² უკუე < Blake.
³ მეტარფაიი ბ. ე ე კ ე ლ ი დ ე.
⁴ კონსტანტინეპოლს (ვაგარელი, ჟორდანია).
⁵ ტრიანდაფლიუს (ვაგარელი, ჟორდანია), ტრიანდაფლიუს Bl.
⁶ თეოფილესა (ვაგარელი, ჟორდანია).
⁷ რეცა < (ვაგარელი, ჟორდანია).
⁸ და < (ვაგარელი, ჟორდანია).
⁹ ქელითა (ვაგარელი, ჟორდანია).
¹⁰ გაინუსსა (ვაგარელი, ჟორდანია).
¹¹ 6589 წელი უდრის 1081 წელს (6589—5508=1081).
¹² ბერძნული IV ინდიკტიონი უდრის 1081 წელს.
¹³ და მოღუაწებითა < (ვაგარელი, ჟორდანია).
¹⁴ თარგმანად Bl.
¹⁵ საღმრთოთა < (ვაგარელი, ჟორდანია).
¹⁶ ელლინურისაგან (ვაგარელი, ჟორდანია).
¹⁷ მიეცინ — საუკუნოდ < (ვაგარელი, ჟორდანია).

ბაჲ კეთილთაჲ აქაცა და საუკუნოდ! ხოლო საბერძნეთს დედოფლო-
 ხასა მართა¹ მისვე² გიორგის დისასა, და მეფობასა ნიკიუორე ბოტო-
 ნიოტისა³ და ალექსი კომნიანოსისა⁴, მას ქაშსა ოღეს ბაგრატიის
 ა. ული, მარიამ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შუქო-
 ფიდაჲ (ათონის ივერთა მონასტრის XI ავეკუნის ხელნაწერის მინაწერი: ალ. ცა-
 გარელი, Сводення I, გვ. 80; თ. ჟორდანიია, კრონიკები I გვ. 28-229;
 R. Blake, Catalogue des manuserits géorgiens de la Bibliothèque de
 la Lure d' Iviron au mont Athos, Paris 1932—934, გვ. 118—121; კ. ავეკუ-
 ლიძე, ბიზანტიური მეტაფრასტაკა და ქართული აგიოგრაფია: თსუ ზროაები
 XXX ს, 1947, გვ. 25; კ. ავეკულიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I,
 1961, გვ. 245).

მარიამ დედოფალი დავით აღმაშენებლის მეფობას მოხწრება

ღირს ვაქმენ მე უღირსი ეგნატი სახელით ოღენ ხუცესმონაზონი,
 ხოლო საქმითა და გონებითა უღები, აღწერად წმიდასა ამას წიგნსა,
 თარგმანებასა წმიდისა სახარებისსა, განმანათლებელსა უოველთა ეკლე-
 ზიათასა, ღთივ აღშენებულსა უდაბნოსა შინა წყაროხსათავს, სენაკსა
 შინა ნეტარისა ბერისა ეფთუმესსა, რომლისაცა ფერჯთა თანა აღზრდილ
 ფიყავ, და შევწირე ეკლესიასა წყაროხსათავისასა აღსადგომელსა მქსნე-
 ლისა და მაცხოვრისა ჩუენისა ი. ჯ. ქა, სადიდებელად და სალოცველად
 ღთივ გურგუნოსანთა მეფეთა ჩუენთა სულითა განათლებულისა კურთ-
 ზეულისა დედოფლისა მარიამისა⁵ და ძმისა მათისა გიორგი
 მეფეთა-მეფისა და კესაროსისა, და ძისა მათისა დავით მეფისა და
 სევასტოსისა და სანატრელისა დედისა მათისა ელენე დედოფლისა და
 განზრდელისა ჩემისა მამისა ეფთუმესა⁶ (ხელნაწერი A—136, გვ. 391a;
 ხ. ლნაწერი შეაცავს წყაროხსათვის „მათჲა სახარების თარგმანებას“).

¹ მართა[ისსა] (ვეკულიძე).

² მისივე (ც. გარელი, ჟორდანიია).

³ ბოტანატისა (ც. გარელი, ჟორდანიია).

⁴ კომნიანოსთა (ც. გარელი), კომნიანოსასა (ჟორდანიია).

⁵ თ. ჟორდანიია: გვ. მუხ. № 134, მართა-ყოფილი მარიამ.

⁶ თ. ჟორდანიია ურთავს შენიშვნას: „აქედან ჩანს, რომ მეფენი გიორგი და დავით ერთად მეფობდნენ. ეს მტკიცდება აგრეთვე ჩვენის კრონიკით... ელენე დედოფალი აკამოზდე უცნობი პირი იყო ჩვენის ისტორიისა. რომ დავით აღმაშენებლის დედას ერქვა ელენე, ეს ჩანს აგრეთვე შიო-მღვიმის ტყავზე ნაწერი ტიბიციონისგან და საეკლ. მუხუდუმში დაცულის გელათის გულანისაგან“ (კრონიკები I, 234).

1103 წელს მარიამ დედოფალი ცოცხალია

«ძეგლის წერაში, რვის-ურბნისის I.03 წლის კრების დადგენილების ბოლოში დასწვრივ პირადად შორის მოხსენიებულია მართა-ყოფილი მარიამ დედოფალიც, როგორც უკვე ვიხსენებდეთ ცოცხალი».

«ძეგლის წერაში წმინდისა და ღთივ შეკრებულისა კრებისაჲ, რომელი შემოკრება ბრძანებითა კეთილად მსახურისა და ღთივ დაცველისა მეფისა ჩუენისა და ვითა აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისასა...» (თ. შორდანი, კრონიკები II, 56)

«კეთილად მსახურისა და ღთის დაცველისა მეფისა ჩუენისა, გიორგი მეფეთა მეფისა, და უოვლისა აღმოსავალისა და დასავალისა კესაროსისა, მრავალმცა არიან წელნი».

«კეთილად მსახურისა და ღთის მოუყარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა [ავლუსტინაი]სნი მრავალმცა არიან წელნი და ქანნი».

«დავით ღთის მსახურისა [და ღთივ დაცველისა] მეფისა [ჩუენისა] აფხაზთა და ქართველთაჲ, რანთა და კახთა თუთმპყრობელისა, მრავალმცა არიან წელნი» (კრონიკები II. 70; A-70, გვ. 494 b) 1.

მარიამ მართა-ყოფილი

«თუესა ნოენბერსა: კა: აღაპი არს დედოფლისა ჩუენისა მარიამ მართა-ყოფილისა და ძისა მათისა კოსტანტინე პორთიოგენისაჲ: დიდთა და მრავალთა ქველის მოქმედებთა მათ-

1 აქ მოხსენიებულ მართა დედოფლის შესახებ თ. შორდანი შენიშნავს: «ეს მართა ბაგრატ IV-ის ქალი და იმპერატორის მიქელ დუკის ცოლი (შეიქმნა 1071 წ.), რერენთაგან „მარიამად“ წოდებული, ქმრის სიკვდილის შემდეგ (1078) დაბრუნებულა საკართველოს, ხოლო 1081 წელს სელჯუკთაგან საქართველოს აღიარებისა გამო იგი აბერძნეთს წასულა; და რა ქართველობა იხვე გაძლიერებულა, იხვე სამშობლოში დაბრუნებულა და 1103 წლის კრებასა დასწვრივია».

თ. შორდანიას ამ შენიშვნებში, ზოგიერთი რამ კორექციის საჭიროებს:

1) «ძეგლის წერაში» მოხსენიება ამა თუ იმ პირისა სრულად არ ნიშნავს იმას, რა ის ამ კრებას დაეწყო.

2) მარიამ დედოფალი თავის ქმრის მიხედვით დუკას გარდაცვალების შემდეგ ცოლად გასცა ნიკიფორე ბოტანატეს და არ არის დასაჯერებელი, რომ ის ბიზანტიის წამოსულიყო. მას შეეძლო წამოსვლა 1081 წელს, როდესაც ნიკიფორე ბოტანატე გადაეცა ალექსი კომნენისსა. რასაც ჭკულისსიმობს, ალბათ, ზეოთ მოუყენილი, ბინაწერა „მე რაფრასის“ ხელნაწერისა: «მას ვამა რდეს ბგრტის ასული, მარიამ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შემოვიდა» (იხ. ზემოთ გვ. 116).

თათუხ, რომელ აჩუენნეს ჩუენ ზედა: პირველად განგუათავისუფლ-
ნეს სიკრიტონისაგან რომელნი მესოლიმნისათუხ გუთხოვდეს
ზუთსა ლიტრასა, მათ მისცეს განძი ესე და აღმოგოცეს მისოლიმნი
სიკრიტონისაგან. და კუალად სხუათა პრასტინთათუხ და მელინძათათუხ
ლიად ილუაწეს მეფეთა თანა, და მერმე მოსცეს ძმათა გასაყოფლად
ლიტრაჲ: ვ. ამის უოვლისათუხ გარდაიქდებოდის ალაჲი მათი, ვითარცა
მამის დედისა მათისათუხ სწერია მით წესითა, ანაფორაჲთა და უოვ-
ლითა ნუგეშინის ცემითა ძმათაჲთა, ეწდიოს მწუხრსაჲ გ და სამხრად
ზუთხუთი» (ათონის კრებული, გვ. 259, № 133).

ზემოთ მოყვანილი ქართული ცნობებიდან ირკვევა შემდეგი:

1) ბაგრატ IV-ის ასული მართა დედოფალ თეოდორას მოთხოვნით აღსა-
ზრდელად ჩაუყვანიათ კონსტანტინეპოლში გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება 306).
ვინ იყო ეს თეოდორა? იგი იყო კონსტანტინე VIII-ის ასული, ბასილ II
ბულგართმეფის ძმისწული. ჯერ მეფობდა 1042 წელს, ხოლო კონსტანტინე
VIII-ის შემდეგ (იგი გარდაიცვალა 1054 წელს), იგი, უკვე მოხუცებული, გაამე-
ფს (1054—1058 წ. წ.). გარდაიცვალა 72 წლისა.

2) თეოდორას გარდაცვალების შემდეგ (1056 წ.) დუკიწმან მოითხოვა
მართა რძლად, და, როდესაც გიორგი მთაწმინდელი საქართველოში ყოფნის
შემდეგ დაბრუნდა კონსტანტინეპოლში, კონსტანტინე დუკიწმან რძლად
მოიყვანა მართა.

რომელია ეს დუკიწი, ანუ კონსტანტინე დუკიწი? ეს შეიძლება იყოს მხო-
ლოდ კონსტანტინე X დუკა, რომელიც მეფობდა 1059—1067 წლებში.
რლად მოიყვანაო რომ ამბობს ისტორიკოსი, ესე იგი მოიყვანა მიხეილის საცო-
ლედ: ეს იყო კონსტანტინე X-ის და ვედოკიას უმცროსი ვაჟი; მისი მასწავლ-
ბელი იყო მიქელ ასელოსი.

3) ქართველთა მეფის ასული მართა-ყოფილი მარიამი არ იეწყებს თვის-
ტომთ ბიზანტიის დედოფლად ყოფნის დროს და ათონის ივერთა მონასტრის
მიმართ მრავალ ქველისმოკმედებას აჩუენებს (ათონის კრებული, გვ. 250; ალაჲი
№ 133) ¹.

ამ უჯანსკნელ საალაჲო ცნობასთან დაკავშირებით ზედმეტი არ იქნება მოვი-
გონოთ, რომ მარიამ მართა-ყოფილს რაღაც კავშირი უნდა ჰქონდეს პეტრი-
წონთანაც. ანნა კომნენეს «ალექსიადაში» (IX, 5) ვკითხულობთ, რომ მარიამ
დედოფალს მამულები აქვს პეტრიწონშიც (იხ ზემოთ. გვ. 89, 107—108). სადაც
ერთბელ ხაჲი შეაფარა მარიამის მახლმა ნიკიფორე დიოგენემ (მიხეილ VII დუკას
ნახიარ-ძმამ):

¹ ამ ალაჲის ცნობის მნიშვნელობის შესახებ იხ. ნელი მახარაძე, ტერ-
მინ „მისოლიმნის“ გაგებისათვის: საქ მეცნ. აკადემიის მოამბე, 1964 წ.
გვ. 247—254.

ვედოკია მაკრემეოლიტისა¹

კონსტანტინე X დუკა (1059—1067)
(ვედოკიას პირველი ქმარი)

რომანოზ IV დიოგენე (1067—1071)
(ვედოკიას მეორე ქმარი)

მიხეილ VII დუკა
(მათი შვილი)

ნიკიფორე დიოგენე
(მათი შვილი)

ნიკიფორე დიოგენეს შესახებ ანა კომნენეს მიერ აღწერილი ეს ამბები (მისი გამოხდომა ალექსის წინააღმდეგ, ამ ცდის დამარცხება და მისი თავშეფარება პეტრიწონში) თარიღდება 1094 წლით, როდესაც, მაშასადამე, პეტრიწონის სავენუჯე მოწყობილია გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ (1083 წელს).

II

ანა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ

თუმცა ის ნაწყვეტები ანა კომნენეს შრომიდან, რომლებიც ჩვენ მოვიყვანეთ ზემოთ გვ. გვ. 93—99, უშუალოდ არ ეხება საქართველოს, მაგრამ ისინი ეხება იოანე იტალოსს, რომლის მოღვაწეობა შვიდროდ არის დაკავშირებული ქართველი ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის ფართოდ გაშლილ რენესანსულ ძეგლობასთან ამავე დროს, ანა კომნენეს მიერ V, 8—9 თავებში წარმოდგენილი დაბასიათება განმოქმედი ბიზანტიელი ფილოსოფოსისა სამართლიანად ითვლება მეცნიერებაში XI საუკუნის ბიზანტიის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების საუკეთესო მიმობილად.

ამ მიმობილებაში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს შემდეგი ადგილები:

1) ანა კომნენეს თქმით (V, 8; იხ. ზემოთ გვ. 96) იოანე იტალოსი «ღრმად შეიკრა დიალექტიკაში და ყოველდღიურ არგვ-დარევას იწყვედა შეგროვებულ ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ აბდა-უბდას თხზავდა და ყველაფერს, რაც კი რამეს ასეთს წამოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა ამნაირსავე დასაბუთებასა. მართალია, ანა კომნენე, როგორც შვილი ალექსი კომნენოსისა, რომელიც არ იზიარებდა იოანე იტალოსის მეთოდებს, იოანეს დებულებებს «ხოფის-

¹ ეს ცხრილი მოგვეყვას იმიტომ, რომ გამოთქმულია ახრი, თითქოს მიხეილ VII დუკა და ნიკიფორე დიოგენე დედით-ერთი ძმები კი არ ყოფილიყვნენ, არამედ გერი-ძმები. იაკ ლიუბარსკის მიერ ნათქვამი (გვ. 254: Мария при-близила к себе Никифора как сводного брата преемного императора, ее мужа Михаила Дука) უნებლიე ლაფსუსი უნდა იყოს, რადგან ბერძნულში ნათლად სწერია ძმადგმბს *Μηχα μνηστέρμω* («ძმა იყო დევის მზრით»), ხოლო შემდეგ თვით იაკ. ლიუბარსკი წერს: они были единоутробными братьями от разных отцов. რუსული «сводный брат» არ ნიშნავს «ნახევარ-ძმას», ის ნიშნავს «გერი-ძმას», რომელიც მოჰყვან დედინაცვალს, რომელიც მეორე-ჯერ გათხოვდა, ან მამინაცვალს, რომელმაც მეორე ცოლი შეირთო.

ტიკურ აბდა-უბდას (*σοφιστικὰς ἐροηχελίας*) უწოდებს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ის არის ხაზგასმული, რომ იოანე იტალოსი ყველაფერს (იგულისხმებოდა) დოკტორულ საკითხებს) «დასაბუთებდას მიუხედავად» ხალაყ. ე. ი. არ კმაყოფილდებოდა აა დებულებათა რწმენით და, მსგავსად მიქელ პსელოსისა, დოგმატიკის დასაბუთებდას იმოთხოვდა (იხ. ზემოთ გვ. 2—3).

2) მართალია, აღეკისი კომენტარის ძალიან ზრუნავდა მეცნიერების განვითარებაზე და, როგორც ამბობს ანნა კომნენე, მან «საჩუქროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწკლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიდრეკილება ჰქონდა, მათ დაუცხრომლად აქვებდა სწავლისათვის» (იხ. ზემოთ გვ. 103—104), მაგრამ ეს სწავლა მას ისე კი არ ემსოდა როგორც იოანე იტალოსს (და წინათ მიქელ პსელოსს). არამედ ის მოუწოდებდა ანაღვანობებს «სადღვთო წიგანების შესწავლისათვის მიუკატეხირატეაობა», ხოლო ელინურ განათლებებისათვის ნაკლები ყურადღება მიექციათ (იქვე, გვ. 104). ე. ი. ნაკლები ყურადღება მიექციათ იმისათვის, რასაც იოანე იტალოსი ქადაგებდა

რადგან იოანე იტალოსი განაგრძობდა «ეკლესიის დოკტრინის მართლად აგდებას» (პატრიარქ ევსტრატოს გაროდას დროს), ავი, იოანე იტალოსი, გაასამაოლეს და, ანნა კომნენეს თქმით, «თვრთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბოროტი დოგმატიკი ჩამოყალიბებულა» (იხ. ზემოთ გვ. 105).

3) დასასრულ, შევიჩრდებით ალექსიადისა ტექსტის იმ ადგილზე, სადაც ანნა კომნენე რწყებს თბრობას იოანე იტალოსის შესახებ. სახელდაპირ, ეს თბრობა იწყება შემდეგი სიტყვებით:

Και τοῖτοις γὰρ και τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν ἐβλάστησαν μεγάλως τὴν ἐκκλησίαν συνταραχίστρια «ამ ხანებში აღმოცენდა და გავრცელდა იტალოსის მოძღვრება, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია» (იხ. ზემოთ გვ. 93), ასე არის ალექსიადისა ყველა ნუსხაში, ხოლო როგორც გადმოვცემს ალექს ალსა პირველი ტომის გამოცემელი Ludovicus Schopenus. ერთ-ერთ ხელნაწერში (G) ეს ადგილი ასე იკითხება: *Και τοῖτοις γὰρ και τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικῶν ἐβλάστησαν μεγάλως τὴν ἐκκλησίαν* — «ამ ხანებში იტალოსის მოძღვრება [შესახებ იტალიელთა წვალებიდან] აღმოცენდა და გავრცელდა, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია». ძნელი არ არის იმის დანახვა, რომ G-ხელნაწერი, სხვა ნუსხებთან შედარებით, შედგენილი აქვს *περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικῶν* («შესახებ იტალიელთა წვალებიდან»), და მართალია ყო გასოაცემელი L Schopenus, რომელმაც ეს სიტყვები ფრჩხილებში ჩასხა და თქვა: ეს მთელი პარაგრაფის სთაფრია, რომელიც ხელნაწერის გადამწერს ტექსტში შეტანილი და ფრჩხილებში ვითავაჯრო (*exco in licem rapitis, qui in textum irrepsit, uncis inclusi*; იხ. *Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Volumen I. Bonnae, 1839, p. 25*).

მთელ ამ სახელობაში საგულანხობა: ის, რომ ხელნაწერის გადამწერს (თუ რედაქტორს. ან ცნებთ თვის ავტორს) ცალკე თავად გამოუყვია თბრობა იოანე იტალოსის შესახებ და აა თავისთვის დაურკმევია: *περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικῶν* — «შესახებ იტალიელის წვალებიდან». ანუ, რაგორც ძველი ქართველი იტყოდა, «შესახებ იტალიელთა წვალებიდან». ამ გარემოებას ჩვენ ვაკვეთ ყურადღებას შემდეგი მიხეხის გათა:

იოანე პეტრიწის „განაგრძების“ ბოლოსიტყვაობაში სწერდა: «...ვინა სადა ყოველთან იტალიელთა წვალებამაჲს ვითარ ტალწულსა პატივისცა და

მიენსახურა (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II [193], გვ. 217, 26—27). ამის შესახებ ჩვენ ვწეროთ: „უკანასკნელ წინადადებაში უნდა იგულისხმებოდეს იოანე იტალოსის ნიმიდეუართა (ეიტალიელთა) რომელიღაც მწვალბლერი ახრი, ოსხელიც „ეალწულს“ ებებოდა. რომ საკმის ვითარება წორედ ასეთია და რომ აქ იოანე იტალოსი უნდა იგულისხმებოდეს, ამას ადასტურებს ის გაოგოება, რომ იოანე იტალოსისა და მისი სკოლის წინააღმდეგ წამოყენებულ „ბრალდებაში ერთი“ (ცხვესე ბრალდება) მართლაც „ეალწულისა საკითხს ებება იხ. ფ. Успенский. Синодик в неделю православия, Одесса 1898, გვ. 16, წ. 4“ (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I [193—194], გვ. XV).

ეს ჩვენი შეხედულება გაზარებულ იქნა, კერძოდ, აკად. კ. კველციძის მიერაც (იხ. მისი „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. I [1940] ხოლო შემდეგ, 1941 წელს, გ. ბ. თევზაძემ თავის გამოკვლევაში „პეტრიწის ბოლოსიტყვაობის ერთი ადგილი გაგებდათვის“ (საქ. ზეცნ. აკად. მოაზრებ. ტ. XVI, № 9) აღნიშნული გამოთქმა „ეიტალიელთა წვალება“ მიაკუთვნა პათაროელებს. ამას კვლობაზე კ. კველიძემაც დასწერა („ქართული ლიტერატურის ისტორია“ I [1960], გვ. 96): „აადებან გაერცელებული ეყო შეხედულება, თითქო ეიტალიელთა წვალება“ აღნიშნავს იოანე იტალოსის მწვალბლობას. ზამდვალად კი ამ სიტყვებს არავითარი კავშირი არა აქვს იოანე იტალოსთან და მის წვალებასთან. აქ იგულისხმებიან პათაროელები, რომელნიც ფილოსოფიის ისტორიაში ცნობილნი არიან ეიტალიელებად“.

ჩვენ ასევე ჩვენს ძველს აზრს ვადგივართ, რომ გამოთქმა „ეიტალიელთა წვალება“ იოანე იტალოსის მწვალბლობას ებება: ამ ახრის სისწორეში კიდევ უფრო დაგვიარწუნა ანნა კომნენეს ცხელწერაში შეტანილი სათაურმა: *παρι τῆς αἰτίας τῆς τοῦ Ἰταλίου*, ოაც ზედმიწევნით უდრის იოანე პეტრიწის გამოთქმას „ეიტალიელთა წვალებაან“, ვ. ი. იოანე იტალოსის მწვალბლობაში.

ნიკეტა ხონიატე

ნიკეტა ხონიატე XII საუკუნის შუაწლების ისტორიკოსია, დაიბადა ხონენი (Χωναι, ძველი „კოლოსე“). ბავშვობა გაატარა კონსტანტინებოლში, სადაც სწავლობდა თავისი ძმის, მიხეილ ხონიატეს, ხელმძღვანელობით. სწავლის დასრულების შემდეგ იგი სახელმწიფო სამსახურში შევიდა და ისააკ ანგელოსის (1185—1195) დროს კეისრის მდივანი იყო. ხოლო 1189 წლიდან ფილიპოპოლის თემის სტრატეგოსი. 1204 წლის წინ მან მიაღწია ლოგოთეტის პატივს, ხოლო 1204 წელს დატრიალებული კატასტროფის შემდეგ გაიქცა და თავი შეაფარა ნიკეის, სადაც თეოდორე ლასკარის კარზე მსახურობდა. გარდაიცვალა 1213 წელს.

მრავალმხრივი იყო მისი ლიტერატურული მოღვაწეობა:

1) მისი მთავარი ნაშრომია 21 წიგნისაგან შენდვარი „ისტორია“, რომელიც მოიცავს 1185—1206 წლების ამბებს.

2) თხზულება იმ „ქანდაკებათა შესახებ“, რომლებიც დაამსხვრის ლათინებმა (1204 წელს) მხოლოდ ხელნაწერის სახით არის მოღწეული.

3) მასვე ეკუთვნის 1185 წელს დაწერილი პოემა ისააკ ანგელოსისა და მარგარიტას (უზგრეთის მეფის ბელა III-ის ასულის) ქორწინებაზე¹.

ნიკეტას „ისტორია“ (Ἱστορία) სრულად არის მოღწეული და იქ აღწერილია: იოანე II კომნენოსის (1118—1143), მანუილ I კომნენოსის (1143—1180), ალექსი II კომნენოსის (1180—1183), ანდრონიკე I კომნენოსის (1183—1185), ისააკ II ანგელოსის (1185—1195), ალექსი III ანგელოსის (1195—1203), ალექსი IV-ის (1203—1204) და ალექსი V დუკა მურზუფლეს (1204) ისტორია. შრომის ბოლოს მოთხრობილია ამბები კონსტანტინებოლის დაცემის შემდეგ.

მასალების ამოკრეფის დროს ხელთ გექონდა:

Nicetae Choniatae Historia. Ex recensione Imm. Bekkeri (CB), Bonnæ 1835.

Nicetae Choniatae Historia. PG, 139, 319—1039.

¹ იხ. K. Krumbacher GBL³ (1897), 231—236; G. Moravcsik. Byzantinoturcica I³ (1958), 444—450.

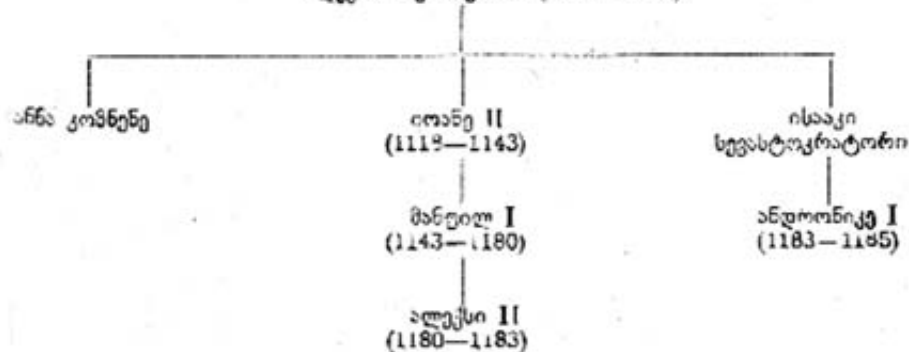
Никиты Хонята История, начинающаяся с царства-
вья Иоанна Комнина. Том I (1118—1185). Перевод В. И. Долоц-
кого. СПб 1860. Том II (1186—1206). Перевод Н. В. Чельцова.
СПБ 1862.

Byzantinische Geschichtsschreiber. Band IX: Die Krenzfar-
her erobern Konstantinopel (აქ არის ნიკეტა ხონიატეს „ისტო-
რიის“ ის ადგილები ვადმოთარგმნილი, რომლებიც ჯვაროსანთა
ლაშქრობას ეხება. თარგმნილი და განმარტებულია Franz Grab-
ler-ის მიერ). Graz, 1958.

ბიზანტიელი წარჩინებულის ჩაცმულობა

[1180 წელს გარდაიცვალა ბიზანტიის კეისარი მანუილ I (1143—1180). მას დარჩა ვაჟი ალექსი (ალექსი II კომნენოსი, 1180—1183 წ. წ.), რომლის მცირეწლოვანობის გამო — იგი მხოლოდ 13 წლისა იყო — სახელმწიფოს მართავდნენ დედოფალი მარიამი (მარიამ ანტიოქიელი, წარმოშობით ფრანგი) და პროტოსეგასტოსი ალექსი. მათი პოლიტიკა იყო ლათინოფილური და, ამიტომ, გასაგებია ეროვნულად განწყობილი მოსახლეობის პროტესტანტული სულისკვეთება. ამ უკანასკნელთა მოძრაობას სათავეში ჩაუდგა ანდრონიკე კომნენოსი, მანუილ კეისრის ბიძაშვილი, 67 წლის მოხუცი.

ალექსი I კომნენოსი (1081—1118)

1182 წელს მოხდა აჯანყება ფრანგი (ფრანკი) მარიამის წინააღმდეგ და სამეფოს მხსნელად დასახეს ანდრონიკე კომნენოსი. ჯერ ანდრონიკე გამოაცხადეს თანაკეისრად, ხოლო მალე — ნორჩი მფორე ალექსი II მოაშთვეს და მეფედ აკურთხეს ანდრონიკე.

ქვემოთ მოგვყავს ის აღგილი, სადაც მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ ანდრონიკესთან შოდის დელეგაცია პატრიარქ თეოდოსის (1178–1183) შეთავაზებით, რათა სთხოვონ ანდრონიკეს უსატრონოს სახელმწიფოს]

Πάντων δ' ἐς Ἀνδρόνικον διαπορθμευομένων, λοιπὸς ἐς αὐτὸν περαιούται ὁ πατριάρχης Θεοδοσίος μετὰ τῶν λογίμων τοῦ βήματος¹. Ὁ μὲν οὖν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐγγίξειν σκητὴν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἐνωτισάμενος ἕξεισιν εὐθύς πρὸς ὑπάντησιν, σκολὴν ἠμφισιμένους σχιστὴν ἰσβάφινον ἠφῆς τῆς Ἰσηρικῆς, εἰς γόνατα καὶ γλουτοὺς καταβαίνουσαν καὶ πυκάζουσαν τὰ βῶς βραχίονος, καὶ πυραμιδοειγνὴν καλύπτραν τῆ κεφαλῆ περικείμενος, καπνητὴν τὴν χροίαν καὶ πρὸς τῶν ἰππέων χηλῶν βαλῶν ἑαυτὸν ἔκειτο τετανυσμένος μέγας μεγαλωστί (CB 328, 6–14).

[ასეთივე ჩაცმულობა აღწერილი აქვს ისტორიკოსს მაშინაც, როდესაც გადმოგვცემს მეფედ კურთხევის ამბავს]

Τοῦ δ' Ἀνδρ νίκου καταβάντος ἀπὸ τοῦ τυραγνείου ἐς τὸ ἐν Βλαχέρναις βασιλείον, καὶ γενομένου κατὰ τὸν ἐντὸς τούτου ἠφηςεφῆ ὁμόμονος Πόλυτιμος λέγεται, ἐφίσταται: καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος² ἐκ τῶν ἕξωθεν, ἴμοσ

მის შემდეგ. რაც ყველანი გადავიდნენ გ.ღ.მ. ანდრონიკესთან, ზოლოს გადავიდა მასთან პატრიარქი თეოდოსიც, თან ახლდნენ წარჩინებული სასულიერო პირები¹. ანდრონიკეს რომ შეიტყუო, რომ მის კარავს უახლოვდებოდა დიდი არქიელი, მაშინვე მიეგება მას; ჩაეცვა იცხერი სამოსი, წინ ჩაჭრილი. იბერიული ქსოვილი საგან შეკერილი, რომელც მუხლამდე და დუნდულეზამდე სწვდებოდა და აღარავდა ტანს ვიდრე მკლავამდე; თავზე ეხურა პირამიდული საბურავი, კვამლის ღერისა; ასე ჩაცმული ცხენის ჩლიქებთან დავარდა და ამხელა კაცი გრძლად გადაჭიმული იწვა.

როდესაც ანდრონიკე ტირანთა სახლიდან ჩავიდა ვლახერნის სასახლეში და მის შიგნით მყოფ ერთ მაღალქერძიან ოთახში რომ იყო, რომელსაც აოლიტიმოსი (ე. ი. ძვირფასი) ეწოდება, მოვიდა აგრეთვე მეცე ალექსიც,

¹ სიტყვა βήμα. რომელც ზეგულებოვ „საყდარს“, „დალაკს“, „ტახტს“ ნიშნავს. გვან ზეოანელ ი და ბიზანტიკში იხმარება აგრეთვე „სამღვდულო ობის“ აღსანიშნავად. იხ. Sophocles s. v.

² ე. ი. ყოფი მეფე ალექსი II.

παιάνων τε καὶ στεναγμάτων (ὁ γὰρ πάντες τῷ καιρῷ παρεσύρησαν) ἐβρών μεστὰ τὰ ἀνάκτορα, καὶ αὐτὸν Ἀνδρόνικον ὡς βασιλέα σχεδὸν παρὰ πάντων καταλαρών εὐφημούμενον. Ἐκὼν τοίνυν ἀέκοντί γε θυμῷ τοῖς ταλομένοις ἐπευδοκίμας ἐκοιλίαυσε καὶ εἰνος ἐν τοῖς λοιποῖς τὸ γερώντιον, Ἀνδρόνικον εἰς τὸ συμβασιλεύειν ἐπεχειρίων, καὶ προθυμαποῖσιν εἰς τὸ ἐνασπῆς ἔργον τὸν ἀρατῆς εἰς τοῦτο πάλαι φερόμενον.

მოღვივნობდა მას იმ საქმეში, რომლისთვისაც ის დიდი ხანია დაუცხრომლად იღწვოდა.

Ἰὸ δὲ τῆς Ἀνδρόνικου φαρίας φερμότερον καὶ ἀκινδόμενον Ἀνδρόνικον καὶ τὴν συνεβρίαν εἰρωνεούμενον ἀμφοτέρωσιν συσχόντες εἰς τὴν χρυσόπαστον κλίτην ἐφήκαν ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἔβανεν. Ἄλλοι δὲ τὴν καπνηρὰν καὶ παραμυσηνῆ ἐρέαν² τῆς ἀφελῆς ἀφελόμενοι παρατῆν αὐτῷ περιέθεντο, καὶ στολήν βασιλικὴν ἐνέδυσαν ἕτεροι.

რომელსაც გარეთ სმენოდა სასახლიდან ერთსა და იმავე დროს ზეანებიც¹ და კენესაც (ვიზიიდან ყველანი სომ არ გაუტაცენია იგი დროვეობას; გაიგონა აგრეთვე თვით ანდრონიკეს როგორ მეფედ აცხადებდნენ თითქმის ყველანი. ამიტომ, თუმცა უნებური სულისკვეთებით, მან თავისი ნებით ანგარიზი გაუწია მომხდარ ამბავს და თვითონაც სხვებთან ერთად უსირმოთნეა მოხუცს, და ანდრონიკეს სთხოვდა ჩემი თანამეფე იყავი; და ამით ის უგულ-

სადაც ის დიდი ხანია დაუცხრომლად იღწვოდა.

ანდრონიკეს მიმდევრებმა ორივე ხელი სცაცეს ანდრონიკეს. რომელიც ძალიან იბრანქებოდა და კრებულსაც დასცილნოდა, და დასვეს ოქროქსოვილ სარეცელზე, რომელზედაც მეფე ჯდებოდა. სხვებმა კიდევ მოხადეს თავიდან კვამლის ფერი პირამიდული ქული² და მოახვიეს მას ცეცხლის-ფერი, სხვებმა კიდევ ჩააცვეს სამეფო ტანსაცმელი.

¹ ზეანები — სამადღობელითა სახელით შენახილელი.

² სიტყვის მტკიცე აზრის მიხედვით ვთარგმნით „ქული“. ისე კი იგი ნიშნავს „მატყელს“. შესაძლებელია ის „მატყელის ქული“, „საბადის ქული“ ნიშნავდეს.

ზემოთ წარმოვუვლილი აღწერა ბიზანტიელი დიდებულთა ჩამოშლობის, ტანსაცმელისა და თავსაბურავისა, დიდ ინტერესს იწვევს ჩვენს სამეცნიერო წრეებში, განსაკუთრებით მთა წმინდე. რაც იტრუსალიანის ჯეჯრის მონასტრის კედელზე აღმოჩნდა შოთა რუსთაველის პორტრეტი.

პროფ. ნ. ანთრაახანოვი ამის შესახებ წერს: „თამარ დედოფალს ესტუმრა თავისი მეუღლით და შვილებით ანდრონიკე კომანი. ბიზანტიის კეისრის ძმისწული, რომელსაც უკიდვე მოკლე ხნით კეისრის ტახტი ეკავა (1183—1185); მისი შვილი ალექსი I თამარ მეფემ ტრაპიზონის იმპერატორის ტახტზე დასვა.

Τῆ δὲ ἰσπεραία ἐπὶ τῆς Με-
γάλης ἐκκλησίας ἀρξαμένης τῆς
τῶν βασιλέων ἀναρρίψεως γίνεσ-
θαι Ἀνδρόνικος ἀνηγορεύετο πρό-
τερον, ὃ δὲ Ἀλέξιος ἰπερβέαστο.
μεταπεσοῦτης τῆς τάζεως (CB
351, 11—852, 9).

ხოლო მეორე დღეს, როდესაც დიდ ეკლესიაში დაიწყეს მეფეების გამოცხადება, ჯერ ანდრონიკე დაასახელეს, ხოლო ალექსი ქვევით გამოაცხადეს, ასე შეცვალეს რიგი.

მუჰამედს დაპურობილი აქვს იბერია

[ითანე კომნენოსი სალაშქროდ გაემგზავრა არმენიაკთა თემში შეჭრილი მტრის წინააღმდეგ]

Προθέμενος δὲ μετελθεῖν τοῖς
κατὰ τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν
παρεισφύραρέντας ἰαρχάρους, ἀμα
δὲ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Γαζάρην

რადგან მან (ე. ი. ითანე კომნენოსმა) გადაწყვიტა დაესაჯა არმენიაკთა თემში შეჭრილი ბარბაროსები და ამავე დროს შე-

ანდრონიკე კომნენი, უფრო რაინდი, უღამახესი ვაჟაკი, რომელიც ვასაოცარი გემოვნებით იცუამდა. ბერძენი ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე, რომელიც მისი თანამედროვე იყო, ამბობს, რომ იგი ყოველთვის ატარებდა ჭარბულ მაღალ თავსაბურავს და იისფერ-ჭარბული ქსოვილისაგან ზეკრილს ზედა ამოსვლს. იმპერატორ მანუელ კომნენის გარდაცვალების შემდეგ, დელეგაცია პატრიარქ თეოდოსის მეთაურობით წარსდგა ანდრონიკეს წინაშე, რათა მას გაესრა იმპერატორის მოვალეობის შესრულება: ანდრონიკემ გაიგო რა, რომ მღვდელთაგარი მიუახლოვდა მის კარავს, მაშინვე მიეგება მას და თან ჩაიყვანის იისფერი წამოსასხამი—წინ ვაკრალი, იბერიული ქსოვილიდან ზეკრილი, რომელიც მუხლამდე წვდებოდა და უკან ეშვებოდა, ხოლო თავზე დაიხურა მაღალი წვეტიანი რუხი თავსაბურავი. კურთხევის დროს, როგორც იგივე ისტორიკოსი აღნიშნავს, მას მოხადეს «მაღალი წვეტიანი თავსაბურავი». მაღალ წვეტიან მომრგვალებულ თავსაბურავს ატარებდნენ საქართველოში ვრისთავთ-ერისთავები» (ეურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“ 1961, № 4).

ანდრონიკე კომნენი კი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სახეიშო შემთხვევით დროს ატარებდა საქართველოში დამზადებული ქსოვილიდან შეკერილ მუქ წითელი ფერის სკარამანგიონს და ჭარბულ თავსაბურავს* (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 67).

ასეთსავე ტანსაცმელსა და თავსაბურავს ხედავს პროფ. შ. ამირანაშვილი შოთა რუსთაველის იერუსალიმურ სურათზე: „რუსთაველის გამოსახულების ფერადი სურათის შესწავლა საესებო ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ მას ტანს აცვია ჭარბული ვახრისათვის დამახასიათებელი ტანსაცმელი, ჭარბული ქსოვილიდან შეკერილი, და თავზე აქვს მაღალი ჭარბული თავსაბურავი“ (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 68).

κατασχεῖν χρόνον ἤδη συχνόν
τὴν Τραπεζοῦντα ὑποποισάμενον
καὶ ἦθεσ τυρρανικοῖς αὐτὴν δι-
εξάγοντα, διὰ τῆς τῶν Παφλαγό-
νων συναγκείας τὴν πορείαν τί-
θησιν ἀεὶ τῶν τοῦ Πόντου παρκα-
λίων τόπων βαδίζειν ἐχόμενα,
δοσεῖν ἔνεκα, τοῦ τ' ἐκ τῆς
οἰκείας χώρας τὴν στρατιάν οἱ
πορίζεσθαι τὰ βιάσιμα, καὶ εἰ
δείξει συρρήξαι πόλεμον, κατὰ
μίαν μοῖραν ἔχειν αὐτὸν ἐπικεί-
μενον, ἀλλ' οὐκ ἔξ ἑκατέρων με-
ρῶν περικείμενον ἀντεσθῆεν πρὸς
περικύκλωσιν ἐπιτήθειον.

არა ორივე მხრიდან თავდასხმა
მორტყმა.

Ἦν γὰρ ὁ τῆς Καισαρείας
τότε κρατῶν Μουχούμετ, περὶ οὗ
εἶπειν ἔφθγγμεν, πλείστην βί-
α περιβεβλημένος ἰσχύν, μέρος τε
τῆς Ἰβηρίας ὑπαγαγόμενος
καὶ ἔνια τῆς τῶν ποταμῶν μέσης
καρραστησάμενος (CB, p. 45,
10—23).

ეპყრო კონსტანტინე გაბრა, რო-
მელსაც უკვე კარგა ხანია დაე-
მორჩილებინა ტრაპეზუნტი და
მართავდა მას ტირანული წესე-
ბით, ის აწყობს გამგზავრებას
პაფლაგონიის ხეობით და სულ
პონტოს სანაპირო ადგილებით
ზიდის, ორი რამის გამო: ჯერ
ერთი იმიტომ, რომ საკუთარი
სამთლობელოდან მოემარაგებინა
მას ჯარი სურსათით; მეორე კი-
დეც ის იყო, რომ თუ ომის გა-
ჩაღება დასჭირდებოდა, მხოლოდ
ერთი მხრით შესძლებოდა მტერს
მის წინააღმდეგ შემოტევა და
და აქედან ადვილად გარსშე-

კესარიის მაშინ თლობდა მუ-
ხუმედი, რომლის შესახებაც უკვე
ვთქვით, რომ იგი უდიდესი ძა-
ლით იყო აღჭურვილი, იბე-
რიის ნაწილიც უკვე დაემორ-
ჩილებინა და შუამდინარეთის
ზოგიერთი ადგილებიც დაეჭვემ-
ლებარებინა.

**იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი II კომნენოსის
დროს**

[1180—1183 წლებში დიდი მღელვარებაა სამეთო კარზე. მანუილ I
კომნენოსის გარდაცვალების (1180 წ) შემდეგ სამეთო ტახტზე
ყიდა მისი მცირეწლოვანი ვაჟი ალექსი, მაგრამ სახელმწიფოს
შნართველობა ხელში ჩაიგდეს დედოფალმა მარიამმა და პროტო-
სევისტოსმა ალექსიმ (მცირეწლოვანი მეფის ბიძაშვილმა). მაგრამ
ამ რეგენტების გარდა სამეთო კარზე არიან მეფის და მარიამი
(არა ლვიძლი და, არამედ მანუილ I-ის ქალიშვილი პირველი ცოლი-
საგან) და მისი ქმარი.

Οἱς δὴ τοῦ Καίσαρος λόγοις
καθάπερ ἐνδεδεχεῖ βουπλήγι τι-
ρώμενος ἀνένγηέ τε τοῦ κάρου
καὶ τῆς ἀκηδίας μεθύρμωστο, καὶ
ἤρξατο συλλέγειν συμμαχικόν. Μὴ
εὐπορεῖν δὲ λέγων χρυσίων, ἐκ-
τῶν βασιλικῶν ταμειῶν ἀργύρεα
σκευῆ ἀνελόμενος παρακατέθετο
ταῦτα τοῖς χρυσίῳ εὐποροῦσι
τεμένεσι, καὶ τὰ ἐκείθεν πορισ-
θέντα χρήματα εἰς συλλογὴν διέ-
δωκε στρατιᾶς, ἂν ἕστερον μετὰ
τὴν νίκην καὶ τὸ χρυσίον οὐκ
ἀπέδωκε καὶ τὰ παρακατατεθέν-
τα ἀνείλετο.

ჯვება რომ მოიპოვა, ოქრო აღარ მიუცია უკან, დავირაგებული
ჭურჭელი კი წამოიღო.

Ἄμειλι καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ
ὁ μὲν Κορράδος ἀπὸ τῶν κατὰ
τὴν πόλιν συναγῆσθε Λατίνων
ἐπιτότας περὶ τοὺς δις ἑκατὸν
καὶ πεντήκοντα, πάντας ἀρεμα-
νίους, καὶ πεζοὺς πεντακκοσίους.
Οὐκ ὀλίγοι δ' ἐστρατολογηθήσαν
καὶ ἀπὸ Ἰσμηλιτῶν καὶ τῶν
ἐκ τῶν Ἰβήρων, κατ' ἐμπορίαν
στελαιμένων τὴν ἐς τὴν βασίλειαν
τῶν πόλεων (CB, p. 499, 7—20).

კესაროსის (ე. ი. კონრადის)
ამ სიტყვებით განგმირული მეფე
(ისააკ ანგელონი), თითქოს გა-
ნუწყვეტლივ დეზით ჩხვლელ-
დნენო, გამოთხზილდა სალათას
ძილისაგან, უზრუნველობა გადა-
აგლო და დაიწყო მოკავშირეები-
საგან ჯარის შეკრება. რადგან
უჩივოდა სახსრების ნაკლებობას,
სამეფო საგანძურებიდან გამო-
იღო ვერცხლის ჭურჭელი და ჩა-
აბარა ისინი ოქროთი მდიდარ
საყდრებს, და იქიდან გამოტა-
ნილი ფული¹ მისცა ჯარის შე-
საკრებად, თუმცა შემდეგ, გამარ-
ჯვება რომ მოიპოვა, ოქრო აღარ მიუცია უკან, დავირაგებული
ჭურჭელი კი წამოიღო.

მართლაც, სულ მოკლე ხანში
კონრადმა შეკრიბა ქალაქში მყოფ
ლათინთაგან ცხენოსნები დაახ-
ლოვებით ორას ორმოცდაათამ-
დე, ყველანი მამაცი, და ხუთასი
ქვეითა ჯარისკაცი. არა მცირედ-
ნი ჩიფერნენ ჯარში ისმაელიტ-
თაგან და აღმოსავლელ იბე-
რიელთაგან², რომლებიც სა-
მეფო ქალაქში სავაჭროდ იყ-
ვნენ გამოგზავნილი³.

¹ ესე იგი: სამეფო საგანძურებიდან გამოტანილი ჭურჭელი გირაოდ შეიტანა
მკლესიებში, საიდანაც ფული წამოიღო.

² ისტორიკოსი საჭიროდ თვლის თქვას «აღმოსავლელ იბერიელთაგან», რათა
განახსნავოს ისინი «დასავლელ იბერიელთაგან» (ე. ი. ისპანიის იბერიელთაგან).

³ შეიძლება გვეთქვა «იყვნენ ჩამოსული». მაგრამ რამდენადაც ბერძნულად
სწერია *οισιλαμένων*, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კონსტანტინეპოლში ჩასული
იყვნენ იბერიელები არა მარტო თავისი ინიციატივით როგორც კრძო პირები,
აზამედ საქართველოს მთავრობასთან შეთანხმებით, ან სათანადო სავაჭრო კორ-
პორაციების დავალებითაც. ასე დასმა საკითხისა მით უფრო საფიქრებელია, რომ
მხოლოდ ამბობს ისტორიკოსი ნიკეტა ხონიატე მეორე შემთხვევაშიც, როდესაც მეფის

ფაზიხის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიელები

[1204 წლის კატასტროფის შემდეგ მცირე აზიაში, ნიკეის მხარეში, ცდილობენ გადაარჩინონ ბიზანტიური მმართველობა (შემდეგში აქ შეიქმნება ნიკეის სამეფო). ძალაუფლებისათვის იბრძვიან მანუილ მავროზომი, მეანდროს დაბლობის ზფლობელი, თეოდორე ლასკარი, და დავითი, ბითინიის მფლობელი და ძმა ტრაპეზუნტის მეფის ალექსისა (1204—1222)]

Ὁ μὲν γὰρ Μαυροζώμης Μανουήλ τὸν Καίχοσρόην ἵποδῶς, οὐ πᾶνυ πρὸς πολλοὺς τῆς σφετερέζης συγαστῆ: συναφθέντα καὶ τῆς Ἰκονιαρχίας ἀβθὺς λαβόμενον, ἧς εἶχε πρότερον ἐκπεσῶν, πάντα ἦν μηγαχόμενος, εἰ πως ἀβθῶ συγαρομένου τοῦ βασιλείου τύχῃ ὀνόματος, καὶ τὴν ὄσῃν ποτῆ: Μαίανδρος ἐπιὼν μετὰ Τούρκων ἔφθειρέ τε καὶ ἔχειρεν.

მანუილ მავროზომი, რომელსაც სწყალობდა ქაიხოსრო (ამან წინათ მისი ქალიშვილი შეირთო და იკონიის ტახტი, რომელიც დაკარგული ჰქონდა, კვლავ დაიბრუნა) და რომელიც ყველა ზომას ღებულობდა, რომ რამენაირად მისი დახმარებით მეფის სახელი აღორსებოდა, და რასაც კი მეანდრო რწყავს, იმ ადგილებს დასხმობდა თურქთა ჯარით და არბევდა და სრავდა.

ალექსი II-ის (1180—1183) წინააღმდეგ აჯანყებულმა ზისმა დამ წარიაწმა ჯარი შეაგროვა და იქ ჩარიცხა კონსტანტინეპოლში მყოფი იბერიელი ვაჰრები (იხ. აქვე ზემოთ გვ. 126). საგულისხმობა როგორ ერთნაირი სიტყვებით არის აღწერილი იბერიელების მონაწილეობა ბიზანტიურ ჯარში ორსავე შემთხვევაში:

ალექსი II-ის დროს

ისააკ II ანგელოსის დროს

Καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συναγῆσεν ὀπλομάχους, καὶ μεγαθύμους ἔφους ἐστρατολόγησεν Ἰβήρας κατ' ἐμπορίαν τῆς ἰσλίου παραβαλόντας (GB 303).

Ὁ μὲν Κορσῶδες ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν ἰσλίον συναγῆσθε Λατίνων ἐπὶ ἰσλίου... Ὅθκ ἰσλίου ἐστρατολορηθῆσαν καὶ ἀπὸ Ἰσμαηλιτῶν καὶ τῶν ἐρώων Ἰβήρων. κατ' ἐμπορίαν στείλαμεν ἡ ἡ τῆς βασίλειον τῶν ἰσλίων (GB 498).

საკიროა, ჩვენი აზრით, ყურადღება მიექცეს იმას, რომ ორსავე შემთხვევაში კონსტანტინეპოლში პართველების ყოფნის მიზეზი და მიზანი: გამთხატულია ისეთი ხმებით, რომლებიც გულისხმობენ პართველების ჩასვლას ბიზანტიის სატახტო ქალაქში არა თავისი კერძო ინიციატივით; παραβαλόντας და στειλამῶων — ორივე გამთხატავს იმ ვაჰრების მოსვლას „დავლებით“ (παραβαλλῶ) ან „მიგლინებით“ (στειλῶ).

‘Ο δὲ Δάσκαρις Θεόδωρος, ὧς γένοι εὐπρεπέστατος καὶ κήδε: βρασιλείῃ περιδούξος¹, ἀποκρουσάμενος ἔχεινον τὸ βρυσθὸν πίδιλον ἵπποδύεται καὶ βρασιλεύς Ῥωμαίων ἡφ’ ἔλων τῶν ἑψῶν ἀναγορεύεται πόλεων. ‘Ο δ’ ἐκ Κομνηγῶν Δαξίνδ στρατολογήσας Παφλαγόνας καὶ οἱ τὴν Ποντικὴν εἰκοσσίῃ Ἡράκλειαν, καὶ μοῖραν μιθασάμενος Ἰβήρων τῶν πινόντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποίειτο, καὶ τὸν οἰκεῖον μεγάλωνν κασίγνητον ἢ ἡ κλήσις Ἀλέξιος², πρόδρομος ἔχεινου καὶ προκῆρς ἐγένετο (CB, 827, 16—828, 9).

ხოლო თეოდორე ლასკარიმ, წარმოშობით უდიდებულესმა და სამეფო გვართან ნათესაობით ცნობილმა, მოიგერია იგი, ჩაიკვა წითელი წალები და რომაელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული ყველა აღმოსავლური ქალაქების მიერ. ხოლო კომნენოსთაგან დავითმა² დარბიზმა პატლაგონელები და ისინიც, რომლებიც ცხოვრობენ პონტოს ერაკლიაში, აგრეთვე დაიქირავა იბერიელთა რაზმეული, იმ იბერიელთა, რომელნიც ფაზისის წყალს სვამენ³, დაიმორჩილა სოფლები და ქალაქები და აღიდებდა თავის ძმას, რომელსაც ალექსი ეწოდებდა: მის წინამორბედად და მაცნედ გამოდიოდა⁵.

¹ ეს სიტყვა (περιδούξος) ძველს ბერძნულში არ იხმარება, ბიზანტიური პერიოდის ბერძნულშიც იშვიათია.

² დავითი იყო კვისარ ანდრონიკე I-ის ვაჟის, მანუელის, შვილი.

³ ეს არის დავითის ძმა, ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი (1204—1222), რომელსაც არ სურდა ტრაპეზუნტის დატოვება და ამიტომ უარი განაცხადა ნიკეის პატრიარქობზე.

⁴ ე. ი. მდინარე ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ.

⁵ აქ მოყვანილი მასალა კიდევ ერთხელ სვამს საკითხს, რომ დასავლეთ საქართველოში სხვა ქართველ ტომებთან ერთად იბერიელე ბი ცხოვრობდნენ. რამდენჯერმე არიან მოხსენებული ის იბერიელები, რომლებიც კონსტანტინეპოლში ჩასულან სავაჭრო მიზნებით; საჭირო შემთხვევაში ისინი ბიზანტიელებს დაუქირავებიათ ჯარისკაცებად:

1) დავით კომნენოსმა დაიქირავა იბერიელები, რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ (CB 828);

2) ალექსი II კომნენოსის დროს დაქირავებულ იქმნენ იტალიელები და აღმოსავლელი იბერიელები (CB 303).

3) კონრად მონფერატელმა ისაყ ანგელოსისათვის დაიქირავა ისმელიტები და ის აღმოსავლელი იბერიელები, რომელნიც კონსტანტინეპოლში იყვნენ ჩასული სავაჭრო მიზნით (CB 199).

თუმცა მხოლოდ ერთ ადგილას სწერია იბერიელები. რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ (ე. ი. რომ აქ ლაპარაკია დასავლეთ საქართველოს იბერიელებზე), მაგრამ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ყველგან ლაპარაკია იბერიელთა დაქირავებაზე ერთნაირი დრახელოლოგიით (იხ.

ფოთი სავაჭრო ქალაქია

[ისტორიკოსი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ალექსი III ანგელოსის (1195—1203) დროს შავ ზღვაზე მეკობრეები თარეშობდნენ და სავაჭრო ხომალდებს სძარცვავდნენ. ერთ ასეთ შემთხვევაზე შემდეგს გადმოგვცემს:]

‘Αλλ’ οἷον καὶ τὸν ἔρεξεν οὗτος ὁ βασιλεύς. Ἄνδρ’ ἑνὸς παρανόου τριήρεις ἕξ, ἢ ἕ, μὲν κλησὶς ἦν Κωνσταντίνος ἢ δ’ ἐπίκλησις Φραγγόπουλος, ἐς τὸν Ἐδξείνον Πόντον ἐξέπεμψε, τῷ μὲν δοχεῖν περὶ φορτίου πλοίου τινὸς ἐξετάσσοντα, ἐκ Φάσιδος καταίροντος εἰς Βυζάντιον, περὶ τὸ Κερατοῦντα ναυαγήσαντος, τῷ δὲ ὄντι ταῖς ἐς πόλιν τὴν Ἄμυσσον¹ καταπλευσάσας ὀκλάσιν ἐπιθησόμενον καὶ τούτων τὰ ἀγώγυμα προνομήσοντα. Ὁ δὲ κατ’ ἐπίταγμα τὸ βασιλικὸν ἐς τὸν Ἐδξείνον ἀναπλευσάσας οὐδεμίαν φείδεται: νηὸς, ἀλλὰ πάσας σκυλεύσας, ὄσαι τε ἐς Βυζάντιον ἐμπορευμάτων πλήρεις κατήγοντο, καὶ ὄσαι ἀνήγειροντο ἀποδιδόμεναι τὰ ἐχυτῶν καὶ ἄλλ’ ἄττα

მაგრამ, აი, რა საქმე ჩაიდინათ თვითონ მეფემ. ექვსი ტრიერე ჩააბარა ერთ კაცს, რომლის სახელი იყო კონსტანტინე, ხოლო მეტსახელი ფრანგოპულოსი, და გაგზავნა იგი ექვსინის პონტოში თითქოს იმ მიზნით, რომ დაეძებნა ტვირთი ერთი ხომალდისა, რომელიც მოდიოდა ფაზისიდან ბიზანტიონში და კერასუნტის მახლობლად დაიშხვრა, ნამდვილად კი უნდოდა თავს დასხმოდა სატვირთო ხომალდებს რომლებიც ქალაქ ამინსოში¹ მისცურავდნენ, და მათი ტვირთი დაეტაცნა. მეფის განკარგულების მიხედვით მან გასცურა ექვსინის პონტოში და არც ერთი ხომალდი არ დაინდო, ყველა ხომალდები გაძარცვა, რომლებიც კი ბიზანტიონში მოდიოდ-

ნენოთ გვ. 130, შენიშვნა), და, მაშასადამე, საფიქრებელია, რომ ყველგან ლაპარაკია იმ იბერიელებზე, რომლებიც დასავლეთ საქართველოდან ჩადიოდნენ კონსტანტინეპოლში სავაჭრო მიზნებით.

ამ მოსახრებას კიდევ უფრო აძლიერებს უკანასკნელი ფრანგმენტი („ერთი სავაჭრო ქალაქია“), სადაც ლაპარაკია იმ ვაჭრებზე, რომელთაც საქონელი მოჰქონდათ ფაზისიდან (ე. ი. ფოთიდან) კონსტანტინეპოლში.

ასე რომ, დღეს უკვე განცალკევებულად აღარ დგას ის ცნობა, რომელიც ჩვენ მოვითავსეთ „გეორგიკის“ II ტომში და რომელიც გადმოგვცემს იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფეს (არჩიანეს დროისათვის, II საუკ.) უკვე დაკავებული ჰქონია შავი ზღვის სანაპირო აფსაროსის სამხრეთით (იხ. „გეორგიკა“ II, 1965 წ. გვ. 25—26).

¹ „ამინსოს“ ან „ამისოს“ — დღევანდელი სამსუნო.

ἐνθήμεναι, μετὰ δύο μῆνας ὑπέ-
στρεψε. τινὰς τῶν ἐμπόρων μα-
χαίρα βποδικάσας καὶ τῆ βυθῆ
καρπαπέμφας, ὃν τὰ χρήματα
αὐτὸς ἰδιώσατο, τοὺς δ' ἄλλους
ὑπέρου γυμνοτέρους ἀποπεμφάμε-
νος (CB 699, 7—21).

რები მახვილით გაასმართლა და
ქონება მიითვისა, სხვები კიდევ
გაისტუმრა.

ნენ, საქონლით დატვირთულები,
და ისინიც, რომლებსაც ჩაებარე-
ბინათ თავისი საქონელი და სხვა
საქონელი ჩაელაგებინათ და უკან
ბრუნდებოდნენ,—და ორი თვის
შემდეგ ის (ე. ი. ფრანკოპულოსი)
უკან დაბრუნდა; ზოგიერთი ვაჭ-
რის ქვესკნელში გაისტუმრა, და მათი
როდინის ქვაზე უფრო ტიტყლები
გაისტუმრა.

ბიზანტიის კეისრის ტიტული

Μαγουήλ ἐν Χριστῆ τῆ Θεῆ
πιστὸς βασιλεὺς Πορφυρογέννη-
τος, Ῥωμαίων ἀνακράτωρ εὐσε-
βέστατος, ἀεισέβαστος, Ἀγίουσ-
τος, Ἰσαυρικὸς, Κιλικικὸς, Ἀρμε-
νικὸς, Δαλματικὸς, Ουγγρικὸς,
Βοσθνικὸς, Χροβατικὸς, Δαζι-
κὸς, Ἰβηρικὸς, Βουλγαρικὸς,
Σερβικὸς, Ζαχχικὸς, Χαζαρικὸς,
Γοτθικὸς, Θεοκυβέργητος, κληρο-
νόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγά-
λου Κωνσταντίνου, καὶ ψυχῆ
νεύριμος πάντα τὰ τούτου δι-
καία· ὡς τινων ἀποστατησάντων¹
τοῦ κράτους ἡμῶν, τοῖς τῶν
φίλοχρίστου ἡμῶν παντὸς λαοῦ
τῆς Θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλῆδος
πόλεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς
τῶν ὑπὸ τῆν τῆς ἡμετέρας βασι-
λείας ἐξουσίαν χωρῶν ἡπειρωτι-

ქრისტე ღმერთის შემწეობათ
მორწმუნე მეფე მანუელი, პორ-
ფიროგენეტი, რომაელთა თვით-
მპყრობელი, კეთილსაინო, ნუდამ
სათნო, ავგუსტოსი, ისავრიელი,
კილიკიელი, არმენიელი, დალმა-
ტიელი, უნგრელი, ბოსთნიელი,
ხორვატიელი, ლაზთა, იბერ-
თა, ბულგართა, სერბთა, ჯიქთა,
ხაზართა, გუთთა ღვთივმმართ-
ველი, მემკვიდრე დიდი კონსტან-
ტინეს გვირგვინისა, ყველა მის
სამართალთა სულით მწყემსავი;
თუმცა ზოგიერთნი გადაუდგნენ
ჩვენს ძალაუფლებას, მაგრამ მთე-
ლი ჩვენი ღვთივ დაცული სამე-
ფო ქალაქის ქრისტესმოყვარე
ხალხისთვის, ისევე როგორც
ჩვენი სამეფოს ძალაუფლების
ქვეშ მყოფ მხარეთა, როგორც

¹ სერ. Fr. Dölger, Corpus der griechischen Urkunden... 2. Teil (1925), გვ. 65. აქ 1146 წლის თარიღით დასახელებულია ერთი უცნობი ზინბარის ხროსთბული ((Chrysohall unbekanntes Inhalts), რომლის დასაწყისი სიტყვებია: "ὡς τινων ἀποστατησάντων.

αὐτὸν τε καὶ θιαλαττίων οὐκ ὀρθόδοξον (Nicetae Choniatae Thesaurus orthodoxae fidei, lib. XXV: თვის მზრუნველია. PG 140, 273).

ზემოთ მოყვანილი მასალა მოაბოვება ნიკეტა ხონიატეს თეოლოგიურ ნაშრომში (Ἱεροσολίμῃσιν Ὀρθόδοξῆσιν) („განძი მართლმადიდებლობისა“), რომლის XXV თავი მიძღვნილი აქვს 1166 წლის კრებას, სადაც ირჩეოდა ერთი დებულება შესახებ ქრისტეს ბუნებისა. სახელდობრ: სახარებაში (იოანე 14,28) ქრისტე ეუბნება მოწაფეებს: «ვესმა, რამეთუ გარქუ თქვენ, ვითარმედ: მივალ და მოვალ თქვენდა, უკუეთუმცა გიყუარდი მე, იხარეთ სამეცცა, ვითარმედ მე მაშისა მივალ, რამეთუ მაშაჲ ჩემი უდიდეს არს ჩემსა (ὁ πατήρ μείζων μου ἐστίν)». ოთხთავის ეს უკანასკნელი სიტყვები (რომ „მაშა ჩემზე უფრო დიდია“) საკამათოდ გაიხადეს კლერიკალებსა და მანუელ კეისარმა (1143—1180) საეკლესიო კრება მოიწვია 1166 წელს, რომელზედაც განხილულ იქმნა ეს დებულება¹. ნიკეტა ხონიატე თავის შრომაში ამ საეკლესიო კრების მეორე სხდომის (4 აპრილის, მე-14 ინდიქტიონს) ანგარიშს რომ გადმოგვცემს, მას მოჰყავს ამ კრების სჯლისჩამდგმელის, მანუელ კეისარის ტიტული, სადაც ჩვენს ყურადღებას იქცევს ბიზანტიის კეისარის მოხსენიება როგორც აგრეთვე „ლ ა ზ თ ა და ი ბ ე რ თ ა“ მწყემსაღიისა.

ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ეს ტიტული ემყარება საკანონმდებლო აქტების კრებულს, სადაც 1166 წლის საეკლესიო კრების დოკუმენტები იყო გამოქვეყნებული². ც ა ხ ა რ ი ა ფ ო ნ - ლ ი ნ

¹ ო. უსპენსკი წერს: „В двадцать третий год Мануила родился церковный вопрос, который начинаясь с малого, подобно небольшой искорке, раздутой ветром, развился до громадных размеров, увлек не только высшие духовные чины, но и низшие, коснулся сната и дворян и перешел к простым людям. Вопрос был о словах Христа, сказанных ученикам в ночь перед страданиями: Иду к Отцу, ибо Отец мой больше Меня — в каком смысле нужно понизать эти слова? — Одни толковали эти слова так, другие иначе. После уразумения истинного смысла этого вопроса, несправильные мнения были преданы осуждению“ (Ф. Успенский, Очерки по истории Византийской образованности. СПб 1891, стр. 225).

² ნიკეტა ხონიატეს შრომა (Ἱεροσολίμῃσιν Ὀρθ.) დაწერილია 1204—1210 წლებში.

გენთალის მიერ გამოცემულ კრებულში იგი მოთავსებულია როგორც 70. ნოველა¹.

ბიზანტიის კეისრის ეს ტიტული ოფიციალურ აქტებში, როგორც ჩანს, იხმარებოდა, ხოლო ჩვენ ამჟამად არა გვაქვს საჭირო მასალები იმისათვის, რომ ზედმიწევნით ვილაპარაკოთ, თუ რომელი აქ მოხსენიებულ ხალხთაგან როდის იქმნა შეტანილი ბიზანტიის კეისრის ტიტულატურაში. ეს კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ზოგიერთი აქ დასახელებული ტომი ჯერ კიდევ X საუკუნემდე ყოფილა ბიზანტიის ქვეშევრდომი. აქ უნდა გავიხსენოთ კონსტანტინე პორფიროგენეტის სიტყვები შესახებ იმისა, რომ ზოგიერთი ტომები ბიზანტიის მმართველთა წრეების აუქნარობისა და გულუბრყვილობის წყალობითა ჩამოშორებიან ბიზანტიას. კონსტანტინე პორფიროგენეტი წერს:

Τῆς δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας διὰ τὴν τῶν τότε κρατούντων νοθεύθηα καὶ ἀφέλειαν εἰς τὸ μηδὲν παράπαν μικροῦ δεῖν ἐναπονεύσασθαι, καὶ μάλιστα δὲ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἀμορίου, τοῦ Τραυλοῦ, οἱ τὰ τῆς Ἀσιματίας κάστρα οἰκοδομῶντες γεγόνασιν ἀποκέφαλοι, μῆτε τῶν βασιλεῦν Ῥωμαίων, μῆτε ἐτέρων τινῶν ἀποκαίμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑαυτοῦ ἔθνη, οἱ τε Χρωβᾶτοι καὶ Σέρβιοι καὶ Ζαχλοδομοὶ καὶ Τερζουნიῶται τε καὶ Κανιλῆται καὶ Διοκλητιανοὶ καὶ οἱ Ἥλιανοί, τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ἀφηνείσαντες γεγόνασιν ἰδιόρρημοι καὶ ἀποκέφαλοι, τινὲς μὴ ἀποκαίμενοι — „როდესაც რომაელთა სახელმწიფოს საზღვრები მანინდელი მმართველობის უქნარობისა და გულუბრყვილობის წყალობით, და განსაკუთრებით მიხეილ ამორველის (ზე დეო დე ბი თ ხლიფინას) დროს, თითქმის სრულიად შეიარყა, დალმატიის ციხე-ქალაქების მცხოვრებნი გახდნენ თვითთავადნი, არც რომაელთა მეფეს ექვემდებარებოდნენ, არც სხვა ვინმეს. და იქაური ტომები, როგორც მაგალითად. სროვატები და სერბლები, და ხახლუმები და ტერეზნიოტები. ისევე როგორც კანალიტები და დიოკლეტიანები და პაგანები, მის შემდეგ რაც მათ მოიშორეს ალვირი რომაელთა სამეფოსი, გახდნენ თვითმმართველნი და თვითთავადნი და არავის არ ექვემდებარებოდნენ“ (Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Greek text edited by Gy. Moravesik. Budapest 1919, p. 124).

ჩვენს ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ აქ არიან ჩამოთვლილი იგივე ტომები, რომლებიც მანუელ კეისრის 116 წლის ნოველაში არიან მოხსენიებული. აქ არიან მოხსენიებული ის ტომები, რომლებიც მაშინ (X საუკუნის წინა ხანებში) ვადამდგარან; არ არიან აქ მოხსენიებული „ლაზები და იბერები“.

¹ Jus Gracco-romanum. Pars III. Novellae constitutiones. Edidit C. F. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae 1856, გვ. 485—486.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის მასალას უნდა ემყარებოდნენ თეოფანეს გამგრძელებელი და გიორგი კედრენე: უკანასკნელს უწერია:

...*καὶ διὰ καὶ τῶν ἐν Παννονίᾳ καὶ Βαλκμαίᾳ, καὶ τῶν ἐπίκειναι τοῦτων διαχειμῶνων Σκυθῶν, Χρωβῶτων φησὶ καὶ Σερβῶν καὶ Ζαχλοῦβων, Τερβουσιωτῶν τε καὶ Καναλιτῶν καὶ Διοκλητιανῶν καὶ Ῥεντιανῶν, τῆς ἀνέκαθεν Ῥωμαίων ἐπικρατίας ἀφῆρισσάντων καὶ εὐπορίμων καθεστηκότων* (Cedrenus, ed. Bonnæ II, 218, 21 შდდ.) — როდესაც პანონიასა და დალმატიაში მცხოვრებლებმა და ამათ გადაღმა მცხოვრებმა სკვითებმა, ხროვატებმა — ვამბობ შე — და სერბებმა და ხაზლუმებმა, ისევე როგორც ტერვუნიოტებმა და კანალიტებმა, დიოკლეთიანებმა და რენტანებმა, რომელნიც ძველითგან რომაელთა ქვეწევრდომები იყვნენ, გადაადგდნ რომაელთა უღელი და თვითთავადნი გაბდნენ...“.

ამგვარად, არ არის საეჭვო, რომ ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრისა ემყარება მტკიცე წყაროს: სამართლის ძეგლში, 70-ე ნოველაში, მოთავსებული ტიტული მანუელ კეისრისა წარმოადგენს ოფიციალურ წყაროს და მას, როგორც დავინახეთ, მხარს უჭერს როგორც X საუკუნის (კონსტანტინე პორფიროგენეტი და თეოფანეს გამგრძელებელი), ისე XI საუკუნის (კედრენე — სკილიცა) თხზულებებში არსებული ცნობები. ამ თხზულებებში მოხსენებული არიან როგორც ბიზანტიისაგან გადამღდარნი:

კონსტანტინე პორფ.

კედრენესთან

დელმატია

პანონია

ხროვატები

დალმატია

სერბები

სკვითები

ხაზლუმები

ხროვატები

ტერვუნიოტები

სერბები

კანალიტები

ხაზლუმები

დიოკლეთიანები

ტერვუნიოტები

რენტანები

კანალიტები

პავანები

დიოკლეთიანები

რენტანები

არა მარტო შინაარსით, არამედ ჩამოთვლილ ხალხთა თანამიმდევრობითაც ეს ორი ცნობა ერთიმეორეს ფარავს, რაც გვაგულისხმევენებს, რომ ისინი ერთისა და იმავე წყაროდან მომდინარეობენ.

თუ კი ზემოთ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრის ოფიციალური ტიტული იყო იმ საუკუნეებისათვის, როდესაც ეს წყაროებია წარმოშობილი, რატომ არ იხსენიებიან აქ არც ლაზები და არც იბერები? ერთი შესუდვით, საფიქრებელია, რომ ისინი

ან: 1) არ გადამდგარან ბიზანტიისაგან, 2) ან არ ითვლებოდნენ ბიზანტიის ხელქვეითებად. კერძოდ, ლაზების შესახებ შეგვიძლია ვთქვათ შემდეგი:

1204 წელს, როგორც სწერია თამარ მეფის ისტორიაში, თამარი გაანრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიპონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნდი, კოტიორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი ფებლადონისა და პონტოსანი, და მისცა ნათესავსა თუსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაშინ თვთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუეწილია¹. როგორც აქედან ჩანს, ლაზეთი 1204 წლის წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა და, მაშასადამე, 1166 წლის ბიზანტიურ ნოველაში მისი მოხსენება გამართლებულია.

რაც შეეხება „იბერთა“ მოხსენებას ბიზანტიის კეისრის ტიტულში, ძნელია იმის თქმა, თუ როდის უნდა ყოფილიყო შესაძლებელი მათი ჩათვლა ბიზანტიის კეისრისაგან დამოკიდებულ მდგომარეობაში. იქნებ ამის საბუთი მისცა ბიზანტიის კეისარს იმ გამწვავებულმა ურთიერთობამ. რომელიც 1023 წლის წინა ხანებში შეიქმნა ბასილ II კეისარსა და გიორგი I-ს შორის, როდესაც ბასილი მოვიდა ბასიანს, ითხოვდა ქუეყანათა და ციხეთა და აღუთქმიდა ზავსა და მშვიდობასა (ქ. ცხ. I [1955], 287) და რის შედეგადაც „გაგარძელდა მათ შორის ბრძოლა, კულადცა მეოტ იქმნნეს სპანი ქართველთანი და წამოვიდეს მეოტად, მოისრნეს ურიცხუნი პირითა მახლისათა, და რომელნიმე ტყუე იქმნნეს და წარიღეს ავარი დიდძალი და განდი სამეფო, რომელი ჰქონდა თანა“ (ქ. ცხ. I [1955], 287-288).

იბერია ჯვაროსანთა ომების დროს

Ἐξ δὲ καὶ κλήρουσ εὐλαίων
καὶ χερῶν ἱερῶντο βάλλειν, ἦν
ἰδέσθαι: καὶ ἰδέσθαι: ἦν: ἰδὲ πλείσ-
του τοῦ θανάτου εὐβῶν τρυ-
μαῶν μὴ ἔσμελλητῆν ἀπὸνοσιν.
εἴτ' οὖν παρὰνοισιν εἰπεῖν οἰχαι-
σῶν

როდესაც იმათ² დაიწყეს წი-
ლის ყრა ქალაქებისა და ქვეყნე-
ბის გასანაწილებლად, უნდა გე-
ნახათ და გაგვიჩვენებოდათ ამ
ბისტგადაკრულ კაცთა შეუდა-
რებელი უგუნურება, უფრო შე-

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. II (1959), გვ. 142; ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია II (1965), გვ. 272—273.

² ე. ი. ჯვაროსანებმა, რომელთაც 1204 წელს ბიზანტია აიღეს.

τερον. Ὡς γὰρ βασιλέων ἦδη βασιλεῖς καθιστῶτες καὶ τὸ περιγεῖον ἅπαν ἐν χερσὶν ἔχοντες. τοῖς μὲν Ῥωμαῖοῖς σχοινίσμασιν ἀπογραφεῖς ἐπέστησαν, γινῶναι πρότερον τὰς ἐπατεῖους ἀποφορὰς θέλοντες, εἴθ' οὕτω κατὰ πάλους αὐτὰ μερίσασθαι, τὰς δὲ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσι καρπουμένας ἀρχὰς καὶ ἔξουσίαις ἐκ τῶν αὐτίκα διείλοντο. Ἡ τε οὖν ἐν πόλεσιν ἐνδοξίμων καὶ πρὸς τῇ Νεῖλῳ καιμένη, Ἀλεξάνδρεια τῇ τε κλήρῳ ὑπέκειτο καὶ Διβύη, καὶ Διβύης τὰ ἐς Νομάδας καὶ Γάδειρα παρατείνοντα, Πάρθαι τε καὶ Πέρσαι, ἐπὶ δὲ Ἰβήρες ἔθνη καὶ Ἀσσυρία γῆ καὶ Ἕρκυοί, καὶ ὄσα οἱ πρὸς ἕω μέγιστοι ποταμοῖ τοῖς ἑσασὶ διειλήφασαν (CB, p. 787, 10—788, 1).

კანელები და რაც კი აღმოსავლეთით უდიდესი მდინარეების წყლებით არის შემოსაზღვრული.

საფერისად რომ ვთქვათ, სიგიჟე, თითქოს უკვე მეფეთა-მეფეები გამხდარიყვნენ და მთელი დედამიწა ხელში ჰქონოდეთ, რომაელთა სამფლობელოების აღმწერლები დანიშნეს იმ სურვილით, რათა წინასწარ სკოდნოდათ რა ყოველწლიური გადასახადები შემოუვიდოდათ, და ამრიგად შემდეგ ისინი გაეყოთ ერთმანეთში წილისწიოთ, ხოლო სხვა ტომებსა და მეფეებთან არსებული მოხარკე სამფლობელოები და საკელოები მაშინვე გაინაწილეს; ასეთ ბედში მოხვდნენ: მდიდარი და ნილოსის გასწვრივ მდებარე ალექსანდრია და ლიბია, ლიბიიდან ნუმადიამდე და ლადირთამდე გადაჭიმული მხარეები, პართები და სპარსელები, შემდეგ აღმოსავლელი იბერიები და ასირიის ქვეყანა, ჰირ-

ნიკეტა ხონიატე აქ განასხვავებს ჯვაროსანთა პოლიტიკას 1) თვით ბიზანტიის მიმართ და 2) ბიზანტიისაგან დამოკიდებულებაში მყოფ ქვეყნების მიმართ. ამ ცნობით:

1) ჯვაროსნებმა 1204 წელს მათი გამარჯვების შემდეგ ბიზანტიის პროვინციებში მოხელეები დაგზავნეს, რათა აღეწერათ ეს მხარეები ყოველწლიური გადასახადების შეწერის მიზნით, ხოლო

2) ის მხარეები, რომლებიც ბიზანტიის იმპერიას კი არ ეკუთვნოდნენ, არამედ მის მოხარკე სამფლობელოებად (καρπουμένας ἀρχὰς καὶ ἔξουσίαις) ირიცხებოდნენ, მაშინვე გაინაწილეს. ამ უკანასკნელთა რიცხვში დასახელებულია აღმოსავლეთი იბერია (Ἰβήρες ἔθνη — აღმოსავლელი იბერიები).

თუ რამდენად შეეფერება ეს სინამდვილეს, ძნელია ამის თქმა, რამდენადაც სხვა არც ერთი წყარო ამაზე არაფერს ლაპარაკობს. ჩვენ იმდენად ვაქცევთ ყურადღებას ამ ცნობას, რამდენადაც იქ მოხსენებულია იბერია, როგორც ერთგვარად დამოკიდებული ბიზანტიისაგან, და ამდენად შეიძლება ეს ცნობაც გამოვიყენოთ იმის გასაგებად, თუ რატომ არის იბერიაც მოხსენებული ბიზანტიის კეისრის ტიტულში (იხ. ზემოთ გვ. 134 — 136).

რაც შეეხება ფაქტიურ მდგომარეობას, თუ რამდენად სარწმუნოა, რომ ჯვაროსანთა მიერ ერთმანეთში განაწილებულ ქვეყნებს შორის იბერიაც იყო, ამის შესახებ ნებას მივცემთ ჩვენს თავს მოვიყვანოთ სარატოველი პროფესორის ნ. პ. სოკოლოვის აზრი; მკვლევარს მოჰყავს ნიკეტა ხონიატეს ჩვენ მიერ ზემოთ მოთავსებული ცნობა ჯვაროსანთა მიერ ბიზანტიის მოხარკე მხარეების ერთმანეთში განაწილების შესახებ და დაასკვნის: Нужно сказать, что во всем этом нет ни слова правды, ни одна из этих территорий в договоре¹ не упоминается².

¹ იგულისხმება ის ხელშეკრულება, რომელიც დადეს ჯვაროსნებმა 1204 წლის მარტში, ე. წ. „განაწილების აქტი“.

² Н. П. Соколов, Образование Венецианской колониальной империи, Саратов 1963, გვ. 397.

იოანე კინამოსი

იოანე კინამოსი (*Ἰωάννης Κίναμος*) დაიბადა 1143 წლის მახლობელ ხანებში. ამის შესახებ ის თვითონ წერს თავის საისტორიო შრომაში: ჩვენ გამოვაგლენთ ორი მეფის მოღვაწეობას, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა, ვიდრე ჩვენ დავიბადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვაოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს მეფეები არიან იოანე და მანუელ კომნენოსები». აქ მოხსენებულ მეფეთაგან იოანე II კომნენოსი გარდაიცვალა 1143 წელს (და, მაშასადამე, იოანე კინამოსი დაბადებულა 1143 წლის შემდეგ). ხოლო მანუელ I კომნენოსი 1143—1180 წლებში მეფობდა და 1180 წელს სამეფო ტახტი გადავიდა მცირეწლოვან ალექსი II კომნენოსის ხელში.

ამგვარად, იოანე კინამოსი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მანუელ I კომნენოსის დროს (1143—1180). როგორც იოანე კინამოსის შრომის სათაურიდან ჩანს, იგი იყო „სამეფო მდივანი“ (*πρωτοβουλος*), და კეისრის მახლობელი ადამიანი. ის ახალგაზრდობაში მონაწილეობდა მანუილ კეისრის ლაშქრობებში. მისი შრომიდან ჩანს, რომ სამხედრო საქმეების საფუძვლიანი ცოდნა ჰქონია და, მაშასადამე, სამხედრო განათლება უნდა ჰქონდეს მიღებული.

იოანე კინამოსს ეკუთვნის 1180—1183 წლებში დაწერილი საისტორიო შრომა, რომლის სათაურია: *Ἐπιτομή τῶν κατὰ θωμάτῃον τῆ μακαρίτη βασιλείῃ καὶ παρφαρχεινήτῃ χερσὶ Ἰωάννῃ τῆ Κομνηνῆ καὶ ἀφ' ἣντας τῶν παρχθέντων τῆ ἀοιδίῃ σὺν ἀβτῆσιν τῆ βασιλείῃ καὶ παρφαρχεινήτῃ χερσὶ Μανουήλ τῆ Κομνηνῆ ποιηθείσα Ἰωάννῃ βασιλεὺς ἡγεμῶν τῆ Κωνσταντῆ —* ამოკლე მიმოხილვა ნეტარისა და პორფიროგენეტ მეფის უფალ იოანე კომნენოსის წარმატებებისა და მოთხრობა მისი სახელოვანი ვაჟის, მეფისა და პორფიროგენეტ უფალის მანუელ კომნენოსის საქმეებისა, თხზულება სამეფო მდივნის კინამოსისა. ამ სათაურიდან ჩანს, რომ იოანე კინამოსის შრომა შეიცავდა 1118—1180 წლების ისტორიას, ე. ი.

იოანე II კომნენოსის (1118 — 1143) მეფობის მოკლე მიმოხილვის (*βίαια*) და მანუელ I კომნენოსის (1143—1180) მეფობის ისტორიას (*ἱστορία*).

იოანე კინამოსის შრომა მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (*Codex Vaticanus*), რომლის ბოლო ძალიან დაზიანებულია: თხრობა წყდება 1176 წლის ამბებზე.

დიდ ღირსებად იოანე კინამოსის საისტორიო შრომისა ის უნდა ჩაითვალოს, რომ იგი დაწერილია პირველწყაროების მიხედვით. კერძოდ, ჯვაროსანთა მეორე ომის ამბებისათვის გამოყენებულია საარქივო მასალები. ან როგორ შეიძლებოდა, აღნიშნავს ფრ. დელგერი, სამეფო მდივანს (*γραμματεὺς*), რომელიც მეფის კარზე მსახურობდა და მეფესაც თან ახლდა ლაშქრობებში, არ სცოდნოდა მეფისა და მეფესთან მიწერ-მოწერა და ის არ გამოეყენებინა¹.

იოანე კინამოსი ფრიად განათლებული კაცია; ის კარგად იცნობს ქსენოფონტს, მის „კიროპედიას“, რომლითაც სარგებლობს თავისი ისტორიის პირველ თავში; იცნობს ეზოპესაც; ანნაკომნენეს „ალექსიადა“, რასაკვირველია, წაკითხული აქვს და მას თვლის მიუდგომლად დაწერილ თხზულებად². წყაროებში მოპოებულ ცნობებს ის კეთილსინდისიერად გადმოგვცემს, რაც მის თხზულებას, რომელსაც ის ერთ ადგილას ეძახის *χρῆμα: παροχῆμα* („ეთამთაღწერას“), დიდ ნდობას აკუთვნებს.

გამოცემები და თარგმანები:

Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio³ Comnenis gestarum. Ad fidem Codicis Vaticani recensuit Augustus Meineke, Bonnæ 1836.—პირველი გამოცემა ეკუთვნის დიუკანჯს (1670; პარიზის კორპუსში, CP), რომელმაც ვრცელი განმარტებებიც დაურთო. ეს განმარტებები განმეორებულია ა. შაინეკეს გამოცემაშიც (*Caroli du Fresne in Historiam Ioannis Cinnami notæ*).

Краткое обозрение царствования Иоанна и Мануила Комнинов. Труд Иоанна Киннама. Перевод под редакцией профессора Карпова. СПб 1859.

¹ იხ. K. Krumbacher, *GBL*³, გვ. 280; Fr. Dölger, *Corpus d. gr. Urkunden... Regesten* 2 (1925), გვ. V—VI.

² N. Iorga, *Médaillons d'histoire littéraire byzantine: Byzantion* 2 (1926), 283—284.

³ უნდა იყოს: *Manuel*.

შესავალიდან

1, 1. Οὐδὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἔργον ἀφιλότημον τοῖς πάλαι ἐνομίσθη σοφοῖς. Πλείστους γὰρ οὖν αὐτῶν καὶ ἐντεσθὲν εὐδοκίμηκεναι: ἑνὲ βῆ. Ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἑλλήνων εἰς ἱστορίαν ἐλαβεν ἔργα, ὃ δὲ Κύρου διεξήλθειν ἀγωγὴν τε τὴν ἐκ παιδῶν καὶ πράξεις, ὅσαι εἰς ἄνδρας ἴκονται: τοῦτω ἐξέπονηθησαν.

Χρὴ γὰρ οἶμαι: τοὺς γε μὴ πάνυ ἀναξίως τοῦτω ἐπιχειρήσαντας εἰδήσεώς τε τῆς περὶ ἕκαστα εὐ ἴκειν καὶ πραγμάτων ὡς ἐπίπαν ἀφροσύνην ὅσα βίῃ τῶνδε συνέζευκται διηγεαίε: ὧν οὐδέτερον ὅπως οἶμαι: χρεῶν ἡμῖν πάρεστιν.

Οὐκ οὐδὲ διὰ τοῦτο πάντας ἔργα σιγήτέον, ἀ τῶν ἡμετέρῳ δὴκου συνέπεσαν αἰῶνι, ἐπιμελητέον δ' ὅπως μὴ καὶ τῆς ἐνοούσης ἄρα εὐκαιρίας κατόπιν ἡμῖν ἐλθεῖν γένοιτο.

Γένοιτο δ' ἂν, εἰ τῶν ἄλλων καθάπαξ ἀπάντων καὶ ὅσα ἐς τὸν κοινόν ἴκει τῶν ἀνθρώπων βίον τὴν ἀφήγησιν ὑπερβάντες θυεῖν ἔργα παραστησόμεθα βασιλείῳ, ὧν ὃ μὲν ἔφαθῃ πρὸ τῆς εἰς τὸν βίον ἡμῶν προόδου τὸ ζῆν ἀπολιπῶν, ἄτερος δὲ ἴκμασέ τε ἐφ' ἡμῶν καὶ ἀπῆξει τοῦ βίου

ძველი ბრძენი კაცები არასაპატიოდ არ თვლიდნენ ისტორიის შესწავლის საქმეს, ის კი არა: ბევრნი მათგანმა სწორედ ამით ვაითქვა სახელი. ერთმა ელინთა საქმეები აილო ისტორიაში შესატანად; ხოლო მეორემ კიროსის აღზრდა გვიამბო, მისი ბავშვობიდან, და მისი საქმეები, რომლებიც მას უღვაწინია ვაჟაკობის ასაკში შესულს.

ჩემის აზრით, ვინც ხელს ჰკიდებს ამ საქმეს, სრულიად არ არის უღირსი, კარგი ცოდნა მქონდეს თითოეული ამბის შესახებ და შორს იდგეს, საერთოდ, იმ საქმეებისაგან, რომლებიც განუწყვეტლივ შეიჭრება ხოლმე ჩვენს ცხოვრებაში: ამათგან, ჩემის აზრით, არც ერთი არა გვაქვს ჩვენ.

მაგრამ, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ სრულიად გავუჩუმიდეთ იმ საქმეებს, რომლებიც ჩვენს საუკუნეში მოხდა; უნდა ვიზრუნოთ იმაზე, რომ ჩვენს განკარგულებაში მოხვედრილი კარგი შემთხვევა არ გავუშვათ ხელიდან.

კარგი იქნება, თუ ჩვენ სრულიად განზე დავტოვებთ თხრობას ყველაფერ სხვაზე, რაც ადამიანთა საზოგადო ცხოვრებას ეხება და ორი მეფის მოღვაწეობას გამოვავლენთ, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა ვიღრე ჩვენ დავიზიადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვა-

την βασιλειαν ἀνήβη λιπὸν τῷ παιδί. Ἰωάννης οὗτος: καὶ Μανουὴλ οὐ Κορινθίος (CB, p. 11—4).

ვოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს შეფეები არიან იოანე და მანუელ კონსტანტინოები.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში

IV, 13. Ἰασητὰ μὲν δὴ τῆδε ἐπράσσετο Ἰλιέλμος δὲ ἄρας ἐκ Μυζίας παντὶ τῷ στρατῷ ὡς ἐπὶ Βρεντέσιον ἰπορεύετο, ἔ τε στόλος αὐτῷ ἐπὶ τῆς ἀντιπρόθμου τῷ Βρεντέσιῳ νησίδῳς ἀλίγων ἀπὸ σταδίων ἑρμιασάμενος ἴστατο. Κατὰ ταῦτόν γάρ ἀμφοτέρωθεν Ῥωμαίοις τὴν προσβολὴν παρεῖσθαι διένοητο.

ლო იყო რომაელებისათვის შეეჭიათ ორივე მხრით.

Ἄλλὰ Ῥωμαίους τὲ μὲν ἀτίνα διανυμαχῆσαι πρὶν ἢ καὶ Ἰλιέλμον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, θυσβουλία τις καὶ τὸ χρῆναι: οἷμα: κακῶς αὐτοὺς πεπονθέναι παρείλετο: πρὸς δὲ ἀμφοτέρους τὴν μάχην διενεγκόντες τὰ βασιλέως διέφθερον πράγματα.

Στρατὸν γάρ ἦκειν ἐκ Βυζαντίου καταδοκόντες ἦδη, ἐς τὴν ἑκείνου τάχα παρουσίαν τὴν προσβολὴν ἀπετίθεντο. Ὡς δὲ ἦδη ἔγγυς εἶναι ἵγγέλλετο Ἰλιέλμος, τότε δὴ τὴν ἀμφοτέρων ἀκόντας ἀνεδέχοντο μάχην. Ἄνθ-

აი, ეს ხდებოდა იქ¹. ხოლო ვილიელში დაიდრა მჯიხიდან მთელი თავისი ჯარით და გაემართა ბრინდინიუმისაკენ; მისმა ფლოტმა კი ლუზა ჩაუშვა და დადგა ერთ პატარა კუნძულთან. რომელიც ბრინდინიუმის პირდაპირ სრუტის გადღმა მდებარეობდა რამდენიმე სტადიონის მოშორებით. ამის მიხედვით განზრახული

მავრამ, რომ რომაელებს მაშინვე გაემართათ საზღვაო ბრძოლა მანამ, სანამ ვილიელში მათ თავზე წამოადგებოდა, ამაში, ვფიქრობ, რაღაც მიუხედავრელობამ შეუშალა ხელი, რის გამოც მათ განიცადეს უბედურება: ორივე მხრიდან რომ ბრძოლაში ჩაებნენ, ამით მეფის საქმე ჩაფუშეს.

იმის მოლოდინში, რომ ბიზანტიონიდან ჯარი მოვიდოდა, მათ, მისი მალე მოსვლის იმედით, შეტევა გადადევს. ხოლო როდესაც მათ ვუწყათ ვილიელში ახლოს არისო, მაშინ ძალა-უნებურად უნდა მიელოთ ბრძოლა

¹ ამის წინ ლაპარაკია რომაელების (ე. ი. ბიზანტიელების) საზღვაო და საბმელოთ ბრძოლაზე ვილიელთან (ვილიელთან), სიცილის მეფის, როჯერის (როჯერის), შეილთან, ბრინდინიუმის ვარემოცვაზე და მის აღებაზე.

pe τῶν δὲ δοκίμων τὰ εἰς τὰς μάχας ἐπιλεξάμενοι, Ἰωαννάκιόν τε τὴν Κριτόπλην καὶ Παιράμην Πέρσην γένος, ἅμα Ἴβηρσι καὶ Μασαγέταις ἐφ' ᾧ ἀκροβόλησασθαι: ἐπαμψαν' οἱ καὶ ἐπειθὴ τάχιστα τοῖς πολεμίοις συνέρμυξαν πρὸ πάντε που καὶ τεσσαράκοντα σταδίων τὸν χάρακα πηξάμενοις, ἐν τῇ ἐγγύθην ἀποπορεία κατὰ νότον αὐτοῖς ἐπιθέμενοι πολλοὺς τε τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἔκτειναν καὶ ἔκπευς τῶν σκευοφόρων συχοὺς ἤλασαν, σπυριεῖον τε σφᾶς ἀφελόμενοι ἐπὶ Βρεντέσιον ἤλθον (CB, p. 166, 13 — 167, 12).

ცხენიც წაართვეს მათ და ბრინდიზიუმში მივიდნენ.

ორივე მხრიდან, და, აი, გამოარჩიეს საბრძოლო საქმეებში ვამოცდილი ვაქვაცი, ვინმე იოანაკი კრიტოპლენი და პერამი, წარმოშობით სპარსელი, და იბერიელებთან და მასაგეტებთან ერთად გაგზავნეს ისრების სატყორცნელად. ისინი სასწრაფოდ შეებნენ მტერს, რომელიც დაბანაკებული იყო ორმოცდახუთი სტადიონის მოშორებით, და დაეკრდნენ რა იმას, რომ ახლოს იყო უკანდახვევის გზა. ზურგიდან დაესხნენ მათ, ბევრი ამოვლიტეს მტრის ზურგის ნაწილებში, ბევრი ტვირთშიდავც

იბერიელთა და აბაზგთა ელჩებო

[IV, 18. ამ თავში ლაპარაკია იმაზე, რომ კეისარი მანუელ კომნენოსი აწყობს ლაშქრობას აზიაში სომხეთის მთავრის ტოროსის (Τερζης) და ანტიოქიის მთავრის რენალდის (Ρενάλδης) წინააღმდეგ. ანტიოქიის მთავარი, ფრანგი რაინდი რენალდ შატილიონელი (Renaud de Chatillon) დამნაშავედ გრძნობდა თავს კეისრის წინაშე იმის გამო, რომ მან კეიპროსის წინააღმდეგ მოაწყო თავდასხმა, დაამარცხა ბიზანტიის ჯარი, რომელსაც სარდლობდა მიხეილ ვრანა. კუნძული დაარბია და გაძარცვა. ამიტომ ის წინადადებას უთვლის კეისარ მანუელს, რომ მზად არის ჩააბაროს მას ანტიოქიის აკროპოლისი, თუ აპატიებს ჩადენილ ბოროტებას. კეისარი არ თანხმდება; მაშინ ის თვითონ მიდის კეისრის ბანაკში მუზარადმოხდილი, ფეხშიშველა და კისერში გამოხმული თოკით და მახით ლით მარცხენა ხელში].

IV, 18. Ἐἰσελθόντι δὲ τέρπει τῷ εἰρημένῳ ἐπιταμψθεῖς ἀφῆκεν αὐτῷ τὸ ἐμπαραίνημα, ἕρχοις ἄλλα τε πολλὰ πιττωσαμένῳ, ὅσα ὤηλοντι βασιλεῖ βουλομένῳ ἔσῦγ-

ასეთნაირად დამცირებულს რომ შევიდა კეისართან, ამის გული აღჩუყდა და აპატია მას შეერაცხმყოფელი საქციელი, ხოლო რენალდმა ფიცით დაუდას

χανε και δὴ και ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀντιόχειαν κατὰ ἔθος πέμπουσθα: τὸ παλαιόν. Ὅτε δὴ και θάσμα κατεῖχε τοὺς ὄσοι τηρικᾶδε ἐτύγχανον πρέσβεις ἐνταῦθα παρατυχόντες τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔθνῶν, Χωρασιμίων τε και Σουσίῶν και Ἐκβατάνων, Μηδικῆς τε τῆς ἀπάσης και Βαβυλωνος, ὧν δὴ τὸν ἀρχοντα μέγαν ἐκείνοι: κλείζουσι σουλτάν, Νουραδίν τε τοῦ Βερροικίου σατράπου και Ἰαγουκασῶν τοῦ Περσῶν φυλάρχου, και Ἀβασγῶν και Ἰβήρων, ἔτι δὲ και Παλαιστινῶν και Ἀρμενίων τῶν ἐπέκεινα Ἰσαύρων.

მეხოელთა, რომლებიც ისავრიელთა

19. Ταῦτα μὲν οὖν τῆδε ἐπράσσετο (CB, p. 188, 2—14).

ტურო ბევრობ რამ, რაც მეფეს სურდა, და ავრეთვე ისიც, რომ არქიელი ბიზანტიონიდან იგზავნებოდეს ანტიოქიაში ძველი ჩვეულებისდა მიხედვით. საკვირველებად ეჩვენა ეს ყველას, ვინც კი მაშინ ჩამოსული იყვნენ იქ ელჩებად აზიის ხალხებისა: ხვარაზმელებისა და სუსიელებისა და ეკბატანელებისა, შთელი მიდიისა და ბაბილონისა, რომელთა დიდ მთავარს ისინი სულტანს ეძახიან,—ავრეთვე ნურადინ ბეროელისა და სპარსთა ტომის-მთავარ იაგუპასანისა, აბასგეებისა და იბერიელებისა, ავრეთვე პალესტინელთა და არ-

გადაღმა ცხოვრობენ.

19. აი, ეს მოხდა აქ.

სახე — 'Ριτζιον¹

IV, 23. Ἄλλ' ἄρτι μὲν ἡ κατὰ Βιθυνίαν εἶχε τοῦτον πολίχνη, ἔνθα τοὺς ἐκ Φιλομυλίου δεσμώτας Ῥωμαίων ἐνοικισάμενος ἔφθη (Πύλαι ταῦτη τὸ ὄνομα), και πρέσβεισιν ἐκ τοῦ σουλτάν ἀφικομένοις ἐνταυθά που χρηματίσας, ἐπειδὴ μηδὲν ἰγιάς αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμψατο ἀπειλησάμενος, ὅτι γε μὴ κατὰ γνώμην

მავრამ ახალი მოსული იყო ეს (ე. ი. მანუელი) ბითინიის ერთ დაბაში, სადაც მან ფილომილიონიდან რომაელთა ტყვეები დასახლა (ამის სახელია პილე), და იქ მოსულ სულტანის ელჩებს ელაპარაკებოდა, და, როდესაც მან გაიგო, რომ ისინი არავითარი სალი ცნობების მაუწყებელნი არ იყვნენ, ისინი უკან გაგზავნა და დაემუქრა: თუ ჩემი

¹ ვათავსებთ ამ ნაწევრს, თუმცა აქ ტრაპეზუნტის მხარის ცნობილი რიხე ('Ριζαίον, 'Ριζιον, 'Ριζιος, 'Ριζიθς) კი არ იგულისხმება, არამედ რომელიღაც, ლიდიისა თუ ფრიგიის მიდამოებში მდებარე, რიხეზეა ლაპარაკი. საყურადღებოა უფროსი სახელწოდება ('Ριτζιον).

αὐτῶ ποιούντων οὐκ εἰς μακρὰν ἢ Ῥωμαίων τῆς σφετέρας καταδραμεῖται: ἵππος καὶ ληίσονται: πάντα πολλῶ μᾶλλον ἢ γῆν.

‘Ο δὲ ἐπ’ ὀλίγον τῇ Αὐγούστη συνδιατρίψας χρόνον, εἶτα ἐκείθεν μεταβάς (εἶχε γὰρ αὐτὸν χωρίον τηλικάδε ἐς τὴν περσῖαν διαβάντα Πιτξίον πρὸς τῶν ἐγχωρίων κεκλημένων), ἐπὶ τὴν ἀντιπορθίμον ἦλθεν, ἐκείθεν τε ὁδῶ πρώτων διὰ τῶν ἀγγιᾶλων πόλεων ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει, ὅθεν συσκευασάμενος ἐμβάλλει τῇ Περσικῇ (CB, p. 194, 6 — 18).

ნების მიხედვით არ მოიქცევით, მოკლე ხანში რომელითა ცხენოსანი ჯარი თქვენს ქვეყანას დაესხმის და ყველაფერს დაარბევს უფრო მეტად, ვიდრე ახლათ.

მან (კეისარმა) ცოტა ხანს დაჰყო დედოფალთან და ოქიდან, შემდეგ, გადავიდა სრუტის გადაღმა (რამეთუ ის ცხოვრობდა მაშინ იმ სოფელში, გადაღმა მხარეში, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახიან რიფიონს), ოქიდან კი გაიარა გზა სანაპირო ქალაქებით და მივიდა ფილადელფოს ქალაქში, საიდანაც სათანადო მომზადების შემდეგ შეიჭრა სპარსეთში.

მიხეილ გაბრა¹

Υ, 13. Βασιλεὺς δὲ, ἐπειδὴ μὴδ᾽ ἔπω τὰ πρὸς τὴν παρὰ πόδα: ἐξαρτυσάμενος ἔτυχε μάχην, θείσας περὶ τῆ πόλει Ζεύγμα ἐπὶ πλείστον ἤδη πρὸς τοῦ Στεφάνου πυργηρουμένη, πρὸ τοῦ τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐκρηξαι: πόλεμον, στρατευμα λόγου ἀξίον βοηθήσον αὐτῇ ἔσταλλεν, ὑπὸ στρατηγοῖς Μιχαήλ τε τῷ Γαβρᾶ καὶ τῷ Βρυεννίῳ Ἰωσήφ, ὑφ’ οὗς ἐτέλουν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ῥωμαίοις ἐπιφανεστέρων, καὶ Ἰωάννης ὁν Ἀγγεლოν ἐπεκάλουν, ἀνὴρ ἐμπειροπόλεμος.

ხოლო მეფემ, რადგან ის ჯერ კიდევ კარგად არ იყო მზად ბრძოლისათვის და რადგან ეშინოდა ქალაქ ზევგმის გამო, რომელიც სტეფანეს მიერ ალყაშემორტყმული იყო და ამით ძალიან შევიწროებული მანამ, სანამ ომს გაშლიდა მთელი სიძლიერით, საკმაო რაოდენობის დამხმარე ჯარი გაგზავნა სტრატეგოსების მიხეილ გაბრას და იოსებ ვრიენიოსის სარდლობით, რომელთა მძლავრობით სხვა, რომელთა შორის გამოჩენილი პა-

¹ მიხეილ გაბრაზე ცნობებს ვათავსებთ დაკავშირებით გაბრას გვარყულო ბასთან, რომლის მოლენობა უკავშირდება ხალდიის თემს, იხ. ზემოთა გვ. 110—111.

καὶ Ἰωάννης ὁ Ἰσθῆς, Πέρσης
 μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαί-
 τῆς μεταλαχῶν Ῥωμαϊκῆς (CB,
 238, 6—14).

წარმოშობით სპარსელი, ხოლო

VI, 3. Ὁ δὲ τῶν Ὀνύγων ῥήξ
 τὰ καθεστῶτα πάλιν κινήσας Διο-
 γυσιῶν τινα τῶν παρ' αὐτῷ ἐπι-
 φανῶν, ἄνδρα πολέμιον πολλὸν
 ἔμπειρον, στρατεύματι μεγάλῳ
 Σιρμιῦ καὶ πάλιν ἀντιποιθῆναι
 ἐπεμψεν. Ὁ πυθόμενος οἱ τῶν
 Ῥωμαίων στρατηγοὶ βουλευτέα
 σφίσι περὶ τούτου ἐποίησεν. Προῦ-
 βαινε μὲν τὰ τῆς βουλῆς, οὐκ
 ἐπὶ τὸ Ῥωμαίοις ξυνοίσειν, ἑρῶν-
 των τῶν βουλευτῶν, ἀλλ' ὡς ἂν
 τις παραλογίσαιτο τὸν ἕτερον,
 μάλιστα μόντοι ἄμφω τῷ Μιχαήλ,
 ὃς τε Γαβρίας ἐπεκέκλητο δούξ
 τῆς τῆδε χώρας τελῶν, καὶ ὁ
 Βρανᾶς στρατεύματος ἰδία κα-
 τάρχων καὶ αὐτός, ἀμφοτέρω μὲν
 πολεμικωτάτω, ἀλλ' ὁ Βρανᾶς
 ἐκράτει μᾶλλον.

ბრძოლები იყვნენ, მაგრამ ვრანა

Βουλευσομένους τοίνυν ἐπειθῆ-
 περ ἐδόκει νύκτιον ἐπιθέσθαι Διο-
 γυσίῳ, ἄραντες πανστρατεὶ πρῶτω
 ἐχώρουν. Γεγονότες δ' ἔνθα Διο-
 γυσιῶν στρατοπεδεύεσθαι συνέβαι-
 νεν, ἐπειθῆ παντάπασιν ἀνδρῶν
 ἔρημον τὸ στρατόπεδον εὔρον,
 ὑποδειλῶν ἠρξάντο. Ἰκανὸν γὰρ
 εἶπερ τι χῶρος ἔρημος καὶ ἀίψῃς
 διατρεψῆ ψυχῆν ἐπὶ πολεμίας κα-
 ταπεισῆαι στρατιωτικῆν. Ἰχνοσκο-

რებიც მსახურობდნენ — თოახე
 რომელსაც ანგელოსს ეძახდნენ,
 კაცი საომარ საქმეებში ძალიან
 გამოცდილი, და იოანე ისესი,
 რომაულ აღზრდასა და განათლე-

ბუნთა მეყვამ კვლავ დაარღვია
 დაწესებული ვითარება და ვაგ-
 ზავნა ვინმე დიონისე, მასთან
 მყოფ წარჩინებულ კაცთაგანი,
 მრავალ ომში გამოცდილი, დიდ-
 ძალი ჯარით და დაავალა კვლავ
 აელო სირმიონი. ეს რომ შეიტ-
 ყვეს რომაელთა სარდლებმა, ვა-
 მართეს ბჭობა ამის შესახებ.
 თათბირი ჩატარდა, მაგრამ რომ-
 აელებიანათვის არ იყო სასარ-
 გებლო, რადგან მოთათბირენი
 იმას უტკებროდნენ, თუ ერთს
 მეორე როგორ მოეტყუებინა, გან-
 საკუთრებით გამოიჩინოდა ორი
 მიხეილი, ერთი — ვანრა, რომე-
 ლიც ამ მხარის დუქსად მსახუ-
 რობდა, მეორე — ვრანა, რომე-
 ლიც თვითონ ედგა სათავეში
 ჯარს: ორივენი საუკეთესო მე-
 უფრო აღემატებოდა ვანრას.

რადგან თათბირის შედეგად
 დაადგინეს ღამით დასხმოდნენ
 თავს დიონისეს, მთელი ჯარით
 აიყარნენ და წინ გასწიეს. იქ
 რომ მივიდნენ, სადაც დიონისე
 ბანაკად დამდგარიყო, და ნა-
 ხეს, რომ ეს ბანაკი კაცთაგან
 სრულიად დაცარიელებული იყო,
 ისინი შიშმა შეიპყრო. რამეთუ,
 ცნობილია, რომ უდაბურო აღგო-
 ლი და უჩვეულო ცხოვრება

ποῦντες δ' ὁμῶς ἐπορεύοντο, καὶ τὰχα ἄν τι καὶ ἐπραξάν, εἰ γὰρ πρωαιότερον τοῖς (ὄννοις ἐπέθεοντο.

აღწევდნენ საწადელს, რომ ცოტა უფრო ადრე დასხმოდნენ ჰუნნებს.

Τότε δὲ ἐπεῖ ἡμέρα ἦδη διαφανῶς ἦν, αἰσθόμενοι ὄννοι τοὺς τε ἱπποὺς εἰσελάυνειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἤρξαντο (ἐτύγγανον γὰρ ἐπὶ νυμῆν ἀναθίντες) καὶ τοῖς πρὸ τῶν σακηνῶν ἐξ ἔθους ἀεὶ ἐστώσιν ἐπιβαίνοντες φαλαγγίδον ἐτάττοντο, Ῥωμαίους τε σὺν ἀκοσμίᾳ πολλῇ φερομένους ἰδόντες (τοῖς γὰρ τῆν ἱππον ἐλαύνουσιν ἐπιθέμενοι ὄννοις οἱ πλείους ἐσκαδίσθησαν) ἐπῆλασαν τε αὐτοῖς καὶ τρεψάμενοι εἰς τοὺς κατόπιν ἰόντας τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος συνελάσαι ἴσχυσαν. Ἐφ' οἷς συνταραχθέντες ἕκαστοι ἐς ὑπαγωγῆν ἐκλιναν. Καὶ τὸ λοιπὸν ἀνὰ κράτος Ῥωμαῖοι ἐφευγον, οἰηθέντες πολλῶν πλείονα τῆς ὄρωμένης ἐπιθέσθαι σφίσι στρατιᾶς.

ბოთ უფრო მეტი ჯარი დაესხა მათ, ვიდრე ისინი ჰხედავდნენ.

Τῆν γὰρ τοῦ ἀληθοῦς γνώσιν τε καὶ διακρίσιν κομίδῃ δλίγοις ἀνθρώπων ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔστιν εὔρεῖν. Ὅθεν καὶ ταχὺ πάντων ἀπαγορευσάντων μέχρι μὲν τινος ἔστατον ἀμφοτέρω τῶ στρατηγῶ σὺν τοῖς σημείοις καὶ δλίγοις τῶν ἀμφ' αὐτῶν, οἰομένη ἐπισυστήσασθαι: αὐ Ῥωμαίων τινᾶς ὡς δὲ οὐδεις οὐδαμῶθεν

მტრის მიწაწყალზე მეტროლის სულს შეარყევს ხოლმე. ისინი მაინც მტრის კვალს ეძებდნენ და ისე მიიწევდნენ, და მალეც მი-

ხოლო რადგან მაშინ უკვე გათენებული იყო, ჰუნნებმა, ეს რომ შეამჩნიეს, დაიწყეს ცხენების შერევა ბანაკში (ვინაიდან ისინი მაშინ საძოვარში იყვნენ) და შესხდნენ, ჩვეულებისამებრ, მუდამ კარავების წინ მდგომ ცხენებზე და დაეწყვნენ ფალანგ-ფალანგ; და როდესაც დაინახეს, რომ რომაელები ძალიან იყვნენ არეულ-დარეული (ვინაიდან, ცხენების შერევის დროს ჰუნნებს რომ შეუტიეს, ბევრნი მართლა დაითანტნენ), შეუტიეს მათ, აოტეს და შესძლეს მიეგდოთ ისინი უკან მომავალ რომაულ ფალანგამდე. ამით შეშფოთებულიმა რომაელებმა უკან დაიხიეს. და, შემდეგ, რომაელები გაიქცნენ, რაც ძალა ჰქონდათ, რადგან ფიქრობდნენ, რომ გაცილებით მეტი იყო მათი ჰუნნებისა.

ქეშმარიტების შეცნობა და შედმიწევნით განსჯა მხოლოდ ზოგიერთ ადამიანს შეუძლია ასეთ პირობებში. როდესაც, ამროგად, ყველანი სასწრაფოდ გაიკრიფნენ, ცოტა ხანს დარჩნენ სარდლები, ორივენი, აღმებოც და მცირეოდენი ამალით, და ფიქრობდნენ, რომ ზოგიერთი რომაელიც შეჩერდებოდა. ხოლო

συνίστατο τούτοις, γνῶτα λοιπὸν
ἔδοσαν καὶ αὐτοί.

'Ἄλλ' ὁ μὲν Βρανᾶς μεταξὺ
ἐπιστραφεῖς τῶν τινὰ πολεμίων
δώρατι ἐπαίσειεν, ἄτερος δὲ ἀπύχει.
"Ὅτε δὲ καταφανῶς ἔγνωστο τὰ
τῆς ἐν βουλήν πρότερον αὐτοῖς
διαφορᾶς. Ὁ γάρ τοι Βρανᾶς
ἐπειδὴ φεύγοντι: αὐθις συνέμειξε
τῆ Γαβρῆ, ἐπιτωθᾶζων μάλα καὶ
ἐνδοξόρυπτος: „ἄρα, ἔφη, συνε-
βᾶλου με, ὡ σεβαστέ, ὅπως ἐπαύ-
θεις τοῖς πολεμίοις ἀντεκατέστην,
ἀπὸ δώρατός τε αὐτοῖς προση-
γέχθην"; τὸν δὲ καταφύσαντος,
„ἀλλ' ἔγωγε, εἶπεν, εὐ μὰ τὴν
βασιλέως εἰδὼν σε κεφαλὴν ἦτι
μὴ ἀπιόντα“.

Οὕτως οἱ γνῶν Ῥωμαῖοι: οὐκ
ἐπὶ τῆ κοινῇ συμπερόντι εὐδὲν
παπραγματάεσσα: ἕκαστος, ἀλλ'
ὡς ἂν τις αὐτὸς χαλὸς καὶ ἀγα-
θὸς εἶναι: δόξῃ, πάντα ἀναδέχε-
ται: πόνον (CB, 257, 17—259, 14).

[VII, 1. ამ თავში ისტორიკოსი ლაპარაკობს ბიზანტიის კეისარ მანუელ I კომნენოსისა და იკონის სულტან კლიჩესთლანის (Κλειζισθάν) ¹ ურთიერთობაზე. კეისარი უკმაყოფილოა სულტანის, საქციელით და აპირებს მის წინააღმდეგ ლაშქრობის მოწყობას. სულტანი, ამას რომ გაიგებს, ელჩებს უგზავნის მას და ჰპირდება, რომ მოიქცევა ისე, როგორც მას, შეფეს, სურს. მიუხედავად ამ დაპირებისა, სულტანი მაინც აგრესიულ ზომებს ღებულობს მანუელის წინააღმდეგ.]

¹ ნიკიტა ხონიატეს მიხედვით Κλειζισθάν.

რადგან არავინ არსადან არ
შეუერთდა მათ, იმათ ზურგი
უჩვენეს.

ვრანამ, მაინც, ამასობაში
უკან მოიხედა და ერთი მოწი-
ნააღმდეგეთაგანი შუბით ვანგმი-
რა, მეორე კი (ე. ი. გაბრა) ვა-
იქცა. აი, ახლა ნათელი ვახდა
საბჭოში ამასწინათ მთი უთანხ-
მოების ამბავი. როდესაც ვრანა
კვლავ შეეყარა გაქცეულ გაბ-
რას, დაცინებით და აგდებით
უთხრა: „განა შენ, სეეასტოსო,
ხედავდი, როდესაც კიდევ ერთ-
ხელ მოწინააღმდეგეებს შეეგები
და მათ შუბი ვესროლე?“ როდესაც
მან დაუდასტურა, უთხრა:
„მე კი, ვფიცავ შეფის თავს, და-
ვინახე, თუ არა გაქცეული“.

ამგვარად, ახლანდელი რო-
მაელები საზოგადო სარგებლო-
ბისათვის არაფერს აკეთებენ;
თითოეული მათგანი მთელ თავის
შრომას იქით მიმართავს, რომ
გამოჩნდეს კარგ და ვაჟკაც აღი-
მიანად.

VII, 1. 'Εφ' οἷς ἵγανάκτει: μὲν βασιλεύς καὶ αὐτίκα ἐπὶ μάχην καθίστασθαι: διενοεῖτο τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῷ μηδαμῇ συγχωρούντων... τούτων δὲ ἕνεκα κατὰ τὰδε ἐποίει. Μιχαὴλ μὲν ἢ ἐπίκλησις Γαβρίας ἦν, ἄνδρα ὧς μοι: πολλάκις ἐρρήθη ἕς τε τὸ τῶν σεβαστῶν ἀξίωμα ἦκοντα καὶ πολεμίων ἰκανῶς ἔμπειρον ἔργων, ἐπὶ τὴν Παφλαγόνων ἐξέστειλε, στρατεύμα ἕ μὲν αὐτίκα ἐπαγόμενον, ὃ δὲ καὶ ἐκ τῶν τῆδε χωρίων ἀθροίσοντα, ἕτοι: τε ἀμφὶ Ἰραπεζούντι: καὶ Οἰνάῳ πόλεσιν ὄκηται Ποντικαῖς, καὶ τούτους δὲ μεταπεμφόμενον, ἐκέλευεν οὕτω ἕς Ἀριάσειον παρελθεῖν.

ესეხეც დავდარებობა და უბრძანა

VII, 2. 'Αλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, Μιχαὴλ μὲν ἐπὶ Ἀριάσειον ἔπεμφεν· ὃ δὲ τὸν Δαριάλεως πορθη- μὸν διαβάς εὐθὺς Μεσαγγείων ἐχώρει. Ἐνθα ἕκ τε Βιθυνίας καὶ τοῦ Ῥυθδακῶν χωρίων στρατεύμα ἀγείρας ἰκανὸν ἐξῆγε: ἐπὶ τὰ Δορυλῆϊου πεδία, τὰ ἐκείσε Ῥωμαίων φρούρια εἰρήνης κατε- χούσης ἕ: τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλη- σόμενος καὶ τοῖς τῷ σουλτάν ὀνταμεναίνουσι: ἕ: μάλιστα ἕ: ἔμποιήσων, πρὸς δὲ καὶ Δορυ- λῆϊον ἀνοικοδομήσων...

Μιχαὴλ δὲ ὁ Γαβρίας σὺν τῷ στρατεύματι: ἕς Ἀριάσειον ἦλθε, παρακαλούμενός τε πρὸς τὴν πό-

ამაზე ძალიან გაჯავრდა მეფე და განიზრახა მაშინვე დაეწყო ბრძოლა: ხოლო, რადგან პირობები მას არავითარ შემთხვევაში ხელს არ უწყობდა... ამის გამო შემდეგი გააკეთა. მან გაგზავნა პათლაგონთა ქვეყანაში მიხეილი, რომლის მეტსახელი იყო გაბრია, კაცი, როგორც მე არაერთხელ მითქვამს, სევასტოსთა პარტიში აღზვევებული და ომის საქმეებში საკმაოდ გამოცდილი, იმ დავალებით, რომ შეეკრიბა ვარდა იმ ჯარისა, რომელიც იქ იყო მოყვანილი, აგრეთვე ის ჯარები იქაური მხარეებიდან, რომელნიც დაბინავებული იყვნენ ტრაპეზუნტის მიდამოებში და ოინაოს პონტიურ ქალაქებში, ამასიაში გამართულიყო.

როგორც ვთქვით, მიხეილი ამასიისკენ გაგზავნა მეფემ: იმანაც გადალახა დამალისის სრუტე და პირდაპირ მელანგიისკენ გაემართა. აქ ბითვინიისა და რინდაკის მხარეებიდან საკმაო რაოდენობის ჯარი შეაგროვა და დორილეონის დაბლობისკენ გაემართა, რათა იქ, სანამ საზავო მდგომარეობა სუფევდა, რომელიც ციხე-სიმაგრეები შეეგნო სურსათით, სულტანის მიმართ მტრულად განწყობილი კიდევ უფრო წაექვებებინა და, ვარდა ამისა, დორილეონიც აღედგინა...

მიხეილ გაბრია თავისი ჯარით მოვიდა ამასიაში და, როდესაც შესთავაზეს ქალაქის მამებმა

λιγ έχόντων αὐτίκα δὴ ἐπὶ ταύτην παρῖναί, ἐπειδὴ καὶ δύνάμεις παρὰ Κλειτζεσθλάν¹ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀφειγμένη οὐ μακρὰν ἀποθῆν τῆς πόλεως ἐσκήνου, οὐδαμῆ ἐθάρρει τὴν εἰσοδόν.

Ἐποψία γὰρ πολλή εἰς τοὺς ἔνδον ἐχρήτο μὴ προδοσίαν δῆπου κατ' αὐτοῦ μεμελετηκότες εἴησαν. Οἱ δὲ καὶ ἑμήρους τούτου δὴ ἔνεχα παρ' αὐτὸν ἐπεμψαν τὴν τε ἀκρόπολιν Ῥωμαίοις κατ' ἐξουσίαν δόσαν. Ἄλλα ὀρωδία τις καθάπαξ παραλαβούσα τὸν ἀνθρωπὸν ἐπὶ σκήψεις;

მაშინვე შესულიყო ქალაქში, ვერასვხით ვერ გაბედა შესვლა; რადგან კლიჩესთლანის ჯაროც ამავე მიზნით მოსულიყო და ქალაქის მიბლომლად, არც თუ ძალიან შორს, დაბანაკებულიყო.

ის დიდი ეჭვით უყურებდა ქალაქის შიგნით მყოფთ — ხომ ლალატი არა აქვთ რამენაირად ჩემს წინააღმდეგ დაგვეპილიო. ხოლო იმათ (ე. ი. ქალაქის მამებმა) შეძლებდით გამოუგზავნენ იმის გულისთვის და აკროპოლისიც გადისცეს რომიელმაც მფლობელობაში. მაგრამ რალაც შიშმა

¹ ეს სახელი *Κλειτζεσθλάν* (ნიკეტა ბონიატესთან *Κλειτζεσθλάν*) უნდა უდროდეს ქართული წყაროების „ციხილ-არსლან“-ს და რუსულ ლიტერატურაში მიღებულ *Клыч-Арслан*-ს (თურქულად *Qılıç Arslan*; იხ. *G. Moravcsik, Byzantinoturcica II*, 161). ამ სახელით ეწოდებოდა ორი სულტანი სელჯუკებისა:

ა) ციხილ-არსლან I, რომელიც 1092—1106 წლებში მართავდა და

ბ) ციხილ-არსლან II, რომლის მოღვაწეობა (1156—1192 წ.წ.) ხედება მანუელ I კეისრის (1143—1180) ხანას.

ქართულ წყაროებში (თამარ მეფის ისტორიაში) მოთხრობილი, ციხილ-არსლანთან დაკავშირებული ამბები შეიძლება ეხებოდეს ციხილ-არსლან მეორეს, რომელმაც 1191 წელს სულტანად გამოაცხადა თავისი თავი, მაგრამ მალე მოკლულ იქმნა (იხ. *ჯავახიშვილი*, ქ. ერის ისტორია II, 1965, გვ. 266; ისტორიანი და ახმანი შარავანდედთანი: *აშას ჯამსა მოიკლა ციხილ-არსლან ათაბაგი*, და აწ გასულტნებულნი, მუჭლიდთა მიერა — ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 62, 13).

მისი ერთი ვაჟი თამარ მეფეს ეტროფოდა (სულტანისა ციხილ-არსლანის შეილთავანი ერთი, ამბებისა სმენითა ხელ-ქმნილი, ძალითლა-სამე დაიშვირა მამამან სულლისა დაგდებისა შიშითა — ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 42, 11). მ. ბ. ოსე ფიქრობს, რომ ეს ციხილ-არსლანი არის სწორედ „ციხილ-არსლანი“, რომლის ერთი ვაჟი ჰყავს მხედველობაში თამარ მეფის ისტორიკოსს. *«En lisant Qilidj-Arslan — ვერს ბოლოს, — on pourrait encore supposer que l'Analiste a eu en vue un fils du second des sultans de ce nom, regnant à Icone: ce sultan ne mourut qu'en 1192»* (*M. Brosset, Histoire de la Géorgie I*, 1849, გვ. 418, შენიშვნა 1; იხ. აგრეთვე იქვე გვ. 435).

იოანე კინამოსის მიერ აქ მოთხრობილი ლაშქრობა „კლიჩესთლანისა“ ჰგულისხმობს მანუელ კეისრის დროს 1146 წელს მოწყობილ ლაშქრობას და მის მომდევნო ამბებს. იხ. *Ф. Успенский. История Византийской империи, т. III* (1948), გვ. 274 შდდ.

ἄλλοτε ἄλλας ἀναχωρεῖν ἐποίει, ἕως οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως ἐγνοησάμενοι μὴ ταῖς μακραῖς Ῥωμαίων ἀναβολαῖς παρὰ Κλιῶζεσθλάν τῆς πόλεως ἀλόυσης ἐς ἀπέχθειαν αἰῶνα τὸν πάντα δεσπότη ἐσομένῳ καθίσταυτο, τοῦ παρὰ σφίσι·ν ἄρχοντος οὐδὲν ξυγινῶτος τοῖς εἰρημένοις ταύτην παρέδοσαν.

(ე. ი. ქალაქის თავმა) არაფერი იცოდა ამის შესახებ.

Ἦδη δὲ καὶ Μιχαήλ ἄρας ἐκατίθεν ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἦλθεν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὧς μοι ἐρρήθη, Ῥωμαίων, οὔτε του τῶν ἄλλων λόγον πεποιημένος οὐδένα. Καὶ τὰ μὲν Ἀμασειᾶς πόλεως ἐν τῷδε ἐτελεύτα (CB 298, 1 — 296, 18).

შეიპყრო მთლიანად ეს ადამიანი და ის სხვადასხვა საბაბით ფეხს ითრევედა, ვიდრე ქალაქის უფროსებმა, ვაითუ, რომაელთა დიდხანს დაყოვნების გამო, კლიზიესთლანის მიერ ქალაქი აღებული იქნეს და ამის გამო სამუდამო სიძულვილი დაეიმსახუროთ მომავალი ბატონისო, ჩაბადრეს მას ქალაქი ისე, რომ მათმა არქონტმა

მაშინ მიხეილი იყარა იქიდან და რომაელთა საზღვრებთან მივიდა: არც აკროპოლისში მყოფ რომაელებს, როგორც ვთქვი, შეატყობინა, არც სხვა ვინმეს აცნობა რამე. იი, ისე დაბოლოვდა ამასიის საქმეები.

სამეცხიერო ლიტერატურაში დისკუსია გაიმართა XII საუკუნის ორი ისტორიკოსის, ნიკეტა ხონიატეს და იოანე კინამოსის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გარშემო.

თ. უსპენსკიმ თავის მონოგრაფიაში „Византийский писатель Никета Акоминат из Хон“ (СПБ 1874) აღნიშნა მთელი როგი ეპიზოდები, რომლებიც ნიკეტა ხონიატეს იოანე კინამოსის „ისტორიიდან“ უნდა პქონდეს ამოღებული.

ვ. ვასილევსკი არ დაეთანხმა თ. უსპენსკის და ამბობდა: „ნიკეტა აკომინატე, როგორც ყველაფრიდან ჩანს, არ იცნობდა თავისი წინამორბედის (ე. ი. იოანე კინამოსის) შრომასო“¹.

ბევრმა სპეციალისტმა, მათ შორის გ. ოსტროგორსკიმ (თავის წიგნში Geschichte des Byzantinischen Staates. München 1940, გვ. 249) მიიღო დებულება იმის შესახებ, რომ ხონიატე და

¹ ვ. კ. უმბახვიცი იმ აზრის იყო, რომ ნიკეტა ხონიატე არც კი იცნობდა კინამოსის „ისტორიას“ (GBL², 285: sicher ist aber, dass er das Werk des Kinnamos nicht kannte).

კინამოსი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად სწერენ. თუ გ. მორავეჩიკი თავის *Byzantinoturcica*-ს პირველ გამოცემაში (1942 წელს) თავს იკავებდა საბოლოოდ ეთქვა ხონიატე-კინამოსის ურთიერთობის შესახებ (თუმცა მაინც აღნიშნავდა, რომ ხონიატემ ისარგებლა კინამოსის ცნობებით ბიზანტიელთა და უნგრელთა ურთიერთობაზე), ახალ გამოცემაში (1958 წ.) მან გარკვევით დაუჭირა მხარი იმათ, ვინც კინამოსს მიიჩნევს ნიკეტა ხონიატეს წყაროდ და ექვა: „უახლეს გამოკვლევებს¹ იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ ორივე ისტორიკოსის ნაშრომებში გამონათქვამთა ისეთი მსგავსებაა, რომ არასვხით არ შეიძლება ეს უბრალო დამთხვევას მიეწეროს. ამის მიხედვით ჩვენ უნდა მივიღოთ ის დებულება, რომ ნიკეტა ხონიატემ კინამოსის განოუქვეყნებელი შრომა გამოიყენა როგორც წყარო, თუმცა ზოგიერთი მონაკვეთები, რომლებიც კინამოსმა დაწვრილებით განიხილა, ნიკეტამ უფრო მოკლედ წარმოადგინა; სირიქითაც, ზოგიერთი მოკლენები, რომლებსაც კინამოსი მოკლედ შეეხო, ნიკეტამ სხვა წყაროების მოშველიებით უფრო დაწვრილებით განიხილა².

ვ. გრეკუხს მიერ ხელახლა წამოყენებული დებულება (იხ. შენიშვნა 1. ამავე გვერდზე), რომ ნიკეტა ხონიატემ გამოიყენა კინამოსის „ისტორია“, სათანადო შავალითებით ნათელ-ყო ა. კატიდანმა³.

¹ აქ პირველ რიგში მოსახსენებელია ის, რომ 1950 წელს რუმინელმა ბიზანტოლოგმა V. Grecu-მ ხელახლა დასვა საკითხი ხონიატე-კინამოსისა და იმ დასკვნას დაადგა, რომ ხონიატემ ისარგებლა კინამოსის ისტორიით. თ. უსპენსკის შრომა მას არ გამოუყენებია.

² „Man muss... annehmen, dass Niketas Choniates das unveröffentliche Werk des Kinnamos als Quelle benutzt hat, jedoch gewisse Teile, die Kinnamos ausführlich behandelte, kürzer abtat; dagegen Dinge, welche Kinnamos kurz oder nicht erwähnt, unter Benutzung anderer Quellen ausführlicher behandelte“ (G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I² [1958], 446).

³ А. П. Каждан, Еще раз о Киннаме и Никите Хонياته: *Byzantinoslavica* XXIV, 1 (1963), 88. 4—31.

გიორგი კოდინე

გიორგი კოდინეს სახელით მოღწეულია ორი შრომა.

1. ერთი არის Patria (ხელნაწერებში ჩვეულებრივ ეწოდება Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως), რომელშიც არის სხვადასხვა ტრაქტატი. ეს კრებული Patria უნდა იყოს შეთხზული ბასილ II-ის დროს (976—1025), უფრო საფიქრებელია, რომ ის XI—XII საუკუნეში იყოს შეთხზული¹.

2. მეორე თხზულება წარმოადგენს კრებულს თანამდებობათა შესახებ (Περὶ τῶν ἑφεξῶν τῶν παλατίου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἑφεξῶν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. ამის ავტორი უცნობია, ხოლო მასალების მიხედვით ისე ჩანს, რომ ის 1347—1354 წლებში უნდა იყოს დაწერილი, იოანე VI კანტაკუზენეს დროს. ამდენად გამართლებულია, როდესაც ამ უაღრესად მნიშვნელოვან ტრაქტატს სამეფო კარის ცერემონიათა და თანამდებობის პირთა შესახებ უწოდებენ ფსევდო-კოდინეს ნაწარმოებს².

რაც შეეხება პირველ შრომას, სწორედ მის ავტორად თვლიან კოდინეს. ამ შრომის ერთ ადგილას მოხსენიებული თარიღი, რომ, საბედობრ, წმ. სოფიოს ტაძრის აშენების დროიდან (537 წ.) გასულია 458 წელით, მიუთითებს იმაზე, რომ ეს კრებული 995 წელს (537—459) უნდა იყოს შედგენილი. მეორე მხრით, ამავე კრებულში მოხსენიებული ყველაზე გვიანი მოვლენაა ძოწეული სვეტების დაბგრევა³, რასაც ადგილი ბქონდა 1106 წელს.

Patria-ში შეტანილია ხუთი სხვადასხვა ტრაქტატი:

1) ცნობები კონსტანტინეპოლის დაარსების შესახებ (Παραχρῖλαι ἐκ τῆς βίβλου τῆς χρονικῆς περὶ τῶν πατριῶν τῆς Κ-πόλεως).

¹ გათავებულია: CB 1843 — Georgii Codini Excerpta de antiquitatibus Constantinopolitanis. Ex recognitione Immanueli Bekkeri.

² ამ შრომის გამოცემა იხ. Migne PG. ტ. 157.

³ ლაპარაკია იმ ძოწეულთა და ბრწყინვალე სვეტზე» (ὁ πορφύρεος καὶ περιβλεπτός κίον), რომელზედაც აღმართული იყო კონსტანტინეს კანდაკლა. კოდინეს თქმით ეს მოხდა 6614 წელს (6614—5508=1106). იხ. Georgii Codini excerpta. . Bonnæ 1843, გვ. 15.

2) კონსტანტინეპოლის ტოპოგრაფია (Περὶ τῆς σχηματογραφίας Κ-πόλεως).

3) კონსტანტინეპოლში არსებული ქანდაკებებისა და სხვა ძეგლების აღწერა (Περὶ ἀγαλμάτων...).

4) კონსტანტინეპოლის შენობათა აღწერა (Περὶ κτισμάτων τῆς Κ-πόλεως): სასახლეების, მონასტრების, საყდრების, საავადმყოფოების და სხვათა შესახებ.

5) ტრაქტატი წმ. სოფიოს ტაძრის აღშენების შესახებ (Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας).

უკანასკნელი თხზულება („სოფია-წმინდის ტაძრის აღშენების შესახებ“) შეიცავს მრავალ საყურადღებო ცნობას მაშინდელ ტექნიკურ საშუალებათა შესახებ, მაგრამ სხვა მხრივ უმეტესად ლეგენდარული ხასიათისაა. ეს თხზულება ქართულადაც არის ვადმოთარგმნილი და გამოცემულია ე. თაყაიშვილის მიერ (უწყება და თბრობა აღშენებისათვის დიდებულისა სიბრძნისა ღწისა აია სოფიას ტაძრისა)¹.

ლიტერატურა:

К. Krumbacher², BLG, გვ. 422—427 (იქვე დაწერილებით გამოცემებზე და გამოკვლევებზე).

G. Moravesik³, Byzantinoturcica, I (1958), 276—278 (იქვე ლიტერატურა).

Г. Ласкин, Георгий Коди́н о древностях Константинополя, Киев 1905.

მარიამ დედოფალი

Ἀντιοχεύμῃ δὲ βασιλεὺς ὁ
 χρῖστος Μιχαὴλ ὁ Δούκας, καὶ
 ἐκράτησε τῆς βασιλείας ἅμα τῆ
 μητρὶ αὐτῆς Ἐμδοκίᾳ, καὶ συν-
 βασιλεύσατε αὐτῇ μῆνα ἄ'. Κατε-
 βίβασε δὲ πάντας¹ καὶ ἀπέκτειρα,
 μόνναρχος αὐτὸς κληθεῖς.

ხოლო მეფედ იქმნა გამოცხადებული უფალი მიხეილ დუკა; და მართავდა სახელმწიფოს თავის დედასთან ევდოკიასთან ერთად, და მასთან თანამეფობდა ერთი თვე. მერე სრულიად გადააყენა ის და გაამოლოზნა, თვითონ კი მარტო დარჩა მეფედ.

¹ Е. Такайшвили, Описание рукописей общества распространения грамотности, т. I, Тб. 1902—1904, გვ. 585—600. ტექსტი გამოცემულია ე. თაყაიშვილის მიერ XIX საუკუნის ხელნაწერის მიხედვით (ხელნაწერი S—745). არსებობს ძველი ხელნაწერი XIII საუკუნისა (ხელნაწერი A—70), საკმაოდ ვანსხვავებული ტექსტით.

² იქნება აქ უნდა ყოფილიყო παντῆ.

Ἐὺ δὲ οὖν κύριος Μιχαὴλ ὁ Δού-
κας, ὁ υἱὸς τοῦ κυρίου Κωνσταν-
τίνου καὶ τῆς Μακροβουλίσσης
κυραῖς Εὐδοκίας, μετὰ Μαρίας
τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἔτη 6¹ καὶ
ἤμισυ. Καταβιβασθεῖς δὲ παρὰ
τοῦ Βοτανιάτου ἀπὸ προδο-
σίας τῆς συμβίβου αὐτοῦ,
καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐνδύ-
σθεις, ἀπεστάλη εἰς τὴν μονῆν τῶν
Στουδίου. Ὅστερον δὲ γέγονε καὶ
μητροπολίτης Ἐφέσου (CB 138;
Migne P(† 157, 644—645).

უფალი მიხეილ დუკა, მაშ,
ვატი უფალ კონსტანტინესი და
ქალბატონ ვედოკია მაკრობო-
ლიტისასი, თავის მეუღლესთან,
მარიამთან ერთად მეფობდა
ექვსწელიწად ნახევარს¹. ხოლო
ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა
ბოტანიატის მიერ მისი მეუღ-
ლის ღალატის წყალობით, მო-
ნაზონის სქიმით გამოწყობილი
გაიგზავნა სტუდიელთა მონას-
ტერში, უფრო გვიან ეფესოს
მიტროპოლიტობა მიიღო².

ხამფო წალა

Ἡ μέντοι σπάθη τοῦ βασι-
λέως ἀεὶ εἰς τὸ βραχάριον ἐνρί-
σκειται, τὰ δὲ ὑποθήματα εἰς τὸ
βρασιάριον.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος
ὑποθημάτων, ἃ καλεῖνται: τζαγ-
γία, ἔχοντα ἐκ πλαγίων κατὰ
τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν παρῶν
ἀετοῦ; διὰ λίθων καὶ μαργάρων,
ἀτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς
τε τοὺς περιπάτους καὶ τὰς προ-
κλήσεις. Καὶ ὁ ταυτὰ ποιῶν οὐ

მეფის მახვილი მუდამ ინა-
ხება რუხარიონში, ხოლო ფეხ-
საცმელები — სატანსაცმელოში.

არის სხვაგვარი ფეხსაცმელები,
რომელთაც ეწოდება წალა-
ლები (წალია); გვერდებზე, წვი-
ვების გასწვრივ და ქუსლებთან
აქვს არწივები ქვებისაგან და
მარგალიტებისაგან; მათ ატარებს
მეფე სეირნობის დროს და აღ-
ლუმის დროს (ad ostentationes).

¹ მიხეილ VII დუკა პარანიკაი მეფობდა 1071—1078 წლებში.

² უფალი მიხეილ დუკა ... ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა ბოტანიატის მიერ... და მონაზონის სქიმით გამოწყობილი გაიგზავნა სტუდიელთა მონასტერში, უფრო გვიან ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო — ასე წერს გიორგი კოდინე. ხოლო ანნა კომნენეს ცნობით: «როდესაც მიხეილ დუკა ტახტიდან გადააყენდა, და, საცვლად სამეფო გვირგვინისა და ძაწეულისა, პოდირი და არქიეპისკოპოსის (τὸν ποδῆρη καὶ τὴν ἐπωμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν) სამორე ჩაიცვა, სამეფო საკმეების მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე» (იხ. ზემოთ გვ. 37). ანნა კომნენე მეორე ადგილასაც წერს: «მიხეილი ...ტახტიდან ჩამოაგდო მის წინააღმდეგ აჯანყებულმა ბოტანიატემ, რის შემდეგაც ბერად აღიკვეცა, ხოლო მერე არქიელის პოდირიც (ἀρχιερατικὸν ποδῆρη) ჩაიცვა (იხ. ზემოთ გვ. 41).

Ἐξαγυρίος, ὃς οἱ ἕτεροι, ἀλλὰ
Ἐξαγυρῆς ὀνομαζέται.

Ὁρθρινὰ γοῦν δεήσει τὸν βᾶ-
σιλέα καθ' ἡλλικεῖνσται, φέρει τὰ
ἀποθήματα παρθόπουλον τὸν βᾶ-
σιλινον ἐκ τῆς, ὁν τῶ καινῶς ὀνο-
μαζομένους ἀλλαξυαρίου (Codi-
ni Curopalatae De offi-
ciis constantionopolitanis: Migne, PG 157, 49—52).

ამათ მკეთებელს წანგარიოსი
კი არა ჰქვია, როგორც სხვებს,
არამედ მეწაღე (წილისი).

როდესაც კი საჭიროა მე-
ფე აღმხედრდეს, ფეხსაცმელე-
ბი მოაქვს ბიქს სატანსაცმელო-
დან, რომელსაც, ამრიგად, საზო-
გადოდ „ალაქსიმარიონს“ ეძა-
ბიან.

ეს ნაწყვეტი ნოვეყავს იმ დებულების განსავითარებლად, რომე-
ლიც ჩვენ წამოვაცენეთ ჯერ კიდევ 1936 წელს (იხ. გეორგიკა,
ტ. III, 265—266): ჩვენ ვამბობდით, რომ ბიზანტიურ-ბერძნულში
ხმარებული Ἐξαγυρίον, Ἐξαγυρα, Ἐξαγυρίον მომდინარეობს ქართული
სიტყვისაგან წაღა. ჩვენი მსჯელობა ემყარება საშუალო საუკუნეთა
ბერძნულის შემდეგი თვისებების გათვალისწინებას:

1) Ὡს საუკუნისათვის, როდესაც ეს სიტყვა პირველად გვხვდება
(იოანე მალალის „ქრონოგრაფიაში“), Ἐ მხოლოდ უცხო სიტყვათა,
კერძოდ ქართულ და სომხურ სიტყვათა საჭიროებისათვის იხმარება
და გადმოგვცემს ბგერებს: **ც რ წ კ ძ ჯ**, მაგალითად:

- Βασιλοβατλῆς ვარაზგანე
- Τζῆσθ ἄσρ (ქორ). ღსრ (ჯორ)
- Τζῆσθჯ ჯიბო
- Τζῆσθი კანები
- Τζῆσθσθჯ ციმისანი, ჩიმიწკი (სოქრობეჰედო... ჩიმიწკისა [გარიანტი:
წამიწკისა] ბოძებელი იოანესადა)
- Τζῆσθσθჯ საწანგრო.

სანამ ბერძნულ-ბიზანტიურში Ἐ-კომპლექსი შემოვიდოდა, იმავე
ბგერების გადნოსაცემად იხმარებოდა σ (Σῆσθჯ—Τζῆσθჯ, ὁαγυρῆ-
ჯიჯ—Ἐξαγυρίουჯ).

2) პირველად ეს სიტყვა ნახმარია ფორმით Ἐξαγυρία (Ἐξαγυρία,
იხ. მალალა: გეორგიკა III, 265), რომლის მხოლოდობითი რიცხვი
იქნება Ἐξαγυρίον || Ἐξαγυρίν || Ἐξαγυρί. აქ ინდიქსური „ნ“ (γγ) გამოწ-
ვეულობა იმით, რომ უმისოდ მარტივი γ გუტურალად ვერ დარჩე-
ბოდა Ἐ-ს წინ: ის პალატალიზაციის გზით სრულიად გაქრებოდა
(მდრ. Ἄγρια Σοφία, რომელიც გამოთქმაში გვაძლევს „აია სოფია“-ს).
ორი „გამმა“ კი (γγ) იმას იწვევს, რომ უნარჩუნებს გუტურალობას.

ამით აიხსნება ის, რომ *ἄρα*, *ἄρα* ერთადერთი შესაძლებელი ხერხია წალა-ს გადმოსაცემად.

3) ვინც არ იცოდა, რომ *ἄρα*-ს დანიშნულება იყო ქართული წალა-ს გადმოცემა და მხოლოდ ბერძნულზე დაყრდნობით წაიკითხავდა მას, მიიღებდა გამოთქმას „წანგი“. და რომ ეს ასეც იყო, ჩანს იქიდან, რომ: ა) ქანურმა ისესბა ის ბერძნულიდან და გამოთქვა „წანგი“ (H. Marr, *Грамматика чванского языка* 218) და ბ) საბერძნეთში მყოფმა ქართველებმა წალების სახელოსნოს, ანუ ბერძნულად *ἄρα*-ს, უწოდეს „საწანგრო“, (ხოლო საპარიკონომოსო და საწანგრო და საჯრო და სამკედლო და ხურონი და კალაფატნი და მანდრინნი და ვენანჯნი და მენავენი — ესე იკონომოსისა გასაგებელნი იყვნეს: ცხორებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 43—44).

ეს ჩვენი დაკვირვება, თითქოს, მისაღებად მიიჩნია აკად. აკაკი შანიძემ, რომელმაც „იოანე და ეფთჳმე“ მთაწმიდელების ცხოვრებისათვის დართულ ლექსიკონში თქვა: „საწანგრო — სახარაზო. ფეხსაცმელების სახელოსნო (*ἄρα* წალა, *ἄρα* ან *ἄρα* მეწაღე). ს. ყაუხჩიშვილი ფიქრობს, რომ სიტყვა *ἄρα* ბერძნულში ქართულიდან არის შესული და იქიდან შემდეგ ქართულსა და ქანურს დაჰბრუნებია ბერძნული ფორმით: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. III, 1936, გვ. 265—266“. იხ. ცხორებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 133.

კოდინეს ტექსტში აღწერილი წალები ჰგავს მალალას მიერ აღწერილებს:

მ ა ლ ა ლ ა

წალები, რომელთაც ატარებდა (წათე), თავისი საკუთარი კვეციანიდან ჩამოვტანა და მარგალიტებით (*μαργαρίτας*) იყო შემკული.

კ ო დ ი ნ ე

არის სხვაგვარი ფეხსაცმელებიც, რომელთაც ეწოდება წალები; გვერდებზე წვივების გასწვრივ და ქუსლებთან აქვს არწივები კეებისაგან და მარგალიტებისაგან (*ὡς λίθων καὶ μαργαρίτων*).

კოდინეს ტექსტში უზრადლებას იპყრობს შემდეგი გარემოება. კოდინე წერს, რომ „წალების“ მკერავს ეწოდება *ἄρα* და არა *ἄρα*. როგორც ჩანს, „წანგარიოს“ ეწოდება საზოგადოდ „მეწაღე“. ე. ი. ჩვეულებრივი ფეხსაცმელების მკერავს, ხოლო იმას, ვინც ჰკერავს მარგალიტებით მორთულ „წალებს“, მას ჰქვია *ἄρα*. აი, ეს დამატებითი ცნობა შემოაქვს კოდინეს ტექსტს „წალების“ საკითხის გარკვევისათვის.

იოველის ქრონოგრაფია

იოველის (*Ἰωήλ*) ბიოგრაფია უცნობია. ვიცით მხოლოდ, რომ ლათინთა ბატონობის ხანაში (1204—1261) დასწერა „მოკლე ქრონოგრაფია“ (*Χρονογραφία ἐν συνόψει*), რომელშიც აღწერილია ამბები ადამიდან ვიდრე 1204 წლამდე. ამბები 948 წლამდე გადმოცემულია ვიოროგი ამართოლის „ქრონოგრაფიის“ მიხედვით, ხოლო გვიანი დროისათვის ავტორი სარგებლობს სკილიცეს შრომით.

იოველის „ქრონოგრაფიიდან“ მოგვყავს მხოლოდ მისი ბოლო ნაწილი, რომელშიც მოკლედ არის აღწერილი მარიამ მართა-ყოფილის თავგადასავალი.

გამოცემანი: 1) *Ioclis chronographia compendiaris, rec. I. Bekkerus, Bonnae 1836 (CB).*

2) *Migne, Patrologia Graeca, 139, 223—228.*

მიხეილ VII დუკა, მიხი მეუღლე მარიაში და მათი ვაჟი კონსტანტინე

Διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ τὸν Δούκα σὺν Μιχαήλ ὁ λεγόμενος Παρακινάκης. Τὸν δὲ πατριάρχου Ἰωάννου τὸν Ξεφιλίνου κοιμηθέντος, ὁ βασιλεὺς ἕτερόν τινα προσχειρίσατο Κοσμάν μοναχόν, τῆς ἀγίας μὲν πόλεως ἀφικόμενον, μεγίστη δὲ τιμῇ διὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν παρὰ βασιλεὺς τιμώμενον.

სამეფო ტახტზე ავიდა დუკას ვაჟი მიხეილი, რომელსაც პარაკინაკი ეწოდებოდა. როდესაც პატრიარქი იოანე ქსიფილინოსი გარდაიცვალა¹, მეფემ სხვა ვინმე აკურთხა, კონსტანტინე მონაზონი, რომელიც წმინდა ქალაქიდან წამოსულიყო და მისი სათნოების გამო უდიდესი პატივით იდიდებოდა მეფის მიერ.

¹ პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოსი 1064—1075 წლებში მღვდელმთავრობდა. მის შემდეგ პატრიარქად იყო კონსტანტინე I იერუსალიმელი (1075—1081 წ.წ.).

(Η δὲ πολιτεία διὰ τὸ τὸν Βοτανειάτην ἐξ ἀνατολῆς ἦδη ἀναγορευθῆναι τὰ τὴ ἀνάκτορα κατασχόντες καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιστήσαντες, καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ καθαιρήσαντες¹ πρὸς τὴν τοῦ Στουδίου μονῆν παραπέμπουσιν μετ' εὐτελοῦς ὑποζυγίου σὺν τῇ Ἀυγουστῆ Μαρίᾳ² τῇ ἐξ Ἁλάνων καὶ τῷ τούτου παιδί Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάττουσι: βίον κατὰ τὸ σάββατον τοῦ ἁγίου Λαζάρου. βασιλεύσαντα χρόνους ἕ).

Ὅτως οὖν ὁ Βοτανειάτης Νικηφόρος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀναίμακτον ἀπέλαξε τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην Τρίτην, καὶ ταῖς τοῦ πατριάρχου χερσὶ τῷ βασιλικῷ ταινιοῦται διαδήματι, καὶ γυναῖκα: συζεύγνυται τῇ ἐξ Ἁλάνων³ Μαρίᾳ, τῇ τοῦ Μιχαὴλ συμβίῳ. Ἐβασίλευσε δὲ ἕτη γ' (Ioëlis Chronographia compendiaria, CB 65--66).

¹ ყვრადღებან ვაკვეთ სიტყვას *καθαιρήσαντες*. ფორმის მიხედვით ეს არის Part. aoristi aetivi ხმისაგან *καθαίρω*, რომელსაც ძველი ბერძნულის მიხედვით აორისტი აქვს *καθίλω*, ხოლო მიმღობა — *καθελόντες* (და არა *καθαίρησαντες*, როგორც ეს უხმარია ბიზანტიელ ისტორიკოსს).

² ეს არის მარიამ მართა-ყოფილი, ზოგიერთი ისტორიკოსის მიერ შეცდომით აღიარებული. მარიამ დედოფალი აქ მოხსენებულია პატივით *Αὐγουστή*, ამავე პატივით მოხსენებულია იგი რუმის-ურბნისის «ძეგლის წერაში», სადაც სწერია: «ყოლიად მსაბურისა და ღ'თის მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა [ავღუსტი ნაი] სხი: მრავალმცა არიან წელნი და ტამნი» (იხ. აქვე, ზემოთ, 83, 117).

³ ყველა გამოცემაში სწერია *Ἀλαμανών*, რაც აშკარა შეცდომას წარმოადგენს. იგივე თოველი ხომ აქვე, ცოტა ზემოთ წერს: *Μαρίε τῇ ἐξ Ἁλάνων*.

⁴ დიდი სამშაბათი — ასე ეწოდებოდა ვნების კვირის სამშაბათს (იხ. Sophokles s. v. τριτος).

მოქალაქეებმა იმის გამო, რომ ბოტანიიტე აღმოსავლეთში მეფედ გამოაცხადეს, სასახლე აიღეს და იქ მცველები ჩააყენეს, მეფე მიხეილი ვადააყენეს და სტუდიის მონასტერში გაგზავნეს, უბრალო სახედარით, მასთან ერთად შეუღლე ავგუსტა მარიამი, წარმოშობით ალანთაგანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს წმინდა ლაზარეს შაბათის მიხედვით. იმეფა შვიდი წელი.

ამგვარად, ნიკიფორე ბოტანიიტემ ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე სისხლის დაუღვრელად მიიღო თვითმპყრობელი ძალაუფლება თვით დიდ სამშაბათს⁴, პატრიარქის ხელით დაიდგა საწეფო გვირგვინი და ცოლად შეირთო მარიამ ალანთაგანი, მიხეილის მეუღლე. იმეფა სამ წელს.

იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი

იოანე სკილიცე (Ἰωάννης Σκυλίτζης) იყო მცირე აზიიდან, თრაკესიონის თემიდან. ამიტომ უწოდებს მას გიორგი კედრენე *Ἰωάννης ὁ Κεδραΐτης ἔβ ἔπασχυται*. თვითონაც თავის თავს უწოდებს მიქელ პსელოსის თანამედროვეს, მაშასადამე, იგი, იოანე სკილიცე, XI საუკუნის მოღვაწეა.

„გეორგიკის“ V ტომში, სადაც მოთავსებულია გიორგი კედრენე, ნათქვამი გვაქვს: „გარდა გიორგი კედრენეს, იოანე სკილიცედან მომდინარე „ქრონოგრაფიისა“, რომელიც აგვიწერს ამბებს დასაბამითგან ვიდრე 1057 წლამდე (ისააკ კომნენოსის მეფობამდე), მოღწეულია 1057—1079 წლების „ისტორია“, რომელიც ეკუთვნის იოანე სკილიცეს. მაგრამ იოანე სკილიცეს მარტო ამ ოცი წლის „ისტორია“ კი არ დაუწერია, არამედ მის მიერ დაწერილი საისტორიო თხზულება მოიცავდა 811—1079 წლების ამბებს¹.

უკანასკნელი წლების კვლევა-ძიებამ ნათელ-ჰყო, რომ გაგრძელება (1057—1079 წლების „ისტორიის“ შემცველი) ეკუთვნის არა იოანე სკილიცეს, არამედ ვინღაც უცნობი ავტორის ნაშრომს წარმოადგენს; ამიტომ ამ ნაშრომს უნდა დაერქვას *Skylitzes Continuatus* („სკილიცეს გაგრძელება“). იმის საბუთი, რომ 1057—1079 წლების ისტორია არ ეკუთვნის იოანე სკილიცეს, ეს არის, რომ მრავალ ხელნაწერში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ სკილიცეს ნაშრომი მხოლოდ ისააკ კომნენოსის მეფობამდე (1057 წ.) აღწევდა და რომ, ამისდა კვალად, გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფიის“ მეორე ნაწილი, რომელიც სიტყვა სიტყვით იმეორებდა იოანე სკილიცეს „ისტორიას“, მხოლოდ 1057 წლამდეა მოტანილი. მაშასადამე, გიორგი კედრენე ამ „ისტორიის“ გაგრძელებას (1057—1079 წლების ისტორიას) არც კი იცნობდა².

„სკილიცეს გაგრძელება“ მოთავსებულია ბონის კორპუსის იმ II ტომში, სადაც გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფია“ არის დაბეჭდილი: CB 1839. II. 636—744; გადაბეჭდილია *Migne PG 122 (1889), 368—476*.

¹ იხ. გეორგიკა, ტ. V (1963), გვ. 8.

² G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II* (1958), 340.

იბერია — მდიდარი ქვეყანა

Προσκειμένου δὲ αὐτοῖς τοῖς
 τοιαύτοις διηγεῖσθαι, τῶν δὲ στρα-
 τιωτικῶν ἡμεληκότος καὶ ῥαθυ-
 μήσαντος, τὰ τῆς ἀνατολῆς, καὶ
 μᾶλλον τὰ ἐν τοῖς τέρμασι τῶν
 μερῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὑπὸ τῶν
 πολεμίων ἐφέροντό τε καὶ ἦγοντο,
 καὶ ἐληίζοντο καὶ διεφθείροντο
 ἅπαντα τῆ τε τῶν Τούρκων ἐπι-
 δρομῆ καὶ κατισχύσει καὶ τῆ
 βίαϊ ἀποχωρήσει καὶ δευματώσει
 τῶν ἡμελημένων στρατιωτῶν· συ-
 νεχεῖς γὰρ ὑπῆρχον ἐκδρομαὶ καὶ
 λεηλασίαι συχναί, ἀφανίζομένου
 τοῦ προσταχόντος παντός. Διὸ
 καὶ ἡ εὐδαίμων χώρα τῆς
 Ἰβηρίας ἠρίπωτο παντελῶς
 καὶ ἠφάνιστο, ἦδη προκατειργασ-
 μένη καὶ ἠρθενηκυῖα καὶ κατὰ
 μικρὸν ἐπιλείπουσά τε καὶ φθί-
 νουσα, συμμεταλαμβανομένου δὲ
 τοῦ δεινοῦ καὶ θσαι ταύτη παρέ-
 κειντο, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλ-
 δαία, πρὸς δὲ Μελιτηνῆ καὶ Κο-
 λώνεια καὶ τὰ τῆ Εὐφράτη συγ-
 κείμενα ποταμῷ (CB II 652, 20—
 653, 9).

რადგან ის¹ ასეთ საქმეებზე
 იყო გადაყოლილი, ხოლო სამ-
 ხედრო საქმეებზე სრულიად არ
 ზრუნავდა, აღმოსავლეთის მხა-
 რეები, განსაკუთრებით კი რომა-
 ეული ქვეყნის მოსაზღვრე მხა-
 რეები მტრის ლუკმად იყო გამ-
 ხდარი, ყველაფერი ირბეოდა და
 ნადგურდებოდა თურქთა თავდა-
 სხმებისა და ძალადობის გამო,
 აგრეთვე იმის გამო, რომ აღვირ-
 ახსნილი ჯარისკაცები ძალმომ-
 რეობას ხმარობდნენ და თავზარს
 სცემდნენ ხალხს: განუწყვეტელი
 თავდასხმებისა და ძარცვა-გლე-
 ჯის გამო ყველაფერი ნადგურ-
 დებოდა. ამიტომ იბერიის
 მდიდარი ქვეყანაც, რომელმაც უკვე წინათაც განიცადა
 რბევა და დასუსტებული იყო,
 საბოლოოდ დაეცა და განად-
 გურდა, მასთან ერთად საფრთხე
 განიცადეს იმ მხარეებში, რომლებ-
 ბიც მას (ე. ი. იბერიას) აკრავ-
 დნენ: მესოპოტამიამ და ხალ-
 დიამ, აგრეთვე მელიტენემ და
 კოლონიამ და მდინარე ეფრატის
 გაყოლებით მდებარე მხარეებში².

მწვალეზლობა იბერიაში

Ταῦτα τοι γαρ οὖν ἐπιδηγγημέν-
 τα πολλὴν ἐνήκαν τὴν ἀθυμίαν
 ἡμῶν, λογιζομένοις θεοσημίαν εἶναι

ასე რომ ამ მოთხრობილმა
 ამბებმა დიდი მწუხარება მოგვა-
 ყენეს ჩვენ, რომლებიც ვფიქ-

¹ იგლისებზეა კონსტანტინე X დუკა (1059—1067).

² ამ ნაწყვეტში სკილიცეს გამგრძელებელი იმეორებს მიხეილ ატალიატესს
 იბ. ზემოთ გვ. 31.

τὸ γεγονός καὶ μῆνιν καὶ χόλον
θεοῦ, ὡς μὴ μόνον τῶν πολεμίων,
ἀλλὰ τῶν στοιχείων ἀντιμαχομέ-
νων ἡμῖν.

Πρότερον γὰρ ἡ τοσαύτη τῶν
ἐθνῶν ὀργὴ καὶ ἔπαρσις καὶ τῶν
ὑπὸ Ῥωμαίους τελούντων κατα-
κοπή ὀργῆ μὲν τοῦ θεοῦ, κατὰ
τῶν αἵρετικῶν δὲ, οἱ τὴν Ἰβη-
ρίαν καὶ Μεσοποταμίαν μέχρι
Λυκαονοῦ καὶ Μελιτηγῆς καὶ τὴν
παρακειμένην οἰκοδοσίαν Ἀρμενίαν,
καὶ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν τοῦ Νεσ-
τορίου καὶ τῶν Ἀκεφάλων²
ἔρησκουσιν αἵρεσιν· καὶ γὰρ
πλήθουσιν αἵδε αἱ χῶραι τῆς
τοιαύτης κακοδοξίας (CB II,
69^r - 14).

რობდით, რომ ღვთიური საკვირ-
ველება იყო რაც მოხდა, რისხვა
და ბოღმა ღვთისა, რადგან არა
მხოლოდ მტერი იბრძოდა ჩვენ
წინააღმდეგ, არამედ აგრეთვე სტიქიონებიც¹.

რამეთუ ჯერ ამხელა მოზლა-
ვება ხალხებისა და აღელვება,
და იმათი განდგომა, რომელნიც
რომაელთა ხელქვეითნი იყვნენ,
ღვთის რისხვას წარმოადგენდა,
ხოლო შემდეგ [ჯანრისხდა ღმერ-
თი] მწვალებელთა წინააღმდეგ,
რომელნიც ცხოვრობენ იბე-
რიაში, ვიდრე ლიკანდემდე და
მელიტენემდე, მეზობელ არმენი-
ში და იუდეაში და რომელნიც
აღიარებენ ნესტორიოსის
და უთავოთა² მწვალებლობას,
და ეს მხარეები საესე არიან ამ-
გვარი ბოროტი აზრებით.

მარიამ მართა-ყოფილი

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς γυναικὸς
αὐτοῦ τελευτησάσης τῆς Βερθη-
νῆς ἅμα τῇ ἀναρρήσει ἀναγορευ-

მეფემ, მისი ცოლი ბერდენე
რომ გარდაიცვალა, რომელიც
დედოფლად იქმნა აღიარებული

¹ უნდა იგულისხმებოდეს შინაგანი ვითარება ქვეყნისა, შინაური განხეთქი-
ლება.

² „უთავონი“ — Ἀκέφαλοι, ასე ეწოდებოდათ მწვალებლებს, რომლებიც
არ სცნობდნენ ქალკედონის კრების დადგენილებებს ქრისტეს ბუნების შესახებ.
ასე ეწოდებოდა მათ, რადგან მეთაური („ეპისკოპოსი“) არა ჰყავდათ: Ἀκέφα-
λοι τὸ ἐκλήθησαν διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐπισκόπου. — ნესტორიოს მწვა-
ლებლობა, რომელიც აღიარებდა „ქრისტეს ადამიანური ბუნების დამოუკიდებ-
ელ არსებობას“ და რომელმაც (სირიაში წარმოშობილმა) ფეხი მოიკიდა ითელ
აღმოსავლეთში, საქართველოშიც იყო ცნობილი. „სპარსეთში ქრისტიანების დევ-
ნისას არა ერთ და ორ ნესტორიანს უპოვნია ჩვენში თავშესაფარი და, აღმათ,
მიმდევარნიც“ (გ. კეკელიძე, კართული ლიტერატურა-ს ისტორია I [1962],
482). ძველ კართულ მწერლობაში მოიპოვება რამდენიმე ძეგლი, მიმართული
ნესტორიანთა მოძღვრების წინააღმდეგ, მათ შორის იოანე დამასკელისა «სიტყუაჲ
დასამზობელი ნესტორიანთაჲ» (იქვე, 483).

θείσης και αὐτῆς, ἐτέραν ἰγά-
γετο.

Πολλοὶ μὲν γὰρ αὐτῷ ἐμνησ-
τεύοντο: Ζωὴ τε γὰρ ἡ τοῦ βασι-
λέως τοῦ Δούκα θυγάτηρ, παρ-
θένος οὖσα καὶ τῷ εἶδει: εὐπρε-
πῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν συγκλητικῶν
θυγατέρες πολλαί, ὧραν ἔχουσαι
γάμου· ὁ δὲ μίαν ἤρειτο τῶν δύο,
ἡ τὴν τοῦ Δούκα σύζυγον καὶ
αὐθις τοῦ Διογένους Εὐδοκίαν ἡ
τοῦ ἑναγχοῦ βασιλεύοντος Μιχαὴλ
Μαρίαν τὴν ἐξ Ἀλανῶν.

Στέλλει γοῦν ληφόμενος τὴν
Εὐδοκίαν· ἡ δὲ ἠκολούθει περι-
χαρῶς. "Ὅπερ γινούς ὁ τηλικαῦτα
ἐπ' ἀρετῇ διαβιβασμένος μονα-
χός, ὃν δὲ καὶ πανάγιον ἀντ'
ἄλλου παντός ἐκάλουν ὀνόματος,
παντὶ τρόπῳ διακωλύειν ἐσπού-
δασε τὸ ἀτόπημα, πολλῶν ὑπρυμ-
νήσας αὐτὴν τῶν θυνάμεων κω-
λύσαι τῆς προθυμίας.
და მთავრმა მას (ე. ი. ევდოკიას) მრავალი რამ, რასაც შეეძლო
მისი შეყენება ამ სურვილისაგან.

Ἄγεται τοίνυν τὴν Μαρίαν
ἀπρησθρασμένως ὁ βασιλεύς, καὶ
ἱερολογεῖται αὐτῇ, καὶ παραυτίκα
καθαιρεῖται: ὁ ἱερεὺς ὡς προφα-
νοῦς μοιχείας τετελεσμένης.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ τὴν τρίχα χει-
ράμενος φήψω τοῦ πατριάρχου
καὶ τῶν μητροπολιτῶν χειροτονεῖ-
ται Ἐφέσου ἀρχιερεὺς. Ἄπαξ
μέντοι μόνον ἐν ἐκείνῃ ἐφοιτησε,
καὶ ὑποστρέψας ἔμεινεν ἐν τῇ

მისი ტახტზე ასელის-თახავე,
მეორე ცოლი მოიყვანა.

ბევრნი ეძლეოდნენ მას: ზოგი,
მეთის ღუქას ასული, რომელიც
ვაჟთხოვარი იყო და გარეგნო-
ბით ლამაზი, და დარბაზის-ერთა
ასულები, ბევრნი, რომლებიც გა-
სათხოვარნი იყვნენ; ხოლო ის
არჩევანში იყო, რომელი ორთა-
გან ეთხოვა: ღუქას მეუღლე,
მეორედ დიოგენეზე გათხოვილი
ევდოკია, თუ ახლახან მმეტობი
მიხეილის მეუღლე მარიამ
ალანელი.

გზავნის კაცებს რომ მოჰგვა-
რონ ევდოკია: ისიც დიდი სიხა-
რულით მოჰყვა მათ. ეს რომ
შეიტყო მონაზონმა, რომელიც
მაშინ თავისი სათნოებით სახელ-
განთქმული იყო და რომელსაც
ყოვლად-წმინდას ეძახდნენ, ყო-
ველგვარი სხვა სახელის მაგიერ,
მან ყოველნაირად სცადა დაებრ-
კოლებინა ეს უმსგავსი საქციელი

და, აი, მეთეს მოჰყავს, ყოვ-
ლად უსირცხვილოდ, მარიამი და
ეულებდა მას წმინდა ქორწინე-
ბით, და ის მღვდელი მაშინვე
შერიხულ იქმნა, რადგან აშკარა
მეძავობა დააკანონა.

ხოლო მიხეილი, პატრიარქის
დადგენილებით, გაკრიჭეს და
მიტროპოლიტად ხელთდასხმული
ევდოსოს არქიელად დაინიშნა.
მხოლოდ ერთხელ ჩავიდა იმ ქა-
ლაქში (ე. ი. ეფესოში) და, უკან

τοῦ Μανουὴλ μονῆ, χερσὶν ἰδίας ἐργαζόμενος. Ἐπιμήθη δὲ διαπερόντως ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ δὴ καὶ ἐκοιμήθη, τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Βοτανειάτου καθάρσεισιν μοναχὴν γενομένην συμπαθείας τῶν εἰς αὐτὴν ἑπτασιμένων ἄξιώσας ἐκ τῆ τελευταῖ (CB II 738, 5 — 739, 4).

ლებით თანაგრძნობა დაიმსახურა

რომ დაბრუნდა, დარჩა მანუელის სახელობის მონასტერში და საკუთარი ხელებით მუშაობდა. მას განსაკუთრებულად სცემდა პატივს ალექსი კომნენოსი, რომელიც ამ ამბების შემდეგ მეფობდა და რომლიც დროსაც იგი გარდაიცვალა, ხოლო თავისი (ე. ი. მისი) მეუღლე მარიაში ბოტანიატეს ჩამოვადების შემდეგ მოლოზან-იქმნა და თავისი გარდაცვიმისათვის, რაც კი ჩაუდენია.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Ἀποστείλας δὲ πρὸς τὸν τὴν Λογγυβαρδίαν κατέχοντα Φράγγον Ρουμπερτόν καλοῦμενον τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῇ σὺν Κωνσταντίνῳ γυναῖκα ἵγγάγετο, Ἐλένην μετονομάσας αὐτὴν (CB II, 720).

კიციები გაგზავნა (მიხეილმა) ლონგიბარდიის მფლობელ ფრანკთან, რომელსაც რობერტი ერქვა, და მოიყვანა თავისი ვაჟისთვის, კონსტანტინესთვის, ცოლად რობერტის ასული, რომელსაც სახელი შეუცვალეს და ელენე უწოდეს¹.

მიხეილ VII. მარიამი და კონსტანტინე

| დედაქალაქი კონსტანტინეპოლი, ყველა დიდებული, ვინც კი ქალაქებსა და დაბებში იყვნენ, აგრეთვე ეკლესიის მეთაურები შეიკრიბნენ აია სოფიის ტაძარში და ბოტანიატე გამოაცხადეს მეფედ;

¹ ნიკიფორე ვრიგენიოსის გადმოცემული აქვს თავის „ისტორიაში“ ის ეპიზოდი, რომელიც ეხება ნიკიფორე ბოტანიატეს და მარიამის ჯვრის წერას. ვრიგენიოსიც ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ რამდენადაც მარიამის პირველი ქმარი მიხეილ VII ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, აგრეთვე ცოცხალი იყო ნიკიფორე ბოტანიატეს მეორე ცოლი, ამდენად ის მღვდელი ეტოდვას ჩაიდენდა შეძაობისა (μαυχέισαν) და სამეოლიანობის კურთხევით (იხ. გეორგიკა, ტ. V [1963], გვ. 311—312).

² ანა კომნენეს დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი რობერტის ასულის, ელენეს, დანიშნის შესახებ კონსტანტინეზე. იხ. ზემოთ გვ. 39—42. კონსტანტინე 1074 წელს დაიბადა და, მაშასადამე, ის რომ მიხეილ VII-ის დროს (1071—1079 წ.წ.) დანიშნეს ელენეზე, მთლად ბავშვი იქნებოდა, ოთხი-ხუთი წლისა.

ამათ მეთაურობდნენ ანტიოქიის პატრიარქი ემილიანე და იკონიის მიტროპოლიტი.]

Συννέει: τε πᾶς ὁ κληρὸς αὐτοῖς καὶ ὁ σύγκλητος καὶ ἡ πόλις σχεδὸν ἅπασα.

Καὶ διαιρεθίντες κατὰ φαρίας¹ οἱ τῆς πολιτείας ἐπώνυμοι συνταγματάρχας τε προβάλλονται καὶ λόχους ἐπιφανεῖς συνεστήσαντο.

Κυριεύουσι δὲ καὶ τῶν ἀνακτόρων ἐξ ἐφόδου καὶ στρατιώτας ἐφιστῶσι, τοὺς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἐκδιώξαντες, πολέμῳ τὸ μισθοφορικὸν καταγωνισάμενοι.

Καθαιροῦσι δὲ καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ φυγόντα εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα σὺν τῇ Ἀθροῦσῃ Μαρίᾳ τῇ ἐξ Ἀλάγων καὶ τῇ τοῦτου παιδί Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάτουσι βίον, τῇ τοῦ Στουδίου μετ' εὐτελοῦς τοῦ ὑποζυγίου παρακμιψαντες μονῆ, μοναρχήσαντα χρόνους ἕξ, ἐν αὐτῷ τῷ Σαββάτῳ ἢ ἢ ἐπὶ Δαζάρῳ θάυματουργία παρὰ τῶν πιστῶν ἐορτάζεται (CB II, 784).

ფარესმანე იბერი

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπανελθὼν εἰς τὸν χάρακα μετὰ τῆν τῶν ἐχθρῶν ἀποσέβησιν ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικησαι. Κατα-

მათ შეუერთდა მთელი სამღვდელეობა და დირბაზის-ერი და თითქმის მთელი ქალაქი.

და ფრატრიებად დაიყვნენ სახელმწიფოს დიდებულნი, წამოაყენეს ერისმთავარნი და ბრწყინვალე სარდლები დააყენეს.

ერთბაშად დაეუფლნენ აგრეთვე სასახლეებს, ჯარისკაცები ჩააყენეს, მიხვილ შეფის კაცები გააძევეს და საბრძოლველად დაქირავებული ჯარი დაიმორჩილეს.

მეფე მიხვილი გადააყენეს და ის გაიქცა ვლახერხნის სასახლეში, მასთან ერთად მუდღე ავგუსტა ალანთავანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს, ვაგზავნეს რა სტუდიელთა მონასტერში უბრალო სახეღარით, მის შემდეგ რაც იმეფა ექვსი წელი, იმავე შაბათს, როდესაც მორწმუნენი დღესასწაულობენ ლაზარეს საკვირველებას².

ხოლო მეფე ბანაკში რომ დაბრუნდა მტრის უკუქცევის შემდეგ, ვადაწყვიტა აეგო იერაპოლის აკროპოლისი და, აი, მან

¹ გ. ი. ფარίας.

² სკილიცეს გამგრძელელების ეს ნაწევრი მთლიანად შესულია იოველის „ქრონოგრაფიამი“. იხ. ზემოთ გვ. 160.

στήσας οὖν τὸν Φαρσεμάγην
 ἔκεινον βέστην τὸν Ἀποκάπης
 ἐξ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλκοντα,
 χώραν δέδωκε τοῖς ἐναντίοις ἀνα-
 καλέσασθαι τε τὴν ἡτταν καὶ
 ἀντίπαλον φέρεσθαι. (CB II,
 675, 21—676, 3).

დანიშნა ამ აკროპოლისის უფრო-
 სად ის ფარესმანე, ვესტი
 ამოკაბისა, ტომით იბერი და
 მოწინააღმდეგეებს საშუალება
 მისცა ზარალიც აენაზლაურები-
 ნათ და საწინააღმდეგოსთვისაც
 მიეღწიათ (ე. ი. გამარჯვებაც
 აღედგინათ).

[სკილიცეს გამგროვლებელს* ეს ცნობა ამოღებული აქვს მიხეილ ატალი-
 ტეს „ისტორიიდან“, ხოლო ამ ტექსტი ცოტა განსხვავებულია „სკილიცეს გამ-
 გროვებლის“ ტექსტისაგან].

Ἐπανελθὼν δ' ὁ βασιλεὺς εἰς
 τὴν χάρακα μετὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν
 ἀποσόβησιν, ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν
 τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικίσει: καὶ
 στρατηγὸν ἀποδείξει ταύτης, ἐφ'
 ἣ κατὰ μικρὸν καὶ τὴν ἄλλην
 πόλιν Ῥωμαίων γενέσθαι: καὶ
 Ἀρμενίων κατοικητήριον.

ხოლო მეფე ბანაკში რომ და-
 ბრუნდა მტრის უკუქცევის შემ-
 დგ, ვადაწყვიტა აეგო იერაპო-
 ლის აკროპოლისი და მისი სტრა-
 ტეგოსიც დანიშნა, რათა მოკლე
 ხანში ის რომაელთა მეორე ქი-
 ლაქი ყოფილიყო და არმენიელთა
 სადგომი.

Καὶ διὰ τοῦτο χρονίσας ἐκεί-
 σε, καὶ προურάν, ὅση τις ἐδόξα:
 πρὸς φυλακὴν αὐτάρκης, καὶ
 στρατηγὸν ἐπιστήσας Φαρσα-
 μάτιον ἔκεινον βέστην τὸν Ἀπο-
 κάπην, ἐξ Ἀρμενίων τὸ γέ-
 νος ἔλκοντα, χώραν δέδωκε τοῖς
 ἐναντίοις ἀνακαλέσασθαι τε τὴν
 ἡτταν καὶ ἀντίπαλα φέρεσθαι
 (CB 116, 4—13).

და ამიტომ დააყოვნა მან ბქ,
 და მეციხოვნენი, რამდენიც კი
 მას საკმარისად მოაჩნდა დასაცა-
 ვად, და სარდალი ფარასმა-
 ტი ჩააყენა, ის ვესტი ამოკაბი,
 წარმოშობით არმენიელთაგან,
 რითაც საშუალება მისცა მტერს,
 რათა ზარალი აენაზლაურები-
 ნა და მდგომარეობა გაეთანაბრე-
 ბინა.

ხეზომოყვანილ ნაწყვეტში გადმოცემულია 1068—1069 წლის
 ამბები. კეისარმა რომანოზ დიოგენემ (1067—1071) ვადაწყვიტა
 ელაშქრა მტრის წინააღმდეგ, რომელსაც დაეპყრა და გაენადგურე-
 ბინა კელი-სიროა, კილიკია და თვით ანტიოქია. რომანოზმა ალყა

შემოართყა იერაპოლისს (მისი ძველი სახელია Βαμψάκη, არაბულად „მანბიჯ“, Μέμπεჯე) და 1068 წლის 20 ნოემბერს მტერი დაამარცხა. იერაპოლისს აღების შემდეგ მან ჩააყენა იქ გარნიზონი ფარსმანის მეთაურობით¹.

ფარსმანი² მიხეილ ატალიატეს „ისტორიაში“ მოხსენებულია როგორც არმენიელი (ἐξ Ἀρμενίων τὸ γένος ἔλασται), ხოლო სკილიცეს გამგრძელებელი, რომელიც, როგორც ცნობილია, თითქმის სიტყვა-სიტყვით გადმოიწერს ხოლმე მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ტექსტს, გარკვევით ამბობს ἐξ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλασται. აქედან ჩანს, რომ სკილიცეს გამგრძელებელი ბრმად კი არ იწერდა ატალიატეს ტექსტს, არამედ მას ჰქონია აგრეთვე სხვა წყაროებიც, რომელთა მიხედვითაც ამოწმებდა მიხეილ ატალიატეს ცნობებს.

¹ E. Honigmann, Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches. Bruxelles 1935, გვ. 119.

² მისი სახელის ვარიანტებია: ა) მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ხელნაწერებში Φαρασμάσιον და Φαρασμέσιον; ბ) სკილიცეს გამგრძელებლის ტექსტში Φαρασμάσιον, ხოლო გ) მიხეილ ატალიატეს გამოცემულს (CB) უწერია Φαρασμέσιον. იხ. H. Thurn, Textgeschichtliches zu Michael Attalciates: BZ 57 (1964), გვ. 297.

კონსტანტინე მანასე

კონსტანტინე მანასე (Κωνσταντίνος Μανασής) XII საუკუნის მოღვაწეა. მისი ბიოგრაფიიდან ცნობილია შემდეგი ფაქტები: 1) იგი ნავბაქტის მიტროპოლიტი იყო და ამ თანამდებობაზე იყო, რომ 1187 წელს გარდაიცვალა. 2) მანუელ I კეისრის (1143—1180) რძლის (მისი ძმის სევასტოკრატ ანდრონიკეს ცოლის) ირინეს დავალებით დაუწერია თავისი „ქრონიკა“, რასაც მოწმობს ზოგიერთ ხელნაწერში არსებული ლეგმა-სათაური: 'Εξεφωνήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκρατορίσσαν Ἐιρήνην τὴν γάμψην τὸν βασιλέως κურῶν Μανουήλ σὺν τῷ ἀντιμέλει φη ἀπὸν κურῶν Ἀνδρονίκῳ.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე საყურადღებო შრომა:

1. „ქრონიკა“, *Σύνοψις ἱστορίας*, რომელიც დაწერილია ე. წ. პოლიტიკური ლექსით, თ ხ უ თ მ ე ტ მ ა რ ც ე ლ ო ვ ა ნ ა თ ო ო, და მოიცავს ამბებს „დასაბამითგან ქვეყნისა“ ვიდრე ნიკიფორე ბოტანიატამდე, 1081 წლამდე, როგორც ზემოთ ითქვა. „ქრონიკა“ შეადგინა კონსტანტინე მანასემ მანუელის რძლის, ირინეს დავალებით. ზოგიერთ ხელნაწერში მისი სათაურია: *Τὸν κურῶν Κωνσταντίνου τὸν Μανασή, «Σύνοψις Χρονική, ἀρχομένη ἀπὸ κοσμοποιίας μέχρι τὸν κურῶν Νικηφόρου τὸν Βοτανειάτου. სხვა ხელნაწერებში კიდევ სწერია: Τὸν φιλοσφόρου κურῶν Κωνσταντίνου τὸν Μανασή «Σύνοψις χρονική» δὲ: σελῶν, ἀπὸ χτίσεως κόσμου τὴν ἀρχὴν ποιουμένη καὶ διήκουσα μέχρι τῆς βασιλείας κურῶν Νικηφόρου τὸν Βοτανειάτου (და შემდეგ მოსდევს ზემოთ მოყვანილი ლეგმა ირინეს შესახებ).*

2. რომანი „არისტანდრეს და კალითეს სიყვარულის ცხრა წიგნი“. ამ რომანის არც ერთი ხელნაწერი ჯერ აღმოჩენილი არაა; ცნობილია მხოლოდ რამდენიმე ნაწყვეტი (საკმაოდ ვრცელი), რომლებიც შეუტანია XIV საუკუნის მწერალს მაკარი ხრიისოკეფალეს თავის კრებულში *Ῥομάναι* („ვარდის ბალი“, „ვარდფანჯები“); ამ რომანის რამდენიმე ფრაგმენტი მოიპოვება აგრეთვე უსახელოდ ვადმოკემულ ერთ „ანთოლოგიაში“ (იხ. R. Hercher-ის გამოცემაში: *Scriptores erotici graeci, vol. II. Leipzig, BT, 1859*). იმ დროს როდესაც XII საუკუნის სხვა რომანისტები ხმარობენ

ამბურ ტრიმეტრს, კონსტანტინე მანასეს ეს რომანი დაწერილი ჰქონია ხალხური საზომით, თხუთმეტმარცვლიანი ლექსით.

მოგვყავს ნიმუში ასეთი ლექსისა:

Τοῖς παροργισίς Ἐρωτος ἠπυρατεῖν τὸν οἶνον.

Ἐντενθεῖν οἶνος λέγετα: γάλα τῆς Ἀφροδίτης¹.

„ღვინო ემსახურება ეროსის სააღვზნებო საქმეებს.

„ამიტომ ამბობენ, რომ ღვინო აფროდიტეს რძე არისო“.

3. სამგლოვიარო სიტყვა, წარმოთქმული 1173 წელს ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო.

ნიკიფორე კომნენოსი იყო ანნა კომნენეს და კესაროს ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი. მას სჭერია თანამდებობა ἡ ἐπὶ τῶν ὀψήσων, რომლის მოვალეობას შეადგენდა მეფის სახელზე შემოსული განცხადებების მოვლა, აგრეთვე იმ განცხადებებისა, რომლებშიც უჩიოდნენ თანამდებობის პირებს². ნიკიფორე კომნენოსი გარდაცვლილა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა.

კონსტანტინე მანასეს ეს სიტყვა გამოსცა ე. კურცმა (Δόγαις ἐπιχώθειος τῶν ψλοισθῶν κερὶν Κωνσταντίνου τῶν Μανασσῆ παρὰ τὸν ἀποιχόμενον ἐπὶ τῶν ὀψήσων κερὶν Νικηφόρου τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔαχονον τῶν καίσαρος — „ფილოსოფოს უფალ კონსტანტინე მანასეს სამგლოვიარო სიტყვა, შედგენილი თხოვნათა მიძღვბ მოხელის, კესაროს ვრიენიოსის შვილიშვილის ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო“)³.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე სხვა ნაშრომიც (სიტყვები, წერილები და სხვ.)⁴.

ლიტერატურა:

Constantini Manassis Breviarium historiae metricum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnæ 1837.

¹ იხ. *Erotici scriptores graeci. Recognovit Rudolphus Hercher. Tomus alter. Lipsiae 1859*, გვ. 567. ჰერხერის ამ გამოცემის 553—577 გვერდებზე დაბეჭდილია კონსტანტინე მანასეს რომანის მოღწეული ფრაგმენტები: *Ἐκ τῶν κατὰ Ἀρίσταρχου καὶ Καλλιθέαν ἐννεὰ λόγοι*. მოღწეულია პირველი წიგნის 68 ტაბი; II—95 ტაბი; III—72; IV—76; V—54; VI—65; VII—51; VIII—42; IX, 84.

² Н. Скабалянович, *Византийское государство и церковь в XI веке*. СПб 1884, გვ. 175.

³ იხ. *Виз. Временник XVII (1911)*, გვ. 302.

⁴ К. Krumphacher *GBL*³, 376—380; G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*², 353—386.

Migne, Patrologia graeca, t. 127, 219—472.

R. H e r c h e r, Erotici scriptores graeci, tomus alter, L. 1859, 553—577.

Э. Курц, Евстафия Фессалоникского и Константина Манаassi монодии на кончину Никифора Комнина: В. Вр. 17 (1911), 283—322.

ბარდას აჯანყება და იბერები

Καὶ Βάρδας μὲν ὑπέκλυσε τῆ τὸν κρατοῦντος ῥάβδῳ,	და ბარდა მოიდროცა ხელმწიფის ჯობის ქვეშ,
Καὶ πάντες ὑπεστάλησαν λάθρᾳ βασίλει:ωντες,	და ყველანი, ფარულად მეფობის მაძიებელნი, იოტნენ,
Ἐίχε δ' ἐνθὺς Βασίλειον Ἰβηρᾶν ἐπιναρχία	და არაბთა სამფლობელომ მაშინვე ბასილი მიიქუა,
Καὶ Φάσιδος τὲ πότμον Ἰβηρο- τρῶσον χεῖρσον	და ფაზისის იბერთ-მკვებავმა მტკნარმა მდინარებამ,
Καὶ γῆ Φοινίκων βλάβασα ταυτὲν ὥσσι πρηστῆρα.	და ფინიკიელთა ქვეყანამ, რომე- ლიც უყურებდა მის როგორც გრიგალს.
Ἐφριζαν τοῦτον Ἰβηρες, ἐπηξῆαν Ταυροσκάμαι.	იბერებს მისი შეეშინდათ, ტავ- რო-სკვითები შედრკნენ.
Ὁ γὰρ ῥος ἐδραπέτευεν ἐκείνος Ἰβηράρχης.	ის ამაცი იბერთ-მთავარი წავიდა.
Οὐτως ὄξείως ἀπασαν ἐπέδραμεν Ἀσίαν	ასე სწრაფად მთელი აზია და- ლაშქრა ¹ . (ტ. 5962—5969)

¹ ამ ნაწივეტში, თითქოს, იმაზე უნდა იყოს ლაპარაკი, რომ ბარდა სკლია-როსის აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ ბასილ II-მ ნაკურ პოლიტიკას მიმართა, ყვე-ლანი, ფარულად მეფობის მაძიებელნი, იოტნენთა რომ ამბობს კონსტანტინე მანასე, იგულისხმებთან, ალბათ, ჯერ ბარდა სკლიაროსი და მერე ბარდა ფოკა. 987 წელს აჯანყებულ ბარდა ფოკას მიეშველა დავით კუროპალატი, რამაც გამო-იწვია ბასილის რისხვა (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, კ. ერის ისტორია II [1965], 128): «ამაცი იბერთ-მთავარი (Ἰβηράρχης)», საფიქრებელია ჰგულისხმობდეს დავით კუროპალატს. ბასილ კვისარს ავტორი ადარებს გრიგალს, რომელმაც «სწრაფად მთელი აზია დალაშქრა».

ამის შემდეგ კონსტანტინე მანასე ლაპარაკობს დანარჩენ მხარეებზედაც, სადაც ბასილ II-მ ილაშქრა.

მიხეილ VII პარაპინაკი და მიხი მეუღლე მარიამი

Γράμματα γὰρ κατάπτερα πάντῃ
περιεφοίτων

Πάσας ἀποτειχίζοντα τῷ Ῥωμανῷ
τὰς πόλεις.

Ἐντεῦθεν ὁ ταλαίπωρος ἔρημος
περιήει,

Ἄφιλος, ἀβροῦθητος, ἄλλος Βελ-
λεροφόντης,

Τοῦ κράτους ἀποσφαιρισθεὶς ὡσπερ
ἀπὸ Πηγᾶσου,

Ἔτεσι μόνοις ἐν τρισὶ τοῦ κράτους
ἀπολάσας.

Ἄλλ' οὐδὲ πάλιν ἢ πυρὰ τοῦ
φθίνου κατεσβέσθη.

Ὁ γὰρ τοὶ Δοῦκας Μιχαὴλ ὁ παῖς
τοῦ Κωνσταντίνου

Πρὸς τὴν ἀκμὴν ἐπαναβὰς ἦδη
τῶν νεανίσκων

Καὶ χνοῦν ἐπαγγελλόμενος ἰούλου
τοῖς κροτάφοις,

Τῷ Καίσαρι χρησάμενος τῷ θεῷ
συνερίθῃ

Καὶ τοῖς ὑπερισχύουσι καὶ τοῖς
ἐν στραταρχίαις,

Ἐγκαθίζαναι μὲν εὐμύς τοῖς
θρόνοις τοῖς πατρίοις,

წერილები იგზავნება სასწრაფოდ
ყველგან,

რათა ყველა ქალაქი გაიმიჯნოს
რომანოზისაგან¹.

ამიტომ მოხდა. რომ საწყალი
ყარობად დაიარება,

მეგობრებისგან მიტოვებული, და-
ხმარებას მოკლებული, მეორე

ბელეროფონტი,
ტახტიდან გადმოგდებული, ვი-

თარცა ის პეგასისაგან²,
მხოლოდ სამ წელს ტახტის მგე-

მებელი,
მაგრამ მოშურნეობის კოცონი

კვლავ არ ჩამქრალიყო:
რამეთუ კონსტანტინეს შვილმა,

მიხეილ დუკამ,
ქაბუკობის ასაკს უკვე მიღწეულმა

და ლაწვებზე ლინლით შემო-
სილმა

ლეთის-სწორი კენისის თანამე-
საყდრემ³ ჩაიბარა რა

საქმეები მისი, და ხელისუფალთა
და ჯარის-სარდალთა საქმეები,

მამისეულ ტახტზე დაჯდა მაშინვე,

¹ რომანოზ IV დიოკენე (1067—1071). მიხეილ დუკას დედის. ვედოკია მკრემბოლიტისას, მეორე ქმარი.

² ცნობილია მითი იმანზე, რომ ბელეროფონტმა მოიპოვა ჯადოქარი რაში (პეგასი); ბელეროფონტმა მოინდომა ერთბელ ზეცაში აფრენილიყო ამ რაშით, მაგრამ ჩამოვარდა.

³ მიხეილ დუკა თანამოსაყდრედ იყო ჯერ კიდევ 1067 წელს. იხ. Fr. Dölgger Regesten... II, 16.

Καὶ τὴν τεκοῦσαν στέγουσαν πολλὰ καὶ γοωμένην	და მშობელი დედა ¹ , დიდად მკვნესარი და მტირალი
Ἰὼν περιβόλων τῆς ἀρχῆς ἄκουσαν ἀπελάυνει	სახელისუფლო ბჭეთაგან ძალით გაიგდო
Καὶ τίθησι μοναστήριον...	და შეიმოლოვნა...
Μαθὼν δὲ καὶ τὸν Ῥωμανὸν πάλιν βασιλευῶντα,	როდესაც შეიტყო, რომ რომა- ნოზი კვლავ მეფობას აპირებდა,
Καὶ πάλιν ἤς ἐκπέπτωκεν ἀρχῆς ὀρεκτιῶντα...	და კვლავ ისწრაფოდა ტახტის- კენ, საიდანაც ჩამოვარდა...
Πέμπει: τοὺς πολεμήσοντα; καὶ τοὺς συλληφόμενους...	გავზავნა მიხეილმა მის წინააღმ- დეგ საომრად და შესაპყრობად ² .
Ἀπαλλαγείς δὲ Μιχαὴλ τῶν πα- ρεστῶτων φόβων	როდესაც მიხეილი გადაურჩა ჩა- მოწოლილ საშინროებას
Ἀχείμαστον ³ τε τῆς ἀρχῆς παρα- λαβὼν τὸ σκάφος,	და ჩაიბარა სამეფოს უშიშარი ხომალდი,
Θορόβους μὲν ἀρείχους καὶ θωρα- κοφορίας	საომარ არევ-დარევას და აბ- ჯართ-ქლარუნს,
Καὶ θρόνον τὸν ἐνυάλιον καὶ μόχ- θους καὶ κινδύνους	მსახრავ ბრძოლებს, უბედურე- ბებს და ხიფათს
Ὅσδ' ὕναρ ἐφαντάζετο...	სიხმარშიც კი ვერ წარმოიდ- გენდა...
Εἰς δὲ τις μεγαλογενῆς καὶ τῶν ἐκ πρώτης ρίζης,	მაგრამ ერთი ვინმე დიდგვარიანი და პირველფეუძიანთაგანი,
Ἐραΐτερος μακρόβιος, Πύλιος ἄλλος Νέστωρ	საკმაოდ ხანდაზმული, მეორე პი- ლოსელი ნესტორი
(Βοτανειάτην ἔλεγον ἐκεῖνον Νικη- φόρον)...	(ასე ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტა- ნიატეს)...
Καταλαμβάνει Νίκαιαν, πέμπει πρὸς τὸν κρατοῦντα	ხელთ იგდებს ნიკეას, უგზავნის ხელმწიფეს

¹ ვედოკია იყო მიხეილ დუკას მშობელი დედა და საკვირველია, რომ ჰ. გელცერის „მოკლე ისტორიაჰი“, რომელიც ე. კრუმბაბერის GBL-ს აქვს დართული, სწერია: Eudokia und ihr ältester Stiefsohn Michael Dukas (GBL, 1011; და რუსულ თარგმანრიც: Евдокия и ее старший пасынок — Бенемевия, Очерки I, 124). კონსტანტინე მანასეს (და სხვებსაც) გარკვევით უწერია: τὴν τεκοῦσαν „მშობელი დედა“.

² რომანოზი შეიპყრეს, თვალეზი დასთხარეს და პირქუშ კუნძულზე გადა-
კარგეს.

³ უფრო მოკლელდით: ἀχείμαστον ან ἀχείμαντον.

Γράμμα παραινετήριον ἔθηκεν,
 αὐτὸν συμπεῖθον
 Ἄναμωτί τῷ γέροντι: τῶν σκήπτρων ἠπακτῆναι,
 Αὐτὸν δ' ὡς ἀπειρόμαχον ζῆς ἐν ἀπραγμοσύνη.
 Καὶ τί πολλὰ καὶ περιττά; φθίνει τὴν βασιλείαν,
 Καὶ πορφυρίδι μὲν αὐτὸς κοσμεῖται χρυσοπάστῳ,
 Ὁ πρὶν δὲ κράτωρ Μιχαήλ γίνεται: μελαμφορός,
 Ἔτεσιν ἕξ γευσάμενος τοῦ βασιλείου κράτους.
 Ἄλλὰ γὰρ ἐκλαθόμενοι αὐτοῦ τε καὶ τοῦ γήρωος
 Ὁ γέρον ὁ παλαιγενῆς οὗτος ὁ Νικηφόρος
 Τῷ γαμετῷ τοῦ Μιχαήλ ζῆσύντα: νόμῳ γάμοι,
 Καὶ ταῦτα γέρον τρυφερόν, πέμπτελος νεαζούσῃ.
 Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον καὶ θυσανασχετοῦντα
 Τῆς Ἐφεσίων πόλεως ποιμένα καμίστανει.

დამრიგებლობითს წერილს და ურჩევს მას სისხლის დაუღვრელად დაუთმოს მოხუცს სკიპტრა, თვითონ კი ბრძოლებისაგან თავისუფალ ცხოვრებას მიეცეს. ამაზე მეტი რა გავიხსენო? მოდის სამეფო ქალაქში ძოწეულით და ოქრომკედით შეკული, ხოლო წინანდელი ხელმწიფე მიხელი შავი ანათორით იმოსება, ექვს წელიწადს სამეფო ძალუფლების მკემებელი. მაგრამ თვითონ მას ავიწყდება თავისი სიბერე და მიხრწნილი ბებერი ნიკიფორე მიხილის მეუღლეს შეეუღლა კანონიერი ქორწინებით. და მიხრწნილი მოხუცი ამ ნაზ ახალგაზრდას დაეუფლა; თვით იგი კი დამწუხრებული და დაჯავრიანებული ეფესელთა ქალაქის მწყემსად დააყენა¹. (ტ. 6613—6684)

¹ რომ მიხილ დეკა ეფესოს მწყემსად (მიტროპოლიტად) იქმნა დაყენებული, ამას სხვა მდისტორიონიც გადმოგვცემენ. იხ. ზემოთ გვ. 156, შენ. 2.

იოანე ზონარა

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანიტურთ გამოსაცემად დაამზადა
და გამოცეღვევა დაურთო

მიხეიღ კახაძემ

იოანე ზონარას ციხეები საქართველოს შესახებ 1954-1955 წლებში დაამზადა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის წყაროთა პუბლიკაციის განყოფილების დაჯავშნული ამ განყოფილების უფროსმა მეცნ. თანამშრომელმა, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა და ჩვენში ყარაღდ ცნობილმა ბიზანტიანელმა მიხეილ ქაბახეშ. მან ამოკრიფა ხაწყვეტეები ბერძნული ტექსტის გამოცემაში, შეადარა სხვადასხვა გამოცემაში მოყვანილი ვარიანტები, ბერძნული ტექსტი თარგმნა ქართულად და შესავალი ნარკვევიც დაურთო. ამავე დროს თავისი შრომის ბელნაწერის ამოებზე საშენიშვნო მითითებები იყო მიწერილი და, რასაკვირველია, ამ მითითებების მიხედვით გაბრაბული ჰქონდა დაერთო შინაარსობლივი კომენტარები, რომლებიც ბერძნული ტექსტის ვაგებში უთუოდ ზოგელს შეიქნადა.

მ. კახაძე უდროოდ გარდაიცვალა 1959 წელს ნიძე აკადემიულობის შემდეგ და, ზოგიერთი მისი ნაშრომი, მათ შორის „იოანე ზონარა“ საბოლოოდ გამართული არ აღმოჩნდა. ჩვენ თავს დროზედაც დაგვიწილი გვჯობდა, რომ მ. კახაძის „იოანე ზონარა“ შევიდოდა ჩვენი „გეორგიკის“ სათანადო ტომში, ისევე როგორც დოკ. აღ. ვამბერელიის „ამინე მარცელიანე“ შევიდა „გეორგიკის“ I ტომში. და როდესაც ახლა „გეორგიკის“ VI ტომი იბეჭდებოდა, სადაც ქრონოლოგიურად „იოანე ზონარა“ უნდა შესულიყო, წინათ შედგენილი გეგმა არ შეეცვალა და ვთავსებთ აქ მ. კახაძის ნაშრომს.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ ბერძნული ტექსტის სწორად ვაგები-სათვის აუცილებელია შინაარსობლივი კვლევა-ძიების ჩატარება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ზოგჯერ გაუგებრობა დაიბადოს.

მისი საილუსტრაციოებ შეგველო მოგვეყვანა შენდები შემთხვევა. თავისი „ისტორიის“ XV, I მ. იოანე ზონარა მოგვთავსობს ლეონ პათარზე, რომელსაც იუსტინიანე II გზავის აბაზგების წინააღმდეგ. ამასთან დაკავშირებით ზონარას აგობლება პროპაგანდისტული „ისტორიის“ ის თაქი, სადაც ლამარაია აბაზგებზე. თუ როგორ ასაქურისებდნენ ისინი ბავშვებს და ჰკლდხენ რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად. თუ როგორ მოთაქონიერა იუსტინიანემ აბაზგები მათში ქრისტიანობის ვაერცელმით და სხვ. და ვვლადფერ ამის შემდეგ ისტორიისი განავრძობა: აქრტომ აბაზგების დასასყლად ცხვირმოჭრალმა იუსტინიანემ... გავზენა სპათარი ლეონიანო (იხ. გვ. 238—231). მკითხველს ეგონება, რომ აქ ერთსა და იმავე იუსტინიანეზეა საუბარი, იმ დროს როდესაც ამ მოთხრობის პირველ ნახევარში VI საუკუნის ამბებია ვადასოცმული (იუსტინიანე I), ხოლო მეორე ნახევარში — VII საუკუნის დასაწყისი იგულისხმება.

საწუხაროდ, მ. კახაძის არ დასცალდა საბოლოო რედაქცია ვაეკეთებინა თავისი იამრომისათვის და დაბეშვაებინა ის საყითხები, რომელთა შესახებაც თავისი დედის ამოებზე მითითებული ჰქონდა სათანადო წყაროები. ჩვენ, შეძლებინდა გვარად, შეეპოწმეთ მ. კახაძის მითითებების მხედველობაში მიღებით თარგმანის შინაარსობლივი მხარე და, სადაც ეს შეენიშნეთ უზუსტობა ან ხარვეზობა, შევესეთ და შევასწორეთ. შესაძლებელია ზოგი რამე ჩვენც გამოვტრა ნავრამ მკითხველს ვაერდში კენება ბერძნული ტექსტი, რომელიც ჩვენ დიდს ყურადღებით შევამოწმეთ.

იოანე ზონარა

იოანე ზონარა ერისკაცობაში დიდი სახელმწიფო მოხელე ყოფილა: ბიზანტიის მეფის კარზე მას სპერია, ჩვენში მიღებული საზოხელეო ტერმინებით რომ ვთქვათ, ქეშიკთ-უხუცესისა (ყოჩიბა-ნის) და მწიგნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (ἡγεῖς ἑπισκοπῆς; ἡγ. ἡγεῖς καὶ πατριάρχης)¹. ბოლოს, მოხუცებულობის დროს, ბერად აღკვეცილა და თავისი სიცოცხლის უკანასკნელი წლები წმინდა გლიკერიას კუნძულზე არსებულ მონასტერში გაუტარებია². მიზეზი მისი შემონახვებისა ყოფილა მისთვის ძვირფასი და საყვარელი ცოლშვილის ამოწყვეტა. უცხოვრია იოანე ზონარას XI საუკუნის დასასრულსა და XII საუკუნის პირველ ნახევარში³. სამწერლო მოღვაწეობა, ალბათ, ბერობაში დაუწყია (ერობაში, როგორც მაღალი რანგის მოხელე, მწერლობისათვის დროს ვერ იშოვიდა).

იოანე ზონარას ლიტერატურული მემკვიდრეობა დიდიცაა და მრავალფეროვანიც: მის კალამს ეკუთვნის ეგზეგეტიკური თხზულებანი, ცხოვრებები, სიტყვები, მოსახსენებლები და „მსოფლიო ქრონიკა“ (ἡ παγκόσμια ἱστορία)⁴. სპეციალურ ლიტერატურაში დაეა იყო

¹ ასე ვადმოგვეცნოს ხემაღნიშნულ ზეიძულ სამთაფლო ტერმინებს კ. კ რ მ - მ ა ხ რ ი (იხ. Очерки по истории Византии, под редакцией и с предисловием В. Н. Бенешевича, вып. III, 113); მ. კ რ ა ს ნ ო ჟ ო ნ ის თარგმანით ი. ზ ო ნ ა რ ა ს გერია იმპერატორის ტრიბუნალის ვიცე-თაგმჯდომარისა და მწიგნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (იხ. Красножен М., Толкователи канонического кодекса восточной церкви: Аристин, Зонара и Вальсамон. М. 1892 г. გვ. 89).

² წმ. გლიკერიას კუნძული, როგორც პ ა ე ლ ო ვ მ ა გამოატყვია, იყო ერთ-ერთი საუფლისწულო კუნძულთაგანი მარმარილოს ზღვაში (იხ. П. О. Каринский, Балканские войны Святослава в византийской литературе: Византийский Временник № 6, 1953 წ. გვ. 59).

³ იქვე.

⁴ პ ა ე ლ ო ვ ი ს ახრით „მსოფლიო ქრონიკა“ ზონარას პირველი თხზულებაა (იხ. А. Павлов, К вопросу о хронологическом отношении между Аристином и Зонарой, как писателями толкований на церковные правила) [ЖМНП. 1896, № 1, გვ. 173]. იოანე ზონარას მიეწერება აგრეთვე ლექსიკონი, რომელიც სპეციალისტთა ახრით არაფითარ შემთხვევაში მას არ ეკუთვნის (იხ. ტ ი ტ მ ა ნ ის გამოცემა Ioannis Zonarae Lexicon, Лпц, 180ი).

იმის შესახებ, რომ არის თუ არა ერთი და იგივე პიროვნება ეამთაილმწერელი იოანე ზონარა და საეკლესიო თხზულებათა ავტორი ასკრტი-ზონარა, მაგრამ ჯერჯერობით მათი იგივეობა თუ დამტკიცებული არაა, არც უარყოფილია მეცნიერულად. ამ სადავო საკითხს, ჩვენის აზრით, გადასწყვეტს საპირისპირო ტექსტთა სტილისტიკური და ენობრივი ანალიზი, რომლის გაკეთება ჯერ არც ერთ მხარეს არ უკისრია. ჩვენ ეს საკითხი სრულებით არ გვაინტერესებს და თუ ვახსენებთ მხოლოდ იმიტომ, რომ იოანე ზონარას ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე ორიოდე სიტყვის თქმა აუცილებელ საპირობებად მიგვაჩნია.

იოანე ზონარას ისტორია დიდი მოცულობის თხზულებაა და შეიცავს ამბებს ქვეყნის დასაბამიდან ვიდრე 1118 წლამდე, იოანე II კომნენოსის (1118—1143) ტახტზე ასვლის დრომდე¹. ამ უზარმაზარი წიგნის შედგენისას იოანე ზონარას ხელთ ჰქონია შემდეგი წყაროები: 1. იოსებ ფლავიოსის ა) იუდეელთა ომი და ბ) იუდეელთა სიძველენი. 2. ძველი აღთქმის წიგნები. 3. ევსებოსის „ქრონიკა“. 4. თეოდორიტეს „ეკლესიის ისტორია“. 5. ქსენოფონტის „კიროპედია“ (მთლიანად). 6. პლუტარქე. 7. პეროდოტე. 8. არიანე. 9. დიონ კასიოსი (რომის ისტორიისათვის). 10. თეოფანეს „ქრონოგრა“. 11. პროკოპი კესარიელი. 12. პატრიარქი ნიკიფორე. 13. კედრენე. 14. სიმეონ ლოგოთეტი და მავსტროსი (სიმონ მეტაფრასტი), 15. სკილიცე. 16. ფსელოსი. 17. იოანე ქსიფილინოსი, 18. პეტრე პატრიკიოსი, 19. ნიკიფორე მონაზონი. 20. სკილიცეს ვაგრძელება. 21. გიორგის ვაგრძელება და 22. თეოფანეს ვაგრძელება. (აქვე უნდა შევნიშნოთ: 1) რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ჯერჯერობით წყაროები მიკვლეული არაა და 2) I—XIII წიგნებშიაც კი გამოყენებული აქვს იოანე ზონარას, გარდა დასახელებული წყაროებისა, მრავალი უცნობი ავტორი).

იოანე ზონარას „მსოფლიო ქრონიკა“ ამ სახის ბიზანტიურ სხვა „ქრონიკებთან“ შედარებით მაღალი ღირსების თხზულებაა. ის სხვა ქრონიკებზე საფუძვლიანიცაა და გარდა ამისა შეიცავს მრავალ ჩვენამდე მოუღწეველ კარგ საისტორიო წყაროებს. მაშინ როცა

¹ მართალია იოანე ზონარას „ქრონიკაში“ გაბმული თხრობა 1118 წლამდე მოდის, მაგრამ კანტი-კუნტად ცნობები მას შემდეგდროინდელი წლების შესახებაც მოეპოვება. ეს გარემოება საშუალებას აძლევს მკვლევართ ივარაუდონ, რომ „ქრონიკა“ ზონარას დაუწერია იოანე II კომნენოსის მეფობაში (1118—1143), ხოლო დანარჩენი თხზულებები კი — მანუელის დროს (ე. ი. 1143—1180). (იბ. ა. პავლოვი Op. c. გვ. 174).

სხვა ჟამთააღმწერლები კმაყოფილდებოდნენ ძველი ბიზანტიური კრებულებით, როგორცაა, მაგალითად, იოანე ანტიოქიელისა, თეოფანე ჟამთააღმწერელისა და გიორგი ამარტოლის თხზულებები. იოანე ზონარა, პირიქით, პოულობს უფრო ვრცელ ძველ საისტორიო შრომებს და იქიდან ლებულობს ახალსა და საინტერესო მასალებს.

იოანე ზონარას „ისტორია“ არა მარტო მალალი ღირსების მასალათა სიუხვით სჯობია სხვა ჟამთააღმწერლებისას, არამედ გადმოცემის ფორმითაც, ენით. მაშინ როდესაც სხვა ავტორები თავს არ იწუხებენ მასალათა გადამუშავებაზე და პირდაპირ გადმოიწერენ ამათუ იმ წყაროს, იოანე ზონარა ასე როდი იქცევა: ის ცდილობს, რამდენადაც კი მოსახერხებელია, მოკლედ და თავისი ენით გადმოსცეს მის ხელთ არსებული წყარო¹. მიუხედავად ამისა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ იოანე ზონარა, ძალიან ხშირად, მისდა უნებურად წყაროს ვაველენის ქვეშ ექცევა და მის ისტორიაში ენისა და სტილის სიჭრელე იგრძნობა. ხშირად მის ისტორიაში შეხვდებით წინააღმდეგობებსაც, რასაც თვითონაც კარვად გრძნობს, მაგრამ გამოსავალს ვერ პოულობს². რომ ეს ნაკლი თავიდან აეცილებინა, მაშინ ის ყველა წყაროს კრიტიკულად უნდა მიდგომოდა და თავიდან ბოლომდე ეს უზარმაზარი საისტორიო მასალა საკუთარი გონების ბრძმედში გაეტარებინა. ეს საქმე კი იმდენად ძნელია, რომ დაჩაჩანაკებული ბერის ენერჯიას, ალბათ, აღემატებოდა. ისტორიის ორიგინალურ ნაწილში იოანე ზონარას თხრობა არის ნარნარა, მწყობრი, რომელსაც არ აფერხებს არავითარი მოულოდნელობა ელფერით გამოწვეულია შენიშნავს კ. კ რ უ მ ბ ა ხ ე რ ი. (იხ. Очерки по истории Византии вып. III, 116). ასეთ ორიგინალურ ნაწილად ზონარას „ისტორიისა“ მიაჩნიათ ალექსი კომნენოსის მეფობის პერიოდი, ე. ი. ის ამბები, რომლებიც აღწერილია 1080—1118 წლების ქვეშ (იხ. Скавцовавич, Византийское государство и церковь в XI в.). მაგრამ საკითხი ისმის: განა ეს ნაწილი კი არის ორიგინალური? მთლიანად ზონარას წყაროები ხომ მიკვლეული არაა ჯერჯერობით? ჩვენ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ზონარას წყაროების კვლევაზე

¹ ამის დასამტკიცებლად იხ. ქვემოთ ორი მაგალითი: 1) იაფეტის მოდგმა და 2) წათე I-ის გამეფება.

² იხ. ქვემოთ იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი იოანე ზონარას მიხედვითა.

არავის უმუშავია და ალექსი კომნენოსის მეფობის ხანაც ხომ სწორედ ისტორიის ამ ნაწილშია?

ზემოჩამოთვლილი ღირსებების გარდა იოანე ზონარას „ისტორიის“ მთავარი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან შემოგვინახა მრავალი ძვირფასი საისტორიო წყარო, რომლებსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. ასე, მაგალითად, ზონარამ და იოანე ქსიფილინოსმა აღუდგინეს ისტორიის დიონ კასიოსის 1—21 წიგნები, რომელთა დედნები დღემდე დაკარგულად ითვლება¹. იოანე ქსიფილინოსისა და იოანე ზონარას „ისტორიები“ ერთად-ერთი წყაროა ამ ძვირფასი საისტორიო წიგნების აღსადგენად. ამას გარდა ზონარამ შემოგვინახა რომელიღაც უცნობი საუკეთესო წყარო, რომელშიაც მოცემულია ბიზანტიის ისტორია ლეონ I-დან იუსტინე II-დე (457—578 წლები) და სხვა.

მიუხედავად იმ განსაკუთრებული მნიშვნელობისა, რომელიც იოანე ზონარას „ისტორიას“ აქვს, ის სათანადოდ არც შესწავლილია და არც გამოცემული. მთლიანი გამოცემა ზონარას ისტორიისა სამი არსებობს: Dindorfius BT (ლაიპციგი, 1868—1875 წლებში) ექვს ნაკვეთად (წიგნად), რომელთაგან I—IV-ში მოთავსებულია ისტორიის ტექსტი, ხოლო V—VI-ში ვარიანტები ორი ხელნაწერის მიხედვით. 2) PG 134, 135 ტომები და 3) ბარიზის კორპუსში გამოქვეყნებული 1715 წელს (I, II ტ.). არც ერთი ეს გამოცემა დღევანდელ მეცნიერული მოთხოვნილების სიმაღლეზე არ დგას. შედარებით ამ გამოცემებთან უფრო მაღლა დგას ბიუტნერ ფობსტის გამოცემა (ბონი, 1897), რომელშიაც გათვალისწინებულია მრავალი ხელნაწერი ზონარას „ისტორიისა“, მაგრამ ის მთლიანი გამოცემა არაა, მასში მხოლოდ XIII—XVIII წიგნებია გამოქვეყნებული.

რაც შეეხება იოანე ზონარას „ისტორიის“ თარგმანებს, არც აქაა სახარბიელო მდგომარეობა: არსებობს ზონარას „ისტორიის“ თარგმანები ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ და ახალბერძნულ ენებზე.

სლავურ ქვეყნებში ზონარას ბედმა არ გაუღიმა; სლავი ქრონოგრაფთოსები მხოლოდ კომპილაციებით დაკმაყოფილდნენ, ერთი ასეთი კომპილაცია დაბეჭდა პროფ. ბოდიანსკიმ 1847 წელს სათაურით „Парадисиома Зонары“. მეორე კომპილაცია იპოვა პ. ლავროვმა ათონის მთაზე არსებულ ზოგრაფის მონასტერში

¹ სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ დიონ კასიოსის „ისტორიიდან“ ჩვენამდე, ასე თუ ისე მთლიანი სახით, მოაღწია მხოლოდ 37—54 წიგნებმა.

1894 წელს და ცნობესი მისი ურთიერთობისა ზონარას ცნობილ რუსულ კომპილაციებთან¹ დაბეჭდა B. Вр. 1897 წ. № 4-ში.

პ. ლავროვის ცნობით რუმეანცევის მუზეუმის უნდოლსკის კრებულში მოიპოვება ზონარას ტექსტის სრული (არა კომპილირებული, არა შემოკლებული) ნუსხა. სხვათა შორის, იოანე ზონარას ისტორიის ნუსხათა სიმცირე სლავურ ენებზე მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ის მაინცადამაინც მოწონებული ავტორი არ ყოფილა სლავთა საისტორიო მწერლობაში².

დასასრულ, ერთი საკითხიც: არის თუ არა გამოყენებული იოანე ზონარას „ისტორია“ ქართულ ისტორიოგრაფიაში? ამ კითხვაზე შეიძლება მხოლოდ უარყოფითი პასუხის გაცემა: არც ერთ ქართველ ისტორიკოსს ზონარას ცნობებით არ უსარგებლნია³; მიზეზი ამისა ალბათ ისაა, რომ ჩვენი ისტორიკოსები კედრენე-სკილიცეთი სარგებლობდნენ და რადგანაც ამ ჯამთააღმწერლებს იმეორებს ზონარაც X—XI საუკუნეების საქართველოს შესახებ ცნობების გადმოცემისას, ამიტომ ჩვენმა ისტორიკოსებმა, სამართლიანად, პირველ წყაროს გამოყენება ამჯობინეს. მაგრამ ასეთი საქციელი ქართველი ისტორიკოსებისა სამართლიანი არაა: ზონარა, როგორც ზემოთ ითქვა, სიტყვა-სიტყვით არც ერთ წყაროს არ იმეორებს და, ამას გარდა, ისიცაა გასათვალისწინებელი, რომ მას რომელიმე

¹ ა. პოპოვმა ბევრი იმუშავა რუსულ მატთანეთა შედგენილობის გამოკვლევაზე და იგი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ დიდი უმეტესობა რუსული მატთანეთებისა წარმოადგენს თბი ბიზანტიელი ჯამთააღმწერლის — იოანე მალალას, გიორგი ამარტოლის, კონსტანტინე მანასესა და იოანე ზონარას ქრონიკების კომპილაციას (იხ. Терновский Ф. А., Изучение византийской истории в древней Руси, вып. 1, Киев, 1875, გვ. 4).

² არსებობს ზონარას „ქრონიკის“ სრული რედაქციის ოთხიოდე ნუსხა სერბულ ენაზე, რომლებიც წარმოადგენენ ერთი დედნიდან მომდინარე პირებს (იხ. Потапов П. О., Судьба хроник Зонары в славяно-русской литературе) [ИОРЯС, т. XXII, 1917, кн. 2, გვ. 157]. რაც შეეხება მოკლე რედაქციას, ე. წ. „პარალიპომენს“ — ის ვრცელი რედაქციის მხოლოდ შეკანისურ შემოკლებას წარმოადგენს (იქვე, გვ. 161). პ. პოპოვმა უფლებებელ ჰეოფს მის მიერვე მოყვანილ ფაქტებს და მაინც ცდილობს დაგვარწმუნოს, რომ თითქოს ზონარა დიდი პოპულარობით სარგებლობდა სლავურ ქვეყნებში! (იხ. ს. გვ. 141). ამას გარდა მისაღებია მხედველობაში ის გარემოებაც, რომ ზონარას ტექსტი სერბულ ვრცელ რედაქციაში ბოლომდე, 11:8 წლამდე, კი არაა თარგმნილი, არამედ კონსტანტინე პორფიროგენეტის (913—969) დრომდე. ეს ფაქტიც, ჩვენი აზრით, იოანე ზონარას არაპოპულარობაზე უნდა მიუთითებდეს.

³ მხედველობაში არაა მისაღები დ. ბაქრაძის მიერ ზონარას სახელის ლიტონი ხსენება კედრენესთან ერთად (იხ. ისტორია საქართველოსი I, 238).

უცნობ მასალაზე დაყრდნობით შესაძლებელია სხვა კონიექტურაჲ ჰქონდეს მოცემული. ზონარას ცნობების რაობა სხვა ეპითალომწერელთა ცნობებთან მიმართებით ჩვენ მომავალში უნდა შევიხილოთ, ხოლო ამჟამად კი, მისი ცნობების თარგმანით შემოვიფარგლებით. გავეცნოთ მისი ტექსტების ნიმუშებს ქართულ თარგმანში:

1. იოანე ზონარას დამოკიდებულება წყაროებისადმი

ბერძნული ბიბლია:

ბიბლიის ქართ. თარგ. ეულგატით:

შეს. 10,2: Ὑιοὶ Ἰάφεθ· Γαμέθ, καὶ Μαγώρ, καὶ Μεδού, καὶ Ἰάβαν, καὶ Ἑλισά, καὶ Θοβέλ, καὶ Μοσόχ, καὶ Θείρας. Καὶ υἱοὶ Γαμέθ· Ἀσχο-νάξ, καὶ Ριφάθ, καὶ Θεργαμά. Καὶ υἱοὶ Ἰάβαν· Ἑλισά, καὶ Θάροις...

Iosephi Ant. 1. 4-6.

ძენი იაფეთისნი, ლამერ და მაგოკ, და მადაიმ, და იოვან: და ელისა. და თობელ, და მოსოქ და თირის და ძენი ლამერისნი, ააქანახ, რიფათ და თორ-ლაშა, და ძენი იოვანისნი. ელისა და თარშის...

ი ა ფ ე ტ ი ს მ ო დ გ მ ა

იოსებ ფლავიოსი

(იოანე პეტრიწის თარგმანი)

იოანე ზონარა 1, 5

ხოლო იაფეთოას უკუშ ნოხო ს ყ რ მ ი ს ა იყვნეს ძენი შუდნი. და მკადრ არიან ისინი ტავროას და ამანოას მთათაგან დამწყებელნი და შთამოვლენ ასიად ვიდრე მდინარეჲმდე ტანასა. ხოლო ევროპეს შინა ვიდრე ლადირთადმდე მიწვენილნი. ქუყყანასა, რომელი დაემთხვა და არა ვიეთისა მკადრობისათჳს წარმართნი სახელითა მათითა უწოდნეს, რამეთუ აწ ელლინთა მიერ ლალატად წოდებულნი. ხოლო ღომარად სახელდებულნი მადოგნი და ამკადრანა. ხოლო სკვთას მის მიერ სახელდებულნი და ი ა ფ ე ტ ო ა ს უ კ უ შ ყ რ მ ა თ ა გ ა ნ იოჯანოასა და მადოასა, მადოას ვიდრემე მიერ მადელნი იქმნებიან წარმართნი, რომელნიცა ელლინთა მიერ მიდად იწოდებიან. ხოლო იოჯანოასგან იონაჲ და ყოველნი ელლინნი იქმნებიან. დაამკადრებს უკუშ თოვილოსცა — თოვილოსა, რომელნი აწ ივირად იწოდებიან. ხოლო მესქინნი მესხიოას მიერ აღშენებულნი

იაფეტს ჰყავდა შვიდი ძე, რომელნიც ტავროსა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [დასახლდნენ] — აზიასი ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში — ლადირთა [ქვეყანამდე]; მათი სახელების მიხედვით წოდებულ იქმნენ ხალხები: გომარისაგან — გომარელნი, რომლებიც აწ გალატელებად იწოდებიან; მაგოგისაგან — მაგოგელნი, ამჟამად სკვითებად წოდებულნი, იონასაგან — იონები და ყველა ელლინი არიან სახელდებულნი, მადოისგან — მადელნი, რომელთაც ახლა მიდიელები ჰქვიათ. თობელისაგან — თობელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელდებიან; თირასაგან — თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის ძის ასხანაქსისაგან — ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ იწოდებათ, წარმოიშვნენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარეჲდ ვარაუდობენ, წინათ მათ პაფლაგონიელებს

აწ კაპადოკიად იწოდებიან და რამეთუ დასაბამით განისა სახელისა მათისა მერმეცა ნიში იწოდებოდა. რამეთუ ქალაქი არს მათ შორის და აწცა მახარება ცხადმყოფელი გულისხმების ყოფად შემძლებელთა ძესრეთ დადესმე სახელისა დებასა ყოველისა ნათესავისასა. ხოლო თირას — თირად ეწოდა, რომელთა ემთავრა, ხოლო ელლინთა — თრაკად გარდასახულენეს იგინი. და ესოდენი ვიდრემე ნათესავნი იაფეთოას ყრმათაგან დაემკადრებიან. ხოლო დომაროესგან სამთა ძეთა ქმნილთა ასბნახოს ვიდრემე ასბანანი დაამკადრნა, რომელნი აწ რიგინად ელლინთა მიერ იწოდებიან, ხოლო რიფათის — რიფათელნი, პაფლალონად სახელდებულნი; და თორდანოს უკუშ თორლამელნი, რომელნი თნებისაგან ელლინთა მასა ფრუკიად იწოდნეს. [ხოლო] იოჯანოესგან იაფეთოესა მის მიერცა სამთა ყრმათა ქმნილთა მასა, ელისას ვიდრემე ელისელ, რომელთა ემთავრა, ხოლო აწ ეოლნი არიან. ხოლო თარსოს — თარსთა, რამეთუ ესრეთ იწოდებოდა ძუშლად კილიკია [და] მომასწავებელ უკუშ ესე, რამეთუ თარსოდ მათ მიერ ქალაქთა უპატოსნესი იწოდების დედა-ქალაქად [მყოფი] გარდამღებელთაგან ტარისათა წოდებისა მიმართ თანისა¹:

¹ „პასქალური ქრონიკის“ ავტორი (VII ს.) და გიორგი სინგლოზი (VIII—IX ს.ს.) სულ სხვაგვარად წარმოგვიდგენენ იაფეტის მოდგმის სურათს:

პასქალური ქრონიკა

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოდგმა: გამბრი, რომლისაგანაც წარმოშობილნი არიან კელტები. მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები, მადაი, რომლისაგანაც

გიორგი სინგლოზი

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იაფეთისაგან წარმოდგა თხუთმეტი ასეთი ტომი: ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, ვაჟები: ა) გამბერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადოკიელები. ბ) მაგოგი, რომლისაგანაც არიან კელტები ანუ გალატელები. გ) მადაი, რომლისაგანაც არიან მადიელები. დ) იოჯამი, რომლისაგანაც

ეძახდნენ; თორგამელნი თავიანთ თავს თვლიან თორგამის შემკვიდრებდად, რომელთაც შემდეგ ფრიგიელები ეწოდათ; ელისელნი — რომლებსაც მთავრობდა ელისე, ამგვამდ ეოლიელნი არიან; თარსისაგან თარსელთ მიიკუთვნეს სახელი, ძველად კილიკიელები იწოდებოდნენ თარსელებად, [მაგრამ ეინაიდა] მათ ჰქვეყანაში არსებულ ყველაზე უპატოსნეს ქალაქს ტარსოსი ერქვა, მ შესცვალებს რ-თი (Χιουσ-→Ταρσος).

οντος. και φιλοθνης τον Τζαθιον, ως και αυτου προβαλλομενον αυτον βασιλεα, των Λαζων, ηλθε προς Ιουστινον εις το Βυζαντιον, και παρεκάλει τον βασιλεα γενεσθαι αυτον χριστιανον και επ' αυτου αναγορευθηαι βασιλεα των Λαζων. ο δε βασιλες μετα χαρης αυτον δεξαιμενος εφωμιον αυτον, και υιόν ανηγορευσε. εγημ δε και γυναικα Ρωμαιαν, την εγγονην Νομον του παιρικιον και αποκουροπαλατου, Οθαλιανην τινα, και εις την ιδιαν χωραν ελαβεν, προχειρισθεις παρα Ιουστινον βασιλες των Λαζων, φορεσας στεφανον και χλανιδα βασιλικην ασπρην ιχουσαν ιαβλις χρουσων. εν ψ εκ κεντησθ εντεκεχρακιο η εικων του βασιλεως Ιουστινου, και συχαρεν ασπρον εχον πλουμια χρουσα, και ειποναι του βασιλεως. Τα γαρ τζαγρια αυτου εομοια ησαν εχοντα μαργαριτας Περσικω σχηματι. ομοιως και η ζωνη αυτου ην χρουση δια μαργαριτων. ελαβη δε παρα του βασιλεως δωρα πολλα, και μετα χαρης ανηλθεν εις την ιδιαν...

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτεϊ ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐπολέμησεν τῷ Λαζῷ Τζαθίῳ, ὡς προσρῶνεν τῷ Ρωμαίῳ...

ამ დროს ლაზთა მეფე წათი გადაუდგა სპარსელთა სამეფოს, რომელსაც იქ მეფობდა კავადი, რომელსაც წათი იმდენად უყვარდა, რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა. წათი მივიდა ბიზანტიონში იუსტინესთან და სთხოვა მეფეს, რათა მას გაეჭრისტიანებინა ის და მასვე ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მეფემ სიხარულით მიიღო ის, მონათლა და შვილად გამოაცხადა. წათიმ შვირთო რომაელი ქალი, პატრიკიოს და აპოკუროპალატ ნომოსის შვილი-შვილი, სახელად ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა თავის საყუთარ ქვეყანაში, როდესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მეფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა გვირგვინი

τε του βασιλεως ονομασθεις, και βασιλες Λαζων αναγορευθεις γυναικι τε συζευχθεις ενος των συγκλητικων θυγατρι, εις την αυτου χωραν επανεληλυθη. Τοθιο αειον αθθης μαχης Ρωμαιοις και Περσαις εγενετο, ως του βασιλεως Ρωμαιων τοδς αθθεις εαικοντας ορετρεζομενον.

ლაზების მთავარი წათე სპარსელებს გადაუდგა და იუსტინეს (ვ. ი. რომაელებს) მიემხრო, ის [ბიზანტიონში, იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მონათლა, მეფის ძედ იწოდა, ლაზთა მეფედ იქნა გამოცადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სენეკლიტიკოსის) ქალი შვირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა; ეს შეიქმნა მიზეზი იმისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის. [თუმცა] რომაელთა მეფე [წათეს მონათულაში] თავის მონაწილეობას უარყოფთა.

და თეთრი სამეფო ქლანიდი, რომელსაც ჰქონდა ჩაღლებული ოქროს ზოლი, სადაც იუსტინე მეფის სურათი იყო ამოჭარბული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი ოქრომკვდით ნაქსოვი და მეფის სურათით. მისი წაღები წითელი იყო და მარგალიტებით შემკული სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე მისი სარტყელიც ოქროსი იყო და მარგალიტებით შემკული. მეფისაგან ბევრი საჩუქრები მიიღო მან და დიდად ნასიამოვნები დაბრუნდა თავის ქვეყანაში...

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ ოში დაუწყო ლაზთა მეფეს წათის იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომაელთა მხარეზე გადავიდა...

(ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა IV. 1. 77—79).

თეოფანე ეამთაალმწერლის ტექსტი ზონარასთან ძალზე შემოკლებულია: იოანე ზონარა წათეს მეუღლის ვინაობა გამოტოვებული აქვს, გამოტოვებული აქვს ტექსტის მოზრდილი ნაწილი, სადაც წათეს ჩაცმულობაზეა საუბარი თეოფანესთან, ელჩების გაგზავნა ორივე მოპირდაპირე მხარეთაგან—სპარსეთის მეფის კავადის ბრალდება და ბიზანტიის მეფის დიპლომატიური თავისმართლება წათეს მონათვლისა გამო და სხვა.

როგორც ზემოთ ითქვა იოანე ზონარა სიტყვა-სიტყვით კი არ იწერს წყაროდან ტექსტს, არამედ მას საკუთარი ენით გადმოსცემს. რომ ეს ნამდვილად ასეა, ამაში იმავე წათე I-ის გამეფების პარალელური ტექსტების ლექსიკური მასალის შედარება ცხადყოფს:

3. იოანე ზონარას მიერ წყაროს ენის გათავისებურება

ლექსიკური მასალა

თეოფანე ეამთაალმწერელი:

იოანე ზონარა:

βασιλευς მეფე

ἄρχηγός მთავარი

ἔλθε (ზნნიდან ἔρχομαι) მივიდა

ἔρρισεβέρση (ზნნიდან ἔρρισεβ) მიემბრო

ἐφάτισε (ზნნიდან φάτιζω) მონათლა

βαπτισμαίς (ზნნიდან βαπτίζω) მონათლა

ἀναγορεύσει (ἀναγορεύω) გამოცხადება

ἀνομασμελς (ზნნიდან ἀνομάζω) წოდება

ἵψυα (ზმნიდან *γυμνά*) შეერთო,
 ექორწინა

εἰς τὴν ἰδίαν თავის

συνεχθίει (ზმნიდან *συνεγύμα*) შე-
 ერთო, resp. შეეულა.

εἰς τὴν ἑαυτοῦ თავის.

ამ მცირე საილუსტრაციო მასალიდან კარგად ჩანს იოანე ზონარას რედაქტორული მუშაობა საისტორიო წყაროზე. მას, ამ შემთხვევაში, თეოფანე ქამთაალმწერლის უულგარული ენა არ მოსწონს და ცდილობს შეარჩიოს უფრო ლიტერატურული სიტყვები და ამის შედეგად იძლევა დედნისაგან განსხვავებულ, სტილისტიკურად და ენობრივად შეცვლილ ახალ რედაქციას.

დასასრულ, ზონარას მასალათა გაცნობის მიზნით მოვიყვანოთ ორი ადგილი მისი ტექსტიდან:

4. იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი ზონარას მიხედვით

სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ იოანე ოქროპირი მისი პირადი მტრების დაბეზლებითა, და კერძოდ, ევდოქსიას და ენებიით მოთხოვნით თეოდოსი დიდმა გადაასახლა სომხეთის მიყრუებულ პროვინციაში, კუკუსოში. სამი წელიწადი იცხოვრა დიდ სიღიწროვესა და გაჭირვებაში აქ იოანემ და შემდეგ მისმა მტრებმა განიზრახეს მისი კიდევ უფრო შორს გადაკარგვა: აფხაზეთის განაპირა კუთხეში, ბიკვინთაში. სამი თვის განმავლობაში საშინელ პირობებში მოგზაურობის შემდეგ, არაქათ გამოცლილი იოანე გარდაიცვალა კომანაში და იქვე დაასაფლავეს.

ეს ამბავი იოანე ზონარას ასე აქვს გადმოცემული: (XIII, 20) «დედოფალმა ევდოქსიამ თავისი უსამართლო და შეურაცხყოფელი ენით [იოანე ოქროპირის მიმართ] გადაიბირა ხალხი მის გაძევებაზე (ნამუსიც ასეთი ცუდი პქონდა მას), და ხალხის გულისწყრომა ალაგზნო [ამ] დიდი მამის წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი ისე, როგორც ავშარით [შიითრევენ ხოლმე ცხენს], კვლავ მიიმხრო იგი წმიდა მამის ექსორიაზე. ხოლო ეკლესიიდან განიღვენა იოანე ოქროპირი ტირანულად და გაიგზავნა ძლიერ შორს, განაპირას მდებარე ადგილზე სახიფათო გზით; აი, აუტანელ გზებზე მან განიცადა მრავალი ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხრობილი აქვს თავისი ოქროს ენით წერილებში, რომელთა მოსმენა ძლიერ საჭიროა. მიაღწიეს რა კუკუსომდე, აქედან გაემართნენ ბიკვინთისაკენ; კომანაში რომ მივიდნენ (დაბაა ეს ადგილი), იქ გარდაიცვალა 52 წლის ასაკში იოანე ოქროპირი, რომელიც სამეფო ქალაქში

მღვდელთმთავრობდა (ე. ი. ეპისკოპოსობდა) $5\frac{1}{2}$ წელიწადს¹ (ზონარა XIII, 20). და მეორე ცნობაც ამავე ოქროპირზე:

... XIII, 22: ითხოვა სამღვდელოებამ [გადაწყვიტა] ოქროპირის ნეშტის ბიკვინთიდან გადმოსვენება და არდატოვება განაპირა ადგილას წმინდანის ცხედრისა. მეფემ ეს მოსაზრება გაიზიარა და გადმოსვენებულ იქმნა ამ წმინდანის ნეშტი დიდის პატივით და დაფლულ იქმნა წმინდა მოციქულის სახელობის ტაძრის საკურთხევლის შუა ადგილას² (ზონარა XIII, 22).

როგორც ვხედავთ ეს ორი ცნობა ერთმანეთის საპირისპიროა: პირველი ცნობის მიხედვით იოანე ოქროპირი დაასაფლავეს კომაენაში (ეს ტრადიციული ცნობაა), ხოლო მეორით — იოანე ოქროპირი დაუსაფლავებიათ ბიკვინთაში (ოქროპირის ნეშტის ბიკვინთიდან გადმოსვენებაზე საუბარი). ყოველად შეუძლებელია ბერად აღკვეცილ იოანე ზონარას ზეპირად დაეწერა ეს ცნობა, მას ხელთ ექნებოდა ალბათ სხვა მასალა, რომლის მიხედვითაც იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილად ბიკვინთა იყო დასახელებული. საინტერესო დეტალია და ეგების სარწმუნოც იყოს. იოანე ზონარას „ისტორიაში“ ასეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნობები ბევრია: „შე რომ ეს წინააღმდეგობანი მომესპო, ხელახლა უნდა დამეწერა მთელი ისტორიაო“, შენიშნავს ის წინასიტყვაობაში.

ბ. ზონარა იბერების ხიმამაცის შესახებ

X, 4: «პომპეუსმა აფრანიოსი დატოვა არმენიის ციხის მეთვალყურედ და თვითონ კავკასიის [მთებში] მცხოვრებ ტომთა გავლით მითრიდატესკენ გაემართა. ყველაზე დიდი ამ ტომებს შორის არიან ალბანელები, რომლებიც აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე არიან დასახლებულნი, და იბერები, რომლებიც მესხეთის მთასა და პონტოში ბინადრობენ. თავდაპირველად ალბანელებმა პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს] და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ, იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგრამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და ბევრიც ამოწყდა. მაშინ მათმა მეფემ პომპეუსს გაუგზავნა უხუცესნი [მოსალაპარაკებლად] და დაზავების შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერთა წინააღმდეგ. იბერები ალბანელებზე უფრო კარგი მებრძოლები არიან; ისინი არც მიდიელებსა და არც

¹ იოანე ოქროპირი გარდაიცვალა 407 წელს, ბიზანტიის იმპერატორის არკადის (395—408) დროს.

² ოქროპირის ნეშტის გადმოსვენება მოხდა 438 წელს, თეოდოსი II-ის (408—450) მეფობაში.

სპარსელებს არ დამორჩილებიან და მხოლოდ მაკედონელთა ძლიერებას [ვერ გაუშაგრდნენ], გაექცნენ. ალექსანდრე მაკედონელმა ვირკანიის (ე. ი. კასპიის) ზღვიდან მოულოდნელი დარტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები უბრძოლველად, დიდი ბრძოლა [გაუმართეს], ბევრი მათგანი ამოწყდა და ბევრიც ტყვედ ჩაიგდო ხელში მაკედონელმა.

ზონარას ეს ცნობა, სხვათაშორის, იმ მხრივაცაა საინტერესო, რომ აქ საუბარია ალექსანდრე მაკედონელის საქართველოში ყოფნის შესახებ, რასაც მხარს უჭერს კვინტი კურციუსი (II ს. ად. წ. აღ.), ლეონტი მროველი, სომხური „ალექსანდრეს ცხოვრება“, გ. წერეთელი და მარი ბროსე, საწინააღმდეგო აზრისა არიან ამ საკითხზე ივ. ჯავახიშვილი და ს. ჯანაშია. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I², 147 და ს. ჯანაშია „შრომები“ II, 10).

6. ზონარა ამაზონების შესახებ

X, 4: აომპეუსი თავს დაესხა მათ (ე. ი. ალბანელებს), და თვით მეფის ძმები, ჯარს რომ მხედართმთავრობდნენ, დაამარცხა: აომპეუსი მეფის ძმებს პირადად დაესხა თავს, შეებრძოლა და დახოცა. ამბობენ, რომ ალბანელებს ამაზონებიც ემპარებოდნენო [ამ ბრძოლაში], მაგრამ როგორც ცხედართა გაჩხრეკის შედეგად გამოიჩვენა ბრძოლის დამთავრების შემდეგ, რომაელებმა ამაზონური ფარები და ჩექმები კი ნახეს, ხოლო დედაკაცთა გვამები არ შეხვედრიათ, ამაზონებს ვირკანიის ზღვის მახლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი. ალბანელებისაგან) ყოფს კავკასიის მთა....

ამ ტექსტიდან აშკარად ჩანს იოანე ზონარას სკეპტიკური დამოკიდებულება ამ ლეგენდარულ ხალხისადმი და ვყიქრობთ, აქ იგი პროკოპი კესარიელის გავლენის ქვეშ უნდა იყოს; პროკოპი კესარიელი De bello Gothico-ში კატეგორიულად ამბობს: «დღესდღეობით კავკასიონის მთის გარშემო მდებარე ადგილებში არსად არაერთარი ხსოვნა ან სახელი ამაზონთა არაა დაკული, თუმცა სტრაბონისა და ზოგიერთი სხვა მწერლის მიერ მათ შესახებ ბევრი თქმულა. მაგრამ მე ვფიქრობ ამაზონების შესახებ ყველაზე უფრო ახლოს არიან ჰეშმარიტებასთან ისინი, რომელნიც ამბობენ, რომ არასდროს არ არსებულა ვაჟკაცური ქალების გვარი და მხოლოდ კავკასიონის მთაში აღამიანთა ბუნება ვერ უკუაგდებდა საკუთარ კანონებს, არამედ რომ ბარბაროსებმა გამოილაშქრეს ამ

ადგილებიდან აზიაზე დიდძალი ჯარითა და თავიანთი ცოლებითურთ და, დაიბანაკეს რა მდინარე თერმოდონტის ირგვლივ. დასტოვეს იქ ცოლები, ხოლო თვითონ მთელ აზიას შეესივნენ; (გეორგიკა II, 101—102). პროკოპი კესარიელის აზრით, ქმრები ბრძოლებში ამოწყდნენ და ცოლებთან არც ერთი არ დაბრუნებულა. ამის შემდეგ ცოლები იძულებული შეიქნენ თვით აეღოთ თავიანთი ქმრების იარაღი და დაეცვათ თავი. ამ ბრძოლებში ქალებიც (ცოლები) ისე ამოწყდნენ, რომ ცოცხალი არც ერთი მათგანი არ დარჩენილა. ასე გაჩნდა პროკოპი კესარიელის აზრით ლეგენდა ამაზონების შესახებ. ანალოგიურ ამბად პროკოპი ასახელებს პუნების ლაშქრობას რომაელთა წინააღმდეგ: დაღუპული პუნების გვამებში დედაკაცთა გვამებიც კი ნახეს რომაელებმაო — ამბობს ის,

ეს სკეპსისი პროკოპი კესარიელისა ამაზონების ლეგენდის მიმართ ჩვენ საღი, კრიტიკული აზროვნების გამოვლენად მიგვაჩნია: „ამაზონები“ ჩვენის აზრით, ეთნიკურ ერთეულზე არ უნდა მიუთითებდეს. იოანე ზონარაც ამ საკითხში პროკოპი კესარიელის პოზიციასე დგას.

დასკვნები

1. იოანე ზონარა ქართულ ისტორიოგრაფიაში ჯერ არავის გამოუყენებია; როგორც ირკვევა, მისი ცნობები საქართველოს შესახებ შეიცავს საკმაო რაოდენობით საინტერესო მასალას.
2. იოანე ზონარა წყაროებში ამოკლებს ტექსტის მოცულობას, სკვლის ენასა და სტილს ისე, რომ ფაქტიურ მასალას ხელუხლებლად სტოვებს (აქედანაა მისი ცნობებში წინააღმდეგობანი).
3. იოანე ზონარას ცნობების საბოლოო დამუშავებისათვის ჩვენ აუცილებლად მიგვაჩნია მისი ტექსტის შეპირისპირება წყაროებთან და ამ ნიადაგზე იოანეს ტექსტის ყველა თავისებურების გამორკვევა.
4. იოანე ზონარას ცნობებს საქართველოს შესახებ, ჩვენის აზრით, აქვს გარდამავალი ღირებულება; ე. ი. როდესაც ამ ჟამთააღმწერლის ყველა წყარო ცალ-ცალკე ითარგმნება ქართულად, მაშინ იოანე ზონარას ცნობათა მნიშვნელობა საკმაოდ შემცირდება.
5. ვინაიდან ჯერჯერობით არ არსებობს იოანე ზონარას „ისტორიის“ სრული კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი წყაროების გათვალისწინებით, ამიტომ მისი ცნობების ქართულ თარგმანსაც არ შეიძლება პქონდეს საბოლოოდ მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის პრეტენზია.

იაფეტის მოღვა

I, 5. Ἐπεὶ γούν υἱούς ὁ Ἰάφεθ ἐγέννησεν, οἱ ἀπὸ Ταύρου καὶ Ἀμυνοῦ τῶν ἄρῶν προήλθον, ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἄχρι ποταμοῦ Τανάιδος, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης ἕως Γαδείρων ὧν τοῖς ὀνόμασι καὶ ἔθνη ἐπεκλήθησαν, Γομαρεῖς μὲν ἀπὸ Γάμερ, οἱ γούν Γαλάται λεγόμενοι. Μαγώγας δὲ τοὺς¹ ἐξ αὐτοῦ ὀνόμασεν οἱ Μαγώγ, Σκύθαι δὲ γούν καλοῦνται. Ἐκ δὲ Ἰωβάν Ἴωνες καὶ πάντες Ἑλληνες ἐπεκλήθησαν, ἐκ Μαδαῖ δὲ Μαδαῖται, οἱ Μῆδοι προσσηγορεύονται γούν. Θοβῆλ δὲ Θοβήλους τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἐπωνόμασεν οὗτοι δ' εἰσὶν Ἰβήρες. Ὁ δὲ γε Μοσόγ τοῦ γένους κατήρξε τῶν Μεσσηγιῶν. Καππαδόκαι δ' οὗτοι νομίζονται. Θειρᾶς δὲ Θείρας τοὺς ἐξ αὐτοῦ προσσηγόρευσεν, οἱ Θοβᾶδες μετωνομάσθησαν ὕστερον. Ἐκ δὲ τῶν ἐκρόνων² Ἰάφεθ Ἀσχανάξαι μὲν οἱ κληθέντες Ῥηγῆγες ἐξ Ἀσχανάξ προήχθησαν, Ῥιφαθαῖοι δὲ, οὕτω πρὶν τοὺς Παφλαγόντας ἐκάλουν, ἐκ Ῥιφᾶθ τὸ γένος ἔλκειν πιστεύονται καὶ Θοργαμαῖοι τὸν Θοργαμᾶν³ πρό-

იაფეტს ჰყავდა შვილი ძე, რომლებიც ტავრისა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [დასახლდნენ] — აზიაში ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში ლადირთა [ქვეყნამდე]; მათ სახელთა მიხედვით წოდებულ იქნენ ხალხები: — გომარისაგან — გომარელნი, რომლებიც აწ გილატელებად იწოდებიან; მაგოვისაგან — მაგოველნი, ამჟამად სკვითებად წოდებულნი, იობასაგან — იონები და ყველა ელინნი არიან სახელდებულნი, მადაისაგან — მადელნი, რომელთაც ახლა მიდიელები ჰქვიათ. თომელისაგან — თომელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან: თირასაგან — თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის ძის ასხანაქსისაგან — ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ ეწოდებთ, წარმოიშვენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარედ ვარაუდობენ, წინათ მათ პაფლაგონიელებს ეძახდნენ; თორგა-

¹ τοὺς] τοῦ, et τοὺς margo r. Monac.

² ἐκρόνων] ἐγγόνων M.

³ Θοργαμᾶν] Θοργαμᾶ M.

γονον ἑαυτοῖς ἐπιγράψουσιν, οἱ
 Φρύγες μετεκλήθησαν ὑστερον.
 Ἐλισάβ δὲ Ἑλισαίων ἀρχηγέ-
 τῆς¹ ἐγένετο, οἵπερ εἰσὶν Ἰλιεῖς.
 Καὶ Θαρσεὺς δὲ τῶν Θαρσέων
 ἐχρημάτισε πρόγονος· τὸ γὰρ
 κάλα· Θαρσεῖς ἐκαλοῦντο οἱ Κί-
 λικες· ὅθεν καὶ ἡ τῶν παρ' αὐ-
 τοῖς πόλεων ἀξιολογωτέρα² Ἰαρ-
 σὸς καλεῖται, τὸν ἴητα μετα-
 βληθέντος εἰς ταῦ.
 ლაქს ტარსოსი ერქვა. ἱ შესცვალეს უ-თი. (Θαρσός → Ἰαρσός).

მელნი თავიანთ თავს თვლიან
 თორგამას მემკვიდრეებად, რომ-
 მელთაც შემდეგ ფრიგიელები
 ეწოდებდათ; ელისელნი რომლებ-
 საც მთავრობდა ელისე, ამჟამად
 ეოლიელნი არიან; თარსისიგან
 თარსელთ მიიკუთვნეს სახელი,
 ძველად კილიკიელები იწოდე-
 ბოდნენ თარსელებად [მავრამ
 ვინაიდან] მათ ქვეყანაში არსე-
 ბულ ყველაზე უპატიონსენს ქა-

პომპეუსის ლაშქრობა

X, 4—5. Τούτων δὲ εἰς Ἑρώ-
 μην ἀπαγγελθέντων, γράφει νό-
 μον εἰς δημάρχων ὁ Μάλλιος,
 παραλαβόντα Πομπήιον πᾶσαν
 τὴν χώραν ἔσης ὁ Δεύκολλος
 ἦρχε, προσλαβόντα δὲ καὶ Βιθυ-
 νίαν, πολεμεῖν Μιθριδάτῃ καὶ
 Τιγράνῃ τοῖς βασιλεῦσιν, ἔχοντα
 καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ
 τὸ κράτος τῆς ἰταλίας, ὡς ἦδη
 τοῦτο εἰλήφει· τοῦτο δὲ ἦν ὡς
 ἐνὶ συλληβῆδῃ γενέσθαι τὴν Ρω-
 μαίων ἡγεμονίαν. Τὸ μὲν οὖν
 φήψισμα ἐκურώθη φοβηθέντων
 τὸν δῆμον τῶν ἀριστοκρατικῶν,
 καὶ σωπησάντων.

დაწვევტილება რომ დამტკიცდა,
 მავრამ შემდგომ იგი დამშვილდა.

Πομπήιος δὲ δεξάμενος τὰ
 γράμματα λέγεται· τὰς ἰφρῆς συ-

რომში ცნობილი გახდა ის
 ამბავი, რომ სახალხო ტრიბუნის,
 მანლიონის სახელზე გამოიკა ერთი
 კანონი, რომლის ძალითაც
 პომპეუსს უნდა აეღო მართვა-
 გამგეობა ყველა იმ ქვეყნისა,
 რომლებიც [მანამდე] ლუკულეს
 ეპყრა, მიეღო ბითონია და გა-
 ნეგრძო ომი მეფეების — მითრი-
 დატესა და ტიგრანის წინააღმ-
 დეგ; როცა უკვე პომპეუსმა აიღო
 ხელში საზღვაო ფლოტის ძალთა
 ხელისუფლებაც, ეს იყო ერთი
 პიროვნების ხელში თავის მოყრა
 მთელი რომის პეგემონიისა. მარ-
 თალია, [შემოთ აღნიშნული] გა-
 არისტოკრატია ჯერ შემინდა,
 ამბობენ პომპეუსმა როდესაც
 ბრძანება მიიღო, წარბები შეიკ-

¹ ἀρχηγέτης] ἀρχιγέτης M.

² ἀξιολογωτέρα] ἀξιολογοτέρα M.

ναγαγειν, και τον μηρον πατά-
ξαι, ως δυσχεραίνων και βαρυνό-
μενος την αρχήν. Την δ' ειρω-
νείαν ουδ' οι πάνυ συνήθεις αυτώ
βρον ηνεγκαν.

Τέως δὲ την μεταξὺ Φοινί-
κης και Βοσπόρου θάλασσαν ἐπι-
φρουρή τῆ στόλῃ διαλαβῶν αὐτὸς
ἐνάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην. Ἐκεί-
νου δ' ἐκλιπόντος ἕρος δύσμαχον
ὡς ἄνυδρον, ἐν ᾧ ἐστρατοπεδεύ-
ετο, ὁ Πομπήϊος κατέσχευεν αὐτό,
και τῇ φύσει τῶν βλαστανόντων,
και ταῖς συγκλίναις τῶν τόπων
τεκμαιρόμενος, ἔχειν πηγὰς τὸ
χωρίον, ὀρύσσειν ἐκέλευσε φρέ-
ατα. Καὶ ταχὺ μεστὸν ἦν ὕδα-
τος τὸ στρατόπεδον. Ἐπειτα
περιστρατοπεδεύσας, ἐπετείχιζεν
αὐτό. Ὁ δὲ πέντε και τεσσαρά-
κοντα πολιορκηθεὶς ἡμέρας, ἔλα-
θεν ἀποδράς μετὰ τῆς ἐβρώμε-
νεστέρας δυνάμεως, ἀποκτείνας
τοὺς ἀχρήστους και τοὺς νο-
σούντας.

გლიერებას ვერ გაუძღვს, განზრახული აქონდათ ციხიდან გაქცევა
და ასე დაიბოცნენ დაავადებულნი უსარგებლოდ.

Καταλαβῶν δὲ αὐτὸν περὶ
τὸν Εὐφράτην ὁ Πομπήϊος, ἵνα
μὴ φθάσῃ περάσας τὸν ποταμόν,
ἐκ μέσων νυκτῶν ἐπήγγε την
στρατιάν. Ἦν οὖν ἀνάγκη ὑπὲρ
τοῦ χάρακος μάχεσθαι. Σελήγη
δ' ἦν καταφερομένη, δ τοὺς βασι-
λικούς ἔσφηλεν· εἶχον μὲν γὰρ
κατὰ νότου την σελίγην Ἰω-
μαῖοι, ἦδη δὲ περὶ θύσιν οὐσῆς

რა და მუხლზე ხელი დაიბრტყა
უკმაყოფილომ ამ მძიმე და სა-
ძნელო თანამდებობაზე დანიშნე-
ნის გამო. თვალთმაქცობისადმი
ის მტრულად იყო განწყობილი,
ადვილად არ აძვეებოდა.

უპირველეს ყოვლისა დაიწყო
ომი ფინიკიისა და ბონფორის
ზღვის შუა [მდებარე] სიმაგრის
დასაპყრობად, დაიპყრო იგი და
[ამის შემდეგ] გაეშურა მითრო-
დატეს წინააღმდეგ. ამ დროს
განვლეს ერთი ძნელად საომარი
უწყლო შთა და მასზე დაბანაკ-
დნენ. პომპეუსს ეჭირა ის; მო-
პირდაპირე მხარეს მდებარეობდა
ბუნებით ნაყოფიერი ადგილი,
სადაც სავარაუდო იყო წყაროს
არსებობა, პომპეუსმა ბრძანება
გასცა ამოეთხარათ ქები და
უმოკლეს ხანში ბანაკი აივსო
წყლით. ამის შემდეგ დაბანაკ-
დნენ მის ირგვლივ და გაამაგრეს
იგი. ხოლო ისინი (ე. ი. მტრები)
ალყაშემორტყმული იყვნენ ორ-
მოცდა ხუთი დღე, რომაელთა

დაიპყრო რა პომპეუსმა ეს
[ციხე-სიმაგრე], რომ ლაშქარი
არ გასწყვეტოდა მდინარეზე გა-
დასვლის დროს, შუალამით გა-
დაიყვანა რაზმები ევფრატზე.
აუცილებელი იყო ხელკეტებით
ბრძოლა. მთვარე ამოსული იყო
და ამან შეცდომაში შეიყვანა მე-
ფის (ე. ი. მითრიდატეს) ჯარი:
რომაელებს ზურგიდან აშუქებდა

αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων πρόσθεν
προτοῦσαι πολὺ δόκησιν παρῆχον
τοῖς πολεμίοις ἐγγίξειν τοὺς Ῥω-
μαίους αὐτοῖς, καὶ τοὺς ἑσσοὺς
ἀφέντες ἐφίκοντο οὐδενός· ὁ συ-
νιδόντες¹ Ῥωμαῖοι μετὰ κραυγῆς
ἐπέδραμον καὶ φεύγοντας ἔκτει-
νον, ὡς πολὺ πλείους μυρίων
ἀποθάνειν. Αὐτὸς δὲ Μιθριδάτης
μετὰ πλείωνων διέφυγε.

Πομπήϊος δὲ εἰς Ἀρμενίαν
ἐνέβαλε, τοῦ νέου Τιγράνου κα-
λοῦντος αὐτόν· ἦδη γὰρ ἀφειστή-
κει τοῦ πατρός. Ὁ δὲ βασιλεὺς
Τιγράνης ὑπὸ Λευκόλλου συντε-
ριμμένος, ἡμερον δὲ πυθανόμε-
νος τὸν Πομπήϊον, ἑαυτὸν τε
παρέδωκε καὶ φρουρὰν ἐδέξατο
περὶ τὰ βασίλεια. Προσῶν δὲ
τῷ Πομπήϊῳ τὴν τε κίταριν²
ἀφείλε τῆς κεφαλῆς καὶ ὤρμησε
πρὸ ποδῶν αὐτὴν ἐκείνου θεῖναι
καὶ καταβαλεῖν ἑαυτόν. Ἄλλ' ὁ
Πομπήϊος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβό-
ματος προσηγάγετο καὶ πλησίον
ἰδρύσατο, τὸν δ' ἐκείνου σὺν
ἐπὶ θάτερα, καὶ εἶπε τῶν μὲν
ἄλλων δεῖν αἰτιάσθαι Λεύκολλον,
ὑπ' ἐκείνου γὰρ ἀφηρηθῆαι Συ-
ρίαν, Φοινίκην, Κιλικίαν, Γαλα-
τίαν, Σαφήνην, ἃ δὲ ἄχρις αὐτοῦ

მთვარე და ყოველი კაცი ორ-
თარღ ჩანდა, სხეულთა ჩრდი-
ლები წინიდან ბევრად წარმო-
აჩენდა რომაელებს და ასე უახ-
ლოვდებოდნენ ისინი მტრებს,
რომლებიც შეშინდნენ, დაპყარეს
სატყორცნი შუბები ისე, რომ
არც ერთ მათგანს [იარაღისათ-
ვის] ხელი არ უხლია, რომაე-
ლებმა იხილეს რა [ამ მდგომა-
რეობაში მტრები], უკან დაედევნენ ყოვნიით და გატყულებს კლავ-
დნენ და [ამგვარად] მრავალი ათეული ათასი დახოცეს. თვით მიო-
რიდატე მრავალრიცხოვანი მხლებლებითურთ გაიქცა.

[ამის შემდეგ] პომპეუსმა არ-
მენიისაკენ გაილაშქრა. არმენიის
მეფის ტიგრანის ძეს „ახალ-
გაზრდა ტიგრანს“ უწოდებდნენ.
იგი მამას ვანუღდა. [მოხუცი]
ტიგრანი, რომელიც დამარცხე-
ბულ იქმნა ლუკულეს მიერ, ცნო-
ბილი იყო თავისი სიმშვიდითა
და უწყინარობით. მან პომპეუსს
[უბრძოლელად] გადასცა ციხე და
სამაგიეროდ მისგან (ე. ი. პომ-
პეუსისგან) მიიღო მეფობა. [ტიგ-
რანმა] მიიწვია პომპეუსი სისახ-
ლეში, მოიხილა თავიდან სპარ-
სული სამეფო თავსაბურავი, გა-
ემართა მისკენ, რათა ქუდიც ჩა-
ეგდო და თვითონაც ჩავარდნო-
და ფეხებში. მაგრამ პომპეუსმა
[ამის ნება არ ღართო მას], მარ-
ჯენივ დაისვა იგი, მოაყვანიხა
როგორც მახლობელი, ისე მისი

¹ συνιδόντες] συνειδόντες, sed deleto ε r. M.

² κίταριν Duc' κίταριν ut Wolfius, quod restitui, etsi ad Parisinae κίταριν tacet Haasius, quum etiam in Vindob. sit per τ κυταριν M.

δ:ατετήρηται ἔξειν, Σωφρηγῆς δὲ βασιλεύσειν τὸν υἱόν. Ἐπὶ τοῦ-
τοις ὁ μὲν Τυγράνης ἠγάπησεν,
ὁ δὲ υἱὸς ἐδυσφόρει, καὶ κληθεὶς
ἐπὶ δεῖπνον οὐκ, ἔφη, Πομπηίου
δεισθαι: τοιαῦτα τιμῶντος· καὶ
γὰρ αὐτὸς ἄλλον εὐρήσειν Ἰω-
μαίον. Ἐκ τούτου δεῖθει: εἰς τὸν
θρίαμβον ἐφυλάττετο.

ნა, ხოლო მისი ძე- უკმაყოფილო. [პომპეუსი] სუფრაზე [ანუ] ეუბნებოდა ტიგრანს: არაა საჭირო პომპეუსს ასეთი პატივით ეპყრო- ბოდეს, რომ ის სხვა რომაელს იპოვის.

პომპეუსი მიემგზავრება კავკასიაში

Καταλιπὼν δὲ Πομπήϊος φρου-
ρὸν Ἀρμενίας Ἀφράνιον αὐτὸς
διὰ τῶν περιουκόντων τὸν Καύ-
κασον ἔθνων ἐπὶ Μιθριδάτην ἐβά-
διζε. Μέγιστα δὲ αὐτῶν εἰσιν
ἔθνη Ἀλβανοί τε καὶ Ἴβηρες,
οἱ μὲν ἐπὶ τὰ Μεσχικὰ
δρη καὶ τὸν Πόντον καθήκοντες,
Ἀλβανοὶ δ' ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν
Κασπίαν θάλασσαν. Οὗτοι πρῶ-
τον μὲν αἰτήσαντι Πομπηίῳ δίο-
δον ἔδοσαν, εἶτα γενόμεοι τε-
ρακισμυρίων οὐκ ἐλάττους προ-
σέβαλον αὐτῷ, καὶ τραπέντας
ἐφθάρησαν παμπληθεῖς. Ἦν δὲ
βασίλει αὐτῶν πέμψαντι πρέσ-
βεις σπεισάμενος ἀπῆει ἐπὶ τοὺς
Ἴβηρας μαχιμωτέρους ὄντας τῶν
Ἀλβανῶν καὶ μήτε Μήδοις μήτε
Πέρσαις ὑπείξαντας, διαφυγόντας
δὲ καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων θυ-
γαστείαν, Ἀλεξάνδρου ταχέως ἐκ
τῆς Ἰρκανίας ἀπάραντος, ἀλλὰ

ვაგი, მოპირდებირე მხარეს დასხა
ისინი და უთხრა: ლუკულეს სხვა
რამეში უნდა დასდონ ბრალი;
მისი დროიდან წაგვეერთვა სი-
რია, თინიკია, კილიკია, გალა-
ტია, სოფენე, რომლებიც მანამ-
დე დაცული იყო; სოფენეში იმე-
ფოს [შენმა] ძემ; ამის გამო ტიგ-
რანი პომპეუსის კმაყოფილი დარ-
ჩა, ხოლო მისი ძე- უკმაყოფილო. [პომპეუსი] სუფრაზე [ანუ] ეუბნებოდა ტიგრანს: არაა საჭირო პომპეუსს ასეთი პატივით ეპყრო- ბოდეს, რომ ის სხვა რომაელს იპოვის.

პომპეუსმა აფრანიოსი დატო-
ვა არმენიის ციხის მეთვალყუ-
რედ და თვითონ კავკასიის [მთე-
ში] მცხოვრებ ტომთა გავლით
მითრიდატესაკენ გაემართა. ყვე-
ლაზე დიდი ამ ტომებს შორის
არაიან აღბანელები, რომლებიც
აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე
არაიან დასახლებულნი, და იბე-
რები, რომლებიც მესხეთის მთა-
სა და პონტოში ბინადრობენ.
თავდაპირველად აღბანელებმა
პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს]
და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ,
იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი
ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგ-
რამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და
ბევრიც დაიხოცა. მაშინ მათმა
მეთემ გაუგზავნა უხუცესნი [მოსა-
ლაპარაკებლად] და დაზავების
შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერ-
თა წინააღმდეგ. იბერები აღბა-
ნელებზე უფრო კარგი შებრძო-

και τούτους μεγάλη μάχη τρε-
ψάμενος πολλούς άνειλε και
πλείους εξώγρησεν.

მხოლოდ მაკედონელთა ძლიერებას [ვერ ვაუშავგრდენენ], გაექცნენ. ალექსანდრე მაკედონელმა ვიროკანიის ზღვიდან მოულოდნელი დარ-
ტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები უბრძოლველად, დიდი ბრძოლა [ვაუშართეს], ბევრი ამოწყდა და ბევრიც ტყვედ ჩივიდა ხელში მაკედონელმა.

Ἐντεῦθεν εἰς τὴν Κόλχων
ἐνέβαλεν. Αὐτίς δὲ Ἄλβανῶν
ἀποστάτων ἤλαυνεν ἐπ' αὐτούς
δ᾽ ἀνδρῶν καὶ ἀργαλέας ὄδοσ,
ὑδῶρ ἐν ἀσχοῖς πολλοῖς ἐπικομι-
ζόμενος. Καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς
ὑπὸ τοῦ ἀλεξάνδρου τοῦ σφῶν βασι-
λέως στρατηγούμενοις ἐνίκησε
καὶ αὐτὸν ἐπελθόντα οἱ καὶ
βαλόντα ἐκ χειρὸς διελάσας ἀπέκ-
τεινεν. Ὅτε καὶ Ἀμαζόνες λέ-
γονται συμμαχῆσαι τοῖς Ἄλβα-
νοῖς. Μετὰ γὰρ τὴν μάχην συ-
λευομένων τῶν νεκρῶν, πέλταις
Ἀμαζονικαῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ
κοιθῶνοις¹ ἐνέτυχον, σῶμα δὲ
γυναικεῖον οὐδὲν εὐρέθη. Νέμον-
ται δὲ αὐταὶ τὰ καθήκοντα πρὸς
Ἰρκανίαν θάλασσαν τοῦ Καυκά-
σου· μέσον δὲ τῶν Ἄλβανῶν καὶ
αὐτῶν οἰκοῦσι: Γέλλαι καὶ Λίγυες,
οἷς ἔτους ἑκάστου περὶ τὸν Θερ-
μῶδοντα ποταμὸν εἰς ταῦτόν φει-
τῶσαι ἑμιλοῦσιν ἐπὶ δῶμα² μῆνας·
εἶτα καθ' ἑαυτὰς ἀπαλλαγεῖσθαι
βιοῦσι· τεκοῦσθαι δὲ τὰ μὲν ἄρρενα

ლები არიან; ისინი არც მიდიე-
ლებსა და არც სპარსელებს არ
დამორჩილებიან [არასოდეს] და

აქედან პომპეუსი გაემართა
კოლხიდიისაკენ. კვლავ აჯანყდნენ
ალბანელები და რომაელებს მგზავ-
რობა მოუხდათ მათ ქვეყნებზე
უწყლო და ძნელად სავალი გზე-
ბით. წყლით უზრუნველსაყოფად
თან წაიღეს მრავალი წყლით
სავსე გულა. პომპეუსი თავს და-
ესხა მათ, და თვით მეფის ძმები,
ჯარს რომ მხედართმთავრობდ-
ნენ, დაამარცხა; პომპეუსი მათ
პირადად დაესხა თავს, შეებრძო-
ლა და დახოცა. ამბობენ, რომ
ალბანელებს ამაზონებიც ეხმარე-
ბოდნენო [ამ ბრძოლებში], მაგ-
რამ როგორც ცხედართა გაჩხრე-
კის შედეგად გამოიჩინა ბრძო-
ლის დამთავრების შემდეგ, რომ
მაელებმა ამაზონური ფარები და
ჩექმები კი ნახეს, ხოლო დედა-
კაცთა გვამები არ შეხვედრიათ.
ამაზონებს ვიროკანიის ზღვის მახ-
ლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი.
ალბანელებიდან) ყოფს კავკა-
სიის მთა; ალბანელებსა და ამათ
შუა ცხოვრობენ გელები და ლი-

¹ κοιθῶνοις] κομόνοις M.

² δῶμα] δύο M.

κοίσασαι.¹ περί τήν τῶν πατέρων ἐκτίθενται γῆν, τὰ δὲ γε θήλαα τρέφουσι.

განმავლობაში დროს ატარებენ ამათთან (ე. ი. ამაჴონებთან) ერთად, ხოლო შემდეგ უმამაკაცებოდ ცხოვრობენ. რომ მოილოგინებენ, ვაჟებს მამის ქვეყანაში დაავადებენ, ხოლო ქალებს — თვითონ ზრდიან ხოლმე.

Τῶν δὲ τὸν Μιθριδάτου παλλακῶν ἀναχθεισῶν πρὸς αὐτὸν οὐδευμίην ἔγνω Πομπήιος.

X, 5. Στρατονίκη δὲ, ἣ καὶ μέγιστον παρὰ Μιθριδάτη ἴσχειν ἀξίωμα, καὶ τὸ πολυχρυσότατον τῶν φρουρίων ἐφύλαττε, ὄνθ᾽ αὖτε πολλὰ τῷ Πομπήϊῳ προσήγαγε καὶ τὸ φρούριον παρεδίδου. Ὁ δὲ τῶν προσαχθέντων ὄσα κόσμιον ἱεροῖς καὶ λαμπρότητα τῷ θριάμψῳ παρεῖχαν λαβῶν μόνα, τὰ λοιπὰ τήν Στρατονίχην ἔχειν ἐκέλευσε.

Καὶ τοῦ βασιλέως δὲ τῶν Ἰβήρων κλίνην, καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον, χρυσᾶ πάντα παπομφότος αὐτῷ, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδέδωκεν.

Ὡς δὲ τὸν Μιθριδάτην ἔώρα φεύγοντα χαλεπώτερον ἢ μαχώμενον, τούτῳ μὲν εἶπεν ἰσχυρότερον ἑαυτοῦ πολέμιον τὸν λιμὸν ἀπολείπειν, αὐτὸς δὲ προήγε τὴν στρατιᾶν.

ხელქვეით ჯართან ერთად გამოვიდა ბრძოლის ასპარეზიდან.

გიელები, რომლებიც ყოველ წელიწადს ვადმოდიან მდინარე თერმოლონიტით და ორი თვის

იმათ (ე. ი. გელებმა და ლიგიელებმა) მითრიდატეს ხარკები მოუყვანეს პომპეუსს, ანან კი არც ერთით არ ისარგებლა.

სტრატონიკეს, რომელიც მითრიდატეს დროს დიდად დაფასებული და პატივცემული იყო, ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი ციხე; მან ბევრი საჩუქარი გაუგზავნა პომპეუსს და ციხეც გადასცა. პომპეუსმა აქედან მხოლოდ ის დაიტოვა, რაც ტაძრების სამკაულად და ტრიუმფის ჩასატარებლად იყო საჭირო, ხოლო დანარჩენი, ბრძანა, დაებრუნებინათ სტრატონიკესათვის.

იბერიის მეფისგან მოუვიდა [საჩუქრად] საწოლი, ტახლა და ტახტი, ყველა ოქროსი, რომლებიც გადასცა სახალხო სალაროებს.

როდესაც სტრატონიკემ იხილა მითრიდატე დიდ გასაჭირში იყო ბრძოლის დროს და გარბოდა, მაშინ მან გადასწყვიტა ამ უსასტიკესი მტრისა და სიმშობისისგან თავის დაღწევა და მის ხელქვეით ჯართან ერთად გამოვიდა ბრძოლის ასპარეზიდან.

¹ κοίσασαι] κομίζουσαι pr., ζου in sa mutato r.

Χειροσάμενος δὲ δι' Ἀφρα-
νίου τοῦ περὶ Ἀμανὸν¹ Ἄρα-
βας, καταβὰς εἰς Συρίαν ταύ-
την μὲν ἐπαρχίαν καὶ κτήμα
Ῥωμαίων ἀπέφηνε, τὴν δὲ Ἰουδαί-
αν ὑπέταξε, καὶ τὸν βασιλέα
αὐτῆς Ἀριστοβούλον συνέλαβεν,
ὡς ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἤδη ἱστό-
ρηται. Μέγα δ' ἦν ἔνομα τῆς
αὐτοῦ θυνάμειος καὶ μείζον τῆς
ἀρετῆς καὶ πραότητος. Ὁ δὲ
τῶν περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων
βασιλεὺς δεῖσας ἔγραψε Πομπηίῳ
πάντα πείθεσθαι.
შეფის შიშით ყველა საქმენი პომპეუსისა, პეტრას რომ ეხება, სარ-
წმუნოდ არ აღუწეროა.

Ἐγγέλῃ μὲντοι αὐτῷ τεθνεώς
καὶ ὁ Μιθριδάτης, Φαρνάκου τοῦ
υἱοῦ² διακρησαμένου αὐτόν. Εἰς
Ἀμυσὸν οὖν ἀφικομένη Πομπηίῳ
πολλὰ³ μὲν δῶρα παρὰ Φαρνάκου
κακόμιστο, πολλὰ δὲ γε προσή-
νεκτο σώματα, καὶ αὐτὸς ὁ Μιθ-
ριδάτου νεκρός.

Ἐπανῶν δὲ λυπηρὰν τὴν ἐπά-
νοδον ἔσχηκε διὰ τὴν γυναικα
Μοθίαν ἐξυβρίσασαν παρὰ τὴν
ἀποδημίαν αὐτοῦ⁴ καὶ πλησιάσας
τῆ Ἰταλίᾳ ἐπεμψεν ἐκείνῃ τὴν
ἄφρασιν.

Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην λόγοι πε-
ρὶ αὐτοῦ ἐγίνοντο, καὶ θόρυβος

პომპეუსმა დაიმორჩილა რა
აფრანიოსის მეშვეობით არაბები,
რომლებიც ამანის მახლობლად
მოსახლებენ, გაემართა სირიისა-
კენ და ისიც რომის პროვინციად
და სამფლობელოდ გამოაცხადა:
მანვე დაიპყრო იუდეა და მისი
მეფე—არისტობულე,— როგორც
იუდეელთა ისტორიაშია მოთხ-
რობილი,— შეიპყრო. დიდი იყო
მისი (ე. ი. პომპეუსის) ძლიერება
და კიდევ უფრო მეტი მისი სათ-
ნობა და კაცთ-მოყვარება, მას
(ე. ი. იოსებ ფლავიოსს) არაბთა

მაშინ ეუწყა პომპეუსს სიკვ-
დილი მითრიდატესი, რომელიც
მოკლულ იქმნა ფარნაკეს ძის
მიერ. ამინსოს როცა მივიდა პომ-
პეუსი, მას ფარნაკემ მიართვა
მრავალი საჩუქარი, [შტურთა]
მრავალი გვამებიც მიუტანეს მას
და [მათ შორის] თვით მითრი-
დატეს ნეშტიც.

უკან მომავალს სამწუხარო
დაბრუნება გამოუვიდა მისი ცო-
ლის გამო, რომელიც მისი იქ
არყოფნის დროს გაუნამუსებუ-
ლა. როდესაც მიუახლოვდნენ
იტალიას, გაყრის ქალაქი გა-
უგზავნა.

რომში პომპეუსის შესახებ ხმა
გავარდა და შიშობდნენ: «ქალაქ-

¹ Ἄμανον] etiam hic codex ut Wolfius et Duc., quod hic sine libris correctum, supra p. 21, A ex A.

² υἱοῦ] υἱὸς αὐτοῦ M.

³ πολλὰ μὲν δῶρα] om., et addit margo r.

ήν ως τὸ στρατεύμα τῆ πόλει ἐπάξοντός τε καὶ μοναρχήσοντος. (1) δὲ τῆς Ἰταλίας τε ἅμα ἐπέβη καὶ ἐκκλησιάσας τοὺς στρατιώτας ἐκέλευσεν ἕκαστον πρὸς τὰ οἰκεία τρέψεσθαι, αὐτὸς δὲ συναθροισθήναι. διὰ τὸν θρίαμβον. Σκεδασθείσης ὁ οὕτω τῆς στρατιᾶς ἀνοπλον αἱ πόλεις ὄρωσαι Πομπήϊον καὶ μετ' ὀλίγων ἀπίοντα, ὑφ' ἡδονῆς ἐκχεόμενα: καὶ προπέμπουσαι συγκατήγον εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ δυνάμειος πλείονος. Τοῦ δὲ νόμου μὴ συγχωροῦντος πρὸ τοῦ θριαμβοῦ παρελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, πέμψας ἡξίου τὴν βουλήν ὑπερθέσθαι: τὰς τῶν ὑπάτων ἀρχαιρείας. Κάτωνος δ' ἀναντιωθέντος οὐκ ἔτυχε· διὸ καὶ οἰκειώσασθαι τὸν ἀνδρα ἡτέλησε. Διεῖν οὖν ἀδελφίδων οὐσῶν ἐκείνῃ, τὴν μὲν αὐτὸς ἐξήτει λαβεῖν, τὴν δὲ τῷ κείνῳ συνοικίσει: παραιτουμένου δὲ τὴν ἀγχιστεῖαν τοῦ Κάτωνος, ὡς διαφθορὰν ἐσομένην αὐτῷ τοῦ τρόπου, ἢ ἀδελφῆ καὶ ἢ γυνὴ ἐχαλέπαινον. პობოდა მათ ზორის [წინააღმდეგობა], თუმცა ამით შეურაცხყოფდა თავის ცოლსა და დას.

Ἀφρανίῳ δὲ Πομπήϊου ὑπατεῖαν μετόντος, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὰς φυλάς ἀργύριον ἀναλίσκοντος, καὶ καθῶς ἐντενθέν ἀκούοντος ὡς ὄνιον τὴν ἀρχὴν ποιουμένου τοῖς μὴ ταύτης ἀξίοις, ὁ Κάτων πρὸς τὰς γυναῖκας „τούτων“ ἔφη „τῶν ὄνειδῶν κοινω-

ში ჯარს შემოიყვანს თუ არა, [მაშინვე] მონარქად დაჯდებაო“; [ამ ქორეზის განათქვად] მან იტალიაში ჩასვლისთანავე თავი მოუყარა ჯარს და უბრძანა ყველა მათგანი თავიანთ სახლში წასულიყო და შემდეგ კვლავ მობრუნებულიყვნენ ტრიუმფის ჩასატარებლად. პომპეუსმა იმიტომ გაუშვა ჯარი, რომ ისინი შეუიარაღებელი ენახა ქალაქს და ცოტა ხნის შემდეგ უკან მობრუნებულთ წინ გაძლოლოდა რომისაკენ. აღათის მიხედვით შეუწყყნარებელი იყო ზემოთ ქალაქში გავლა მანამ, სანამ სენატი არ შეარჩევდა კონსულს ცერემონიის ხელმძღვანელად. კატონი წინააღმდეგი არ იყო იმიტომ, რომ [ახალი] მეგობრები, მოკეთენი უნდოდა შეეძინა: ორი ძმისწული ჰყავდა მას [პომპეუსს], რომელთაგან ერთი თვითონ მას [კატონს] სურდა შეერთო ცოლად, ხოლო მეორე—თავისი ვაჟისთვის უნდოდა მოეყვანა. დაუმოყვრდებოდა რა მას კატონი, ამ გზით მოსულიყვნათვის, ულირსი საქმენი

აფრანიოსმა, რომელიც პომპეუსის შემდეგ კონსულად იყო არჩეული და თავისი დაუდევრობით ფულები გათლანგა და რომლის შესახებაც ცუდი ხმები დადიოდა [იმ დროიდან], როდესაც მან, წინათ, საქონელი შეიძინა ფილესათვის, ულირსი საქმენი

νητέον ἤμιν οἰκείοις γενομένοις
πρὸς τὸν Ποιμήτιον“.

მარცხენი საქმეებში პომპეუსის
როგორც მის მახლობლებსო.

Τοῦ δὲ ἡριάρμου τῷ μεγέθει
καίπερ εἰς δύο ἡμέρας μερισθέν-
τος ὁ χρόνος οὐκ ἐψήγκεσεν, ἀλλὰ
τῶν παρσκευασμένων¹ πολλὰ
τῆς θείας ἐξέπεσε. Γράμματα δὲ
προηγουμένοις ἐδηλοῦτο τὰ γένη,
καθ' ὧν ἐἡριάμβευεν. Ἦν δὲ
ταῦτα, Πόντος, Ἀρμενία, Παφ-
λαγονία, Καππαδοκία, Μηδία,
Κόλχοι, Ἰρῆρες, Ἀλβανοί, Συρία,
Κιλικία, Μεσοποταμία, τὰ περὶ
Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἰου-
δαία, Ἀραβία, τὸ πειρατικὸν
ἅπαν ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ κατα-
πεπολεμημένον.

ბულ ოქმენ როგორც ხმელეთზე,

Ἐν δὲ τούτοις φρούρια μὲν
ἡλωκότα χιλίων οὐκ ἐλάττω,
κόλεις δὲ οὐ πολὺ τῶν ἑνακο-
σίων ἀποδέουσαι, πειρατικαὶ δὲ
νῆες ὀκτακόσιαι, κατοικίαι δὲ
πόλεων μίαις δέουσαι τεσσαρά-
κοντα.

Πρὸς δὲ τούτοις ἔφραξε δια-
τῶν γραμμάτων ὅτι πεντακισχι-
λιαὶ μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν
ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσ-
εκτήσατο μυρίας ὀκτακισχιλίας
πεντακοσίας Ῥωμαῖοι λαμβάνου-
σιν, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸ δημό-
σιον ταμεῖον² ἐν νομίσματι καὶ

ჩილიდინა; კატონმა უთხრა ქალებს;
[აფრანიონის] მიერ ჩადენილ სა-
მიმართ წილი ჩვენც გვიღვეს;

პომპეუსმა გადაიხადა დიდი
ტრიუმფი, რაც ორი დღე გაგრ-
ძელდა; მაგრამ დროის ნაკლებ-
ბობის გამო ბევრი სანახაობა
არ შესდგა. ტრიუმფის წინ მი-
ჰქონდათ დაფები, რომლებზედაც
აღნიშნული იყო პომპეუსის მიერ
დამარცხებულ ხალხთა ენაობა.
ეს ქვეყნები იყო: პონტო, არმე-
ნია, პაფლაგონია, კაპადოკია,
მიდია, კოლხები, იბერები, ალბა-
ნელები, კილიკია, მესოპოტამია,
ფინიკია და პალესტინა, იუდეა,
არაბეთი და ყველა კუთხის მე-
კობრენი, რომლებიც დამარცხე-
ნის ზღვაზე.

ამათში [შობსენებული] იყო
პომპეუსის მიერ აღებული ციხე-
სიმაგრენი არა ნაკლებ ათასისა,
ქალაქები ბევრით არა ნაკლები
ცხრაასისა, ზღვის მეკობრენი 800
და მის მიერ დაარსებული 39
კოლონია.

ამასთან ერთად დაფებზე აღ-
ნიშნული იყო, რომ რომის იმპე-
რიაში არსებულ 15.000 საბაჟოს
გარდა, თვით პომპეუსის მიერ
იყო დაარსებული 18.500 საბაჟო.
ტრიუმფის დროს გაატარეს ხა-
ზინა ფულებითა და ოქრო-ვერ-
ცხლის ქურჭლეულობით [სავსე]—

¹ παρσκευασμένων] παρασκευασμένων M.

² ταμεῖον] ταμείον M.

κατασκευαίς ἀργυρίου καὶ χρυ-
σίου διαμύρια τάλαντα, πάρεξ τῶν
τοῖς στρατιώταις δεδομένων.

Αἰχμάλωτοι δὲ ἐπομπεύθησαν
ἀνευ τῶν ἀρχιπειρατῶν υἱὸς Τιγ-
ράνου τοῦ Ἀρμενίου μετὰ γυναι-
κὸς καὶ ἰθαγυτέρων, αὐτοῦ τε
Τιγράνου τοῦ βασιλέως γυνή Ζω-
σίμη, καὶ βασιεὺς Ἰουδαίων
Ἀριστόβουλος, καὶ συγγενεῖς Μιθ-
ριδάτου, ἄλλοι τε πλείους.

Μέγιστον δὲ ἠπήρξε πρὸς θῆ-
ξαι αὐτῷ, ὅτι τρεῖς τεθριαμβευ-
κῶς, τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης,
τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης, τὸν
δὲ τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας
κατάγων, τρόπον τινὰ τὴν οἰκου-
μένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ἐπήχ-
θαι θριαμβοῖς· ἦν δὲ τότε ἔτων
τεσσαρακοντα.

[ამინ შესახებ უკვე ითქვა]. მაშინ

20,000 ტილანტის ღირებული,
გარდა იმისა, რასაკვირველსა,
ჯარისკაცებს რომ დაუროგდათ.

შეკობრეთა ბელადების გარდა,
ვაატარეს შემდეგი ტყვეები: სომ-
ხეთის მეფის ტიგრანის ძე ცო-
ლით და ქალიშვილებით, თვით
ტიგრან მეფის ცოლი ზოსიმე,
იუდეელთა მეფე არისტობული,
მითრიდატეს ნათესაენი და სხვა
ბრავალი.

დიდი სახელი პქონდა მოავე-
ჭილი პომპეუსს, რომელსაც სამი
ტრიუმფი მოუწყვეს: პირველი
როცა ლიბიიდან [ლაბრუნდა],
მეორე იყო მაშინ, როდესაც ეგ-
როპიდან მოვიდა [ძლევაჰმონილი],
ხოლო უკანასკნელი — აზიიდან
ლაბრუნების შემდეგ და რა სახი-
თაც მოეწყო მესამე ტრიუმფა,
იყო 40 წლისა.

ფარსმან მეფე

XI, 24. Ὁ μὲν θῆ πρὸς
Ἰουδαίους πόλεμος οὕτως ἦγυσ-
το, ὅ δὲ πρὸς Ἀλβανούς, εἰσι
δὲ Μασσαγῆται κατὰ τὸν Δίω-
να ὑπὸ φαρασμάνου κακίνοτο· καὶ
τὴν μὲν Μηθίαν λίαν ἐλύπησε,
τῆς δ' Ἀρμενίας καὶ τῆς Καπ-
παδοχίας ἠψατο μὲν, τῶν δ'
Ἀλβανῶν πῆ μὲν θῶροις πει-
θέντων, πῆ δὲ θεισάντων ἐπαύ-
σατο.

ასე დასრულდა ომი იუდე-
ველთა წინააღმდეგ, ხოლო ომი
ალბანელების წინააღმდეგ (ალბა-
ნელები დიონის მიხედვით მასა-
გეტები არიან) ფარსმანის წყალო-
ბით აღტყდა. მიდიელებიც ძალზე
შეავიწროვა, არშენიასა და კაპა-
დოკიასაც მისწვდა: ალბანელებ-
მა ძლიეს-ძლიევობით საჩუქრებით
მოახერხეს შერიგება, ხოლო
სხვებმა თხოვნა-მუდარით [დააღ-
წიეს თავი] და დაამშვიდეს იგი.

მდინარე ფაზისი

XII, 28. Ὁν διεβέξατο Ἰάκι-
τος, πρεσβύτης ἀνήρ· πάντε γὰρ
ἐτῶν εἶναι καὶ ἐβδομήκοντα ἀνα-
γράφεται, ὅτε ἤρέθη εἰς μοναρχί-
αν. Τὸ στρατιωτικὸν δὲ αὐτὸν
ἀνιγήρορασε καὶ ἀπόντα· ἐν Καρ-
πανία γὰρ τότε διέτριβεν, ἕνθα
δεδεγμένος τὸ φήγισμα, εἰς Ῥώ-
μην εἰσῆλασε μετὰ σχήματος
ἰδιωτικῆς, καὶ γνώμη τῆς συγκ-
λήτου τε καὶ τοῦ βῆμους τῆν
στολήν περιεβάλετο τὴν βασι-
λειον.

Σκύθα: δὲ τὴν Μαιώτιδα λίμ-
νην καὶ τὸν Φάσιν ποταμὸν πε-
ραιωθέντες Πόντῳ καὶ Καππα-
δοκίᾳ ἐπήλθον καὶ Γαλατίᾳ
καὶ Κιλικίᾳ. Τούτοις ὁ Ἰάκιτος
συμμίξας καὶ ὁ Φλωριανὸς ὑπαρ-
χος ὢν πολλοὺς ἀνεῖλον, οἱ δὲ
λοιποὶ φυγῆ τὴν σωτηρίαν ἐπρα-
γματεύσαντο.

მასაგეტები

XIII, 7. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα
κατὰ τῆς πόλεως ἐπινοησάμενος,
καὶ πλείστους τῶν οἰκείων ἀπο-
βαλὼν ὑπὲρ γὰρ τὰς εἰκοσι χιλιά-
δας κινδυνεῖσθαι λέγεται· τὸν Περ-
σικὸν στρατεύματός πολιορκουί-
νης Νισίβωρος, μετ' αἰσχύνης ἀνε-
χώρησεν. Ἦδη γὰρ καὶ Μασα-
γῆται· τῆ Περσίδ: ἐπήλθοσαν,
καὶ αὐτῆ ἐλυμαίνοντο. Κωνσταν-
τιος δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν μὲν Νίσι-

ტაკიტოსი რომა აღზევდა,
მაშინ იგი უკვე მოხუცებული
იყო. 75 წლისა იყო, — ამბო-
ბენ, — თვითმპყრობელი რომ გახ-
და. სამხედრო ნაწილებმა დაასა-
ხელეს ის და იგი საჯაროდ გა-
მოაცხადეს კეისრად (კამპანიაში
იმყოფებოდა ის მაშინ); ამ გადა-
წყვეტილების მიმღები, აქედან
რომისაკენ გაეშურა საკუთარი
(ე. ი. სამხედრო) ტანსაცმლით
და იქ სენატისა და ხალხის მხარ-
დაჭერით შეიმოსა სამეთვო სამო-
სელი.

სკვითებმა მეოტიდის ტბა და
მდინარე ფაზისი გადმოსცურეს
(კადმოლანებს) და პონტოსა, კა-
პადოკიასა, გალაციასა და
კილიკიაში შევიდნენ: ტაკიტოსი
მათ შეებრძოლა და ფლორიანო-
სის მხედართმთავრობით ბევრნი
ამოელიტა; ხოლო დარჩენილებმა
გაქცევით უშეელებს თავს.

მრავალი სხვაც გამოიგონა
ქალაქის წინააღმდეგ: აუარებელი
მცხოვრებნი განდევნა [ქალაქი-
დან]; (ამბობენ ნიზიბინს რომ
სპარსელთა ჯარებმა ალყა შემო-
არტყეს, 20.000-ზე მეტი კაცი
ჩაეარდა საფრთხეში), [ხოლო
შემდეგ] შერცხეენილნი უკუიქ-
ცნენ. იმ დროს მასაგეტები
სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდი
ზიანი მიაცენეს. კონსტანტი მე-

ინ κατωχύρωσε, και τους πολί-
τας αὐτῆς ἀνεκτίσαστο, αὐτὸς δὲ
ἀναχωρῆς ἦδη τῆ ἐρίᾳ γενομένης
ἐκ τῶν Περσῶν. πρὸς τὰ ἐσπέριᾳ
ἔβρισησε. Καὶ οἱ ἀγγέλλεται Βε-
τρανίων κοινοπραγῆσαι τῷ Μαγ-
ναντίῳ.

უმე ნიზიბინი ვაამავრა და ქა-
ლაქი კვლავ დაასახლა. კონსტან-
ტი მათ (სპარსელებს) დაეზიდა
და აღმოსავლეთიდან დასავლე-
თისაკენ შემოიქცა და ვაიგო
ბეტრანიელთა (ვარ. ბრეტანიელ-
თა) და მავნესიელთა ერთობლი-
ვი მოქმედების ამბავი.

იოანე ოქროპირის გადახახლება კუქუსოში და ბიკვინთაში

XIII, 20, Ἦ δὲ βασιλεὺς Εὐδο-
ξία ἑαυτῇ τὰς περὶ ἀδικίας διδασ-
καλίας προσαρμόττουσα, ἤλεγχε
γὰρ αὐτὴν ἡ συνείδησις τοιαύτην
ἔσασαν, ἐμηνία, και τους θυμούς
ἐξέκαυε κατὰ τοῦ μεγάλου πατ-
ρός. Καὶ πάλιν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ
παρῶ, πείθει τὸν γαμέτην, ἐλκου-
σα τοῦτον ὡσπερ ἐκ φορβείας,
ὑπερορίαν τοῦ ἀγίου καταψήφι-
σασθαι. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκκλη-
σίας ἐξῴσθη τυραννικῶς, και εἰς
γῶρας ἀπίγετο ἐπικινδύνους, και
εἰς πορβώταται κειμένας ἐσχα-
τίας, πολλῶν πεπραθεις κατὰ τὴν
ἐδδὸν δυσχερῶν, ἢ τῆς ἐκείνου
χρυσείας γλώττης ἐν ἐπιστολαῖς
ἔξεστιν ἀκούειν διηγουμένης.
რომბილი აქვს თავისი ოქროს ენით
წერილებში, რომელთა მოხმენა
ძლიერ საჭიროა.

Καταντήσας δ' εἰς Κουκου-
σὸν, κάκειθεν εἰς Πιτυσὸν τὰ
ἀπαγόμενος, ἐν Κομάνοις γενόμε-
νος, ἔχει τὴν ζῶην ἐξεμέτρησεν,
ἔτων γεγονῶς δύο τε και πενή-
κοντα, ἀρχιερατεύσας δὲ τῆς

დღეოფალმა ევდოქსიამ თა-
ვისი უსამართლო, შეურაცხყო-
ფელი. ენით [იოანე ოქროპირის
მიმართ] ვადიბირა ხალხი მის
გაძევებაზე (ნამუსიც ასევე ცუდი
პქონდა მას), და ხალხის გულს-
წყრომა ალაგზნო [ამ] დიდი მამის
წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი
ისე, როგორც ავშარით [მიითრე-
ვენ ხოლმე ცხენს], კვლავ მიიძხ-
რო იგი წმიდა მამის ექსტორიაზე.
ხოლო ეკლესიიდან განიდევნა
იოანე ოქროპირი ტირანულად
და ვაივზაენა ძლიერ შორს, გა-
ნაპირას მდებარე ადგილზე სახი-
ფათო სავალი გზით; ამ აუტანელ
გზებზე მან განიცადა მრავალი
ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხ-
ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხ-

მიღწიეს რა კუქუსომდე, აქე-
დან ვაემართნენ ბიკვინთი-
საკენ; კომანაში რომ მივიდნენ
(დაბაა ეს ადგილი), იქ გარდაიც-
ვალა იოანე ოქროპირი 52 წლის
ასაკში, რომელიც სამეფო ქა-

βασιλίδος τῶν πόλεων ἔτη πέντε
πρὸς τῇ ἡμίσει.

Οὐκ ἐπενύσταξε μέντοι ἡ θεία
δίκη, ἀλλὰ ταχέως μετῆλθε τὴν
τριτάλαιαν ἐκείνην βασιλισσαν.
Ὡπω γὰρ τρεῖς καρῆλθον μῆνες
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσσο-
τόμου πατρὸς καὶ βιαίῳ περιπέ-
τωκε μύρω. Κυούσης γὰρ τὸ
ἔμψυον τέθνηκε, καὶ ὠδίνες
ἐκείνην συνείχον ὀρυμνίαι· σαπέν-
τος δ' ἔνθον ἐκείνου, καὶ ἡ νη-
δὺς τῆς βασιλείσης μετέσχε τῆς
σῆφειας, καὶ οὕτως ἀθλίως με-
τήλλαξε τὴν ζώην.

Τοῦ μέντοι Χρυσσορρήμονος
ἐκείνου πατρὸς ἐκβληθέντος τῆς
ἐκκλησίας ἀντιεσάγεται τις Ἄρ-
σάκιος, καὶ ἐπὶ δὴ ἐπισκοπήσας
ἐνιαυτοῦς θνήσκει· μετ' ὃν κε-
χειροτόνητο Ἄττικός.

Ἐπιβλέψας γὰρ ἡμεῖς τὸν
ἕνα αὐτῶν γάρδοις ἡμεῖς ἡμεῖς
[ἐπισκοπήσας] ἁθροῦσιν.

Τῆς δ' Εὐδοξίας προτεθνη-
κυίας τοῦ ἡμενέτου καὶ αὐτο-
κράτορος, καὶ αὐτὸς οὐ μετὰ
μακρὸν ἐπανῆλθεν αὐτῇ ὁ Ἄρκά-
διος, βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνα-
τον Θεοδοσίου τοῦ αἰκείου πα-
τρὸς ἔτη τεσσαρεσκαίδεκα καὶ μῆ-
νας τρεῖς πρὸς ἡμέρας τρισί.
Λέγεται δὲ τῆς Εὐδοξίας συγγά-
νειν ὁ εἰς τὰ λεγόμενα Πιττάκια
ἐστὼς κίων.

Θνήσκων δὲ ὁ Ἄρκάδιος τὸν
υἱὸν ἑαυτοῦ τῆς βασιλείας διαδό-
χον κατέλιπε Θεοδοσίον τὸν Μι-
-

ლაქში მღვდელმთავრობდა (ე. ი.
ეპისკოპოსობდა) ხუთნახევარ წე-
ლიწადს.

შავრამ არ ეძინა საღვთო სა-
მართალს, არამედ დაუყოვნებ-
ლივ ეწვია საშინელი უბედურება
დედოფალს: ჯერ კიდევ არ გა-
სულეყო 3 თვე ოქროპირის გარ-
დაცვალებიდან, რომ არაბუნებ-
რივი სიკვდილი დაატყდა მას
თავს; შვა მკვდარი შვილი, მშობ-
ბიარობისას ჰქონდა აუტანელი
ტკივილები, დაუღაპა შიგნეული
და საშვილოსნოს დაღობისაგან
დაიღუპა დედოფალი. [აი] ასე
უბედურად გარდაიცვალა იგი.

ხოლო როდესაც მამა ოქრო-
პირი განდევნილ იქმნა ეკლესიი-
დან, მის ნაცვლად [საეპისკოპო-
სო] ტახტი დაიკავა არსაკმა, რო-
შელიც მხოლოდ 2 წლის გან-
მავლობაში ეპისკოპოსობდა და
შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა

ეცდოქსიას გარდაცვალებიდან
მცირე დროის განვლის შემდეგ
მოკვდა მისი მეუღლე -- თვით-
მპყრობელი, და მის შემდეგ [სა-
მეთო] ტახტი დაიჭირა არკადი
და იმეფა მამის, თეოდოსის გარ-
დაცვალებიდან თოთხმეტი წელი,
სამი თვე და სამი დღე. ამბო-
ბენ, რომ ეცდოქსიას ნახელარია
პიტაკიებში აღმართული სვეტი.

ხოლო გარდაიცვალა რა არ-
კადი, მეფობა შემკვიდრებოდა
დარჩა მის ძეს, თეოდოსის, რო-

ρὸν λεγόμενον πρὸς ἀντιδιαστο-
λήν τοῦ πάππου αὐτοῦ ἢ εἶ: ἐν
παύσει πάνυ ἐτύγχανεν ἡλικίᾳ
τῶν πατρὸς αὐτοῦ τελευταίου·
ἐπεὶ γὰρ ἦν τότε μόνον ἐνταυ-
τῶν. Ἄλλ' ἀναξέβλητόν τε περὶ
ταύτου· τὰ δὲ κατὰ τὸν Ὀνό-
ριον ὁ λόγος ἐν ἐπιτομῇ δι-
ξίτω...

ოყო, მაგრამ ამის შესახებ [საუბარი] გადავლოთ და პონოროიოსის შესახებ მოკლედ მოგახსენებთ...

XIII, 22. Ἀντισηχῆν δὲ εἰς
τὴν τῆς Νέας Ῥώμης ποιμαντι-
κὴν Μαξιμιανὸς τῆς Ἐκκλησίας
προεβύτερος. Καὶ μετὰ τῶν
τῶν ἐπὶ διατίαν ἀρχιερατεύσαντα
Πρόκλος ὁ τῶν Χρυσοστόμου μα-
θητῆς πατριάρχης προσχειρίσθη.
ὕπὸ Σιοινίου τῶν πατριάρχου
πρώην ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς
Κυζίκου, μὴ δεχθεὶς δὲ παρὰ
τῶν ἑαῖ, ἕτερον ἐλεγμένων ἀρχιε-
ρέα, καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον σχο-
λήζων.

მისტიცა. შუალედი დროის განმავლობაში ეპისკოპოსის ადგილი თავისუფალი იყო.

Ὁὗτος τοίνυν τῶ ἰβήνῃ τῆς
Κωνσταντίνου ἐνθρονισθεὶς, ἄξιόν
τὸν βασιλέα τὸ σῶμα τῶν Χρυ-
σοστόμου ἐκ Πιτσοῦτος ἀνα-
κομισθῆναι, καὶ μὴ μένειν καὶ
θανόντα τὸν ἄγιον ὑπερβριον.
Παίθεται τούτῳ ὁ βασιλεὺς, καὶ
ἀνακομίζεται ὁ τῶν ἄγιου νεκ-
ρὸς, καὶ ὑποδέχεται μετ' ὑπερ-
βαλλομένης τιμῆς, καὶ κατατίθε-
ται ἐντὸς τῶν Μυσιαστῆριον τῶν

მელსაც „მცირეს“ უწოდებდნენ:
წინააღმდეგ მისი პაპის (ე. ი.
თეოდოსი დიდის) მიერ სახელ-
მწიფოს ორად გაყოფისა, [თეო-
დოსი მცირე რომის სახელმწიფოს
თვითმპყრობელი ვახდა]. ჯერ კი-
დეც მცირეწლოვანი იყო იგი,
როდესაც მამა გარდაეცვალა:
მაშინ ის მხოლოდ შვიდი წლისა

ხოლო ახალი რომის (ე. ი.
კონსტანტინეპოლის) სამწყსოს მე-
თაურად შემოყვანილ იქმნა ეკ-
ლესიის ხუცესი მაქსიმიანე.
ამის შემდეგ ორი წლის განმავ-
ლობაში ეპისკოპოსობდა პროკ-
ლე, ოქროპირის მოწაფე, რო-
მელმაც პატრიარქობა მიიღო
პატრიარქ სისინიოსისგან, რო-
მელიც თავდაპირველად კიზიკის
ეპისკოპოსი იყო; ამ უკანასკნელს
აქ ეპისკოპოსობა კი არ მიუღია
[საეკლესიო წესით], არამედ სხვას

ამგვარად, მან დაიჭირა რა
კონსტანტინეს კათედრა, მე-
ფეს სთხოვა სამღვდელთა
ოქროპირის ნეშტის ბიჭვინ-
თიდან ვადმოსვენება და არ-
დატოვება განაპირა ადგილას
წმიდანის ცხედრისა. მეფემ ეს
მოსაზრება გაიზიარა და ვადმო-
სვენებულ იქმნა ამ წმიდანის
ნეშტი დიდის პატივით; დაფლეს
წმიდა მოციქულთა სახელობის

των ἀγίων Ἀποστόλων περιωνύμου ναοῦ.

Βουλευθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὰ τεῖχη μεταθεῖναι τῆς πόλεως καὶ μείζονα τὴν ταύτης θέσθαι περιοχὴν. Κύριον τῷ ἐπαρχῶ τὸ ἔργον ἀνέθετο· καὶ ὡς σπουδῆ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ χρησάμενος ἀνήγειρε τὸ χερσαῖον τεῖχος ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης δι' ἐξηκόντα ἡμερῶν. Ὁ γοῦν δῆμος τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἦσθεῖς, καὶ τῆς ταχυτήτος ὑπερθυμαίας τὸν ἔπαρχον, ἐξεβόησε δημοσίᾳ «Κωνσταντίνος ἔκτισε, Κύριος ἀνένεωσε».

კონსტანტინემ ააშენა და კიროსმა განაახლაო.

Διὸ φθονηθεὶς παρὰ τοὺς βασιλέως καὶ ὑποπτευθεὶς, καὶ ἄκων κείρεται κληρικὸς, εἶτα καὶ Σμύρνης ἐπίσκοπος γίνεται.

იგი (კიროსი) სმირნის ეპისკოპოსი გახდა.

ლაზთა მეფე წათე

XIV, 5. Ὁ μέντοι Λαζῶν ἀρχηγὸς Ἰζάθιος ἀποστατήσας Περσῶν, προσεβῆρή τῷ Ἰουστίνῳ, καὶ βαπτισθεὶς, ὑπὸς τε τοῦ βασιλέως ὀνομασθεὶς, καὶ βασιλεὺς Λαζῶν ἀναγορευθεὶς, γυναῖκί τε συζευχθεὶς ἑνὸς τῶν συγκλητικῶν θυγατρὶ, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανελήσθη. Τοῦτο αἴτιον αἰθεὶς μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπέκρινε σφετεριζομένου.

მეფე [წათეს მონათვლაში] თავის

ტადრის საკურობეგლის შუა აღვილას.

თეოდოსი მეფემ მოისურვა ქალაქისათვის ზღუდის შემოვლება, ქალაქის უფრო გაფართოება და ამ საქმის განხორციელება დაავალა ეპარქოსს კიროსს, რომელმაც გამოიჩინა დიდი მისწრაფება და გულმოდგინეობა და სამოცდაათ დღეში შემოავლო ზღუდე ხმელეთს ზღვიდან-ზღვამდე. ხოლო ქალაქის მცხოვრებნი დადგებოდნენ ხოლმე [შეკურობდნენ] და უკვირდით რა ამ საქმის ასე სწრაფად შესრულება, ეპარქოსმა საჯაროდ განაცხადა:

ამიტომ შეშურდით რა მეფის მომხრეებს კიროსის სახელი, მასზე ეჭვა მიიტანეს, და მისდა უნებურად ბერად აღკვეცეს. ბოლოს

ლაზების შთავარი წათე სპარსელებს გადაუდგა და იუსტინეს (ე. ი. რომაელებს) მიემბრო. ის [მიზანტიამი იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მოინათლა, მეფის ძედ იწოდა, ლაზთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სვინკლიტიკოსის) ქალი შეირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა: ის შეიქმნა მიზეზი იმ ომისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის, [თუმცა] რომაელთა მონაწილეობას უარყოფდა.

Τότε και τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀρέθαν ἐν Νεγρᾷ τῇ πόλει: συμβέβηκε. Κουάθης δὲ τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ συγχάνοντας Μανιχαίους ἐφόνευσεν ἅπαντας καὶ τὸν αὐτῶν ἐπίσκοπον καὶ τὰς βίβλους κατέκαυσεν, ὅτι ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὴν μυστράν αὐτῶν ὀδῶξαντες αἴρσειν τὰ αὐτῶν φρονεῖν παρεσκεύασαν. Ἡ δὲ πόλις Ἀνάζαρβος ἢ Ἀνάζαρβα, τῆς δευτέρας Κιλικίας οὕσα μητροπόλις, τότε ὑπὸ σεισμοῦ συνεπτώθη· καὶ ἡ Ἐδεσσα, πόλις οὕσα περιφανῆς τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, κατεκλύσθη, τοῦ μέσον αὐτῆς ῥέοντος ποταμοῦ πλημμυρήσαντος, κεκλημένου Σκιρτος, καὶ τοὺς τε τῆς πόλεως οἴκους καταβαλόντος καὶ παρασύραντος, καὶ τοὺς αὐτῆς ἐνοικοῦντας, οὐς μὲν συγχώσαντος τοῖς συμπτώμασιν, οὐς δὲ καταποντίσαντος. **ნეთში და დაობრჩხენენ ამ უბედური შემთხვევის დროს.**

XIV, 8. Ἦδη δὲ τοῦ τῶν Οὐανθῆλων πολέμου καταλυθέντος στέλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς Ῥώμην, ταύτην τε καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν Ἰταλίαν παραστησόμενος, ὑπὸ Γότθων κατεχομένην, ὧν Θεοδᾶτος ἦν ἡγεμών. Τοῦτο μαθὼν ὁ Θεοδᾶτος, Ἀγαπητὸν τὸν Ῥώμης μέγαν ἀρχιερέα, ἀνδρα θεσπέσιον, στέλλει τῷ βασιλεῖ κρεσβευσόμενον. Ὁ δὲ καταλαβὼν τὸ Βυζάντιον, καὶ τῷ Ἰουστινιανῷ ἐντυχῶν, πρῶτον περὶ θεοῦ καὶ τῆς εἰς

მაშინ ქალაქ ნეგრაში წმინდა არეთის ვარშემო შემდეგი ამბები მოხდა. კავადი შევიდა რა ამ ქალაქში, უწინარეს ყოვლისა ამოსწყვიტა ყველა მანიქვეელი მათი ეისკობოსითურთ, დასწვა [საეკლესიო] წიგნები იმიტომ, რომ ერთი მისი ძეთაგანი ამ მწვალეზლობის საზიზლარ მოძღვრებას [თანაუგრძნობდა], ავრცელებდა და მათი მიმდევარი სურდა გამხდარიყო. ქალაქი ანაძარბოსი ანუ ანაძარბა, კილიკიის მეორე დედა-ქალაქი, მაშინ დაინგრა მიწის ძვრისაგან; და ედესა, ცნობილი ქალაქი ოსროენის პროვინციისა, დაიფარა წყლით იმ მდინარის აღიდგებისა გამო, რომელიც ქალაქს შუაში ჩამოუდის და რომელსაც სკირტი ეწოდება; [შემოდასახელებული] ქალაქის მცხოვრებნი ჩასცვიდნენ [წყალში], აიროვნენ ერთმანებ.

ვანდალებთან ომის დამთავრებისთანავე, ვაგზავნილ იქმნა იგი (ე. ი. ველიზარი) მეფის მიერ რომისაკენ; ვუთებისაგან მხარდაჭერილი მთელი თავისი ჯარით ის იღვა იტალიასთან, რომლის პეგემონი იყო [მაშინ] თევდატოსი; თევდატოსმა ვაიგო თუ არა ეს [ამჟამი, დაუყოვნებლივ] ვაგზავნა მეფესთან ელჩად აგაპეტოსი, ლეთისნიერი კაცი და მთელ რომში უპირველესი ქურუმი. მან მიალწია რა ბიზანტიას, ნახა იუსტინიანე [მეფე]

αὐτὸν διαλέγεται πίστει, καὶ τὴν εἰς τὸν ἄρδον τῆς Νέας Ῥώμης ἀναγογὴν Ἀνθίμου ὑπ' αἰτίαν πεποιήτο, ὅτι τε μὴ κανονικῶς ἐκ Γραπεζούτου, ἢ τῶν εἰς τὸν Πολεμωνιακὸν πόντον κειμένων πόλεων τυγχάνει μητρόπολις, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετένεκτο, καὶ ἔτι καὶ τῆς Σευήρου κακοδοξίας μετέσχηκεν.

ტრაპიზონიდან კონსტანტინეპოლში გადაიტანა და რომელიც სევეროსის ცული საქმიანობის მონაწილე იყო...

XIV, 12. Ὁ δὲ γε Μαυρίκιος τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως εἶχετο, σταφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ. Ἦν δὲ, ὅτε τῆς ἀυταρχίας ἐπέβη, ἑτῶν τεσσαράκοντα πρὸς τρισίν. Ἐγράφετο δὲ ἐν τοῖς συμβολαίοις Μαυρίκιος ὁ καὶ Τιβέριος¹.

Χαγάνος δὲ ὁ τῶν Ἀβάρων ἀρχηγὸς τὸ Σίριμον χειρωσάμενος ἐξήγησε προστεθῆναι ταῖς ὀγδοήκοντα χιλιάσι: ταῖς ἑτησίως αὐτῷ παρεχομέναις, καὶ ἑτέρας εἰκοσι: καὶ ὁ βασιλεὺς εἰρηγεύειν ἐθέλων τὴν προσθήκην ταύτην ἐποίησεν. Ὁ δὲ καὶ ἐλέφαντα ἤγησε, μήπω τὸ ζῶον ἰδὼν τὸν μείζονα τοῖνον ὃν εἶχεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ πέπομφεν. Ὁ δὲ Χαγάνος ἀπληστωμένος ἢ προφάσεις τοῦ μὴ εἰρηγεύειν ζητῶν, ἑτέρας εἰκοσι: χιλιάδας ταῖς ἑκαστὸν προστεθῆναι ἀπήγησε. Μὴ καταδεχάμενος δὲ καὶ ταύτην

და ყველაფერი მოახსენა სიმართლით პირველად ღვთისერთგულეობისათვის და მეორეც ერთგულეობისათვის ახალი რომის (ე. ი. კონსტანტინეპოლის) სამეფო ტახტისა, სადაც მივიდა იგი ანთიმოსის უკანონო საქციელის სამხილებლად, რომელმაც პონტოს მიტროპოლიაში შემავალი ქალაქის — პოლემონიაკის კათედრა

როცა სახელმწიფოს მმართველი შეიქმნა მავრიკიოსი, მას გვირგვინი უკურთხა პატრიარქმა იოანე მმართველმა. თვითმპყრობელობას რომ მიიღწია, ის მაშინ 43 წლისა იყო: საბუთებში იწერებოდა მავრიკიოს-ტიბერიოსი¹.

ავარების არხეგოსმა (მთავარმა) ხაგანმა როდესაც სირმიონი დაიპყრო, მავრიკიოსს მოსთხოვა ხარკი ყოველწლიურად 80.000 და ამას გარდა სხვა გადასახადი 20.000. შეფეს (ე. ი. მავრიკიოსს) ვინიდან სურდა მშვიდობიანად მოეგვარებინა საქმე, ამიტომ გადასახადის მიცემაზე თანხმობა განაცხადა. ხაგანმა სპილოც მოსთხოვა შეფეს ისე, რომ ჯერ ნახოც არ აყავდა ეს ცხოველი, შეფე ამხეც დაეთანხმა და ყველაზე დიდი სპილო გაუგზავნა. ხოლო გაუმაძღარი ხაგანი საბაზს ეძებდა, რომ დაზავება არ მომხ-

¹ მისი სახელი პაპირუსებში სწერთა: *Φλ. Τιβέριος Μαυρίκιος*.

τήν προσθήκην τῶν βασιλέως ἐστράτευσε κατὰ Ῥωμαίων ἐκείνος καὶ πόλεις πολλὰς τῶν Ἰλλυρικῶν ἐχειρώσατο· ἤγειλε δὲ καὶ τὸ Μακρὸν καταστρέψα· τείχος· Στείλας οὖν πρέσβεις πρὸς τὸν ῥάββαρον ὁ Μαυρίκιος σπονδὰς ἔθηκε. Ὁ μόντος· Χαγάνος ἀπληστος καὶ ἀπιστος ὢν, δόλιχ κατὰ Ῥωμαίων ἐγένετο, αὐτὸς μὲν ἦσυχάζων, ἔθνη δὲ τινα τῶν Σκλαβηγῶν παρασκευάσας· τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους λεγόμενα, οἱ καὶ μέχρι τοῦ Μακροῦ τείχους πεφάσκασι. Ῥωმაელმდგ მხავერულად, რომელთა [მიწა-წყობს] საძარცვად სლაგობათა ხალხები აამხედრა, რომლებმაც კრძელ ზღუდემდე [გველაფერი] მიწესთან გაასწორეს.

Ὁ βασιλεὺς δὲ Κομνηνὸν στρατηγὸν προβαλόμενος, καὶ δι' αὐτὸν τοῖς βαρβάροις ἀθρόως ἐπέβληθῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοὺς ἑρῶν ἀπίλασεν, ἀναρεθίντων πολλῶν, καὶ τὴν λείαν ἔστη ἔλαβον καὶ τοὺς αἰχμηκῶτους ἐπαυσάσατο.

XIV, 14. Πολυεὶδῷ μόντος· τότε κακὰ τοὺς Ῥωμαίους κατέλαβεν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἐφῶ Πέρται τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ Φοινίκην ὑφ' ἐκτουῶς ἐποιήσαντο. Τὴν Ἀρμενίαν δὲ καὶ Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν καὶ Γαλατίαν κατέδραμον, καὶ μέχρι Σαλχηθῶνος προήλθουσαν, ἅπαντα λεγόμενοι. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ Ἄβαρος τὴν Θράκην ἐδήσασαν καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατόπεδα, ἃ ἐν ἀμφοτέροις ἦσαν

ღაროყო და ზმიტომ [ღამატეპით] კიდევ მოითხოვა 120.000; ამჯერად ხარკის ვალემაზე მეფემ უარი განაცხადა და ამ საბაბით ხაგანმა რომელეების წინააღმდეგ გაილაშქრა, ილირიკის მრავალი ქალაქი დაიპყრო და [ქალაქის კრძელ ზღუდემდე მიიღწია. მავრიკიოსმა ბარბაროსებს მოციქულები გაუგზავნა და ზავი ითხოვა. თუმცა ხაგანი, ეს გაუმადლორი და ურწმუნო [პიროვნება], ახლა თვითონ დამშვიდდა, მაგრამ მოქმედებდა რა რომელთა

[ამის შემდეგ] მეფემ სტრატეგოსად დანიშნა კომენტოლოსი, რომელმაც ბარბაროსები დაუყოვნებლივ განდევნა, რომელთა საზღვრების იქით გადახვეწა, გასწყვიტა სფარებელი და ბევრი ტყვე და ნაღავლიც ჩაიგდო ხელში.

ამას გარდა მაშინ რომაელებს მრავალგვარი უბედურება დაატყდათ თავზე; აღმოსავლეთში სპარსელებმა სირია, პალესტინა და ფინიკია მიისაკუთრეს; არმენიასა, კაპადოკიასა, პაფლაგონიასა და გალატიას თავს დაესხნენ, ქალკედონამდე მივიდნენ და ყველაფერი გაძარცვეს; ევროპაში ავარებმა თრაკია დაამხეს და რომაელთა ჯარი, რომელიც ორად იყო გაყოფილი, მრავალი ამოწყდა [ამ მძიმეებში]. მოსახ-

τοῖς τμήμασι, διεφθάρησαν, καὶ ἄλλως δὲ πολλῇ τῶν ἀνθρώπων θνήσκεις ἐγένετο καὶ ἀφορία καρπῶν καὶ ζῶων φθορὰ ἐκ βαρυντάτων χειμώνων.

XIV, 22. Στείλας δὲ τὸν στρατηγὸν Λεόντιον ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπέταξε δι' αὐτοῦ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν καὶ χείρας ἐτέρας. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔλυσε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδὰς, μὴ ἀνεχόμενος δασμοὺς παρέχειν αὐτοῖς. Ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τὰ Ἑσπερία πολλὰ τῶν Σθλαβικῶν ἐθνῶν ὑπηγάγετο, τὰ μὲν ἔχοντα, ἕνια δὲ πολέμου νόμῳ.

Ἐξ ὧν καὶ νέον συνεστήσατο σύνταγμα. Κατ' ἐκλογὴν γὰρ εἰληφώς ἐκ τούτων ἀνδρας γενναίους τε καὶ νεάζοντας εἰς χιλιάδας τριάκοντα, λαὸν αὐτοὺς ἐκάλεσε περιούσιον. Οἷς γεγεθώς τε καὶ πεποιδώς καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας συνθήκας παρέλυσεν, αἰτίαν ἔσχηκώς ὅτι σταλὲν τὸ τοῦ ἐτησίου φόρου χάραγμα οὐ Ῥωμαϊκὸν εἶχε σφράγισμα, ἀλλὰ νέον Ἀράβιον. Οὐδὲ γὰρ ἔξην ἐν χρυσῷ νομίσματι χαρακτήρα ἕτερον ἐντυποῦσθαι ἢ τὸν τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Ἐστράτευσεν οὖν κατ' αὐτῶν οὐ τοσοῦτον ταῖς Ῥωμαϊκαῖς συντάξεισι τεθαρρηκώς ὅσον τῇ νέῃ τούτῃ

ლემობის დიდი ნაწილი დაიხოცა აგრეთვე [სახელმწიფოში] გაჩენილი სიკვდილიანობით, [რასაც ზედ დაერთო] მოუსავლიანობა და საქონლის ჭირი, მკაცრი ზამთრით რომ იყო გამოწვეული.

იუსტინიანე [კეისრის] მიერ გაგზავნილმა სტრატეგოსმა ლეონტიმ დაიპყრო იბერია, ალბანია და სხვა ქვეყნები. ეს მეფე ბულგარელებსაც დაეზავა, და, მათი დაახლოვების მიზნით, ისინი ხარკისაგან განათავისუფლა. იუსტინიანემ ილაშქრა დასავლეთის ქვეყნების წინააღმდეგ და დაიმორჩილა მრავალი სლავური ტომი, რომელთაგან ზოგნი მას თავიანთი სურვილით მიემხრნენ, მორჩილებაში იარაღის საშუა-

სლავური ტომებისაგან მან შეადგინა ახალი სამხედრო რაზმები: არჩევის გზით ამათგან მან შეარჩია მხნე და ახალგაზრდა მამაკაცები, რიცხვით 30.000, რომელთაც უწოდა „რჩეული“. ეს ხალხები სიხარულით მიენდვნენ [კეისარს]; ამ უკანასკნელმა ხელშეკრულება დადგა არაბებთანაც, რომლებმაც იკისრეს ყოველწლიური ხარკის ვადახდა იმ ანონობით, რომ მათ მიერ გაღებულ საგადასახადო ფულებზე უნდა ყოფილიყო არა რომაული, არამედ არაბული წარწერები. არც ის იყო ნებადართული, რომ ოქროს მონეტებზე ყოფილიყო გამოხატული რომაელი მეფის სურ-

καὶ περισσίῳ λαῷ. Τῶν δὲ Ἀρά-
βων τὰς σπονδὰς αἰτουμένων μὴ
ἀθετηθῆσαι μηδὲ τὰς ἐγγράφους
παραβῆναι συνθήκας καὶ τὸν
θεὸν ἐπιμαρτυρομένων, ἄς μέσος
παραληφθεὶς αὐτὰς ἐμπεπείδωκε,
καὶ ἐκδικητὴν καλούντων αὐτὸν
κατὰ τῶν τῆς μάχης αἰτίων, ὁ
βασιλεὺς τὰ ὅσα πρὸς ταῦτα
βύσας πρὸς μάχην ἠτοίμαστο. Οἱ
γούν Ἀραβες δόρατι τὸ τῶν
σπονδῶν προσθήσαντες ἐγγραφον,
καὶ ὡσπερ σημαίαν ἀραντες τοῦ-
το τοῦ σφῶν στρατεύματος προ-
ερχόμενον, συρρήγγυνται τοῖς
Ῥωμαίοις· καὶ αὐτίκα ἐκ τοῦ
περιουσίου λαοῦ αἱ εἴκοσι χιλιά-
δες πρὸς τοὺς Ἀραβας ἠὲ τομὸ-
λησαν, ὃ τοῖς Ῥωμαίοις θειλίας
γέγονεν αἶτιον, τοῖς δ' ἐναντίως
ἐνήκε θάρσος. καὶ ἦττηντο μὲν
οἱ Ῥωμαῖοι, ἡ νίκη δ' ἐπεμείβη
τοῖς Ἀραβῶν· οἱ τοῖς φεύγουσιν
ἐφεπόμενοι ἀνήρουν οὖς κατελάμ-
βανον, ὡς καὶ ἀριθμὸς κρείττους
σχεδὸν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρα-
τευμάτων πεσεῖν. Αἰσχρῶς δὲ
διαφυγῶν ὁ βασιλεὺς μετ' ὀλίγων
τὸν θλεθρον, ἐπεὶ κατὰ τὸν Λευ-
κάτην ἐγένετο, τοὺς περιλειφθέν-
τας ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ τῶν
Σιθλαβικῶν ἀναιρεθῆναι πάντας
προσέταξε. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ
Βυζάντιον παραγεγονῶς οἰκοδο-
μαῖς προσησχόλητο. Οὗτος γάρ
τὸν μεγίστον τῶν πρὸς ἀνίσχοντα
ἡλιον βασιλείων φκοδόμησε Ἴτρι-

რათი. გაილაშქრა მათ წინააღმ-
დეგ არა იმდენად რომაულ რაზ-
მებზე დანდობით. რამდენადაც
ამ ახალი რჩეული ჯარის იმე-
დით. არაბებს კი არც ზავი უარ-
უყვიათ, არც ხელშეკრულების
მუხლები დაურღვევიათ, არამედ
ღვთისადმი მიცემულ ფიცს მტკი-
ცვდ იცავდნენ და უსამართლოდ
თვლიდნენ უმიზეზოდ ომის და-
წყებას, ხოლო მეფემ ყურად არ
იღო ეს გარემოება და ომისათ-
ვის გაემზადა. არაბებმა [ამის კა-
სუხად] შუბის წვერზე წამოაგეს
ხელშეკრულება, შალა ამართეს
ის რომორც ნიშანი [მისი გაუქ-
მებისა]. დაიძრნენ ორივე მხრიდან
მოწინააღმდეგენი და შეეტაკნენ
ერთმანეთს; და მაშინვე მოწი-
ნააღმდეგეთა ხალხის სიჭარბისა
გამო 20.000 კაცი არაბთა მხა-
რზე გადავიდა, რამაც გამოიწ-
ვია რომაელებში შიში და არა-
ბებში გამხნეება, რომაელთა და-
მარცხება და არაბთა გამარჯვება;
არაბები გაქცეულებს სდევნიდ-
ნენ, ხელში ჩაგდებულთ ხოცდნენ
და ამგვარად საუკეთესო ნაწი-
ლი რომაელთა ჯარისა თითქმის
მთლიანად ამოწყდა. სირცხვილ-
ნაჰამმა მეფემ გაქცევით დაალ-
წია თავი სიკვდილს. მცირე ამა-
ლასთან ერთად გაემართა ლევ-
კადისაკენ, ბრძანება ვასკა და-
ეხოცათ სლავთა რჩეული რაზმი-
დან ვინც კი დარჩენილიყო ცოც-
ხალი. ბიზანტიონში დაბრუნების-

ლიონ, δε και τη αυτου καλειται: κλησει μεχρι του νυν λεγόμενος 'Ιουστινιάνειος. Οί δε της 'Αγαρ άδεως εξ εκεινου ταίς των 'Ρωμαίων χώραις επέβαινον, και ο της 'Αρμενίας έπιστατων Σαρβάτιος ο πατριχος την ήτταν του βασιλέως μαθών, τοίς 'Αραψι προσεχώρησε και την 'Αρμενίαν αυτοίς παραδέδωκε. Και ουκ έπαύοντο άπασαν την έφ'αν θησύντες, και τους Χριστιανούς αιχμαλωτίζοντες.

არ დაცხრნენ აღმოსავლეთის მტრები და ქრისტიანთა დამნებელნი.

Ἦν δὲ τῷ βασιλεῖ τούτῳ ἐκτομίας Στέφανος, τὸ μὲν γένος ἐκ βαρβάρων ἔλκων, ἀπηνῆς δὲ καὶ ὑπὲρ βαρβάρους καὶ λίαν ὠμότατος. Οὗτος παρ' αὐτῷ πλείστα θεδουνημένος καὶ σακελλάριος προεβλήθη, καὶ βαρὺς ἦν ἅπασιν οὐκ ἐν εἰσπράξει μόνον, ἀλλὰ μέντοι: καὶ ἐν κολάσει, καὶ οὐδ' αὖτε τοὺς τυχόντας μόνον ἐκόλλαιζεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερλίαν ἠπτετο, ὡς καὶ αὐτὴν τυπτήσαι ποτε τὴν μητέρα του βασιλεύοντος. Καὶ τινὰ δὲ μοναχὸν θεοδόσιον, ἔγκλειστον πρὶν ζῆτα, γενικὸν ὁ βασιλεὺς προεβάλετο, καὶ ἦν οὐδ' οὗτος ἦττων εἰς κακίαν τοῦ ἐκτομίου Στεφάνου. Πολλῶν οὖν παρ' αὐτῶν θειῶν ἐπεγεννηγμένων τῷ πολιτεύματι, μισητὸς ἅπασιν ὁ 'Ιουστινιανὸς ἔδοξε.

ვალ საშინელებათა ჩამდენად მეფე იყო მიჩნეული და ამის გამო იუსტინიანეს ყოვლად საზიზღარ პიროვნებად თვლიდნენ.

თანვე მეფე შეუდგა მშენებლობას. ეს იყო იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში აშენებული უდიდესი ტრიკლინი, რომელსაც მისი სახელი ერქვა და დღემდე იუსტინიანეს სახელს ატარებს. ხოლო აგარიანნი ამ დროიდან მოკიდებული უმეზრად გადადიოდნენ რომაელთა მიწა-წყალზე; არმენიის პატრიოქოსმა რომ გაიგო მეფის დამარცხების ამბავი, არაბებს გადასცა არმენია, და თვითონაც მათ მხარეზე გადავიდა.

იყო ამ მეფის დროს ვინმე სტეფანე, საქურისი, ჩანომავლობით ბარბაროსთაგან გამოსული, სასტიკი და ბარბაროსზე უარესი, ზომაზე მეტად უღმობელი. იგი თავისი მეცადინეობით ფრიად შეძლებული გახდა, საკელარის თანამდებობამდე მიიღწია და აუტანელი იყო ყოვლად არა მარტო გადასახადის აკრეფის დროს, არამედ სასჯელის დადების დროსაც. ის სჯიდა არა მხოლოდ მდაბიო ხალხს, არამედ დიდებულებსაც კი ეხებოდა: მის მიერ, მაგალითად, ერთხელ, გვემეს მეფის დედა. და ვინლაც ბერი თეოდოსი, რომელიც მეფეს ნათესავად მოხვდებოდა, პატიმრობაში იმყოფებოდა ფრიად ცუდ პირობებში საქურის სტეფანეს წყალობით. მოქალაქეთა შორის იმ მრავალ

Τὸν γοῦν στρατηγὸν Λεόντιον ἐξ ὑπονοίας τοῦ τῆς βασιλείας ἐφίεσθαι, καθείρξας ἐπὶ ὄνο ἐν-
 αυτοῦς, ὕστερον ἐκβαλὼν στρα-
 τηγὸν Ἑλλάδος ἐποίησεν. Ὁ δὲ
 Παύλος τινὶ μοναχῷ ἀστρολογίαν
 μετιόντι καὶ τὴν βασιλείαν χρηση-
 μοδοτοῦντι αὐτῷ φησιν ὡς „ἐγὼ
 ἦδη ἄπειμι πρὸς Ἑλλάδα· οἶδαι
 δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς στελεῖ τοὺς
 ἀναιρήσοντάς με ὀπίσω μου. Ἄ
 δὲ σὺ μοι προῦλεγες, οἴχονται.“
 Ὁ δὲ, „μὴ δειλανθρήσῃς“ ἔφη,
 „ἀλλ’ ἐπιχειρήσον τῇ πράξει· καὶ
 οὐκ ἀστοχήσεις τοῦ ἐφεοῦ“. Πα-
 ραλαβὼν οὖν ὁ Λεόντιος τοὺς
 ἐπιάρβρει καὶ τὰς δημοσίας διαρ-
 ρήξας εἰρκτάς, τοὺς καθεργμέ-
 νους ἐξήγαγεν, εἰς πλῆθος περι-
 σταμένους πολὺ, οἱ καὶ εἰς τὸ
 μέγα παρελθόντες τέμενος τοῦ
 θεοῦ, πολλῶν καὶ ἄλλων συνεισ-
 ρυέντων, ὑβρίζον μὲν τὸν Ἰουστι-
 νιανόν, εὐφήμιον δὲ τὸν Λεόν-
 τιον, συνεργούντες καὶ Καλλινί-
 κου τοῦ πατριάρχου. Ἐκεῖθεν δ’
 εἰς τὸ ἱππήλατον μεταχωρήσαν-
 τας θέατρον τὰ θμῶα διεπράτ-
 τοντο, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν τῶν
 ἀνακτόρων ἐξαγαγόντες, κατὰ
 τὴν σφενδόνην ἐρρινοτόμησαν, καὶ
 εἰς Χερσῶνα ἐθέτο ὑπερόριον,
 ἐνιαυτοὺς ἐκκαίδεκα τῆς βασι-
 λείας κρατήσαντα.

Τὸν δ’ ἐκτομίαν Στέφανον,
 τὸν σακελλάριον ὁγλαδῆ, καὶ τὸν
 μοναχὸν Θεοδόσιον τὸν γενικὸν
 συλλαβόμενοι, καὶ σχοίνοὺς ἐξ-

ხოლო სტრატეგოსი ლეონტი
 სახელმწიფოს ხელისუფალთა ეჭ-
 ვებით ორ წელს იყო დაპატიმ-
 რებული და ბოლოს განთავი-
 სუფელდა და ელადის სტრატე-
 გოსი გახდა. ვინლაც პავლე ბერ-
 მა, რომელმაც ასტროლოგობას
 თავი დაანება და მეფის წინას-
 წარმეტყველობა აირჩია, თქვა:
 „მე თუშეცა შორსა ვარ ელადისა-
 ვან, მაგრამ ვიცი, რომ მეფე ჩემს
 მოსაკლავად გზავნის [ჯალათს].
 ხოლო რაც შენ მე მიწინასწარ-
 მეტყველე, აღსრულდეს“. „შენ —
 უთხრა მან — არ უნდა შედარე,
 არამედ იმოქმედო და არ შე-
 გეშინდეს მსაჯულისა“. ირწმუ-
 ნა ლეონტიმ ნაწინასწარმეტყვე-
 ლევი და გამხნევედა, საჯაროდ გა-
 არღვია ის ზღუდე, რომელშიაც
 იგი იყო დამწყვედეული, [გამო-
 კიდა] მის ირგვლივ მყოფ უამრავ
 ხალხთან ერთად, გადავიდნენ დიდ
 საღვთო მამულზე. შეგროვდნენ
 ერთად, ლანძღავდნენ იუსტინიან-
 ნეს, აქედნენ ლეონტის; [მათი] ხე-
 ლის შემწყობი იყო პატრიარქი კო-
 ლინიკე. აქედან განვლეს თეატროს
 საჯინიბო ამგვარივე მოქმედე-
 ბით, გამოიყვანეს იუსტინიანე სა-
 სახლიდან, შურდულისთ ცხვირი
 შოაგლიჯეს და ექსოროია უყვეს
 ხერსონენსში, მისი მეუღლის მე-16
 წელს.

ხოლო საქურისი სტეფანე,
 ესე იგი საკელარო, და ბერი
 თეოდოსი, მათი ოჯახის წევ-
 რებთან ერთად შეიპყრეს, შე-

ἀφαντες τῶν ποδῶν αὐτῶν, σύρον-
τες διὰ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸν Βοῦν
ἀπήγαγον, καὶ κατέκαυσαν.

XIV, 23. Τούτων δὲ γενομέ-
νων ὁ Δεόντιος τῆς βασιλείας
ἐκράτησεν, ἐφ' οὗ οἱ Ἄραβες
τὰς Ῥωμαϊκὰς κατατρέχοντες χώ-
ρας πολλοὺς αἰχμαλώτους ἐλάμ-
βανον, εἶτα καὶ τὴν Ἀφρικὴν ὑφ'

Στέλλει τοίνυν τοῦτο μαθῶν
ὁ βασιλεὺς Δεόντιος ἕνα τῶν
πατρικίων Ἰωάννην, ἀνδρα θρασ-
τήριον, μετὰ τοῦ στόλου παντός
τῆ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ τὴν Ἀφ-
ρικὴν ἀνασώσασθαι· ἔς καὶ πο-
λέμῳ τοὺς ἔκει τρεψάμενος Ἄρα-
βας τὴν Ἀφρικὴν αὐτῶν ἡλευθέ-
ρωσε, κάκει παρεχείμενα, γρά-
ψας τὰ πεπραγμένα τῷ βασιλεῖ,
καὶ τὸ ποιητέον ἀναμένων ἐπιτα-
γῆναι αὐτῷ. Ὁ δὲ τῶν Ἀγαρη-
νῶν πρωτοσύμβουλος, οὕτω γὰρ
ἐκάλουν τοὺς σφῶν προεξάρχον-
τας, τὰ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν συμ-
βεβήκοτα μαθῶν, καὶ ἐν δεινῷ
τὴν ἐκ ταύτης ποιούμενος ἐκπι-
ωσιν, στόλον ἐτοιμάζει βαρύτερον,
καὶ στέλλει αὐτῷ τὴν Ἀφρικὴν
ἀνακαλεσόμενος. Πρὸς ἃν ὁ ῥη-
θεὶς πατρικίος Ἰωάννης ναυμα-
χῆσαι μὴ ἐξαρκῶν, τοῦ λιμένος
ἐξέστη, καὶ ἐπανήρχετο πρὸς τὸν
βασιλέα, αἰτήσων πλείονα θύνα-
μιν. Γενομένου δὲ κατὰ τὴν
Κρήτην τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου,
οἱ τοῦ λαοῦ προϊστάμενοι, πῆ
μὲν δι' αἰσχύνης ποιούμενοι τὸ
ὑποχωρῆσαι τῆς Ἀφρικῆς τοῖς

ხეობში თოკები მოაბნეს, აგორას
გავლით მიიყვანეს ხარის მოედან-
თან და [იქ] დასწვეს.

ამის შემდეგ, ლეონტი რომ
გამეფდა. არაბები შეიპოვრნენ
რომაელთა მიწა-წყალზე, ხელთ
იგდეს მრავალი ტყვე და აფრი-
კაც დაიპყრეს.
ἐαυτοὺς ἐποίησαντο.

შეიტყო თუ არა ეს ამბავი მეფე
ლეონტიმ, ვავზავნა იქ ჯარით
პატრიკიოსი იოანე, მხნე და საქ-
მიანი კაცი, რომელმაც აფრიკაში
რომაელთა ბატონობა აღადგინა,
იქიდან ვადარეკა არაბები, აფ-
რიკა განათავისუფლა. იქვე და-
იზამთრა, აცნობა მეფეს მის მიერ
ჩატარებული სამხარო ოპერაციე-
ბის შესახებ და იქ დარჩენისა-
თვის მეფისგან დასტური მოით-
ხოვა. ხოლო აგაროანთა ბელად-
მა (ასე უწოდებენ ისინი თავიანთ
მეთაურებს), აფრიკის წინააღმ-
დეგ ლაშქრობის [შედეგებით] შეშ-
ფოთებულმა საფრთხიდან თავის
დასალწვევად შეჰკრიბა დიდძალი
ჯარი და დაუყოვნებლივ ვავზავ-
ნა აფრიკაში იმ ჯარის უკან გა-
საწვევად, რომელსაც იოანე მხე-
დართმთავრობდა. ამასთან ერ-
თად ამბობდნენ, რომ პატრი-
კიოსი იოანე ზღვაზე იბრძოდა
არაღამაკმაყოფილებლად, ნავ-
სადგურს შეათარა თავი, დაბ-
რუნდა სამშობლოში და უფრო
მეტეო ჯარი მოითხოვა. როცა
რომაელთა ფლოტი კრეტასთან
იღგა, ჯარის მოწინავე ნაწი-

πολεμίοις ταύτης παραχωρήσαντες. πῆ δὲ καὶ δεδοικότες τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν, κείθουσι τὸ ναυτικὸν εἰς ἀποστασίαν ἐκκλίνειν, καὶ δυσφημῆσαι τὸν Λεόντιον, εὐφημῆσαι δὲ βασιλικῶς τὸν Ἀψίμαρον τῶν Κυβερραιωτῶν ὄντα Δρουγγάριον, ὃν αὐτίκα καὶ Τιβέριον μετωνόμισαν. Οὗτος οὖν, ἅμα τῷ στόλῳ καταλαβὼν τὸ Βυζάντιον, ἐν Συκαῖς τὰ σκάφη προσωρμυσεν. Ὁ δὲ γὰρ Λεόντιος τὴν τῆς πόλεως φυλακὴν διὰ φροντίδος πεποιήτο.

შეგებდა ლეონტიოსს. მას დაეგელა Ἄλλὰ τινες τῶν ἐπαρχιωτῶν ἀρχόντων τὸ κατὰ Βλαχέρνας τείχος φυλάττειν λαχόντες, ἐκείθεν εἰσήγαγον τὸν Ἀψίμαρον, καὶ ταῦτα μεθ' ἄρκων φρικτῶν τὰς κλεις ἐμπιστευθέντες τῶν τοῦ τείχους ἐκείνου πυλῶν. Εἰσελθόντες οὖν οὕτως αἱ τοῦ στόλου τὰς οἰκίας τῶν πολιτῶν ἐλαΐσαντο. Ὁ δὲ Ἀψίμαρος τὸν μὲν Λεόντιον ἀφείλετο τῆς ῥόδου καὶ ὑπὸ φυλακὴν ἐποίησατο, βίασλεύσαντα ἕτη τρία.

Τοὺς δὲ αὐτῷ συναρμομένους ἐκ τῶν ἀρχόντων τυπήσας καὶ τῶν ὑπαρχόντων στερήσας ὑπερорίους ἐποίησεν.

ველობა ჩამოერთვა და სამშობლოს საზღვრებიდან განიდევნა.

XIV, 24: Καὶ ὁ μὲν Ἀψίμαρος ἢ Τιβέριος οὕτω τῆς βασιλείας ἐκράτησεν, αὐτίκα δὲ τὸν Ἰδιον ἀδελφὸν Ἡράκλειον πάντων

ლებმა აფროკიდან უკან დაიხიეს სამარცხვინოდ მტრის ყოველგვარი მოძალების გარეშე და, ეწინოდათ რა მეფის გულისწყრომისა, შთააგონეს მეზღვაურებს ამბოხებულობევენ, ლანძღავდნენ ლეონტის, მეფურ ქებას შეასხამდნენ მაშინ დრუნგარიად მყოფს აფსიმარე კვივიროტელს, რომელსაც მაშინვე შეუცვალეს სახელი ტიბერიოსად; ხოლო მან (ე. ი. ტიბერიოსმა) დაუყოვნებლივ ჩაიბარა ბიზანტიის ფლოტი და სიკეში შევიდა ნავებით. რაც ქალაქის დაცვისათვის ზრუნვა.

მაგრამ ვინლაც პროვინციის არქონტთაგანნი, რომელთაც ვლახერნის ციხის დაცვა ევალებოდათ, იქიდან მივიდნენ აფსიმარესთან და მას საშინელი ფიცის ქვეშ გამოსტყუეს ციხის ბჭის გასაღები; ამ ხერხით ჯარისკაცები შიგ შევიდნენ და დაარბიეს მოქალაქეთა ოჯახები. [ამის გამო] აფსიმარემ ლეონტის ცხვირი მოსჭრა და ციხეში ჩააგდო. ლეონტიმ იმეფა სამი წელი.

ხოლო ის პროვინციის არქონტი, რომელმაც ხალხი გაძარცვა, არქონტობიდან ჩამოვლებულ იქმნა, პროვინციის მმართველობა ჩამოერთვა და საზღვრებიდან განიდევნა.

ამგვარად ჩაიგდო ხელში მეფობა აფსიმარემ ანუ ტიბერიოსმა, რომელმაც მაშინვე დანიშნა თავისი ძმა ირაკლი მთელი ქვეყ-

των ἰπικῶν καὶ πεζῶν στρατευμάτων στρατηγὸν μονώτατον προβαλλόμενος στέλλει πρὸς ἑα τοῖς Ἀγαρηνοῖς ἀντιτάττεσθαι.

Κατέδραμον οὖν τὴν Συρίαν Ῥωμαῖοι, καὶ μέχρι Σαμοσάτων ἀφίκοντο, τὰ περίεξ ἅπαντα προνομιεύσαντες καὶ πολλοὺς σφόδρα τῶν Ἀγαρηῶν διεχρήσαντο, καὶ δοριαλώτους ἐλόντες πλείστους καὶ λείαν ἄλλην ἀμύθητον φόβον μέγαν τοῖς Ἀραψι ἐνεποίησαν.

Βαάνης δὲ ἦ Ἑπταδαίμων ἐπίκλησις, τὴν τετάρτην Ἀρμενίαν τοῖς Ἀραψι προῦδωκεν, εἶτα οἱ ἄρχοντες Ἀρμενίας κατὰ τῶν Ἀγαρηῶν στρασιάζαντες ἐκείνους μὲν ἔκτειναν, πρὸς δὲ τὸν Ἀψίμαρον διεπέμφαντο καὶ Ῥωμαίους αὖθις εἰς τὴν χώραν ἐδέξαντο. Ἄλλ' ὁ Μωάμεθ κατ' αὐτῶν ἐπελθὼν ὑπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ πάλιν τὴν Ἀρμενίαν πεποίηκε καὶ τοὺς τῶν Ἀρμενίων προέχοντας ζῶντας κατέκαυσε. Τότε καὶ κατα τῆς Κιλικίας Ἀγαρηνοὶ ἐπεστράτευσαν, οἷς συμβαλὼν ὁ τοῦ βασιλέως ὀμαίμων Ἡράκλειος τοὺς μὲν πλείονας μαχαίρας ἔργον εἰργάσατο, τοὺς δὲ λοιποὺς ζωγράφας, θεσμίους τῆ κρατοῦντι ἐξέπεμψε. Φιλιπικὸν δὲ τὸν υἱὸν τοῦ πατρικίου Νικηφόρου βασιλευῶντα, ὅτι κατ' ὄναρ ἔδοξε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν σκιάζεσθαι ὑπὸ ἀετοῦ, εἰς Κεφαλληνίαν ἐξώρισεν ὁ Ἀψίμαρος.

ნის ცხენოსან და ქვეით ჯართა სტრატეგოსად და გაგზავნა აღმოსავლეთს აგარიანთა წინააღმდეგ სამობად.

რომიელებმა სირია დალაშქრეს და სამოსატამდე მიადწინეს, ირგვლივ მდებარე კუთხეები გაძარცვეს, აუარებელი აგარიანნი დახოცეს, მრავალი ტყვე და აურაცხელი ნადავლი ხელთ იგდეს [და ამით] არაბები საშინელ შიშსა და ძრწოლაში ჩაყარეს.

ბაანიმ, რომელსაც მეტსახელად „შეიდ-ეშმაკას“ ეძახდნენ, მეოთხე არმენია მოლაღატურად არაბებს გადასცა. ამ დროიდან მოყოლებული არმენიის არქონტები აგარიანთაგან ინიშნებოდნენ და ვიდრე სიკვდილამდე მთავრობდნენ. მათ 12. ო. IV არმენიის მონახლეობამ) აფსიმარეს გაუგზავნეს წარმომადგენელი და რომელებმაც დაუყოვნებლივ ჩაიბარეს ეს ქვეყანა. მაგრამ მაშინ აგარიანთა მხედართმთავარმა მოამედმა მათ წინააღმდეგ კვლავ აგარიანებს დაუმორჩილა არმენია და მისი მთავრები ცოცხლად დასწვა. ამ დროსვე კილიკიის წინააღმდეგ გაილაშქრეს აგარიანებმა, რომელთაც მეფის ნათესავი ირაკლი შეებრძოლა. [ამ ბრძოლაში] მრავალი ამოწყვეტიეს, ბევრიც დაატყვევეს და ბორკილ-გაყრილნი [ცხიერებში] ჩაყარეს. ფილიპიკე, პატრიკიოს ნიკიფორეს ძე, რომელიც მეფობას აპირებდა და რომელმაც სიზ-

მარტი ნახა, რომ თითქოს მისი თავი დატარა არწივის ჩრდილში; კვფალენიაში გადასახლდა აფსიმარემ.

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν Χερσῶνι, ὡς εἶρηται, περιορισθεὶς, ἤδη νήθη διαδράναι ἐκεῖθεν, καὶ τῷ Χαζάρων ἀρχηγῷ Χαγάνῳ προσελθεῖν καὶ δεχθεὶς παρ' ἐκείνου φιλοτιμότητα τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἔγημε Θεοδώραν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐκεῖθεν ἀπελθὼν εἰς ἄλλην χώραν μετὰ τῆς αὐτοῦ διέτριβε γυναικός.

Καὶ ὁ Ἀψίμαρος διεπέμψατο πρὸς τὸν Χαγάνον, χρήματα δώσειν αὐτῷ πολλὰ ὑπισχνόμενος, εἰ σταίλειεν αὐτῷ τὴν τῶν Ἰουστινιανοῦ κεφαλὴν. Καὶ ἔς συνέθετο, καὶ δύο τινὰς τῶν ὀκειωμένων αὐτῷ σταίλας ἐν ἀπορρητοῖς ἐνετείλατο τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελεῖν ὁ διὰ δούλου μαθούσα ἢ Θεοδώρα τῷ ἄνδρ' καταγγέλλει. Ὁ δὲ τοὺς ἐνταλθέντας αὐτὸν ἀνελεῖν ἰδὼς προσκαλεσάμενος ἕκαστον ἀγχόνη στερίσκει τοῦ ζῆν, καὶ τὴν μὲν Θεοδώραν εἰς Χαζარიὰν ἐξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ εἰς ἁλιάδα ἐμβερηκῶς ἀπέπλευσε, πρὸς Τέρβελιν ἀπιὼν τὸν τῶν Βουλγάρων ἐξάρχοντα. Κλύδωνος δὲ μεγάλου κατεληφότος αὐτὸν ἐν τῷ πλείειν, καταδύναι τὸ πλοῖάριον ἐκινδύνευσε. Τῶν δὲ συμπλεόντων ἐπαγγείλασθα: τῷ θεῷ συμβουλευόντων αὐτῷ, εἰ περισθεῖη καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολύψοιτο, μή τι κακὸν τοῖς κατ' αὐτοῦ γενομένοις ἐπενεγκεῖν, ἐκεῖ-

როგორც ზემოთ ითქვა, იუსტინიანე გადასახლებულ იქმნა ხერსონესში; მან მოახერხა იქიდან გაქცევა და ხაზართა მთავარ-ხაგანთან მისვლა, მიღებულ იქმნა მის მიერ გულთბილად, ცოლად შეირთო მისი დაე თეოდორა, მცირე ხნის შემდეგ იქიდან წავიდა სხვა ქვეყანაში და ცხოვრობდა თავის ცოლთან ერთად.

აფსიმარემ ხაგანს [საიდუმლოდ] კაცები გაუგზავნა და აღუთქვა დიდი თანხა, თუ, კი იგი გაუგზავნიდა მას (ე. ი. აფსიმარეს) იუსტინიანეს [მოჭრილ] თავს; როგორც დათქმული იყო, ორი ადგილობრივი მცხოვრები უნდა საიდუმლოდ წასულიყო აფსიმარესთან და ეცნობებინა იუსტინიანეს მოკვლის ამბავი; ეს განზრახვა ვაიგო თეოდორამ მონის მეშვეობით და ქმარს აცნობა. იუსტინიანემ კი მის მოსაჯლავად მოსული კაცები თვითონ შეიაცრა და გასცა ბრძანება, რომ ისინი დაეხოცათ მოშთობით; ხოლო რაც შეეხება თეოდორას, ის ხაზარეთში გაგზავნა. თვითონ კი მეთევზეთა ნავში ჩაჯდა; ტერბელისთან გაეშურა; ბულგართა მთავართან. ზღვაში ცურვის დროს ატყდა დიდი ღელვა და ნავს დანთქმის საშიშროება ემუქრებოდა. ნავში მსხდომთ ღმერთს აღთქმა მისცეს და უთხრეს: თუ ის შათ

κλείουσιν ἐν ξύλοις παρὰ τοῖς
τείχεσιν ἀπηύρησε, τὸν Ἀψίμα-
ρον δὲ γὰ καὶ τὸν Λεόντιον δεσ-
μίους διὰ τῆς ἀγορᾶς περιαγα-
γῶν καὶ θεατρίας ἰππικῶν ἀγο-
μένου, ῥιπέντας ὑπὸ τοὺς πόδας
αὐτοῦ κατὰ τῶν τραχίλων πεπά-
τηκε. καὶ οὕτως ἐκτιμηθῆνα: τὰς
αὐτῶν χειφαλὰς ἐν τῷ κυνηγίῳ
προσέταξεν, ἑπτὰ τοῦ Ἀψίμαρου
ἐνιαυτοὺς βασιλεύσαντας. Τὸν δὲ
πατριάρχην Καλλίνικον πρότερον
αὐτοῦ πηρώσας τὰ ζῆματα εἰς
Ῥώμην ἔθετο ὑπερόριον. Κύρον
δὲ τινὰ μοναχὸν ἐγκλειστον πατ-
ριάρχην προὔβαλετο, ὃς αὐτῷ
τὴν εἰς τὴν βασιλείαν ἀποκατά-
τασιν προεφίχασε. Πολὺν δὲ πλῆ-
θος ἔκ τε τοῦ δημοτικῶν καὶ
τοῦ στρατιωτικῶν τότε διεφθει-
ρον οὕτως ὁ βασιλεύς, τοὺς
μὲν φανερώς, ἐνίους μὲντοι καὶ
ἀφανῶς.

Στείλας δ' εἰς Χαζαρίαν,
ἤγαγε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Θεο-
δώραν, ἣδὴ αὐτῷ τεκοῦσαν υἱόν.
ὃν Τιβέριον κατωνόμασε, κάκει-
νην δὲ καὶ τὸ παιδίον τοῦ τῆς
βασιλείας ἀξιώσας ὀνόματος, καὶ
ἄμφω ἔστεψε. Λύσας δὲ τὰς
πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδὰς
κατ' αὐτῶν ἐξεστράτευσσε σὺν
ἰππικαῖς τε καὶ πεζικαῖς δυνά-
μεσι καὶ σὺν στόλῳ πολλῷ, καὶ
ἀπηλθε πρὸς τὴν Ἀρχαίλον. Τὸ
μὲν οὖν πρῶτον δείσαντες οἱ
Βούλγαροι εἰς τὰ ὄρη ἀνέδραμον,
ἐκαίθην δὲ ἀσυντάκτως ἔρῳντες

აფსიძარე და ლეონტი როცა შე-
ბორკილნი მოედანზე გაატარეს,
მათ დაინახეს აღმხედრებული [შე-
ფე]. მას ფეხებში ჩაუცვივდნენ
და [ცხენს] ქედზე ჩამოეკიდნენ;
იუსტინიანემ ისინი ვადაპქელა
და უბრძანა მათთვის თავები მო-
ეკვეთათ მონადირეთა მოედანზე.
მან შეიდ წელს იმეთა აფსიძა-
რეს შემდეგ. პატრიარქ კალინი-
კეს ჯერ თვალები დასთხარეს და
შემდეგ მეფის ბრძანებით რომში
იქნა გადასახლებული. ვინმე ბერი
კიროსი, რომელიც პატრიარქო-
ბიდან გადაყენებული და დაპა-
ტიმრებული იყო, იუსტინიანეს
ხელშეორედ გამეფებისთანავე და-
ინიშნა პატრიარქად. ამ მეფემ
აუარებელი ხალხი დახოცა რო-
გორც მოქალაქეთაგან, ისე მხედ-
რებიდანაც—დახოცა ზოგნი აშ-
კარად და ზოგიც ფარულად.

გავზავნა [კაცები] ხაზარეთში,
მოიყვანა თავისი ცოლი თეო-
დორა, რომელსაც ის იყო ეშვა
ძე, რომელსაც უწოდა ტიბე-
რიოსი; აი, სწორედ ეს ბავშვი
შემდეგ შემკულ იქნა სამეფო
სახელითა და გვირგვინით. და-
არღვია ბულგარეთთან არსებული
საზავო ხელშეკრულება, გაილაშ-
რა მათ წინააღმდეგ ცხენოსანი
და ქვეითი ჯარის მძლავრი შე-
ნეერთით და უზარმაზარი ფლო-
ტით გაემართა ანხილისკენ.
პირველად ბულგარელები შეშინ-
დნენ და მთებისკენ გაიქცნენ,

τήν τῶν Ῥωμαίων στρατιάν σκη-
νομένην καί ἀπροσέκτως εἰς
χορτασμάτων συλλογήν σκιδναμέ-
νην, ἀνεθάρτησαν, καί ἐπελιθόν-
τες αὐτοῖς πολλοὺς μὲν ἀνείλον,
ὁ μείους δὲ ἔχμαλῶτασαν, καί
ἴππον σύνεσχον πολλήν.

ლი ტყვედ ჩივიდეს ხელში და ბევრი ცხენიც წაჰგვარეს.
(Ὁ μάντιοι βασιλεὺς σὺν τοῖς
περιλειφθεῖσιν εἰς τὸ ἐκεῖ συνακ-
λαΐσθησαν φρούριον. Ἔϊτα τοὺς
ἴππους πάντας νευροκοπήσαντες,
ἵνα μὴ τούτους λάβοιεν οἱ πολέ-
μοι, τοῖς τοῦ στόλου σκάρφειν
ἐμβεβηκότες ἐπανήλθον εἰς τὸ
Βυζάντιον σὺν αἰσχύνῃ πολλῇ.)

Μηνηῶν δὲ τοῖς ἐν Χερσῶνι,
ὅτι ἐκεῖ περιορισμένον αὐτὸν
γνόντες νεωτερίζοντα ἡγούσθηθη-
σαν ἀνελεῖν, στέλλει τρυφραῖς καί
θρόμωνας καί νῆας ἑτέρας τῶν
φορτηγῶν σὺν στρατεύματι: κλεί-
στω καί δυοὶ στρατηγοῖς, ἐνται-
λάμενος αὐτοῖς μὴ φείσασθαι
τινος τῶν ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντας
συγκόψαι τοῖς ξίφεσιν. Ὁ δὲ σὺν
ὠδῶνι πόνῳ, ὁ γὰρ ἀντίστησαν
οἱ τῶν ἐν Χερσῶνι: πόντων κάτοι-
κοι, παραλαβόντες αὐτοὺς ἄπαν-
τας σχεδὸν ἀνηγήκασιν, μόνης
τῆς νεαζούσης ἡλικίας μέχρι:
μειρακίων φεισάμενοι. Ὁ μαθὼν
Ἰουστινιανός, ὅτι μὴ καί τού-
τους ἀνείλον, ἐξῴργιστο, καί
πρὸς αὐτὸν ἀποσταλῆναι παρε-
κελεύσατο. Ἀποσταλέντας δὲ κα-
ταποντισθῆναι ἐν τῇ θάλασσῃ
συνέβη τοὺς κλείονας, καί εἶδοξε

და იქიდან იხილეს რა რომელოთა
ჯარი უწყსრივოდ დაბანაკებუ-
ლი, უდარდელად მიმოფანტულ-
ნი იქ დაყოილ საქონლის საკვებ-
თან ერთად. გამხნეედნენ, შე-
ეტაკნენ რომელებს, არამცირე-
დი ნაწილი ამოეღიტეს, მრავა-
ლი ხოლო მეფე დარჩენილ ჯარ-
თან ერთად ჩიკეტა იქვე [არსე-
ბულ] (კახეში; შემდეგ ცხენებს
ძარღვები გადაუჭრეს რომ მტრებს
არ ჩავარდნოდათ ხელში, ნაკვებ-
ში ჩასხდნენ და დიდად სირცხ-
ვილ ნაქამნი დაბრუნდნენ უკან,
ბიზანტიონში.

ხერსონესში მღვთმმა ჯარის
ნაწილებმა ვაიგეს თუ არა ახალი
ამბავი (ე. ი. იუსტინიანეს დამარ-
ცხება). გაჯავრდნენ და გადა-
სწყვიტეს გზა გადაეჭრათ [უკან
მომავალ] ფლოტისათვის და ამო-
ეღიტათ ისინი; [ამ მიზნის გან-
სახორციელებლად] მათ ვაგზავნეს
სამ-ნიხიანი ხომალდები (პრე-
რეი). დრომონები და სხვა სა-
ბარგო ხომალდები დიდძალი ჯა-
როთ და ორი სტრატეგოსით,
რომელოთაც ებრძანათ არ შეში-
ნებულესყვნენ და მახვილებით ამო-
ეწყვიტათ ისინი; ხოლო მათ გა-
უჭირვებლივ (ხერსონესში მცხოვ-
რებთ წინააღმდეგობა არ გაუწყ-
ვიათ) შეიპყრეს ისინი და გარდა
ჩვილებისა და ყმაწვილებისა თი-
თქმის ყველანი ამოეღიტეს. ეს
რომ ვაიგო იუსტინიანემ, ხერ-
სონესში რომლებიც ცოცხლები

τοῦτο τῷ βασιλεὶ καταθύμιον. Καὶ οὐδ' οὕτω τῆς κατ' ἐκείνων
 μανίας ἐμπέπληστο, ἀλλ' ἠπειλεῖ
 καὶ αὐτὸς στελεῖν, καὶ οὕτω τὴν
 χώραν ἐξερημάτω: ὡς καὶ τὰς
 πόλεις καθελὲν καὶ ἀποτριᾶσαι.
 Διὰ ταῦτα οἱ ἔτι περιλειφθέντες
 ἐν Χερσῶνι καὶ οἱ τούτων περι-
 οικοὶ ἀποστατήσαντες Φιλιππικὸν
 τὸν τοῦ Βαρδάνη, ἕν ἑ λόγος
 ἰσπάρησε παρὰ τοῦ Ἀψιμάρου
 εἰς Κεφαλληνίαν περιορισθῆναι,
 ἄρτι ἀνακληθέντα ἐκ τῆς ὑπερο-
 ρίας καὶ ἐπανύοντα πρὸς τὴν
 Κωνσταντινουπόλιν, κάκει γενό-
 μενον βασιλέα ἀναγορεύουσι, καὶ
 τοῦ σφῶν ἄρχοντος Ἡλία συμ-
 πράττοντος. Ἄ μαθὼν Ἰουστι-
 νιανὸς τοὺς μὲν τοῦ Ἡλία παί-
 δας ἐν τῇ κόλπῳ κατέσφαξε τῆς
 μητρὸς, ἐκείνην δὲ θούλῃ αὐτῆς
 Ἰνδῶ μαγεῖρι συνέζευξεν. Εἶτα,
 στόλον ἐτοιμασάμενος, στέλλει: κα-
 τὰ Χερσῶνος, ἐντελέμενος τῷ
 τοῦ στόλου κατάρχοντι ἡγήσθην
 ζήμιπαντας ἀνελεῖν. Ἴπῳ δὲ κα-
 ταλαβόντος τὴν Χερσῶνα τοῦ ναυ-
 τικοῦ, καὶ πολιιορχόντος αὐτὴν
 ἦσαν Χάζαροι τοῖς Χερσωνίταις
 ἐπικουρήσαντες. Ἦντες οὖν ἡ μὲν
 πολιιορχία ἐλέλυτο, οἱ δὲ τοῦ
 στόλου μὴ τελεμῶντας πρὸς τὸν
 βασιλέα ἐπανελθεῖν, τοῦ μὲν
 βλασφημίας κατέχεον, τὸν δὲ
 Βαρδάνην ὡς βασιλέα εὐφήμησαν.
 ἄλλοις μετὰ τούτους, რომ დახეობათ იქ ყველა სრულწლოვანი. როცა
 თავს დიდებულნი ხერსონესს მებღვაურები და ალყა შემოარტყეს მას,
 მივიდნენ ხაზარები ხერსონელთა დასახმარებლად; ამიერიდან ალყა

დარჩნენ ისინიც რომ არ ამო-
 ეწყვიტათ სიბრძნით, ამიტომ მან
 ბრძანა გადარჩენილთა საშველად
 გაგზავნა ექსპედიციისა, რომლის
 ერთი ნაწილი ზღვაში ჩაიძირა
 და აკონებდნენ, რომ ეს ამბავი
 მეფის სურვილით მოხდაო; და
 არც ეს მომხდარა მისი (ე. ი.
 იუსტინიანეს) შლევგიანობის მი-
 ზეზით. არამედ ეს მოხდა იმ მე-
 ორე ექსპედიციის გაგზავნის გა-
 მო. ამგვარად იქცა ეს ქვეყანა
 უღაბნოდ, ქალაქი ხერსონესი
 მოისპო და გაუკაცრიელდა (სახ-
 ნავ-სათეს მიწად იქცა). ამიტომ
 იყო, რომ ვინც კი გადარჩა ხერ-
 სონესში ცოცხალი, ისინი გა-
 ნადირა რაიონებში ცხოვრობ-
 დნენ; ეს უკანასკნელი აჯანყ-
 დნენ, რომ ფილიპიკე ვარდა-
 ნის-ძე, რომელზედაც ვთქვით,
 რომ აღსიმარემ კეფალენიაში
 გადაასახლა, რომ დაბრუნდა
 გადასახლებიდან, ჩავიდა კონ-
 სტანტინეპოლში: იქ ყოფნისას
 იგი გამოაცხადეს მეფედ, რაშიც
 მას ეხმარებოდა არქონტი ელია.
 როცა იუსტინიანემ გაიგო ეს
 ამბავი, ელიას ბავშვები მუ-
 ცელში ჩაუკლა მათ დედას და
 ცოლად შერთო მის მონას,
 ინდოელ მხარეულს. ამის შემ-
 დგ იუსტინიანემ შეკრიბა ლაშ-
 ქარი და გაგზავნა ხერსონესის
 წინააღმდეგ. და თან უბრძანა
 დასახმარებლად; ამიერიდან ალყა

მოიხსნა, მეფის ჯარი მტერს ვერ გაუმკლავდა და პირი სამშობლოსაკენ იძრუნა. ამის გამო ისინი მეფეს ლანძღავდნენ, ხოლო ვარდანს კი, ვითარცა მეფეს, აქებდნენ და აღიღებდნენ.

Καιρου δὲ παραρρυσεύοντος συχνοῦ, ὅτι μηδὲν αὐτῷ ἐκ τῶν στόλου μαμήνυτο, ὁ βασιλεὺς ὑποτοπήσας συμβῆναι τι φερόμενον κατ' αὐτοῦ, ἐξώρμησε τῆς Βυζαντίδος, καὶ ἕως Σινώπης ἐλθὼν ὄρα τὸν στόλον εὐθὺς τῆς πόλεως πλοῦζόμενον· αὐτίκα τοίνυν γέγονε καὶ αὐτὸς ὀπισθόρμητος. Τοῦ δὲ Φιλιππικοῦ ἐπιλοήσαντος, καὶ προκαταλαβόντος τὴν μεγάλῃ πόλιν, ἐκεῖνος ἐν τῷ Δαματρυῖ ἐσχίησθε· πρὸς δὲ ὁ εἰρημῆνος Ἡλίας σταλαῖς ἠδυνήθη πείσαι τὸ μετὰ Ἰουστινιανοῦ στρατιωτικὸν ἀκοστήνα· αὐτοῦ καὶ προσρῆναι Φιλιππικῷ. Καταλειφθεὶς τοίνυν παρὰ τῶν στρατιωτῶν Ἰουστινιανός χειροῦται· καὶ χερσὶν οἰκείαις εὐθύς ὁ Ἡλίας ἀφείλε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν. Ὁ δὲ τούτου παῖς ὁ Τιβέριος μετὰ τῆς πρὸς μητρὸς μάμιης Ἀναστασίας, ἣ γὰρ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἔφηθη θανεῖν, τῷ ἐν Βλαχέρναις ναφ̄ προσφυγῶν εἰσέδου τὸ θείον θυσιαστήριον, καὶ ὑπὸ τὴν παναγῇ γενόμενος τράπεζαν, ἐνὸς τῶν ταύτην ἀνεχόντων στυλίσκων δεδραγμένος, ἐκέτευσεν μὴ θανεῖν. Ἄλλ' οἱ σταλέντες εἰς ζήτησιν αὐτοῦ ἐξεγκύσαντες τοῦ θυσιαστηρίου τὸν παῖδα μαχαίρα τούτου τὸν λαυμὸν ὡς βοσκήματος ἀπάτεμον ἀπηγάς.

საკმაოდ დიდმა ღრომ განელო მას შემდეგ, რაც არაფერი სმენოდათ ექსპედიციისა, [რის გამოც] დაეჭვებულმა მეფემ გადაწყვიტა მათთან შეერთება და გაეშურა ბიზანტიონიდან; სინოპს რომ მიალწია, დაინახა ქალაქის წინააღმდეგ მცურავი ხომალდები და სასწრაფოდ უკან გამოიძრუნდა. ფილიპიკემ კი მშვიდობით მისცურა, აილო დედაქალაქი, და იქ დამატრიაში დაიბანა; ვინაიდან ელიას არ შეეძლო იუსტინიანეს მხედრობას გამკლავებოდა, არ სურდა აგრეთვე ფილიპიკეს ჩამოშორება და არც ის შეეძლო, რომ მეფეს დანდობოდა. ამიტომ გაუგზავნა ელჩები მშვიდობის ჩამოსაგდებად. იუსტინიანეს ჯარისკაცებმა შუაკაცები შეიპყრეს, ელიას ჯარები დაამარცხეს, ელიაც ხელში ჩაიგდეს და მაშინვე თავი მოჰკვეთეს. ხოლო ბავშვი ტიბერიოსი თავისი ბებია (დედის მხრივ) ანასტასიასთან ერთად (დედა თეოდორა ადრე გარდაცვლილიყო) ელაბერნის ეკლესიისაკენ გაიქცა, ღეთის საკურთხეველამდე მოვიდა და ყოვლად წმინდა საკურთხეველამდე მიალწია და მის ერთ სვეტზე მიყრდნობილი ევეღრებოდა [ღმერთს] სოლოცხლის შენარჩუნებას. მაგრამ მის საძებრად გაგზავნილებმა, გამოათ-

როეს საკუროთხევლიდან ბავშვი და დანით, ისე ვითარცა ბატკანს, შეუბრალებლად გამოსჭრეს ყელი.

XIV, 26. Ἦδη δὲ τῆς βασιλείας τυχὼν ὁ Φιλιππικὸς κατὰ τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς συνόδου ὠπλίσαστο, καὶ σύνοδον ἀθροίσας ὁ μάταιος ἰκύρυσεν ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν δι' αὐτῆς τὴν ἀγίαν ἐκείνην σύνοδον. Δέγεται γὰρ ἄρτι τοῦ Διονυσίου τῶν σχιπτρῶν ἐπιληψμένου χρῆσιμοδοτῆσαι τούτῳ δὴ τῷ Φιλιππικῷ τὴν εἰς τὸν βασιλείων θρόνον ἀναγωγὴν μοναχὸν τινα ἐγκλειστον ὄντα ἐν τῇ τοῦ Καλλιστράτου μονῆ, καὶ τῆς προῤῥήσεως αἰτῆσαι μισθὸν τὴν τῆς ἕκτης συνόδου ἀθέτησιν, ἣν γὰρ τῆς τῶν Μονοθελητῶν ὁ μοναχὸς ἐκείνος αἰρέσεως, καὶ τὸν ὑποσχέσθαι. Τὴν μὲν οὖν οἰκουμένην ἕκτην σύνοδον ἰκύρυσεν, ὡς ἔδοξε. Αὐτὸς δὲ, σωρὸς χρημάτων ἐκ πλαισιτέρων θησαυρισθέντας αὐτοκρατόρων ἐν τοῖς βασιλείοις εὐρῶν εἰς οὐδὲν ὄσον τούτοις χρῆσάμενος, τὰ πλείω διεσκόρπισε διὰ βραχέος καιροῦ· καὶ τάχα καὶ ἀπαντα κατηγάλωσεν ἂν, εἰ ἐπὶ πλέον τῇ βασιλείᾳ προσέμεινεν Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγειν ἔδοξε: ῥητορικώτατος μὴ ἀμοιρῶν τε συνέσεως, ἐν δὲ τῷ πράττειν ἦν ζυμπάντων ἀσυνετώτερος, καὶ πάμπαν ἀδέξιός. Κύρον δὲ τὸν πατριάρχην ἐξωθίσας τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ εἰς ἕτη ἐν ταύτῃ διαγαγόντα, Ἰωάννης ἡμόδοξον αὐτῷ προεβάλετο.

როდესაც ფილიპიკემ ხელთ იგდო მეფობა, მოიწვია საეკლესიო კრება VI მსოფლიო საეკლესიო კრების წინააღმდეგ: აქ შეკრებილემბა უგუნურად გააუქმეს ყველაფერი, რაც კი იმ წმინდა კრების მიერ იყო დადგენილი. ამბობენ, რომ ვიდრე ლეონი სკიპტრის მპყრობელი გახდებოდა, ეს იწინასწარმეტყველა ფილიპიკეს მეფობის დროს ვინმე გაუნათლებელმა ბერმა, რომელიც კალისტრატეს მონასტერში იყო შემონახვებულს და წინასწარმეტყველებსათვის მოითხოვა ვასამრჯელო VI კრების უარყოფელმა (ეს ბერი იყო ერთი მონოთელიტიტაგანი, მწვალებელი) და ერეტიკოსმა. ასე და ამგვარად მეექვსე მსოფლიო საეკლესიო კრება უარყოფილ იქნა, როგორც ივარაუდა [ამ ბერმა]. ხოლო ამან (ე. ი. ფილიპიკემ) ნახა რა სახელმწიფო [ხაზინაში] ის დიდი მარაგი ქონებისა, რაც მის წინამორბედ თვითმპყრობელს მოეგროვებინათ, დიდი ნაწილი ამ ფულებისა მოკლე ხანში არა საჭიროებისამებრ გაფლანგა და ცოტა ხანში სულ დააცალიერა სალარო და სახელმწიფო დიდი ხნის მანძილზე დატოვა გაჭირვებაში. საუბარში მას თავი მოქონდა მკვერმეტყველად და გონიერებას არ იყო მოკლებული, ხოლო: საქმიანობა-

ში იყო ყოველად უგუნური, უქკუო და მოუქნელი და მოუხერხებელი. პატრიარქი კიროსი გადააყენა და ეკლესიიდან განდევნა, და ასე ამყოფა ექვს წელიწადს. ჩამოვადებულ იქნა აგრეთვე მისი თანამოაზრე იოანეც.

(Ὁ ἰ μέγιστος Βούλγαροι τὴν θρησκίαν ἄπασαν ληίσάμενοι μέχρι τῆς πόλειως κατέδραμον ἅπαντα καὶ λείαν πολλήν καὶ αἰχμαλώτους λαβρόντες σχεδὸν ἕπερ ἀριθμὸν ὑπενόστησαν. Ἄλλα μὲν καὶ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἦσαν ὁμοίως οἱ τῆς Ἄγαρ βεβήεντο. Δύο δὲ παρελθόντων ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν τινῶν, ἐξόστου τῆς βασιλείας ἐκράτησεν, ἐκπῆλατον ἐπιτελέσας ἄγωνα, καὶ ἐν τῷ τῷ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἄγωνα λουσάμενος λουτρῷ, συσσίτους τινὰς τῶν τῆς συγκλήτου παροίητο, ὡς δ' ἔνοι λέγουσι, τοὺς ἐν τῇ τῶν Ἰππων ἀμίλλη νικήσαντας. Κατακείμενος οὖν ἐν τῷ συμποσίῳ, παρὰ τινῶν τῶν τῆς γερουσίας κατασχεσθεῖς τυφλοῦται. Ταῦτα δ' ἐπράχθη κατὰ τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς. Τῆ δ' ἑξῆς κατ' αὐτὴν θηλαδὴ τὴν πεντηκοστὴν ἀφροισθέντες οἱ τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ἡ θηλυδῆς ὄχλος, Ἄρτέμιον τὸν πρωτοκαθηκρῆτι; προχειρίζονται αὐτοκράτορα, μετονομάσαντες Ἀναστασίον.

XIV, 27. Ἦν δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ λόγοις πανταίως ἀμίληκώς, καὶ πραγμάτων διοικήσεων ἐντριβέστατος. Οὗτος τὸν

ამ დროს ბულგარელებმა მოტე-ლი თრაკია დალაშქრეს, ქალაქამდე (ე. ი. კონსტანტინეპოლამდე) ნიაღვრის, დიდი ნადავლი და თითქმის ურიცხვი ტყვე ხელთ იგდეს და უკან გაბრუნდნენ. მაგრამ როგორც ამოვიდა, ისევ ჩაესვენა აგარიანთა მზე, ორი წელი და რამდენიმე თვე გავიდა მას შემდეგ, რაც [ფილომიკემ]¹ საშველო ტახტი დანიჭირა, [ერთ-მელ] მართლის დამთავრების შემდეგ ტანი დიობანა ძვექსიბის აბანოში და სადილობდა ვინმე სენატორთან ერთად, რომელსაც ზოგნი ცირკის (ცხენთა შეჯიბრის) მოტრფეალებს ეძახდნენ. ნადიმობის დროს იგი დაბრმავებულ იქმნა ერთი სენატორის მიერ. ეს მოხდა სამეგობრის შაბათს. მცირე ხნის შემდეგ ახავე სამეგობრას შეიკრიბა სენატორთა და მღაბიო ხალხთა საბჭო და თვითმპყრობელი გახდა არტემი, რომელსაც შემდგომ ანასტასი² დაარქვეს სახელად.

ეს მეფე იყო ყოველმხრივ განათლებული, გულისხმიერი და საქმიანობაშიც ფრიად გამოცდილი. მან პატრიარქი იოანე სა-

¹ ფილომიკე, ბიზანტიის კეისარი 711—713 წწ.

² არტემი (—ანასტასი) ბიზანტიის კეისარი 713—716 წწ.

πατριάρχην Ἰωάννην τὸν ἀρχιερατικὸν καταπαύσας θρόνου, ὡς μὴ ἐρθὶδὸξον. ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας κρατήσαντα, μετατίθησιν ἐκ Κυζίκου ἐπὶ τὴν ἱερὰν καθέδραν τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων Γερμανόν. ἔν ἄνωθι κού ὁ λόγος ἰστόρησε παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου τῶν παιδογόνων ἀφαιρέθηαι ἰαρίων.

Μαθῶν δὲ ἑτ: ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Φοινίκην πλοία προσώρμισαν, ἵνα ξύλα ἐκείθεν κομίσωνται ναυπηγήσιμα, στόλον ἐτοιμάσας ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν, κελεύσας καὶ τοὺς τῶν θεμάτων στόλους εἰς τὴν νῆσον κατάραι: Ῥόδον, κάκει ἐνεθήηται, καὶ οὕτως ἐκπλεῖσαι κατὰ τῶν ἐναντίων, προβαλλόμενος ἀρχοντα τοῦ στόλου παντὸς Ἰωάννης τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας διάκονον καὶ γενικὸν λογοθέτην. Πάντων οὖν εἰς τὴν Ῥόδον συναθροισθέντων, ὁ διάκονος Ἰωάννης πρὸς ἐκπλοὺν ἱτοιμάστω, οἱ δὲ τὸν στόλου, καὶ μᾶλλον οἱ τῶν θεμάτων τοῦ Ὀψικίου, οὐκ ἦσαν πειθήνιοι, οὐ γὰρ καλῶς πρὸς τὸν κρατοῦντα διέκειντο, ἐπεὶ μὴδ' ἐκείνος τῆ πλευστικῆ στρατιᾷ κεχηρμένος ἦν δεξιῶς.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπειθειαν ὁ διάκονος ἀρχικώτερον διετέθη, καὶ δριμύτερον αὐταῖς προσεφέρετο, εἰς στάσιν τοῦτοις ἰρέθησε καὶ τὸν βασιλέα θυσφη-

არქიელიო ტახტიდან ჩამოავდო, როგორც არა ორთოდოქსი, რომელსაც სამი წლის განმავლობაში ეპირა ეკლესიის საჯე, სატახტო ქალაქის წმინდა კათედრის მპყრობელად გადმოიყვანა კიზიკილიან გერმანე, რომლის შესახებ ზემოთ ვვჭმონდა საუბარი, რომ კონსტანტინე პოგონატემ სამწმობიარო ჯირკვლები ამოკვეთა.

ვათგო თუ არა მეფემ, რომ ფინიკიისაკენ გავიდა ნავეები ხომალდთა საშენი ხე-ტყის მასალის შესაძენად, შეკრიბა ჯარი და გავზავნა მათ წინააღმდეგ, ბრძანება გასცა ჯარი საჭურვლითა და სანთვაგით წარემართათ კუნძულ რომლისისაკენ და იქ შეერთებულთ ვავცურათ შტრის წინააღმდეგ; მთელი ფლოტის უფროსად დანიშნულ იქნა ეკლესიის მსახური და მთავარი ლოგოთეტი იოანე. ყველა ჯარები რომლოსზე შეგროვდა და იოანე ზღვაში გასასვლელად უკვე მზად იყო: მეზღვაურნი საერთოდ და კერძოდ კი ოფისიკიონის ხელკვეითი ჯარი ურჩობდნენ, არ იყვნენ კარგად განწყობილი მეფისადმი და ამიტომ არც მენიშბენი შევლოდნენ ჯარს მარჯვედ.

ამ უკანასკნელთა დაუმორჩილებლობის მიზეზი იყო ის, რომ მათ უფროსად მიჩენილი ჰყავდათ დიაკონი, რომლის სისასტიკესაც განიცდიდნენ და რაც მათ მღელ-

μήσαντες αὐτὸν ἀνείλον εὐθύς. Καὶ τοῦ πρώτου χωρεῖν ἀφήμενοι, οἱ μὲν ἀπήεσαν οἴκαδε, οἱ δὲ πρὸς τὸ Βυζάντιον ὤρμησαν· ერთმა ნაწილმა თავიანთ სახლებს მიაშურა, ხოლო დანარჩენნი ბიზანტიონისკენ გაემართნენ.

Καὶ ἐν τῷ Ἀτραμισίῳ γενόμενοι Θεοδοσίον τινα πράκτορα τῶν δημοσίων τελῶν, ἰδούτην ἄνδρα, ἄκοντα λαβόντες, ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀρτέμιος σόλον ἤταίμασε καὶ τῆ πόλει ἐπέστησε φυλακὴν, αὐτὸς δ' ἐν Νικαίᾳ διῆγε τῆ μητροπόλει τῶν Βιθυνῶν. Οἱ δὲ στασιασταὶ διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης ἀφίκοντο εἰς Χρυσόπολιν, καὶ μέχρι μὲν τινος ναυμαχίαι ἐγίνοντο, εἶτα περαιωθεὶς εἰς Θράκην ὁ Θεοδοσίος διὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν ἐκ προδοσίας εἰς τὴν Μεγαλόπολιν εἰσελήλυθε, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ ναυτικοῦ τε καὶ στρατιωτικοῦ εἰσρύντος ἐν ταύτῃ πολλὰ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις χρημάτων ἤρπάγησαν. Τούτους δὲ ὑπὲρ Ἀρτεμίου ἀντεχομένους τῶν ἀρχόντων συλλαβόμενοι, καὶ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν παραλαβόντες, ἀπήλαθον εἰς Νικαίαν, δεικνύντες τῷ Ἀρτεμίῳ ὅτι ἡ πόλις ἦδη παρελήφθη καὶ τὰ βασίλεια. Καὶ ὅς τὸ μοναδικὸν ἀμφιασάμενος σχῆμα, καὶ πίστει λαβὼν μὴ τι περαιτέρω κἀθεῖν, παρέδωκεν αὐτοῖς ἑαυτὸν,

ვარებას იწვევდა; [ამიტომ] ისინი მეფეს ლანძლავდნენ, თავთნებურად წამოიშალნენ და უკან წასასვლელად გაემზადნენ; ამათგან ერთმა ნაწილმა თავიანთ სახლებს მიაშურა, ხოლო დანარჩენნი

როცა ფლოტი იდგა ატრამიტში, იქ ვინმე შებაყეთაგანი, სახალხო საბაჟოდან, თეოდოსი¹, კაცი მდაბიო და არა დიდებული, მისდა უნებურად ჯარის მიერ გამოცხადებულ იქნა თვითმპყრობელად. ვაიგო თუ არა ეს არტემიოსმა, ჯარები შეკრიბა, ქალაქს მცველები დაუყენა და თვითონ ბითვინოსს დედა-ქალაქ ნიკეაში შევიდა. მემპობენი ხმელეთითა და ზღვით ხრისოპოლში შევიდნენ და ვიდრე იქამდე მიაღწევდნენ, მოხდა საზღვაო ბრძოლები. შემდეგ თეოდოსი თრაკიაში მივიდა ზღვით, ვლახერნის ზღუდის მოლაღატე მცველთა დახმარებით შევიდა მეგალოპოლში, მენავეებთან და ჯარისკაცებთან ერთად ცოცხალი ვადარჩა, და აუარებელი ქონება სასახლისა გაიტაცა. არტემის მოწინააღმდეგეებმა ჩაიგდეს თუ არა ხელში ხელისუფლება, დაატყვევეს პატრიარქი გერმანე, მივიდნენ ნიკეაში, ნახეს არტემის მიერ მიტოვებული ქალაქი და სასახლე. არტემიმ შეიმოსა ბერის ჩოხა, დასდო ფიცი, რომ არ უღალატებდა ვნებულს (ე. ი.

¹ თეოდოსი III (ატრამიტტი) ბიზანტიის კისარი 716—717 წწ.

καὶ ἐν Θεσσαλονίῃ περιώρισθη βασιλεύσας, ἕνα ἐνιαυτὸν ἐπιμησὶ τρισίν.

XIV, 28. Ἦν δὲ Θεοδόσιος ἡθους μὲν χρηστὸς, καὶ βίον σεμνοῦ, ἀπράγμων δ' ἄνθρωπος καὶ πρὸς πραγμάτων διοίησιν καὶ ταῦτα βασιλείας σφόδρα ἀποπεφυκώς. Λέων δὲ ἔ καὶ Κόνων, παρὰ τοῦ Ἀρτεμίου στρατηγῶς τῶν Ἀνατολικῶν προβληθεὶς, ὑπὲρ τοῦ Ἀρτεμίου δῆθεν φρονῶν, οὐκ ὑπαίξει Θεοδοσίῳ, σὺν πικρῶν ἔχων καὶ τῶν Ἀρμενικῶν στρατηγῶν Ἀρτάβασδον τὸν Ἀρμένιον.

Ἄρας οὖν ἐκείθεν, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ταγμάτων εἰς Νικομήδειαν ἔρχεται, ἔνθα τὸν τὸν βασιλέως Θεοδοσίου σὺν ἐρήκῶς, καὶ αὐτὸν μετὰ τῆς βασιλικῆς ἀποσκευῆς χειρωσάμενος, ἀφίκετο εἰς Χρυσόπολιν, Ὁ δὲ Θεοδόσιος ἀπραγιῶνας τῆς βασιλείας ἐξέστη αὐτῷ εἰς κληρικὸν καρεὶς μετὰ τοῦ σίου, καὶ πληροφορίαν λαβὼν μὴ τι ἕτερον ὑποστῆναι ὁ μὲν ἡσύχως ἐβίω τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς, βασιλεύσας ὄνομα ἐνιαυτούς.

XV, 1. Ὁ Λέων δὲ τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἀναξίως ἡξίωτο· ὃ κατρίς μὲν ἦν Ἰσαυρία,

ქრისტეს), მისცა მას ნებსით თავი თვისი და თესალონიკეში გადასახლდა. იმეთა ერთი წელი და სამი თვე.

თეოდოსი იყო სათნო ხასიათისა და დარბაისელი, ყოველმხრივ უქნარა და [უვარჯისი] სახელმწიფოს მმართველობაში, და შეფობისათვის თრიალ შეუღერებელი. ლეონი, რომელსაც პქვია კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსად არტემის მიერ დანიშნული და [ამჟამად] ბედის ანაბარად მიტოვებული, ცხადია, არტემიოსს ემხრობოდა, თეოდოსის არ დამორჩილებია; მას არმენიაკთა თემის სტრატეგოს სომეხ არტავანდესთან პქონდა ერთსულოვნება.

წავიდა რა იქიდან თავისი ხელქვეითი ჯარებით, ნიკომიდიისაში მივიდა, იქ იპოვა მეფე თეოდოსის ძე, მას თავისი ხელით სამეფო გვირგვინი დაადგა და მივიდა ხრისოპოლში. თეოდოსი სამეფო საქმეთაგან მოკლილი თავის ვაჟთან ერთად ბერად აღიკვეცა და ღრმა მოხუცებამდე იცხოვრა ასე მყუდროდ. და ასე მშვიდად გაატარა მან თავისი დარჩენილი სიცოცხლე. იმეთა ორ წელიწადს.

მეთის სახელს ელირსა უღირსი ლეონი¹, რომლის სამშობლო იყო ისავრია, საიდანაც თვისი

¹ ლეონ (ლეონტიოსი) — ბიზანტიის კეისარი (უზურპატორი) 695—698 წწ.

ἐκεῖθεν δὲ μετακισθῆς μετὰ τῶν τεκόντων παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, μῆπω τῆς ἀρχῆς ἐξωθέντος, ἐν Μεσημβρίᾳ τῆ Ἰθρακικῆ πεποιήτο τὰς διατριβάς. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆς ἀρχῆς, εἶτα ἔκανερχομένου μετὰ Βουλγάρων εἰς τὸ τὴν βασιλείαν αὐτῆς ἀναλαβεῖν, ὁ Λέων ἀπαντήσας αὐτῷ δῶρα προσήνεγκεν. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθῆριον αὐτὸν ἀντίκα ἐτίμησεν, καὶ βασιλεύσας τὸ δεύτερον αὐτὸν ἠκραιώσατο.

Ἔἴτα ἔσταλτο παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἄλανοὺς συγκινήσεων αὐτοῦς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν, ἀποστάντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Οἱ γὰρ Ἄβασγοί¹, ὡς ὁ Καισαρεὺς Πρὸς Ἰστορίαν, ὄνομα ὁμοφύλοιον ἦσαν ὑπῆκοοι, τῷ μὲν κρατοῦντι τῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἡλίον μοίρας αὐτῶν, τῷ δὲ τῆς τετραμμένης πρὸς δύοντα. Καὶ ἄμφω δὲ τούτω τῷ ἀρχοντε ὑπὸ φιλοχρηματίας κακῶς ἐχρῶντο τῷ ἔθνει²: ὄσους γὰρ ἂν παῖδας ἐβρισχον ὠραίους, καὶ τὸ εἶδος καλοῦς, καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σώματος φύσιν δεξιούς, βίᾳ τῶν τοκέων ἀπέλκοντες καὶ τῶν παιδογόνων μορίων σιδήρῳ στερίσκοντες, ἐκείνους μὲν πολλῶν χρηματιῶν Ῥωμαίοις ἐπίπρασκον, περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐπτοημένοις αἰεί,

შვილებითურთ გადასახლდა შეფე იუსტინიანესთან მანამ, ვიდრე მას (ე. ი. იუსტინიანეს) შეფობიდან გადაავდებდნენ, და თრაქიის ქალაქ შესემბრიაში ცხოვრობდა. როდესაც იუსტინიანე სამეთოტახტიოდან ჩამოავდეს, იგი მოვიდა ბულგარელებთან ერთად და შეფობა დაიბრუნა; მაშინ მასთან მრავალი საჩუქრიოთ წარსდგა ლეონი. იუსტინიანემ მას სპათარის თანამდებობა უბოძა და მეორედ გამეფების შემდეგ² თავის [სახსნლემში] დააბინავა.

მაშინ ვაგზავნილ იქნა მის [ე. ი. იუსტინიანეს] მიერ [ჯარი] ალანებისაკენ აბაზგთა წინააღმდეგ, რომლებიც რომაელებთა მმართველობას გადაუდგნენ. აბაზგები, — როგორც პროკომი კესარიელი ამბობს, — ემორჩილებიან ორ თვისტომ [მთავარს], რომელთაგან ერთს უბერიოა ქვეყნის აღმოსავლეთი ნაწილი, ხოლო მეორეს დასავლეთი. ამ მთავრებს, ორივეს, ჩვეულებად პქონდათ საშინელი ვეცხლის მოყვარულობა. რომელ ბავშვსაც კი ნახავდნენ შესათერისს, სახით ლამაზსა და ტანით მოხდენილს, მათ ძალით წაართმევდნენ მშობლებს; სამშობიარო ჯირკვლებს რკინით უსამობდნენ და ყიდდნენ რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად და, ამრიგად, სა-

¹ შტრ. პროკომი კესარიელი De bello Gothico VIII, 3 (გეორგიკა II³, 133).

² იუსტინიანე II მეორედ გამეფდა 685 წელს.

τούς δὲ τούτων πατέρας εὐθύς ἔκτεινον, ἵνα μὴ ποτε μὴνύοντες διὰ τούς παῖδας βουλεύσωνται κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ παιῶν τεκεῖν ἀγαθὸν τὴν ἑψὶν δυστύχημα μέγιστον, τῆς τῶν παῖδων εὐπρεπείας ἀλλασσομένοις τὸν θάνατον. Καὶ οὕτω μὲν τοῖς Ἀβασχοῖς οἱ ἀφῶν προσεφέροντο ἄρχοντες.

Ἰουστινιανὸς δὲ ὁ πρῶτος σταίλας παρ' αὐτοῖς ἕνα τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις εὐνούχων σφίσις ὁμογενῆ πολλοὶ γὰρ περὶ τὰ Ῥωμαίων ἀρχεῖα τοιοῦτοι ἔτρεφοντο, ἀπέειπε τοῖς ἡγεμόσι: τῶν Ἀβασχῶν μηκέτι: μηδένα τὴν ἀρβενωπίαν ἐκτέμνεσθαι: βιαζόμενον¹ τελευτήσῃ γὰρ τὴν πρῆξιν αὐτοῖς εἰς κενόν, μηδανὸς Ῥωμαίων πρίσθαι: βουλευσόμενου τοὺς ἐκτομίας αὐτῶν. Τοῦτο τοῖς Ἀβασχοῖς ἀσμενέστατα προσεδέχοντο, καὶ τῆ ἐπιταγῆ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων θαρβήσαντες τοῦ λοιποῦ πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦτο τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν οὐχ ὑπέκυπτον, κἀκαίνοι δὲ πρὸς τὴν πρῆξιν ἦσαν νοθήστεροι. Εἶτα καὶ ἄμφω τοὺς αὐτῶν ἀρχηγούς καθελόντες ἤθελον βιωτέσθαι αὐτόνομοι. Μέχρι μάλιστα τότε καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας ἦσαν ἀμύ-

მუდამოდ ასაჭურისებდნენ; ხოლო რაც შეეხებდა მამებს, მათ მაშინვე ხოცდნენ, რათა ოდესმე შური არ ეძიათ შვილების გამო, არ განეზრახათ მათ წინააღმდეგ ამხედრება; ამიტომ აბაზგებში ლამაზი ბავშვის გაჩენა დიდი უბედურება იყო, სილამაზე ბავშვისა მამის სიკვდილს [მოახწავებდა]. ამიტომ აფხაზებმა ორივე მთავარი ჩამოაგდეს.

[აბაზგიაში]² იუსტინიანემ პირველად ვაგზავნა ერთი სასახლის ეფესუტაგანი (საჭურისთაგანი), რომელიც ტომით აბაზგი იყო³ (ასეთები რომაელთა სამეფო კარზე ბევრი იზრდებოდნენ) და უბრძანა აბაზგების მთავრებს არ დაესაჭურისებინათ ძალით არც ერთი მამაკაცთაგანი. ხოლო თუკი ასეთი საქმიანობა მათში კვლავ განმეორდებოდა, მაშინ ვერც ერთ რომაელს ვერ უნდა გაეხედია საჭურისთა ყიდვა. ამ გარემოებამ დიდი სიხარული გამოიწვია აბაზგებში, რომაელთა მეფის ბრძანებამ ისინი გაამხნევა; ხოლო მოპირდაპირენი (ე. ი. მთავრები) ამ ბრძანებას თუმცა არა ხალისით, მაგრამ მაინც დაემორჩილნენ. მაშინ აბაზგებმა ზემოდასახელებული ორი მთავარი გადააყენეს და მოისურვეს თავისთავალი ცხოვრება. ისინი

¹ ვეგერუს ისტორია IV, 22; ეფრემ მცირის „უწყება“ (ქრონიკები I, 53).

² ბონარას წყაროს (პროკოპი კესარიელის) მიხედვით ამ აბაზგს „ეფესუტა“ რქმევია სახელად (იხ. ვეოტიკა II, 104).

ητοι, ἄλση δὲ καὶ ἕλας ἐσέβοντο καὶ τὰ θένδρα τοῦτοις ἐξ ἀφελείας βαρβαρικῆς εἰς θεοὺς ἐνομίζοντο. Ἰουστινιανὸς δὲ μεταθεῖναι σφᾶς πρὸς εὐσέβειαν σπουδασμα εἶθετο, καὶ στείλας παρ' αὐτοῖς ἱεροὺς ἄνδρας, ὁ: αὐτῶν εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοὺς μετήνεγκε τοῦ θεοῦ. Ἔπειτα καὶ θεῖον ἐν Ἀβασγοῖς τῆς Θεοτόκου εἰδείματο τέμενος καὶ ἱερεῖς ἐγκατέστησε, καὶ οὕτως εἰς ἦθη τὰ τῶν χριστιανῶν αὐτοὺς μετήγαγεν ἐκ τῶν πάνυ βαρβαρικῶν.

მღვდელთ-მსახურნი და, ამგვარად, იქცა ქრისტიანულ ტომად.

Ἐντεῦθεν ὑπ' οὐδενος ἀρχομένων τῶν Ἀβασγῶν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ἐστελλον ἀρχοντας, καὶ ὑπ' ἐκείνων αὐτοῖς διητώοντο τὰ πραγματά. Χωρησάντων δὲ τῶν στελλομένων εἰς ἀδικίας καὶ τυραννικώτερον χρωμένων αὐτοῖς, θείσαντες μὴ πάντη δουλωθῶσι Ῥωμαίους, ἀφίστανται καὶ οὐκέτι δέχεσθαι: ἀρχοντα Ῥωμιῶν ἐβούλογο.

არ დაემორჩილებოდნენ და ვადაუდგებოდნენ რომაელებს და არც ერთ არქონტს რომაელებისას არ

Διὰ τοῦτο τίσασθαι θέλων αὐτοὺς ὁ βίνότημος Ἰουστινιανὸς στέλλει τὸν σπαθάριον Λέοντα πρὸς τοὺς Ἀλανοὺς, ὅς: Ἀλβανοὺς ὁ Προκόπιος γράφει, χρήμασι πλείστοις κατὰ τῶν Ἀβασγῶν ἐμύρων ὄντων αὐτοῖς, ὅπλί-

მანამდე ქრისტიანულ წესებს არ იცნობდნენ და თავყვანს სცემდნენ ქალებსა და ხეებს, რომლებიც ბარბაროსული გულუბრყვილობის გამო ღმერთებად მყავდათ წარმოდგენილი. იუსტინიანემ მოაქცია ისინი და შეუცვალა [ურწმუნობა] კეშმარიტი ღვთის რწმენით, გაგზავნა მათში წმინდა კაცები, რომელთა მიერ მათ (ე. ი. აბაზგებმა) იცნეს ღმერთი. ამის შემდეგ აბაზგის საღვთო ქალაში აშენდა ღვთისმშობლის ტაძარი, დადგენილ იქნენ უალრესად ბარბაროსული ტომი

ამიერიდან აბაზგების არც ერთი მმართველი ადგილობრივად არ ინიშნებოდა, იქ რომაელთა მეფეები გზავნიდნენ არქონტებს და უკანასკნელნიც მეფეთა კარნახით მართავდნენ [სახელმწიფო] საქმიებს. თუკი [რომელიმე] გაგზავნილთაგანი უსამართლოდ მოიქცეოდა, და ხალხს ტირანულად მოეპყრობოდა, [მაშინ აბაზგები] შეშინდებოდნენ, ისურვებდნენ.

ამიტომ აბაზგების დასასჯელად ცხვირმოჭრილმა იუსტინიანემ¹ აბაზგის მეზობლად მცხოვრებ ალანების შესაიარაღებლად დიდძალი ფულით გაგზავნა სპათარი ლეონი; აბაზგიაში ლეონმა მრავალი წელი დაჰყო

¹ იუსტინიანე II (685—695). შტრ. გეოგრაფია IV, 1. გვ. 106.

σαι τούτους βουλόμενος. Ἐκεῖ
ταῖσιν ὁ Λέων γενόμενος, καὶ
συχνοὺς διατρίψας ἐνιαυτούς, ὁψὲ
καὶ μόλις ἐπανελήλυθε, μήτε τὸν
Ἰουστινιανὸν εὐρηκῶς, ἀνήρητο
γάρ, μήτε μὴν τὸν Φιλιππικόν,
καθήμετο γὰρ πηρωθεῖς, ὡς
εἴρηται, καὶ τὰ θυμιατὰ, πρόσεσιν
οὖν Ἀρτεμίου βασιλεύοντι τότε.
Ὁ δὲ καὶ προσήκατο αὐτὸν εὐμε-
νῶς, καὶ στρατηγὸν τοῦ τῶν Ἀνα-
τολικῶν προεχειρίσατο θέματος.

XV, 4. Ἦδη δὲ τὸν υἱὸν
αὐτοῦ Κωνσταντίνου τελούντος
εἰς μείρακας, ζεύγυσιν αὐτῷ
γαμητὴν τὴν θυγατέρα Χαγάνου
τοῦ τῶν Σκυθῶν ἡγεμονεύοντος,
ἰαπτίσας αὐτὴν καὶ ὀνομάσας
Εἰρήνην, ἦτις οὐ συνυπήχθη τῆ
τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίᾳ, ἀλλὰ μυη-
θεῖσα τὸ δόγμα τὸ εὐσεβὲς ἔμει-
νεν ἀμειάτρεπτος. Σεισμοὶ δὲ
συμβεβηκότος σφοδρῶς κατὰ τὸ
Βυζάντιον γὰρ τε πολλοὶ καὶ
οἰκίαι συνέπεσον καὶ πληθοὺς
ἀνθρώπων συγκέχαστο τοῖς συμ-
πτώμασιν.

[მაშინ წაიქცა აგრეთვე არკადის სვეტი ქსეროლოფში (ἐν τῷ
τοῦ Ξηρολῆφου) რომ იყო აღმართული, თეოდოსე დიდის ძეგლი —
ოქროს ნავთსადგურში, დაინგრა ქალაქის ზღუდე ხმელეთის მხრივ,
ქალაქი ნიკომედიისა და მითვინიის დედა-ქალაქი ნიკეა].

XV, 13. Τῆς Εἰρήνης δὲ μο-
ναρχησάσης, ὡς λέλεκται, οἱ

და როცა ძლივ-ძლივობით, დი-
დის დაგვიანებით უკან დაბრუნ-
და, ვერც თესტინიანე ნახა¹
(უკვე მკვდარი იყო)², ვერც ფი-
ლიპიკე (როგორც ვაქციოთ იგი
თვალეშის დათხრის დროს გარდა-
იცვალა)³ და მას (ე. ი. ლეონს)
მეფედ დახვდა არტემი⁴, რო-
მელმაც ის გულთბილად მიიღო
და მთელი აღმოსავლეთის სტრა-
ტეგოსად დანიშნა.

როდესაც უკვე მისი ძე კონ-
სტანტინე სრულწლოვანი გახდა,
მას ცოლად შერთო სკვითთა
შთავრის, ხაგანის, ქალიშვილი,
რომელიც მონათლეს და სახელად
ირინე დაარქვეს. მაგრამ ხომ
ცნობილია ადამიანის მისწრაფე-
ბა ცუდისა და თვალთმაქცობი-
სადმი? ირინე თუმცა მოინათლა
[გარეგნულად], მაგრამ სინამდვი-
ლეში ურწმუნოდვე დარჩა. საში-
ნელი მიწისძვრა დაატყდა თავს
ბიზანტიონს, მრავალი ეკლესია და
საცხოვრებელი სახლი დაინგრა
და ბევრი ხალხი მოყვა ნანგრე-

ირინეს მეფობის დროს⁵, რო-
გორც ითქვა, დედოფლის მახ-

¹ შტრ. გეორგიკა IV, 1, გვ. 113.

² იუსტინიანე II გარდაიცვალა 695 წელს (გამეფდა 685 წ.).

³ ფილიპიკე, ბიზანტიის კეისარი (711—713).

⁴ არტემი, იგივე ანასტასი, ბიზანტიის კეისარი (713—716).

⁵ ირინე—ბიზანტიის დედოფალი (797—802).

ἀνδράδελφοι αὐτῆς· καθειργμένοι τυγχάνοντες, ἰδυνήθησαν τῇ Μεγάλῃ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ, παρά τινων νεωτεριστῶν πρὸς τοῦτο ἀναπεισθέντες. Ἄετιος οὖν ὁ εὐνοῦχος, μέγα τότε παρά τῇ βασιλίᾳσιν δυνάμενος, ἀπελθὼν καὶ πίστει αὐτοῖς παρασχὼν ὡς οὐδὲν δεῖνδον πείσονται, ἐξήνεγκε τῆς ἐκκλησίας αὐτοὺς καὶ εἰς Ἀθήνας ἀπήχθησαν ὑπερόριστοι. Κάκει διαγόντων αὐτῶν, τινὲς τῶν τῆς Ἑλλάδος προσήλιθον τῷ ἀρχοντι τῶν Σθλαβικῶν ἔθνων, θεόμενοι αὐτοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς καὶ ἕνα προχειρίσασθαι βασιλέα, καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων. Μηνυθέντος δὲ τοῦτο τῇ βασιλίδι, προσταξεί ἐκείνης ἀπετυφλώθησαν ἅπαντες. ამბავი დედოფალმა, ვასცა ბრძანება მაზლთა დაბრმავების შესახებ.

Ὁ δὲ τῶν Φράγγων ἀρχηγὸς Κάρουλος βασιλεὺς Ῥωμαίων παρὰ τοῦ πάπα Λέοντος, ὡς εἴρηται, ἀναγορευθεὶς, πρέσβεις ἐπέμφε πρὸς τὴν Εἰρήνην, ζητῶν συζευχθῆναι αὐτῇ κατὰ συμβίωσιν γαμικῆν. Καὶ οὐδ' ἐκείνη τοῦτο ἀβούλητον ἔδοξε, καὶ γέγονεν ἄν, εἰ μὴ ὁ ἔκτομίαις Ἄετιος παραδυναστεύων πᾶσαν ἐκίνησε μηχανὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσθῆναι τὴν συζυγίαν. Οὗτος γὰρ μέγα δυνάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις, τὴν οἰκεῖον ἑμαίμιονα Λέοντα ἀξιώσαι τῆς βασιλείας διὰ μελέτης πεποιήτο, ὅς δὲ Λέων διὰ σπουδῆς τοῦ Ἄετιου μόνος αὐτὸς

ლები დაპატიმრებულნი იყვნენ და მათ შესძლეს დიდ ეკლესიაში თავის შეუარება ვილაც მუამბოტეების წაქეზებით. საჭურისი აეტი, რომელიც მაშინ დედოფლის მიერ განდიდებული იყო ფრიად, მივიდა მათთან (ე. ი. ირინეს მამულთან) და ფიცით მიიხდო ისინი, რომ ცუდს არას შეამთხვევდა, გამოიტყუა ეკლესიიდან და ათენში გადასახლა. და როდესაც ისინი ათენში იმყოფებოდნენ, მათთან მივიდა ერთი ელადის არქონტთაგანი, ტომით სლავი, რომელსაც ძმებმა სთხოვეს იქიდან მათი გაყვანა, ერთი მათგანის გამეფებისათვის ხელისშეწყობა და სატახტო ქალაქისაკენ მათთან ერთად გამგზავრება. გაიგო თუ არა ამ შეთქმულების

ფრანგთა არხეგოსმა კარულოსმა, რომელიც როგორც ითქვა, პაპის ლეონტის დახმარებით რომელთა მეფე გახდა, ელჩები გაუგზავნა ირინეს და ითხოვა მისთან შეუღლება, მისი ცოლად შერთვა [კანონიერო] ქორწინებით. საჭურისმა აეტიმ, რომელიც [სინამდვილეში] სახელმწიფოს თანამმართველი იყო, ეს ამბავი არასასურველ მოვლენად მიიჩნია და ყოველგვარი მანქანება აამოწრაფა, რომ ქორწინება არ შემდგარიყო. აეტი იყო ერთ-ერთი უმძლავრესთაგანი სახელმწიფოში; მისი მეცადინეობით მიიღო მეფობა ლეონმა, რომელ-

στρατηγός Θράκης καὶ Μακεδονίας προῦβέβλητο· ὁ δὲ γὰρ Ἄετιος τῶν ἑρῶν ἤρχε θεμάτων τοῦ Ὀψικίου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν. **შემდეგ აეტი შეიქმნა ოქსიკონისა აღმოსავლეთში.**

XVII, 7. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰς τῶν ἀποστασιῶν φροντίδας ἀποφορτισάμενος ἐπὶ τὴν Θράκην ἐξῆει, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην ἐφοίτησε, τῷ περιωνύμῳ μάρτυρι ἀνθομολογούμενος. Καταλείψας δ' ἐκεῖ στρατάρχην τῶν ἐπισήμων μετὰ βαρείας δυνάμεως, ἵνα κωλύῃ τὰς τοῦ Σαμουήλ ἐκδρομὰς, ἐπάνεισι πρὸς τὴν Βύζαντος, καὶ εἰς Ἰβηρίαν ἀπήει, κληρονόμος καταλειφθεὶς παρὰ τοῦ κουροπαλάτου Δαβὶδ θανόντος τῆς ἐκείνῃ διαφερούσης ἀρχῆς. Ἐνθαπερ γεγონῶς καὶ τῆς καταλειφθείσης αὐτῷ χώρας ἐπιλαβόμενος, καὶ τὸν τοῦ Δαβὶδ ἀδελφὸν τὸν Γεώργιον τῆς ἐνδοτέρας Ἰβηρίας ἡγεμονεύοντα παρασκευάσας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ τοῖς ἰβήσις ἀρκεῖσθαι· καὶ δεμηρον τὸν ἐκείνου παῖδα λαβών, ἐπὶ Φαινίκην ἐχώρησε, καὶ τὸν τε τῆς Τριπλίσεως ἀρχόντα καὶ τὸν τῆς Δαμασκού καὶ τὸν τῆς Τύρου καὶ Βηρυτοῦ, κατὰ συνθήκας τῆ πρὸς τῆ Δάφνῃ Ἀντιοχείᾳ ἐπίοντας καὶ κακοῦντας· τὰ ἦν' αὐτήν,

საც იგი ნათესავადაც მოხვედებოდა; სამაგიეროდ ლეონმა ის დანიშნა თრაკიისა და მაკედონიის სტრატეგოსად: ხოლო და ანატოლიკის თემების უფროსი

ხოლო როდესაც მეფე [მასილი]¹ შეამბოხეთა ტვირთისაგან განთავისუფლდა [იგულისხმება მარდა ფოკას და მარდა სკლეფროსის შეთანხმებული ამბონების ჩაქრომა, რაც მარდა ფოკას მოულოდნელმა სიკვდილმა დააჩქარა მ. კ.], თრაკიისაკენ გაემგზავრა, თესალონიკეში არსებული ყველა ცნობილი მოწამის საფლავი მოიხილა და მაღლი შესწირა. თესალონიკეში მან დასტოვა კარგი (სახელგანთქმული) სტრატეგოსი დიდძალი ჯარით, რათა მათ შეეფერხებინათ სამუელის ვამოხდომები (თავდასხმები), დაბრუნდა ბიზანტიონში და აქედან გაემართა იბერიისაკენ. იმ დროს უკვე გარდაცვლილი დავით კურაპალატის მიერ დატოვებული მემკვიდრეობის სადაო საკითხების მოსაგვარებლად. აქ ყოფნისას იგი დაეფულა ყველა იმ დატოვებულ ადგილებს, უშინავანესი იბერიის მთავარს დავითის ძმას გიორგას², წინადადება მისცა დაწყნარებულიყო და თავისი სამფლობელოთი

¹ მასილი II, ბიზანტიის კეისარი (976—1025).

² გიორგი I იყო არა დავით კურაპალატის ძმა, არამედ ბაგრატ III-ისა (975—1014) ძე.

ἀνέστειλε καὶ δοῦλωσιν Ῥωμαίοις
τηρεῖν ἀνέπεισε, καὶ ἐμήρους καὶ
τούτων λαβῶν ἐπανέζησεν. Ἄλλὰ
ταῦτα μὲν εἶχον οὕτω.

სიძველეს და დონად მონად
ტყროსისა და ბერიუთის მთავრებს, რომელთაც ხელშეკრულება
დაერღვიათ და ანტიოქიაში არსებულ დაფნესათვის თავის მხრივ
ვნებდა მიუყენებინათ, შეებრძოლა, რომელთა მორჩილების ქვეშ მოაქ-
ცია. მათგანაც მძევლები წაიყვანა და უკან გაბრუნდა. აი, ასე მოხდა ეს.

XVII, 9. Εἶτα κατὰ Ἀβασ-
γίας ἐκστρατεύει ὁ βασιλεὺς, τοῦ
ταύτης κρατοῦντος παρασπονδή-
σαντος. Ἐκεῖ δὲ τούτου γερονό-
τος: ἐπισθεν ἀποστατοῦσιν ἔτε
Ξεφίας καὶ Νικηφόρος ὁ υἱὸς
Βάρδα τοῦ Φωκά οἱ πατρίχιοι,
ἀλλὰ ταχέως ἢ τούτων ἐσβέσθη
ἀποστασία, τοῦ μὲν Ξεφία τὸν
Φωκᾶν ἀνελόντος, αὐτοῦ δὲ συλ-
ληθφέντος καὶ θεσμίου ἀπαχθέν-
τος εἰς τὴν τῶν πόλεων βασι-
λευσύσων. Ἄρτι δὲ τὰς περὶ τῆς
τυρανίδος ταύτης φροντίδας ὁ
βασιλεὺς ἀποσκευασάμενος συρ-
ρήγηται τοῖς Ἀβασγοῖς, καὶ
μάχης ἰσχυρᾶς γενομένης ἐπεσον
πολλοὶ ἀμφοτέρωθεν καὶ ἦν ἰσόρ-
ροπος ὁ ἀγών. εἶτ' αὐτῆς κροτη-
θέντος πολέμου νικῶσι Ῥωμαῖοι,
καὶ ἔτε τῶν Ἀβασγῶν ἡγεμῶν
Γεώργιος εἰς τὰ τῆς Ἰβηρίας
ἀπέδρα βαῦντερα, καὶ μετὰ βρα-
χὺ σπονδὰς αἰτήσας ἐξέστη τῷ
βασιλεὶ χώρας ἑπύστης ἔτε αὐτο-
κράτωρ ἐβούλετο, εἰς ἑτηρεῖαν

დაქმაცოთილებულიყო, მძევლად
წამოიყვანა მისი ძე (ე. ი. ბაგ-
რატი IV) და ფინიკიისაკენ გა-
ემგზავრა. ტრიპოლის, დამასკო-

სი, ტყროსისა და ბერიუთის მთავრებს, რომელთაც ხელშეკრულება
დაერღვიათ და ანტიოქიაში არსებულ დაფნესათვის თავის მხრივ
ვნებდა მიუყენებინათ, შეებრძოლა, რომელთა მორჩილების ქვეშ მოაქ-
ცია. მათგანაც მძევლები წაიყვანა და უკან გაბრუნდა. აი, ასე მოხდა ეს.

მერმე აბაზგის წინააღმდეგ
გაილაშქრა მეფემ იმიტომ, რომ
მისმა მპყრობელმა (ე. ი. გიორგი
I-მა) დაარღვია [მიზანტეასთან
დადებული] ხელშეკრულება. მისი
იქ ყოფნის დროს ამზობება მო-
აწყეს ქსიფიამ² და ნიკიფორემ,
ბარდა ფოკას ძემ, რომლებიც
პატრიკიოსები იყვნენ, მაგრამ ეს
შეთქმულება სასწრაფოდ იქნა
ჩაქრობილი იმიტომ, რომ ქსი-
ფიამ მოკლა ფოკა, ხოლო
თვით ქსიფია შეპყრობილ იქმ-
ნა და შებოქცილი მიიყვა-
ნეს სამეფო ქალაქში (ე. ი.
კონსტანტინეპოლში). იმ დროს
როდესაც მეფე სახელმწიფოსა-
თვის ამ საზრუნავში იყო, აბაზ-
გებმა დაიწყეს შეტევები და ამ
ფიცხელ ომში ბევრი ამოწყდა
ორივე მხრიდან, იბრძოდნენ ერთ-
ნაირი თავგამოდებით, მაგრამ
ამჯერადაც ომში გამარჯვება
ხვდათ რომაელებს და აბაზგის
მთავარი გიორგი შიდა იბერიი-
საკენ გაიქცა; მცირე ხნის შემ-

¹ ბასილი II-მ მძევლად წაიყვანა ბაგრატი IV 1023—1024 წწ. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველთა ვრის ისტორია II³, 134).

² ქსიფისა და ფოკას დამარცხება უნდა მომხდარიყო 1023 წლის მახლობლად.

παρασχών Παγκράτιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα θιανύσας ὁ βασιλεὺς ἐπανέβλεψεν.

იოანეზდა და მძევლად მისცა თვისი ძე—ბაგრატი. აი ასე მოაგვარა საქმე და მძიმე უღელი მოიხსნა ქელიდან მეფემ.

XVII, 11. Τοῦ μέντοι τῆς Ἀβασγίας ἡγεμονεύοντος Γεωργίου θιανόντος ἡ τούτου σύζυγος σπονδὰς ἐζήτησε καὶ σύνοικον τῷ υἱῷ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς τε σπονδὰς ἀνεκαίνισε καὶ τὴν παιδὶα Βασιλείου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν Ἐλένην νύμφην εἰς Ἀβασγίαν ἀπέστειλε, τὸν γυμφίον Παγκράτιον κουροπαλάτην τετιμηκώς.

XVII, 14. Παγκράτιος δὲ ὁ ἄρχων Ἀβασγίας, ἣ τὴν εἰκειαν ἀνεφίαν ὁ βασιλεὺς ἡρμόσατο Ῥωμανός, τὰς τε πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς ἔλυσε καὶ ὧν παρεχώρησε πρὶν Ῥωμαίοις φρουρίων καὶ πόλεων ἐπέλαβeto πάλιν, ὡς τάχα δίκας Ῥωμαίους πραττόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ θείου τῆς αὐτοῦ ἡμευνέτιδος.

დეგ გიორგიმ ითხოვა ზავი, და უთმო თვითმპყრობელს ყველა ის ქვეყნები, რომლებსაც იგი მოითხოვდა და მძევლად მისცა თვისი ძე—ბაგრატი. აი ასე მოაგვარა საქმე და მძიმე უღელი მოიხსნა ქელიდან მეფემ.

ვინაიდან მაშინ აბაზგიის მთავარი გიორგი მომკვდარიყო, მისი მეუღლე ეძიებდა ზავსა და საცოლეს თავისი ვაჟისათვის¹. მეფემ ზავი განუახლა, და თავისი ძმის ბასილის ქალიშვილი ელენე აბაზგიაში გაგზავნა დედოფლად და მისი საქმრო ბაგრატი კურანალატობის პატივში აიყვანა².

ხოლო აბაზგიის მთავარმა ბაგრატმა, რომელიც მეფე რომანოსის³ მოკეთე და ნათესავი იყო, რომაელებთან დადებული ზავი დაარღვია, რომაელებმა აღმოსავლეთის ციხეები და ქალაქები კვლავ სწრაფად დაიბრუნეს უკან იმიტომ, რომ სიძარტლე მეფისა⁴ და ღვთისნიერი დედოფლის მხარეზე იყო.

¹ სკილიცე-კედრენეს მიხედვით გიორგი I-ის მეუღლეს (გ. ი. მარიამ დედოფალს) მეუღისთვის (ბასილი II-ისათვის) გაუგზავნია ელენე საჩუქრებით და უთხოვდა ზავი და მშვიდობა და საცოლედ ბაგრატ IV-ისათვის (ჟ ბე თბისთ სწოიკოვ სრბსვის εἰς βσιλβια στείλασα μακτὰ δόρου σπονδὰς τε εἰρηνακὰς ἐζήτηι καὶ τῷ υἱῷ τῆς υἱῷ Παγκρατίῳ τῆς σνοιουήσουσας).

² ბაგრატ IV-ის დედა, მარიამ დედოფალი, ბიზანტიაში წავიდა, ქვეყნისთვის ზავი ითხოვა, შეიღს კუროპალატობა მოუპოვა და ცოლი მოჰგვარა 1029—1030 წწ. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, *op. cit.* II³, 137). ამ დროს ბიზანტიაში მეფობდა რომანოს III არტირი (1028—1034) მის ცოლთან ზოიასთან (1028—1050) ერთად.

³ რომანოს III (არტირი) ბიზანტიის კეისარი, უფრო სწორად თანამმართველი დედოფალ ზოიასთან ერთად (1028—1034).

⁴ ივლისხმება ბიზანტიის იმპერატორი კონსტანტინე VIII (1025—1028) და მისი ლაშქრობა სატართელოში 1028 წელს (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, II³, 135).

XVII, 25. Καὶ ὁ τῷ Διπα-
ρίτῳ θυνάστῃ μοίρας τῶν Ἰβή-
ρων τυγχάνοντι ἐπέστειλε συνελ-
θεῖν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐπαρη-
ξαι κατὰ τῶν Τούρκων. Τῶν
Τούρκων δὲ ἐπιστάντων ἦδη, οἱ
Ῥωμαῖοι πολεμήσαι σφίσι οὐκ
ἔκριναν, εἰ μὴ ἐνωθεῖεν κατὰ
τὴν βασιλικὴν ἐντολὴν καὶ τοῖς
Ἰβήρσι. Ἀτρεμόντων δὲ τῶν
στρατιωτῶν, μὴ θυνάμενος αὐτοῖς
ὁ Ἀλῆμ συμβαλεῖν εἰς δόχρωμά
τι προσκαθημένοις, ἔπεισεν τῷ
Ἄρτζε, κωμόπολις δ' ἦν τοῦτο
πληθὺς δ' ἐνόηκε αὐτῷ ἴν' οὕτως
εἴποιμι, καὶ ἀριθμὸν ὑπερβαίνου-
σα, ἔμποροι δ' ἦσαν οἱ ἄνθρω-
ποι, καὶ πλοῦτος ἦν αὐτοῖς πε-
ριττός. Ὡς γοῶν ἀτειχιστον τὴν
κωμόπολιν ἐξ ἐφόδου ἔλειν αὐτὴν
οἱ βάρβαροι ἤλπιζον, ἀλλ' ἔργω-
σαν παραβουκολούμενοι ταῖς ἐλπί-
σιν, ἐπέπερ ταύτην προσέβαλον.
სეზი იმედოვნებდნენ, რომ მას
ჩაოგდებდნენ ხელში; ეს ამბავი მოხერხებით გაიგეს და არქეს თავს
დაესხნენ.

Ταῖς γὰρ διόδοις ἕλας ἐπα-
γαγόντες οἱ ταύτης κάτοικοι, καὶ
ταύταις αὐτὰς ἀποφράξαντες, ἐκ
τῶν ὀσμάτων βραχίλον τοὺς ἐναν-
τίους καὶ ἀνήρουν κολλοῦς, καὶ
τοῦτο ἐπ' ἡμέραις ἐγίνετο ἔξ.
Ὡς δ' ἔργω ὁ τῶν Τούρκων
στρατηγὸς ὁ Ἀλῆμ ἐρρωμενέστα-
τα τοὺς Ἄρτζηνοὺς ἀντεχομένους
καὶ πολιορκίᾳ ῥᾶστα μὴ ἄλω-
τοὺς, πυρὶ τῶν ἀνδρῶν περιγε-
νέσθαι δὲ ἔργωκεν αὐτίκα τοῖσιν

და მას შემდეგ რაც ლიბა-
როტმა დიდი ნაწილი იბერიისა
ივდომ ხელთ, ვაგზანა რომაელ-
თა მიმართ [მოციქულები] და
დახმარება აღუთქვა თურქთა წი-
ნააღმდეგ ბრძოლაში. თურქებმა
ჯარი იღვა ერთ ადგილას და
რომაელები მათთან შებრძოლე-
ბას ვერ ბედავდნენ მანამ, ვიდრე
მათ, მეფის ბრძანებისაებრ, არ
შეერთდებოდა იბერიელთა ჯა-
რი. ვინაიდან რომაელთა სან-
ხედრო ნაწილები უმოძრაოდ
იდგნენ, აღიშმა ვერ შესძლო
თავს დასხმოდა იმ ნაწილებს,
სადაც ისინი იყვნენ გამაგრებულ-
ნი და ამიტომ გაემართა არქე-
საკენ; ეს იყო დაბა, ასე ვთქვათ.
მრავალრიცხოვანი მოსახლეო-
ბით, რიცხვკარბი; ვაქრები იყ-
ნენ იქაურები და ქონებაც აუარე-
ბელი ჰქონდათ. ხოლო ვინაიდან
დაბა დაუცველი იყო, ბარბარო-
გაუქობრებლივ, გზად ჩავლით,
დაბის მცხოვრებლებმა ხეები

მოზიდეს, შესასვლელი გზები ჩა-
ხერგეს, სახლებიდან ესროლნენ
მტერს და ბევრიც ამოეღოტეს.
ასეთი ბრძოლა წარმოებდა ო-
დლის განმავლობაში. შეიტყო თუ
არა თურქთა მხედართმთავარმა
აღიშმა არქელების მეღვარი თავ-
დაცვის შესახებ, დარწმუნდა,
რომ ალყის შემორტყმით მიზანს
ადვილად ვერ მიაღწევდა და გა-
დაწყვიტა ცეცხლით დაენარცხე-

ἀνηπτο τούτο καὶ τοὺς οἰκίμασι
ὑπεβάλλετο. Ὁ; δ' ἐξήρθη παν-
ταχόθεν πυρκαϊά, τρέποντα: μὲν
οἱ ἐγγύρωιοι, οἱ δὲ βάρβαροι κρα-
τοῦσι τῆς κωμοπόλεως καὶ πολλὸν
ἐν αὐτῇ χρυσὸν καὶ ἄλλον πλου-
τὸν εὐρήκασιν, ὅσοι μὴ κατηγά-
λωτο πυρὶ.

Ἐντεθέναι αὐτῶν κατὰ τῆς
Ῥωμαϊκῆς ὠρμήκασ: στρατιᾶς.
Ἦδη δὲ Λιπαρίτου σὺν τοῖς
Ἰβηροι παραγεγονότος, συμβολή
τῶν στρατευμάτων ἐγένετο περὶ
βουλυτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλιῖμ καὶ
Χοροσάνης, ἕτερος δ' οὗτος ἦν
στρατηγός τῶν βαρβάρων, μετὰ
τῶν ὑπ' αὐτοῦς τραπέντες ἐνέκ-
λιναν εἰς φυγὴν, καὶ σφαῖ οἱ
ἀντιτεταγμένοι Ῥωμαῖοι μέγρι
πύρρῳ νυκτῶν κατεδίωκον.

Ὁ δὲ Λιπαρίτης κατ' ἄλλο
κίρας μαχόμενος ἐάλω τοῖς ἐναν-
τίοις. Ὁ; δ' ἐπαύσαντο τῆς διώ-
ξεως οἱ Ῥωμαῖοι, τὸν Λιπαρίτην
προσέμενον, μὴ εἰδότες δὲ περὶ
ἔκλεινον συμβέβηκεν. Ἐν τοσοῦτω
δὲ τις αὐτοῖς ἀγγέλλει: τὸν Λιπα-
ρίτου τὴν ἄλωσιν, καὶ ὅτι λαβόν-
τες αὐτὸν οἱ ἐλόντες ἀπίασιν σὺν
σπουδῇ. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι
ταχὺτα μαθόντες ἐν ἀθύρματι
ἦσαν.
სასწრაფოდ გავზავნის [ამბავი]. რომელები ამის გაგებით
ძალზე ნაწყენი დარჩნენ.

ბინა მცხოვრებნი; ამრიგად, და-
უყოვნებლივ აანთეს ცეცხლები
და სახლებს დააყარეს. როცა
ყველგან გაჩნდა ცეცხლის კერე-
ბი, ადგილობრივი მცხოვრებნი
გაიქცნენ და ბარბაროსებმა ხელთ
იგდეს დაბა, აუარებელი ოქრო
და სხვა სიმდიდრე იპოვეს, რაც
კი ცეცხლს არ გაენადგურებინა.

აქედან კვლავ რომაელთა ჯა-
რის წინააღმდეგ გაემართნენ
[ბარბაროსები]. უკვე ლიპარიტის
მოსულთა იბერიელთა ჯარით,
შეტაკება [მოწინააღმდეგე] ჯარე-
ბისა მოხდა სალამოს უამს. აღიმ-
მა და ხოროსანმა (ეს ბარბაროსთა
მეორე მხედართმთავარი იყო) ამის
გამო პირი იბრუნეს ვასაქცევად
და რომაელთა რაზმებმა მათ
სდიეს მანამ, სანამ ძალზე არ
დაბნელდა.

ხოლო ლიპარიტი, რომელიც
მეორე ფრთაზე იბრძოდა, მტრე-
ბის მიერ იჭმნა დატყვევებული¹.
როდესაც რომაელებმა [ბარბარო-
სების] დევნა შეწყვიტეს, ლიპა-
რიტს დაელოდნენ, მაგრამ ვერა-
ვინ ნახეს ისეთი, რომელიც ლი-
პარიტს შეხვედროდეს. ამ მდგო-
მარეობაში რომ იყვნენ, ერთმა
[პიროვნებამ] აუწყა მათ ლიპარი-
ტის დატყვევება, ხელში ჩაგდება
და მტერთა მიერ მისი [შემორ-
კილი]

¹ ლიპარიტის დატყვევება თურქთა მიერ მოხდა 1048 წ. (იხ. ივ. ჯავახი-
შვილი II, 145 და Cedrenus II, 575—580).

Οἱ βάρβαροι δὲ τῷ Σουλτάν τὸν Αἰπαρίτην ἐκόμισαν. Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς μαθὼν τοῦ Αἰπαρίτου τὴν ἄλωσιν, πέμπει πρὸς τὸν Σουλτάν, ἐλευθερίας ἀξιώσας τὸν Αἰπαρίτην ζητῶν, καὶ λύτρα τοῦτου πέμψας πολλὰ καὶ θῶρα δὲ τῷ Σουλτάν, καὶ σπονδὰς μίσην Ῥωμαίων καὶ Τούρκων ζητῶν γενέσθαι. Ὁ δὲ Σουλτάν τὸν μὲν Αἰπαρίτην θῶρον στέλλει, τὰ δὲ γε λύτρα πάντα τῷ ὑπὲρ οὗ ἐπαπόμφευσαν δέδωκε, καὶ μηκέτι ὄπλα κατὰ Τούρκων ἔρροσθαι παρηγγύησεν. Ἐκπέποιμεν δὲ κάκεινος πρέσβυν πρὸς βασιλέα, ὃν ἐκάλουν ἐκείνοι σερίφην. (ὅντος δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὅπερ πάλαι ἦν παρ' ἡμῖν ὁ λεγόμενος σύγκελλος· ὡς γὰρ ὁ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου θιανόντος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἀντικαθίστατο, οὕτω καὶ ὁ σερίφης τοῦ Χαλιφᾶ φθαρέντος ἐκείνος τὸν τελευτήσαντα διαδέχεται.

დაცვალებდეს შემდეგ გარდაცვლილის შოვალეობას ასრულებდა.

Κίσελθὼν οὖν εἰς τὴν μεγαλόπολιν ὁ σερίφης καὶ εἰς ἑμίλιαν τῇ κρατοῦντι ἑλθὼν καὶ ἑμιλήσας ὑπερηφάνως φόρους τε τελεῖν ἀπαιτῶν τῷ Σουλτάν, ἀπέπεμψε.

ბარბაროსებმა ლიპარიტი სულტანს¹ მიჰგვარეს. მაგრამ შეჟემ (ე. ი. კეისარმა) შეიტყო თუ არა ლიპარიტის დატყვევება, კაცები გაუგზავნა სულტანს დიდი გამოსასყიდი თანხითა და საჩუქრებით, ითხოვა ლიპარიტის განთავისუფლება და რომაელებს და თურქებს შორის ზავის დადება. სულტანმაც თავის მხრივ ლიპარიტის ხელით საჩუქარიც გაუგზავნა მეფეს და მისთვის გაგზავნილი თანხაც უკან დაუბრუნა და ბრძანება ვასცა, რომ არც ერთ თურქ ჯარისკაცთაგანს მისთვის ხელი არ ეხლო. და იქიდან (ე. ი. თურქებიდან) გამოგზავნილ იქნა მეფის მიმართ უხუცესი, რომელსაც სერიფუს ეძახიან; ეს არის იმათი ისეთივე [მოხელე] უძველეს დროიდან, როგორცია ჩვენში სინკელოზი. და როგორც სინკელოზი პატრიარქის სიკვდილის შემდეგ მის ადგილს დაიჭერს, ასევე სერიფიც — ხალცდას გარ-

გამოემართა სერიფი დიდი ქალაქისაკენ (ე. ი. კონსტანტინეპოლისაკენ), მეფის სანახავად მოვიდა, წარუდგინა მას დიდი გადასახადი, სულტანი რომ ითხოვდა [რომაელებიდან], და უკან გაბრუნდა.

¹ სულტან ტოღრულბეგს მიჰგვარეს ლიპარიტი 1048 წელს. კონსტანტინე IX-მ, ბიზანტიის კეისარმა (1042—1054) საჩუქრები და ფული გაუგზავნა სულტანს და 1051 წელს ლიპარიტი განათავისუფლეს (ივ. ჯავახიშვილი, კართ. წილის ისტორია II, 146).

Ἦντεῦθεν βαρυσυμῆσας ὁ Σουλτάν αὐτὸς κατὰ Ρωμαίον ἐχώρησε, καὶ ἔκτοτε προχωροῦν τὸ τῶν Τούρκων ἔθνος τῆς ἐφ᾽ ἡμᾶς πάσης ἐκράτησε καὶ μέχρι τῆς ἀντιπύρριμου τῆ Βυζαντίδι ἡπείρου κατήντησε. Ἐὰ μὲν οὖν τῶν Τούρκων τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

XVIII, 28. Ἄρτι ὁ ἐξελεθόντι τὸν τῶν Μαγγάνων περιβόλον προσυπαντῶσιν οἱ Ἄβασγοί· οὗτοι ὁ ἦσαν οἱ τῆ ἐξ Ἄβασγίας κομισθεῖσιν παιδί· καὶ νυμφευσόμενῃ τῷ μείζονι· τῶν υἱῶν τοῦ Καίσαρος ἐκεῖθεν συναπεστάλησαν, καὶ ὑπηντηκότες ἐπυλάλαζάν τε καὶ προσεκύνησαν. Ἦντε φασὶ τὴν βασιλίδεα τῷ θνήσκοντι· βασιλεῖ περιπαθῶς ἀπαγγεῖλαι τὴν τοῦ υἱέος ἀπέλευσιν, τὸν δὲ φθέγγασθαι μὲν πρὸς τοῦτο μηθέν, ἢ μὴ βουλόμενον ἢ μὴ θυνάμενον, διαῖραι δὲ τὰς χεῖρας ὑψοῦ οὐκ οἶδ' ὑπερευχόμενον τοῦ υἱοῦ εἶτε μὴν κατευχόμενον. Ἄλλοι δὲ φασ· μὴ τὰς χεῖρας διαῖραι τὸν θνήσκοντα, μηδὲ γὰρ οἶον τ' εἶναι ἦδη ἐκλείποντα, τῆς δὲ βασιλίδος πολλάκις ἀνακραγούσης. Ὡς „ἀπεισιν ὁ υἱὸς σου ἔτι ζῶντά σε τὴν βασιλείαν ἀπαρησόμενος“ ἐκεῖνον ὑπομειδίσαι βραχὺ τι καὶ ἀμυδρόν, ἢ τῶν λεγομένων καταγελῶντα, εἰ νομίζοιτο περὶ τῆς βασιλείας φροντίζειν ἐκπνέων ἦδη καὶ τῶν γεηρῶν ἀφιστάμενος, ἢ τὴν τῆς ψυ-

ამ დროიდან განრისხდა სულტანი რომაელებზე და ვაეშარათა მათ წინააღმდეგ, ამიერიდანვე დაიძრა თურქთა ტომი აღმოსავლეთიდან, დაიპყრეს ყველა ადგილი და ბიზანტიის გაღმა მდებარე ქვეყნებამდე მოაღწიეს. აი, ამნიორად დაეუფლნენ თურქები ამ ადგილებს.

შანგანის კარიბჭიდან გამოსვლისთანავე მას შემოხვდნენ აბაზგები; ესენი იყვნენ აბაზგიიდან წამოყოლილი მხლებლები იმ ქალიშვილისა, რომელიც დანიშნული იყო კესაროსის უფროს ვაჟზე. შემოხვედრილმა [აჟნა-შემმა] მიიბრინეს [მეფესთან] და თავიანი სცეს მას. მაშინ ამბობენ, რომ დედოფალმა მომაკვდავ მეფეს აუწყა მისი ვაჟის წასვლა. ხოლო მას (ე. ი. მეფეს) ამის თაობაზე კონტიც არ დაუძრავს; ან არ სურდა ეთქვა რამე, ან არ შეეძლო. «ხელები აღაპყროს მალლა» ამბობდნენ, მაგრამ არ იცოდნენ უნდა დაეწყევლა თუ დაელოცა თავისი ვაჟი. ხოლო სხვები მომაკვდავის შიშით ხელეების აპყრობაზე არაფერს ამბობდნენ და არც დანარჩენ სხვა რაიმეს; ამბობდნენ მხოლოდ იმას, რომ დედოფალმა არაერთგზის ჩაიბუტბუტაო, რომ «დაილუბოს შენი ძე, თუ კი იგი შენს სიცოცხლეში მეფობას მოგტაცებს»; ამ დროს მას (ე. ი. მეფეს) მცირედ ჩაეციხა გაურკვეველი მისამართით, შესაძლოა თქმუ-

χῆς ἐπὶ τῇ πραττομένῳ διαθήσειν ὑπερφαίνοντα. Ἐλέγετο γὰρ τοι καὶ παρ' ἄλλων καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ πορφυρογενούς αὐτοκράτορος μὴ γνώμης ἄτερ πατριχῆς θέσθαι τὴν εἰς τὰ βασίλεια πάροδον, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου ἐπιτετραφῆσθαι ὅτι τὴν ἕξοδον καὶ σύνθημα ταύτης ἐκ τοῦ πατρὸς λαβεῖν τὸν ἐκείνου θακτύλιον ταῦτα δὲ μὴ παρούσης γενέσθαι τῆς βασιλείδος καὶ ἀγνοούσης ὅτι γεγόνασιν. Ὁ μὲν οὖν ἀπήει. Τῆς φήμης δὲ κηρυξάσης ταχὺ τὸ πραχθέν, τῷ βασιλεῖ τούτῳ καὶ τὸ συγγενὲς προσήει καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχόντων πολλοὶ καὶ τῶν τῆς συγχλήτου βουλή. ε.

ლის გამო, რომ ვანა შეუძლია მომკვდავს, რომელსაც ცალი ფეხი სამარეში უღვას, იზრუნოს სახელმწიფოსათვის, ან და გამოიჩინოს ასეთი საქმიანი განწყობილება სულისა. ამ ძოწითმოსილ თვითმპყრობელზე ითქვა სხვათა მიერ სხვა რამეებიც: უაზრობა არისო მამისეული მემკვიდრეობის დაგდებისა და სახელმწიფოსაგან გასვლის [ამბავი]; პიროქით, თვით მისგან (ე. ი. მეფისაგან) იქნაო, დასასრულ, ხელდასხმული და მამისგან მიიღოო სამეფო ბეჭედი მისმა ძემ; ეს არ იცოდნენ დედოფლის ფარეშებმა (პარანთის = თანადამსწრეებმა) რომ მოხდაო. ამ ამბავმა ასე ჩაიარა. სწრაფად გავრცელდა ხმები ამ მეფის საქმეთა შესახებ და შეიკრიბნენ მეფის ნათესავები, მრავალი სამხედრო არქონტი და სენატის წევრები.

მიქედ პსედოზის ორი ტრაქტატი

- ა) განშარტებაჲ დღესასწაულთათჳს
- ბ) შირშოფსათჳს

I*

მქლ პანუპერტიმოსისა მონაზონისა გსელოსისა
თქუშული განმარტებაჲ სადუმლოსა საუფლოსა
წმიდათა დღესასწაულთასა

წინათგან ჯეროვანისა გალობისა თანა და კითხვისა თუთოეულისა საღმრთოესა წერილისა მეცნიერებაჲ გულირს დღესასწაულისაჲ და ამისისა სადუმლოსა¹ მედლ(19b)ესასწაულთა, რადთა ამისნი¹ მეცნიერნი და ძალისა მისისა მიმართ თაუთა თუსთა მიმყუანებელინი ჰუმარიტებით ზიარ ვიქმნებოდით აღსრულებულისა საღმრთოესა სადუმლოესა და ნებისაებრ ღმრთისა შემკრებულისა ჩუენ ამისსა მიმართ მედღესასწაულნი ვიპოვნეთ. საჭიროდ შევკრაცხე აწ მცირელისა მიერ გამოჩინებს(?) რომელსამე და სახესა დღესასწაულისგან ცხად ყოფაჲ და რადთა ძუელთა დღესასწაულთაგან ვიწყო.

რად შაბათი და რად ახალთთუე²

შაბათი არს ბოროტთაგან უქმებაჲ და განყენებაჲ, ხოლო ახალთთუე განახლებაჲ კეთილთა საქმეთა შინა³ და საღმრთოეთა მცნებითა და სარწმუნოებითა და ახალსა კაცსა ხატებრიესა დამბადებლისა მისისა ღმრთისსა თაესა შორის თუსსა ჩუენებად ამათ მიერ. ხოლო ვინაითგან პასხაჲსათუს და ერგასისა მამინ ითქუას, რაჟამს ყოველთა დღესასწაულთა ჩუენ კაცთათუს ვთქუათ.

* იბეჭდება პირველად.

¹ ამისის.

² ახალთთუე.

³ ლ ა მ ბ რ ო ს ი ს კ ა ტ ა ლ ო გ შ ი (I, 324, s. № 3599) ეკითხულობთ, რომ XIV ს. ხელნაწერს № 3599, რომელიც შეიცავს დავითნს (ϕαλιθιον), წინ უძღვის უსათაურო ძეგლი, რომელიც ასე იწუება:

*Σάββατον μὲν ἔστιν ἡμέρα τῶν κατῶν
ἀργιών καὶ ἀποχῆ. [Ν]εομηνία δὲ τὸ
δεῖ νεάζειν τοὺς ἀγαθούς ἰσχυούς.*

რაც სიტყვა-სიტყვით უდრის ქართული ტექსტის სიტყვებს

*შაბათი არს—კეთილთა საქმეთა შინა.

ღამბროსის აღწერილობაში სხვა არაფერია მოყვანილი, და არც ის სჩანს, თუ ეს ძეგლი რამხელაა. მაგრამ იმავე ხელნაწერში ორი სტატიის შემდეგ მოიპოვება შიქელ პსელოსის *Συχηρά εις τὸν ἐν' ἡλίω*, და იქნებ პირველი ძეგლიც პსელოსისავე იყოს.

რახსა მოასწავებს კრებაჲ

სწ უკუე საიდუმლოჲ მოსწავებულჲ კარვობისა მიერ არს ვაცობ-
რაცთა სხეულთა შენტიციებაჲ აღდგომისა მიერ უხრწნელომითა და
უკ[უ]დავებითა, ანუთუ სავანენი ზეცისა სამეფოსანი, რომელნიცა წმიდათა
ვითარ რატორთა მიერ ფინიკთა სულიერთაჲსა და ძეწნისა და ყოვ-
ლისავე ხისა სულნელისა თავსა თჳსთა აღჰმართინს. და ძეწნი ვიდ-
რემე მოასწავებს უნაყოფობასა ბოროტთასა, რამეთუ უნაყოფოჲ არს
ნერგი ესე. ხოლო ყოვლისგან ხისა სულნელნი რტინი სულნელებ[ა]სა¹
ცხად ჰყოფენ საღმრთოთა² სათნოებათასა. ხოლო რტინი ფინიკთანი
მოასწავებენ სიწმიდესა გულისსა, ესე იგი არს გონებისაჲ. და სიწმი-
დესა მეცნიერებისასა, და ბოროტისა მიმართ ძლევისასა, რამეთუ სიწ-
მიდისა და სიმაღლისა და ძლევისასა ხედ ი(20a)ტყუან ფინიკსა შამანი.
ამათ მიერისა უკუე წარმართებისა და კეთილის ყოფისგან ზინათა
საფანეთა მოუგებს ვინმე თავსა თჳსსა და კ[ა]რგობასა საუკუნესა და
ღმრთისა სათნოსა აღესასწაულობს. არა უკუე ესრეთ, ვითარ აწ
იუღელთა ჰკონიეს მეკარვეობისა უოჴაჲ. და ესენი ვიდრემე ძუელთა
აღესასწაულთათჳს.

წმიდისა ქრისტეს-შობისათჳს

ხოლო იწყებოდენ ჩუენთჳსცა და პირველად ვიდრემე უთესლოჲსა³
შაღდომილებისათჳს ჩუენთჳს მუცლად მღებლისა ღმრთისა, სიტყუსა
საშოსა შინა ღმრთის-მშობლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა,
ვთქუათ აწ უკუე ყოვლისა ჯორციელისა გემოვნებისგან განყენებული
და ყოვლისა სიწმიდისა თანამსმენე-ქმნილი საღმრთოჲსა სიტყუსაჲ.
და ამისი ყოვლისა შიშისა თანა გონებასა შინა თჳსსა მოქონებული და
კეთილთა საქმეთა მიერ ამისი სრულ-მყოფელი წერილისაგებრ «ამისთჳს
შიში შენი უფალო მუცლად ვიდეთ და ვიღმეთ» ნანდკლ კეთილად
ღმრთისა სიტყუსა მუცლად ლებასა საშოსა შინა ქალწულისასა, ესე
იგი არს ხარებასა წმიდისა ღმრთისა მშობელისასა აღესასწაულობს.
ხოლო საქმით სრულ-მყოფელსა და ვითარ სხეულსა შინა სათნოებათა
მიერ სულიერთა ჰეშმარტისა მეცნიერებისა მიერ უენებელითა სარწ-
მუნობით სმენითა მუცლად უღებიეს გონებასა შინა თჳსსა საღმრთოჲ

¹ სღნ'ლობსა.

² სღ'თითა.

³ უთესლოსაჲ.

სიტყუაჲ, და საჩინო-მყოფელსა ამისსა მოუკლებელისა სათნობისა მიერ აღუსრულებიეს წინადაცხარებელისა მიერ თქუმული: «და გუელმოდა და ვმვით სული მაცხოვარებისა შენისა: ფყავ მიწასა ზედა და ჯეროვნად უკუე ჭეშმარიტებით მიუენთვს წმიდისა ღმრთის-მშობელისგან კორციელად შობილისა ღმრთისა სიტყუსა შობასა დღესასწაულოჲს. ხოლო დაწესებულნი მწყემსნი შობილისა ქრისტეს სიტყუერ(20b)ისა სამწყსოსანი, უკუეთუ კეთილად და მეცნიერად მღვდარებით სვეილენ თვსთა საცაეთა თქუმულსა სანწყსოსა ღამესა შინა ამის ცბორებისა, ესეფითარნი იგი არა კაცთაგან, არამედ ზეციერთა ძალთაგან ისწაუბენ შობილსა საადუმლოჲსა¹ ვიდრეღა ნეშტად თქუაღით მხილველ იქმნენ ესენი და სხუათა ახარებდენ ამას.

წინადაცუეთისათჳს

ხოლო მოქმედებისა მიერ და უმახვლეისა ყოელისა მახვლისა ორპირისა საღმრთოჲსა სიტყუსა უოველსა ბიწსა და კორციელსა გულისთქუნასა თაფთა თვსთაგან მოწყუეფელნი და შობითგანსა საჭურველსა უმეცრებისასა მთავარებრივისგან თაფთა თვსთაჲსა განმგდებელნი, ესეფითარნი ესე კეთილად მერვესა დღესა უჴლისა წინადაცუეთისასა სრულ-ჰყოფენ, რამეთუ ჩუენ ვართ წინადაცუეთილნი სულიერთთა წინადაცუეთითა ქრისტესითა. და კუაღადწინადაცუეთთა გულისა სულითა არა წერილითა, რომლისა ქებაჲ არა კაცთაგან, არამედ ღმრთისგან.

წმიდათა ღმრთის გამოჩინებისათჳს

ხოლო ბიწსა სჯნდისისასა მადლითა სულისა წმიდისათა განბანდნი და ვითარ მომკუდარნი სოფელი² და ქრისტეს თანა დაფლულნი ნათლისღებისა მიერ სიკუდილისა მისისა მიმართ, ვითარქა იტყუს მოციქული: ესენი წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა დღესასწაულსა სათნოდ ღმრთისა დღესასწაულობენ და განათილდებიან გონებითა ესეფითარნი გამოჩინებითა შით და უხილქეჲდ ნათლისა განწანათილებელისათა, ყოველსა კაცსა მომავალსა არა ამაღ სოფლად, არამედ სოფლად სათნობათა და საღმრთოჲსა მეცნიერებისა. რანეთუ მრავალნი მოვიდეს ამაღ სოფლად გ(21a)რძნობადად და არა განათლდეს საღმრთოჲთა ნათლითა, არამედ ბნელსა შინა უმეცრებისა და ურწმუნოებისა წარვიდეს. ხოლო

¹ საადუმლოჲსა.

² სფლო.

სიღრმისგან საღმრთოთა¹ წერილთაჲსა მეცნიერებასა საღმრთოთა განწესებათასა და გუართა სათნოებათასა, ვითარ წუალსა სულიერსა კეთილისა გამოძიებასა მიერ აღმომავესებელნი. ესენი კეთილად წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა წუალსა წუაროთაგან ცხორებისათა სულიერიითა სიხარულითა აღმოავსებენ წერილისაებრ: «აღმოავსეთ² წუალი მხიარულებით წუაროთაგან ცხორებისათა»,

მიგებებისათჳს

თა მეორმოცესა დღესა შინა უფლისა შობისასა უწმილთა მისთჳს ლუკაჲს წმიდასა სახარებმასა შინა და სუმეონისთჳს, რომლისა ძლით მიგებებად ესევეთარი ესე დღე იწოდა. ჯერ არს საიდუმლოდ განგობებაჲ, რაჲთა მეცნიერნი ამათისა გონებისანი ძალისაებრ და მიერ მოსწავებულთა საიდუმლოთანი ესრეთ ვდღესასწაულობდეთ და საიდუმლოდ მივეგებნეთ უფალსა. რამეთუ წერილ არიან თქმულსა სახარებასა შინა ესენი: «და რაჲმს აღივსნეს დღენი განწმედისა მათისანი სჯულისაებრ მოსესისა, აღიფვანეს იგი იერუსალჳმად წარდგინებად უფლისა, ვითარცა წერილ არს სჯულსა შინა უფლისასა, ვითარმედ «ყოფელი წული განმდებელი საშოჲსა³ წმიდაჲ უფლისა იწოდოს». და შეწირვად მსხუერპლსა თქმულისაებრ სჯულსა შინა უფლისასა: უღლეულსა გურიტთასა ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, და ამათ ვიდრემე წმიდაჲ სახარებაჲ. ხოლო ესრეთ ცხორებად მნებებელი ეძიემს ნანდულ გონებასა მას შინა წერილთასა, რაჲთა არა განვარდეს ჭეშმარიტებისგან სხუათა ნაცვლად სხუათასა⁴ შემრაცხელი. იძიებოდედ უკუე პირველად ვიდრემე ვისთჳს წერილ არს განწმედისა მათისანო. ხოლო მეორედ წარდგინებისათჳს ამისისა უფლისა და მესამედ რაჲ ჰნებაჲს შეწირვასა უღ(21b)ლეულთა გურიტთასა და ორთა მართუეთა ტრედთასა. რამეთუ უკუეთუ ვინმე ჰგონოს თქმად აღივსნესო დღენი განწმედისა მათისანი წმიდისა ღმრთის-შობლისათჳს ანუ სანატრელისა იოსებისთჳს⁵, განვარდეს ჭეშმარიტებისგან ესევეთარი იგი, და შემოებელ იქმნეს მრავალთად. რამეთუ არცა იოსებ⁶ იცნა ქალწული, არცა ამან უხრწნელმან და მარადის ქალწულმან უსჯულოებათა შინა მუცლად იღო და უთესლოდ შვა მისგან განჯორციელებული ღმრთისა სიტყუაჲ. არცა თუთ მის უფლისათჳს უხრწნელისა და უხეშთაჲს ყოელისა სიწმიდისა

¹ ს'ღთოთა.

² აღმოავსეთო.

³ ს'აშოსა.

⁴ სხუ'ათასა.

⁵ ის'მისთს.

⁶ ის'ბ.

ნეთფისა თქუმად ესევითარი რამე: «მოფგოს ვინ არა თუმცა თქუ-
ნაა იკადრაა». და უკუეთუ ესეცა თუ წარღვინებად მისა უფლისა თვთ
მის უფლისათვს ვინმე ჰკონოს და ესრეთცა განვარდეს ჯეროვნისგან,
რამეთუ ოდეს მიეფარა უფალი თუალთაგან მამისათა, რაათამცა ვერ
შესაძლებელი იყო მის მიერ ხილვად ანუ რომელი ადგილი არს გარეშე
მეფობისა მისისა, რაათა მუნ მყოფი არა იყოს მამისა თანა, გარნა
თუ რამეთუ იერუსალქმს აღუყვანებულ იქმნა და ტაძრად შეიყვანა¹.
ხოლო ვითარ სახის დამსახველთა მსხუერპლთა მისთვის (მისთვის) მი-
იღებდეს, ვინაფთგან თვთ იგი ჰეშმარიტებაა იყო, ნუსადა უკუე ამათსა
ესრეთ ქუნებულობასა არა მისთვის, არამედ ჩუენთვის ქმნად და დაწე-
რად ჯერ არს შერაცხვავა. რამეთუ ვითარცა ღმერთად მყოფი არა
თავისა თვისათვს ბუნებით კაც იქმნების უქცევულად და ჯორცითა
წინა დაიცუეთს², და ნათელს იღებს, და ჯუარს ეცუმის, და აღღვე-
ბის, არამედ ჩუენთვის, რაათა ჩუენ კაცად მყოფნი დაღებულებით
მადლისა მიერ ღმერთ ვიქმნეთ, და წინა დაეიცუთოთ სულიერად, არა
სჯულიერად, და ბიწი განვიბნ[ი]ოთ ცოდვისაა ნათლის ღებისა მიერ, და
ჯუარს ვეცუნეთ სოფელსა და აღღვეთ ღმრთისა. ესრეთ და აქაცა
შინა განწმედისა მათისა და წარღვინე(22a)ბად მისა უფლისა და სახის
დამსახველთა მსხუერპლთათვს არა მისთვის, არამედ ჩუენთვის ქმნილ
არიანცა და დაწერილ, რაათა ვისწაოთ განწმედაა და წარღვინებაა
თავთა თვსთაი ღმრთისა საადუმლოდ შემწირველთა მისა სულიერადცა
უღლეულთა გურიტთასა, ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, რაა სას-
წაული იყო გურიტი ანუ რაა სასწაული მართუენი, და გურიტი ვიდ-
რეშე სიწმიდისა დამყარებისა სახე არს. რამეთუ იტყუან³ უდაბნოჲსა
ნოყუარედ ყოფასა ესევითარისა ცხოველისასა, და წმიდად ვიდრეღა
ნოკუდესდა თუ მამალი ვინა ღელალი, არცა ერთი მათგანი შეუღლე-
ბის სხუასა⁴. მართუენი უმანკოებისა და სიმშუდისა სახენი არიან: რაო-
ღენნი უკუე სიწმიდისა მიერ განსწმედენ თავთა თვსთა ჯორციელთა
ვემოვნებათა და გულისთქუმათაგან და უმანკობისა მიერ და სიმშუდისა
განეყენებთან გულის-წურომასა და რისხვასა. ჰეშმარიტად კეთილთა
მსხუერპლთა და ღმრთისა სათნოთა შემწირველნი ეჩუენებთან მას და
წარმოუდგებთან ზეცისა იერუსალქმსა შინა, და ტ[ა]ქარსა წმიდასა
მისსა, სადა ყოველთა მხიარულთა მკუდრობაა. რამეთუ არა რაა
ესრეთ საუუარელ ღმრთისა და სათნო ვითარ უმანკო[ე]ბაა და სიმშუდე.
ამისთვის ესე ოდენ ჰუნებავს წმიდაა ყოფა ჩუენი უფალსა ვიდრეღა

¹ შეიყვანა.² დაიცუეთს.³ იტყუნ.⁴ სხუაბა.

არცა მიხედვად დედაკაცისა ვიდრე გულისთქუამდეცა გვბრძანებს. ხოლო უმანკოებისათჳს დამსახველი იტყუჳს, ვითარმედ «უკუეთუ არა იქცეთ და იქმნეთ ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხვდეთ სასუფიველსა ცათასა». და არა სხეულისა ქცევაჲ თქუა და ქმნაჲ, ვითარ ყრმათა¹ უფალსა², რამეთუ არა ვინ ოდეს ესე ქმნა. რამეთუ, არცა დაღათუ მნებებელ იყოს³, შემძლებელ არს ამას, არამედ უმანკოებასა ყრმათა მიერ მასწავებელი წინა დამდებელ(22b)ი მოძღურობს⁴ მეტყუელი: «ისწავეთ ჩემგან რამეთუ მშუდ ვარ და მდაბალ გულითა და ჰპოოთ განსუენებაჲ სულთა თქუენთაჲ». ხოლო უკუეთუ ვინმე სწავლის მოუყ[ა]რედ მყოფმან თქუას რასა მნებებელმან მოსწავებად სიტყუაჲ, მან ორთა და ორთაჲ თქუა შეწირვაჲ. და რაჲ არიან თქუმულნი მფრინველნი და რომელნიმე სრულნი, ხოლო რომელნიმე მართუენი ვიტყუჳ, ვითარმედ «ვინაჲთგან კაცი ორკეცი არს, ესე იგი არს სულისა და სხეულისა, მრჩობლსა ეძიებს» ჩუენგან ქრისტე ღმერთი: თანად სიწმიდესა და უმანკოებასა და სიმშუდესა, რაჲთა მრჩობლ კერძო სულითა ვიტყუჳ და სხეულითა; წმიდაჲ იყოს მგულეებისა სათნო-ყოფად ღმრთისა და სხეულითა ვიდრემე განუენებულ იყოს კორციელთაგან გემოვნებათა. ხოლო სულითა ამათისა გულისთქუმისა მიმართ აღუძრველ⁵ უფლისა მიერ თქმულისაებრ, ვითარმედ მიხედველი დედაკაცისაჲ გულისთქუამად მისსა აწვე იმრუშა გულსა შინა თჳსსა. და კუალად რომელიცა საჩინოდ საგონებელ იყოს მშუდად და უმანკოდ არა მშუდი არს, არამედ მწემებელი, მქონებელი დაფარულისა სიბოროტისა, საბურველსა ხილულსა და საეჭუელსა უმანკოქებასა⁶, რომელთაცა დამსახველი წინააღმართმეტყუელი იტყუჳს, ვითარმედ «პირითა მათითა აკურთხედეს და გულითა მათითა სწყევდეს». და მეტყუელნი მშუდობასა მახლობელთა მათ თანა, ხოლო ბოროტთა გულთა შინა მათთა, რაჲთა უკუე სხეულითა და სულითა წმიდანნი და უმანკონნი და მშუდნი ვიყუნეთ. მრჩობლნი პირველ თქუმულნი, მფრინველნი სჯულის-მდებელმან ღმერთმან შეწირვად ბრძანნა, ვითარ სახელ ესე ვითართა და ესე ოდენთა მფრინველთაჲსა ჭეშმარიტებასა და სისრულესა შეწირვად მისსა მნ(23a)ებებელმან, ხოლო რომელთამე სრულთა და რომელთამე მართუეთა შეწირვისა ბრძანებაჲ განგუცხადებს, ვითარმედ «გვადირს ჩუენ გონიერებითა და სიწმიდითა სრულ-ქმნაჲ, ხოლო სრულ ბორო-

¹ ყრმათა.

² უფალსა] ო.ა.

³ მნებებელი ყოს.

⁴ მოძღვრ.ბს.

⁵ აღუძრველ.

⁶ უმანკოებასა.

ტითა ჩულ-ქმნაჲ», ვითარ და მოციქულიცა ამას მოძღურობს მეტყუელი: ნუ ყრმა იქმნებით გონებითა, არამედ სიბოროტითა ჩულ იუფენით, ხოლო გონიერებით სრულ იქმნებით და საჩინო. ვისწრაფოთ უკუე და ჩუენცა ესევითართა შეწირვაჲ ძღუენთა და მსხურბლთა სულიერთა, რაჲთა და ჩუენცა ვერუ[ე]ნნით მას იერუსალქმსა მას შინა ზეცისასა, და ტაძარსა წმიდასა მისსა. და ესენი ვიდრემე ამათუჲს. ბოლო წერილთათჲს სანატრელისა სუმონისთჲს: უკუეთუ ვითარ ქნებაჲს ლულსა წმიდასა და ამათცა განვიხილივდეთ. მრავალსა სარგებელსა ღირს ვიქმნეთ და აღშენებასა, ვითარმედ უკუე ასოთა მიწის ზედათა მომავუდინებელნი, ვითარცა იტყუჲს მოციქული და სიკუდილსა ქრისტესსა სხეულსა შინა მომღებელნი, და მწ(ე)ცოვნებითა¹ გონიერებისა და სიბრძნისაჲთა შემკობილნი და მორჩილ-ქმნილნი საღმრთოჲთა მცნებათანი² და გონიერსა დამკუდრებულნი იერუსალქმსა ვიტყუ, ვითარმედ: შემღებელ ვიქმნეთ უშფოთელსა და მშკდობითა ცხობრებასა მკუდრობისა მიერ მოგებად.

რასა მოასწავებს იერუსალქმი

ჰოლო იერუსალქმი ხილვად გამოათარგმნახების³ მშკდობისა და საღმრთოთა სიტყუისა არა შეურაცხებით განმკდელნი, არამედ საქმიერებითისა მიერ სახელმოლოდ მკლავთა ზედა შემწყნარებელნი. რამეთუ სახენი არიან საქმისანი ჰელნი და მკლავნი. და ესევითართა და ესეოდენთა წარმართებათა თანა განმშხადლებელნი თავთა თჲსთანი მიგებებად მომავლ(23b)ისა ვითარ დამკუდრებად ტაძარსა შინა სოფელსა ამას განსჯად ცხოველთა და მკუდართა. ესრეთ ესენი საღმრთოჲსა ნებისაებრ მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობენ წერილისაებრ სახარებასა უფლისასა სანატრელისა სუმონისთჲს ქმნილნი და იგინცა სუმონად სულიერად, ესე იგი არს მორჩილნი საღმრთოთა ბრძანებათანი, რამეთუ სუმონ მორჩილად გამოათარგმანების. და უოველთავე ზემოთქმულთა წარმმართველნი მართლიად და ჰუმშარიტად მარადის დღესა შინა განსღვისა მათისასა თქუმულნი თქუნენ ნეტარიას სუმონისებრ: აწ განუტევე მონაჲ⁴ მუჟეო თქუმულთაებრ მშკდობსა. რამეთუ იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებაჲ შენი რომელი განუშხადე წინაშე პირსა ყოველთა ერთასა ნათელი გამოჩინებისათჲს წარ-

¹ შეეცოვნებითა.

² მცნებათანი.

³ გამოათარგმნების.

⁴ მნა მუჟო.

მართთადას¹. დადებად ერისა შენისა ისრაჲლისა, ხოლო არა ამათ თქუმულთაებრ ცხორებულთა, არამედ შფოთთა² შინა და ჭლომათა და განსაცდელთა ცხორებრითა მიქცეულთა, და კორციელთა გემოვნებათა და მიწიერთა საქმეთა თანა შეკრულთა, ვითარ სადმე თქუან³, ვითარმედ: იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებაჲ შენი, რომელი განჰმზადე წინაშე პირსა უოველთა ერთასა ნათელი გამიჩინებისათჳს წარმართთასა, დადებად ერისა შენისა ისრაჲლისა მარადის თანა გრძნობადთა და თანად გონიერთა თუალთა მათთა საოცრებათა მიმართ მსოფლიოთა და სახილავთა უშუერთა და გულისთქუმათა უძლებთა მიმართ შოცალე-ქმნასა შინა. ანუ ვითარ ჰკონიეს ესევითართა ამათ მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობაჲ მუცლისა და გემოვნებისა, და ნეშტთა საცთურთა სხეულისათა შემსჭუალულთა, არა არს ესრეთ დღესასწაულობაჲ უფლისა, არა არს არცა ესევითართა საქმეთა მინდობაჲ და სასოებაჲ⁴ მგებად. არამედ მ(24a)ნებებელსა კანდიერებით მიგებებად უფლისა ზემო თქმულისაებრ სათნოებითა და სარწმუნოებითა და მეცნიერებითა უცთომელითა თანაჲც შემკობაჲ თავისა თვისსაჲ, რაითა საკუთრად და ჰეშმარიტებით მინდობილობდეს მოციქულნი თანა თქუმად, ვითარმედ ჩუენ ცხოველნი დაშთომილნი აღვიტაცენით ღრუბლითა⁵ მიგებებად უფლისა ჰაერთამდინ. და ესრეთ მარადის უფლისა თანა ვიყოფვოდით.

ბაჲ[ა]თათჳს

ხოლო უკუეთუ დღესა ბაჲათასა დღესასწაულობაჲ გუნებაჲ უფლისა გვღირს სახლუმლოდსა სრულ ქმნილისაებრ, ვითარცა წერილ არს წმიდასა სახარებასა შინა ესევითარისა დღისათჳს განსწავლაჲ თავთა თჳსთა, რაითა ჰეშმარიტებით დღე ბაჲათაჲ აღვასრულოთ. წერილ არიან უკუე სახარებასა შინა ესენი: «და რაჟამს მიეახლნეს იერუსალჲშად და მივიდეს ვითსჟაგიდ⁶ და ვითანიად მთასა ზეთის-ხილთასა. მაშინ წარავლინნა იესუ ორნი მოწაფენი მეტყუელმან მათმან: წარვედით ქალაქსა რომელ არს წინაშე თქუენსა, და მეყსეულად ჰპოოთ ვირი დაბმული და კიცჳ მის თანა, აღმჯსნელთა მოაყვანეთ ჩემდა. და უკუეთუ ვინმე გრქუაჲ რაჲ თქუენ, არქუთ თქუენ ვითარმედ უთქალსა მათი საკმარებაჲ აქუს». და მეყსეულად წარმოავლინნეს ივინი

¹ წარმართთასა.   ² შფოთთა.

³ თქან.   ⁴ სსოებაჲ.

⁵ ღრუბლითა.   ⁶ ვითსჟაგიდ.

წარსრულთა უკუე მოწაფეთა და მოქმედთა ვითარცა უბრძანა მათ ი^ვ. მოაფყანეს ვირი და კიცკ, და დასხნეს მათ ზედა სამოსელნი მათნი და აღსუეს იგი მათ ზედა, ხოლო უმრავლესი ერი დაუფენდა გზასა ზედა. ხოლო ერნი წარმავალნი და უკუან შედგომილნი კმობდეს ნეტყუელნი: «ოსანნა ძესა დავითისსა, კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, უსანნა მალალთა შინა». და ესენი ვიდრემე საღმრთოთა სახარებათანი. ხოლო მე გლახაკი და უღონოა გონებითა და სავსებულსა¹ არა მქონებელი, ესე იგი არს ძალსა მისაწდ(24b)ომელსა თქუმულთასა², ვინაჲთგან ღრმა არს ჯურღმული საღმრთოთა³ მოგონებათაჲ, ვითარ საღმე შემძლებელ ვიქმნე აღმოვსებად და სუმეფად წყურიელთა სულიერსა წყალსა საღმრთოთა წერილთასა, არამედ ქრისტეს ჰეშმარიტისა ღმრთისა, რომელი მოანიჭებს უშურველად წყალსა ცხოველსა მოქენეთა მისთა მომწოდებელმან შემწედ ძალი-საებრ გონებასა შინა ჩემსა მყოფისა მცირელთა მიერ. რამეთუ არა შევინდობვი გარეშემცველთა ჩემთა საკრველთაგან უმრავლესთა მიერ თქუამად, ვთქუა განზრახვისა და წადიერებისა შენისათჳს: მონაო საკუთარო ღმრთისაო წინამდებარეთა სახარებისა სიტყუათა ძალი და პირველ ვიდრემე ჯერ არს თქუმაჲ თუ რაჲსა მოასწავებს თითოეული სიტყუაჲ და სახე მოაქუს, რაჲთა იქმნეს გონებათა და საქმეთა მოსწავებაჲ. და შემდგომად ამისსა ყოველსა გონებასა და ნებასა თქმულთა მოსწავებულთასა ერთად შემკრებელმან ცხადი ძალი ყოვლისა სადღუმ-ლოჲსა წერილთაჲ მოგცე შენ.

რასა მოასწავებს ვითსუაგი

ითსუაგი უკუე სახლად⁴ ლაწუთა გამოხთარგმანების. ხოლო ლა-წუნი სახელ მოადლებიან სიტყუათა მოძღურებისათა:

რაჲ ვითანია

ხოლო ვითანიაჲ სახლად მორჩილებისა გამოხთარგმანების: და იერუსალჳში ხილვად მშუდობისად, ვითარ და ზემოცა თქმულ არს: წარვლინებულნი უფლისა მიერ მოწაფენი მოასწავებენ მოციქულობასა და ქუეშე მეტყუელებასა, რამეთუ მოწაფე სიტყუსა და ქუეშე⁵ მეტყუელ იქმნეს, რომლისა ძლით არა ვინ მახარებელთაგანმან სახელნი წარვლინებულთანი განაცხადნა.

¹ დასავსებულსა.

² მისაწდომელ სათქუმლთასა.

³ ხდო^ათა.

⁴ სხ^ლად.

⁵ აღბათ: სიტყუსაჲ და ქუეშე-მეტყუელ.

ვინ წარვლინებულნი მოწაფენი

ჰოლო ორნი წარვლინებულნი ცხად ჰყოფენ ორთა აღთქუმათა: ახალსა ვიტყუ და ძუელსა.

რად არს დაბად წინა-კერძო

(25a) ჰოლო დაბად, რომლისა მიმართ წარივლინნეს უფლისა მიმართ, რომლისა არცა სახელი თქუეს მახარებელთა, ვითარ ვისთფავისა და ვითანიახსა, არამედ და წინაშე წარვლინებულთასაცა ყოფა, ესე-ვითარისა დაბისა სოფელსა ამას დასახავს, რამეთუ ნაცვალ მღებ-რეობს ჰეშმარიტებით შემდგომად და დამოწაფებად უფლისა მნებ-ბელთათჳს სოფლისა ამის სიუარული წერილისაებრ, რამეთუ სიუარ-რული სოფლისა მტერობა¹ ღმრთისა არს.

რად არს ვირი და კიცჳ

ჰოლო ვირი დაბმული ესევითარსა დაბასა და კიცჳ მოასწაფებს ყოველსა ბუნებასა კაცთა აღწნილსა ვიდრემე ეშმაკისგან და ვითარ განპარულსა სამოთხისაგან ცთუნებისა მიერ და გარდასლვისა საღმრ-თოჲსა მცნებისგან. ხოლო დაბმულსა საცთურითა სოფლისაჲთა² და საოცრებითა³ და მსახურებითა კერძოჲთაჲთა. და ჯორციელთა გულის-თქუმითა და გემოვნებითა და ნეშტითა ცოდვისა საცთურითა, რომე-ლიცა ორთა ერთა მათგან იყო, ესე იგი არს იუდაებრივისა ნათესავისა და წარმართთა, და ვირისა მიერ ვიდრემე დასახავს ერსა იუდეელთასა. ხოლო კიცჳსა მიერ ახალსა ერსა წარმართთასა, რომელთაცა უფალ-სა⁴ კაცთ-მოყუარებით თჳსთა მოწაფეთა და წინაღწარმეტყუელთა და სახარებისა სიტყუთა მოძღურებისა მიერ ჰნებაჲს პირველ თქუმუ-ლისა დაბისა⁵ და მისთა საკრველთაგან გამოწხნა, და მიყვანებად თავად თჳსად.

ჰოლო ქუეშე დაფენა სამოსელთა მათთაი მოასწაფებს ჩუ[ეუ]ლებითსა წურთილობრთსა.

¹ მტერობაჲ.

² სოფლისაჲთა.

³ საოცრებითა.

⁴ უფალსა] ორ.

⁵ დაბისა] დაბისა.

რად არს დაფენა სამოსელთა

ხოლო მოკუეთაჲ რტოთაჲ და ქუეშე დაფენაჲ ცხად ჰყოფს ურწმუნოებისგან¹ მოკუეთასა, ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისგან, და სარწმუნოებისა² მართლისა მიერ დამორჩილებასა უფლისასა.

რად რტოთა ბაძათა ფინიკისათაჲ

ხოლო ბაძასა ფინიკთა სატურთაფი დასახავს ძლევისა, რომელი(25b) ჩუენთჳს სძლო უფალმან სოფელსა, ვითარცა იტყუს მინდობილობით, რამეთუ მე შიძლეფია სოფლისათჳს, რამეთუ სასწაულ ძლევისა ბაძანს არიან. უსანნა გამოითარგმანებისა სიხარულად ანუ დიდებად³ ვიდრეღა არს ესევეთარად თქმული, ვითარმედ: მადლობაჲ და დიდებაჲ⁴ ძესა დაფითისსა. ამისთჳსცა წმიდაჲ ლუკა ვითარ გამოითარგმანებელი უსანნა მალალთა შინაძსაჲ ნაცვლად დიდებაჲ მალალთა შინაძსაჲ⁵ იტყუს მისსა სახარებასა შინა შემკობით.

ვინ წინამავალნი და უკ[უ]ანა შედგომილნი

ხოლო წინამავალნი და უკუანა შედგომილნი ერნი ცხად ჰყოფენ ერთგობასა და მართალ⁶ აღსარებასა მართლისა სარწმუნოებისაჲსა უწინარეს ჯორციელად მოსლვისა მისისასა და შემდგომად ამათსა მისსა მიმართ მართლიად მრწმუნებელთასა, და წინა მავალთაგან ვიდრეჲ დაძახებთან აბელისნი და ენუქისნი და ნოესნი, აბრაჰამისნი თანად და ისუახსნი და წინაძსწარმეტყუელთა ყოველთანი და მსგავსად მათსა უფლისათჳს სათნო-ყოფილთანი სარწმუნოებისა მიერ. ხოლო უკუანა შედგომილთა ერთაგან მოძსწავემბან შემდგომად ჯორციელისა განგუბულები მისისა ჩუენდა მომართ⁷ მოსლვაჲ სარწმუნოებისა მიერ და საქმისა და მეცნიერებისა სათნო-ყოფილნი მისა მოციქულნი თანად და მოწამენი და მოძღუარნი, და რაოდენნი კუალთა მისთა შეუღვეს და შედგომილ არიან ამათსა ესრეთ თქმულობასა. და მცირედ სახარებისა სიტყუთა გონებასა და ბაძათთად სახელდებულისა დღესასწაულისა, ცხად გვემნასა: ერთად შემოკლებული ყოველსავე გონებასა

¹ ურწმუნობისგან.

² სარწმუნობისა.

³ ღებდ.

⁴ და ღებდ.

⁵ შინაძსა.

⁶ მართლ (=მართლ!).

⁷ ჩუენდა მომართ] დანსდა მიმართ.

თქმულთასა ვიტყვ, ვითარმედ ვინაჲთგან ღმრთისა მიერ შექმნილი კაცი და სამოთხესა შინა მის მიერ დადებული ზოლო ეშმაკისა¹ მიერ ცთუნებული. და ვითარ აღვსნილი ამის მიერ სამოთხისგან საღმრთოჲსა მეცნიერებისა დაქსნისათჳს. და დაბმული (ბმული) ბოროტად სიყუარულითა ნივთიერთთა და ჯორციელთა გემოვნე(26a)ბათაჲთა დაჲბა წინაშე სამოთხისა და ბაჲაჲსა, ზოლო ამას იტყვს: სოფელსა მოვიდა უჴალი ჩუენი იესუ ქრისტე ჯორციელად მოსლვისა მიერ სათნო-ყოფითა მამისაჲთა სულითა წმიდითა განვსნად მრავალსახეთა ეშმაკისა საკრველთაგან. ზოლო უსიტყუთა ცხოველთა მიაშგავსა² კაცი სიტყუამან განკადისა(?) ვიდრემე საღმრთოჲ სიტყუსა. ზოლო უსიტყუად ცხოვრებისათჳს და ამის ძლით პირუტყუ-ქმნისათჳს ცნობითა წერილისაებრ, ვითარმედ პატივსა შინა იყო და არა გულის-ქმაჲ ყო, ჰბაძვიდა პირუტყუთა უგუნურთა და მიემსგავსა³ მათ. ზოლო ორობაჲ, ვითარცა თქმულ არს, ორთა ერთა წარმართთა [და] იუდეელთასა ეშმაკისა მიერ პურობასა ცხად ჰყოფს. და მიმოვიდოდა ვიდრემე უჴალი მქადაგებელი სახარებასა ცათა სასუფეველისასა. განმკურნებელი ყოველსა სენსა და უოველსა უძლეურებასა, გონიერსა თანად და გრძნობადსა. ზოლო ვინაჲთგან ვიდრე ჯოჯოხეთამდე მცოდველობითისა სიკუდილისა მიერ შთაჲყვანა კაცობრივი ბუნებაჲ ეშმაკმან, ვიდრე მიერ ჯოჯოხეთამდე შთაჲვიდა ნეფსითისა ვნებისა მიერ უჴალი. და მუნ მბრძოლმან ძლევისა და მძლეველმან და მომაკუდინებელმან ბოროტთა დასაბამისა ვეშაპისამან. და ყოველსა ძალსა მისსა ვითარ ბჭეთა რვალისათა შემუსრველმან და მოქლონთა რკინისათა შემფუქველმან და სიკუდილისა საკრველთა განმხეთქელმან განჰქსნა მიერ და გამოჲყვანა სამოთხისგან მიპარული ეშმაკისა მიერ და წარტყუენული⁴ კაცი. და ვითარცა ქუენასა იერუსალიმსა ბაჲათა შევიდა, ვითარცა იტყვს მოციქული, ვითარმედ «არა ჰელით ქმულთა სიწმიდეთა შ[ე]ვიდა ქრისტე ნაცვალსახესა ჰეშმარიტთა, არამედ თვით მას ცასა აწ მღგომარეობად წინაშე პირსა ღმრთისსა ჩუენთჳს. ზოლო შევიდენ მის თანა რაოდენნი უწინარეს ჯორციელად ჩუენდა მიმართ მოსლვისა მისისა. და რაოდენნი შემდგომად ამათსა სარწმუნოებისა მიერ და ყოვლისა სათნოებისა სათნო ეყვენეს მას. და სათნო-ყოფილნი საცნაუ[რ] იქმნეს ქონებად გონიერ(26b)თა ბაჲათა, ესე იგი არს ძლევისა მიმართ, ვინაჲ უკუე უოველთა დამტევებელნი და სიტყუასა ღმრთისასა შედგომილნი, ვითარ

¹ ეშმაკისა.

² მიაშგავსა.

³ მიემსგავსა.

⁴ წარტყუენული.

წმიდანი მოწაფენი მიიწევიან, ვითარ ვითანიალ და ვითსფავილ გონიერად, ესე იგი არს შორჩილებად და გულსმოდგინებად საღმრთოთა ბრძანებათა. და ესევეითარისა კეთილისა წარმმართველნი მიწევიან¹ (?) შემძლებლობისა მიმართ სხუათაცა მოძღურებად. და მაშინ წარვლინებთან სიტყუსა მიერ პირუტყუ² -ქმნილთა მიმართ უსიტყუებისგან და ვითარ უსიტყუთა ცხოველთა ნეფსით თუსით ქმნილთა, და სიყუარულითა კორციელთა გემოვნებათაათა, და მიწიერთა და ნივთიერთა საქმეთა მიერ და ნეშტითა სოფლისა ამის საცთურისათა, ვითარ დაბასა რომელსამე შინა წინაშე ყოვლისა კეთილისა დაბმულთა სიტყუათა მიერ პუელისა და ახლისა აღთქუმისათა კელოვნებით აღქსნად. და უფლისა მიყვანებად მქონებელისა საქმარებასა ცხორებისა ჩუენისასა. რამეთუ თქუა, ვითარმედ უკუეთუ ვინმე ვრქუას რაჲ თქუენ არქუთ, ვითარმედ «უფალსა კმარებაჲ აქუს მათი», ესე იგი არს, ვითარმედ საქმარებაჲ აქუს ცხორებისა ჩუენისაჲ, რაჲთა და ჩუენცა შემძლებელ ვიყუენით სხუათა ცხოვნებასა, ვითარ სახედ თქუ[ა] ტიმოთე პავლე მოაქცია³ აშაოებისგან ამის სოფლისა. და კუალად ტიმოთე წარავლინა გამოქსნად სხუათა. და მის მიერ გამოქსნილთა ამის სოფლისგან და ღმრთისა მიმყვანებელთა კუალად ამათ გამოაქსნეს სხუანი და უფლისა მიიყვანეს საქმარებასა ჩუენსა მოქონებულისა ურთიერთარისისა ცხორებისა მოურნეობისათუს. ხოლო ესევეითარნი ესე პირველად ვიდრემე თუსთა სამოსელთა დაჰყენენ მათ მიერ აღქსნილთა ზედა. ამისსა შემდგომად უფალსა აღიყვანებენ და აღსუმენ მათ ზედა, ესე იგი არს განსწურთიან მათ პირველად ჩუეულებათა კეთილთა შინა მტკიცე-ქმნად და არა უწურთელ და თავეველ ყოფად. და შემდგომად ამისსა მალალსა და ზე აღსრულსა სიტყუასა დაამტკიცებენ მათ შორის, (27a) რაჲთა ამისნი თავთა შორის მჯდომარედ მქონებელნი ჯეროვნად იტყოდინ: აგამადლო შენ, უფალი ღმერთო ჩემო, მეფეო ჩემო. ხოლო სხუათა ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისა ურწმუნოებისა რტოთა მომკუეთელნი და კეთილ ზეთის-ხილად მართლ-მადიდებლობისა გარდამცვლებელნი ქუეშე დაუფენენ, ესე იგი არს დაუმორჩილებენ უფალსა. ხოლო სხუათა კუალად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა კეთილად აღჭურვენ, ვითარცა სანატრელი მოციქული პავლე ვეფსოელთა მიწერილი იტყუს: შეამოსეთ ყოვლად საჭურველი ღმრთისაჲ, რაჲთა შეუძლოთ თქუენ დადგომად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა. რამეთუ არა არს ჩუენდა ბრძოლაჲ სისხლისა მიმართ და კორცისა, არამედ

¹ მიწევიან.

² პირუტყუ.

³ მოაქცია.

მთაფრობათა მიმართ, ჳელმწიფებათა მიმართ, სოფლის-მპყრობელთა მიმართ ამის სოფლისათა, სულთა მიმართ სიბოროტისათა, ამათ ბოროტთა ძალთა მიმართ კეთილად აღმჭურველნი და განმამტკიცებელნი. და ვითარ ჯერ არს ძლევა მასწავლელნი მთართუმენ ამათ მაცხოვარსა ყოველთასა, ვითარ ბაათთა სულიერთა და ღმრთისა სათნოთა ეშმაკისა მიმართისა ძლევისა მქონებელთა. და ყოველნივე წინა შავალნი და უკან შედგომილნი პირველ თქუმელისა სახისაებრა ერთითა სარწმუნოებითა ერთქმობით მადიდებელნი და ნაქებელნი ცხორებისათჳს ნათესავესა ჩუენისა მოსრულისა ქრისტეს ღმრთისნი შევლენ ზენასა იერუსალიმსა, სადა ყოველთა მოხარულთა მკუდრობაი არს ქრისტეს მიმართ. ესე სადღუმლონი კიცჳსა და ბაათათჳს წმიდათა მამათა მიერ მოძღურებულ იქმნეს, ესრეთ უკუე დღესასწაულობად, ესრეთ იაყრობდ ბაათთა, რაათა და შენცა ძლევის მომღებელად ხილულ ქრისტეს ღმრთისა თანა ზენასა იერუსალიმს შეხვდე, მაქებელი და მადიდებელი წინა ამინ.

სერობისათჳს

სერობაჲ სადღუმლოჲ დაფარულთა სწავლათა არს. ხოლო ამით არა ვინ სხუაი ღირს იქმნების გარნა მხოლოდ სიტყ(27b)ჳსა შედგომილნი, ვიღრე დღესასწაულამდე. რამეთუ იხილედა ვითარ მრავალთა თანა ჳამა და ისერა უფალმან. ხოლო მაშინ მხოლოთა მოწაფეთა თანა ოდეს და ფერჳნიცა მათხი დაჳბანნა. რამეთუ სურვიელთა ჳეშმარიტებით ნიშთხუეეად მეცნიერებასა საღმრთოათა და გამოუთქმელთა წებთასა უღირს ყოვლითურთ შედგომაი ჳეშმარიტისა სიტყჳსაჲ. და შემდგომად განბანისა ბიწსა ცოდვისასა ყოვლისა სულისა მათისგან უღირს სიტყჳსა მიერ და თავისა თჳსისა განბანაჲ ბოროტთა გულის-სიტყუათა, რაათა ესრეთ: აქუნდეს ნაწილი უფლისა თანა. რამეთუ ესე არს მის მიერ პავლეს მიერ თქმული, ვითარმედ: უკუეთუ არა დაგბანე ფერჳნი შენნი, არა გაქუნდეს ნაწილი თქუენ თანა. და ვითარ განბანილსა სხეულათა არა აქუს საჳმარებაჲ. გარნა თუ ფერჳთა განბანისაჲ, ესე იგი არს, ვითარმედ: ბიწსა შინა ცოდვისასა სულისა თჳსისგან ყოვლითურთ განჳბანელსა თანა აც სუნდისისაცა ბიწისა განბანაჲ, რაათა ყოვლითურთ წმიდა-ყოფი ღირს იქმნეს მიმთხუეეად დაფარულსა სადღუმლოსა შინა საღმრთოათა სიტყუთა და უფლისა თანა ნაწილსა. ესრეთვე უკუე ვისწრაფოთ სადღუმლოჲსა სერსა აღსრუ-

† მხარლთა.

ლებად და ურთიერთასა ფერკთა დაბანაჲ, მეცნიერებისაებრ ღმრთისა ვისწრაფოთ. რამეთუ ვითარცა დაბანა ფერკთაჲ მახლობელისა სხეულისათა სიმდაბლისა კერძოჲ არს. ესრეთ სიტყუსა მიერ განბანაჲ ბიწისა ცოდვისასა გინა ბოროტთა გულის-სიტყუათაჲ სულისგან შშისა თჳსისა სიუჳარული სახე არს. მრჩობლ კერძო უკუე მივეშგავსნეთ უფალსა. ვინაჲთგან მრჩობლნივე ჩუენთჳს ქმნნა და თქუა, ვითარმედ სახე მოგცე თქუენ, რაჲთა, ვითარცა მე გიუაჲ თქუენ, და თქუენცა ჰყოფდეთ განსაცდელთა და ჰჭირთა და დევნულებათა და საკრველთა სიყმილისა თანად, და წყურილსა, და მიღებასა მონაგებთასა, და სხუათა ბოროტთა სათნოებისათჳს და სარწმუნოებისა მართლისა მომთმენელ(28a)ნი მოღუაწებისა თანა, და მღუპარებისა ნებსითისა, და გალობისა მოცალე ქმნილნი. ესე წუალობათა და სიკუდილსა ქრისტესსა თჳსსა სხეულსა შინა მოღლებენ ყოელისა სიხარულისა და გულს-წოდვინებისა თანა. საქმით სიტყუასა¹ უფლისასა სრულ-ყოფელნი მეტყუელსა: «აღიღე ჯუარი ჩემი დღითი-დღე და შემომიდევ მე». სოლო გულისცმა ყვეს წინაჲსწარმეტყუელისა მიერ თქუმული, ვითარმედ: შენთჳს მოვკუდებით ყოველსა დღესა. შევრაცხენით, ვითარცა ცხოვარნი კლვისანი. ხოლო საქმით და ჰეშმარიტებით მოციქულისა მიერ თქუმულსა ჰყოფენ: «ჩემდა სოფელი ჯუარცუმულ არს და მე სოფლისა. და ჩემდა ნუ იყოფინ სიქადულ ვარნა ჯუართა ქრისტესითა». რამეთუ არა რომელსა მქონებელნი სოფლისასა არცა რას სოფლისაებრ მოქმედნი, არამედ² მსგავსთა, რომელნი ქრისტემან მოითმინნა ჯუარსა ზედა, მენებელნი მისსა მიმართ მართლისა სარწმუნოებისა და სათხო-ყოფისათჳს ნანდკლ საქმით და სიტყუთ და ჰეშმარიტებით აჩუენებენ თქუმულთა, და ცხევითარნი-იგი არა ერთგზის წელიწადსა შინა, არამედ ყოველსა შინა ცხოვრებასა მათსა საადუმლოესა უფლისა ჯუარცუმისა და აღდგომისა მისისასა, რომელი სახელიდების ჰასხად, აღასრულებენ. რამეთუ პასხად ითარგმანების უკუეთუ უკუე სიბოროტისგან სათნოებისა მიმართ და ბნელისა უმეცრე-ბისგან ნათლისა მიმართ მეცნიერებისა და წვალებისაგან მართლ-მადიდებლობისა მიმართ და სოფლისაგან ზეციერისა იერუსალიმისა მიმართ ყოელისა მოსწრაფებისა თანა წიაღვლენ. რამეთუ ჰამეთო, იტყუს, პა[ს]ხაჲ ყოელისა თანა მოსწრაფებისა. ამისთჳს განსაცდელთა და ჰჭირთა და ხეშტთა ყოველთა მომთმენელნი ჰეშმარიტებით პასხასა სრულ ჰყოფენ, ღმერთსა ჰნებავს და სათნო უჩნს. აწ უკუე შენ ყოველთავე მსგავსთა თქმულთაჲსა მავნებელი, მონათ ღმრთისათ და

¹ სიტყუსა.

² არამედ] ა¹.

შეუწარებულო, ვითარ რომელთაგანმე მონასტრისა შენისა და მას შინა ყოველთა ავაზაკებრ წარტაცებისათუს და სხუათაგან სხუათა, ვითარ და უფლისა მაკუდინებელთაცა, სამოსელნი(28b) უფლისანი მი-
იხუნეს და თავთა თუსთა განუყვნეს. იხარებდ და მზიარულ იყავ, რა-
მეთუ ქრისტეს თანა და ქრისტესთუს ამათი მომთმენელი მის თანა
და მის მიერ იდილო.

ზეცად ამალღებისათუს უფლისა

ნა ზეცად ამალღებისათუსცა უფლისა ძალისაებრ ჩემისა მცირედთა მიერ განეაცხადო სადღუმლოა, რათა ძალისა მისისა მეცნიერთა ვისწრაფოთ მისსა მიმართ მიწენად ძალისაებრ აწ უკუე ცოდვისა მიერ წარმწყმედელისა კაცისა ცხოვნებად მოსრული უფალი: კაც იქმნა, ვითარცა კაცთ-მოყუარე ყოველსავე კაცობრივსა თავისა თუსისა შემაერთებელი გუამოვნებით და სრულ-ყოფელი თავისა თუსისა მიერ ყოველთავე საცხოვრებელთა ჩუენთაა და მარგებელთაა¹. შემდგომად ორმეოცთა ღლეთასაა აღდგომისა მისისა აღვიდა ზეცად, ვინათგან კაც იქმნა არაოდეს დამტყვეველი ცათაა, ვითარცა ღმერთი, და თავისა მიერ თუსისა, და თავსა შორის თუსსა შესწირავს, ვითარ მსხუერპლისა ცხოვრებისა ჩუენისასა ღმერთისა და მამისა სულითა წმიდითა კაცებასა², რათა სადაცა იყოს მსხუერპლთა დასაბამ ნათეს[ა]ვისა ჩუენისაა, მუნ ნეშტიცა შეუდგეს შესუალულებაა. განზრახვაა უკუე არს ცხოვრებისა ჩუენისა მოქმედისა ქრისტესი, რათა მის თანა და სადაცა იგი არს, ვიყვნეთ და ჩუენცა. რამეთუ იტყუს, ვითარმედ «მნებავეს სადაცა მე ვიყო და იგინიცა იყვნენ ჩემ თანა. და კუალად იტყუს: სადაცა იყოს მძორები, მუნცა შეკრბიან ორბნი. ხოლო გონიერნი ორბნი არიან, არაოდეს მოკუდავებითისა ცოდვისა ზიარნი, არცა ქუემეთრევთა საქმეთა შემსჭუ[ა]ლულნი, არამედ მალღად მფრინველნი სათნოებითა და მეცნიერებითა. და სულისა თუალსა წმიდად მქონებელნი საღმრთოასა ნათლისა შარავანდისა მიმართ უვნებელად აღხედვად. რამეთუ იტყუან გრძნობადთა ორბთათუს, ვითარმედ: «მარჯუედ მქონებელ არიან აღხედვად გრძნობადისა მზისა შარავანდელთა მი(29a)მართ» და ვითარმედ «მალღთა შინა ფრინვენ მარადის». და არაოდეს საზრდელ თუსად ჰყოფენ³ მომკუდარსა რასავე, არამედ ცოცხალსა ნაცვლად უკუე გრძნობადთა ორბთასა. გონიერნი ორბნი არიან, ვითარცა თქუმულ არს, რომელნი არა მკუდარსა და მკუდარ-მოქმედსა

¹ და მრგელთაა.

² კცებასა.

³ ჰყოფენ] ჰყუნ.

ცოდვასა, არამედ მარადის ცხოველსა სიტყუასა საღმრთოდ საზრდე-
ლად სულისა მოქმედნი და სიმაღლესა სათნოებისა და საღმრთოხსა
ბრწყინვალესა მეცნიერებისსა მაძიებელნი და ყოველსა მზისა სიმართ-
ლისა შარავანდსა შემწუნარებელნი სიწმიდითა გონებისააიათა. ესევეთარნი
უკუ მუნ შეკრბენ, სადაცა იყოს მსხუერპლად დასაბამი სხეულისა
ჩუენისაა. და ესენი მარადის უფლისა თანა იყვნენ. ვისწრაფოთ უკუ
და ჩუენცა ესევეთარად ქუეყნად, რაათა მარადის ზენისა მეძიებელთა
სიმაღლედ საღმრთოხსა სათნოებისა და მეცნიერებისა აღსრულთა
და არა რომელსა მოკუდავისა ცოდვისასა მქონებელთა საკუთრად და
ჰეშმარიტებით ამაღლებამ ჩუენთჳს კაც-ქმნილისაა აღვასრულოთ.

მარტვილისათჳს

ხოლო დასასრულ ყოველთა ჩუენთა დღესასწაულთა არს წმი-
დაა ერგასისი, რომელსა შინა წმიდისა სულისა მოსლვაა კაცთა
მიმართ იქმნა. რამეთუ ჩუენი რაა მსხუერპლ¹ დასაბამი ქრისტეს მიერ
საუკუნეთა კეთილთაა მოსლვითა წმიდისა სულისათა ჩუენცა მოვი-
ლეთ. და იქნა ესევეთარი საღმრთოა დაგებამ შუამდგომელობითა
იესუ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისააიათა. ერგასისი უკუ არს დასაბამი
დასასრული ყოვლისა კეთილისაა საკუთრად და ჰეშმარიტებით იგი
ღმერთი. დასაბამ ვიდრემე, რამეთუ მის მიერ ყოვლისა კეთილისა
დასაბამი არს. ხოლო დასასრულ, რამეთუ შემდგომად ყოვლისა
აღსლვისა დასასრულ ქმნისა ყოვლისავე სათნოებითისა და მეცნიერე-
ბითისა კეთილისა მას შინა განვისუენებთ. რამეთუ იგი არს თუთუა-
მოვანი სათნოებაა და მეცნიერებაა. რამეთუ ვითარცა ერთისგან და-
მწყებელნი და შუღჯის შუღსა რიცხუსა მომმრგულეებელნი, ორმოცდა-
ცხრასა რიცხუსა შევადგინებთ. ამისა შემდგომად ზედ (29b) დამენითა
ერთისა[ა]თა, რომლისგან ვიწყეთ, ორმოცდა ათსა სრულ ვკყოფთ
რიცხუსა ესრეთ ღმრთისა მიერ ყოვლისა კეთილისა დამწყებელსა და
აღსლვითა ყოვლისა სათნოებისა და მეცნიერებისათა მარადის მოქ-
მელსა ღმრთისა მიმართ აქუნდეს დასასრული და განსუენებამ თანა-
მემწყობრსა და თანამოხარულსა ანგელოზთა და წმიდათასა დაუსრუ-
ლებელთა საუკუნეთა, რომელთა თანა-ქმემწყობრეობდე და თანა-
მიიხუნე საუკუნონი კეთილნი თქმულთაებრ და უხეშთაეს თქმულთა
მარადის მედღესასწაულემან ქრისტეს იესუსს მიერ უფლისა ჩუენისა,
რომლისა თანა ღმერთსა და მამასა თანა წმიდითურთ დიდებამ, (დიდე-
ბამ) პატივი და თაყუანისცემა აწ საუკუნეთა მარადის უკუნისამდე ამინ.

¹ მსხუერპლ.

II*

[287 v] დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისაჲ
 მოწაფეთა თვისთა მიმართ თარგმანებაჲ სიტყუასა მას
 ღმრთისმეტყუელისასა მეტყუელსა: «გითარცა იქმნა
 პირმშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირმშო
 მკუდართაგან ღირს იჩინა ეოფად».

თქუნენ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშობებაჲ თუ რასა ცხადჰყოფს, სახელი ესე გამომწულოილველთა იკითხეთ, ხოლო სხუათაცა ესევითარისა ამის სახელისა საცნაურებათა გამოევიძიებ¹, რამეთუ ვჰპოვებ საღმრთოსა წერილსა ოთხგზის წარმომარინებულად სიტყუასა ამას პირმშობისასა, რამეთუ: «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად»² და «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» და «პირმშოდ მკუდართაგან». და კუალად მარტივად ესრეთ «პირმშოდ» თუნიერ სხუსა მიმართისა თუსებითისა მოჰსენებისა ქადაგებს იგი უფალსა. გარნა სხუანი ვიდრემე უღარესადრე შეაურევებენ მსმენელსა. ხოლო «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» მოჰსენებაჲ დამბადებელისაჲ და ბუნებასა ქაშთა და საუკუნეთასა ზესთა დამყარებულისაჲ უფროდსა ესე არს, რომელი სწყლავს გონებასა გამომწულოილველისასა, რამეთუ უკუეთუ პირმშო ცისა და ქუეყანისა და უღარეს მათსა, ანუ მათ შინათა არს, მისცა სადმე ქამიერთა საცნაურებითა მიუღლებიეს დასაბამი მყოფობითისა გუამოვნებისაჲ. გარნა უჯერო არს დაბადებულთა თანა შეტყუების ყოფაჲ დამბადებელისაჲ, რამეთუ ვითარ³ შეზომებით შეესწოროს შექმნული შემოქმედსა თუსსა და არცა ესე სამართალ არს, რათა ამიერ ირაცხვოდის პატივი ღმრთიებისაჲ. რამეთუ არა ვინაძთგან უხუცეს სხუათა არს შესაქმე მზისაჲ, ამის ძლით დამბადებელცა არს და ღმერთ: არცა ცასა უხუცესობითა მზისაჲთა უსრულესობაჲ აქუს არსებისაჲცა, ვერცა განეულთის არა-არსისაგან არსად მოსრულობასა, ვგრეთვე არცა ვინაძთგან პირმშო ცისა არს უფალი და თანად ყოვლისა აგებულისა, რაოდენსაცა პირველისაგან და ერთისა მიზეზისა მიუღიეს ყოფაჲ, ამისთჳს ზესთა არსებისაცა არს და ზესთა საუკუნეობისა⁴: იძიებოდედ უკუე ჩუენდად,

* პირველად დაბეჭდა ივ. ლოლაშვილი (L): იხ. ძველი ქართული მწერლობის საკითხები. II (1964), 71—91.

¹ გამოევიძიებ (F).

² ვერ L.

³ საუკუნეობისა L.

თუ რაჲსა მნებებელი საღმრთოა წერილი «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» წამებს ყოფასა ღმრთისასა. მე უკუე ვიტყუ, ვითარმედ ღამბადებელ[მა]ნ ყოვლისა აგებულისამან სრულ ყო რაჲ¹ ჩუენ-ძლითი განგებულებაჲ. და ახალ ადამ-ქმნილმან. თავსა შორის თუსსა განაახლა ყოველივე ცოდვისა მიერ შემუსრვილი ბუნებაჲ, რამეთუ მის მიერ მიღებულითა მით კაცითა თავდგმულებით შესრულებულ ყო ყოველი, და საღმრთოთა მადლთა სიმდიდრისა მიმნიჭებელმან მისდა, შუვამდგომელობითა მისითა, დამკობილი ბუნებაჲ ჩუენი, ვითარცა დაძულებული და უჩინო-ქმნილი, კუალად აღავო. რამეთუ აღგებად² ამას ადგილისა. კუალად აღგებაჲ გულისწმა იყოფებოდედ, ესე იგი არს მეორედ დაბადებაჲ და კუალად შექმნაჲ, რომელსა საღმრთოჲსა ნათლისღებისა და სათნოებათა წარმართებისა მიერ მიაქუს შემტკიცებულებაჲ: ამის უკუე უსაღმრთოესისა განახლებისა წინამძღუარ იქმნა რაჲ ღმერთი, ვითარცა სახის დასაბამი რაჲმე სათნოებათა მიერისა ძეგლთ-ნქანდაკებელობისა³ და ხატთ-მწერლობისა ჩუენისაჲ, პირმშოდ სახელ-იღვა ყოვლისა აგებულისად, ესე იგი არს [288 r] დასაბამად და თავად მეორისა დაბადებისა ჩუენისად, რამეთუ პირველი დაბადებაჲ ჩუენი სამოთხეს შინა სრულ იქმნა, რომლისა შესავალ არა-არსისაგან არსად მოყვანებაჲ იქმნა: ხოლო მეორე ქრისტეს შორის ბუნებისა ჩუენისა კუალად დაბადებაჲ, რომლისა დასაბამ არა თუ ყოფად მოსლვაჲ⁴, არამედ კეთილად ყოფისა მიმართი შეცვალებაჲ იქმნა, რამეთუ დაკლებულ ვიქმნიეთ რაჲ ამისგან სიბოროტისა მიერ, კუალად თავისა მიმართ თუსისა აღმოყვანსა განგებულებისა მიერ, ვინაჲთჲჲ კეთილ რაჲმე მოგზაურობა არს პირველისავე წესისა მიმართ აღუყვანებაჲ სულისაჲ სათნოებათა-მიერითა კუალად გებითა: რომლისა პირველ დამწუებელობითა პირმშოდ იწოდა ქრისტე: ესრეთ უკუე «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» საღმრთოჲსა წერილისა მიერ სახელ-იღვბის უფალი ჩუენი:..

ხოლო თუ ვითარ «მრავალთაჲ ძმათა შორის პირმშოდ» იწოდების, რამეთუ მრავალთა ძმათა შორისობასა განყოფილი ნაწილი აქუს ყოვლისა აგებულისაჲ, რამეთუ მრავალნი ვითარცა ყოვლისავე შესაკრებელისა მიმართ მეორედ დაბადებულთა აგებულთაჲსა გამოამჩინებელ არიან ქუე-დაშითმილთა, ვითარ უკუე პირმშო არს ყოვლისა აგებულისაჲცა და მრავალთა ძმათა შორისცა⁵: რამეთუ კაცთმოყუარებისაგან მისისა და აღმრჩველობისა ჩუენისა განყოფაჲ ესე სახელთაჲ იქმნა და რამეთუ მან ამისთვის მოდრიენა ცანი და გარდამოქდა,

¹ რაჲ < L.² აგებად G.³ ძეგლთმქანდაკებლობისა L.⁴ მოსლვაჲ I.⁵ შორისაჲცა I.

რათა ყოველივე ბუნებაა აღიყვანოს და ღირს ყოს უსაღმრთოესთა: ხოლო ჩუენ უფროასლა¹ და გონებანი ჩუენნი ვერ გულისწმისყოფითა ძალსა საიდუმლოასასა არა თანა მიჰყვეს თანაშთამომავლობასა უფლისასა. არამედ პირველთანავე ჩუეულებათა შინა დაადგრეს: ვინაჲთგან უკუე არა ყოველნივე პირმშოსა მას თანა კუალად ვიშვენით, საღმრთოჲთა ამით მეორედ დაბადებითა, არამედ არიანვე ვიეთნიმე გარდასლვისა მიერსა მას დაძულებასა შინა დაშთომილნი. ამისთვის «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» სახელ-იდების, ვიეთ ამით თანა ნერგქმნილთა მსგავსებასა ხატისა მისისასა. და მცნობელთა ძალსა საიდუმლოასასა და შათთვის შთამოსრულისა თანა ზეცად მიმართ აღმავალთა: ახუ თუ ესრეთთა ითქუას, ვითარმედ საქმიითისა და ხედვითისა სათნოებისა წინადამწყუებელ რაჲ იქმნა უფალი, საქმიითისაებრ ვიდრემე სათნოებისა, ვითარცა უმდაბლესისა და ყოველთა შორის მდებარისა, პირმშო² იქმნა ყოვლისა აგებულისა, ხოლო ხედვითისაებრ და უმაღლესისა პირმშო ვიეთმე ძმათა, რომელთაცა ვევიეთარისა ჩუეულებისა გუარად განსწავლნეს თავნი თვისნი:.

არამედ «პირმშო და³ მკუდართაგანცა» ვინაჲთგან შობად ითქუმის მათგანცა აღდგომაჲ უსაშინელესად და უმსწრაფლესად ღმრთისმეტყუელისა კმათაებრ, რომელმან სამთა წესთა შინა აღრიცხუნა რაჲ შობანი ჩუენნი, სხუათა თანა ესეცა აღრიცხუნა: ვინაჲთგან უკუე გკვმს ჩუენ ყოველთავე მუნასა მოქალაქობისა მიმართ მეორისა ცხორებისა მიერ სრბაჲ, ხოლო პირველად უფალმან წარვლო იგი სამისა დღისაჲ, რაჲ აღდგა მკუდრეთით. რომლისათვისცა «პირმშოდ მკუდართაგან» სახელ-იდების, რამეთუ არა თუ ვინცავეს უწინარეს უფლისა ცხორებისა(288ა)ვე მომართ მოიქცა განმგდებელი მკუდრობისა: პირმშოდ აღდგომისა ჩუენისად საგონებელ არს იგი, ვინაჲთგან რომელი არა ცხორებისა მიმართ აღდგეს, იგი კუალადცა მოკუდების; ხოლო ქრისტე, რომელი მოკუდა ცოლუითა, მოკუდა ერთგვის; ხოლო რომელი ცხოველ არს, ცხოველ არს ღმრთისა დიდისაებრ მოციქულისა: ესრეთ ვიდრემე აქაცა პირმშოობისა სახელი არა განტევეზულად, არამედ სსუსა მიმართისა თვისებისა თანა წარმოიჩინების: ხოლო მე გამოვიძიე რაჲ, ვსოე მოციქული მიმწერელად ებრაელთა და თუნიერ თანაშეუღლვისა მომკსენებლად ამის სახელისა, რამეთუ რაქამს კმობს: «შემოჰყავსო კუალად პირმშოჲ სოულად იტყუს»: რამეთუ აქა არცა მრავალთა ძმათა შორისობაჲ დაერთვის, არცა ყოვლისა აგებულისა, არცა მკუდართაგანობაჲ სახელსა პირმშოობისასა. არამედ ესრეთ მარ-

¹ უფროასლა G.

² პირმშოჲ L.

³ პირმშოდ L, პირმშო და codd.

ტივად და განტყვევებულად მოიღებვის: რადასათუხ უკუე სხუათა ვიდრემე ზედა დასდვა სახელი, ხოლო აქა მარტივად ჳმა ყო: ანუ თუ რამეთუ ენება მარტივისა ამის მიერ ჳმისა ყოველთავე შესწავებათა ამის სახელისათა შემოკრებაჲ, გინათუ ვითარ მე ვჳკონებ აწინდელსა სადმე საწუთოსა შინა თუხებათა ამათთანა მხედველი უფლისაჲ მოციქული თანად გულისჳმაჳყოფსცა და ჳმობს მისთუხ, რამეთუ ესევეთარი არს აქაჲ ესე ცხორებაჲ თუხებითი და სხუას მიმართ თანა-შეტყუებითი: ხოლო უსადმართოესი ცხორებაჲ, რომლისა მიმართ დასასრულისა იგი დაწყნარებაჲ ჩუენი მხედველ არს, ვინაჲთგან უადრეს არს იგი და უთუხო, უადრესადცა და უთუხოღ ჳხედავს მას იგი გულისჳმის ყოფათა შინა და წარმოაჩენს სიტყუათა შინა: ხოლო რაჲ არს აქა დართვაჲ «კუალადისაჲ», რამეთუ რაქამს «კუალად შემოჳყავსო, იტყუჳს, პირმშოჲ სოფლად». რამეთუ ჳუელადცა სადმე შემოიყვანა იგი მამამან განმგებელად ჩუენ-ძლითისა საიღუძლოჲსად: არამედ მაშინ ვიდრემე მაცხოვარებისა ჩუენისა თუთმოქმედად შემოყვანებულ იქმნა. ხოლო რაქამს კუალად მამისა მიერ სოფლად შემოყვანებულ იქმნეს, ვითარცა მსაჯული თუალუხუავი, შემოყვანებულ იქმნების წინაჲსწარმეტყუელისა დანთელისებრ. რომლისა მიერ შესაძრწუნებელობაჲ და საშინელებაჲ წარმოითქმის მის საშგელისაჲ:.

აწ უკუე ვინაჲთგან სხუას ცხორებისა მიმართ განვემგზავრებით და არა თანა დაესრულდებით დასასრულსა ცხორებისასა, არამედ სხუაჲ რაჲმე საუკუნოჲ მიმითუალავს ჩუენ ამიერ მიცვალებულთა, გუჳმს აქაჲთ მუნ წარმავალთა წინაგანმზადებულ ყოფაჲ, რათა არა შევშყოთნეთ და უსიტყუელ ვიქმნეთ ჩუენ მიერ აქა ქმნილთათუხ. ხოლო ვრტყუ არა ენისა რიტორობად¹ აღღესეთა, არამედ სულისა განშუენებითა და სუნიდისისა განწმედითა, რათა სამუნოჲ იგი მსაჯული კაცთმოყუარებით შგად რწმუნებულ ვუოთ: უკუეთუ ესრეთ წარგჳმართნეთ თაენი თუხნი და ესრეთ მოწყალე ვუოთ მსაჯული მგლოვარე ქმნილთა მათთუხ, რომელთა-იგი პირველ დავაკლდით უხუებათა კეთილთასა და აქაჲსა განწმედისა მიერ მამულად სოფლად მოსლუვისა მოსწრაფეთა, რომლისაგან განერდომოდ ვიქმნენით, უწყვი, ვითარმედ ვითარცა² კაცთმოყუარემან არა შეგვრდვენს, ხოლო ზენაჲთ დაკუეთებულთა ცოდვისა მიერ, არამედ ზეცათა სასუფეველისა მკუდრადაცა³ გამომაჩინენს ჩუენ:.

¹ რიტორებაჲ L.² ვითარცა GL, < S.³ მკუდრადცა GL.

საკუთარ სახელთა საძიებელი*

ა

- აბაზგები:** მათ ჰყავდათ ორი საკუთარი მეფე 228—229; შემდეგ ბიზანტიელებმა ჩაუყენეს თავისი არქონტები 230; აბაზგების ადათები და სარწმუნოება 229 - 230; აბაზგთა ბავშვები ლაშაზები არიან 229; აბაზგთა განდგომა იუსტინიანე II-ის დროს 228; მათი აჯანყება ბიზანტიის მეფის წინააღმდეგ (1022—23 წ. წ.) 27—30; ისინი კარგად არიან შეიარაღებული 27; ბიზ. წინააღმდეგ ომში ბევრნი გაიულიტნენ 28; აბაზგებმა შეუტყეს ბასალი II-ს და დამარცხდნენ 234; აბაზგთა ელჩები ბიზანტიონში 144—145; აბაზგი გრამატიკოსი იოანე პეტრიწი⁹ 98. იხ. აგრეთვე აბაზგთა
- აბაზგთა:** აბაზგიის მპყრობელია გიორგი I (1014—1027) 234; მის წინააღმდეგ ლაშქრობს ბასილი მეორე¹ 234; აბაზგიიდან ბიზანტიაში გამოთხოვილი ქალი 239, იხ. აგრეთვე აბაზგები.
- აბულ-ყასიმი,** თურქი ამირა: 75, 79, *74.
- აგაპეტოსი,** რომის პაპი (აგაპეტოს 1, 535—536 წელს): 207.
- აგარიანნი** (არაბები): 57, 214, 216; უშიშრად გადადიან ბიზანტიის მიწაწყალზე 212.
- აეტი,** საქურისი (VIII, საუკ.): არსებითად თანამმართველი იყო. «ერთ-ერთი უმძლავრესთაგანი სახელმწიფოში» 232; ლეონმა ის დანიშნა თრაკიის და მაკედონიის სტრატეგოსად, აგრეთვე ოფსიკიონისა და ანატოლიკის თემების უფროსად 233.
- ავარები:** მათ დაამხეს თრაკია (VI—VII საუკ.) 208, 209
- ავგუსტა:** მარიამ დედოფლის, მართა-ყოფილის ზედწოდება 117, 166
- ავლონი** (Valona): იგი აიღო რობერტმა 80.
- აზია:** 74, 144, 182, 190, 191, 201; აზიის ხალხები 145.
- ათენი** 232.
- ათონი:** ათონის მთა 180; ათონის ივერთა მონასტერი 116, 118; ათონის ბერძნული ხელნაწერი 5.

* საძიებელია მასალა ამოწერილია აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლის ნელე მახარაძის მიერ

- აიაქსი** (აიაქს ტელამონის ძე): იგი პერაკლეს ტყავში გაეხვია 18.
- აკეფალები** („უთავონი“): მწვალებელთა სექტა არის 163, *163.
- აკირტანები**: მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები *183.
- ალაბი** („ხალეპ“): 75, 76.
- ალამანია** (გერმანია): 83
- ალანები**: 166, 228; მათ აიარალებს იუსტინიანე II აბაზგების წინა-
აღმდეგ სალაშქროდ 230.
- ალბანელები**: 188, 189, 195, 201; ალბანელები აუჯანყდნენ რომაე-
ლებს 196; კომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხთა სიაში იყ-
ვნენ აღნიშნული 200.
- ალექსანდრე კავასილა**: მეთაურობდა (XI საუკ.) თესალიელების
რაზმეულს 81.
- ალექსანდრე შაკედონელი**: *79, 189, 196.
- ალექსანდრია**: მდიდარი და ხილოსის გასწვრივ მდებარე ალექსანდ-
რია 138.
- ალექსი I კომნენოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1081—1118 წ. წ.): 36,
37, *102, 111, 123, 179, 180; მისი ქალია ანხა კომნენე 33;
მისი ძმაა ნიკიფორე კომნენოსი *59; მისი და არის ევდოკია
*82; ალექსი იშვილა დედოფალმა მარიამმა 50; ალექსი პატივს
სცემს მიხეილ VII პარაბინაკს, მარიამის მეუღლეს 165; ალექსი
იყო სხოლათა დომესტიკოსი 35; ის იყო დასავლეთის ჯარების
დიდი დომესტიკოსი და ექსარხოსი 44; მან მარიამ დედოფლის
დახმარებით გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ
გამეფდა *45, 47, 48, 52, 55, 59, *117; მისი თანაკეისარია მარ-
იამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 43, *46, 70, 71, 113, 116;
ალექსიმ დაამარცხა რობერტი და ბოემუნდი 73, 83; ალექსის
ურთიერთობა გრიგოლ ბაკურიანთან 79 84, *83, 86, 88; ნი-
კიფორე დიოგენე მტრობს ალექსის 89, 90, 93, *107; ალექსის
წინააღმდეგ მოქმედება განიზრახა მისმა ძმისშვილმა იოანემ
*110; ალექსი ზომებს ლებულობს მეცნიერების აყვავებისათ-
ვის 93; 95; ზომებს ლებულობს იოანე იტალოსის წინააღმდეგ
104, 106, 119, 120; ზრუნავს ღვლათ-ლიაკონებზე, გახსაკუთ-
რებით იბერიელ მოღოზნებზე 110; ალექსის უკანასკნელი წუ-
თები 239 240; მისი გარდაცვალება 34.
- ალექსი II კომნენოსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1180—1183 წ. წ.): იგი
მანუელ I კომნენოსის შვილია 122, 123, 127, 140; იგი, ყრბა
მეფე, პირმოთნეობით სოხოვს ანდრონიკე კომნენოსს თახანე-

- ფე იყავიო 124—125, 126; მის ღროს ბიზანტიის ჯარში არიან იბერიელები 127.
- ალექსი III ანგელოზი (ბიზანტიის კეისარი, 1195 — 1203 წ. წ.) 122, 132.
- ალექსი IV (ბიზანტიის კეისარი, 1203—1204 წ. წ.): 122,
- ალექსი V დუკა (მურზუფლე; ბიზანტიის კეისარი, 1204 წ.): 122.
- ალექსი I კომნენოსი (ტრაპეზუნტის მეფე, 1204—1222 წ. წ.): იგი თამარ მეფის ნათესავია და ანდრონიკეს შვილია *125 137; მისი ძმა არის დავითი 130, 131; მან უარი განაცხადა ნიკეის პრეტენზიებზე *131.
- ალექსი ვრანა, ბიზანტიელი სარდალი ისააკ II-ის (1185—1195 წ. წ.) ღროს: 128.
- ალექსი პროტოსევასტოსი: იგი ალექსი II კომნენოსის მცირეწლოვანობის გამო მართავს სახელმწიფოს 123, 127.
- ალიში, თურქთა მხედართმთავარი: 236.
- ალფ-არსლანი, სელჯუკთა სულტანი (1063—1072 წ. წ.): * 74.
- ამაზონები: 189, 196, 197.
- ამანის მთა: 182, 191; მის მახლობლად მოსახლეობენ არაბები 198
- ამახია, ქალაქი ჰელენოპონტოში: 150, 152.
- ამასტრია, ამასტრისი: ქალაქი ექსინის პონტოსთან 137.
- ამინსო ქალ. (დღევანდელი სამსუნი): 132, *132, 198.
- ამირანაშვილი შ., აკადემიკოსი: *125 — *126.
- ანახტახია, იუსტინიანე II-ის მეუღლის თეოდორას დედა, ტიბერიოსის დიდდა: 222.
- ანახტახი II (ბიზანტიის კეისარი, 713—716 წ. წ.): მისი გამეფება, მისი დახასიათება 224; ოფსიკიონის ჯარი კარგად არ არის მისდამი განწყობილი 225; მას ლანძღავენ 226; შეიმოსა ბერის ჩოხა და თესალონიკეში დასახლდა 226—227.
- ანატოლიკის თემი: მისი სტრატეგოსია ნიკიფორე ბოტანიატე *29.
- ანაძარბა (ანაძარბოსი): კილიკიის მეორე დედაქალაქია 207.
- ანდრონიკე I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1183—1185 წ. წ.): 122, 123, მისი გამეფება 125, 126; იგი, გამეფებამდე, თამარ მეფეს ეწვია *125; მისი ჩაცმულობა გამეფებამდე (იბერიული ქსოვილისაგან შეკერილი სამოსი ეცვა) 124, *125—*126; მისი ვაჟია მანუელი, ხოლო შვილიშვილია დავითი *131; მისი შვილია ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი I კომნენოსი. 137.
- II. ანდრონიკე დუკა: მისი ასულია ირინე, ალექსი I კომნენოსის მეუღლე და ანნა კომნენეს დედა *38

2. ანდრონიკე დუკა, კეისარ მიხეილ VII დუკას ძმა; 17.
 ანდრონიკე, სევასტოკრატორი, მანუელ I-ის ძმა; 169.
 ანთიმოსი: მან პოლემონიაკის კათედრა ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში გადაიტანა 208.
- ანიხი: დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია 31; იგი ვერ დაიმორჩილა კონსტანტინე IX მონომახოსმა 32.
- ანნა კომნენე: 4, 83 — 121, 45, *45, *49, 76, *79, 97*, *98, *108, *109 *111, *156, *165. ანნა ალექსი I-ის და ირინეს შვილია *102, 123; ანნა დანიშნული იყო კონსტანტინეზე, მარიამის ვაჟზე 40, *40, 73; ანნას ქმარი იყო ნიკიფორე ვრიენიოსი, 34—35; მისი «ალექსიადა» 21, 35—36, *46, 141. ანნა ცდება გრიგოლ ბაკურიანის წარმომავლობის საკითხში *59; ანნა კომნენეს ცნობები გრიგოლ ბაკურიანის შესახებ 79—88; ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ 119—121; ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ 112—113.
- ანტიოქია: *74, 75, 76, 144, 145; ანტიოქიის აკროპოლისი 144; ანტიოქიის პატრიარქი ემელიანე 166; ანტიოქია გაანადგურეს არაბებმა 167.
- ანტიოქოზი: იგი მეთაურობდა მაკედონელების რაზმეულს 81.
- ანხილდე, ქალაქი: 219; ანხილის დუქსად დაინიშნა სილოზი 78, 79.
- აქლესი (ძველი ბერძენი მხატვარი, ძვ. წ. IV საუკ.): 68.
- აქლხასიმი, თურქი ამირა (აბულ-ყასიმი); 73, 74.
- აპოკაპი: ვესტი აპოკაპისა 167.
- აპოლონიადა, ქალაქი; იქ გაიქცა აფსიძარე 705 წელს 218.
- არაბები: 13, 216; არაბთა სამფლობელო 171; არაბთა მეფე 198; არაბებთან ხელშეკრულება დადვა იუსტინიანე II-მ 210, მათ იქსარეს ყოველწლიური ხარკის გადახდა 210, 211; არაბები შეიჭრნენ ბიზანტიელთა მიწაწყალზე 214.
- არაბეთი: 200.
- არაკლია (პერაკლეა): 137.
- არეთა: წმ. არეთა 207.
- არენტანები, ტომი: 136.
- არიანე, ისტორიკოსი (ახ. წ., II საუკ.): *132, 178.
- არისტობულე, იუდეელთა მეფე: 198, 201.
- არისტოტელე 33, 97, 101; არისტოტელესეული წინაყარი 104, *104.
- არკადი (ბიზანტიის კეისარი, 395—408 წ. წ.): *188, 204; არკადის სვეტი ქსეროლოფში 231.

- არმენია:** 74, 194, 200, 201, 216; არმენიის ციხე 188, 195; არმენიის პატრიკიოსი 212; არმენიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.
- არმენიაკთა თემი:** 126, 227; არმენიაკთა ადგილები 109.
- არმენიელები:** 22, *109, 133, 168 *184. არმენიელთა ელჩები ბიზანტიონში 145; არმენიელთა სადგომია იერაპოლისი 167. იხ. აგრეთვე არმენია.
- არსაკი:** მან საეპისკოპოსო ტახტი დაიკავა ოქროპირის შემდეგ 204.
- არსენი იყალთოელი:** 6, 7, 8
- არტავანდი,** არმენიაკთა თემის სტრატეგოსი: 227.
- არტემი** (ანასტასი II; ბიზანტიის კეისარი, 713—716 წ. წ.): 224, 226, 227, 231. იხ. ანასტასი II.
- არქე,** დაბა ჭარბად დასახლებული: 236; არქელები 236.
- ასირია:** 22; ასირიის ქვეყანა 138.
- ასირიელები:** 22.
- ასქანაზი** (ასხანაზოს. ასხანაქსი, ასხანაზი, 182, 183, *184 (ასქანათი). 191, 191 (ასხანაქსეები); ასქანოზ-ძე ლამერისი 182; ასხანაქსი—იაფეტის ძმა 182.
- ატაღეია,** ადგილი პამფილიაში: 20.
- ათიკოსი:** ეპისკოპოსად ხელდასმული იქმნა არსაკის შემდეგ 204.
- ატრამიტი,** ქალაქი მენიაში: 226.
- აფრანოხი,** პომპეუსის მიმდევარი: 188, 195, 198; იგი პომპეუსს შემდეგ კონსულად იყო არჩეული 199, 200.
- აფრები:** თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები *184.
- აფრიკა:** ბიზანტიის ბატონობა აფრიკაში 214, 215.
- აფროდიტე:** 170.
- აფხაროსი:** შავი ზღვის საბაპიროზეა *132.
- აფხიმარე** (კეისარი ტიბერიოსი III 698—705 წ. წ.): 215, 216; აწყობს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217; იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადაასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ იგი ძელზე ჩამოკვდა 218, 219.
- აფხაზები:** 115, 116. იხ. აბაზგები.
- აფხაზეთი:** 187, იხ. აბაზგთა.
- აქილეესი:** 18, *79.
- ალმოსავლეთი იბერია:** 138; ალმოსავლეთი იბერები 128, 129, *131, 138. იხ. იბერები, იბერია.

ახალი რომი: 205, 208. იხ. კონსტანტინეპოლი, ბიზანტიონი, რომი.
ახრიდა: ახრიდის გარშემო მცხოვრები თურქები (ანუ თურქ-ვარდ-
რიოტები) 81.

ბ

ბანი' („შვიდ-ეშმაკა“): მან IV არმენია არაბებს გადასცა 216.

ბაბილონი: 145.

ბაგრატ IV (საქართველოს მეფე, 1027—1072 წ. წ.): 117; მისი დე-
დაა მარიაში *235; იგი მძევლად ჰყავს ბიზანტიის კეისარს 29,
*29, *30, 234, *234; მისი ძეა გიორგი 115; მისი ასული ბიზან-
ტიის დედოფალი მარიაში (მართა-ყოფილი) *108, 112, 113,
116, 118; ბაგრატმა გიორგი მთაწმიდელი მოიწვია 114.

ბაგრატი; ერთი სომეხი 32.

ბაიბურთი, ქალაქი: 11, 112.

ბაკურიანი, გრიგოლ ბაკურიანის ძე: *59 იგი დიდი დომესტიკოსია 83,
84, 86, 87. იხ. გრიგოლ ბაკურიანის ძე.

ბარბაროსები: სკვითები ბორილე და გერმანე 46.

ბარდა სკლიაროსი: მისი აჯანყება 171, *171, 233.

ბარდა ფოკა: 10, 11, 12; *171, მისი ძეა ნიკიფორე 234.

ბასიანი: 137.

ბასილი II (ბიზანტიის კეისარი, 976—1025 წ. წ.): *9, 10, 12, *19,
*30, 94, 118, 137, 154; ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგე-
ნეტები 4, 9; მან ორჯერ ბრძოლა გაუმართა აბაზგებს 28; მან
შექმნა მრავალტალანიახი ხაზინა 13; იბერიიდან და არაბეთი-
დან დიდძალი სიმდიდრე გაზიდა 13; ჩააქრო ბარდა ფოკას და
ბარდა სკლიაროსის აჯანყებები 233; იგი ებრძვის ტრიპოლის,
დამასკოს, ტვიროსისა და ბეირუთის მთავრებს 234; მთელი
აზია დალაშქრა 171; ბასილი შედარებულია გრიგალთან 171,
*171.

ბაქრაძე დიმ: *181.

ბალდადი: 75.

ბეზობრაზოვი პ.: *3.

ბელა III, უნგრეთის მეფე: 122.

ბელეროფონტი (მითოლოგია): 172, *172.

ბელტიონები, ტომი: *184.

ბენეშევიჩი ვ.: *173, *177.

ბერდენე, ნიკიფორე ბოტანიატეს მეუღლე: 163.

- ბერძნები:** ბერძენთა მოსახლეობა *111; ბერძენთა მეფობა 113. იხ. რომაელები, ბიზანტიელები.
- ბეტრანიელნი** (ეარ. ბრეტანიელნი): 103.
- ბიზანტია:** 112, 114, *117, 118, 123, *125, 128, 135, 136, 137, 138, 180, 185, 206, 207; ბიზანტიის საპეფო *45; ბიზანტიის მეფე (იგულისხმება იუსტინე) 186; ბიზანტიის მეფის კარი 177; ბიზანტიის ტახტი 113; ბიზანტიის სატახტო ქალაქი 130, ბიზანტიის კეისარი და მისი ტიტული 133, 134, 135; ბიზანტიის ჯარი 144; ბიზანტიის მოხარკე მხარეები 139; ბიზანტია XI საუკუნეში 119; ბიზანტიისა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022—1023 წელს *30.
- ბიზანტიელები** (რომაელები): *131, *143; ბიზანტიელი ისტორიკოსები *29; ბიზანტიელთა ურთიერთობა უნგრელებთან 153. იხ. აგრეთვე რომაელები.
- ბიზანტიონი** (კონსტანტინეპოლი): 44, 143, 185, 211, 215, 220, 226, 233; ბიზანტიონიდან გადასახლდა მიქელ პსელოსი 97; ფაზისიდან ბიზანტიონში დადის სავაქრო ხომალდები 132; ბიზანტიაში ჩავიდა მანუელ კეისარი 145; ბიზანტიონიდან იგზავნება არქიელი ანტიოქიაში 145; მიწისძვრა VIII საუკუნეში 231.
- ბიზანტიდი**, იგივეა რაც ბიზანტიონი.
- ბითონია:** 150, 192, 226; ბითონიის დედაქალაქი ნიკეა 231; ბითონიის სანაპიროები 73.
- ბიუტნერ-ვობსტი:** 180.
- ბიჭვინთა:** 203, 205; აქ გაღმოსახლეს იოანე ოქროპირი, მაგრამ ვერ მოაღწია 187, 188.
- ბლეიკი რ:** 116.
- ბოგომილები:** *109.
- ბოდიანსკი**, პროვ.: 180.
- ბომუნდი**, რობერტის ვაჟი: 73.
- ბორატები**, ტომი: *184.
- ბორილე**, სკვითი: 46, 47.
- ბოსთიელი** (ბიზანტიის კეისრის ტიტულშია): 133
- ბოსფორი:** 73; ბოსფორის ზღვა 193.
1. **ბოტანიატე** (მიხეილ ბოტანიატე): *29, 30, *30.
2. **ბოტანიატე** (ნიკიფორე ბოტანიატე, ბიზანტიის კეისარი, 1078—1081 წ. წ.): 35, 41, 42, 43, 45, *45, 46, 51, 156, 160. იხ. ნიკიფორე ბოტანიატე.
- ბრეტანიელები**, ტომი: *184.

ბრიენიუსი, წარჩინებული ლათინი, მთავარსარდალი 93.

ბრინდიზიუმი, ქალაქი: 44, 143, 144.

ბროხე მ.: *151, 189.

ბუზანი, თურქი ამირა, ედესის მმართველი 74, 79

ბულგარელები: 133, 228; იუსტინიანე II მათ დაეზავა 210; მათი მთავარი («ექსარხონ») ტერბელი 217, 218; მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს იუსტინიანე 219; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები 220; მათ დალაშქრეს თრაკია 224.

ბ

გაბრიაძე, გაბრიჩიძე; *111

გალატია: 195, 202; მას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.

გალატელები: 182, *183, 191.

გაშერი: (ბიბლი.): *183, *184.

განგი, მდინარე: 23.

გელათი: *6, *116; გელათის მონასტერი 6; გელათის ხელნაწერი 6.

გელახი, პრომანაელთა მამა: 115.

გელები, ტომი: 196, 197.

გელცერი მ.: *172.

1. გერმანე, კონსტანტინეპოლეს პატრიარქი (715—730 წ. წ.). იგი გადმოიყვანეს კიზიკიდან 225; იგი დაატყვევეს 226.

2. გერმანე, სკვითი: 46, 47, 58.

გეტულები, ტომი: *184.

გილიელმი (ვილჰელმი): იგი არის სიცილიის მეფის როგერის (როჟერის) შვილი: 143, *143.

გიორგი I (საქართველოს მეფე, 1014—1027 წ. წ.): 116, 117, 137, 233; იგი ბაგრატის ძეა და კესაროსი 115; 116; იგი კურაპალატია 115; ბაგრატ IV მისი ძეა 234; იგი, აბაზგების ერისთავი, ებრძვის ბიზანტიელებს და მარცხდება. 28; მან თავისი ვაჟი ბაგრატ მძევლად ჩააბარა ბიზანტიის კეისარს 29, *29, *30; დამარცხდა ბასილ II-სთან ბრძოლაში და ითხოვა ზავი 234—235; მისი გარდაცვალება 235.

გიორგი II (საქართველოს მეფე, 1072—1089. წ. წ.): იგი ბაგრატ IV-ის ძეა და მარიამ მართა-ყოფილის ძმა 116.

გიორგი ამარტოლი: 159, 179, *181; გიორგის გამგრძელებელი 178.

გიორგი კედრენე; 136, 161; მისი ცნობები ლიპარიტ ორბელიანზე *25.

გიორგი კოდინე: 154—158.

გიორგი მანიაკე: მან აჯანყება მოაწყო კონსტანტინე მონომახოსის დროს 94

გიორგი მთაწმიდელი: 113, 114. : 18

გიორგი მონომახატი, ილირიკის დუკი: 46

გიორგი პალეოლოგი, ალექსი I კომნენოსის ქვისლი (ალექსის შეულ-
ლე ირინე და გიორგის ცოლი ანნა დები იყვნენ): 66

გიორგი სინგლოზი: *183.

გლიკერია: წმინდა გლიკერიას კენჭული 177.

გომარი (ბიბლიური): 182, 191: გ ო მ ა რ ე ლ ნ ი (აწ გალატებად
იწოდებთან) 182, 191.

გრეკუ ვ. (V. Grecu), რუმინელი ბიზანტინისტი 153, *153.

გრიგოლ ბაკურიანის ძე: 79, 80, *83, 85, 107, *108, 119; ანნა კომნე-
ნე გრიგოლ ბაკურიანისძის შეახებ 78-88, იხ. აგრეთვე ბა-
კურიანი.

გრიგოლ კამატეროსი, მეფის მდივანი: 92.

გუთები: 133, *183, 207.

დ

Dawes El. A. S.: ანნა კომნენეს «ალექსიადის» მთარგმნელი 36, *45.
დავით აღმაშენებელი (საქართველოს მეფე, 1089—1125): 116, 117;
მისი დედაა ელენე *116.

დავით კურაპალატი: მიეშველა 987 წელს ბარდა ფოკას *171; მის
შემკვიდრეობას ეპატრონება ბიზანტია 233.

დავით კომნენოსი, კეისარ ანდრონიკე I-ის შვილის, მანუელის, ვაჟი
130, *131; იგი ბიზანტიის მფლობელია და ტრაპეზუნტიის მე-
ფის ალექსი I-ის ძმაა 130

დაღმატია: 135, 136; დაღმატაიელი 133

დამალიხის ხრუტე: 150.

დამატრია: აქ დაიბანაკა ფილიპიკენი 222.

დანუბი, მდინარე: 85, 86.

დასავლეთი საქართველო: *111, 131; დასავლეთ საქართველოს იბე
რიელები *131; დასავლელი იბერიელები *129.

დაფნე: იგი ანტიოქიასთან არსებობს 234.

დედგერი ფრ. (Fr. Dölger): *46, *133, 141, *141, *172.

დეღმატია (დაღმატია): 136.

დვინი, ქალაქი სომხეთში: 32.

დილი შ. (Ch. Diehl): *33.

1. დიოგენე (რომანოზ IV დიოგენე): 41, 164.

2. დიოგენე (ნიკიფორე დიოგენე): 90, 91. იხ. ნიკიფორე დიოგენე.

დიოკლეთიანები, ტომი: 135, 136

დიონ კასიოხი: 178, 180, *180, 201.

დიონისე: იგი იგზავნება ჰუნთა მეფისაგან სირმიონის ასაღებად 147.

დირახიუმი, ქალაქი: 34, 47; მისი ძველი სახელია ებიდამნი *97; დირახიუმის დუკა 37.

დიტერიხი კ.: *21.

დიუ-კანეი: *36, *59, 141.

დუკი (დუკა): იგულისხმება კონსტანტინე X დუკა 115. იხ. დუკიწი.

დოლოკვი ვ.: 123.

დორილეონი: დორილეონის დაბლობი 150.

დრისტრა: მას ფლობდა ტატუში 85.

დუკიწი (კონსტანტინე დუკიწი, კონსტანტინე X დუკა): 118.

მ

მგნატი, ხუცესმონაზონი: 116.

მდებსა: ოსროენის ცნობილი ქალაქია 207, ედესის მმართველი თურქი ამირა *74.

მედოკია მაკრემბოლიტისა, კონსტანტინე X დუკის ცოლია 118, 119;

მათი შვილია მიხეილ VII, დუკა პარაპინაკი 119, 155, 156, 173,

*173; მისი მეორე ქმარია რომანოზ IV დიოგენე 119, 164, 172;

მათი შვილია ნიკიფორე დიოგენე *89, 119.

მედოკია, ალექსი I კომნენოსის და, იგი ცოლად ჰყავდა ნიკიფორე მელისენს *82.

მედოქსია, დედოფალი, არკადი კეისრის ნეულლე 187, 203, 204.

მეპრეპია, კონსტანტინე IX, მონომახოსის და 13.

მეპროპა: 182, 191, 201; აქ ილაშქრეს ავარებმა VII საუკუნეში 209

მეპრიპე (სრუტე ევბეასა და ბეოტიას შუა): 56.

მესხებიოხი („ქრონიკის“ ავტორი): 178.

მესტრათი გარიდა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1081—1084): 105.

მეფრათი, მდინარე: 31, 193.

მექსინის პონტო: 132.

მეზოპე: მას იცნობს იოანე კინამოსი 141.

მეზატანელეები, აზიის ხალხი: 145.

- ელადა: ელადის სტრატეგოსი ლეონტი 213; ელადის არქონტი 232.
1. ელენე, დედოფალი, დავით აღმაშენებლის დედა: 116.
  2. ელენე, ბასილ II-ის ძმის ქალიშვილი, ბაგრატ IV-ის მეუღლე: 235.
  3. ელენე, კონსტანტინე IX მონომახოსის უფროსი და: 13.
  4. ელენე, რობერტის ასული, კონსტანტინე პროფიროგენეტის (მარია მართა-ყოფილის ვაჟის) დანიშნული: *38, 39, 42, 165, *165.
- ელია, არქონტი: 221; მას იუსტინიანე II-მ თავი მოჰკვეთა 222.
- ელინნი: 142, 182, 183, 191; ელინთა და ქალდეველთა მოძღვრება 95; ელინთა ენა 100.
- ელიხა, ელიხე (ბიბლ.): 182, 183, *184. 192; ელიხელნი 183, 192.
- ემილიანე, ანტიოქიის პატრიარქი: 166.
- ეოლიელნი, ეოლნი: 183, 192.
- ეპიდამნოსი (ეპიდამნი), ძველი ბერძნული კოლონია ილირიაში 97, *97. იხ. დირაქიუმი.
- ერაკლია პონტოსი: 131.
- ესპანელები: *184.
- ეფესო: ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო მიხეილ დუკამ: 156, 174 («ეფესელთა ქალაქის მწყემსად დააყენა»).
- ეფთვმე, ბერი: 116.

3

- ვალდენბერგი ვ.: *3.
- ვალერიანე, რომაელი ქალი, წათეს მეუღლე 185.
- ვალსამონი: 177.
- ვანდალები: მათთან ომს აწარმოებდა ველიზარი 207.
- ვარაზვაჩე: 157.
- ვახილევსკი ვ.: 152.
- ველიატოვი, პატარა ქალაქი, ფილიპოპოლის მხარეში: 87; ველიატოვის ბორცვი 86.
- ველიზარი, ცნობილი ბიზანტიელი მხედართმთავარი: 207.
- ვიჯინა, ციხე-სიმაგრე დუნაის ქვემო წელის მხარეში: 85.
- ვირკანის ზღვა (კასპიის ზღვა): 189, 196.
- ვლახერნი (კონსტანტინეპოლის რაიონი): 226; ვლახერნის ციხე-კედელი 215; ვლახერნის სასახლე 124; ვლახერნის სასახლეში გაიქცა მიხეილ VII დუკა 166; ვლახერნის ეკლესია 222.
- ვორილა, მონა: 57, 58.
- ვრანა (ნიკოლოზ ვრანა?), გამოცდილი სარდალი: 86, 87.

ვრიენიოსი (ნიკიფორე ვრიენიოსი), ანნა კომნენეს ქმარი: 35. იხ. ნიკიფორე ვრიენიოსი.

ვურანიწოვი (Враничево). ადგილი სადღაც მდ. ისტროსის მიდამოებში: 107.

ზ

ზახლუმები, ტომი: 135, 136.

ზევგმა, ქალაქი სირიაში: 146.

ზოგრაფის მონასტერი, ათონის მთაზე: 180.

1. **ზოე** (ბიზანტიის დედოფალი, 1042 წელს): 4, *19; იგი კონსტანტინე IX მონომახოსის (1042—1054) ცოლი იყო 2; იგი მეფობდა თეოდორასთან ერთად 4, *9.

2. **ზოე** (მეფის დუკას ასული?), გაუთხოვარი და გარეგნობით ლამაზი: სურს მისთხოვდეს ნიკიფორე ბოტანიატეს 164.

ზონარა, იოანე ზონარა: *49, 178. იხ. იოანე ზონარა.

ზოხიმე, ტიგრან მეფის ცოლი: 201.

თ

თამარ მეფე: *125, 137, თამარ მეფის ისტორია *151.

თარხოს (თარხი, თარხები) ტომი: 183, *184, 192; თარსელნი 192.

თარშის, ძე იოვანისი (ბიბლ.): 182.

თაყაიშვილი ე.: 155.

თაბაშთა, გოლიათი: *79.

თევდატოსი, იტალიის ჰეგემონი: 207.

თევზაძე გ. 121.

1. **თეოდორა** (ბიზანტიის დედოფალი, 1042 და 1054—1056 წ. წ.): 2, 4, 9, *9, *19, 113, 118.

2. **თეოდორა**, ხაზარი (იუსტინიანე II-ის ცოლი): 217, 219.

3. **თეოდორა**, ისააკ ანგელოსის და: 128.

თეოდორე გაბრა: 111, 112.

თეოდორე I ლასკარი. (ნიკეის სამეფოს მბრძანებელი, 1206—1222 წ. წ.): მის კარზე მსახურებდა ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე 122; იგი რომაელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული 130, 131.

თეოდორიტე კვირელი, „საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი: 178.

თეოდოსი I დიდი (ბიზანტიის კეისარი, 379—395 წ. წ.): 204, 205, 206, 231.

თეოდოსი II მცირე (ბიზანტიის კეისარი, 408—450 წ. წ.): *188, 204

- თეოდოსი III ატრამუტი (ბიზანტიის კეისარი, 716—717 წ. წ.): 226, 227.
- თეოდოსი (კონსტანტინოპოლის პატრიარქი, 1178—1183 წ. წ.): 124, *126.
- თეოდოსი ბერი (VII საუკ.): 212, იგი დაწვეს 213—214.
- თეოდოტა, მიქელ პსელოსის დედა: 1.
- თეოფანე ჟამთააღმწერელი: 179, *184, 186, 187; თეოფანეს გამგრძელებელი 136, 178.
- თეოფილაქტე ბულგარელი: *59
- თეოფილე, ხუცესმონაზონი: 115.
- თერასი (არონლისაგან არიან აფრები», ბიბლ.): *184.
- თერმოდონტი, მდინარე: 190, 197.
- თესალიელები, თეტალიელები: 81. *184.
- თესალონიკე: 233.
- თირა (ბიბლ.): 182, 183, 191. — თ ი რ ე ლ ნ ი. 182, 191.
- თობელი (ძე იაფეტისი): 182, *184, 191. — თ ო ბ ე ლ ნ ი (აესენი იბერები არიან») 182. — თ ო ე ი ლ ო 182.
- თორგამა, თორგარმა: 184, *184, 192. — თ ო რ გ ა მ ე ლ ნ ი 191.
- თორნიკე — ლეონი, სომეხი სარდალი: 14, 15.
- თორღამე, თორღამოს (ძე ღამერისი; ბიბლ.); 182, 183. — თ ო რ ღ ა მ ე ლ ნ ი 183.
- თრაკესიის თემი: 161.
- თრაკია: 59, *88, 107, 109, 226, 233; თრაკიის სოფლები 110; თრაკიის ქალაქი მესემბრია 228; თრაკია დაამხეს ავარებმა (VII საუკ.) 209; თრაკია დალაშქრეს ბულგარელებმა 224.
- თრაკიელები: 182, *184, 191 (წინათ თირელნი).
- თუკიდიდე: 36.
- თურნი ბ. (H. Thurn): *168.
- თურქები: 26, 55, 74, 77, 81, 111; თურქთა თავდასხმები ბიზანტიაზე 162; თურქთა შემოტევა XI საუკუნეში 31; თურქთა ტომი იპყრობს ადგილებს 239; თურქების წინააღმდეგ იბრძვის ბიზანტიელებისათვის ლიბარიტ ორბელიანი *25, 236.

0

- იაგუპასანი, სპარსთა ტომის-მთავარი (ფილარხი): 145.
- იამბლიხოხი: მისი მოძღვრება და იოანე იტალოსი 101.
- იახიტები (იახიტი შეიძლება იყოს ანნა კომნენეს დის, ევდოკიას,

ქმარი; ან და შესაძლებელია ეს იყოს იოანე იტალოსის მოწა-
ფის პაპა. იხ. Любарский გვ. 512—513): 101

იაფეთი (იაფეთი, იაფეთოი): *179, 182, 183, 184, 191.

იბერები, იბერიელები: 12, 128, 130, 133, 135, 136, 137, 144, 182,
*184, 188, 189, 191, 195, 196, 200; იბერთა წარმოშობა და
კავშირი ისპანიის იბერებთან 21, 22, *22; იბერიული წარმო-
შობის სიაოში 73, 77, იბერები უმამაცესი ვაჟაკები არიან
21, 188; იბერები ბარდა სკლიაროსის აჯანყების დროს 171,
*171; იბერები ბიზანტიის ჯარში 23, 127, 143; იბერიელთა
რახმეული 131; ბარდა ფოკამ შეკრიბა იბერიელთა ჯარი 10;
იბერიელთა ჯარი ლიპარიტის სარდლობით 236, 237; იბერთა
ელჩები ბიზანტიონში 145; იბერიელი მოლოზნები. მათზე
ზრუნავს ალექსი კომნენოსი 110; იბერიელი ვაჟკრები *130,
*131; ბასილი II-მ იბერიელთა საგანძურები დააცალიერა 13.
იბერთა მთავარი («იბერარხეს») 171, *171; ფარესმანე იბერი
166—167. იხ. აგრეთვე 1. იბერია.

1. იბერია: *15, 16, 126, 127, 139; იბერიის სახელწოდება 22; აღ-
მოსავლეთი იბერია, მისი საზღვრები 23; იბერიის სოფლე-
ბი 26; იბერიის გამგებლობა 15; იბერია — მდიდარი ქვეყანაა
31, 162; იბერია შოარბიეს (ჰუნებმა?), უდაბური გახადეს 24;
იბერია დაიპყრო ლეონტიმ იუსტინიანე II-ის დროს 210; ანი-
სიდან და დვინიდან თურქები იბერიაში აპირებენ შეტრას 32;
ბასილ II იბერიისკენ გაემართა 233; იბერია უშინავანესი (ში-
და ქართლი?), მისი მთავარი გიორგი (გიორგი I) 233; იბერია
ჯვაროსანთა ომების დროს 137, მწველებლობა იბერიაში 162.—
ი ბ ე რ ი ი ს თ ე მ ი 13, *15.

2. იბერია, ისპანიის იბერია: კელტიბერია მდებარეობს რომის დასავ-
ლეთ ნაწილში 21.

ი ბ ე რ ი ი ს თ ე მ ი: მის სტრატეგოსად კონსტანტინე IX ბონო-
მახოსმა ვაგზავნა თორნიკე 13, *15.

იერაპოლისი: 166, 167, 168.

იერუსალიმი: 75; იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი *125.

ივირი (იბერი): «თოვილთასა, რომელნი აწ ივირად იწოდებიან» 182.

იკონია: იკონიის ტახტი 130, იკონიის მიტროპოლიტი 166.

ილარიუნი (ილარიონი): პრომანაელი მამა 115.

ილირია: 84, *97. . . . ი ლ ლ ი რ ი ე ლ ე ბ ი *184.

ილირიკი: 73; ილირიკის დუკი 46; ილირიკის მრავალი ქალაქი და-
იპყრო ხაგანმა 209.

- იმეროხი («პიმეროს» იგივეა რაც ეროსი) 68, 69, *69.
- იონაკი კრიტოპლენი, საბრძოლო საქმეებში გამოცდილი: 144.
- იონე ალანი: 46
- იონე ანგელოსი; კაცი საომარ საქმეებში გამოცდილი 147.
- იონე ანტიოქიელი (ისტორიკოსი): 179
- იონე ბედიელი, მთავარეპისკოპოსი: 114
- იონე დამასკელი: მისი სიტყვები ნესტორიანთა წინააღმდეგ *163.
- იონე დუკა, კესარი, კონსტანტინე X დუკას ძმა: *38, 41, 67, 69, 70.
- იონე ზონარა: 177—208; 2, 4, 33.
- იონე ისესი, წარმოშობით სპარსელი: 147
- იონე იტალოსი: 3; ანნა კომნენე იონე იტალოსის შესახებ 93—106, 119—121.
- იონე VI კანტაკუზენე (1341—1355): 154
- იონე, კალინიკეს შვილი (მანის მიმდევრის კალინიკეს შვილი): 109
- იონე კინაშოსი: 140—158.
- იონე ლოგოთეტი (მთავარი ლოგოთეტი) 225.
- იონე მალაღა: 157, *181, *184.
1. იონე I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1118—1143 წ. წ.): 123, 140, 141, 143; იგი ალექსი I კომნენოსის ვაჟია 122, 123 და ანნა კომნენეს უმცროსი ძმა 34; ის ალექსი I-ის თახამმართველია *46; მის მიერ ძალაუფლების ხელში აღება 239—240; მის მეფობაში დაწერა თავისი „ისტორია“ იონე ზონარამ 178. *178.
2. იონე კომნენოსი, ალექსი I კომნენოსის შამა და ანნა კომნენეს შამა 82.
3. იონე კომნენოსი, ალექსი კომნენოსის ძმისშვილი; მან განიზრახა მოქმედება თავისი ბიძის წინააღმდეგ *110.
- იონე მმარხველი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იონე IV (582—595 წ. წ.): მან გეორგიე ნიკეისელი მაკრიკიოსს 208.
- იონე VI, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (712—715): ანასტასი II-მ გადააყენა 224—225.
- იონე ოქროპირი: მისი გაძევება და კუქუსოში და ბიჭვინთაში გადასახლება 203; მისი დასაფლავების ადგილი *179, 187.
- იონე პატრიკიოსი: გაგზავნა ლეონტიმ ჭარით არაბების წინააღმდეგ. 214.
- იონე პეტრიწი: 7, 119, 120, 121, 182; მას, როგორც აბაჯ ვრამატიკოსს, წერილს სწერს იონე იტალოსი *98.

- იოანე სკილიცე: მას არ ეკუთვნის 1057—1079 წლების „ისტორია“, 161.
- იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი: 161—168; მას გამოყენებული აქვს მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 21 („იოანე სკილიცეს —გამგრძელება“ მეტწილად წარმოადგენს მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ პარაფრაზს და ამავე დროს ექსცერპტს მისი შრომისას“; ვ. მ. ო. ა. ვ. ჩ. ი. კ. ი. II², 340).
- იოანე სოლომონი, იოანე იტალიოსის მოწაფე: 101 (შემდეგში ერთ-ერთი შეთქმულების მონაწილე).
- იოანე ქსიფილინოსი: 178, 180.
- იოანე ჩიმიხი (ბიზანტიის კეისარი, 969—976 წ. წ.): 4, 109.
- იობი (ბიბლ.): 182, 191; ი. ო. ბ. ე. ლ. ი. *84.
- იოველი, ისტორიკოსი (XII—XIII საუკ.): მისი „ქრონოგრაფია“ 159—160, 166.
- იოსებ ვრიენიოსი, ბიზანტიელი სარდალი: 146.
- იოსებ ფლავიოსი: 178, 182, 184, 198.
- ირაკლი («პერაკლეიოს»). ტიბერიოს III-ის ძმა 215—216, 218.
1. ირინე, დედოფალი (ბიზანტიის მეფე, 797—802 წ. წ.): 231, 232, *232; იგი სკვითთა შთავრის, ხაგანის, ასულია და კონსტანტინე V-ის მეუღლე 231.
2. ირინე, დედოფალი, ალექსი I კომნენოსის ცოლი და ანნა კომნენეს დედა: 34, *38, 66, 72, *102, 239—240.
3. ირინე, ისააკ კომნენოსის, ალექსი I კომნენოსის ძმის, მეუღლე: იგი იყო მარიამ მართა-ყოფილის დისწული (ძმისწული) 49, *49. (არსებობს შეხედულება, რომ ეს ირინე იყო ბაგრატ IV-ის ძმის დემეტრეს ასული).
4. ირინე (ბერტა) მანუელ I კომნენოსის პირველი ცოლი: 128.
5. ირინე, სევასტოკრატორ ანდრონიკეს (მანუელ I-ის ძმის) ცოლი: 169.
1. ისააკ I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1057—1059 წ. წ.): 2, 4, 9, *19, 161.
2. ისააკ II ანგელოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1185—1195 წ. წ.): 128, 129, *131.
3. ისააკ კომნენოსი, სევასტოკრატორი, ალექსი I კომნენოსის ძმა. 47, 48, 49, 50, 52, 56, 72, 80, 104, 113.
- ისავრია: 227.—ის. ა. ვ. რ. ი. ე. ლ. ი. 133
- ისმაელიტები: 129, *131.
- ისმაილი, სატრაპთუხუცესი: 11, 112.

- ისპანია:** ისპანიის იბერია 21, *129; ისპანიის იბერები *22.
- ისტროხი,** მდინარე: 106—107.
- იტალია:** 93, 198, 199, 207; იტალიის დაპყრობა 1071 წელს *97.
- 1. იტალიელი:** 94, 128; იტალიელები დაიჭირავეს ბიზანტიელებმა 128, *131; იტალიელთა საქმეების მკოდნე იყო იოანე იტალო-სი 97.
- 2. იტალიელი:** იტალიელები ანუ პითალორელები 121.
- 3. იტალიელი:** იტალიელთა წეალება (ე. ი. იოანე იტალოსის წეა-ლება): 120, 121.
- იუდეა:** 198, 200, 201.
- იუდეელი:** იუდეელთა სიძველენი (ფლავიოსისა) 178; იუდეელთა ისტორია 198.
- იუსტინე I** (ბიზანტიის კეისარი, 518—527 წ. წ.): მასთან მივიდა ლაზ-თა მეფე წათი 185, 186, 206.
- იუსტინე II** (ბიზანტიის კეისარი, 565—578 წ. წ.): 180.
- იუსტინიანე I** (ბიზანტიის კეისარი, 527—565 წ. წ.): მან აბაზგიაში აკრძალა დასაქურისება 229; აგო აბაზგიაში ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარი 229; იტალიის ჰეგემონმა თეოდატოსმა იუს-ტინიანესთან გაგზავნა ელჩად აგაპეტოსი 207.
- იუსტინიანე II** (ბიზანტიის კეისარი, 685—695 და 705—711 წ. წ.): მისი ღედა 212; იუსტინიანეს საზიზლარ პიროვნებად თვლიან 212; მას ლანძღავენ 213; მას ცხერი მოგლიჯეს (ამიტომ ეწო-დება «რინოტმეტი») 213, 230, ის გზავნის სარდალ ლეონტის იბერიისა და ალბანიის წინააღმდეგ 210; დაეზავა ბულგარე-ლებს 210; ეშზადება ომისათვის არაბების წინააღმდეგ 211; იუსტინიანე გადაასახლეს ხერსონესში 217; კვლავ მოვიდა კონსტანტინეპოლში 218, 219; ხერსონესში გზავნია ექსპედი-ციას 220—221; მისი დამარცხება არაბებთან ბრძოლაში 211—212; იუსტინიანეს ჩამოგდება ტახტიდან 228; მისი სიკვდი-ლი 231.

3

- კავადი,** სპარსთა მეფე (488—531 წ. წ.): 185, 186, 207.
- კავასილა:** ალექსანდრე კავასილა, თესალიელთა რაზმეულის მეთაუ-რი 81
- კავკასია:** კავკასიის მთა 189, 195, 196; კავკასიის მთებში მცხოვრებ-ნი 188.

1. კალინიკე (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 694—705 წ. წ.): 213; იუსტინიანე II-მ მას თვალები დასთხარა 219.
2. კალინიკე, ქალბატონი, მანის მიმდევარი: 109, *109
- კალისტრატე: კალისტრატეს მონასტერი 223.
- კანალიტები, ტომი: 135, 136.
- კაპადუკი (კაპადუკი) იგივეა რაც კაპადუკიელი: «ხოლო მესხინნი მესხიოჲს მიერ აღშენებულნი აწ კაპადუკად იწოდებიან» 183.
- კაპადუკია (კაპადოკია): 200, 201, 202; კაპადოკიას თავს ესხმიან სპარსელები VI საუკუნეში 209.
- კაპადუკიელები (კაპადოკიელები): «მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ: კაპადოკიელებად სახელიდებიან». 182, 191; «გამერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადოკიელები» *183;
- კაჟდანი ა.: 153, *153.
- კარიშკოვხი პ.: *177.
- კარპოვი, პროფ.: 37, 141.
- კარულოხი, ფრანგთა არხევოსი (კარლ დიდი): აპირებდა ირინე მეფის შერთვას 232.
- კახტორია, ქალაქი: 93.
- პატონი: 199, 200.
- კახაძე მიხეილი: 175—240.
- კახნი: 117.
- კედრენე (გიორგი კედრენე, ისტორიკოსი): 178, 181, *181, *237. იხ. გიორგი კედრენე.
- კეკელიძე კ.: 6, *6, 7, *7, 8, *115, 116, 121, *163.
- კელტები: 13, *183.
- კელტიბერია: მდებარეობს რომის დასავლეთ ნაწილში 21.
- კერახუნდი (კერასუნტი): 132, 137.
- კესარია: კესარიას ფლობდა მუხუმედი 127.
- კეფალენია: აქ გადაასახლეს აფსიმარე (ტიბერიოს III) 221.
- კვიზიკი: 57, 205, 225; კვიზიკის აღება თურქების მიერ ნიკიფორე ბოტანიატეს დროს 55.
- კვინტ კურციუსი: 189.
- კვიპროსი: ფრანგმა რენო შატიონმა თავდასხმა მოაწყო კვიპროსის წინააღმდეგ 144.
- კვირიკე ოკმელი, ხუცესი, გადამწერი: *25.
- კვირიკოტელი: კვირიკოტელი აფსიმარე: 215.

- კილიკია: 183, 195, 200, 202; კილიკია გაანადგურეს არაბებმა 167; კილიკიის წინააღმდეგ ილაშქრეს აგარიანებმა 216
- კილიკიელები: 133, 192.
1. კიროსი, ბერი (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 705—712); დანიშნა პატრიარქად იუსტინიანე II-ის ხელშეორედ გამეფების თანავე 219.
  2. კიროსი, კონსტანტინეპოლის ეპარხოსი თეოდოსი II-ის დროს: 206.
  3. კიროსი, სპარსეთის მეფე: 142.
  4. კიროსი: კიროსის ტაძარი კონსტანტინეპოლში 95.
- კიტიები, ტომი: «კიტიები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები» *184.
- კლიჩესტლანი (ციზილ-არსლანი), იკონიის სულტანი: 149, *149, მისი ერთი ვაჟი ეტრფოდა თამარ მეფეს *151; კლიჩესტლანის ჯარი ამასიის ასაღებად იბრძვის 151, 152.
- კოღინე: გიორგი კიღინე 154—158.
- კოზმა (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი კოზმა I იერუსალიმელი, 1075—1081 წ. წ.): 67, 159, *159.
- კოლონია: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- კოლხები: *29; მოხსენებული არიან პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხებში 200.
- კომენტოლოსი, სტრატეგოსი (VI საუკ.): მან განდევნა ხავანის ჯარები 209
- კომანა, ქალაქი პონტოში: აქ გარდაიცვალა იოანე ოქროპირი 187, 188, 203.
- კომანები (ციფჩაყები): მათ გადალახეს ისტროსი 106.
- კომნენოსები (ალექსი და ისააკი): 47, 48, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 67, 69, 72, 113; დავით კომნენოსი 131.
- კონონი (ლეონი), აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.
- კონრად მონფერატელი, მარკიზის შვილი, კესაროსი: 129, *131; იგი ისააკ ანგელოსის სიძეა 128, *128
- კონსტანტი I (ბიზანტიის კეისარი, 353—361 წ. წ.): მან ნიზიბინი გამაგრა 202—203.
- კონსტანტინე I დიდი (ბიზანტიის კეისარი, 324—337 წ. წ.): მისი ქანდაკება აღმართული იყო «ძოწეულ სვეტზე» *154; მან ააშენა კ-პოლის ზღუდე 206. მან გადმოასახლა იბერები ისპანიიდან 22, *22.

- კონსტანტინე IV პოგონატე (ბიზანტიის კეისარი, 668—685 წ. წ.): 225.
- კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი (ბიზანტიის კეისარი, 913—959 წ. წ.): 135, 136, *181.
- კონსტანტინე VIII (ბიზანტიის კეისარი, 1025—1028 წ. წ.): *9, *19; მისი ასულია თეოდორა, ბიზანტიის მეფე 118; მან ილაშქრა საქართველოში 1028 წელს *235.
- კონსტანტინე IX მონომახოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1042—1055 წ. წ.): 1, 2, 3, 4, 9, *9; *19; მას ჰყავს ორი და — ელენე და ევბრუპია 13, *13; მას აჯანყება მოუწყო 1047 წელს სომეხმა სარდალმა ლეონ-თორნიკემ *15; ზრუნავს დაკარგული ადგილების აღდგენაზე 16; მან «ააგო მთავარმოწამის გიორგის სავანე, რომელსაც მღაბითრად მანგანა ეწოდება» 71; მას სარდალად ჰყავს ლიპარიტი 24, 25, *25, 26; მან დატყვევებული ლიპარიტი გამოისყიდა 26, 238, *238; კონსტანტინემ ვერ შესძლო ანისის დამორჩილება 32.
- კონსტანტინე X დუკა (ბიზანტიის კეისარი, 1059—1067 წ. წ.): 2, 4, 9, *9; კონსტანტინე იყო ევდოკიას ქმარი *89, 119 და მათი შვილია მიხეილ VII დუკა *89, 156, 172; ქართულ წყაროებში მას ჰქვია «კონსტანტინე დუკიწი 114, 116; კონსტანტინემ ისტორიკოსი მიხეილ ატალიატე მიიწვია სახელმწიფო საბჭოში სამუშაოდ 20.
- კონსტანტინე (=კონსტანტინეპოლს): კონსტანტინეს კათედრა (ე. ი. საპატრიარქო კათედრა): 205; გავიდა კონსტანტინედან 80.
- კონსტანტინე გაბრა: მას ტრაპეზუნტი დაუმორჩილებია 126—127; იოანე II კომნენოსი მას შეპყრობას უპირებს 127.
- კონსტანტინე დალასენოსი, ალექსი I კომნენოსის ნათესავი დედის მხრით: 78.
- კონსტანტინე დუკა: მიხეილ VII-ის ძმა: 17.
- კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი, მიხეილ VII დუკას და მარიამ დედოფლის ვაჟი: 16, 17, 28, 42, 45, *45, 52, 54, 62, 63, 70, 71, 72, 73, 88, *88, 89, 90, 91, 93, *112, 117 («კონსტანტინე პორფიროგენისაჲ»), 159, 160, 165—166, *165. კონსტანტინეს ხულიერი თვისებები 18; მისი სილამაზე, გარეგნობის აღწერა 18; საჭიროა იგი მშობელს (მიხეილ VII-ს) დაემსგავსოს 19; კონსტანტინე ანნა კომნენეს დანიშნულია 38, 39, 40, 113; კონსტანტინე ალექსი I კომნენოსის თანამმართველია 43—45, *46

კონსტანტინე მანახე (ბიზანტიელი მწერალი და ისტორიკოსი, XII საუკ.): 169—174; *181

კონსტანტინე ოპოსი: ექსკუვიტების მეთაური 81.

კონსტანტინე პსელოსი (მიქელ პსელოსის სახელი ერისკაცობაში): 1.

კონსტანტინე ფრანგოპულოსი, ხომალდების უფროსი ალექსი III ანგელოსის დროს.

კონსტანტინეპოლი (ბიზანტიის სამეფუთო ქალაქი): 1, 15 («პოლეს», „ქალაქისა“), 20, *20, *29, 80 («კონსტანტინე»), 93, *93, 94, 97 («ჩავიდა კონსტანტინეს ქალაქში»), 105, 110, 112, 113, 114, 115, 116, *117, 118, 122 *129, 130, *131 *132 137, 165, 205 («კონსტანტინეს კათედრა»), 208, 221, 238; კონსტანტინეპოლის დაარსება 154, 155; იგი აიღო იუსტინიანე II-მ 705 წელს 218.

კრანოფონი მ.: *177.

კრეტა, კუნძული: აქ იდგა ბიზანტიის ფლოტი 214

კრუმბახერი კ.: *33, *122, *141, *152, 155, *170, *173, *177, 179.

კუბირეკი ვ.: *107.

კულეონი, მანიქეველთა მეთაური: 82, 85.

კუკუსო, ადგილი სომხეთში: აქ გადაასახლეს იოანე ოქროპირი 187.

კურცი ედ.: 4, 170, 171.

ლ

ლავროვი პ.: მისი შრომა ზონარას „ისტორიაზე“ 180, 181.

ლაზარე: წმ. ლაზარეს საკვირველება 166.

ლაზები: *29; 137, 185, 206; ლაზთა მეფე წათე 185; ლაზები მოის-სენებიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133, 135, 136; ლაზ-ქანები *11. იხ. ლაზეთი და ლაზიკა.

ლაზეთი: ლაზეთი 1204 წლის წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა 137. — ლ ა ზ ი ა 137.

ლაზიკა: წათეს გამეფება ლაზიკაში 184, *184.

ლათინები: 96, 100, 122, 129, *184 (ალატინები ანუ რომაელები). ლათინთა ბატონობა ბიზანტიაში 1204—1261 წლებში 159.

ლამბროსი სპ.: მისი „ხელნაწერთა კატალოგი“ 5.

ლასკინი ვ.: 155.

ლევკადია: 211.

ლეიბი ბ. (B. Leib): ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ გამომცემელი *36, *37.

ლეონ I (ბიზანტიის კეისარი, 457—474 წ. წ.): 180.

ლეონ III ისავრიელი (ბიზანტიის კეისარი, 717—741 წ. წ.): მისი ნათლობის სახელი იყო „კონონ“, ამიტომ ჰქვია მას „ლეონ-კონონი“ 227; ის რომ მიემხრო იუსტინიანე II-ს, ამან უბოძა მის სპათარობა და გაგზავნა აბაზგიაში, სადაც დაჰყო დიდი ხანი 228, 230; იგი ანასტასი II-მ (არტემიმ) აღმოსავლეთის სტრატეგოსად დანიშნა 231; მიიღო მეფობა (717 წელს) აეტის შემწეობით 232; ლეონის ვაჟი არის კონსტანტინე V კობარონი-მი 231.

ლეონ დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი (ნიკიფორე დიოგენეს ძმა): *90.

ლეონ დიაკონი: მისი „ისტორიის“ გაგრძელებაა მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“ 4.

ლეონ თორნიკე, სომეხი სარდალი: მან აჯანყება მოუწყო 1047 წელს კონსტანტინე IX მონომახოსს *15.

ლეონ-კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.

ლეონი (რომის პაპი ლეონ III; 795—816 წ. წ.): მისი დახმარებით გამეფდა კარლ დიდი 232.

ლეონტი (ბიზანტიის კეისარი, 695—698 წ. წ.): 223; მისი სამშობლო ისაერია 227; იგი იუსტინიანე II-ის დროს სტრატეგოსია 210; იგი ორი წლით დაპატიმრებული იყო 213; მისი გამეფება 214; მას ლანძღავენ 215; მას ცხვირი მოსჭრეს 698 წელს და ციხეში ჩააგდეს 215; იუსტინიანე II-მ, რომელიც ხელმეორედ გამეფდა, ლეონტი ძელზე ჩამოჰკიდა 218, 219.

ლეონტი მროველი: 189.

ლიბია: 138, 201.

ლიგიელები: ცხოვრობენ ალბანელებსა და ამაზონთ შუა 196, 197.

ლიდია: *145.

ლიმონი: 137.

ლიპარიტი: ბიზანტიური ჯარის სარდალია 23—26; ეხმარება ბიზანტიელებს თურქებთან ბრძოლაში 236—238; ლიპარიტის დიდსულოვნება და მდგრადობა 25; ლიპარიტის დატყვევება და ვამოსყიდვა 237—238; იგი ტყვეობიდან განთავისუფლებულ იქმნა 1051 წელს *25.

ლიუბარსკი ი. (Я. Н. Любарский): 37, *45, *59, *79, *83, *88 *104, *111, *119.

ლიხთ-იქითნი: 137.

ლიხუდე: პატრიკოსი სტეფანე ლიხუდე, ბიზანტიის სარდალი 23, *23.

ლოლაშვილი ივ.: 260.

ლონგიბარდია: 84, 94, 97; მისი მფლობელი რობერტი 165.

ლუკულე, რომაელი სარდალი, ცნობილი თავისი სიმდიდრით, ხელ-
გაშლილობით, მწერლობის სიყვარულით: 192, 194, 195.

მ

მაგნენტიუსი (Flavius Magnentius). რომაელი კეისარი (350 —
353 წ. წ.): 203.

მაგოგი (ბიბლ.): 182, *183, 191. — მაგოგელნი 191; «ამეამდ-
სკვითებად წოდებულნი» 182.

მადაი (ბიბლ.): 182 (მადაიმ, მადოჲ), *138, 191. — მადელნი
(მდიელები) 182, *183 (მადიელები), 191.

მავრები: «ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები» *184

მავრიკიოსი (ბიზანტიის კეისარი, 582—602 წ. წ.): 208; ზავანს ზავსა
სოხოვს 209.

მაზიკები (ბიბლ.): *184.

მაკარი ხრისოკეფალე, XIV საუკუნის მწერალი: 169.

მაკედონელები: 81, *184, 189; მაკედონელთა ძლიერება 196.

მაკედონია: *88.

მაკუაკები (ბიბლ.), ტომი: *184.

მალალა (იოანე მალალა): 158. იხ. იოანე მალალა.

მანასკერტი (მანასკიერტი): 26.

მანბიჯი (არაბულად გამოთქმული «ბამბიკე», იერაპოლისის ძველი
სახელი): 168.

მანგანა: მთავარმოწამის გიორგის სავანე — მანგანა 71; მანგანის კა-
რიბქე («პერიბოლოს») 239.

მანი (ახალი მოძღვრების მეთაური): 109.

მანიჭეველები (მანის მოძღვრების მიმდევარნი): 84, 207; მანიჭევე-
ლთა მოდგმა 86; მანიჭეველთა მწვალებლობა 108; მანიჭეველ-
თა მოძღვრება 109.

მანლიოსი, სახალხო ტრიბუნი: 192.

1. მანუელ I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1143—1180 წ. წ.): 122,
126, 127, 140, 141, 143, *178; მანუელ კომნენოსის ვაჟია ალექსი
(ალექსი II კომნენოსი) 123; მისი რძალია ირინე 169; მისი
პირველი ცოლია ირინე (ბერტა), ხოლო მეორე — მარიამ ან-
ტიოქელი 128; ბიზანტიის კეისარის ტიტული მანუელის დროს
133—137; მანუელმა 1166 წელს მოიწვია საეკლესიო კრება
134, *134; მანუელი აწყობს ლაშქრობას აზიაში 144; მისი

ჩასვლა ბითვინიაში 145; მანუელის ურთიერთობა ყიზილ-არსლანთან 149, *151;

2. მანუელ შავროზოში, მეანდრის დაბლობის მფლობელი: 130.

3. მანუელი, ანდრონიკე I კომნენოსის ვაჟი: *131.

4. მანუელი: მანუელის სახელობის მონასტერი 165.

მარგარიტა, უნგრეთის მეფის ბელა III-ის ასული 122.

მართა (საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული, ბიზანტიის კეისარზე გათხოვილი და მარიამად წოდებული): 112, 116, 118; დედოფალი მართა ბერძენთა მეფის მიხეილ დუკას მეუღლე 113, 114; მართა კონსტანტინეპოლში 114; მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკიწის რძალი 114; მართა ავლუსტინიანისი 117, 166; მართას ძმა გიორგი (საქართველოს მეფე გიორგი II) 115 იხ. 1 მარიაში.

მარი ნიკ.; აკადემიკოსი; *98, 158.

1. მარიაში (ბიზანტიის დედოფალი, მიხეილ VII დუკას მეუღლე): 16 (მარიამ მართა—ყოფილი), 37, 42, 43, *45, *49, 56, 61, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72 89, 90, 92, 93, 112, 113, 114, 155, 156, 159, 160. მისი გვარიშვილობა და სიმდიდრე 17; მისი 'ილამაზე 17; მარიაშის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 88, *88, (და სხვაგანაც); მარიაშის ვაჟი ალექსი კომნენოსის თანაგვისარია 43, *46; მარიაში მისთხოვდა ნიკიფორე ბოტანიატეს 37, 46, 163—165, *165; ნაზი ახალგაზრდა მიხრწნილ მოხუცს (ბოტანიატეს) მისთხოვდა 174; მარიამ დედოფალი და ალექსი კომნენოსი 47; მარიაშის კავშირი პეტრიწონთახ *107, *108; მარიაში დავით აღმაშენებელს მოსწრებია 116; მარიაში მოლოზან-იქმნა 165. ზოგიერთი ისტორიკოსი მას „მარიამ ალანელს“ ეძახის 160, 164.

2. მარიაში (საქართველოს დედოფალი, გიორგი I-ის მეუღლე, ბაგრატ IV-ის დედა): 114; მიდის ბიზანტიაში საქართველოს სახელმწიფო საქმეებზე მოსალაპარაკებლად 235, *235.

3. მარიაში (მანუელ I-ის ქალიშვილი პირველი ცოლისაგან): 127, 128, *130.

4. მარიაში ანტიოქელი (მანუელ I-ის მეორე ცოლი): 123, 127, 128.

მარიუპოლი: *111.

მარშარილოს ზღვა: *177.

მახაგეტები: არიან ბიზანტიის ჯარში 144; მასაგეტები სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდი ზიანი მიაყენეს 202; ალბანელები, დიონ კასიოსის მიხედვით მასაგეტები არიან 201.

- მაქსიმე აღმხარებელი: მაქსიმე ფილოსოფოსი და მოწამე 102.
- მაქსიმიანე (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 431—434 წ. წ.); 205
- მალღვნი (ბიბლ.): ღომარად სახელ-დებულნი მალღვნი 182.
- მახარაძე ნელი: 118.
- მეანდრე, მდინარე: მეანდრის დაბლობი 130
- მეგალოპოლი, ქალაქი: 226.
- მეზია, მუზია: 143.
- მელანგია, ადგილი მცირე აზიაში: 150.
- მელიტენე: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- მელიქშა: მისი ძმა არის ტუტუში, სელჯუკთა ამირა სირიაში *74.
- მენელაოსი (მითოლ.): ქერა მენელაოსი (ამას აღარებს ისტორიკოსი მარიაშის ვაჟს კონსტანტინეს) 62.
- მეოტიდის ტბა: 202.
- მესემბრია, თრაკიის ქალაქი: 228.
- მესოპოტამია: 75, 200; მესოპოტამიას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; მესოპოტამიის პროვინცია (აქ მოსამართლედ დაინიშნა პსელოსი) 1.
- მესქინნი, «მესხიოას მიერ აღშენებულნი» 182. იხ. მესხინები.
- მესხეთის მთა: 188, 195
- მესხინები: მესხინთა ტომი 182 (აწ კაპადოკიელებად სახელ-იღებიან), 191.
- მესხიოა: «მესქინნი მესხიოას მიერ აღშენებულნი აწ კაპადუკად იწოდებიან» 182.
- მიდი: „მადელნი.. რომელნიცა ელლინთა მიერ მიდად იწოდებიან“ 182.
- მიდია: 145, 200.
- მიდიელები: 22, 188, 196, 201.
- მითრიდატე: 188, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 201.
- მიქელ პსელოსი (XI საუკუნის მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალი 1—19; ერისკაცობაში კონსტანტინე 1; მას ეწოდება «იპერტიმოს» (ზეშთაპატივოსანი) 9; პსელოსს დაუახლოვდა იოანე იტალოსი 95, 96. (იტალოსი წინააღმდეგობას უწევს პსელოსს); ანა კომნენე იმეორებს პსელოსის აზრებს *103, *104; მიქელ პსელოსი დოგმატების დასაბუთებას მოითხოვდა 2—3, 120; პსელოსის თანამედროვეა ისტორიკოსი იოანე სკილიცე 161; მიქელ პსელოსის ცნობით „იბერიის სტრატეგოსად“ გაიგზავნა

თორნიკე *15; მიქელ VII-ის დახასიათება პსელოსის ქრონოგრაფიაში 16. იხ. აგრეთვე პსელოსი.

მიხეილ II ამორეველი, ე. წ. „ჩლიფინა“ (ბიზანტიის კეისარი, 820—829 წ. წ.): 135

მიხეილ IV პაფლაგონელი (ბიზანტიის კეისარი, 1034—1041 წ. წ.): 4, 9, *9, *19.

მიხეილ V კალაფატი (ბიზანტიის კეისარი, 1041—1042 წ. წ.): 9, *9, *19; იგი იყო მიხეილ IV პაფლაგონელის ძმისწული, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა 4.

მიხეილ VI სტრატიოტიკი (ბიზანტიის კეისარი, 1056—1057 წ. წ.): 9, *9, *19; მას მიხეილ მოხუცს ეძახიან 4.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი (ბიზანტიის კეისარი 1071—1078 წ. წ.): 2, *29, 34, 42, 43, *45, 62, 67, 70, *74, *89, 90, *107, *108, 112, *113, *117, 119, 155, 159; მისი აღმზრდელი იყო მიქელ პსელოსი 16; მიხეილის დედაა ევდოკია *89, 155, *172; მიხეილი 1067 წლიდან კეისრის თანამოსაყდრეა 172, *172; ტახტზე ავიდა დიოგენეს შემდეგ 41; მისი მეუღლეა მარიაში, ბაგრატ IV-ის ასული 16, 42, 96, *96; 756, 160, 166 მიხეილის ტრფობა მარიაშისადმი 17; მიხეილის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 38, *38, 39 72, 160, 165; მიხეილის ნახევარძმა ნიკიფორე დიოგენე 118; მიხეილის დროს შეუდგა პსელოსი თავისი „ქრონოგრაფიის“ გაგრძელების წერას *19; მის დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; მიხეილი ტახტიდან ჩამოაგდეს 37, 166; იგი გაკრიჭეს 164, 173; იგი მიტროპოლიტია ეფესოში 164—165, 174, *174.

მიხეილი, კომნენოსების სიძე, სეკრეტონთა ლოგოთეტი 61 62.

მიხეილ ატალიატე, XI საუკუნის ისტორიკოსი: 20—32; 35; მისი „ისტორია“ 167, 168, *168; მას იმეორებს სცილიცეს გამგრძელებელი 31, 162.

მიხეილ გაბრა, სტრატეგოსი: 146, 147, 149, 150, 152.

მიხეილ ვრანა: 147, 149; კვიპროსზე სარდლობდა ბიზანტიის ჯარს 144.

მიხეილ ხონიატე: 122.

მოამელი, აგარიანთა მხედართმთავარი VII საუკუნეში: 216

მომფხუესტია, ქალაქი კილიკიაში: *74.

მონომახოხი, კონსტანტინე IX მონომახოსი: 49

მონფერატელი მარკიზი: მისი შვილია კონრადი: 128.

- მორავჩიკი გ.:** გამოჩენილი უნგრელი ბიზანტინისტი: *33, *122-135, *151, *153, 155, *161, *170.
- მოსოქ (მოსოხი),** იაფეტის ძე 182.
- მოსოხი (ბიბლ.):** 182, 184, *184, 191.
- მუზაკე,** ბიზანტიელი მოხელე: 92.
- მუკია,** პომპეუსის ცოლი: 198.
- მუხუმედი.** (მუჰამედი): კესარიის მფლობელი: 126, 127.
- მუჰლიდნი:** *151.
- მუზია (მეზია):** 143.
- მცირე აზია:** აქ იყო თრაკეზიონის თემი 161.

6

- ნავპაქტი:** ნავპაქტის მიტროპოლიტი კონსტანტინე მანასე 169.
- ნებროთი:** *79.
- ნეგრა,** ქალაქი: აქაური მანიქეველები ამოწყვიტა კავადმა 207.
- ნეობტოლემოსი,** აქილევსის ძე: 18.
- 1. ნესტორი,** პილოსელი (მითოლ.): 19; მეორე პილოსელ ნესტორს ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტანიატეს 173.
- 2. ნესტორი (ანუ ნესტორიოსი),** მწვალბეელი: 163, *163.
- ნეფტალიტები,** ჰუნნ-ნეფთალიტები (ანუ თურქები) 23; მათი შემოტევა XI საუკუნეში იბერიაზე, ხალდიაზე, მესოპოტამიაზე 31
- ნიზიბინი:** კონსტანტი მეფემ ნიზიბინი გაამაგრა 202, 203.
- ნიკეა:** 74, 75, 122, 130, *131, 231; ნიკეა ბითვინის დედაქალაქია 226; ნიკეა ხელთ იგდო ნიკიფორე ბოტანიატემ 173, 174.
- ნიკეტა ხონიატე (XII საუკუნის ისტორიკოსი):** 122—139, *149, 152.
- ნიკიფორე,** კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (806—815 წ. წ.), „ქრონოგრაფის“ ავტორი: 178.
- ნიკიფორე III ბოტანიატე** ბიზანტიის კეისარი, 1078—1081 წ. წ.): *29, *30, 55, 62, 65, *83, 112, 113, 116, 117, 169; ნიკიფორეს ეძახდნენ პილოსელ ნესტორს 173; ნიკიფორემ გაგზავნა ალექსი ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ 37; ნიკიფორემ გააუქმა ხელშეკრულება რობერტის ასულის ელენეს დანიშვნის შესახებ მარიამ მართა — ყოფილის შვილზე, კონსტანტინე პორფიროგენეტზე 40; ნიკიფორეს ძალიან უყვარდა ალექსი და ისააკ კომნენები 47; ნიკიფორემ შეირთო მარიამ მართა-ყოფილი 67, 69, 70, 164, *165, 174. ნიკიფორეს დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება ტახტიდან 61.

ნიკიფორე დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი და მიხეილ VII დუკას ნახევარ-ძმა 89, *90, 118, 119; იგი მარიამ დედოფალმა დაიხლოვა 90, *107. ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულება ალექსი I კომნენოსის წინააღმდეგ 92, 93.

1. ნიკიფორე ვრიენიოსი (უფროსი): ნიკიფორე ვრიენიოსის (ანნა კომნენეს მეუღლის) მამა 34; იგი დირახიუმის დუკად აღაზრდა მიხეილ VII დუკამ 37; მან გაიზარა გადგომოდა მიხეილს 37
2. ნიკიფორე ვრიენიოსი (უმცროსი), ანნა კომნენეს მეუღლე: 33, 34; ნიკიფორეს „ისტორია“ 21, *51, *165; იგი უხვად სარგებლობს მიქელ ასელოსის „ქრონოგრაფიით“ 4; ნიკიფორეს შვილიშვილია ნიკიფორე კომნენოსი 170.

1. ნიკიფორე კომნენოსი, ალექსი I კომნენოსის ძმა, დიდი დრუნკარი *59.
2. ნიკიფორე კომნენოსი, ანნა კომნენეს და ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი: 170.

ნიკიფორე შელიხენი, კესარი (მას ცოლად ჰყავდა ალექსი I კომნენოსის და ევდოკია): *82, 83, *83.

1. ნიკიფორე ფოკას ძე: ნიკიფორე ქსიფიასთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.
2. ნიკიფორე ქსიფიასი; ნიკიფორე ფოკას ძესთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ნიკოლაძე ევს.: 6.

ნიკოლოზ ვრანა: კაცი მამაცი და საომარ საქმეებში გამოცდილი 81.

ნიკომედია: 227, 231

ნისის თემი: 107.

ნოე (ბიბლ.): *183.

ნომოხი, პატრიკიოსი და აპოკურაპალატი: მისი შვილიშვილი ცოლად შეირთო ლაზთა მეფემ წათემ 185.

ნორმანები: *97; ნორმანელი ტირანები 39.

ნოზო (ბიბლ.): 182.

ნუშადია: «ლიბიიდან ნუშადიამდე» 138.

ნურადინ ბეროელი, სატრაპი: 145.

ნუცუბიძე შ., აკადემიკოსი: 7, 8, *8.

მ

მინაო: მინაოს პონტური ქალაქები 150.

ორესტე (მიოთლ.): ორესტე და პილადე 49.

ორესტიადა, ქალაქი (ადრიანოპოლის ძველი სახელმწოდებაა): 81

ოსროენე: ოსროენის პროვინცია 207.
 ოსტროგორსკი გ.: 152.
 ოფსიკიონი: ოფსიკიონის თემი 225.
 ოქროპირი: 205. იხ. იოანე ოქროპირი.

3

- პაგანები, ტომი: 135, 136.
 1. პავლე: პავლე ბერი 213.
 2. პავლე (კალინიკეს, მანის მიმდევარი ქალის, ვაეი): 109, *109.
 3. პავლე: პავლეს ტაძარი 110.
 პავლოვი ა.: *177, *178.
 პაკურიანი (Пакуриан Pacurianos) იხ. ბაკურიანი, გრიგოლ ბაკურიანისძე:
 პალესტინა: 200, აიღეს სპარსელებმა VI საუკუნეში 209.
 პალესტინელი: მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.
 პანონია: 136.
 პაპადოპულო-კერამევსი ა.: *111.
 პართები: 138.
 პატროკლე (ტროადის ომის გმირი): 67.
 პაფლაგონია: 127, 200; პაფლაგონი 183.; პაფლაგონიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.
 პაფლაგონელები: 131, 191; პაფლაგონთა ქვეყანა 150.
 პეგასი (პითოლ.): პეგასი და ბელეროფონტი 172, *172.
 პენტეგოსტი, ადგილი სერის მიდამოებში, მაკედონიაში; 88.
 პერამი, წარმოშობით სპარსელი, სარდალი: 144
 პერიბლუპტის სავანე (ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი): 61, *61.
 პერნიკი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108.
 1. პეტრე პატრიკიოსი, ბიზანტიელი ისტორიკოსი (VI საუკ.) 178
 2. პეტრე პატრიკ-ყოფილი, ბერი (XI საუკ.): 114.
 პეტრიწონი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108; 118; პეტრიწონის მონასტერი და სემინარია *107, 108; პეტრიწონში ჩააყენა ჯარი ალექსი კომნენოსმა 106, 107.
 «პიგის» მონასტერი (კონსტანტინეპოლში); 97.
 პითაღორელები (მათ აგრეთვე «იტალიელები» ეწოდებათ): 121.
 პილადე (პითოლ.): ორესტე და პილადე 49
 პილე, ადგილი ბითვინიაში; 145.
 პლატონი: *79, 97, 101; პლატონის დიალოგები 33.

პლუტარქე: 178.

პოლემონის პონტო: 208.

პოლისი (ე. ი. კონსტანტინეპოლი): 15

პომპეუსი: 192, 197, 199; პომპეუსი და მისი ცოლი მუკია 198; პომპეუსი მიდის მითრიდატესთან 188, 193; თავს დაესხა ალბანელებს 189; კოლხიდისკენ გაემართა 196; პომპეუსი და ტიგრანი 194; პომპეუსმა დიდი ტრიუმფი გადაიხადა 200, 201.

პონტო: 188, 195, 200, 202; პონტოს ერაკლია 131; პონტოს მიტროპოლია 208; პონტოს სანაპირო 127; «ადგილნი პონტოსანი» 137.

პოპოვი ა.: *181.

პოტაპოვი პ.: *181.

პორფირიოსი: პორფირიოსის მოძღვრება 101.

პოხინი: პოხინის მიერ შედგენილი ლექსიკონი *36.

1. პროკლე, V საუკუნის ფილოსოფოსი: პროკლე დიადოხოსი: 101.

2. პროკლე (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 434—447 წ. წ.): იგი იოანე ოქროპირის მოწაფე იყო 205.

პროკოპი კესარიელი (ისტორიკოსი, VI საუკ.): 36, 178, 189, 190; პროკოპის ცნობები აბაზგების შესახებ 228.

პროპონტიდა: 73.

პსელოსი (მიქელ პსელოსი): 35, 97, 178 («ქსელოსი»). იხ. მიქელ პსელოსი.

ჟორდანია თედო: 115, 116, 117, *117.

რ

რადინოსი, კონსტანტინეპოლის ეპარხოზი: 61, 62.

რაინარი, კესაროსი: იგი მანუელ I-ის სიძეა 128.

რანნი («რანთა და კახთა»): 117.

რაული, დიდებული: რობერტ გვისკარმა იგი ელჩად გაგზავნა ნიკიფორე ბოტანიატესთან 43, 44.

რეგენები (რეგინები), ტომი: ასხანაქსები, ამჟამად რეგინები რომ ეწოდებათ 182; *184, 191.

რეტორი (რექტორი), მონაზონი: თავის თავს მიხეილ მეფედ აცხადებდა 41, 42

რენალდი, ანტიოქიის მთავარი: 144.

რენო ე, (Renauld), მიქელ პსელოსის «ქრონოგრაფიის» გამომცემელი: 4.

რიზე: 1) დაბა ტრაპეზუნტის მხარეში *145; 2) სოფელი მცირე აზიაში 145, 146.

რინდაკი, მხარე: 150.

რიფათი, ძე ლამერისი (ბიბლ.): 182, 183, *184; რ ი ფ ა თ ე ლ ნ ი (წინათ პაფლაგონელებს ეძახდნენ) 182, 183.

რიკათი: *184 (რომლისაგანაც არიან სავრომატები).

რიწიონი, სოფელი მცირე აზიაში: 146.

რობერტი (რობერტ გვისკარი), ლანგობარდიის მფლობელი: 41, 82, 165; მის ქალიშვილზე, ელენეზე, დანიშნეს მარიამის ვაჟი კონსტანტინე *38, 39, 165; რობერტთან გამოცხადდა ცრუ-მიხეილი 41, 42; რობერტი გაიძვერაა 43, 44; მისი ვაჟია ბოემუნდი 73; ალექსი კომნენოსი ემზადება რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ საომრად 83.

როდიონი (ბიბლ.): *184; რ ო დ ი ე ლ ე ბ ი *184.

1. რომაელები (დასავლეთისა): 190, 192, 194, 195, 196; მათ ლატინები ეწოდებოდათ 184; მათ დაიპყრეს ეპიდამნი *97; რომაელების წინააღმდეგ იბრძოდნენ იბერები 21; რომაელების შეფე კარულოსი (კარლ დიდი) 232.

2. რომაელები (ბიზანტიელები): 32, 37, 44, 46, 128, 143, 147, 148, 149, 15, 185, 186, 206, 211, 229, 230, 235, 236, 237; რომაელთა შეფეა მონომახოსი 94, მიხეილ დუკა 41, ალექსი I კომნენოსი 66, მანუელ I კომნენოსი 133, თეოდორე ლასკარი 131; რობერტ გვისკარი ოცნებობდა რომაელთა ტახტი მიეღო 39; რომაელთა ქვეყანა 23, 162; რომაელთა სახელმწიფო 26, 35, 38, 94; რომაელთა სახელმწიფოს საზღვრები 135; რომაელთა საფლობელი 138; რომაელთა ქვეშევრდომები 133 - 137, მათი ხელქვეითი ტომები 163; რომაელთა ციხე-სიმაგრეები 150; რომაელთა ჯარი 31, 87, 146; რომაელების ფლოტი 214; რომაელების სიმწყობრე 28; რომაელთა ქვეყნებს არბევენ სკვითები 86; რომაელთა წინააღმდეგ ილაშქრა ხაგანმა 209; მათ მიწაწაყალზე შეიქრნენ არაბები 214; რომაელები დაამარცხეს ბულგარელებმა 220; რომაელთა წინააღმდეგ ემზადება რობერტი 42, 43; ლათინები რომაელთა წინააღმდეგ იბრძვიან 97, რომაელებმა დალაშქრეს სირია 216; რომაელებმა გაქლიტეს აბაზგები 28, 29. -- რ ო მ ა ე ლ ი წ ა რ წ ე რ ე ბ ი 210.

რომანა: რომანოზ არგირის მიერ აგებული მონასტერი *61.

რომანოზ III არგიროზი (ბიზანტიის კეისარი, 1028—1034 წ. წ.): 4, 9, *9, *19, 61; მან თავისი ძმისშვილი (თუ დისშვილი) დანიშნა ბაგრატ IV-ზე 235. მის მიერ აგებული მონასტერი *61.

რომანოზ IV დიოგენე (ბიზანტიის კეისარი, 1067—1071 წ. წ.): 2, 20, *74, 172, *173, *173; იგი არის ნიკიფორე დიოგენეს შამა *89, 119; მან ილაშქრა 1068 წელს იერაპოლისში 167—168; რომანოზის მოწინააღმდეგეა ნიკიფორე ბოტანიატე *29; რომანოზს თვალეები დასთხარეს 74, *173.

რომი: 97, 178, 192, 198, 199, 202, 207; რომია იმპერია 21, 200; რომის პროვინციად გამოაცხადა პომპეუსმა სირია 198; რომის სახელმწიფოს მართავს თეოდოსი მცირე 205. რომში VI საუკუნეში უპირველესი ქურუმი იყო აგაპეტოსი 207,

რუისი: რუის-ურბნისის კრება 117; რუის-ურბნისის „ძეგლის-წერა“ *160.

ს

საბერძნეთი (ბიზანტია): ბასილი II-ს «შიში აქუნდა საბერძნეთით განდგომისა» და მოსთხოვა გიორგის მძევლად შვილი ბაგრატე გაეგზავნა. *30; საბერძნეთში დედოფლობდა მარიამ მართაყოფილი 116, *117; საბერძნეთში მყოფი ქართველები 158.

სავრომატები: ისინი არბევენ ერთ სკვითურ ტომს 85; რიქითი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები *184.

სათა კ.: 4, *20.

სალერნო იტალიის ქალაქი: 43.

სამხსონი (გოლიათი სამსონი): *79.

სამიხონი (პონტოს ქალაქი სამსუნი): 137; ძველად მას ერქვა „ამინსოს“ ან „ამისოს“ *132.

სამოხატა, ქალაქი სირიის პროვინციაში, კომაგენეში: 216.

სამსუნი იხ. სამისონი.

სამუელი: მისი გამოხდომები ბიზანტიის წინააღმდეგ 233

სანიგები (ქართული ტომი): *29

სარკინოზები: სარდალ ტატიკიოსის შამა იყო სარკინოზი 81.

სარმატები: «მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები» *183.

საქართველო: *15, 112, *117, 118, 119, *126, 129, 181, *181, 190; გიორგი I საქართველოს მეფე *30; ბიზანტიასა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022—1023 წელს *30; საქართვე-

- ლოში ცნობილია ნესტორის მწვალებლობა *163; საქართველოს იბერები და ისპანიის იბერები *22.
- ხაჯა:** დუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგარელების?) წინამძღოლი 85.
- ხევროსი** (ანტიოქიის პატრიარქი, 512—518 წ. წ.): იგი მონოფიზიტი იყო 208
- Sewter E. R. A.:** მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიის“ ინგლისურად მთარგმნელი 5.
- ხელჯუკები:** *117; ხელჯუკთა ამირა სირიაში ტუტუში *74; ხელჯუკების სულტანი ყიზილ-არსლანი *151.
- ხერი,** მაკედონიის ქალაქი: სერის მიდამოები 88.
- ხერბები:** 133, 136; სერბები 135, 136.
- ხერვლია,** იოანე იტალოსის მოწაფე: 101.
- ხესთლავი:** დუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგარელების?) წინამძღოლი 85.
- სიაოში,** დიდი აულტანის ელჩი: იგი იბერიული წარმოშობისაა 73. 77, 78, 79; რას ნიშნავს სიტყვა „სიაოში“ *79.
- სიბთ-იბნ ალ-ჯაუზი** (არაბი ისტორიკოსი): *79.
- სიკე,** ნავსაყუდელი (კონსტანტინეპოლში; ახლანდელი პერა ანუ გალატა): 215.
- სიკელიელები** (სიცილიელები): *184.
- სიკუტრისი ი.:** *19.
- სიმეონ დვალი** (გადამწერი პრომანას მონასტერში): 115.
- სიმეონ ლოგოთეტი** (სიმეონ მეტაფრასტი): 178.
- სინა:** სინას მთის ხელნაწერი *25.
- სინადინი,** წარჩინებული: მას ვარაუდობს ნიკიფორე ბოტანიატე თავის შემკვიდრედ სამეფო ტახტზე: 51 - 52.
- სინობი:** *74, 75, 78, 79, 137, 222.
- სირია:** 23, 195; რომის პროვინციად გამოაცხადა იგი პომპეუსმა 198; სირიის საზღვრებთან მდებარეობდა დეინი 32; სირიაში წარმოიშვა ნესტორის მწვალებლობა *163; სირია აიღეს სპარსელებმა VI საუკუნეში 209; სირია დალაშქრეს ბიზანტიელებმა 216; კვლი-სირია 167.
- სირმიონი,** (ქალაქი პანონიაში): ჰუნები სირმიონის ასაღებად ჯარს გზავნიან 147; სირმიონი დაიპყრო ხაგანმა 208.
- სისინიოზი** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 426—427 წ. წ.): 205
- სიცილია:** 93; სიცილიის მეფე როგერი (როჟერი) 143.

სიცილიელები: ისინი გადაუდგნენ რომაელთა (ე. ი. ბიზანტიელთა) სახელმწიფოს 94.

სკაბალანოვიჩი ნ.: *170, 179.

სკვითები, 13, 47, 86, 110, 136, *183, 202; სკვითები ბორილე და გერმანე 46; მაგოგელნი ამჟამად სკვითებად წოდებულნი 182; მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები *183.

სკილიცე (ისტორიკოსი იოანე სკილიცე, XI საუკ.): 35, 136, 159, 178, 181; სკილიცე-კედრენე *235, იხ. იოანე სკილიცე.

სკილიცეს გამგრძელებელი: 21, 178, 161—168.

სკირტი, მდინარე: 207.

სკლირენა (ყეისარ კონსტანტინე მონომახოსის საყვარელი): 2.

სკვთა: 182.

სლავები: 47, 232; სლავთა რაზმი 211; სლავური ქვეყნები 180; სლავური ტომები იუსტინიანე II-მ დაიმორჩილა 210; ხაგანმა აამხედრა სლავები ბიზანტიის წინააღმდეგ (VI საუკუნეში) 209; სლავი ქრონოგრაფოსები 180.

სმირნა: სმირნის ეპისკოპოსი კიროსი 206.

სოკოლოვი ნ. პ.: 139, *139.

სოკრატე, ფილოსოფოსი: *79.

სოლომონი: სოლომონ ბრძენი *79, 110.

სომხეთი: სომხეთის პროვინცია 187; სომხეთის მთავარი 144, იხ. არმენია.

სოფენე: რომაელებს წაერთვათ სოფენე 195.

1. **სოფოკლე,** ტრაგიკოსი: 17.

2. **სოფოკლე:** ლექსიკოგრაფი Sophokles *124, *160.

სპანდიარი, გოლიათი: *79.

სპარხეთი: 23, 146, 202; ქრისტიანების დევნა სპარხეთში *163.

სპარხელები, სპარსნი: 138, 185, 189, 196, სპარსთა სულტანი 74; სპარსთა სამეფო 185; სპარსელების მეზობლები არიან ჰუნნ-ნეფთალიტები 23; სპარსელთა ჯარებმა ნიზიბისს ალყა შემოარტყეს 202; სპარსელებმა VI საუკუნეში აიღეს სირია, პალესტინა და ფინიკია 209; სპარსთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათეს 186; ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა სპარსელებს 206, — ს პ ა რ ს უ ლ ი დ ი ა ლ ე ქ ტ ი 25.

სტანიშაკი, ქალაქი: 108.

1. **სტეფანე:** მას ალყა აქვს შემორტყმული ზევგმისათვის 146.

- 2. ზტიფანე** საქურისი (იუსტინიანე II-ის დროს): 212; იგი დაწვეს 213—214.
- ხტრაბონი**: *22, 189.
- ხტრატონიკე**: მიოთრიდატეს დროს მას ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი ციხე 197.
- ხტრიმონი**, მდინარე: 88.
- ხტულიელთა მონასტერი**: 112, 156, 160, 166.
- ხულიმანი** (ამირა): 73, 74, 75, 76.
- ხუსიელები**: ხუსიელების ელჩები ბიზანტიონში 145.

ბ

- ბავროდ მთა**: 182; ბავროს მთა 182, 191
- ბავრო-სკვითები** (ბასილი II-ის დროს): 711.
- ბაკტოსი** (რომის იმპერატორი M. Claudius Tacitus, 275 — 278 წ. წ.): 202.
- ბანაიხი**, მდინარე: 182, 191.
- ბარამანტები**: რიფათი, რომლისგანაც არიან გარეგანი ბარამანტები *184; თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ბარამანტები *184.
- ბარხო** (თარხო): ქალაქთა უპატოსნესი იწოდების 183; ყველაზე უპატოსნეს ქალაქს ბარხო სი ერქვა 183, 192.
- ბატკიოსი**, ალექსი I კომნენოსის ერთგული მხედარმთავარი, წარმოშობით თურქი: 81, 89, 91
- ბატუში**, მხედარმთავარი (XI საუკ.), წარმოშობით პაქანიკი: ბატუში, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა; ფლობდა დრისტრას 85.
- ბერველი** (ბერბელი), კესაროსი: იგი ბულგართა მთავარია 217.
- ბერვენიოტები**, ტომი: ისინი ჩამოშორდნენ ბიზანტიის და გახდნენ თვითთავადნი 135, 136.
- ბერნოვსკი თ. ა.**: *181.
- 1. ბიბერიოს** III აფსიმარე (ბიზანტიის კეისარი, 698—705 წ. წ.): მისი სახელია აფსიმარე, მან ჩაიბარა ფლოტი 215, განიზრახავს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217; იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადაასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ, ხელმეორედ რომ გამეფდა იგი ძელზე ჩამოჰკიდა 218 — 219.
- 2. ბიბერიოსი** (იუსტინიანე II-ისა და თეოდორას შვილი): 219; მისი მოკვლა 222—223.
- 1. ბიგრანი**, არმენიის მეფე: 192, 194, 195; მისი ცოლი ზოსიმე 201.
- 2. ბიგრანი**, ბიგრანის ძე („ახალგაზრდა ბიგრანი“): 194, 201.

ტირანიელები: ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებოდათ *184.

ტოროსი, სომხეთის მთავარი: 144.

ტოღრულბეგი, სულტანი: 238, *238, 239; მან განათავისუფლა ლიპარიტი: 25, *25.

ტრავლე, მანიჭეველი (ნიკიფორე ბოტანიატემ ტრავლე ლომესტიკოსის თანამდებობაზე აღაზევა): 86.

ტრიადიწა: პეტრიწოსში და ტრიადიწაში ჩააყენა ჯარი ალექსი I კომნენოსმა 107.

ტრაპეზუნტი (ტრაპიზონი): 110, 150, 208. ტრაპეზუნტის დუკად დანიშნა ალექსიმ თეოდორე გაბრა III; კონსტანტინე გაბრას დუმორჩილებია ტრაპეზუნტი 127; ტრაპეზუნტი ბიზანტიას ჩამოართვა თამარ მეფემ «და მისცა ნათესავსა თჳსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა» 137, *125.

ტუტუში, ალფ-არსლანის ვაჟი, მელიქშას ძმა. სელჯუკთა ამირა სირიაში: 74, 75, 76, 77

უ

უბერტოპულე (რობერტ გვისკარის დისწული, ბიზანტიის სამსახურში მყოფი): 61.

უნგრელები: 153; უნგრელი (მეფე) ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ურხელიოსი (ანუ რუსელიოსი), ბიზანტიის ჯარის ნორმანთა რაზმის წინამძღოლი: 47.

უსპენსკი თ.: *23, 113, 121, *134, *151, *152, *153.

ფ

1. ფაზისი, მდინარე: 202; ფაზისის წყალი 131; ფაზისის სანაპიროები 130, *131.

2. ფაზისი, ქალაქი: 132, *132.

ფარნაკე: მისი ძის მიერ მოკლულ იქმნა მითრიდატე 198.

1. ფარხმანი: იბერიის მეფე (II საუკ.): 201.

2. ფარხმანი: ფარხმან იბერი: იგი იერაპოლის აკროპოლის უფროსად დანიშნა რომანოზ დიოგენემ 166—168.

ფებლადონი (პაფლაგონია): 137.

ფიდიასი, ბერძენი მოქანდაკე (ძვ. წ. V საუკუნე): 68.

ფილადელფოს ქალაქი: 146.

ფილარეტოხი (წარმოშობით არმენიელი): იგი დომესტიკოსის პატივში აღაზრდა რომანოზ დიოგენემ 74, *74; ფილარეტოსის ეპი 75.

ფილიპიკე (ბიზანტიის კეისარი, 711—713 წ. წ.): 216—217, 221, 223, 224, 231.

ფილიპოპოლი: 88, 107, *107, *108, *109; ფილიპოპოლის თემი 122; ფილიპოპოლის მიდამოები 109.

ფილომილიონი (ფრიგიის ციხე-სიმაგრე): 145.

ფინიკია: 193, 195, 200, 225, 234,

ფლორიანოხი, მხედართმთავარი (ახ. წ. 111 საუკუნე): 202.

ფოთი: ფოთი სავაჭრო ქალაქია 132, *132.

ფრანგოპულოხი: კონსტანტინე ფრანგოპულოხი (ხომალდების უფროსი ალექსი II ანგელოსის დროს) 132, 133.

ფრიგია: *145, 183. — ფრიგიელები 192.

ჟ

1. **ჯაიხოსრო** (გმირი): «ალექსანდრე და ჯაიხოსრო მპყრობელთა შორის» *79.

2. **ჯაიხოსრო** (იკონიის სულტანი, ყიზილ-არსლანის შვილი): 130.

ჯალკედონი: 209; ჯალკედონის კრება *163.

ქართველები: 115, 116, 118, *130, 137, 158; ქართველი ტომები (ლაზ-ქანები) *111; სპანი ქართველთანი *30.

ქართლი: ქართლის მეფე *132.

ქეტტაემი (ბიბლ.) *184.

ქრისტეპოლი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, 91, *108.

1. **ქსიფილინოხი** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოხი, 1064—1075 წ. წ.): 159, *159.

2. **ქსიფილინოხი** (ისტორიკოსი და მწერალი იოანე ქსიფილინოხი, პატრიარქ იოანე ქსიფილინოხის ძმისშვილი): 178, 180.

ქსანტახი, მანიქეველთა მეთაური: 82, 84.

ქხენოფონტი (ძვ. ბერძენი ისტორიკოსი): 141, 178.

ქხეროლოფი: 236.

ქხიფიახი (ნიკიფორე ქხიფიასი): ნიკიფორე ფოკას ძესთან, ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ღ

ღადირთა: 138, 182; ღადირთა ქვეყანა 182, 191.

ღაშერი (იაფეტის ძე): 182.

ლომარო: 183, 184; ლომარად სახელდებულნი მალოგნი 182.
 ლურჯუფი: მარიუპოლისა და ლურჯუფის რაიონი *111.

უ

უაუხჩიშვილი ს.: *98, 158, *184, 186.

1. უიზილ-არსლახი I სელჯუკების სულტანი, 1092—1106 წ. წ.): *151,
 უილიჯ — არსლანი; *151.

უ

შავი ზღვა: 132, შავიზღვის სანაპირო *132

შანიძე აკ.: 158.

შატილიონელი რეინალდი (ფრანგი რაინდი): 144.

შლომბერუე გ.: *15.

შოთა რუსთაველი: მისი პორტრეტი იერუსალიმში *125, *126,

შუამდინარეთი: 127.

ჩ

ჩაუში (სიაოში): *79.

ჩელცოვი ნ.: 123.

ჩიმიშკი (იოანე ჩიმიხხი, ბიზ. კეისარი, 969—976 წ. წ.): 4, 109, 157.

ც

ცაგარელი აღ.: 108, 116.

ცახარე ფონ-ლინგენთალი: 134, *135

ციმეხხი (ჩიმიშკი): იოანე ჩიმიხხი. იხ. ჩიმიშკი.

ცოლაკი ე. თ. (Tsolakis): *20, *21.

ცურული: პატარა ქალაქი ორაკიის საზღვარზე 59

ძ

ძევქსიპე: ძევქსიპეს აბანო 224.

წ

წათე I, ლაზთა მეფე: 158, *179, 184, 185, 186, 206.

წერეთელი გ.: 189.

მ

ქანები: 157; ლაზ-ქანები *11.

ბ

ბაზარეთი: 217; იქაურია იუსტინიანე II-ის ცოლი თეოდორა 219.

ბაზარნი: ისინი შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ხალდია: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; ძველი ხალდიის ტერიტორია *111; ხალდიის ზემო მხარეები 111; ხალდიის თემი 110, *146.

ხალიბები: 108; ხალიბების მხარე 109.

ხარატიკე (მელიქშას სარდალი „ყარათეკინი“?): იგი არბევდა სინოპს 75; მისი გაძევება სინოპიდან 78, 79.

ხერსონესი: 220, 221; იქ იუსტინიანე II გადაასახლეს 213, 217.

ხვარაზმელები („ხორაზმიები“): მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.

ხვარასანი; ხვარასნის სულტანის შვილია ისმაილი *111.

ხომატელები: 62.

ხონე (Chonae), ძველი „კოლოსე“: 122.

ხონიატე იხ. ნიკეტა ხონიატე.

ხორვატიელი: შეტანილია ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133. იხ. აგრეთვე 135, 136 („ხროვატები“).

ხოროსანი (თურქთა სარდალი): 237

ხრისოპოლი: 226, 227.

ხროვატები: 135, 136. იხ. ხორვატიელი.

ჯ

ჯავახიშვილი ივ.: *25, *137, 151, *171, 189, *234, *235, *237, *238,

ჯანაშვილი მ.: 115.

ჯანაშია ს.: 189.

ჯიბო (იოანე ჯიბო, ლაზეთის სტრატეგოსი): 157.

ჯიქნი: შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

კ

კელინები: კელინები ანუ იონიელები *184

კენიოხები (ქართული ტომი): *29.

კერაკლე (მითოლ.): 18, 27, *29.

კეროდოტე: იყენებს იოანე ზონარა 178.

კერკა (ბიბლ): *184.

კერხერი რ.: 169, 171.

პირკანღები: გაინაწილეს ჯვაროსნებმა 138.

პონიგმანი ე.: *168.

პონორიოსი: თეოდოსის შვილი, რომის მეფე 205.

პრომანა (იხ. რომანა): პრომანელი მამამ გელასი 115.

პუნები: მათი ლაშქრობა რომაელთა წინააღმდეგ 190; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები და ლიპარიტი შეიპყრეს 24; ჰუნთა მეფე 147.

პუნ-ნეფთალიტები: 23. იხ. ნეფთალიტები.

Addenda et corrigenda

გვ.	სტრ.	სწერა	უნდა უნდა
37	8	რომის	რომაელთა
93	24	<i>ἐβλασθησαν</i>	<i>ἐβλασθησαν</i> ¹ .
105	2-3	ვესტრათი	ვესტრათი
188	11	წილისწრით	წილისურით
145	13-14	ნურადინ ბეროელისა	ბეროელ სატრაპ ნურადინისა
176	31	გვ. 238—231	გვ. 230—231
187	16	თეოდოსი დიდმა	არკადიმ.
198	27-28	ცოლის	ცოლის შუკიას
203	7	მაგნესიელთა	მაგნენტიუსის
204	25 შდლ.	ვედოქსიას გარდაცვალებიდან— არკადიმ და იმეფა	ვედოქსია გარდაიცვალა მეუღლეზე და თვითმკვრობელზე ადრე, დი- დი ხანი არ გასულა და მას მი- ჰყვა თვით არკადიც, რომელმაც იმეფა
205	16-25	ამის შემდეგ... ასტაცა	მაქსიმიანეს შემდეგ, რომელიც ორი წლის განმავლობაში ეპის- კოპოსობდა, პატრიარქობა მი- იღო პროკლემ, ოქროპირის მო- წაფემ, რომელიც წინათ კვიზი- კის ეპისკოპოსად ხელდასმულ იქმნა პატრიარქ სისიონისაგან, მაგრამ კვიზოკელებმა ის არ მი- იღეს, რადგან სხვა აერჩიათ. აღანების, რომლებზედაც პროკომი წერს აღბანელები
250	33	აღანების	აღანების, რომლებზედაც პროკომი წერს აღბანელები
255	17	ბაგრატმა, რომელიც—იყო	ბაგრატმა, რომელზედაც რომანოზ მეფემ დანიშნა თავისი დისშვი- ლი (თუ ამისშვილი)

აღმოჩნდა მარიამ დედოფლის ორი სურათი: 1) ერთში გამოსახულია მარიამ დედოფალი თავის პირველ ქმართან, მიხეილ VII დუკასთან ერთად; 2) მეორე სურათი წარმოგვიდგენს მარიამ დედოფალს და მის მეორე ქმარს ნიკიფორე III ბოტანიატეს.

პირველი სურათი დაცულია ხახულის ხატის ერთ-ერთი მინანქრის სახით და წარმოგვიდგენს მიხეილ VII დუკას და მარიამს, რომელთაც ორივე ხელით ღოცავს ქრისტე. ხატს აქვს წარწერა: *Στέφα Μυχαήλ τῶν Μαρίας χερσὶ καὶ* — ფაქურთხებ მიხეილსა და მარიამს ჩემი ხელებითა.

ეს სურათი გამოქვეყნებულია აკად. შ. ამირანაშვილის შრომაში: *Les émanx de Géorgie*. Paris 1962. p. 100. ამ სურათის განსამარტავად დართულ აღწერაში შ. ამირანაშვილი წერს: „მიხეილ VII წარმოდგენილია საბეიმო პოზაში; მარჯვენა ხელში უჭირავს *labarum*-ი, ხოლო მარცხენა ხელში — ოთხი ვრავნილა. მარიამს მარჯვენა ხელი გულზე აქვს მიფარებული, ხოლო მარცხენაში უჭირავს კვერთხი, რომლის თავს აბოლოებს თანაბარ-მკლავებიანი ჯვარი. ჯვრის ასეთი ფორმა, რომელიც ძალიან ძველ ტრადიციას ემყარება, ქართული ხელოვნების დამახასიათებელია. ამ სურათში, რომელიც ჩვენ გვაინტერესებს, ეს ფაქტი, რასაკვირველია, არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი. ასევე, ერთ მინიატურაზე, რომელიც დაცულია პარიზის ნაუ. ბიბლიოთეკის ხელნაწერში, იმავე დედოფალ მარიამს, რომელიც თავის მეორე მეუღლესთან ერთად არის გამოსახული, მარჯვენა ხელში უჭირავს ასეთივე კვერთხი. ყველა ოფიციალურ ცერემონიაში, რომლებშიც კი იღებდა იჯ. მონაწილეობას, მარიამი ქართულ კვერთხს ატარებდა“.

ჩვენი მხრით შეგვიძლია დავუმატოთ, რომ ხახულის მინანქარზე დედოფლის სახელი ქართული ფორმით სწერია (*Μαρία*). იმ დროს როდესაც მეორე სურათზე (იხ. ქვემოთ) სწერია ბერძნულად *Μαρία*.

მეორე სურათი (მარიამ დედოფალი და ნიკიფორე III ბოტანიატე) გამოქვეყნებული აქვს დ. ბელიაევის თავის *Byzantina*-ს მეორე წიგნში: *Byzantina*. Очерки, материалы и заметки по византийским древностям. Книга II: Ежедневные и воскресные приемы византийских царей и праздничные выходы их в храм св. Софии в IX—X в. СПб 1893. ამ სურათის განსამარტავად დ. ბელიაევი ურთავს ვრცელ აღწერას (იმავე წიგნის 300—304 გვერდებზე), რომლის სრული ტექსტი აქვე მოგვყავს.

На этой таблице мы имеем изображение царя и царицы, Никифора Вотаниата и Марии, в облачении, в которомъ совершался выходъ въ 1-й день Пасхи¹.

Царь изображен в саккосе — дивитисяи совершенно такого же покроя, как на табл. I: только материя, из которой сделан саккос, великолещнее и гораздо более расшита золотом. На саккос надет лор, сделанный из очень толстой парчи и усыпанный драгоценными камнями и жемчугом, таким же образом, как надета трабея на консуле Анастасии (табл. VIII), т. е. один конец его от подола идет на правое плечо и, выходя из под правой руки, своею серединою лор переходит на левое плечо, откуда по спине опять спускается под правую руку; из под этой руки идет широкая полоса через живот и поднимается на левую руку, свешиваясь с её другим концом. Не смотря на это сходство в способе надевания, между лором Никифора Вотаниата и трабеею консула Анастасии большая разница. Трабея консула хотя и сделана из златотканной толстой материи, но она еще состоит из одного куска и обвивается вокруг тела более или менее свободно. Материал, из которого сделана трабея, хотя и довольно тяжел, но еще не настолько, чтобы обвивание трабеей было совсем невозможно. Но когда трабея — лор стала нашиваться драгоценными камнями и жемчугом, она сделалась до того тяжела и неудобна для обвивания и перегибания, что лор необходимо было разделить на части, которые можно было бы надевать отдельно без перегибания по возможности.

В таком виде лор является на нашем рисунке. Хотя он расположен еще подобно консульской трабее, но он уже состоит, очевидно, из отдельных частей, концы которых спрятаны или, быть может, сшиты. Так, конец лора, идущий снизу вверх до подола спереди, очевидно, пришит или пристегнут вверх под средней частью лора, перекрепляющийся на груди. Если бы он составлял с этой частью одно целое, то он, при своей толщине, не мог бы висеть прямо, а согнуть его весьма трудно без больших, некрасивых и тяжелых складок. Другой

¹ Рисунок сделан с копии, находящейся в Христианском Музее Академии Художеств и снятой с парижской рукописи Иоанна Златоуста. Ср. объяснения к I табл.

конец лора, идущий через живот на левую руку, состоит из двух частей: одна, широкая и украшенная, как и весь лор, камнями и жемчугом, идет поперёк тела, начинаясь, вероятно, немного взади, под правой рукой; другая сделана из более тонкой и легкой шелковой материи, почти не расшитой золотом и не украшенной камнями, а только жемчугом, очевидно, для того, чтобы легко и удобно можно было ее перегибать через руку и чтобы она не слишком оттягивала руку, в которой царь держит акакию в виде свитка (τόμος). Сравнительно большая ширина части лора, проходящей поперек тела, объясняется тем, что и на консульских диптихах эта часть трапеи была гораздо шире остальных частей.

Средняя часть лора, покрывающая плечи и грудь, начинается, повидимому, на груди и оканчивается под правой рукой, где начинается поперечный конец лора, но как средняя часть располагалась и надевалась, сказать трудно, так как неизвестно, как расположен был лор взади, на спине. Видно только, что среднюю часть старались расположить так, чтобы расположение лора на груди и плечах походило на расположение средней части трапеи на консульских диптихах, хотя и это стремление все более и более забывалось, так что средняя часть выделялась в вполне самостоятельный предмет облачения, в отличие, как у царицы Марии и у более поздних царей (ср. выше, стр. 214 прим. 1 этого очерка).

Корона на царе надета такой же формы, как на табл. VI, т. е. имеет форму шапки с широким золотым ободком, украшенным жемчугом. Над лбом в ободке прорез, в который вставлен большой красный камень.

В правой руке царь держит скипетр в форме лабара (labarum), на котором вместо шелкового платя с надписью и монограммой Христа приделана разукрашенная драгоценными камнями и жемчугом дощечка. Такой формы скипетры встречаются часто на монетах.

В правой руке у царя акакия в форме свертка или свитка (τόμος).

Облачение царицы состоит из тех же предметов; сравнительно с царем у нее нет только акакии; но по форме предметы облачения царицы значительно отличаются.

Корона царицы гораздо выше и по своему виду походит на корону цариц времен Палеологов, т. е. на *τὴν ἀσπίον* (ср. описание табл. III). Подвески, которые украшают корону Никифора и которые по обрядам Придворного Устава составляют принадлежность и короны царицы, корона Марии не имеет.

Скипетр царицы Мария заканчивается крестом на верху и вполне соответствует подобным скипетрам у царей.

Лор царицы, по своему покрою, значительно отличается от лора царя и, благодаря особенностям женского облачения, гораздо дальше и раньше ушел от своего прототипа.

Часть лора, окружающая грудь и плечи, получила уже форму самостоятельного широкого оплечья, из под которого на груди выходит широкое полотнище и доходит до подола, представляя собою вторую часть лора, соответствующую на консульских диктихах тому концу лора, который от подола поднимается на правое (а иногда на левое) плечо.

Поперечная часть лора, илущая у консулов от правого бока на левую руку, у цариц получила форму длинного, закругленного наверху и оканчивающегося острым углом внизу щита, который, поднимаясь от подола на левой стороне, оканчивается на уровне локтей, будучи пристегнут здесь к части лора, спускающейся от шеи к подолу. Вверху, где поперечная часть лора пристегивалась, выпускалась подкладка и надвигалась немного на лицевую сторону лора, в подражание и воспоминание той манере надевания этой части лора, при которой конец лора, проходящий поперек тела, перегибался для поднятия на левую руку, причем виднелась задняя сторона лора, подкладка, видная и за самом конце, спускавшемся с левой руки¹.

Такую форму щита, которая, с первого взгляда, может показаться какою-то особенною принадлежностью облачения ца-

¹ Щитовидная форма поперечной части лора у цариц особенно бросается в глаза на изображении царицы св. Феодоры, жены Феофила, в Миналогии Василия, под 11 февраля (II, p. 181). Благодаря искусству и любви Д. В. Айвазова, приват-доц. Казанского университета, я имею, в числе нескольких других, раскрашенную с подлинника фотографическую копию этого изображения; щитовидная часть лора, как показывает моя копия, сделана из того же материала, как оплечье и передняя часть, спускающаяся от ворота к подолу. По середине щита большой крест темно-малинового цвета, окаймленный жемчугом.

риды, поперечная часть лора приняла, благодаря тому, что эта часть трабей издавна была гораздо шире всей остальной трабей и, как мы видели на таблицах, изображающих консульские диптихи, прикрывает весь живот. Если мы трабейю, например, консула Феликса (табл. II) спустим с левого плеча несколько ниже, то закругление внизу будет приходиться у правой ноги и вся передняя поперечная часть трабей будет иметь более длинную, расширяющуюся кверху форму, причем будет прикрываться более правой стороной, чем левая. Почти в таком именно виде изображена поперечная часть *trabea* на диптихе неизвестного консула (верхняя часть диптиха отрезана), рисунок которого приложен в *Dissert. de numism. infer. aevi* (tab. I) Дюканжа = Gori, *Thes. Dipt.*, II, tav. II ad pag. 176. Нижний конец поперечной части трабей этого консула спущен до подола далматйки, и потому прикрывает гораздо более правую сторону тела, чем левую, так что левая нога остается почти вся открытою.

Если эту часть консульской *trabea* сделать из более плотной и тяжелой материи и придать ей более правильную форму с закруглением наверху, то получится фигура, почти тождественная с той, в виде которой поперечная часть лора является на изображении цариц Марии и Теодоры. Так как занимающая нас часть лора царицы Марии представляет отдельную часть, то ей придана правильная форма и она сделана без складок, которые непременно были бы, если бы эта часть лора представляла конец лора, спускающийся с правого плеча через спину к левой ноге. Этих разъяснений, полагаю, достаточно для того, чтобы убедиться, что шитовидная нашивка на царицах не представляет собою какого-нибудь нового, особенного предмета облачения, а тот же лор, поперечная часть которого на других изображениях цариц (например, на табл. III) является в другом виде, в форме поперечной полосы, и более походит на соответствующую часть лора царя.

Обращаясь к далматике царицы, мы видим, что она также отличается от обыкновенной далматйки — саккоса царя тем, что рукава не только значительно шире, но и, кажется, пришиты к полам далматйки одною стороною расширенных концов. Но так как на рисунке этого видеть нельзя, то, быть может, широкий

разрез рукавов, сделанных из толстой материи, только пристегнут задней стороной к далматике, чтобы рукав плотнее прилегал и не топорщился, ради чего к нижним концам рукавов далматике — саккоса царицы Θεοδორы, жены Мухаила Палеолога, пришиты тяжелые кисточки, оттягивающие рукав. Во всяком случае, покрой рукавов на обоих изображениях очень сходен. В остальном далматика — саккос царицы сходна с далматикой царя и сделана без под, в виде мешка¹.

Греческие надписи гласят: 1) над рамкой: Σχέποι σε Χριστός εὐλογῶν, Ῥώμης ἀναξί, | Σὺν βασιλίδι τῇ πανευγενεστάτῃ — Владыка Рима, да хранит тебя благословляющий Христос с благороднейшею царицей.

2) Над царем: Νικηφόρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Βωτανειάτης.

3) Над царицею: Μαρία, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ βασίλισσα καὶ αὐτοκρατορίσσα Ῥωμαίων.

¹ В обряде коронования царицы говорится, что она вводится в Августей (тронная зала во дворце Дафны) для коронования φοροῦσας στιχάρην βασιλικόν (Suerit. I, 41, 208). Под этим «царским стихарем» разумеется, очевидно, далматика, которая, когда речь идет о царях, в Придворном Уставе обыкновенно называется дивитисием (см. выше, стр. 52 след.) или полнее στιχάρην διβητήσιον. Далматика царицы Марии также может быть названа «царским стихарем», хотя особый покрой её рукавов, явнившийся в позднейшее время, придает ей своеобразный вид.

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს თაოაინაოაზიო

გამომცემლობის რედაქტორი გ. ჭიჯელი
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ებრაღიძე
კორექტორი ქ. წერეთელი

ელმონერილია დასაბეჭდად 20.12.66; ქალაღდის ზომა 60 X 90
დაბეჭდი თაბაზი 20.0; საღრიცხეო-საგამომცემლო თაბაზი 16.63;
ნო 02467; ტირაღი 1000; შეკვეთა N 343.

ღესი 1 მან. 40 კაზ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мешинереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15.

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. კავთავაძის პროსპექტი, 1.
Типография Тбилисского университета, Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1.

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების
კომისიის გამოცემანი

- წიგნი I: თ. ყაუხჩიშვილი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.
- წიგნი II: ნ. კექალაძე. არიანე. თბ. 1961.
- წიგნი III: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები. ნაკვ. I. თბ. 1961.
- წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყაუხჩიშვილი, ვეორ-
გიკა, ტომი პირველი, თბ. 1961.
- წიგნი V: ნ. შოშიაშვილი, გრიგოლ აკანელის მოისართა
ტომის ისტორია. თბ. 1961.
- წიგნი VI: ნ. ჯანაშია, ლაზარე ფარბეცი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი VII: ეთ. სიხარულიძე, იაკუთის ცნობები საქართვე-
ლოს და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი VIII: ი. ცინცაძე, ძველი რუსული წყაროები (XI—
XVI ს. ს.) საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.
- წიგნი IX: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. I, თბ. 1962.
- წიგნი X: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. II. თბ. 1962.
- წიგნი XI: თ. მიქელაძე, ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ (წარ-
მოებაში).
- წიგნი XII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეხუთე. თბ.
1963.
- წიგნი XIII: ნ. ცაგარეიშვილი, იოანე დრასხანაკერტელის
„ომხეთის ისტორია“, თბ. 1965.
- წიგნი XIV: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტომი II. თბ. 1964.
- წიგნი XV: ს. ჯიქია, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართვე-
ლოსა და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.
- წიგნი XVI: ს. ყაუხჩიშვილი, ვეორგიკა, ტომი მეორე. თბ.
1965.
- წიგნი XVII: ნ. ლომოური, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.
- წიგნი XVIII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეექვსე.
თბ. 1966.
- წიგნი XIX: ვლ. ფუთურიძე, ქასან რუმლუს ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.